

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК, ПЕДАГОГИКАЛЫҚ- ТАНЫМДЫҚ,
ҚОҒАМДЫҚ-АҚПАРАТТЫҚ ЖУРНАЛ

ҚАРАША 2025

№11(29)

АБАЙ ТАҒЫЛЫМЫ

АБАЙ

«АБАЙ ТАҒЫЛЫМЫ»

Республикалық ғылыми-әдістемелік, педагогикалық-танымдық,
қоғамдық-ақпараттық журнал

2023 жылдан бастап шығады.

Шығу жиілігі-айына бір рет.

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму
министрлігінің мерзімді баспасөз басылымын, ақпарат агенттігін
және желілік басылымды есепке қою туралы №KZ88VPY00079149
куәлігімен тіркелген

БАС РЕДАКТОР:

*Нұрманбекова Раушан
Қабжанқызы*

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Кәрімов М.К.,
профессор, тарих ғылымдарының
кандидаты
Shakarim university

Шаңбай Т.Қ.,
әдебиеттанушы-философ,
Қазақстанның еңбек сіңірген
қайраткері

Кожасметова Д. О.,
PhD, Shakarim university

Шәкерхан Қ.О.,
PhD, Shakarim university

Султанова Н.К.,
педагогика ғылымдарының
кандидаты, доцент
Alikhan Bokeikhan University

Ерденбеков Б.А.,
Абай облысы білім
басқармасының
Басшысы

Исабаева А.С.
Абай облысы білім басқармасы
«Облыстық инновациялық-
әдістемелік орталық» КММ
жетекшісі

Аубакирова М.С.,
дизайнер

«АБАЙ ТАҒЫЛЫМЫ»

Республикалық ғылыми-
әдістемелік, педагогикалық-
танымдық, қоғамдық-ақпараттық
журнал. Редакция келіп түскен
материалдар, қолжазбалар
қайтарылмайды. Автордың
көзқарасы редакцияның көзқарасы
емес. Басылған материал және
фотолар бойынша жауапкершілік
әр автордың өзінде болады.
Материалдарды журналдың
рұқсатынсыз көшіріп басуға
болмайды.

«Абай тағылымы» журналы

«ABAY TAGYLYMY»

2025 жыл

МАЗМҰНЫ

<i>Редактордың алғы сөзі.....</i>	<i>3</i>
<i>Абай Құнанбайұлы</i>	<i>4</i>
<i>Смагулова Бахытгуль Каиркеновна.....</i>	<i>5</i>
<i>Смагулов Марат Канатбекович.....</i>	<i>7</i>
<i>Исатай Айдар Маратулы.....</i>	<i>9</i>
<i>Рыбалко Кирилл Михайлович.....</i>	<i>11</i>
<i>Муханова Айгуль Каиркешевна.....</i>	<i>13</i>
<i>Токабаев Асхат Советович.....</i>	<i>15</i>
<i>Елтай Жанат Амангельдинович.....</i>	<i>17</i>
<i>Есенова Баян Казбековна.....</i>	<i>19</i>
<i>Жарылқасым Толғанай Асхатқызы.....</i>	<i>21</i>
<i>Мұратова Дәмегүл Серікқызы.....</i>	<i>23</i>
<i>Әйтікенова Үмітгүл Мұратханқызы.....</i>	<i>25</i>
<i>Борыкбаева Айжан Бериккалиевна.....</i>	<i>27</i>
<i>Шакрукова Марал Серикбаевна.....</i>	<i>29</i>
<i>Берікқанқызы Іңкәр.....</i>	<i>31</i>
<i>Есембекқызы Перизат.....</i>	<i>33</i>
<i>Талғатқызы Самал.....</i>	<i>35</i>
<i>Жумабаева Гульмира Абуқызы.....</i>	<i>37</i>
<i>Қамбарбаева Гүлім Жеделбекқызы.....</i>	<i>39</i>
<i>Калиакпарова Акерке Рахымхановна.....</i>	<i>41</i>
<i>Нестёркина Полина Ивановна.....</i>	<i>44</i>
<i>Судейменова Мереке Болатовна.....</i>	<i>46</i>
<i>Камбаровна Альфия Куандыковна.....</i>	<i>49</i>
<i>Жомартова Айгерим Рамазановна.....</i>	<i>51</i>
<i>Килибасова Умтай Казбековна.....</i>	<i>53</i>
<i>Узбекова Баян Ханатовна.....</i>	<i>55</i>
<i>Толегенова Орынкул Муратовна.....</i>	<i>57</i>
<i>Касабаева Бакытгуль Кизатовна.....</i>	<i>59</i>
<i>Касенгазина Назым Ауезовна.....</i>	<i>61</i>
<i>Касенгазина Шынар Ауэзовна.....</i>	<i>63</i>
<i>Ауезова Мейрамгуль Ауезовна.....</i>	<i>65</i>
<i>Сеилханова Марзия Закарияновна.....</i>	<i>67</i>
<i>Нугибаева Назигул Дуйсенбековна.....</i>	<i>69</i>
<i>Қойлыбаева Шолпан Рымбекқызы.....</i>	<i>71</i>
<i>Мамырбекова Анаргүл Сериказиновна.....</i>	<i>73</i>
<i>Кутанова Асем Оспанбаевна.....</i>	<i>75</i>
<i>Серикбаева Бибинур Абдикаримовна.....</i>	<i>77</i>
<i>Едильбаева Ляйля Муратбековна.....</i>	<i>77</i>
<i>Ногаева Бағжан Макашевна.....</i>	<i>79</i>
<i>Маниева Шынар Женисовна.....</i>	<i>81</i>
<i>Қауысқызы Нагима.....</i>	<i>83</i>

<i>Кожажалиева Гүлжанат Жумашовна.....</i>	<i>85</i>
<i>Баяхметова Лязат Сансызбаевна.....</i>	<i>87</i>
<i>Кенжебекова Айгуль Уралкановна.....</i>	<i>89</i>
<i>Кожбанова Мереке Жакуповна.....</i>	<i>91</i>
<i>Карымсакова Факиза Мухаметхановна.....</i>	<i>93</i>
<i>Даутова Асель Серикболовна.....</i>	<i>95</i>
<i>Жұмажанова Арай Орынғалиевна.....</i>	<i>97</i>
<i>Әленов Саят Әлібекұлы.....</i>	<i>99</i>
<i>Бекбаева Балжан Гизатбековна.....</i>	<i>101</i>
<i>Хабарова Марина Валентинтиновна.....</i>	<i>103</i>
<i>Кашикенов Мурат Кудайбергенович.....</i>	<i>105</i>
<i>Сыздыкбаева Дана Жанатқызы.....</i>	<i>107</i>
<i>Ибрайханова Маржан Коныровна.....</i>	<i>110</i>
<i>Абышева Баян Бахытхановна.....</i>	<i>112</i>
<i>Толеугожина Гүлнара Зиятқызы.....</i>	<i>115</i>
<i>Амангелдинова Гүлзат Қайратқызы.....</i>	<i>115</i>
<i>Мусабекова Лаура Ерсайыновна.....</i>	<i>117</i>
<i>Кенжебаева Айжан Бекболатовна.....</i>	<i>119</i>
<i>Байжуманова Акгул Советовна.....</i>	<i>122</i>
<i>Тусупова Мария Абылкаевна.....</i>	<i>125</i>
<i>Турарбекова Толкын Батырғазыновна.....</i>	<i>127</i>
<i>Амирова Шынар Серикхановна.....</i>	<i>129</i>
<i>Толегенова Баян Азаматовна.....</i>	<i>132</i>
<i>Жунусбекова Бибигүль Олжабековна.....</i>	<i>135</i>
<i>Бәшенова Айнұр Дәуітбекқызы.....</i>	<i>137</i>
<i>Танатарова Камшат Ералиевна.....</i>	<i>139</i>
<i>Шатаева Айслу Курмангазыевна.....</i>	<i>143</i>
<i>Аубакирова Айнагул Сайыновна.....</i>	<i>145</i>
<i>Хайруллина Фирая Минигалиевна.....</i>	<i>147</i>
<i>Кусаинова Айнур Мустафаевна.....</i>	<i>149</i>
<i>Айшукенова Данагул Ермековна.....</i>	<i>151</i>
<i>Исабекова Дана Амангельдыевна.....</i>	<i>153</i>
<i>Жумагулова Дамира Мадриковна.....</i>	<i>155</i>
<i>Жанузакова Жанар Нысанғалиевна.....</i>	<i>155</i>
<i>Ваулин Сергей Альбертович.....</i>	<i>157</i>
<i>Тлемисова Виктория Викторовна.....</i>	<i>160</i>
<i>Жумаханова Дария Ануаровна.....</i>	<i>163</i>
<i>Султанова Нургуль Камильевна.....</i>	<i>166</i>
<i>Кундакова Алтынбиби Болаткалиевна.....</i>	<i>170</i>
<i>Жуманбаева Санду Жамбуловна.....</i>	<i>173</i>
<i>Хасанова Маржан Амангельдиновна.....</i>	<i>175</i>
<i>Тиыштыкбаев Ерсин Бакдаулетович.....</i>	<i>178</i>
<i>Дурмекбаева Жанар Нұрлыбекқызы.....</i>	<i>181</i>
<i>Ерсаин Мақпал Сержанқызы.....</i>	<i>186</i>
<i>Жакпекова Ардак Базарбековна.....</i>	<i>190</i>
<i>Мукушева Асем Нурбековна.....</i>	<i>192</i>

<i>Медеуова Гүлдана Қайроллақызы.....</i>	<i>194</i>
<i>Есперова Мейрамгуль Тохтархановна.....</i>	<i>196</i>
<i>Кабыланбекова Айнур Тургазиновна.....</i>	<i>198</i>
<i>Султанова Камилла Султановна.....</i>	<i>200</i>
<i>Олжатаева Гүлдана Оразтайқызы.....</i>	<i>202</i>
<i>Мукумова Фарида Насыркановна.....</i>	<i>204</i>
<i>Нуралина Динара Мурзакановна.....</i>	<i>206</i>
<i>Өмірзақ Айдар Нұрланұлы.....</i>	<i>208</i>
<i>Умарова Бибигуль Ахметкалиевна.....</i>	<i>212</i>
<i>Шакирова Карлығаш Болатовна.....</i>	<i>214</i>
<i>Спаганбетова Гүлбану Зуфаровна.....</i>	<i>216</i>
<i>Мейрамбеков Сұлтан Мейрамбекұлы.....</i>	<i>218</i>
<i>Лилия Артемовна Марущак.....</i>	<i>220</i>
<i>Қашаева Шынар Сатовна.....</i>	<i>222</i>
<i>Қасымов Серікжан Жарылқасымұлы.....</i>	<i>224</i>
<i>Толегенова Галия Байжумановна.....</i>	<i>226</i>
<i>Бидаулетова Сабира Адилхановна.....</i>	<i>228</i>
<i>Жумагазина Айнур Сағындиковна.....</i>	<i>230</i>
<i>Калиева Алтынай Айтбековна.....</i>	<i>232</i>
<i>Ргелова Құлғазы Бигазиевна.....</i>	<i>234</i>
<i>Нуримханова Енлик Семейгазыевна.....</i>	<i>236</i>
<i>Шоманова Самал Куанышовна.....</i>	<i>239</i>
<i>Зеева Жанат Шамишираковна.....</i>	<i>241</i>
<i>Айдарханова Айнур Советкановна.....</i>	<i>243</i>
<i>Семкина Ирина Алексеевна.....</i>	<i>245</i>
<i>Таукенова Зауреш Нурумовна.....</i>	<i>247</i>
<i>Семкина Ирина Алексеевна.....</i>	<i>249</i>
<i>Карамендин Олжас Сабитович.....</i>	<i>252</i>
<i>Жолбарисова Мақпал Берикказыевна.....</i>	<i>254</i>
<i>Искакова Батима Мухтарбековна.....</i>	<i>256</i>
<i>Смагулова Айгерим Мырзабековна.....</i>	<i>258</i>
<i>Мадиярова Мадина Оразбекқызы.....</i>	<i>260</i>
<i>Базарбек Шалқар.....</i>	<i>262</i>
<i>Жумаханова Асем Кебековна.....</i>	<i>264</i>
<i>Айтқазина Нурипаш Мұратбекқызы.....</i>	<i>266</i>
<i>Сеитбаева Айдана Бейбитовна.....</i>	<i>268</i>
<i>Азімбаева Нұрпану Мұсабайқызы.....</i>	<i>270</i>
<i>Шакарова Ажар Амантаевна.....</i>	<i>272</i>
<i>Рахметова Назым Ондабаевна.....</i>	<i>274</i>
<i>Садыкова Айгуль Жумановна.....</i>	<i>276</i>
<i>Хасенова Назгуль Зайнешовна.....</i>	<i>278</i>
<i>Қабылтаева Арна Саматқызы.....</i>	<i>280</i>
<i>Нұрғали Гүлжан Нұрғалиқызы.....</i>	<i>282</i>
<i>Мухаметжанова Сауле Багаевна.....</i>	<i>284</i>
<i>Жунуспаева Лаура Ауельбековна.....</i>	<i>286</i>
<i>Асылбекова Асель Кульмескановна.....</i>	<i>288</i>

<i>Трошина Олеся Игоревна.....</i>	<i>288</i>
<i>Смагулова Шынар Қанатқызы.....</i>	<i>290</i>
<i>Кожасметова Гульбаршин Тайтолеуовна.....</i>	<i>292</i>
<i>Шыңғысова Айдана Еркінқызы.....</i>	<i>294</i>
<i>Толеубаева Меруерт Оралхановна.....</i>	<i>296</i>
<i>Ракишева Айгуль Каримовна.....</i>	<i>298</i>
<i>Кудайбергенев Сымбат Кайырлыгазыевич.....</i>	<i>300</i>
<i>Алипбаева Шынар Маукеновна.....</i>	<i>302</i>
<i>Асылбаева Индира Курмантаевна.....</i>	<i>304</i>
<i>Тайтөлеу Баян Асқарқызы.....</i>	<i>306</i>
<i>Ахметжанова Асия Советказыевна.....</i>	<i>308</i>
<i>Түлегенова Гульбаршын Нуракаевна.....</i>	<i>310</i>
<i>Абайдың қара сөздері.....</i>	<i>312</i>

*Ұстаздық қылған жалықпас,
Үйретуден балаға
Ақырын жүріп, анық бас,
Еңбегің кетпес далаға.
Абай*

Ұлы Абайдың жазу үстелі қасында

ҚҰРМЕТТІ ОҚЫРМАН!

Ел Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың ұсынысымен Семейге тарихи қала мәртебесі берілді. Бұл ұсыныс жалпы халықтың қолдауына ие болды. Бұдан соң Президент тағы бір маңызды шешім жасап, Абай облысын құрды. Семей қаласын облыс орталығы етіп бекітті. Бұл Жаңа Қазақстанның жаңаша әділетті жолының айқын көрінісі еді. Абай даналығы Қазақ елін асқақтатпаса төмендетпейтіні хақ! Ел Президенті соған ерекше мән беріп отыр. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Абай облысы ашылғаннан кейін ең алғаш рет «Ұстаздар күнінде» Семейге арнайы келіп, халықпен кездесу өткізді.

Облыс мәртебесіне ие болған кезде қарапайым халықтың қуанышында шек болмады. Әсіресе, бір кездері бұрынғы Семей облысының ірге тасы қалануына тер төгіп, үлкен еңбек сіңірген ардагер-ақсақалдарымыз тіпті көздеріне жас ала қуанды. Кейіннен, облыс әкімі ақсақалдармен кездесу өткізді, ел ағалары жігерлі басшыға ақ батасын берді. Осы жақсы жаңалықтар халықты қанаттандырды, бәріміз серпіліп қалдық. Біз де Абай облыстық білім басқармасының қолдауымен «Абай тағылымы» журналын шығаруды қолға алдық. «Абай тағылымы» журналы ғылыми-педагогикалық ортаға арналған. Дегенмен, қазіргі таңда тек республиканың бүкіл халқы үлкен де, кіші де журналымызға қызу түрде атсалысуда.

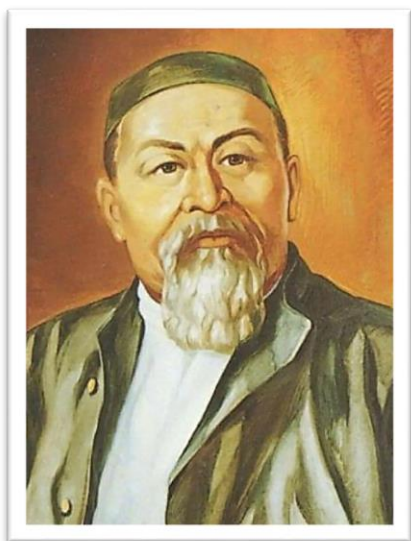
Қазіргі заманда ауылда болсын, қалада болсын, білім нәрін себуші ұстаздар қауымы екені рас. «Артық ғылым кітапта» деп ғұлама Абай айтқандай, журналдың басты мақсаты-жаңалықтың жаршысы болу, білім мен тәрбиенің дәнін егу. «Білім – шамшырақ», біз осы жолды ұстандық. Сол себептен журналға Абайдың «Ұстаздық қылған жалықпас, үйретуден балаға, ақырын жүріп, анық бас, еңбегің кетпес далаға» деген өлең жолдарын эпиграф етіп алдық. «Абай тағылымы» – республикалық ғылыми-әдістемелік, педагогикалық-танымдық және ел өміріне де арналған қоғамдық-ақпараттық журнал болмақ. Журналға университет, колледж, мектеп мұғалімдерімен қатар, барлық мамандық иелері, жастар мен оқушылар, дана қарияларымыз да атсалыса алады.

Құрметпен, Раушан Нұғманбекова

«Абай тағылымы» журналының Бас редакторы

АБАЙ ӨЛЕҢДЕРІН ОҚИ ОТЫРЫҢЫЗДАР...

Құлақтан кіріп, бойды алар

Абай Құнанбайұлы

Құлақтан кіріп, бойды алар
Жақсы ән мен тәтті күй.
Көңілге түрлі ой салар,
Әнді сүйсең, менше сүй.

Дүние ойдан шығады,
Өзімді өзім ұмытып,
Көңілім әнді ұғады,
Жүрегім бойды жылытып.

Аңсаған шөлде су тапса,
Бас қоймай ма бастауға?

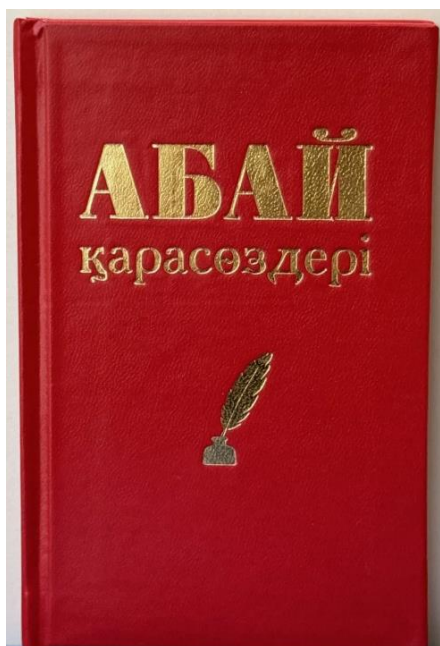
Біреу түртсе, я қақса,
Бой тоқтамас жасқауға.

Бір күйгізіп, сүйгізіп,
Ескі өмірді сүргізер.
Өмір тонын кигізіп,
Жоқты бар қып жүргізер.

Есіткендей болады
Құлағы ескі сыбырды.
Ескі ойға көңілім толады,
Тірілтіп өткен құрғырды.

Ішіп, терең бойлаймын,
Өткен күннің уларын.
Және шын деп ойлаймын
Жұрттың жалған шуларын.

Тағы сене бастаймын
Күнде алдағыш қуларға.
Есім шығып қашпаймын,
Мен ішпеген у бар ма?,
Кісіні бол-бол қағып жүргізгендей.
Шапқан атқа жеткізбес бөкен желіс,
Ыза қылдың қолыма бір тигізбей.

ФОРМИРОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Смагулова Бахытгуль Каиркеновна
учитель начальных классов
КГУ Береговая средняя общеобразовательная школа
отдела образования района Теренкөл
управления образования Павлодарской области

Формирование читательской грамотности в начальной школе является одной из ключевых задач современного образования, поскольку именно на этом этапе закладываются базовые навыки, необходимые ребёнку для успешного обучения на всех дальнейших ступенях. Чтение — это не только умение складывать буквы в слова и понимать их значение. Это сложный процесс осмысления, интерпретации, анализа и применения информации, представленной в различной форме — текстовой, графической, визуальной. В условиях стремительного роста информационных потоков умение ориентироваться в тексте становится необходимым для любого школьника. Поэтому начальная школа играет фундаментальную роль в создании основ грамотного и осознанного чтения. Современное понимание читательской грамотности включает несколько компонентов: техническую сторону чтения, способность понимать явную и скрытую информацию, умение устанавливать связи внутри текста и между текстами, критическое восприятие информации, а также умение использовать прочитанное в новых ситуациях. В начальной школе ребёнок только учится строить эти когнитивные операции, и задача педагога — создать условия, в которых этот процесс будет последовательным, интересным и мотивирующим.

Мотивация как основа успешного формирования читательской грамотности

Одним из важнейших условий формирования читательской грамотности является создание устойчивой положительной мотивации к чтению. Если ребёнок воспринимает чтение как скучную обязанность, навязанную взрослыми, он будет стремиться избежать этого процесса. Но если книга вызывает у него интерес и эмоциональный отклик, если она связана с его личным опытом, потребностями и интересами, то чтение становится естественным, желанным видом деятельности. Для повышения мотивации учителя используют множество современных педагогических приёмов:

- чтение вслух учителем, что помогает детям услышать правильную интонацию и выразительность;
- интерактивные формы работы: викторины, игры по содержанию текста, мини-инсценировки;
- создание книжного уголка в классе, где дети могут свободно выбирать литературу;
- творческие задания: придумать продолжение рассказа, нарисовать иллюстрацию к эпизоду, составить комикс;
- обсуждение произведений в атмосфере диалога, где каждый ребёнок может высказать своё мнение.

Мотивация формируется и через личный пример взрослого. Дети охотно читают тогда, когда видят, что чтение — важная часть жизни их учителя и родителей. Не менее значимы и совместные внеклассные мероприятия: литературные праздники, встречи с писателями, посещение библиотек.

Развитие техники чтения: правильность, беглость, выразительность

Техника чтения является важной составляющей читательской грамотности, поскольку без освоения её основных компонентов ребёнку трудно продвигаться к уровню осознанного чтения. Тем не менее, важно помнить, что механическая скорость чтения — не самоцель. Главным показателем успешности является именно понимание текста[1,56].

Правильность чтения формируется через работу со звуко-буквенным составом слова, чтение слогов, постепенный переход к чтению целыми словами. Учитель помогает ребёнку преодолеть трудности звукопроизношения, обратить внимание на орфоэпические нормы. Беглость чтения развивается путём регулярной практики: чтение коротких текстов, повторные прочтения одного и того же фрагмента, чтение цепочкой или по ролям. Постепенное увеличение объёма текста позволяет укрепить навык без перегрузки ученика.

Выразительность чтения важна для понимания эмоциональной окраски текста. Работа над интонацией, паузами, ударениями помогает ребёнку лучше понимать содержание и передавать его смысл слушателям. В этой связи полезны задачи на инсценировку, чтение диалогов, использование скороговорок и стихотворений[2,17].

Развитие смыслового чтения и навыков работы с текстом

Главная цель формирования читательской грамотности — научить ребёнка понимать и интерпретировать информацию, а не просто воспроизводить текст. Для этого используются различные виды работы:

- Анализ текста. Дети учатся выделять главных героев, определять их поступки и мотивы, устанавливать причинно-следственные связи.
- Выделение главной мысли. Ученики определяют, о чём говорится в тексте и какой основной смысл хотел донести автор.
- Составление плана или схемы. Это помогает структурировать содержание, выделить логическую последовательность событий.
- Ответы на вопросы. Они могут быть как репродуктивными (по фактам), так и аналитическими, требующими размышления.
- Пересказ. Сжато или подробно — этот вид работы помогает ребёнку удерживать информацию в памяти и организовывать её в связный текст.
- Работа с разными типами информации. Начальная школа постепенно знакомит детей не только с художественными текстами, но и с научно-популярными статьями, инструкциями, таблицами, схемами, иллюстрациями. Это развивает навыки ориентирования в информационном пространстве[3,19].

Использование игровых и цифровых технологий

Современная образовательная среда неотделима от цифровых инструментов. Электронные книги, интерактивные задания, мультимедийные презентации, обучающие платформы — всё это делает процесс чтения более разнообразным и интересным. Игровые методики позволяют включить ребёнка в процесс без перегрузки. Технологии поддерживают интерес детей и помогают адаптировать обучающие материалы под разные уровни подготовки. Формирование читательской грамотности невозможно рассматривать отдельно от семейного воспитания. Именно в семье у ребёнка формируется первый опыт общения с книгой. Если родители читают детям в раннем возрасте, обсуждают с ними сюжеты, поддерживают их интересы, то школьное обучение проходит значительно успешнее. Учителю важно вести диалог с родителями: рассказывать о значении чтения, рекомендовать подходящую литературу, приглашать к участию в школьных проектах и мероприятиях. Таким образом, формирование читательской грамотности в начальной школе — это многоуровневый процесс, требующий системного подхода и тесного сотрудничества всех участников образовательного процесса. В результате у школьника развивается способность понимать, анализировать и использовать информацию — навык, который является фундаментом успешного обучения и будущего интеллектуального роста.

Список литературы:

1. Акимова, О. Б. Читательская грамотность младших школьников: формирование и развитие. — М.: Просвещение, 2020.
2. Бунеева, Е. В., Чиндилова, О. В. Методика обучения чтению в начальной школе. — М.: Баласс, 2019.
3. Виноградова, Н. Ф. Методика преподавания литературного чтения в начальной школе. — М.: Академкнига/Учебник, 2018.

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В ФОРМИРОВАНИИ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ ШКОЛЬНИКОВ

Смагулов Марат Канатбекович
учитель физической культуры
КГУ Береговая средняя общеобразовательная школа
отдела образования района Тереккөл
управления образования Павлодарской области

Учитель физической культуры играет ключевую и многогранную роль в воспитании подрастающего поколения и формировании у школьников устойчивой потребности вести здоровый образ жизни. В современных условиях, когда дети сталкиваются с низкой двигательной активностью, чрезмерным увлечением гаджетами, нарушениями осанки, стрессом и перегрузками, значение уроков физической культуры значительно возрастает. Именно учитель становится тем специалистом, который помогает ребёнку обрести уверенность в своих физических возможностях, научиться заботиться о здоровье и понимать ценность активного образа жизни. Одной из важнейших задач учителя физической культуры является развитие у учащихся интереса к регулярной физической активности. Для формирования устойчивой мотивации педагогу недостаточно просто проводить уроки — важно сделать занятия эмоционально привлекательными, разнообразными и полезными. На уроках используются игровые методы, эстафеты, спортивные задания, мини-соревнования, упражнения на координацию и гибкость, которые не только развивают физические качества, но и пробуждают у школьников желание двигаться, экспериментировать и достигать результатов. Учитель объясняет детям, как физическая нагрузка влияет на их организм: улучшает настроение, снижает тревожность, повышает работоспособность, помогает укреплять здоровье. Такое понимание формирует осознанное отношение к занятиям спортом. Важное направление работы педагога — развитие базовых физических качеств, которые составляют основу физического здоровья ребёнка. На уроках формируются сила, выносливость, быстрота, ловкость и гибкость. Учитель подбирает упражнения с учётом возрастных особенностей, уровня подготовки, состояния здоровья каждого ученика. Систематическая тренировка укрепляет сердечно-сосудистую и дыхательную системы, развивает мышцы спины и корпуса, способствует правильному формированию осанки и профилактике сколиоза. Кроме того, регулярная физическая активность помогает детям быстрее адаптироваться к нагрузкам в школе, повышает их концентрацию внимания и работоспособность — что позитивно отражается на успеваемости.

Особое значение имеет воспитательная функция учителя физической культуры. На уроках дети учатся соблюдать правила дисциплины, безопасности, уважать партнёров по команде и честно выполнять задания. В ходе различных командных игр у школьников формируются такие качества, как взаимная поддержка, чувство ответственности, умение работать в группе, стремление к достижению общих целей. Эти качества важны не только в спортивной деятельности, но и в дальнейшей жизни ребёнка: во взаимодействии с одноклассниками, в будущей учебе и работе[1,7].

Учитель физической культуры нередко становится для учеников примером здорового и гармоничного человека. Личный пример педагога — аккуратность, активность, положительное отношение к движению, уважение к собственному телу — оказывает мощное воспитательное влияние. Дети видят человека, который живёт в соответствии с тем, чему учит, и стремятся следовать этим принципам.

Психологический аспект также имеет большое значение. Поддерживающая атмосфера на уроках помогает детям укрепить уверенность в себе, особенно тем, кто испытывает

трудности в физических упражнениях или ранее имел неудачный опыт в спорте. Грамотный педагог всегда находит подход к каждому ребёнку: даёт посильные задания, хвалит за старание, подчеркивает индивидуальный прогресс, помогая ученикам преодолеть страх ошибки и сформировать позитивное отношение к физической активности[2,9].

Работа учителя физической культуры выходит далеко за рамки урока. Он является организатором школьных спортивных мероприятий: олимпиад, кроссов, соревнований, туристических походов, спортивных праздников, Дней здоровья. Эти события укрепляют школьный коллектив, объединяют детей, способствуют развитию спортивных интересов, создают положительный эмоциональный фон. Учитель также ведёт секции и кружки, где дети могут развивать свои способности более углублённо. Регулярное участие в этих мероприятиях стимулирует интерес к спорту и укрепляет навыки здорового образа жизни[3].

Немаловажным направлением является взаимодействие учителя с родителями. Совместные беседы, рекомендации, участие родителей в школьных спортивных мероприятиях — всё это помогает создать целостную модель здорового образа жизни ребёнка. Когда школа и семья работают в одном направлении, влияние на ребёнка становится гораздо сильнее. Родители начинают понимать важность двигательной активности и сами мотивируют ребёнка заниматься спортом, меньше времени проводить за гаджетами, больше гулять на свежем воздухе[4,25].

Таким образом, роль учителя физической культуры в формировании здорового образа жизни школьников является исключительно многогранной и значимой. Учитель выступает не только как преподаватель, который обучает детей двигательным навыкам и технике выполнения упражнений, но и как наставник, воспитатель, мотиватор и источник личного примера. Его деятельность способствует формированию у учащихся осознанного отношения к собственному здоровью, понимания ценности физической активности и регулярных занятий спортом. Под руководством опытного педагога школьники развивают базовые физические качества — силу, выносливость, ловкость, гибкость и координацию движений — что не только укрепляет их тело, но и способствует гармоничному развитию психоэмоциональной сферы, формированию характера, самодисциплины и уверенности в своих силах. Привитые в школьные годы привычки активного и здорового образа жизни становятся прочной основой для дальнейшего физического и социального благополучия, влияя на уровень самочувствия, успешность в учёбе и формирование личной ответственности за собственное здоровье. Профессионализм, внимание к индивидуальным особенностям каждого ученика и личный пример учителя физической культуры мотивируют детей бережно относиться к своему организму, стремиться к регулярной физической активности и непрерывно развивать свои физические и личностные качества на протяжении всей жизни.

Список литературы:

1. Алексеева, И. В. Педагогика физической культуры: теория и практика. — М.: Просвещение, 2019.
2. Бобров, В. М. Физическое воспитание в школе: методика и организация занятий. — СПб.: Питер, 2020.
3. Веденеева, Е. А. Формирование здорового образа жизни у школьников. — М.: Академия, 2018.
4. Григорьев, А. В. Современные подходы к обучению физической культуре в начальной и средней школе. — М.: Просвещение, 2021.
5. Доклад Всемирной организации здравоохранения (WHO). Physical activity and children. — Geneva: WHO, 2020.
6. Иванова, Н. П. Методика преподавания физической культуры в школе. — М.: Владос, 2018.
7. Карпов, А. А., Соколова, Л. Н. Психология физического воспитания детей и подростков. — СПб.: Речь, 2019.

**МОТИВАЦИЯ К АКТИВНОМУ УЧАСТИЮ
В ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ И СПОРТЕ ЧЕРЕЗ
ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ, СОРЕВНОВАНИЯ И
СОВРЕМЕННЫЕ ИКТ**

Исатай Айдар Маратулы
учитель физической культуры
КГУ «СОШ №1 им. Ёлгина А.Н»
отдела образования района Тереккөл
управления образования Павлодарской области

Физическая культура играет ключевую роль в формировании здорового образа жизни школьников. Современные дети всё чаще испытывают дефицит двигательной активности, проводя большое количество времени за компьютерами, смартфонами и другими гаджетами. Малоподвижный образ жизни приводит к снижению физической выносливости, ухудшению осанки, развитию нарушений опорно-двигательного аппарата и снижению общего уровня здоровья. В связи с этим учитель физической культуры становится не только наставником в освоении спортивных навыков, но и важным фактором воспитания осознанного отношения к собственному здоровью. Одной из главных задач педагога является повышение мотивации учеников к активному участию в спортивной деятельности, формирование привычки к регулярным физическим упражнениям и развитие устойчивого интереса к здоровому образу жизни. Эффективными инструментами для достижения этих целей являются игровые технологии, проведение соревнований и спортивных мероприятий, а также интеграция современных информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в процесс обучения. Комплексное применение этих методов позволяет сделать уроки физической культуры увлекательными, мотивирующими и результативными, а также способствует формированию у школьников положительной эмоциональной и физической культуры.

Игровые методы на уроках физической культуры помогают детям воспринимать занятия не как обязательную рутину, а как увлекательное приключение. Включение эстафет, спортивных квестов, подвижных игр, ролевых и командных соревнований делает процесс обучения динамичным и эмоционально насыщенным. Такие формы работы развивают у детей не только физические качества — ловкость, координацию, быстроту реакции и выносливость, но и социальные навыки: умение работать в команде, взаимопомощь, уважение к партнёрам и соперникам. Примеры игровых технологий включают:

- Эстафеты с элементами логических и творческих заданий, когда физическая активность сочетается с интеллектуальной задачей;
- Спортивные квесты, где дети проходят серию физических испытаний, выполняя задания по маршруту;
- Подвижные игры с командным взаимодействием, способствующие развитию лидерских качеств и навыков сотрудничества.
- Игровые методы формируют положительную мотивацию, поддерживают эмоциональный интерес учеников и снижают психологическое давление на тех, кто испытывает трудности в освоении спортивных навыков.

Организация школьных, районных и внутриклассных соревнований является мощным стимулом для повышения активности школьников. Конкурентная составляющая помогает детям развивать настойчивость, самодисциплину и целеустремлённость. При этом важно учитывать, что соревнования должны быть адаптированы под уровень физической подготовки каждого ребёнка, чтобы избежать демотивации или стресса[1,26].

Учитель физической культуры может внедрять как индивидуальные, так и командные соревнования, что позволяет одновременно развивать личные достижения и навыки коллективного взаимодействия[2,15].

Примеры мероприятий:

- мини-турниры по лёгкой атлетике;
- футбольные и баскетбольные матчи внутри школы;
- общешкольные спортивные праздники и Олимпийские дни;
- марафоны, кроссы и походы на свежем воздухе.

Регулярное участие в соревнованиях формирует у школьников умение справляться с победами и поражениями, развивает стрессоустойчивость и прививает чувство ответственности за результаты как личные, так и командные[3,14].

Использование современных ИКТ

Информационно-коммуникационные технологии открывают новые возможности для мотивации и индивидуализации обучения. Применение интерактивных презентаций, видеотренировок, онлайн-игр, приложений для отслеживания физических показателей и планирования тренировок делает процесс занятий более наглядным, интересным и современным. ИКТ позволяют учителю:

- Индивидуализировать подход к каждому ученику, предлагая задания с учётом уровня подготовки и физического состояния;
- Мотивировать детей через визуализацию прогресса, демонстрацию достижений и достижение целей;
- Стимулировать самостоятельность, когда дети используют цифровые инструменты для контроля своей физической активности;
- Обеспечивать интерактивность, делая занятия более разнообразными и вовлекающими.

Использование современных технологий позволяет не только повысить эффективность уроков, но и сформировать у детей навыки ответственного отношения к своему здоровью, умение планировать физическую активность и вести здоровый образ жизни[4,27].

Мотивация к активному участию в физической культуре и спорте требует комплексного подхода. Игровые технологии, соревнования и современные ИКТ дают учителю возможность эффективно вовлекать школьников в занятия, развивать их физические и социальные навыки, формировать устойчивую потребность в физической активности и заботе о здоровье[5,15].

Регулярная физическая активность, стимулируемая такими методами, способствует гармоничному развитию ребёнка, укреплению организма, повышению психоэмоциональной устойчивости, формированию дисциплины, целеустремлённости и навыков командного взаимодействия. Использование разнообразных подходов позволяет школьникам не только получать удовольствие от занятий, но и усвоить ценности здорового образа жизни, которые будут сопровождать их на протяжении всей жизни. Таким образом, интеграция игровых технологий, соревнований и ИКТ создаёт комплексную систему формирования положительного отношения к физической культуре и укреплению здоровья у современных школьников.

Список литературы:

- 1.Алексеева, И. В. Педагогика физической культуры: теория и практика. — М.: Просвещение, 2019.
- 2.Бобров, В. М. Физическое воспитание в школе: методика и организация занятий. — СПб.: Питер, 2020.
- 3.Веденеева, Е. А. Формирование здорового образа жизни у школьников. — М.: Академия, 2018.
- 4.Григорьев, А. В. Современные подходы к обучению физической культуре в начальной и средней школе. — М.: Просвещение, 2021.
- 5.Иванова, Н. П. Методика преподавания физической культуры в школе. — М.: Владос, 2018.

ИНТЕГРАЦИЯ ЭЛЕМЕНТОВ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИГР В ПРОЦЕСС ОБУЧЕНИЯ БАСКЕТБОЛУ В ШКОЛЕ

Рыбалко Кирилл Михайлович

инструктор по спорту

учитель физической культуры

КГУ «СОШ №1 им. Ёлгина А.Н»

отдела образования района Тереккөл

управления образования Павлодарской области

Современное обучение баскетболу в школьной физической культуре выходит за рамки простой тренировки физических навыков. Сегодня педагог должен не только обучать техническим

приемам — ведению мяча, броскам, передвижению на площадке, тактическому мышлению — но и формировать у учеников устойчивый интерес к занятиям спортом, прививать привычку к регулярной физической активности и развивать социальные навыки. Одним из перспективных и эффективных подходов является интеграция элементов национальных игр в процесс обучения баскетболу. Национальные игры, в том числе казахские, киргизские, узбекские и другие региональные виды народных развлечений, обладают богатым культурным и воспитательным потенциалом. Они развивают координацию, ловкость, скорость реакции, внимание, а также стратегическое мышление. Кроме того, включение традиционных элементов делает уроки более увлекательными, мотивирующими и эмоционально насыщенными, что особенно важно для младших школьников и подростков, склонных к быстрому отвлечению и потере интереса к однообразной тренировочной деятельности. Интеграция национальных игр в спортивное обучение создаёт уникальную возможность объединить физическое воспитание и культурное обогащение. Педагогу открываются новые методы стимулирования интереса к занятиям, повышения дисциплины и командного взаимодействия. Такая интеграция позволяет формировать не только физические качества, но и социальные компетенции — умение сотрудничать, планировать действия, адаптироваться к правилам и принимать решения в условиях соревновательной среды.

Значение национальных игр в школьной физкультуре

Национальные игры исторически являлись основным способом воспитания выносливости, ловкости и быстроты у детей и подростков. Их особенность заключается в сочетании соревновательной и игровой функций: ученик одновременно получает физическую нагрузку и эмоциональное удовольствие. Использование национальных игр в школьной физкультуре имеет ряд важных преимуществ:

Развитие физических качеств. Традиционные игры включают бег, прыжки, метание, элементы акробатики, что способствует гармоничному развитию всех мышечных групп. Например, казахская игра «Асық ату» развивает точность и координацию рук, а игра «Қыз куу» тренирует скорость и выносливость[1,5].

Развитие социальных навыков. В процессе игры дети учатся работать в команде, распределять роли, взаимодействовать с партнёрами и соперниками. Важным аспектом является формирование навыков честного соревнования, взаимопомощи и соблюдения правил.

Формирование стратегического мышления. Многие национальные игры требуют планирования действий, предугадывания ходов соперника и выбора оптимальных решений. Это развивает когнитивные способности и умение мыслить тактически[2,19].

Культурное воспитание. Через национальные игры дети знакомятся с историей, традициями и ценностями своей страны. Такой подход помогает формировать уважение к культурному наследию и воспитывает чувство национальной идентичности. Интеграция элементов национальных игр в обучение баскетболу является эффективным инструментом развития физической, социальной и когнитивной компетентности школьников. Такой подход

повышает мотивацию, улучшает физические показатели, формирует командный дух, развивает стратегическое мышление и знакомит детей с культурными традициями своей страны. Использование национальных игр делает процесс обучения более увлекательным и значимым для учеников, способствует формированию здорового образа жизни и повышению эмоционального благополучия. Педагог, применяющий интеграцию национальных игр, создаёт образовательную среду, где спорт и культура соединяются, а дети получают полноценное физическое, интеллектуальное и культурное развитие[3,15].

Интеграция элементов в процесс обучения баскетболу

При обучении баскетболу элементы национальных игр можно использовать для развития различных навыков:

Игровые эстафеты с мячом. Эстафеты, основанные на национальных играх, позволяют развивать ловкость, скорость реакции и координацию движений. Например, дети могут перемещать мяч по площадке, используя правила игры «Асық ату» или «Қыз қуу», что способствует улучшению контроля мяча и точности передач.

Командные соревнования. На базе традиционных игр можно адаптировать правила баскетбола, чтобы повысить вовлечённость детей. Например, вводятся дополнительные игровые элементы, такие как «захват флага» или «мини-квест» с бросками по корзине. Это делает командные взаимодействия более динамичными и интересными.

Упражнения на точность и меткость. Многие национальные игры включают метание или попадание в цель. Эти элементы можно использовать для тренировки бросков по кольцу и передачи мяча. Например, использование элементов игры «Асық ату» помогает детям развивать точность пасов и контроль мяча при бросках на короткие дистанции.

Тактические упражнения. Национальные игры часто требуют быстрой смены позиций, предугадывания действий противника и совместного планирования. В баскетболе это способствует развитию тактического мышления: ученики учатся быстро реагировать на изменения ситуации, выбирать оптимальные решения и взаимодействовать в команде[4,7].

Элементы соревнований с культурным контекстом. Педагог может организовать мини-турниры, где команды выполняют спортивные задания, вдохновленные национальными традициями. Это повышает эмоциональную вовлечённость, укрепляет командный дух и делает занятия более увлекательными. Преимущества интеграции национальных игр:

Развитие физических качеств. Ловкость, выносливость, быстрота реакции, координация движений — все эти качества формируются органично через игровые упражнения и адаптированные элементы национальных игр.

Формирование командного духа и сотрудничества. Игровые задания развивают навыки коллективного взаимодействия, умение распределять роли, помогать партнёрам и достигать общих целей.

Культурное обогащение. Дети не только осваивают физические навыки, но и узнают о традициях и национальных особенностях своей страны. Такой подход способствует воспитанию уважения к культурному наследию и формированию патриотических ценностей.

Таким образом, сочетание технических и тактических элементов баскетбола с элементами национальных игр является инновационным и эффективным подходом в школьной физической культуре, способствующим всестороннему развитию и воспитанию будущего поколения.

Список литературы:

1. Яковлев, С. В. Физическое воспитание и здоровый образ жизни: методические рекомендации для школ. — М.: Учитель, 2018.
2. Жуматаева, Г. Б., Амангельдиева, А. С. Формирование культуры здоровья у школьников. — Алматы: КазПедАкадемия, 2020.
3. Ахметова, М. Т. Национальные игры как средство физического воспитания детей. — Астана: Физкультура и спорт, 2019.
4. Алексеева, И. В. Педагогика физической культуры: теория и практика. — М.: Просвещение, 2019.

РАЗВИТИЕ ГОТОВНОСТИ К РЕФЛЕКСИВНОЙ КОНТРОЛЬНО-ОЦЕНОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Муханова Айгуль Каиркешевна

учитель начальных классов

КГУ «СОШ №1 им. Ёлгина А.Н»

отдела образования района Терекөл

управления образования Павлодарской области

Современное образование ориентировано на формирование у учащихся не только знаний и умений по предметам, но и ключевых метапредметных навыков, одним из которых является рефлексивная контрольно-оценочная деятельность (РКОД). Для младших школьников это особенно важно, так как в этот период формируются основы учебной мотивации, самостоятельности, самоконтроля и критического мышления.

Рефлексивная контрольно-оценочная деятельность представляет собой осознанное наблюдение учащимся своих действий в учебной деятельности, сопоставление их с определёнными критериями, выявление ошибок и поиск способов их исправления. Развитие готовности к РКОД помогает ребёнку не только оценивать собственные успехи и промахи, но и самостоятельно планировать дальнейшие действия, повышает ответственность за результаты и способствует формированию устойчивой учебной мотивации.

В современном образовательном процессе педагог сталкивается с необходимостью внедрения методов, которые позволяют младшим школьникам постепенно овладевать навыками рефлексии, самоконтроля и самооценки. Особое значение при этом имеют игровые формы обучения, рефлексивные задания, работа с контрольными листами и групповые обсуждения результатов, так как они способствуют осознанному и эмоционально положительному освоению навыков РКОД.

Понятие и значение РКОД

Рефлексивная контрольно-оценочная деятельность является комплексным педагогическим понятием, включающим в себя несколько взаимосвязанных аспектов:

1. Осознание собственных действий. Ребёнок учится замечать, какие шаги он предпринимает при выполнении задания, какие стратегии использует и с какой эффективностью они работают.
2. Сравнение с заданными критериями. Дети оценивают результаты своей работы относительно определённых стандартов или образцов, что формирует умение ориентироваться на заданные цели.
3. Выявление ошибок и поиск способов их исправления. Этот компонент развивает аналитическое мышление и учит детей принимать ошибки как естественную часть учебного процесса, стимулируя поиск альтернативных решений.

Для младших школьников РКОД имеет особое значение, так как именно в этом возрасте формируются основы самооценки, учебной мотивации и навыков работы с информацией. Дети начинают понимать, что их успех зависит не только от внешней оценки педагога, но и от их собственной активности, усилий и осознанного контроля. В результате развитие готовности к РКОД способствует формированию самостоятельного, ответственного и мотивированного ученика[1,5].

Методы развития готовности к РКОД

Развитие навыков рефлексивной контрольно-оценочной деятельности требует комплексного подхода, включающего разнообразные педагогические приёмы и формы работы. Рассмотрим основные методы подробнее. Игровые методы являются особенно эффективными для младших школьников, так как дети воспринимают игру как естественную и увлекательную деятельность. Игры, требующие анализа собственных действий, планирования и принятия решений, помогают детям освоить навыки самоконтроля в непринужденной форме.

Примеры игровых упражнений:

- Ролевые игры, где дети выполняют определённые учебные роли и оценивают результаты своих действий;
- Командные квесты и эстафеты, включающие задания, требующие выбора стратегии, распределения ролей и анализа результатов;
- Игры с карточками и заданиями на сопоставление, где ребёнок должен оценить правильность своих действий относительно образца.

Игровой формат снижает тревожность, повышает интерес и активность детей, создавая позитивную эмоциональную среду для освоения навыков РКОД[2,14].

Рефлексивные задания после урока

После каждого урока педагог может предложить детям краткие вопросы для осмысления своего опыта:

- «Что я узнал сегодня нового?»
- «Что получилось лучше всего?»
- «Что вызвало трудности и как я их преодолел?»

Такие задания формируют у детей привычку к самоанализу, учат выражать свои мысли и фиксировать прогресс. Важно, чтобы вопросы были простыми, понятными и позитивно окрашенными, чтобы ребёнок не испытывал стресс или страх ошибки[3,7].

Работа с контрольными листами и чек-листами

Контрольные листы и чек-листы позволяют младшим школьникам самостоятельно отслеживать выполнение заданий и оценивать свои действия. Эти инструменты развивают внимание, дисциплину и последовательность в работе.

Примеры использования:

- Чек-лист выполнения задания с пунктами «подготовил материалы», «выполнил задание», «проверил результат»;
- Контрольный лист для самопроверки, где ребёнок отмечает, что ему удалось выполнить правильно, а что требует дополнительного внимания.

Использование таких инструментов способствует формированию навыков самоконтроля и систематической работы над ошибками[4,10].

Развитие готовности к рефлексивной контрольно-оценочной деятельности у младших школьников — это процесс формирования способности детей к самоанализу, критической оценке своих действий и ответственности за результаты. Использование игровых методов, рефлексивных заданий, контрольных листов и группового обсуждения позволяет детям овладевать навыками РКОД в позитивной и мотивирующей среде. Такой подход способствует формированию самостоятельного, инициативного и мотивированного ученика, готового к успешному обучению и дальнейшему развитию. Освоение навыков РКОД в младшем школьном возрасте создает фундамент для успешной учебной деятельности в дальнейшем, помогает формировать высокую учебную мотивацию, развивает критическое мышление и способность к самокоррекции. В результате дети становятся активными участниками образовательного процесса, способными осознанно управлять своей учебной деятельностью и достигать поставленных целей.

Список литературы:

1. Котлярова, А. И., Игнатович, В. К. Теоретические основания проблемы формирования контрольно-оценочной самостоятельности младших школьников // Педагогика: история, перспективы. — 2023.
2. Гашева, И. Контрольно-оценочная самостоятельность младших школьников: педагогические средства формирования. — ВКР, 2022.
3. Ахметшина, Г. Ф. Моделирование контрольно-оценочной и рефлексивной деятельности преподавателя. — Вестник Самарского университета, 2022.
4. Формирование контрольно-оценочных умений у младших школьников как фактор повышения их обученности: диссертация. — М., 2021.

ФОРМИРОВАНИЕ МОТИВАЦИИ К ЗАНЯТИЯМ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ И СПОРТОМ ЧЕРЕЗ СОЧЕТАНИЕ ИГРОВЫХ, СОРЕВНОВАТЕЛЬНЫХ И СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Токабаев Асхат Советович
учитель физической культуры
КГУ «СОШ №1 им. Ёлгина А.Н»
отдела образования района Терекөл
управления образования Павлодарской области

Мотивация к занятиям физической культурой и спортом является одним из ключевых факторов, влияющих на формирование здорового образа жизни у школьников. В современных условиях дети проводят значительное время за гаджетами, компьютерами и телевизором, что снижает двигательную активность и, как следствие, влияет на физическое здоровье, уровень выносливости и общий жизненный тонус. Современная педагогика физического воспитания ориентируется на комплексный подход, который сочетает игровые методы, соревновательные элементы и современные информационно-коммуникационные технологии (ИКТ). Такой подход позволяет стимулировать интерес учеников к занятиям спортом, формировать положительное отношение к физической активности и развивать ключевые социальные навыки, такие как командная работа, дисциплина и умение достигать поставленных целей.

Игровые методы являются важным инструментом мотивации на уроках физической культуры. Игра как форма деятельности привлекает внимание детей, делает процесс обучения увлекательным и эмоционально насыщенным. Основные формы игровых технологий:

Эстафеты и подвижные игры. Развивают скорость, координацию движений, ловкость и выносливость. Они способствуют вовлечению всех учеников, включая тех, кто изначально не проявляет интерес к занятиям спортом.

Спортивные квесты. Включают элементы стратегии и командного взаимодействия, стимулируют планирование действий и принятие решений в условиях ограниченного времени.

Ролевые игры и тематические соревнования. Дают детям возможность моделировать реальные спортивные ситуации, формируя мотивацию через эмоциональное вовлечение.

Игровые технологии создают безопасную и позитивную среду, снижают тревожность, связанную с неудачами, и позволяют детям учиться через опыт, что существенно повышает внутреннюю мотивацию к занятиям физической культурой. Соревнования являются мощным мотивирующим фактором, так как активизируют желание достигать результатов и демонстрировать свои навыки. Основные формы соревновательной деятельности:

- Мини-турниры и командные игры. Позволяют учащимся соревноваться друг с другом, стимулируют настойчивость и целеустремлённость.
- Индивидуальные соревнования. Учитывают уровень физической подготовки каждого ребёнка и дают возможность каждому почувствовать успех.
- Комбинированные форматы. Сочетают командные и индивидуальные элементы, что обеспечивает баланс конкуренции и сотрудничества.

Соревновательные элементы способствуют развитию таких качеств, как ответственность, самодисциплина и умение работать в коллективе. Они формируют чувство достижения и уверенности в собственных силах, что является важным компонентом формирования устойчивой мотивации к занятиям физической культурой. Использование ИКТ на уроках физической культуры открывает новые возможности для мотивации и индивидуализации обучения. Применение современных информационных технологий (ИКТ)

открывает новые возможности для индивидуализации обучения и повышения мотивации. Видеотренировки, интерактивные презентации и специальные приложения для отслеживания физических показателей помогают детям видеть собственный прогресс и стимулируют к достижению поставленных целей. Онлайн-соревнования и интерактивные игры позволяют вовлекать школьников в процесс физической активности и вне учебных занятий. Примеры применения ИКТ:

Видеотренировки и интерактивные презентации. Позволяют наглядно объяснять технику выполнения упражнений, что особенно важно для младших школьников, которые лучше воспринимают визуальную информацию.

Приложения для отслеживания физической активности. Учащиеся могут фиксировать свои результаты, устанавливать личные цели и наблюдать прогресс, что способствует внутренней мотивации.

Онлайн-соревнования и интерактивные игры. Позволяют проводить дистанционные конкурсы и челленджи, расширяя возможности вовлечения и стимулируя интерес к спорту даже вне школы.

ИКТ способствует индивидуализации занятий, позволяет учитывать физические возможности каждого ребёнка и поддерживает мотивацию за счёт наглядного демонстрирования достижений.

Формирование мотивации к занятиям физической культурой и спортом требует применения комплексного подхода, который объединяет игровые методы, соревновательные элементы и современные информационно-коммуникационные технологии. Такой подход обеспечивает не только физическое развитие школьников, но и способствует их психологическому и социальному становлению. Использование игровых методов делает процесс обучения более увлекательным и разнообразным. Эстафеты, подвижные игры, спортивные квесты и ролевые упражнения привлекают внимание детей, развивают координацию движений, ловкость, быстроту реакции и выносливость. При этом игровая деятельность способствует формированию положительного отношения к физической активности, повышая вовлечённость даже тех учеников, которые изначально проявляют низкий интерес к занятиям спортом. Соревновательные элементы создают дополнительную мотивацию, стимулируя детей достигать конкретных результатов и демонстрировать свои достижения. Организация индивидуальных и командных соревнований формирует настойчивость, дисциплину, умение работать в коллективе и принимать ответственность за общий результат. Соревнования позволяют учитывать уровень физической подготовки каждого ребёнка и способствуют развитию уверенности в собственных силах.

Таким образом, комплексное сочетание игровых методов, соревновательных элементов и ИКТ способствует гармоничному развитию физических и социальных навыков школьников, формирует устойчивый интерес к здоровому образу жизни и положительное отношение к занятиям физической культурой. Применение такого подхода обеспечивает не только эффективное обучение, но и воспитание дисциплинированных, целеустремлённых и социально активных детей.

Список литературы

1. Алексеева, И. В. Педагогика физической культуры: теория и практика. — М.: Просвещение, 2019.
2. Бобров, В. М. Физическое воспитание в школе: методика и организация занятий. — СПб.: Питер, 2020.
3. Веденеева, Е. А. Формирование здорового образа жизни у школьников. — М.: Академия, 2018.
4. Григорьев, А. В. Современные подходы к обучению физической культуре в начальной и средней школе. — М.: Просвещение, 2021.
5. Иванова, Н. П. Методика преподавания физической культуры в школе. — М.: Владос, 2018.

АКТИВИЗАЦИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ С ПРИМЕНЕНИЕМ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Елтай Жанат Амангельдинович

учитель географии

КГУ «СОШ №1 им. Ёлгина А.Н»

**отдела образования района Терекөл управления образования
Павлодарской области**

Современное образование переживает период глубоких и стремительных трансформаций, связанных прежде всего с изменением характера восприятия и обработки информации. Ученики XXI века живут в мире, где глобальная сеть, цифровые карты, интерактивные платформы, мобильные приложения и мультимедийные ресурсы формируют новую познавательную среду. География — одна из тех учебных дисциплин, которые особенно чувствительны к этим изменениям, поскольку сама природа этой науки непосредственно связана с пространственной информацией, анализом карт, моделированием территориальных процессов и наблюдением за динамикой природных явлений. Именно поэтому применение инновационных технологий на уроках географии сегодня становится не дополнительным инструментом, а обязательной частью образовательного процесса, обеспечивающей активизацию познавательной деятельности учащихся.

Однако важно понимать, что речь идёт не только о внедрении технических средств как самоцели. Настоящий смысл инноваций в образовании заключается в том, чтобы изменить характер мыслительной деятельности школьника, пробудить у него стремление познавать, исследовать, анализировать и делать выводы. Активизация познавательной деятельности — это прежде всего изменение роли ученика: от пассивного слушателя он становится активным участником, исследователем, создателем собственного знания. Именно в этой парадигме и следует рассматривать использование инновационных технологий на уроках географии. Сегодняшние школьники — представители поколения, которое выросло в атмосфере постоянного информационного потока, мобильных устройств и визуального контента. Их мышление, как показывают психологические исследования, отличается клиповостью, быстротой переключения внимания, высокой потребностью в визуальных образах, а также стремлением к самостоятельности и интерактивности. Традиционный урок, основанный на монотонном объяснении учителя и работе с учебником, всё меньше соответствует психолого-педагогическим особенностям современного ученика. Поэтому возникает необходимость трансформировать сам процесс обучения так, чтобы он отвечал этим новым условиям. Инновационные технологии в этом смысле выступают как инструменты, способные соединить требования времени и цели образования. Они позволяют сделать познавательную деятельность многомерной, динамичной, вовлекающей, создающей ситуации успеха и исследовательского интереса. География в этом отношении — уникальная область знания, поскольку она сочетает естественнонаучный и гуманитарный компоненты, требует одновременно умения наблюдать, анализировать, сопоставлять, работать с картами, моделями, данными. Это означает, что новые технологии могут быть органично встроены в каждый элемент урока: от постановки проблемы до обобщения изученного материала. Термин “инновационные технологии” объединяет несколько направлений, каждое из которых имеет своё педагогическое предназначение. На уроках географии особенно актуальны следующие категории инноваций:

1. Информационно-коммуникационные технологии (ИКТ). К ним относятся интерактивные карты, мультимедийные презентации, виртуальные путешествия, геоинформационные системы (ГИС), видеоролики, цифровые атласы, а также мобильные приложения, связанные с погодой, картографией и навигацией. ИКТ позволяют представить

сложные географические процессы в наглядной форме, что особенно важно при изучении динамики атмосферных явлений, движения литосферных плит, миграции населения, изменения природных зон. Ученики воспринимают такую информацию значительно легче и глубже, поскольку визуальная модель помогает понять взаимосвязи элементов географической среды.

2. Интерактивные и виртуальные технологии. Это 3D-модели рельефа, виртуальные лаборатории, дополненная реальность (AR), виртуальная реальность (VR), симуляторы природных процессов, интерактивные глобусы и панорамные экскурсии. Так, урок о вулканизме может включать виртуальное путешествие внутрь вулкана, а тема «Всемирный океан» — моделирование подводного рельефа. Виртуальные путешествия по странам, городам и природным объектам дают ученику возможность «побывать» там, куда в реальности он, возможно, никогда не попадёт. Это резко повышает интерес и формирует личностное отношение к изучаемому объекту.

3. Технологии проектной и исследовательской деятельности. Использование цифровых ресурсов делает исследовательскую работу школьников содержательной и результативной: они могут анализировать спутниковые снимки, сравнивать статистические данные, работать с реальными картографическими материалами. Проекты могут быть связаны с изучением экологии своего региона, анализом демографических изменений, исследованием миграций птиц, составлением интерактивной карты школьного двора или местности.

4. Игровые и геймификационные технологии. Квесты, географические викторины, интерактивные игры, цифровые конкурсы («Угадай страну», «Собери карту»), соревновательные задания мотивируют детей к активному включению в учебный процесс. Геймификация снижает страх ошибок, повышает вовлечённость, активизирует быстрое мышление, формирует интерес через игровой механизм.

5. Технологии сотрудничества и коммуникации. Облачные сервисы, совместные карты, интерактивные доски, платформы для коллективной работы позволяют ученикам взаимодействовать, делиться результатами, обсуждать идеи. Совместные проекты по географии формируют навыки коммуникации, критического мышления, а также личную ответственность за вклад в общее дело. Чтобы инновационные технологии действительно активизировали познание, они должны быть правильно встроены в структуру урока. Современные технологии позволяют моделировать реальные географические проблемы: изменение климата, нехватка пресной воды, перераспределение населения. Учитель может предложить ученикам проанализировать спутниковые данные или карты и выдвинуть гипотезы о причинах природных явлений. Например, изучая погоду в своём городе, школьники могут использовать метеоприложения, сравнивать данные разных источников, строить графики температуры, осадков, анализировать тренды. Это превращает урок в мини-исследование. В конечном счёте инновации — это лишь средство. Настоящее же качество образования определяется тем, насколько ученик становится исследователем, человеком, способным мыслить, анализировать и принимать решения. География же предоставляет уникальную возможность научить детей видеть мир во всём его многообразии и взаимосвязанности — а современные технологии делают этот процесс по-настоящему вдохновляющим.

Список литературы:

1. Актуальные проблемы современного географического образования / под ред. И. И. Бариновой. — М.: Просвещение, 2021.
2. Андреев, А. А. Информационные технологии в образовании. — М.: Академия, 2019.
3. Басова, Н. В. Использование ИКТ на уроках географии: методические рекомендации. — М.: Учитель, 2020.
4. Блинов, В. И., Сергеев, И. С. Цифровая дидактика: новые технологии обучения. — М.: ФОРУМ, 2022.

ОҚУШЫЛАРҒА ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ЖАҢАША БАҒЫТТА ТҮСІНДІРУ

Есенова Баян Казбековна
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Жітіқара ауданы білім бөлімінің
Большевик негізгі орта мектебі» КММ

Қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде сапалы меңгерту – Қазақстанның білім беру жүйесінің стратегиялық басым бағыттарының бірі. Әсіресе көптілді ортада білім алатын орыс тілді мектеп оқушылары үшін қазақ тілін өмірлік қажеттілікке айналдыру, оны нақты қарым-қатынас жағдайында қолдануға үйрету – қазіргі педагогтің алдында тұрған маңызды міндет. Қоғамдағы ақпараттық трансформация, цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы, кәсіптік ортадағы тілдік талаптардың күрделенуі тіл үйрету үдерісін жаңа мазмұнмен толықтырып, оны прагматикалық бағытта ұйымдастыруды қажет етеді. Осы орайда функционалдық сауаттылық ұғымы қазақ тілін оқытудағы өзектілігін арттырып отыр. Функционалдық сауаттылық – адамның әлеуметтік-мәдени ортада еркін іс-әрекет жасау, ақпаратты тиімді пайдалану, тілдік құралдарды нақты жағдайға қарай орынды қолдану қабілеті. Бұл тек сөздік қоры мол немесе грамматикалық ережелерді жетік білетін тұлғаның ерекшелігі емес; бұл – білімді күнделікті өмірде қолдана алу деңгейі. Демек, қазақ тілін меңгертудің түпмақсаты – оқушыны тілдік білімді практикалық әрекетке айналдыра алатын, түрлі жағдаяттарда өз ойын жүйелі, түсінікті, мәдениетке сай жеткізе алатын тұлға ретінде қалыптастыру[1].

Қазақ тілінің функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың негізгі қағидаттары Қазақ тілінің функционалдық сауаттылығын жаңаша бағытта қалыптастыру үшін алдымен бірнеше ғылыми-әдістемелік қағидатты басшылыққа алу қажет.

1. Қарым-қатынасқа бағытталған тілдік орта құру.

Тіл оқыту үдерісі шынайы коммуникациялық әрекетке жақын болуы тиіс. Сабак барысында оқушыларға күнделікті өмірден алынған жағдаяттарды ескере отырып:

- диалог құру,
- қысқа хабарлама жазу,
- сұхбат алу,
- проблемалық жағдайды талқылау сияқты тапсырмалар ұсынылады[2].

Мұндай әрекеттер оқушыны тілдік нормаларды тәжірибе жүзінде қолдануға, өз ойын еркін жеткізуге дағдыландырады. Қазақ тілі басқа пәндермен байланыстырыла оқытылғанда ғана оқушының ойлау қабілеті, тілдік талдауы, ақпаратты өңдеу дағдысы дамиды. Мысалы:

- географиядан алынған мәтіндер арқылы табиғи құбылыстарды сипаттау,
- биологиядан алынған деректер арқылы зерттеу мәтінін құру,
- тарихпен байланысты оқиғаларды әңгімелеу оқушының функционалдық сауаттылығын жан-жақты қалыптастырады.

Мәтінмен жұмыс – негізгі әдіс

Функционалдық сауаттылықты арттырудың ең тиімді құралдарының бірі – мәтінмен жұмыс. Мәтіндер қазіргі ақпараттық қоғамның сұранысына сәйкес түрлі жанрда және стильде болуы тиіс: ақпараттық мәтін, нұсқаулық, жарнама, әлеуметтік пост, сұхбат, ғылыми-танымдық материал, инфографика. Оқушы осындай мәтіндерден қажетті ақпаратты іріктеуге, салыстыруға, бағалауға, түсінгенін қайта жеткізуге үйренеді[3].

Тұлғалық-бағдарлы және құзыреттілік тәсіл

Әр оқушының тіл үйрену қарқыны, қызығушылығы, қабілеті әртүрлі. Сондықтан мұғалім жеке, топтық, жұптық жұмыстарды үйлестіре отырып, оқушының жеке әлеуетін

ашуға жағдай жасауы қажет. Құзыреттілік тәсіл оқушының тек білім деңгейіне емес, әрекет жасау дайындығына мән береді. Функционалдық сауаттылықты қалыптастырудағы инновациялық тәсілдерге орай, қазіргі білім беру жүйесі педагогтан технологиялық сауаттылық пен шығармашылықты талап етеді. Қазақ тілі сабақтарында қолданыла алатын инновациялық тәсілдер төмендегідей:

1. CLIL әдісі. CLIL технологиясы пәндік мазмұн және тілдік материалды бір уақытта үйретуді көздейді. Орыс тілді мектептерде бұл тәсіл оқушылардың қазақ тіліне деген қызығушылығын арттырып, есте сақтауды күшейтеді. Мысалы, «Денсаулық» тақырыбын оқытқанда биология ғылымымен байланысты терминдер, ұғымдар қолданылып, оқушылар әрі пәндік білімін, әрі тілдік дағдысын жетілдіреді[4, 17].
2. Жобалық жұмыс. Жоба әдісі – оқушының зерттеу, талдау, ақпарат жинау және оны қазақ тілінде ұсыну қабілетін дамытатын тиімді тәсіл. Оқушылар мектеп өмірі туралы видеожоба, жергілікті экологиялық мәселе бойынша репортаж, белгілі тұлға туралы презентация сияқты жобаларды дайындау барысында тілдік материалды еркін қолданады.
3. Цифрлық ресурстарды қолдану. Қазіргі оқушы технологиялық ортада өсіп келеді. Сондықтан сабақта интерактивті платформалар, онлайн тесттер, Padlet, Quizizz, Kahoot, Nearpod секілді құралдар оқыту үдерісін жандандырып, мотивациясын көтереді. Бұлар оқушыға өзін-өзі тексеруге, тіл үйренуді ойын арқылы қызықты етуге мүмкіндік береді[5,2].
4. Сыни ойлау технологиялары. «Insert», «Fishbone», «RAFT», «Кубизм», «Венн диаграммасы» сияқты әдістер оқушыны ақпаратты талдауға, салыстыруға, қорытынды жасауға үйретеді. Бұл да функционалдық сауаттылықтың негізгі көрсеткіштерінің бірі[6,7].
5. Коммуникативтік-ойын технологиялары. Тіл үйретуде ойын элементтері ерекше рөл атқарады. «Рөлдік ойындар», «Ситуациялық тапсырмалар», «Іскерлік ойындар» оқушыны шынайы қарым-қатынас жағдайына енгізеді. Оқытудағы педагогикалық технологиялардың ықпалы қазақ тілін меңгертуде жаңаша технологиялар оқыту үдерісін жүйелеуге, нәтижені болжауға, тиімді әдістерді іріктеуге мүмкіндік береді. Модульдік оқыту технологиясындағы модульдік құрылым әр тарауды шағын бөлімдерге бөліп, оқушылардың өз бетімен жұмыс істеуіне жол ашады. Әр модульде қызығушылықты ояту, мағынаны түсіну, рефлексия кезеңдері ұйымдастырылып, тілдік материал тиімді меңгеріледі. Деңгейлеп оқыту технологиясы оқушылардың қабілетіне қарай тапсырмаларды саралап беру – орыс тілді мектептер үшін өте маңызды. Бұл әдіс арқылы әр оқушы өзіне лайық деңгейде жұмыс істеп, біртіндеп күрделі тапсырмаларға көше алады. Блум таксономиясы негізінде жоспарлауда Блум жүйесі бойынша тапсырмалар «білу, түсіну, қолдану, талдау, жинақтау, бағалау» сатыларында берілсе, оқушының тілдік әрекеті бірізді, мақсатты түрде дамиды. Функционалдық сауаттылықты дамыту үздіксіз бағалауды талап етеді. Функционалдық сауаттылықты дамыту арқылы оқушы қазақ тілін тек мектеп пәні ретінде емес, күнделікті өмірдің, кәсіби дамудың және тұлғалық өрлеудің құралы ретінде қабылдайды. Бұл – мемлекеттік тілдің қоғамдағы мәртебесін арттырудың ең маңызды жолдарының бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Президенті. «Қазақстан – 2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты». Астана, 2012.
2. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Орта білім мазмұнын жаңарту жөніндегі жалпы тұжырымдама. Астана, 2016.
3. Қазақстан Республикасы БҒМ. Қазақ тілі пәні бойынша оқу бағдарламасы (орта білім беру ұйымдары үшін). Астана, 2020.
4. Жүнісбек, Ә. Қазақ тіл білімінің негіздері. Алматы: Қазақ университеті, 2019.
5. Құрманова, Н. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. Алматы: Білім, 2017.
6. Уәли, Н. Қазақ сөз мәдениеті. Алматы: Сөздік-Словарь, 2017.

ОҚУШЫНЫ ҚОБЫЗДА ОРЫНДАУШЫЛЫҚ ШЕБЕРЛІККЕ БАУЛУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Жарылқасым Толғанай Асхатқызы

прима қобыз пәні мұғалімі

Абай облысы білім басқармасының

Абай ауданы білім бөлімінің

«Ж.Кәрменов атындағы саз мектебі»

Қазақ халқының музыкалық мәдениетінде қобыз ерекше орын алады. Бұл аспаптың үні тек әуен емес, ол – халықтың рухани дүниетанымы, мифологиясы, тарихи жадысы мен эстетикалық талғамының көрінісі. Көне түркі дәуірінен бастау алатын қобыз дәстүрі Қорқыт баба мұрасы арқылы дамып, ғасырлар бойы орындаушылық мектептерде жетілдіріліп, кәсіби музыканың айрықша бөлігіне айналды. Қазіргі музыкалық білім жүйесінде қобызда орындаушылық өнерді үйрету – тек техникалық дағдыларды меңгерту емес, сонымен қатар ұлттық мәдени құндылықтарды бойға сіңіру, көркемдік ойлау мен шығармашылық қабілетті дамыту процесі болып табылады. Осы мақалада біз оқушыны қобызда орындаушылық шеберлікке баулудың педагогикалық негіздерін жан-жақты қарастырамыз.

Қобыз өнерін үйретудің педагогикалық негізі оның тарихи және мәдени ерекшеліктерінде жатыр. Қорқыт мұрасына тән мистикалық сарын, бақсылық дәстүр және киелі үн – қобыздың тек музыкалық аспап емес, рухани-философиялық құбылыс екенін дәлелдейді. Қазіргі педагогикада осы аспект оқушының мәдени құндылықтарға деген қызығушылығын ояту үшін маңызды. Өнердің шығу тегі мен болмысын түсіну – орындаушының ішкі мотивациясын арттыратын басты фактор болып табылады. Тарихи дәстүрді білу оқушыда келесі қасиеттерді қалыптастырады: ұлттық музыканы құрметтеу сезімі, орындаушылыққа жауапкершілік, шығармашылық қабылдау қабілеті және эстетикалық талғам. Сондықтан сабақтың бастапқы кезеңінен бастап қобыздың тарихын, оның құрылымын, дыбыс табиғатын, белгілі қобызшылардың өмірбаянын таныстыру педагогикалық тұрғыдан тиімді әдіс болып саналады. Қобызда орындаушылық шеберлікті дамыту дәстүрлі мектеп тәжірибесіне сүйене отырып жүзеге асады. Қазақтың дәстүрлі қобыз мектептері – Баянауыл, Арқа, Жетісу – әрқайсысы өзіндік техникалық ерекшеліктерімен, орындаушылық стильдерімен ерекшеленеді. Сонымен қатар қазіргі кәсіби музыкалық білімде классикалық орындаушылық стандарттары, ноталық сауат, штрихтық жүйелер және дыбыс сапасына қойылатын талаптар үйлестірілген. Қобызды оқытуда педагогикада келесі негізгі қағидалар қолданылады:

1. Кезеңдік және жүйелілік қағидасы.

Оқушы қарапайымнан күрделіге бағытталған жүйеде үйренеді: дұрыс отыру, аспапты ұстау, ысқыны жүргізу, ашық ішектерді ойнау, саусақ қою, позиция ауыстыру және шығармаларды орындау.

2. Жеке дара оқыту қағидасы.

Әр оқушының физиологиялық ерекшеліктері, моторлық қабілеті мен музыкалық деңгейі әртүрлі. Педагог бағдарлама талаптарына сүйене отырып, жеке дара оқыту әдісін қолдануы қажет.

3. Көрнекілік және есту-бейне моделін қолдану.

Қобыздың дыбыс бояуы ерекше. Оқушы педагогтың орындауын тыңдау немесе бейнежазбаларды көру арқылы музыкалық идеалды сезіне алады.

4. Тұлғалық бағдарлы оқыту қағидасы.

Оқушы пассив қабылдаушы емес, белсенді шығармашыл тұлға ретінде қарастырылады. Оның қызығушылығын, музыкалық талғамын дамыту маңызды.

5. Әдістемелік бірзділік пен ырғақтылық.

Сабақ кестесі, үй тапсырмасының нақты көлемі, техникалық жаттығулардың жүйелі орындалуы – орындаушылық шеберліктің қалыптасуына тікелей әсер етеді.

3. Бастапқы кезең педагогикасы

Бастапқы кезең – оқушының музыкалық және психофизиологиялық дағдыларын қалыптастыратын аса маңызды кезең. Бұл кезде моторика, есту қабілеті, ырғақ сезімі, қол, иық және кеуде қозғалысының үйлесімділігі қалыптасуы қажет.

Қобызды дұрыс ұстау және қалып

Дұрыс отыру, денені түзу ұстау, қобызды кеудеге қою және қол-иық қатынасын теңестіру – орындаушылық техника үшін негізгі шарт. Дұрыс қалып дыбыс сапасын жақсартуға және ысқы қозғалысын жеңілдетуге ықпал етеді. Ысқы жүргізу қобыз орындаушылығының негізі болып табылады. Бастапқы кезеңде оқушы біркелкі дыбыс шығару, қолдың салмағын, иық пен білек қозғалысын үйлестіруді үйренеді. Педагог бұл кезеңде оқушыға ысқының толық ұзындығын пайдалану, дыбыстың тұрақтылығы мен ашықтығы, штрихтық әдістерді меңгертуге баса назар аударады. Саусақтарды дұрыс қою интонация тазалығына әсер етеді. Бастапқы кезеңде оқушыға саусақ нөмірлерін тану, ішектерді дұрыс пайдалану, позиция ауыстыру және хроматикалық, диатоникалық гаммаларды орындау үйретіледі. Бұл кезде есту қабілеті де белсенді дамиды. Қобызда орындаушылық шеберлік техникалық, есту және көркемдік компоненттердің үйлесімді дамуына негізделеді. Техникалық жаттығулар: гаммалар мен арпеджиолар, штрихтық жаттығулар, позиция ауыстыруға арналған этюдтер, саусақтардың тәуелсіздігін дамыту сияқты элементтерден тұрады. Тұрақты жаттығу орындаушылық шеберліктің негізгі кепілі болып табылады. Шығармаларды орындау кезінде педагог музыкалық образ, динамика, фразировка, штрих, артикуляция, интонация сияқты элементтерді оқушымен талдайды. Әр шығарманы орындау барысында оқушы музыкалық тілін түсініп, өзіндік интерпретация жасай бастайды. Қобыздың үні – оның эмоционалдық қуатының басты көрсеткіші. Оқушыны жұмсақ дыбыс, жарқын тембр, дыбысты ұстап тұру және ысқының еденге сүйену техникасы арқылы дыбыс мәдениетіне үйрету – педагогтың маңызды міндеті. Орындаушылық өнерді үйретудің психологиялық аспектісі – педагогикадағы негізгі бағыт. Қобызға тән техникалық күрделілікті меңгеру оқушының эмоционалдық жай-күйіне тікелей байланысты. Педагог оқушыға қобыз өнерінің мәнін түсіндіреді, үлгілі орындаушылардың шығармаларын көрсетеді, концерттерге қатыстыру арқылы тәжірибе жинақтатады және шағын жетістіктерін мадақтайды. Бұл әрекеттер ішкі мотивацияны оятады. Қобызшы – тек орындаушы ғана емес, интерпретатор, ойшыл және мәдени мұра тасымалдаушы. Педагог оқушыға өз ойын еркін жеткізуге, музыкалық образды сезінуге және шығармашылық ойлауды дамытуға жағдай жасайды. Қазіргі музыкалық білім беру процесінде цифрлық технологиялардың маңызы зор. Аудио-бейне жазбаларды талдау, онлайн сабақтар, цифрлық ноталар, метроном мен тюнер қолдану, виртуалды концерттерге қатысу – оқытуды тиімді етуге, оқушының өзіндік жұмысын арттыруға көмектеседі. Орындаушылық мәдениет – техникалық шеберліктің ғана емес, сахнада өзін ұстау, музыканы түсіну, көрерменмен байланыс жасау, эмоционалдық еркіндік сияқты компоненттердің жиынтығы. Педагог оқушыны жиі сахнаға шығарып, сынып және мектеп концерттеріне қатыстыру арқылы тәжірибе жинақтауға жағдай жасау керек.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ахметова, Г. Қ. (2015). Қазақтың дәстүрлі музыка аспаптары: Қобыз тарихы мен орындаушылығы. Алматы: Қазақ университеті баспасы.
2. Баймұратов, Н. (2018). Қобыз мектебі: тарихи және заманауи тәсілдер. Астана: Өнер академиясы.
3. Досжанова, С. (2020). Музыкалық педагогика және ұлттық аспаптарды оқыту әдістемесі. Алматы: Білім баспасы.

ӘЛЕМ БИЛЕРІ: МӘДЕНИЕТТЕРДІҢ БІРЕГЕЙ БИ ӨНЕРІ

Мұратова Дәмегүл Серікқызы
би сыныбының мұғалімі
Абай облысы білім басқармасы
Абай ауданы білім бөлімінің
«Ж.Кәріменов атындағы саз мектебі» КМҚК

Би — адамзат тарихымен бірге жасасып келе жатқан ең көне өнер түрлерінің бірі. Ол алғашқы қауымдық дәуірлерде табиғат құбылыстарын түсіндіру, қауым мүшелерінің бірлігін нығайту, тіпті емшілік мақсатта қолданылған. Уақыт өте келе би салт-дәстүрдің, мерекенің, салтанаттың және эстетикалық мәдениеттің ажырамас бөлігіне айналды. Әр халықтың би мұрасы оның тұрмыс-тіршілігін, мінезін, дүниетанымын, тіпті мифологиясы мен діни сенімдер жүйесін көрсететін мәдени код іспетті. Әлем билері сан алуан: бір халық билерінде жеңілдік пен еркіндік көрінсе, енді бірінде күш, екпін және драмалық сезім басым. Би — халықтардың өзара рухани байланысының, мәдени алмасуының ең әсерлі көпірі.

Еуропа билері. XIX ғасырда Австрия мен Германияда қалыптасқан вальс — Еуропаның ең танымал салтанатты билерінің бірі. Алғашқыда қоғамдық пікірде дау тудырғанымен, кейін біртіндеп сарай мәдениетінің, асқан әсемдік пен сыпайылықтың белгісіне айналды. Үштік өлшемдегі ырғақ, серіктердің бір-біріне жақын орналасуы, айнала қозғалу техникасы вальсты басқа билерден айрықша етеді. Вальс жұптың үйлесімділігін, бір-бірін сезіну қабілетін талап етеді. Қазіргі таңда вальс бальный спорттың негізгі бағдарламасына кіреді және әлемдік бәсекелердің маңызды элементі болып саналады.

Фламенко. Испанияның Андалус аймағында қалыптасқан фламенко — жан-тәнді баурайтын, ішкі жан айқайын жеткізетін ерекше драмалық би. Оның шығу тегінде араб, сыған (рома), еврей және жергілікті испан мәдениеттерінің элементтері тоғысқан. Фламенконың басты белгілері — гитараның шертісі, өкшемен тақылдату, қолдың ерекше пластикасы және әннің эмоциялық қуаты. Әр қозғалыс адам жанының күйін бейнелейді: сағыныш, қуаныш, мұң, батылдық, ашыну... Фламенко орындаушысы (байлаор немесе байлаора) тек би билеп қоймай, көрерменмен үнсіз диалог жүргізеді — бұл бидің ерекше күдіреті де осында.

Азия билері. Үнді классикалық билері. Үндістан — би мәдениеті өте бай әрі көпқабатты ел. Катхак, Бхарат-Натъям, Одисси, Мохинияттам секілді классикалық би түрлері мыңжылдықтар бойы қалыптасқан. Бұл билердің ерекшелігі — қимылдардың символдық мағыналары. Қол қимылдары (мудра), аяқтың ырғақты соғылуы, бастың бұрылуы, көздің бағыты — бәрі белгілі бір оқиғаны, құдайлар туралы мифті немесе адам эмоциясын бейнелейді. Үнді билерінде әр орындаушы актер, би шебері және әңгімеші рөлдерін қатар атқарады. Музыкасы рага жүйесіне негізделген, ал костюмдері жарқын, сәнді әрі тарихи сипатқа ие.

Қытай дәстүрлі биі. Қытайдың би өнері мыңжылдықтар дәстүрін сақтап қалған ерекше мәдени сала. Дәстүрлі қытай биінде жеңілдік, ауа тәрізді қалықтау және жібектің толқуы негізгі рөл атқарады. Қол қимылының нәзіктігі, дененің икемділігі мен ырғақтың бірқалыпты өзгерісі Қытай философиясындағы инь-ян теңдігін бейнелейді. Айдаһар биі мен арыстан биі — Қытай Жаңа жылында орындалатын ең танымал көріністердің бірі; олар зұлым рухтарды қуу, береке мен бақыт әкелу сенімдерімен байланысты. Сонымен бірге Қытай операларында актерлік ойын мен би үйлесімді түрде тоғысып, ерекше театрлық стиль қалыптастырады.

Америка құрлығындағы билер. Самба. Бразилияның ұлттық символына айналған самба — қуаныш пен карнавал көңіл-күйін паш ететін отты би. Оның шығу тегінде африкалық құлдар әкелген ритмдер мен португал мәдениетінің әсерлері бар. Самба икемді бел қимылдары, аяқтың тез қозғалысы және ырғаққа дәл түсуімен ерекшеленеді. Рио-де-Жанейро карнавалында самба мектептері бір-бірімен бақ сынасып, алып платформалар мен түрлі-түсті костюмдер арқылы ұлттық өнерді әлемге паш етеді. Бұл би тек көңіл көтеру емес, бразилиялықтардың бірегей мәдени бірлігінің белгісі.

Танго. Танго — Аргентина мен Уругвайдың Буэнос-Айрес пен Монтевидео порт қалаларында пайда болған би. Алғашқыда төменгі тап өкілдері билеген танго уақыт өте келе әлемдік сахналарды жаулап алды. Оның ерекшелігі — серіктестер арасындағы ерекше жақын байланыс, нәзік жетек және дәл ырғақ. Танго музыкасы меланхолия мен ынтықтықты қатар жеткізеді, ал би қимылдары қарым-қатынастың драмалық табиғатын көрсетеді: махаббат, қызғаныш, өкпе, жарасым. Танго — эмоцияның тілсіз диалогы.

Африка билері. Африка билері — күш пен еркіндікке, табиғатпен үйлесімге негізделген өте динамикалық өнер. Африкалық тайпаларда би — күнделікті өмірдің бір бөлігі: егін егу, жауын шақыру, үлкенге құрмет білдіру, жауынгерлерді жігерлендіру, емшілік рәсімдер — барлығы би арқылы орындалады. Билердің ырғағын әдетте барабандар, соқпалы аспаптар немесе қол соғу реттеп отырады. Қимылдар жермен байланысқа мән береді: тізені бүгу, жерді аяқпен ұру, дененің толқын тәрізді қозғалысы табиғаттың қуатын бейнелейді. Әр тайпаның өзіндік би стилі бар, сондықтан Африка биі — континенттің мәдени әртүрлілігінің көрінісі.

Орталық Азия билері. Қазақ биі. Қазақтың ұлттық билері көшпелі өмір салтымен тығыз байланысты. Шарықтаған дала, еркіндікті сүйген халықтың мінезі би қимылдарында айқын көрінеді. Қазақ биінде қол қимылдары — үйректің қалықтауы, қыранның самғауы, желдің сипауы секілді табиғат құбылыстарын бейнелейді. Иық қимылы — ұлттық бидің ең танымал ерекшелігі. Сондай-ақ ерлер биінде батылдық, ептілік, жылқы мінезіне тән серпін байқалса, әйелдер биінде нәзіктік, көркемдік және әсемдік алдыңғы орынға шығады. Қазақ биін домбыра, қобыз немесе сыбызғының әуені сүйемелдеп, өнердің ұлттық болмысын толық ашады. Би — тек қимыл жүйесі емес, халықтың рухани портреті. Оның маңызы бірнеше қырдан көрінеді:

Ұлттық мінез: Әр халық өз табиғатын, мінезін қимылдарында көрсетеді; би мәдени сәйкестікті нығайтады.

Әлеуметтік байланыс: Би адамдарды біріктіреді, ұжымдық энергия мен түсіністік қалыптастырады.

Рухани-эмоциялық әсер: Би денсаулықты жақсартады, көңіл күйді көтереді, ішкі күйді шығарып, эмоциялық тепе-теңдік орнатады.

Би — халықтың рухани болмысын, тарихы мен дүниетанымын қимыл арқылы жеткізетін ерекше өнер. Ол әр мәдениетте өзінше дамып, ұлттық дәстүрлерді, сезім мен мінезді бейнелейді. Әлем халықтарының билері адамзаттың ортақ мұрасын байытып, мәдени алмасу мен өзара түсіністікті нығайтады. Би адамның эмоциялық тепе-теңдігін сақтауға, дене сымбатын жетілдіруге және шығармашылық қабілетін ашуға ықпал етеді. Уақыт өтсе де, би өнері өзінің мәнін жоғалтпай, қоғам өмірінде маңызды рөл атқара береді. Осылайша би — өткен мен бүгінді байланыстыратын, ұлттарды жақындастыратын әмбебап тіл.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Байбатша, Ә. Әлем халықтарының өнері. — Алматы: Өнер баспасы, 2017.
2. Жұмабекова, А. Халық биінің тарихы мен көркемдік ерекшеліктері. — Алматы: Қазақ университеті, 2019.
3. Иванова, Л. История мирового танца. — Санкт-Петербург: Лань, 2015.
4. Nettl, B. The Study of Ethnomusicology: Thirty-Three Discussions. — University of Illinois Press, 2015.

ҚОБЫЗ-ПРИМАНЫҢ ПАЙДА БОЛУ КЕЗЕҢІН ОҚУШЫЛАРҒА ЖАҢАША БАҒЫТТА ТҮСІНДІРУ

Әйткененова Үмітгүл Мұратханқызы

Қобыз - прима аспабының мұғалімі

Абай облысы білім басқармасы

Абай ауданы білім бөлімінің

«Жәнібек Кәріменов атындағы саз мектебі» КМҚК

Қазіргі заманда ұлттық музыкалық мәдениетті оқыту тек аспаптық қабілетті дамытумен шектелмей, оқушылардың шығармашылық ойлауын, тарихи көзқарасын, мәдени санасын кеңейтуді де көздейді. Қазақ халқының музыкалық мұрасы – ғасырлар бойы қалыптасқан рухани байлық, ал сол мұраның ерекше бөлігі – қобыз сазы. XX ғасырдың екінші жартысында дәстүрлі қобыздың мүмкіндіктерін кеңейту мақсатында жасалған қобыз-прима – ұлттық аспаптану мен кәсіби музыка өнерінің тоғысындағы жаңашыл құбылыс. Осы аспаптың туу себептерін, оның мәдени-әлеуметтік алғышарттарын бүгінгі оқушыға заманауи, қызықты әрі түсінікті әдістермен жеткізу – мұғалімнің маңызды міндеті. Бұл мақаланың мақсаты – қобыз-приманың пайда болу алғышарттарын жан-жақты талдап, оны оқушыларға жаңа педагогикалық бағыттармен, инновациялық тәсілдермен түсіндіру жолдарын көрсету.

1. Қобыз-приманың тарихи-мәдени негізі

Қобыз-приманың шығу тарихын түсіндіру үшін ең алдымен оқушыға қобыздың дәстүрлі түрінің мәнін, оның мәдени тамырын ұғындыру қажет. Қорқыттан бастау алатын қобыз өнері қазақтың дүниетанымында ерекше рөл атқарады. Ол – емшілік, бақсылық, рухани тазару құралы, әрі терең философиялық мазмұнды жеткізетін музыкалық аспап. Дегенмен XX ғасырдың ортасына келгенде қазақ музыка мәдениеті жаңа кезеңге аяқ басты. Кәсіби оркестрлер құрылып, ұлттық аспаптарды жетілдіру қажеттілігі туды. Домбыра, сыбызғы, шертер сияқты аспаптардың оркестрлік үлгілері жасалды. Осы үдерістің ішінде қобыз да негізгі оркестрлік құрамға алынуы үшін техникалық тұрғыдан өзгертілуге тиіс болды. Қобыз-прима дәл осы тарихи қажеттіліктен туындады. Ол:

- дәстүрлі қобыздың тембрлік бояуын сақтай отырып,
- оркестрде жетекші дауыс жүргізуге,
- күрделі репертуарды орындауға,
- диапазонын кеңейтуге мүмкіндік берді.

Мұндай тарихи алғышарттарды оқушыға жеткізгенде, мұғалім контексті тек факті түрінде емес, ұлттық мәдениеттің даму логикасы ретінде түсіндіруі маңызды. Бұл тақырыпты әңгімелеу барысында оқушы қобыз-приманы жай ғана жасанды аспап емес, ұлттық музыка эволюциясының заңды кезеңі ретінде қабылдайды.

2. Қоғамдық-саяси және кәсіби өнер талаптары

Қобыз-приманың шығуына әсер еткен қоғамдық-саяси алғышарттарды оқушыларға түсіндіру үшін сол уақыттағы мәдени саясат пен кәсіби өнердің бағыттарына тоқталған жөн. 1950–1960 жылдары Қазақстанда оркестрлік өнер кеңінен дамыды. Құрманғазы атындағы мемлекеттік академиялық халық аспаптары оркестрі, көптеген аймақтық оркестрлер құрылды. Бұл ұжымдар классикалық, халықтық және заманауи шығармаларды орындай бастады. Сондықтан оркестр құрамында жоғары регистрді алатын, жіңішке мелодиялық желіні нақты беретін, ансамбльдік үйлесімділікті күшейтетін аспап қажет болды.

Қобыз-прима осындай талаптарға сай келді. Дәстүрлі қобыз өзіндік үндік ерекшелігімен құнды болғанымен, оркестрде барлық партияны толық орындай алмайтын еді. Қобыз-приманың жасалуы – қазақ музыкасының кәсіби сахнаға бейімделуінің нәтижесі екенін оқушы түсінуі тиіс. Бұл жерде мұғалім оқушыларға қарапайым салыстырмалы талдау әдісін қолдана алады: «Егер дәстүрлі қобыз тек соло немесе шағын ансамбльге арналса, оркестрде қандай тапшылықтар туар еді?» деген сұрақтар арқылы оқушыны ойлауға жетелейді. Қобыз-приманың шығуына әсер еткен техникалық және акустикалық алғышарттарды да оқушыларға ғылыми-шығармашылық тұрғыдан түсіндіруге болады.

Қобыз-прима дәстүрлі қобыздан бірқатар ерекшеліктерге ие:

- корпусы скрипкаға ұқсас болып қайта жасалды;
- төрт ішек енгізілді;
- диапазоны кеңейді (әдетте $g-a^2$ аралығы);
- ойнау техникасы скрипка тәсілдеріне жақындады.

Бұл өзгерістер жай ғана «бейімдеу» емес, ұлттық дыбысты сақтап, еуропалық орындаушылық стандарттарға сәйкестендіру талпынысы болды.

Қазақ композиторлары мен аспап жасаушылары тембрді сақтап қалу мәселесіне ерекше көңіл бөлді. Дәстүрлі қобыздың қоңыр, томаға-тұйық үні – қазақ музыкасының белгісіне айналған қасиет. Сондықтан жасаушылар қобыз-приманың жаңғырысын, тербелісін, сыңғыры мен қоңырлығын жоғалтпай, оркестрлік талапқа сай келетін сапада шығуға тырысты. Оқушыларға қобыз-приманың алғышарттарын жаңаша әдістермен түсіндіру жолдары: Визуалды және интерактивті тәсілдер. Мұғалім сабақты баяндаумен шектелмей, оқушының көру, есту, сезіну арқылы қабылдауын күшейтетін әдістер қолдануы тиіс: қобыз мен қобыз-приманың 3D-моделін көрсету, екі аспаптың дыбыстарын аудио салыстыру, «Қобыз қалай жасалады?» атты қысқа видеоматериалдар, виртуалды оркестр макеті арқылы қобыз-приманың рөлін көрсету.

Мұндай әдістер оқушының есте сақтау деңгейін арттырады. Қобыз-приманың шығу алғышарттарын оқушылардың өзіне зерттету – жаңаша бағыттың ең тиімді түрлерінің бірі. Қобыз-приманың шығу тарихы тек техникалық немесе тарихи ақпарат ғана емес, ол — ұлттық мәдениеттің жаңғыру философиясы.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Асанов, Т. Қазақ халық аспаптары. Алматы: Музыка, 2002. – Қазақ ұлттық аспаптарының тарихы мен құрылымдық ерекшеліктері.
2. Құрманғазы, Д. Қазақ халық музыкасының тарихы. Алматы: Ғылым, 1990. – Қобыз және дәстүрлі музыка мәдениеті жайлы.
3. Сүлейменов, Ш. Қобыздың музыкалық эволюциясы. Алматы: Аруна, 2015. – Қобыздың дәстүрлі түрінен оркестрлік аспапқа дейінгі дамуы.

ҚАЗАҚ САХНАСЫНДАҒЫ БАЯН АСПАБЫНЫҢ МАҢЫЗЫ

Борыкбаева Айжан Бериккалиевна
баян сыныбының мұғалімі
Абай облысы білім басқармасы
Абай ауданы білім бөлімінің
«Ж.Кәріменов атындағы саз мектебі» КМҚК

Баян — қазақ музыка өнерінде ерекше орын алатын аспаптардың бірі. Бұл аспап XIX ғасырдың аяғы – XX ғасырдың басында Ресейде жасалғанымен, қазақ этникалық музыкасына тез сіңіп, халықтық музыка мен өнердің дамуына елеулі үлес қосты. Баянның қазақ сахнасында пайда болуы ұлттық оркестрлік мәдениеттің дамуына тың серпін берді, өйткені ол өзге аспаптардан ерекшеленіп, бай дыбыстық диапазонға ие болды. Баянның қазақ сахнасында маңызды рөл атқаруының бір себебі – оның универсалдығы мен әртүрлі музыкалық жанрларды орындау мүмкіндігі. Бұл аспап бір мезетте аккомпанементтік, соло және ансамбльдік функцияларды атқара алады. Қазақ музыкасының дәстүрлі аспаптарының көбісі мелодиялық бағытқа шектеулі болса, баян композиторларға күрделі гармониялық құрылымдарды, полифониялық композицияларды, әртүрлі ырғақтық ерекшеліктерді жеткізуге мүмкіндік берді. Осы қасиеттері оны кәсіби сахнаға бейімдеп, ұлттық оркестр құрамында маңызды орынға ие етті. Қазақ сахнасында баян аспабының енгізілуі дәстүрлі музыканы жаңаша өңдеуге ықпал етті. Бұған дейін халықтық музыканы көбіне домбыра, қобыз, қобыз сияқты аспаптар орындаса, баян сол музыканы кәсіби сахнаға шығару мүмкіндігін берді. Мысалы, қазақ халық күйлерін баянмен орындау арқылы олардың тембрлік бояуы мен динамикасы байытылды. Сол арқылы халықтық музыка сахналық көрініске бейімделіп, тыңдаушыларға эстетикалық жағынан жаңа әсер қалдырды. Баян аспабының көмегімен ұлттық музыкада бұрын қолданылмаған гармониялық және ырғақтық шешімдер жүзеге асырылды. Сонымен қатар, баян қазақ композиторларының шығармашылығына жаңа серпін берді. XX ғасырдың басынан бастап қазақ композиторлары ұлттық аспаптық оркестрлер құрып, жаңа шығармалар жазуға кірісті. Баян олардың шығармаларында тек аккомпанемент құралы ғана емес, мелодиялық, ритмдік және гармониялық орталық ретінде де қолданылды. Мұндай тәжірибе қазақ музыкасын классикалық әлемдік стандарттарға жақындатты және ұлттық музыканы халықаралық сахнада танытуға мүмкіндік берді. Баянның ерекшелігі – оның дыбыстық диапазонының кеңдігі мен баяу, терең дыбыстан бастап, жоғары, айқын ноталарға дейінгі аралықты қамтуында. Бұл қасиеті аспапты әртүрлі музыкалық стильдерге бейімдеуге мүмкіндік береді. Қазақ сахнасында баянмен орындаған кезде, ол тек халықтық музыкамен шектеліп қалмай, симфониялық оркестрдегі күрделі партияларды да атқара алды. Баянның кең диапазоны композиторларға шығармаларын әртүрлі тональдықта жасауға, музыкалық эмоционалды бояуларды жеткізуге көмектесті. Одан бөлек, баян аспабының оркестрлік мәдениетке қосқан үлесі ерекше. Қазақ сахнасында 1930–1940 жылдары ұлттық аспаптар оркестрлері қалыптаса бастады. Сол кезде баянның оркестрдегі рөлі ерекше болды. Ол ансамбльдің үндестігінде үйлесімділік орнатты, басқа аспаптардың партияларын толықтырып, музыкалық көріністің эмоционалдығын арттырды. Баян ансамбльдік орындауда ритмдік тұрақтылықты, гармониялық байлықты қамтамасыз ететін негізгі аспапқа айналды. Баянның қазақ сахнасында қолданылуы педагогикалық тұрғыдан да маңызды болды. Оқушыларға баянмен жұмыс жасау ұлттық музыкалық мәдениетті тануға, аспаптық шеберлікті дамытуға

мүмкіндік береді. Музыка мектептері мен колледждерде баянға арналған арнайы сабақтар ашылып, шәкірттер ұлттық музыка үлгілерін баянмен орындауды үйренді. Бұл аспаптың кәсіби өнерге енуі арқылы ұлттық музыкалық дәстүрді сақтау мен жаңғырту қатар жүрді. Сондай-ақ, баян аспабының қазақ музыкасына әсері тек сахнамен шектелмеді. Ол халық музыкасының жазбаша нота арқылы дамуына, шығармашылық ізденістердің кеңеюіне жағдай жасады. Композиторлар мен орындаушылар баянмен жаңа музыкалық тіл қалыптастырып, ұлттық музыканы заманауи формалармен үйлестіре алды. Қазақ музыкасының тарихында баян халықтық және кәсіби өнер арасындағы алтын көпірге айналды. Қазіргі таңда баян аспабы қазақ сахнасында әлі де маңызды орынға ие. Ол ұлттық оркестрлерде, симфониялық ансамбльдерде, эстрада және халықтық концерттік бағдарламаларда кеңінен қолданылады. Баян арқылы халық күйлері жаңа өңдеулермен орындалады, заманауи композиторлық шығармаларда жаңа тембрлік бояулар пайда болады. Сонымен қатар, баян халық музыкасының музыкалық мұрасын сақтау мен жаңғыртудағы негізгі құралдардың бірі болып табылады. Баян аспабы қазақ сахнасындағы музыкалық мәдениеттің дамуына елеулі үлес қосты. Ол дәстүрлі халық музыкасының байлығын сақтай отырып, ұлттық оркестрлік мәдениеттің қалыптасуына, шығармашылық ізденістердің кеңеюіне ықпал етті. Баянның дыбыстық диапазонының кеңдігі, универсалдығы және техникалық мүмкіндіктері оны сахналық орындауда маңызды аспапқа айналдырды. Сонымен бірге, баян аспабы ұлттық музыка өнерін жаңаша бағытта дамытуға, жас орындаушылардың кәсіби шеберлігін арттыруға, ұлттық мәдениетті дәріптеуге мүмкіндік береді. Қазақ сахнасында баянның рөлі тек музыкалық аспап ретінде емес, мәдениет пен өнердің дамуына серпін беретін негізгі құрал ретінде бағаланады.

Баян қазақтың дәстүрлі музыкалық мұрасын жаңа деңгейге көтерді. Халық әндері мен күйлерді орындауда баян аспабының артықшылығы — дыбыстың кең диапазоны мен полифониялық құрылым құру мүмкіндігі. Бұрын тек домбыра, жетіген немесе қобыз арқылы орындалатын аспаптық шығармалар баян арқасында бай дыбысқа ие болып, сахналық көркемдік мәнін арттырды. Сонымен қатар баян халықтық музыкаға заманауи гармониялық бояулар енгізуге мүмкіндік берді, бұл қазақ музыкалық өнерінің кәсіби дамуында маңызды қадам болды. Баян аспабының негізгі ерекшелігі — екі қолмен әртүрлі партияларды орындау мүмкіндігі. Сол қол аккордтар мен бас партияны, оң қол мелодиялық сызықтарды ойнай алады. Бұл аспапты жеке орындаушының техникалық шеберлігіне тәуелді етіп қана қоймай, ансамблде де ерекше рөл атқаруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар баян арқылы полифониялық шығармаларды, күрделі ритмдік және гармониялық композицияларды орындауға болады. Бұл аспап қазақ музыкасының сахналық диапазонын айтарлықтай кеңейтті.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Асанов, Т. Қазақ халық аспаптары. Алматы: Музыка, 2002.
2. Құрманғазы, Д. Қазақ халық музыкасының тарихы. Алматы: Ғылым, 1990.
3. Төлегенов, М. Ұлттық аспаптарды оркестрлік орындау әдістемесі. Алматы: Музыка, 2008.
4. Садырбаев, Е. Педагогика және ұлттық мәдениет. Алматы: Мектеп, 2014.

ҚАЗАҚ ДОМБЫРАСЫНЫҢ МӘДЕНИ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ

Шакрукова Марал Серикбаевна
домбыра сыныбының мұғалімі
Абай облысы білім басқармасы
Абай ауданы білім бөлімінің
«Жәнібек Кәрменов атындағы саз мектебі» КМҚК

Қазақ музыкасы — ұлт мәдениетінің ең басты әрі көркем бейнесі. Оның ішінде домбыра ерекше орын алады. Домбыра тек музыкалық аспап емес, халықтың рухани, мәдени және тарихи өмірінің символы болып саналады. Бұл аспап қазақтың көшпелі тұрмысы мен табиғатқа байланысын, халықтық дәстүрлерін, эстетикалық талғамын бейнелейді. Домбыраның үні ұлттық мәдениеттің терең мағынасын жеткізетін, ұлттық идентичностьты сақтауға мүмкіндік беретін құнды элемент болып табылады. Домбыраның ерекшелігі оның қарапайымдылығында емес, керісінше оның музыкалық диапазоны мен орындаушылық мүмкіндіктерінің кеңдігінде. Аспап екі ішекті, алақандай ғана көлемде болғанымен, түрлі ырғақтық және мелодиялық шешімдерді жеткізе алады. Қазақ халық күйлерінде домбыра тек аккомпанемент құралы ғана емес, соло орындауға, халықтық әңгімелерді музыкалық тілмен баяндауға арналған негізгі аспап ретінде қызмет атқарады. Оның тембрлік бояуы мен дыбыстық тереңдігі қазақ музыкасына тән рухани мәнді жеткізуде шешуші рөл ойнайды[1].

Домбыраның тарихы терең, оның түп-төркіні шамамен VIII–IX ғасырларға дейін барады. Бұл аспап көшпелі өмір салтына икемделіп, қазақ халқының тұрмысын, салт-дәстүрін, табиғатқа деген сезімін музыкалық тілде бейнелеу үшін жасалған. Дәстүрлі домбыра тек музыкалық аспап ретінде ғана емес, халықтық естеліктерді сақтау құралы, салт-дәстүрдің, эпостық шығармашылықтың тасушысы ретінде де маңызды болды. Күйші мен жырау домбыра арқылы әдет-ғұрыпты, батырлық жырларды, махаббат пен тағдыр тақырыптарын жеткізді. Қазақ домбырасының мәдени мәні — ұлттық өнердің түпкі тамырымен байланысты. Бұл аспаптың үні халықтың рухани әлемін көрсетеді, тарихи оқиғаларды, тұрмыс-салтты, әлеуметтік құндылықтарды музыкалық тіл арқылы жеткізеді. Домбыра халықтық музыканың өзіндік стилін, ұлттық бояуын сақтап қана қоймай, оны жас ұрпаққа жеткізу үшін маңызды құралға айналды. Домбыраның музыкасы тыңдаушыда ұлттық сананы қалыптастырады, мәдени идентичностьты нығайтады, эстетикалық талғамды дамытады[2].

Домбыраның тәрбиелік мәні де ерекше. Музыка сабақтарында немесе ансамбльде домбырамен жұмыс жасау жас ұрпаққа музыкалық қабілеттерін дамытуға, шығармашылық ойлауын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Аспаптың қарапайымдылығы мен қолжетімділігі оқушыларға өзіндік музыкалық тәжірибе жинауға жағдай жасайды. Домбыра арқылы балалар ритмдік сезімін, музыкалық есту қабілетін, гармониялық ойлауын дамытады. Сонымен қатар, халықтық күйлерді орындау барысында мәдени дәстүрге құрмет, ұлтқа деген сүйіспеншілік, патриоттық сезім қалыптасады[3].

Қазіргі қазақ музыка өнерінде домбыра ұлттық шығармашылықтың ажырамас бөлігі. Ол тек халық музыкасының орындаушысы ғана емес, композиторлық шығармаларда, ансамбльдік орындауда, эстрада және заманауи музыкалық бағыттарда кеңінен қолданылады. Домбыра арқылы халық күйлері жаңа өңдеулермен орындалады, заманауи композицияларда ұлттық музыкалық элементтерді интеграциялауға мүмкіндік береді. Бұл аспап ұлттық музыкалық дәстүрді сақтап қана қоймай, оны заманауи мәдениетке бейімдеуге ықпал етеді[4].

Домбыраның музыкалық мүмкіндіктері оны педагогикалық құрал ретінде де ерекше етеді. Музыка мектептері мен колледждерде домбыра сабақтары жас ұрпақты тәрбиелеу мен мәдениетке баулу үшін қолданылады. Шәкірттер домбырамен жұмыс жасау арқылы музыкалық шеберлікті игеріп қана қоймай, халықтық шығармашылыққа деген қызығушылықтарын арттырады. Сонымен қатар, домбыра халық әндері мен күйлерін орындау арқылы ұлттық мәдени мұраның келесі ұрпаққа жеткізілуін қамтамасыз етеді [1]

Домбыра аспабының мәдени және тәрбиелік мәні оның орындаушылық мүмкіндіктерімен тығыз байланысты. Мысалы, домбыра арқылы халықтық жырларды, батырлық эпостарды, салттық әндерді, сондай-ақ заманауи музыкалық композицияларды орындауға болады. Бұл аспап музыканың эмоционалды жағын жеткізуге, тыңдаушыға терең әсер қалдыруға мүмкіндік береді. Домбыраның үні қазақ музыкасының ерекшелігін көрсетіп, ұлттық сезім мен рухани мәнді сақтап қалуға ықпал етеді.

Қазақ домбырасы ұлттық мәдениет пен музыкалық дәстүрдің басты құралы болып табылады. Бұл аспап халықтық өнердің, тарихи тәжірибенің, рухани және эстетикалық құндылықтардың тасушысы ретінде үлкен рөл атқарады. Домбыра қазақ сахнасында, музыка мектептерінде, ансамбльдерде және шығармашылық бағыттарда өзінің маңызын сақтап келеді. Оның мәдени және тәрбиелік мәні — ұрпаққа ұлттық музыканы үйрету, эстетикалық талғамды дамыту, мәдени сананы қалыптастыру. Домбыраның үні мен күйлері арқылы қазақ халқының рухани дүниесі мен мәдени мұрасы жас ұрпаққа жеткізіліп, ұлттық идентичность нығаяды. Домбыра қазақ мәдениетінде тек аспап ретінде ғана емес, ұлттық рухтың, халықтың өмір салтының бейнесі ретінде қарастырылады. Оның үні қазақтың кең дала бейнесін, көшпелі өмірдің еркіндігін, табиғатпен үйлесімділікті көрсетеді. Күй мен әнді орындау арқылы домбыра халықтың тарихи тәжірибесін жеткізеді, халық арасындағы дәстүрлі құндылықтарды сақтауға көмектеседі. Домбыраның үні халыққа тән ерекшеліктерді — мейірімділік, батылдық, қайсарлық, терең ойлы болмысты — жеткізеді. Домбыра арқылы орындалатын күйлер мен әндер халықтың тұрмысын, салт-дәстүрін, табиғатқа көзқарасын көрсетеді. Мысалы, «Құрманғазының Сарыарқасы» күйі дала табиғаты мен ел рухын толық бейнелейді. Сол арқылы домбыра ұлттық мәдениеттің символы ғана емес, халықтың психологиялық және эстетикалық тәжірибесін жеткізетін мәдени кодқа айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Асанов, Т. Қазақ халық аспаптары. Алматы: Музыка, 2002. – Домбыраның тарихы, құрылымы, орындаушылық ерекшеліктері.
2. Құрманғазы, Д. Қазақ халық музыкасының тарихы. Алматы: Ғылым, 1990. – Домбыраның халық музыкасы мен күйлердегі рөлі.
3. Серікбаев, Ж. Домбыра: тарихы және орындау дәстүрлері. Алматы: Қазақ университеті, 2010. – Домбыраның музыкалық және мәдени маңызы.
4. Төлегенов, М. Ұлттық аспаптарды оркестрлік орындау әдістемесі. Алматы: Музыка, 2008. – Домбыраның оркестрлік және сахналық қолданылуы.

БАЯННЫҢ ҚАЗАҚ МУЗЫКАСЫНА ӘСЕРІ ЖӘНЕ САХНАДАҒЫ РӨЛІ

Берікқанқызы Іңкәр

баян сыныбының мұғалімі

Абай облысы білім басқармасы

Абай ауданы білім бөлімінің

«Жәнібек Кәрменов атындағы саз мектебі»

КМҚК

, Баян — қазақ музыка өнерінде ерекше орын алатын аспаптардың бірі. XIX ғасырдың аяғы – XX ғасырдың басында Ресейде жасалған бұл аспап қазақ этникалық музыкасына тез сіңіп, халықтық музыка мен өнердің дамуына елеулі үлес қосты. Баянның қазақ сахнасында пайда болуы ұлттық оркестрлік мәдениеттің дамуына тың серпін берді, өйткені ол өзге аспаптардан ерекшеленіп, бай дыбыстық диапазонға ие болды.

Баянның қазақ музыкасына ең үлкен үлесі оның универсалдығы мен әртүрлі музыкалық жанрларды орындау мүмкіндігінде жатыр. Бұл аспап бір мезетте

аккомпанементтік, соло және ансамбльдік функцияларды атқара алады. Қазақ музыкасының дәстүрлі аспаптарының көбісі мелодиялық бағытқа шектеулі болса, баян композиторларға күрделі гармониялық құрылымдарды, полифониялық композицияларды, әртүрлі ырғақтық ерекшеліктерді жеткізуге мүмкіндік берді. Осы қасиеттері оны кәсіби сахнаға бейімдеп, ұлттық оркестр құрамында маңызды орынға ие етті [1].

Баян сахна мәдениетін байытып қана қоймай, қазақ музыкасына жаңа реңк пен үйлесім енгізді. Бұл аспаптың дыбыстық диапазоны кең, тембрі бай әрі эмоционалды болғандықтан, ол дәстүрлі халық музыкасын кәсіби сахнаға шығарып, жаңа гармониялық және ырғақтық шешімдерді жүзеге асыруға мүмкіндік берді. Композиторлар мен орындаушылар баян арқылы тек аккомпанемент жасаумен шектелмей, мелодиялық, полифониялық және ансамбльдік орындауларға жаңа бояу берді. Осылайша, баян қазақ музыкасын заманауи музыкалық тілмен үйлестіріп, ұлттық өнердің сапасын көтеруге елеулі үлес қосты [3].

Қазақ сахнасында баян аспабының енгізілуі дәстүрлі музыканы жаңаша өңдеуге ықпал етті. Бұған дейін халықтық музыканы көбіне домбыра, қобыз сияқты аспаптар орындаса, баян сол музыканы кәсіби сахнаға шығару мүмкіндігін берді. Мысалы, қазақ халық күйлерін баянмен орындау арқылы олардың тембрлік бояуы мен динамикасы байытылды. Сол арқылы халықтық музыка сахналық көрініске бейімделіп, тыңдаушыларға эстетикалық жағынан жаңа әсер қалдырды. Баян аспабының көмегімен ұлттық музыкада бұрын қолданылмаған гармониялық және ырғақтық шешімдер жүзеге асырылды [3].

Сонымен қатар, баян қазақ композиторларының шығармашылығына жаңа серпін берді. XX ғасырдың басынан бастап қазақ композиторлары ұлттық аспаптық оркестрлер құрып, жаңа шығармалар жазуға кірісті. Баян олардың шығармаларында тек аккомпанемент құралы ғана емес, мелодиялық, ритмдік және гармониялық орталық ретінде де қолданылды. Мұндай тәжірибе қазақ музыкасын классикалық әлемдік стандарттарға жақындатты және ұлттық музыканы халықаралық сахнада танытуға мүмкіндік берді [4].

Баянның ерекшелігі — оның дыбыстық диапазонының кеңдігі мен баяу, терең дыбыстан бастап, жоғары, айқын ноталарға дейінгі аралықты қамтуында. Бұл қасиеті аспапты әртүрлі музыкалық стильдерге бейімдеуге мүмкіндік береді. Қазақ сахнасында баянмен орындаған кезде, ол тек халықтық музыкамен шектеліп қалмай, симфониялық оркестрдегі күрделі партияларды да атқара алды. Баянның кең диапазоны композиторларға шығармаларын әртүрлі тональдықта жасауға, музыкалық эмоционалды бояуларды жеткізуге көмектесті [5].

Одан бөлек, баян аспабының оркестрлік мәдениетке қосқан үлесі ерекше. Қазақ сахнасында 1930–1940 жылдары ұлттық аспаптар оркестрлері қалыптаса бастады. Сол кезде баянның оркестрдегі рөлі ерекше болды. Ол ансамбльдің үндестігінде үйлесімділік орнатты, басқа аспаптардың партияларын толықтырып, музыкалық көріністің эмоционалдығын арттырды. Баян ансамбльдік орындауда ритмдік тұрақтылықты, гармониялық байлықты қамтамасыз ететін негізгі аспапқа айналды [2].

Баянның қазақ сахнасында қолданылуы педагогикалық тұрғыдан да маңызды болды. Оқушыларға баянмен жұмыс жасау ұлттық музыкалық мәдениетті тануға, аспаптық шеберлікті дамытуға мүмкіндік береді. Музыка мектептері мен колледждерде баянға арналған арнайы сабақтар ашылып, шәкірттер ұлттық музыка үлгілерін баянмен орындауды үйренді. Бұл аспаптың кәсіби өнерге енуі арқылы ұлттық музыкалық дәстүрді сақтау мен жаңғырту қатар жүрді [6].

Сондай-ақ, баян аспабының қазақ музыкасына әсері тек сахнамен шектелмеді. Ол халық музыкасының жазбаша нота арқылы дамуына, шығармашылық ізденістердің кеңеюіне жағдай жасады. Композиторлар мен орындаушылар баянмен жаңа музыкалық тіл қалыптастырып, ұлттық музыканы заманауи формалармен үйлестіре алды. Қазақ музыкасының тарихында баян халықтық және кәсіби өнер арасындағы алтын көпірге айналды [7].

Қазіргі таңда баян аспабы қазақ сахнасында әлі де маңызды орынға ие. Ол ұлттық оркестрлерде, симфониялық ансамбльдерде, эстрада және халықтық концерттік бағдарламаларда кеңінен қолданылады. Баян арқылы халық күйлері жаңа өңдеулермен орындалады, заманауи композиторлық шығармаларда жаңа тембрлік бояулар пайда болады. Сонымен қатар, баян халық музыкасының музыкалық мұрасын сақтау мен жаңғыртудағы негізгі құралдардың бірі болып табылады. Баян аспабы қазақ сахнасындағы музыкалық мәдениеттің дамуына елеулі үлес қосты. Ол дәстүрлі халық музыкасының байлығын сақтай отырып, ұлттық оркестрлік мәдениеттің қалыптасуына және музыкалық шығармашылық ізденістердің кеңеюіне ықпал етті. Баянның дыбыстық диапазонының кеңдігі, универсалдығы және техникалық мүмкіндіктері оны сахналық орындауда маңызды аспапқа айналдырады. Бұл аспап арқылы орындаушылар күрделі полифониялық шығармаларды, бай ритмдік және гармониялық композицияларды орындауға мүмкіндік алады, ал оркестрде ол ансамбльдің жалпы дыбыс палитрасын байытып, шығарманың эмоционалды көркемдігін арттырады. Сонымен бірге, баян аспабы ұлттық музыка өнерін жаңаша бағытта дамытуға үлкен жол ашты. Ол жас орындаушыларға кәсіби шеберлікті жетілдіру, шығармашылық қабілетті дамыту, музыкалық ойлау мен талғамын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Баянның көмегімен қазақтың халықтық музыкасы заманауи сахналық формада орындалып, ұлттық дәстүр мен заманауи музыкалық мәдениетті біріктіретін көпірге айналды. Қазақ сахнасында баянның рөлі тек музыкалық аспап ретінде шектелмейді. Ол ұлттық мәдениетті дәріптейтін, көрерменге эстетикалық әсер беретін, орындаушының шығармашылық мүмкіндігін кеңейтетін құрал ретінде бағаланады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Асанов, Т. Қазақ халық аспаптары. Алматы: Музыка, 2002.
2. Құрманғазы, Д. Қазақ халық музыкасының тарихы. Алматы: Ғылым, 1990.
3. Сүлейменов, Ш. Қобыздың музыкалық эволюциясы. Алматы: Аруна, 2015.
4. Төлегенов, М. Ұлттық аспаптарды оркестрлік орындау әдістемесі. Алматы: Музыка, 2008.
5. Әлімбаев, Ж. Қобыз-приманың шығу тарихы және педагогикалық тұрғыдан үйрету жолдары. Алматы: Қазақстан, 2012.
6. Садырбаев, Е. Педагогика және ұлттық мәдениет. Алматы: Мектеп, 2014.
7. Музыкалық энциклопедия. Бас ред. Ю. В. Келдыш. Москва: Советская энциклопедия, 1973–1982.

ҚОБЫЗ-ПРИМА АСПАБЫНЫҢ ОҚУШЫЛАРДЫ МУЗЫКАЛЫҚ ТҮРҒЫДА ДАМУДАҒЫ РӨЛІ

Есембекқызы Перизат

қобыз - прима мұғалімі

Абай облысы білім басқармасы

Абай ауданы білім бөлімінің

«Ж.Кәрменов атындағы саз мектебі» КМҚК

Қазақ музыкалық мәдениетінің бірегей аспаптарының бірі — қобыз-прима. Бұл аспап ұлттық музыкалық мұраның маңызды элементі болып, оқушылардың музыкалық қабілеттерін дамытуда ерекше рөл атқарады. Қобыз-прима аспабы арқылы жас ұрпаққа музыкалық тәрбиенің негізгі қағидалары мен ұлттық мәдени құндылықтар жеткізіледі. Оның бай дыбыстық диапазоны, полифониялық мүмкіндіктері және орындаушылық икемділігі оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, музыкалық есту мен ритмді сезу

қабілеттерін қалыптастыруға мүмкіндік береді [1].

Қобыз-прима аспабының негізгі ерекшелігі — оның дыбыстық мүмкіндіктерінде. Аспап тек біртондық немесе монофондық аспап емес, полифониялық орындауға бейімделген. Бұл қасиеті арқылы оқушыларға музыкалық гармонияны, бірнеше дауыс қатарында үйлесімділікті сезіну мүмкіндігі беріледі. Сонымен қатар, қобыз-прима аспабының тембрлік бояуы мен динамикалық диапазоны балалардың музыкалық талғамын қалыптастырып, эмоциялық сезімін жетілдіруге септігін тигізеді [2].

Музыкалық тәрбие барысында қобыз-прима аспабын қолдану оқушыларға бірнеше деңгейде пайдалы. Біріншіден, аспап арқылы оқушылар музыкалық теория негіздерін үйренеді: нотаны оқу, ырғақты сақтау, аккордтарды орындау. Екіншіден, аспаптың орындаушылық ерекшеліктері шығармашылық қабілеттерін дамытуға жағдай жасайды. Мысалы, балаларға аспапта белгілі бір әуенді орындау тапсырмасы берілгенде, олар тек нотаны орындамай, сонымен қатар музыкалық экспрессияны, ритм мен динамиканы сезінуге үйренеді. Бұл процессте оқушы музыканы тереңірек түсініп, өзіне сенімді түрде орындау дағдыларын қалыптастырады [3].

Қобыз-прима аспабы оқушылардың музыкалық есту қабілетін дамытуда маңызды құрал болып табылады. Музыкалық есту — музыканы дұрыс қабылдау және оның ерекшеліктерін айыра білу қабілеті. Қобыз-прима арқылы балалар әртүрлі музыкалық реңктерді, тональдықтарды және гармониялық үйлесімділікті сезінуді үйренеді. Сонымен қатар, аспаптың икемділігі оқушыларға музыканы әртүрлі интерпретациялап, өз шығармашылық идеяларын көрсетуге мүмкіндік береді [4].

Оқу үдерісінде қобыз-прима аспабын пайдалану оқушылардың ритмді сезу қабілетін дамытуға да үлес қосады. Қазақ музыкасының көптеген шығармалары күрделі ырғақтық құрылымдардан тұрады. Қобыз-прима аспабында оларды орындау кезінде оқушылар ырғақты дәл сезіп, оны тұрақты ұстауды үйренеді. Бұл қасиет музыкалық ансамбльде немесе оркестрде жұмыс жасау кезінде де үлкен маңызға ие, өйткені дұрыс ритмдік сезім ансамбльдің үйлесімділігін қамтамасыз етеді [2].

Қобыз-прима аспабының педагогикалық мәні де ерекше. Музыкалық мектептер мен сыныптарда бұл аспапты пайдалану арқылы оқушыларға ұлттық музыкалық мұраны үйретуге, дәстүрлі қазақ музыкасын насихаттауға болады. Аспап арқылы балаларға қазақ халық күйлері, халық әндері мен жырлары жеткізіледі. Бұл тек музыкалық қабілеттерді дамытумен шектелмей, оқушыларды ұлттық мәдениетке баулудың маңызды құралы болып табылады [1].

Қобыз-прима аспабын оқу барысында қолданудың тағы бір маңызды аспектісі — оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту. Балалар бұл аспап арқылы тек

музыкалық дағдыларын жетілдіріп қана қоймай, өз идеяларын музыкалық тілде көрсетуге, әуендерді интерпретациялауға және жаңа музыкалық композициялар жасауға үйренеді. Мұндай тәжірибе олардың музыкалық ойлау қабілетін жетілдіреді, композициялық ойлау мен полифонияны түсінуіне септігін тигізеді. Аспап арқылы орындалатын шығармалар оқушыларға музыкалық эмоцияларды сезіну мен жеткізу мүмкіндігін береді, бұл өз кезегінде олардың шығармашылық еркіндігін және өзін-өзі көрсету қабілетін нығайтады. Шығармашылық тұрғыда дамыған оқушы тек аспапты меңгеріп қана қоймай, сонымен бірге музыкалық мәдениетке белсенді қатысып, ұлттық музыкалық дәстүрді жаңаша интерпретациялай алады. Осылайша, қобыз-прима аспабы музыкалық білімді тереңдетуде маңызды рөл атқарады, жас орындаушылардың өнерге деген қызығушылығын арттыруда таптырмас құрал болып табылады[3].

Қазіргі заманғы педагогикалық тәжірибе көрсетіп отырғандай, қобыз-прима аспабы арқылы музыкалық білім алатын оқушылардың музыкалық қабілеттері айтарлықтай жоғары деңгейде дамиды. Бұл аспап оқушылардың эмоционалды интеллектін, эстетикалық сезімін қалыптастыруға, сондай-ақ музыкалық талғам мен орындаушылық мәдениетті дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, қобыз-прима аспабын меңгеру жас орындаушыларға сахналық тәжірибе жинауға және музыкалық ансамбльде тиімді жұмыс істеуге жағдай жасайды [5].

Қобыз-прима аспабы қазақ музыкалық мәдениетінде ерекше орын алады және оқушылардың музыкалық тұрғыда дамуына айрықша үлес қосады. Оның дыбыстық диапазонының кеңдігі, полифониялық мүмкіндіктері және орындаушылық икемділігі оқушылардың музыкалық естуін, ырғақ пен тональдықты сезу қабілеттерін, сондай-ақ шығармашылық ойлау мен композициялық түсінігін дамытуға жағдай жасайды. Бұл аспап арқылы жас орындаушылар тек техникалық дағдыларын жетілдіріп қана қоймай, музыкалық шығармаларды интерпретациялау, өз ойларын музыкалық тілмен жеткізу қабілеттерін дамытады. Сонымен қатар, қобыз-прима ұлттық музыкалық мұраны жеткізудің және оқушыларды мәдени тұрғыда тәрбиелеудің маңызды құралы болып табылады. Аспап арқылы орындалатын халықтық әндер, күйлер мен заманауи шығармалар жас ұрпақты ұлттық мәдениетке тартуға, оның тарихын, салт-дәстүрін және рухани құндылықтарын таныстыруға мүмкіндік береді. Қобыз-прима аспабында ойнау барысында оқушылар музыкалық білімді меңгерумен қатар, эстетикалық талғамын жетілдіріп, өнерге деген сүйіспеншілігін арттырады. Осылайша, қобыз-прима арқылы жас ұрпақ тек музыкалық дағдыларын жетілдіріп қана қоймай, ұлттық мәдениет пен дәстүрді таниды, оны құрметтеуді үйренеді және ұлттық музыкалық мұраның өміршеңдігін сақтауға атсалысады. Бұл аспаптың тәрбиелік, эстетикалық және шығармашылық мәні оны қазақ музыкалық білім беру жүйесінің және сахналық мәдениетінің маңызды элементіне айналдырады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Асанов, Т. Қазақ халық аспаптары. Алматы: Музыка, 2002.
2. Құрманғазы, Д. Қазақ халық музыкасының тарихы. Алматы: Ғылым, 1990.
3. Сүлейменов, Ш. Қобыздың музыкалық эволюциясы. Алматы: Аруна, 2015.
4. Төлегенов, М. Ұлттық аспаптарды оркестрлік орындау әдістемесі. Алматы: Музыка, 2008.
5. Садырбаев, Е. Педагогика және ұлттық мәдениет. Алматы: Мектеп, 2014.

БАЛАБАҚШАДАҒЫ ХОРЕОГРАФИЯЛЫҚ ЖАТТЫҒУЛАР АРҚЫЛЫ ДЕНСАУЛЫҚТЫ НЫҒАЙТУ

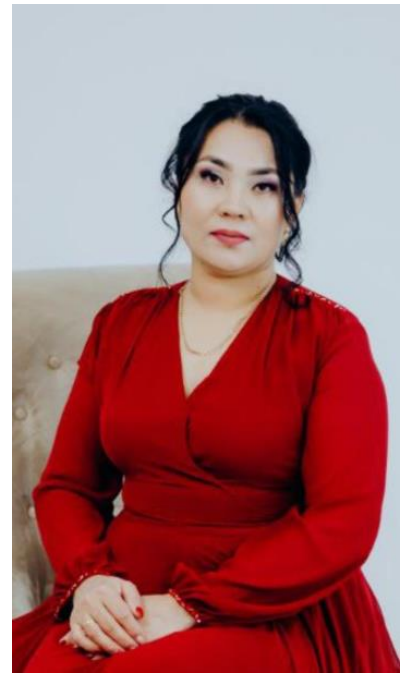
Талғатқызы Самал

№11 «Ертөстік» бөбекжайының хореографы

Семей қаласы білім бөлімі

Абай облысы білім басқармасы

Балабақша кезеңі — балалардың физикалық, психологиялық және әлеуметтік дамуының негізі қаланатын маңызды уақыт. Бұл кезеңде балалардың қозғалыс белсенділігі, дене тәрбиесі және қимыл арқылы үйрену ерекше мәнге ие болады. Балалардың бұлшық еттері мен қозғалыс аппараттары әлі толық қалыптаспағандықтан, оларды физикалық тұрғыдан дамыту үшін арнайы жаттығулар ұйымдастыру қажет. Хореографиялық жаттығулар — баланың денсаулығын нығайту, моторикасын дамыту және эстетикалық талғамын қалыптастыруға арналған тиімді әдістердің бірі болып табылады [1]. Хореография — бұл тек билеу өнері емес, ол қозғалыс арқылы баланың физикалық қабілеттерін, ырғақ сезімін, икемділігін және шығармашылық ойлауын дамытатын кешенді процесс. Хореографиялық жаттығулар баланың бұлшық еттерін нығайтуға, омыртқа мен буындардың дұрыс қалыптасуына, тепе-теңдікті сақтауға және координацияны жетілдіруге мүмкіндік береді [2]. Сонымен қатар, қимыл-қозғалыс ойындары мен билеу арқылы балалардың тыныс алу жүйесі мен жүрек-қан тамырларының қызметі де жақсарады, бұл олардың жалпы физикалық төзімділігін арттырады [3]. Балабақшадағы хореографиялық жаттығулар балалардың психологиялық дамуына да ықпал етеді. Қимыл арқылы ойнау мен билеу балалардың эмоционалды белсенділігін арттырады, көңіл-күйін көтереді және психологиялық стрессті төмендетеді. Сонымен қатар, хореография балалардың есте сақтау, назар аудару, ритм мен ырғақты қабылдау қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Мұндай жаттығулар кезінде балалар қимылдарды үйлестіруді үйреніп, өз денесін дұрыс сезінуге дағдыланады [4].

Хореографиялық жаттығулар балалардың әлеуметтік дамуына да оң әсерін тигізеді. Топтық жаттығулар барысында балалар бір-бірімен қарым-қатынас жасап, өзара әрекеттесуді үйренеді. Олар топтағы ережелерді сақтауды, бірігіп қозғалу мен өз орындарын дұрыс табуды меңгереді. Мұндай дағдылар баланың коммуникативтік қабілеттерін дамытуға, топта жұмыс істеуге, ынтымақтастыққа және жауапкершілікке тәрбиелеуге ықпал етеді [5].

Балабақшадағы хореографияның денсаулыққа тигізетін әсерін қарастырсақ, бұл жаттығулар жүйке жүйесін тұрақтандыруға, бұлшық ет тонусын қалыптастыруға, омыртқа мен буындардың дұрыс орналасуына септігін тигізеді. Мысалы, ырғақты қозғалыстар мен билеу арқалық бұлшық еттердің икемділігін арттырады, қозғалыс үйлесімділігін дамытады. Сонымен қатар, хореография барысында дем алу техникасы мен тыныс алу ритмін сақтау үйретіледі, бұл балалардың өкпе жұмысын жақсартып, жалпы төзімділігін арттырады [6].

Хореографияның ерекшелігі — оның кешенді әсерінде. Бір жаттығу барысында баланың физикалық, психологиялық, эстетикалық және әлеуметтік дамуы бір мезетте жүзеге асады. Мысалы, би қимылдары бұлшық еттерді күшейтіп, тепе-теңдікті дамытса, ырғақ сезімі мен музыкалық есту қабілеттерін де жетілдіреді. Бұл балалардың шығармашылық ойлауын дамытуға, қиялын байытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, эстетикалық талғам қалыптастырады, сұлулық пен үйлесімділік сезімін дамытады [5].

Балабақша педагогикасында хореографиялық жаттығуларды ұйымдастыру кезінде бірнеше принциптерді ескеру маңызды. Біріншіден, жаттығулар жас ерекшелігіне сай болуы керек. Мысалы, 3–4 жастағы балалар үшін қимыл-қозғалыс ойындары мен жеңіл билер тиімді болса, 5–6 жастағы балаларға күрделірек комбинациялар мен топтық билер қолайлы.

Екіншіден, сабақта әртүрлі қимыл түрлерін қолдану керек: жүгіру, секіру, айналдыру, тепе-теңдікті сақтау, қол-аяқ үйлестіру. Бұл балалардың барлық бұлшық ет топтарын дамытуға мүмкіндік береді [8]. Үшіншіден, жаттығулар қызықты және ойын элементтерімен үйлестірілуі тиіс. Балалар үшін ойын арқылы үйрену ең тиімді әдіс болып саналады. Мысалы, «жануарлар әлемі», «көркем сурет» немесе «ғарыш саяхаты» сияқты тақырыптар бойынша хореографиялық жаттығулар балалардың қиялын дамытып, қозғалысты көңілді және табиғи етеді. Сондай-ақ, музыкалық сүйемелдеу жаттығулардың эмоционалды әсерін күшейтіп, ырғақ сезімін жетілдіреді [2]. Хореографиялық жаттығулардың баланың денсаулығына пайдасы тек физикалық тұрғыда ғана емес, психикалық денсаулығын нығайтуға да бағытталған. Жаттығу барысында балаларда көңіл-күй жақсарып, эмоциялық кернеу төмендейді. Бұл әсіресе қоршаған ортамен қарым-қатынас жасауға, қорқыныш пен уайымнан арылуға көмектеседі. Сонымен қатар, би арқылы өз эмоциясын білдіру балалардың эмоционалды интеллектін дамытуға ықпал етеді [4]. Балабақшадағы хореографияның ұйымдастырылуы педагогтың рөліне де байланысты. Педагог әрбір баланың физикалық мүмкіндіктерін, эмоционалды күйін және шығармашылық қабілеттерін ескере отырып, жаттығуларды жоспарлауы қажет. Жаттығулардың жүйелі болуы, дұрыс құрылуы және кезеңдерге бөлінуі балалардың денсаулығын нығайтуға және қимыл дағдыларын тиімді дамытудың кепілі болып табылады [1].

Сондай-ақ, хореографиялық жаттығулар балалардың моторикасын дамытудың негізгі құралдарының бірі болып саналады. Моторика — бұл қозғалыстың үйлесімділігі мен дәлдігі, яғни балалардың қол-аяқ үйлесімділігін, тепе-теңдікті және кеңістік сезімін дамыту. Хореография барысында әрбір қимыл мұқият бақыланады, бұл балалардың қозғалысты дұрыс меңгеруіне және моторлық дағдыларын жетілдіруіне мүмкіндік береді [4].

Қорыта айтқанда, балабақшадағы хореографиялық жаттығулар балалардың физикалық дамуына, психологиялық тұрақтылығына, әлеуметтік және эстетикалық қабілеттерін қалыптастыруға үлкен үлес қосады. Хореография тек би немесе қозғалыс өнері ғана емес, ол балалардың денсаулығын нығайтып, шығармашылық қабілеттерін дамытатын кешенді процесс болып табылады. Жас ерекшелігіне сай, ойын элементтерімен үйлестірілген хореографиялық жаттығулар балалардың бұлшық еттерін күшейтеді, омыртқа мен буындардың дұрыс дамуына ықпал етеді, қозғалыс үйлесімділігін дамытады, психологиялық күйін жақсартады және әлеуметтік дағдыларын қалыптастырады. Балабақшадағы хореографиялық сабақтар балалардың денсаулығын нығайтып қана қоймай, олардың музыкалық және эстетикалық талғамын арттыруға, қимыл-қозғалыс дағдыларын жетілдіруге және шығармашылық ойлауын дамытуға мүмкіндік береді. Осылайша, хореографиялық жаттығулар баланың жан-жақты дамуына, денсаулығы мен рухани әлемінің үйлесімді қалыптасуына елеулі үлес қосады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Асанов, Т. Балалардың дене тәрбиесі және хореография. Алматы: Музыка, 2010.
2. Құрманғазы, Д. Балабақша педагогикасы және қозғалыс мәдениеті. Алматы: Ғылым, 2012.
3. Сүлейменов, Ш. Балалардың физикалық дамуы және ойын технологиялары. Алматы: Аруна, 2015.
4. Төлегенов, М. Балабақшадағы хореография әдістемесі. Алматы: Музыка, 2013.
5. Әлімбаев, Ж. Балалардың әлеуметтік дамуы хореография арқылы. Алматы: Қазақстан, 2014.

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ НЕГІЗІНДЕ БАЛАЛАРҒА ҚАЗАҚ ДӘСТҮРЛЕРІН ТҮСІНДІРУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖОЛДАРЫ

Жумабаева Гүлмира Абуқызы

№ 11 «Ертөстік» бөбекжайының тәрбиешісі

Семей қаласы білім бөлімі

Абай облысы білім басқармасы

Ұлттық тәрбие — әрбір мемлекеттің мәдениеті мен дәстүрін, тарихи және рухани құндылықтарын жаңа ұрпаққа жеткізудің негізгі тәсілі. Қазақ халқында ұрпақ тәрбиесі отбасы, мектеп және қоғам арқылы жүзеге асырылған. Балаларға ұлттық тәрбие беру барысында олардың ой-өрісін кеңейту, мәдени дәстүрді түсіну және қабылдау қабілетін дамыту маңызды. Салт-дәстүр мен әдет-ғұрыпты дұрыс меңгеру арқылы бала өз ұлтының тарихын, ұлттық мәдениетін, адамгершілік құндылықтарын түсіне бастайды [1].

Балаларды ұлттық дәстүрлермен таныстырудың педагогикалық жолдары әртүрлі, бірақ олардың негізгі мақсаты — балаларға ұлттық құндылықтарды үйрету арқылы рухани және мәдени дамуын қамтамасыз ету. Мұнда ең алдымен отбасы үлгісі маңызды рөл атқарады. Балалар өз отбасының мәдениеті мен әдет-ғұрпын көру, ата-бабалардың дәстүрін есту арқылы ұлттық тәрбиенің алғашқы қадамдарын алады. Мысалы, мерекелік дастарқан, үй ішіндегі салт-дәстүрлер, халықтық ән-күй мен әңгімелер балалардың санасына ұлттық құндылықтарды сіңіреді [2].

Мектеп пен балабақшада ұлттық тәрбие берудің педагогикалық әдістері де кеңінен қолданылады. Балаларға дәстүрлі ойындар, музыкалық және хореографиялық сабақтар, әңгімелер мен ертегілер арқылы ұлттық құндылықтарды үйретуге болады. Мұндай әдістер балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, эстетикалық талғамын қалыптастыруға, сонымен қатар қоғамда дұрыс қатынас орнату дағдыларын меңгеруге мүмкіндік береді [3].

Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, балаларға қазақ дәстүрлерін түсіндіру кезінде ойын әдісі ең тиімді тәсілдердің бірі болып табылады. Ойын арқылы бала өз тәжірибесін іске асырады, әлеуметтік дағдыларын дамытады және ұлттық мәдениетті қабылдайды. Мысалы, «Қымыз ішеміз», «Қазақ дастарханы» немесе «Той ойындары» сияқты тақырыптық ойындар арқылы балалар дәстүрлі мәдениетпен танысады, әдет-ғұрыпты меңгереді және оны өмірде қолдануды үйренеді [4].

Сонымен қатар, салт-дәстүрлерді көрнекі құралдар арқылы таныстыру педагогикалық жағынан тиімді. Балалар кітаптар, суреттер, макеттер, халық киімдері мен музыкалық аспаптар арқылы дәстүрлі мәдениет элементтерін көру арқылы терең түсінеді. Мысалы, қобыз, домбыра немесе ұлттық ою-өрнектер балаларға қазақ өнерінің ерекшеліктерін көрсетуге мүмкіндік береді. Бұл әдіс балалардың визуалды қабылдауын дамытып, ұлттық мәдениетке қызығушылығын арттырады [5].

Балаларға ұлттық тәрбие беру барысында мерекелік іс-шараларды ұйымдастыру да маңызды. Наурыз, Құрбан айт, Абай күндері сияқты мерекелер арқылы балалар қазақ халқының дәстүрлі мәдениетімен, тарихымен танысады. Мерекелерде балалар ұлттық киім киіп, халық әндерін орындайды, би билейді, ойындарға қатысады. Бұл оларға өз мәдениетін қадірлеуді, дәстүрлі құндылықтарды сақтауды үйретеді [6].

Педагогикалық жұмыс барысында әңгіме мен ертегі әдісі де қолданылады. Қазақ ертегілері мен аңыздары балаларға адамгершілік, адалдық, батылдық, еңбекқорлық сияқты қасиеттерді үйретеді. Сонымен қатар, бұл әдіс балалардың тіл байлығын, сөйлеу мәдениетін, логикалық ойлау қабілетін дамытуға септігін тигізеді. Әңгіме мен ертегі арқылы педагог балалардың қиялын дамытып, ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттыра алады [7].

Балаларды ұлттық дәстүрлермен таныстыруда музыкалық және хореографиялық сабақтардың рөлі ерекше. Қазақтың халық әндері, күйлері, би қимылдары балалардың музыкалық талғамын, ырғақ сезімін, дене үйлесімділігін дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, ұлттық музыка мен би арқылы балалардың эмоционалды дамуы қамтамасыз етіледі, олардың шығармашылық қабілеттері қалыптасады [8].

Педагогикалық тәжірибеде маңызды бағыттардың бірі — балалардың қолөнер және шығармашылық жұмыстары арқылы ұлттық тәрбие беру. Балалар ою-өрнектер салу, дәстүрлі халық бұйымдарын жасау, киімдер тігу сияқты іс-әрекеттер арқылы өз мәдениетін тереңірек түсінеді. Бұл әдіс балалардың моторикасын дамытып қана қоймай, олардың эстетикалық талғамын қалыптастырады, шығармашылық ойлауын жетілдіреді [9].

Ұлттық тәрбие берудің тағы бір маңызды жолы — жеке және топтық талқылаулар. Педагог балалармен қазақ дәстүрлері, әдет-ғұрып, салт-дәстүрлердің мәні туралы әңгімелесіп, олардың пікірін тыңдап, талқылай алады. Бұл әдіс балалардың сыни ойлауын дамытып, өз ойларын жеткізе білу дағдыларын қалыптастырады. Сонымен қатар, талқылау барысында балалар өз мәдениетін түсініп, оны қадірлеуді үйренеді [10].

Ұлттық тәрбие негізінде балаларға қазақ дәстүрлерін түсіндірудің педагогикалық жолдары кешенді және жүйелі болуы тиіс. Отбасы үлгісі, ойындар, көрнекі құралдар, мерекелік іс-шаралар, ертегілер мен әңгімелер, музыкалық және хореографиялық сабақтар, қолөнер және шығармашылық жұмыстар, жеке және топтық талқылаулар арқылы балалардың ұлттық мәдениетке қызығушылығы артып, олар адамгершілік, эстетикалық, рухани және әлеуметтік дамуын қамтамасыз етеді. Ұлттық тәрбие берудің басты мақсаты — балаларға өз мәдениетін құрметтеуді, дәстүрлі құндылықтарды сақтауды, ұлттық тарих пен мәдениетке деген қызығушылықты қалыптастыру болып табылады. Бұл үрдіс балалардың рухани және мәдени дамуына бағытталған, олардың өзіндік санасын қалыптастыруға, адамгершілік қасиеттерін тәрбиелеуге мүмкіндік береді. Педагогикалық әдістер мен тәсілдер үйлесімді қолданылған жағдайда, балалар тек қана дәстүрді меңгеріп қана қоймай, оны өмір бойы бағалап, өз өміріне енгізуге үйренеді. Ұлттық тәрбие арқылы балалардың ой-өрісі кеңейіп, олардың мәдени сана-сезімі дамиды. Олар тек сырттай әдет-ғұрыппен танысып қана қоймай, оның мәнін түсініп, дәстүрді қазіргі өмірмен байланыстыра білуге үйренеді. Сонымен қатар, бұл процессте балалар шығармашылық қабілеттерін дамытып, эстетикалық талғамын жетілдіреді. Яғни, ұлттық әндерді орындау, дәстүрлі ойындарға қатысу, қолөнермен айналысу балалардың сезімталдық және қиял-ғажайып қабілеттерін арттырады. Осылайша, ұлттық тәрбие балалардың жан-жақты дамуының, мәдени және рухани жетілуінің негізін қалайды. Ол жас ұрпаққа өз ұлтының мәдени мұрасын жеткізудің, оны сақтаудың және дамыту жолдарын көрсететін тиімді педагогикалық құрал ретінде қызмет етеді. Нәтижесінде бала тек біліммен ғана емес, сонымен қатар ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген, мәдени және рухани тұрғыда қалыптасқан жеке тұлға болып өседі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Асанов, Т. Ұлттық тәрбие негіздері. Алматы: Музыка, 2005.
2. Құрманғазы, Д. Балалар педагогикасы және ұлттық дәстүрлер. Алматы: Ғылым, 2010.
3. Сүлейменов, Ш. Ұрпақ тәрбиесі және мәдени құндылықтар. Алматы: Аруна, 2012.
4. Төлегенов, М. Балаларды ұлттық дәстүрлер арқылы тәрбиелеу әдістемесі. Алматы: Музыка, 2014.
5. Әлімбаев, Ж. Қазақ дәстүрлерін педагогикалық тұрғыдан үйрету. Алматы: Қазақстан, 2011.
6. Садырбаев, Е. Балалар мен мәдени дәстүрлер. Алматы: Мектеп, 2013.
7. Жұмабаев, К. Балалар психологиясы және ұлттық тәрбие. Алматы: Ғылым, 2015.
8. Бекжанов, А. Хореография және балалардың рухани дамуы. Алматы: Оқу, 2016.
9. Музыкалық энциклопедия / Бас ред. Ю. В. Келдыш. Москва: Советская энциклопедия, 1973–1982.
10. Нұрғожина, Ш. Балаларды ұлттық дәстүрлер арқылы тәрбиелеу жолдары. Алматы: Білім, 2017.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ КЕЗЕҢДЕ БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУЫН ЖӘНЕ ҚОЛ ДАҒДЫЛАРЫН ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Қамбарбаева Гүлім Жеделбекқызы
№ 11 «Ертөстік» бөбекжайының тәрбиешісі
Семей қаласы білім бөлімі
Абай облысы білім басқармасы

Мектепке дейінгі кезең — баланың ой-өрісі, моторикасы, шығармашылық қабілеті мен әлеуметтік дағдыларының дамуы үшін шешуші уақыт болып табылады. Бұл кезеңде бала қоршаған ортаны зерттеп, түрлі әрекеттер арқылы білім алады, сонымен қатар өз сезімдері мен қылықтарын түсінуді үйренеді. Баланың ой-өрісі осы жасында қарқынды дамып, қиялы, логикалық ойлауы, есте сақтау қабілеті қалыптасады. Моторикасы мен қол ептілігі де осы кезеңде жетіліп, болашақта жазу, сурет салу, құралдарды қолдану сияқты дағдылардың негізін қалайды. Сонымен қатар, мектепке дейінгі жас — әлеуметтік дағдылардың қалыптасу кезеңі: бала топта өз ойын жеткізу, бірлесіп әрекет жасау, достасу және өз эмоциясын реттеу сияқты қабілеттерді меңгереді. Сондықтан бұл кезеңде ойын, шығармашылық және ұлттық мәдениет элементтерін пайдалана отырып тәрбиелеу ерекше маңызды. Ұлттық ойындар — осы дамудың негізгі құралдарының бірі, себебі олар балалардың шығармашылық ойлауын, логикалық қабілеттерін, қол-ембек дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді, сонымен қатар ұлттық мәдени құндылықтарды меңгеруге жол ашады [1]. Ұлттық ойындардың педагогикалық мәні көпқырлы. Біріншіден, олар балалардың физикалық дамуына ықпал етеді. Мысалы, «Аламан бәйге», «Қазақша күрес», «Қоржын ойыны» сияқты дәстүрлі ойындар балалардың бұлшық еттерін нығайтып, қозғалыс үйлесімділігін, тепе-теңдікті, жылдамдық пен икемділікті дамытуға мүмкіндік береді [2]. Сонымен қатар, ұлттық ойындар баланың моторикасын жетілдіруге көмектеседі. Қол мен саусақ қозғалыстары арқылы олар нәзік моторикасын дамытып, қолдың үйлесімді жұмысын үйренеді. Бұл дағдылар мектепте жазу және сурет салу сияқты әрекеттерге дайындық болып табылады [3].

Екіншіден, ұлттық ойындар балалардың шығармашылық ойлауын дамытуға әсер етеді. Көптеген дәстүрлі ойындар сценарий мен рөлдерді қиюластыруды, өз қимылдары мен шешімдерін ойша жоспарлауды талап етеді. Мысалы, «Қыз қуу», «Асық ату» сияқты ойындар балалардың стратегия құру, мақсатқа жету жолдарын ойлау қабілеттерін дамытады. Сонымен қатар, ұлттық ойындар логикалық ойлау, есептеу, салыстыру және ықтимал жағдайларды бағалау сияқты дағдыларды қалыптастыруға көмектеседі [4].

Ұлттық ойындардың ерекшелігі — олардың мәдени-рухани мәнінде. Балалар ойын барысында тек физикалық және когнитивті дағдыларын дамытпайды, сонымен қатар ұлттық мәдениетпен танысады. Ойындарда қолданылатын құралдар мен әдістер — асық, домалақ, кәмпит сияқты заттар арқылы балалар қазақ халқының дәстүрлерін, әдет-ғұрыптарын, салт-дәстүрін меңгереді. Бұл балалардың мәдени сана-сезімін қалыптастырып, ұлттық құндылықтарға деген қызығушылығын арттырады [5].

Педагогикалық тәжірибеде ұлттық ойындар арқылы шығармашылық және қол дағдыларын қалыптастырудың бірнеше тиімді жолдары бар. Біріншіден, ойындарды сценарийлі түрде ұйымдастыру қажет. Мысалы, ойын барысында балалар белгілі бір рөлдерді алады, өз қимылдарын жоспарлап, шығармашылық шешімдер қабылдайды. Мұндай тәсіл балалардың өз ойларын еркін білдіруіне, қиялын дамытуына мүмкіндік береді [6].

Жалпы ойындар топтық және жеке түрде жүргізілуі тиіс. Топтық ойындар балалардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға септігін тигізеді: бір-бірімен әрекеттесуді,

ынтымақтастыққа үйренуді, өз позициясын дұрыс жеткізуді меңгереді. Ал жеке ойындар балалардың жеке қабілеттерін көрсетуге, өз қимылдарын бақылауға, өз шешімдерін саналы түрде қабылдауға мүмкіндік береді [7].

Ұлттық ойындар қолөнер және шығармашылық элементтерімен үйлестірілуі мүмкін. Мысалы, асық ойынына өз ойыншықтарын безендіру, кәмпитті сәндеуге арналған тапсырмалар қосу арқылы балалардың қол дағдылары мен шығармашылық қабілеттерін дамытуға болады. Бұл әдіс моторика мен қимыл үйлесімділігін жетілдіреді, сондай-ақ эстетикалық талғамды қалыптастырады [8].

Сонымен қатар, педагогтар ұлттық ойындарды балалардың жас ерекшелігіне бейімдеп ұйымдастыруы тиіс. 3–4 жас аралығындағы балаларға қарапайым қозғалыс элементтері бар ойындар, мысалы, «Қу, қуып ал» немесе «Жасырын қазына» тиімді болса, 5–6 жас аралығындағы балаларға күрделі сценарийлі ойындар, мысалы, «Қыз қуу», «Асық ату», «Қоржын ойыны» тиімдірек. Жас ерекшелігін ескеру ойындардың тиімділігін арттырады және балалардың қызығушылығын сақтайды [9].

Балалардың шығармашылық ойлауын дамыту үшін сұрақ-жауап және талқылау әдістерін ойынға қосу пайдалы. Мысалы, ойын барысында балаларға «Қалай ойлайсың, кім жеңеді?» немесе «Оны қалай жасауға болады?» сияқты сұрақтар қойылады. Бұл балалардың ойлау қабілетін, логикалық пайымдауын, шығармашылық шешім қабылдауын дамытады. Сонымен қатар, ойыннан кейінгі талқылау балаларға өз тәжірибесін бағалауға, қателерін түзетуге және келесі жолы тиімдірек әрекет етуге мүмкіндік береді [10].

Ұлттық ойындар балалардың физикалық дамуына, моторикасына, әлеуметтік дағдыларына, шығармашылық ойлауына және ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттырады. Олар балалардың дене қимылдарын үйлестіруін, теңгерімін сақтауды және ептілігін дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ұлттық ойындар балалардың әлеуметтік дағдыларын жетілдіреді: топта бірге әрекет ету, бір-бірімен ынтымақтастық орнату, ережелерді сақтау сияқты маңызды қабілеттерді үйретеді. Педагогикалық әдістерді дұрыс үйлестіріп қолдану арқылы балалар ұлттық ойындар арқылы өз қабілеттерін тиімді жетілдіріп, шығармашылық ойлау мен қол еңбек дағдыларын дамытуға мүмкіндік алады. Мысалы, асық ойыны мен тоғызқұмалақ сияқты дәстүрлі ойындар логикалық ойлауды, стратегиялық жоспарлауды және қолдың ептілігін жетілдіреді. Ал би элементтері бар ұлттық ойындар арқылы балалар ырғаққа икемделіп, қимыл үйлесімін дамытады, бұл олардың эстетикалық талғамын қалыптастырады. Осылайша, ұлттық ойындар баланың жан-жақты дамуының, рухани және мәдени құндылықтарды меңгеруінің маңызды құралына айналады. Олар арқылы балалар тек физикалық және интеллектуалды қабілеттерін ғана емес, сонымен қатар ұлттық сана-сезімін, мәдениетке деген құрметін және шығармашылық қабілеттерін де дамытады. Мұндай тәжірибе мектепке дейінгі кезеңде баланың толыққанды дамуы мен болашақта сәтті әлеуметтенуіне негіз қалайды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Асанов, Т. Баланың ой-өрісі және шығармашылық дамуы. Алматы: Музыка, 2010.
2. Құрманғазы, Д. Мектепке дейінгі тәрбие және ұлттық ойындар. Алматы: Ғылым, 2012.
3. Сүлейменов, Ш. Баланың моторикасын дамыту әдістері. Алматы: Аруна, 2015.
4. Төлегенов, М. Ұлттық ойындар және шығармашылық ойлау. Алматы: Музыка, 2013.
5. Әлімбаев, Ж. Ұлттық ойындар арқылы мәдени құндылықтарды үйрету. Алматы: Қазақстан, 2011.
6. Садырбаев, Е. Балаларды ойын арқылы дамыту. Алматы: Мектеп, 2014.
7. Бекжанов, А. Балабақша педагогикасы және ойын әдістері. Алматы: Оқу, 2016.
8. Жұмабаев, К. Балалардың қол дағдылары мен моторикасын дамыту. Алматы: Ғылым, 2017.
9. Нұрғожина, Ш. Ұлттық ойындар және мектепке дейінгі тәрбие. Алматы: Білім, 2018.
10. Музыкалық энциклопедия / Бас ред. Ю. В. Келдыш. Москва: Советская энциклопедия, 1973–1982.

**МАТЕМАТИКАЛЫҚ МОДЕЛЬДЕУ САБАҚТАРЫНДА 10–11 СЫНЫПТАР ҮШІН
ЖОБАЛЫҚ-ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУ**

Калиакпарова Акерке Рахымхановна

математика пәнінің мұғалімі

«Шәкәрім атындағы көпбейінді №5 гимназиясы» КММ

Абай облысы, Семей қаласы

Аннотация. Бұл мақалада жобалық-зерттеу әдістерін 10–11 сынып оқушыларына арналған математикалық модельдеу сабақтарында қолдану мүмкіндіктері қарастырылады. Жобалық-зерттеу әдісі оқушыларға теориялық білімді практикамен ұштастырып, ғылыми зерттеу дағдыларын дамытуға және проблемаларды шешу қабілетін арттыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл әдіс оқушылардың шығармашылық және сыни ойлау қабілеттерін дамытып,

математика пәнін қызықты әрі қолданбалы етеді. Мақалада математикалық модельдеуді сабаққа енгізудің әдістемелік аспектілері, сабақ құрылымы және практикалық мысалдар қарастырылған.

Кілт сөздер: жобалық-зерттеу әдісі, математикалық модельдеу, сыни ойлау, шығармашылық қабілет, теория мен практика

Қазіргі білім беру жағдайында оқушылардың теориялық білімін практикамен ұштастыру маңызды. Математика пәнінде бұл әсіресе өзекті, өйткені көптеген абстрактылы ұғымдар өмірлік жағдайлармен байланыстыру арқылы ғана тиімді меңгеріледі. Теориялық білімді практикалық қолданумен байланыстыру оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады, логикалық ойлауын дамытады және күрделі есептерді шешуге ынталандырады. Жобалық-зерттеу әдістерін математикалық модельдеу сабақтарында қолдану оқушыларға теориялық білімді практикамен байланыстыруға мүмкіндік береді. Бұл әдіс арқылы оқушылар нақты өмірлік жағдайларды математикалық тұрғыдан қарастырып, өз шешімдерін дәлелдеуге үйренеді. Математикалық модельдеу – бұл процестерді теңдеулер, функциялар, алгоритмдер немесе графиктер арқылы сипаттау тәсілі, ол оқушыларға абстрактылы ұғымдарды нақты контексте түсінуге көмектеседі. Жобалық-зерттеу әдісі оқушыларды тек теориялық материалмен шектемей, оларды өз бетінше ізденуге, мәліметтер жинауға және алынған нәтижелерді талдауға ынталандырады. Сонымен қатар, бұл әдіс ғылыми зерттеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді, себебі оқушылар мәселені анықтау, гипотеза жасау, деректерді өңдеу және қорытынды шығару сияқты кезеңдерден өтеді. Оқушылардың шығармашылық қабілеті де артады, өйткені әрбір жоба өзіне тән ерекшеліктерге ие және шешім жолдарын іздеуде әртүрлі тәсілдерді қолдануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жобалық-зерттеу әдісі сыни ойлауды дамытып, проблемаларды жүйелі түрде шешуге үйретеді. Нәтижесінде, математика пәні тек теориялық сабағы емес, қызықты әрі қолданбалы білім көзі ретінде көрінеді, ал оқушылар алған білімдерін өмірде және басқа пәндерде қолдана алады[1,15].

Математикалық модельдеу — нақты өмірдегі құбылыстар мен процестерді математикалық тілде сипаттау және талдау әдісі. Модельдеу арқылы оқушылар өздерінің ойлау қабілетін, жүйелі талдау және шешім қабылдау дағдыларын жетілдіреді. Математикалық модельдеу сабақтары теория мен практиканы байланыстыра отырып, оқушыларға ғылыми зерттеу әдістерін игеруге мүмкіндік береді. Бұл әдіс оқушылардың тек формулаларды жаттап қана қоймай, сол формулалардың мағынасын түсінуге, нақты өмірлік жағдайларда қолдануға үйренуін қамтамасыз етеді [2,26].

Жобалық-зерттеу әдісі — оқушылардың белсенділігін арттырып, өз бетімен іздену арқылы білім алуға бағытталған оқу әдісі. Бұл әдіс оқушыларға проблемалық жағдайларды зерттеуге, нәтижелерін талдауға және қорытынды шығаруға мүмкіндік береді. Жобалық-

зерттеу әдісін қолдану арқылы оқушылар өздерінің шығармашылық қабілеттерін дамытып қана қоймай, сыни ойлау, деректерді талдау және нәтижелерді презентациялау сияқты дағдыларын жетілдіреді [3,25].

Математикалық модельдеу сабақтарында жобалық-зерттеу әдістерін қолданудың бірнеше педагогикалық артықшылығы бар. Біріншіден, бұл әдіс оқушылардың өз бетінше ойлау қабілетін дамытуға бағытталған. Жобалық-зерттеу жұмысында оқушылар нақты өмірлік мәселені немесе математикалық құбылысты таңдап, оны зерттейді, деректер жинайды және қорытынды шығарады. Осы процесс олардың логикалық ойлауын, аналитикалық қабілетін және проблемаларды шешу дағдыларын дамытады [4,12].

Екіншіден, жобалық-зерттеу әдісі оқушылардың шығармашылық қабілетін жетілдіреді. Жобалық жұмыстарды орындау барысында оқушылар жаңа идеялар ойлап табуға, оларды математикалық модельдерге айналдыруға, әртүрлі шешім жолдарын іздеуге үйренеді. Бұл әсіресе 10–11 сынып оқушылары үшін маңызды, себебі олар алдағы жоғары білімге дайындалып, ғылыми және инженерлік ойлау дағдыларын қалыптастыруы тиіс [5,7].

Үшіншіден, бұл әдіс тәжірибелік дағдыларды қалыптастыруға септігін тигізеді. Математикалық модельдеу сабақтарында оқушылар деректер жинау, оларды талдау, диаграмма және графиктер құру сияқты іс-әрекеттерді орындайды. Бұл процесс олардың ғылыми зерттеу әдістерін меңгеруін жеңілдетеді, сонымен қатар математика пәнінің нақты өмірмен байланысын көрсетеді [6, 25].

Сондай-ақ, жобалық-зерттеу әдісі оқушылардың топтық жұмыс жасау қабілетін дамытады. Жобалық жұмыс барысында оқушылар бір-бірімен идея алмасып, тапсырмаларды бөліп орындап, нәтижелерді талқылайды. Бұл коммуникация, ынтымақтастық және жауапкершілік сияқты әлеуметтік дағдыларды дамытуға көмектеседі. Сонымен қатар, топтық жобалар әрбір оқушының күшті және әлсіз жақтарын анықтауға, оларды тиімді пайдалана білуге мүмкіндік береді [5,3].

Жобалық-зерттеу әдісі – бұл білім алушының белгілі бір тақырып бойынша дербес немесе топтық түрде зерттеу жүргізіп, нәтижесін қорытатын әдіс.

Зерттеу әдістеріне мыналар жатады:

- Теориялық әдіс – әдебиеттерді оқу, теориялық материалды талдау, ұғымдар мен формулаларды зерттеу.
- Эксперименттік әдіс – тәжірибе немесе бақылау арқылы мәліметтер жинау.
- Модельдеу әдісі – нақты құбылысты математикалық формулалармен немесе компьютерлік модельдермен көрсету.

Жобалық әдістердің ерекшелігі:

Мәселені шешуге бағытталған нақты тапсырмалар.

Топтық немесе жеке жұмыс арқылы идеяларды талқылау және жүйелеу.

Қорытынды нәтижені презентация немесе есеп түрінде ұсыну.

Мысалы, оқушылар экономикалық мәселені шешу үшін кірістер мен шығыстарды математикалық модель арқылы талдай алады немесе физикалық құбылыстарды графиктер арқылы сипаттай алады. Математикалық модельдеуді сабақта қолдану бірнеше кезеңнен тұрады: Мәселені қою – оқушыларға нақты өмірден алынған проблема ұсынылады. Мысалы, «Қаладағы қоғамдық көліктің қозғалысын модельдеу» немесе «Жеміс-жидек бағасының маусымдық өзгерісін болжау».

Модель құру – мәселені математикалық тілде сипаттау: теңдеулер, функциялар, алгоритмдер, графиктер.

Мәліметтер жинау – тәжірибелер, интернет-ресурстар немесе деректер базасынан ақпарат алу.

Талдау және шешім шығару – модельдің нәтижелерін есептеу, график салу, болжам жасау.

Қорытынды жасау – алынған нәтижелерді жүйелеп, ұсыныстар беру.

Мысал сабақтар: Физикалық құбылыстар: «Маятник қозғалысын теңдеулер арқылы модельдеу». Экономика: «Шағын кәсіпорынның табысын болжау». Биология: «Халық санын өсіру моделін құру».

Сабақ құрылымы және мысалдар: Математикалық модельдеу сабағы мынадай құрылымда жүргізіледі. Кіріспе кезең: мәселені түсіндіру. Мақсат пен міндеттерді қою. Топтарға бөлу немесе жеке зерттеу тапсырмаларын беру.

Зерттеу кезеңі: Мәліметтер жинау, бақылау жүргізу. Модельді құру: теңдеулер, алгоритмдер, компьютерлік бағдарламалар.

Талдау кезеңі: Алынған нәтижелерді салыстыру, графиктер мен диаграммалар құру. Қате немесе сәйкессіздіктерді талдау.

Қорытынды кезеңі: Жоба нәтижелерін қорғау. Алынған шешімдерді өмірлік немесе ғылыми тұрғыдан бағалау.

Мысал сабақ. Тақырып: Қаладағы қоғамдық көліктің қозғалысын модельдеу.

Мақсаты: автобустардың қозғалысын, аялдамадағы уақытын және жолаушылар ағымын талдау.

Тапсырма: нақты уақыттағы деректерді пайдаланып қозғалыс теңдеулерін құру.

Қорытынды: автобустар саны мен қозғалыс кестесін оптимизациялау бойынша ұсыныстар.

Артықшылықтары: Оқушылардың сыни ойлау және шығармашылық қабілеттерін дамытады. Теориялық білімді практикамен ұштастырады. Топтық жұмыс арқылы коммуникация және топтық жауапкершілік дағдыларын жетілдіреді.

Қиындықтары: Уақытты тиімді ұйымдастыру қажет. Оқушылардың бастапқы деңгейі әртүрлі болса, кейбіреулерге қиын болуы мүмкін. Құрал-жабдықтар мен деректерді жинау кейде шектеулі болуы мүмкін.

Математикалық модельдеу сабақтарында жобалық-зерттеу әдісін қолданудың тиімді жолдарының бірі — проблемалық жағдайлар арқылы оқыту. Оқушыларға нақты өмірден алынған немесе теориялық мәселелерге негізделген сұрақтар қойылады, олар шешімін өздері іздейді. Мысалы, экономика, физика немесе биология саласындағы деректерді математикалық модельдеу арқылы талдау — оқушыларға теорияны практикада қолдануға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Жұбанова, С.Қ. Математика пәнін оқыту әдістемесі: 10–11 сыныптарға арналған нұсқаулық. Алматы: Білім, 2020.
2. Абдолова, Г.А. Жобалық және зерттеу әдістерін мектеп сабақтарында қолдану. Астана: Феникс, 2019.
3. Иванова, Н.В. Математикалық модельдеу және оның білім беру процесіндегі рөлі. Алматы: КазПедУ, 2021.
4. Қанатова, А.Б. Сыни ойлауды дамыту мен жобалық жұмыс: теория мен практика. Шымкент: Білім әлемі, 2020.
5. Степаненко, В.И. Проектная деятельность в обучении математике. Москва: Просвещение, 2018.
6. Петрова, И.Н. Современные методы обучения математике: проектная и исследовательская деятельность. Санкт-Петербург: Питер, 2020.

БИОЛОГИЯ КАК НАУКА: ЗАДАЧИ И МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Нестёркина Полина Ивановна
учитель биологии, педагог-исследователь
ВКО, район Алтай КГУ «Средняя школа имени
Сагадата Нурмагамбетова города Алтай»

Биология — это наука о живых организмах, их строении, функциях, развитии, происхождении и взаимосвязях с окружающей средой. Она охватывает огромный диапазон уровней организации живого: от молекул и клеток до целых экосистем и биосферы в целом. Благодаря биологии мы можем понять, как устроена жизнь,

какие процессы обеспечивают существование организмов и как они изменяются со временем. Задачи биологии включают:

- изучение структуры живых систем — клеток, тканей, органов и организмов;
- исследование физиологических процессов, которые обеспечивают жизнедеятельность (дыхание, питание, размножение, движение и др.);
- описание разнообразия живых существ, их классификацию и систематику;
- изучение наследственности и изменчивости, лежащих в основе эволюции;
- анализ взаимодействий организмов между собой и с окружающей средой;
- выявление общих закономерностей развития жизни на Земле. Основная цель биологии — понимание законов живой природы и практическое применение этих знаний в медицине, сельском хозяйстве, охране природы и других сферах [1,5].

Биология решает широкий круг задач, которые можно классифицировать следующим образом:

Познавательная задача. Основная задача науки заключается в изучении структуры, функций и жизненных процессов живых организмов. Это включает исследование строения клеток и тканей, генетических механизмов, обмена веществ, процессов роста, размножения и старения. Например, изучение клеточного деления позволяет понять процессы развития организма и причины возникновения некоторых заболеваний.

Практическая задача. Биологические знания применяются в медицине, фармакологии, сельском хозяйстве, экологии и биотехнологии. Медицинская биология исследует механизмы болезней, разрабатывает методы профилактики и лечения. Сельскохозяйственная биология помогает улучшать урожайность культур, разрабатывать устойчивые сорта растений и животных. Экологическая биология оценивает влияние человеческой деятельности на природу и разрабатывает меры по сохранению экосистем [2,25].

Прогностическая задача. Биология позволяет предсказывать развитие живых систем и последствий изменений окружающей среды. Например, изучение популяционной динамики животных и растений позволяет прогнозировать изменения экосистем под влиянием климатических изменений или антропогенных факторов.

Образовательная задача. Биология формирует у человека понимание законов природы, способствует развитию научного мышления, наблюдательности и аналитических навыков. Это особенно важно для формирования экологического сознания и ответственного отношения к окружающей среде [3,5].

Методы биологического исследования. Методы исследования в биологии разнообразны и зависят от уровня изучаемых объектов — молекулярного, клеточного, организменного, популяционного или экосистемного. Основные методы можно разделить на несколько групп:

Наблюдение. Один из базовых методов биологии, который позволяет фиксировать поведение, морфологические признаки и взаимосвязи между организмами. Наблюдение

может быть естественным, когда исследователь изучает организм в его природной среде, или лабораторным — в контролируемых условиях [5,9].

Эксперимент. Метод, при котором создаются искусственные условия для изучения явлений. Эксперименты позволяют выявлять причинно-следственные связи. Например, в физиологии проводят эксперименты на растениях или животных, чтобы изучить влияние факторов окружающей среды на рост и развитие.

Моделирование. Биологическое моделирование используется для изучения сложных процессов на разных уровнях организации жизни. Это могут быть компьютерные модели популяций, математические модели распространения болезней или модели клеточных процессов. Моделирование позволяет прогнозировать развитие систем и проверять гипотезы без проведения длительных экспериментов.

Сравнительный метод. Он основан на сопоставлении морфологических, физиологических или генетических признаков разных организмов. Этот метод широко используется в эволюционной биологии для построения родственных связей между видами и понимания процессов эволюции [3,8].

Молекулярно-генетические методы. Современная биология активно использует методы анализа ДНК, РНК и белков. К ним относятся секвенирование геномов, ПЦР (полимеразная цепная реакция), методы генетической инженерии. Эти методы позволяют изучать наследственность, мутации, регуляцию генов и молекулярные механизмы болезней [2,36].

Полевая биология. Метод используется для изучения популяций и экосистем в естественных условиях. Исследователи проводят мониторинг численности видов, изучают их поведение, питание, миграцию и взаимодействие с окружающей средой. Этот метод особенно важен для сохранения биоразнообразия и экологического прогнозирования [11].

Историко-биологический метод. Он позволяет изучать изменения живой природы во времени. Применяются методы палеонтологии, дендрохронологии, изучение ископаемых остатков растений и животных для реконструкции древних экосистем и эволюционных процессов. Роль современных технологий. Современные технологии значительно расширили возможности биологии. Использование микроскопии высокого разрешения, биоинформатики, геномики и системной биологии позволяет исследовать живые системы на ранее недоступном уровне детализации. Эти методы объединяют экспериментальные и вычислительные подходы, что делает биологические исследования более точными и многомерными. Биология как наука имеет широкий спектр задач — от познания структуры и функций живых организмов до практического применения знаний в медицине, сельском хозяйстве и охране природы. Методы исследования в биологии включают наблюдение, эксперимент, моделирование, сравнительный анализ, молекулярно-генетические и полевые методы. Современные технологии позволяют расширять возможности биологических исследований и делать их более точными и информативными. Таким образом, биология объединяет фундаментальные и прикладные подходы, развивает научное мышление, формирует экологическую и социальную ответственность, а также является основой для прогрессивного развития науки и техники.

Список литературы

1. Каменский, А. А., Криксунов, Е. А., Пасечник, В. В. Биология. Общая биология. 10–11 класс. — Москва: Дрофа, 2005.
2. Пономарёва, И. Н., Корнилова, О. А., Чернова, Н. М. Основы общей биологии. Учебник для учащихся 9-го класса. — Москва: Вентана-Граф / Московские учебники, 2006.
3. Чебышёв, Н. В., Гринева, Г. Г., Козарь, М. В., Гуленков, С. И. Биология (Учебник для медицинских вузов). — Москва: ВУНМЦ, 2000.
4. Слюсарев, А. А., Жукова, С. В. Биология. — Киев: Вища школа, 1987.
5. Соловых, Г. Н., Кольчугина, Г. Ф., Кануникова, Е. А., Донскова, С. А. Biology. Textbook. Биология. Учебник. — Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2024.

10-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУҒА БАҒЫТТАЛҒАН МАТЕМАТИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕР ЖҮЙЕСІ

Сулейменова Мереке Болатовна
математика пәні мұғалімі
«№3 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Аңдатпа: Мақалада 10-сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталған математикалық есептер жүйесін құру және оны оқу үдерісінде тиімді қолдану мәселесі қарастырылады. Зерттеу мақсаты — оқушылардың теориялық білімдерін өмірлік жағдайларда қолдануға үйрету, логикалық және сын тұрғысынан ойлау қабілеттерін дамыту, пәнге деген қызығушылығын арттыру. Мақалада функционалдық сауаттылықтың теориялық негіздері, математикалық есептердің мазмұнын өмірмен байланыстырудың маңызы мен әдістемелік жолдары сипатталады.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, математикалық есеп, өмірлік жағдаят, құзыреттілік, әдістемелік жүйе, оқыту тиімділігі.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінің басты мақсаты – оқушыны өмірге бейімдеу және алған білімін нақты өмірлік жағдайларда қолдана алуына мүмкіндік жасау. Бұл талап оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту арқылы жүзеге асады. Функционалдық сауаттылық – оқушының мектепте алған білімін өмірлік міндеттерді шешуге қолдана білу қабілеті. Халықаралық PISA зерттеулері көрсеткендей, қазіргі әлемде білім сапасы оқушылардың ақпаратты талдап, оны өмірлік жағдаяттарда пайдалану мүмкіндігімен өлшенеді.

Математика пәні оқушылардың логикалық, сын тұрғысынан және функционалдық ойлау қабілеттерін дамытуда ерекше орын алады. Математикалық білім өмірдің барлық салаларымен – экономикамен, техникамен, экологиямен және әлеуметтік қатынастармен тығыз байланысты. Сондықтан 10-сынып деңгейінде математикалық есептерді өмірмен байланыстырып оқыту — білім беру сапасын арттырудың маңызды тетігі болып табылады.

Қазіргі қоғамның даму қарқыны білім беру мазмұнын жаңартуды талап етеді. Ендігі міндет — оқушыларды тек теориялық біліммен қаруландыру емес, сол білімді практикада қолдана алуға үйрету. Халықаралық бағалау жүйелерінің (PISA, TIMSS, PIRLS) нәтижелері көрсеткендей, Қазақстан оқушыларының функционалдық сауаттылық деңгейін арттыру мәселесі әлі де өзекті. Осы тұрғыдан алғанда, математиканы оқытуда өмірлік мазмұндағы есептер жүйесін қолдану — оқушының танымдық белсенділігін арттырып, алған білімін қолдануға мүмкіндік беретін тиімді әдіс болып табылады.

Функционалдық сауаттылық ұғымы алғаш рет XX ғасырдың ортасында педагогика мен психология ғылымдарында пайда болып, XXI ғасырда халықаралық деңгейде білім сапасын бағалаудың негізгі критерийлерінің біріне айналды. Ол адамның алған білімін әлеуметтік, тұрмыстық және кәсіби жағдайларда тиімді пайдалана білу қабілетін білдіреді.

- Функционалдық сауаттылық оқушылардың келесі қабілеттерін қамтиды:
- өмірде кездесетін мәселелерді шешуде алған білімін қолдана білу;
- ақпаратты талдау, салыстыру, қорытынды жасау;
- сыни тұрғыдан ойлау және дәлелді шешім қабылдау;
- әртүрлі дереккөздерден алынған ақпаратты біріктіре білу;
- өз ойын математикалық және логикалық тұрғыда негіздеп жеткізу.

Математикалық тұрғыдан алғанда, функционалдық сауаттылық дегеніміз – нақты өмірлік жағдайды математикалық тілге аударып, модель құру, есепті шығару және алынған нәтижені өмірлік контексте түсіндіру қабілеті.

Мысалы, оқушы тек квадраттық теңдеуді шешіп қана қоймай, ол теңдеудің шешімін өмірдегі қандай жағдайда қолдануға болатынын ұғынуы қажет. Осылайша, математика пәні

оқушылардың өмірмен байланыс орнатуына және нақты шешім қабылдай алуына мүмкіндік береді. Халықаралық PISA зерттеуінде математикалық сауаттылық былай анықталады: «Математикалық сауаттылық – нақты өмірде кездесетін мәселелерді математикалық тұрғыдан түсініп, талдап, негіздеп, шешім қабылдай алу қабілеті» (OECD, 2022). Демек, оқушының математикалық функционалдық сауаттылығы тек есеп шығару жылдамдығымен емес, өмірлік міндетті шешудегі қолдану, түсіну, негіздеу және интерпретациялау дағдыларымен өлшенеді. Математикалық функционалдық сауаттылықтың қалыптасуына ықпал ететін негізгі бағыттар мыналар:

- Математикалық модельдеу – нақты өмірлік жағдайды формула, теңдеу немесе функция түрінде сипаттау;
- Талдау және интерпретация – есеп нәтижесін өмірмен байланыстырып түсіндіру;
- Коммуникация – математикалық ойды дәл, түсінікті жеткізе білу;
- Сыни ойлау – әртүрлі шешім нұсқаларын салыстырып, тиімдісін таңдау.

Сондықтан 10-сынып деңгейінде математикалық білімді функционалдық бағытта оқыту оқушылардың дербес ойлау қабілетін дамытып, білімнің өмірдегі маңызын түсінуге жағдай жасайды.

Математика пәніндегі функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың ең тиімді жолдарының бірі — өмірлік мазмұндағы есептер жүйесін қолдану. Мұндай есептер оқушылардың күнделікті өмірде кездесетін нақты жағдаяттарды шешуіне, білімін практикада қолдануына бағытталады. Оқу үдерісінде математикалық білім мен өмір арасындағы байланыс оқушының танымдық белсенділігін арттырып, пәнге деген қызығушылығын күшейтеді. Функционалдық бағыттағы есептерді іріктеу кезінде келесі принциптер ескеріледі:

- Практикалық маңыздылық – есептің мазмұны өмірде кездесетін нақты жағдайдан алынуы керек;
- Мазмұндық шынайылық – есептегі деректер шындыққа жақын болуы қажет;
- Пәнаралық байланыс – есеп мазмұны экономика, физика, экология сияқты салалармен ұштасуы тиіс;
- Шығармашылық бағыттылық – есеп оқушының зерттеушілік ойлауын дамытатындай құрылуы керек.

10-сынып математика курсының мазмұнын негізге ала отырып, функционалдық есептер келесі бағыттарда топтастырылады:

1. Экономикалық мазмұндағы есептер - оқушылардың қаржылық сауаттылығын арттыруға мүмкіндік береді. Мысалы: Банк 12% жылдық мөлшерлемемен депозит ұсынады. Егер салымшы 500 000 теңге салса, бір жыл соңында алатын жалпы сомасын және таза табысын есептеңдер. Бұл есеп пайыз, пайыздық өсім, функция және пропорция тақырыптарымен байланысты.

2. Экологиялық мазмұндағы есептерде табиғи ресурстарды үнемдеу, энергия тиімділігі, қалдықтарды азайту сияқты мәселелер қарастырылады. Мысалы: Бір отбасы ай сайын орта есеппен 300 кВт·сағ электр энергиясын тұтынады. Егер бір шамды үнемдегіш шаммен ауыстырғанда айына 15 кВт·сағ үнемделсе, жылына қанша энергия және қаражат үнемделеді? Бұл есеп энергияны үнемдеу ұғымын нақты сандар арқылы түсіндіруге көмектеседі.

3. Тұрмыстық және әлеуметтік мазмұндағы есептер оқушылардың күнделікті өмірінде кездесетін жағдайларға негізделеді. Мысалы: Құрылыс жұмысына арналған 40 м² еденге кафель төсеу керек. Бір қорап кафель 1,6 м² аумақты жабады және құны 3 500 теңге. Барлық кафельдің бағасын есептеңдер. Мұндай есептер арифметикалық амалдармен қатар, пропорция мен пайыз ұғымдарын бекітеді.

4. Ғылыми-зерттеу бағытындағы есептер математикалық модельдеу мен функцияларды талдауға негізделеді. Мысалы: Кәсіпорынның табыс функциясы

$P(x) = -2x^2 + 60x - 400$ түрінде берілген. Табыс ең үлкен болатын өндіріс көлемін және ең көп табыс мөлшерін табындар. Есеп оқушыны туындыны қолдану арқылы оптимизация мәселесін шешуге үйретеді.

Функционалдық бағыттағы есептерді оқытуда келесі әдістемелік тәсілдер тиімді:

Жағдаяттық әдіс – нақты өмірлік жағдайды сипаттайтын есепті талдау арқылы шешім іздеу;

Зерттеушілік әдіс – есептің шартын түрлендіріп, жаңа нәтижелер шығару;

Топтық жұмыс – оқушылардың бірлесіп пікір алмасуын, өзара дәлелдеуін ұйымдастыру;

Рөлдік ойындар мен жобалар – өмірлік мәселені модельдеу арқылы есепті шешу.

Мұндай тәсілдер оқушылардың логикалық, шығармашылық және коммуникативтік қабілеттерін дамытады. Оқушылардың функционалдық сауаттылық деңгейі артып, математикалық білімдерін өмірде қолдану дағдылары қалыптасады. Сонымен қатар пәнге деген қызығушылық пен өзіндік ізденістері күшейіп, білім сапасы мен оқушылардың өмірге бейімделу деңгейі жоғарылайды.

Функционалдық есепті орындау барысында оқушының жұмысы тек дұрыс жауаппен емес, шешу үдерісінің логикасымен бағалануы тиіс. Бағалау критерийлері мыналар болуы мүмкін:

- Есептің мәнін түсіну және оны өмірлік жағдаятқа сәйкестендіру;
- Математикалық модель құру (формула, теңдеу, функция т.б.);
- Есепті шешудің негізділігін дәлелдеу;
- Нәтижені түсіндіру және оны өмірлік тұрғыда бағалау.

Осылайша, есептерді өмірмен байланыстыру оқушылардың тек білімін ғана емес, ойлау мәдениетін де қалыптастырады.

Математикалық есептердің мазмұнын өмірмен байланыстыру – оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың ең тиімді құралы, заманауи тұлғаның басты сапалық көрсеткіштерінің бірі. 10-сыныпқа арналған функционалдық бағыттағы есептер жүйесін оқу үдерісіне енгізу оқушылардың математикалық мәдениетін, логикалық ойлауын және өмірге бейімделу қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл оқыту процесін өмірмен байланыстырып, білімнің практикалық маңызын арттырады және оқушыларды ХХІ ғасырдың талаптарына сай бәсекеге қабілетті тұлға ретінде қалыптастырады. Сонымен қатар бұл бағыт мұғалімдердің кәсіби әдістемелік әлеуетін күшейтіп, оқушылардың шығармашылық ойлау қабілетін дамытуға жағдай жасайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. ҚР Оқу-ағарту министрлігі. Жаңартылған білім мазмұны бойынша математика 2. пәнінің бағдарламасы (10-сынып). – Астана, 2023.
2. OECD. PISA 2022 Mathematics Framework. – Paris: OECD Publishing, 2022.
3. Әбілқасымова А.Е. Математиканы оқыту әдістемесі. – Алматы: Рауан, 2019.
4. Құдайбергенова К.С. «Функционалдық сауаттылық – тұлғаның даму шарты». – Білім әлемі, №4, 2020.
5. Исаева А. «Математика сабағында өмірлік жағдайға негізделген тапсырмаларды қолдану жолдары». – Педагогикалық шеберлік орталығының жинағы, 2021.

PYTHON КӨМЕГІМЕН БАҒДАРЛАМАЛАУДЫ ОҚЫТУДА ЖОБАЛЫҚ ӘДІСТІ ПАЙДАЛАНУ

Камбарова Альфия Куандыковна
информатика пәні мұғалімі

«№3 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Семей қаласы, Абай облысы

Қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытып, оларды өз бетінше ойлануға, зерттеуге және нақты өмірлік мәселелерді шеше білуге үйрету. Цифрлық технологиялар қарқынды дамып жатқан кезеңде бағдарламалау тілдерін оқыту тек техникалық дағдыларды меңгерту ғана емес, сонымен бірге оқушылардың зерттеушілік, жобалық және сыни ойлау қабілеттерін жетілдіруді көздейді. Осы тұрғыдан алғанда, Python тілін оқытуда жобалық әдісті қолдану – тиімді педагогикалық тәсілдердің бірі. Жобалық әдістің мәні және оның артықшылықтары: Жобалық әдіс – оқушының нақты мәселені шешу үшін мақсат қойып, жоспар жасап, зерттеу жүргізіп, нәтижені өнім ретінде ұсынуына негізделген оқыту технологиясы. Бұл әдіске тән негізгі ерекшеліктер:

Практикалық бағыттылығы – білім оқушы тәжірибесі арқылы меңгеріледі.

Шығармашылық еркіндік – оқушы өз қызығушылығына сәйкес жобаны таңдай алады.

Топтық жұмысты дамытуы – жобалардың көпшілігі бірлескен еңбекті талап етеді.

Өнімге бағытталуы – нәтиже нақты: бағдарлама, веб-қосымша, ойын, визуализация, зерттеу есебі және т.б.

Python – синтаксисі қарапайым, әмбебап, модульдік жүйесі дамыған тіл болғандықтан, жобалық оқыту үшін өте қолайлы. Python арқылы оқушылар күрделі математикалық есептерден бастап веб-сайттар, чат-боттар, ойындар, деректерді талдау жобаларына дейін сан алуан өнім жасай алады. Python тілін жобалық оқытуда қолданудың педагогикалық маңызы зор. Жоба жасауда оқушы өз жұмысының нақты нәтижесін көре алады. Мысалы, жазған бағдарламасы жұмыс істеп, графика салып немесе чат-бот жауап беріп тұрса, бұл оқушының қызығушылығын күшейтеді. Шынайы мәселелерді шешуге дағдыланады. Python тілінің кітапханалары (NumPy, Pandas, Matplotlib, Turtle, Flask, Pygame және т.б.) нақты өмірлік деректермен жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Бұл оқушыларға программалық ойлауды қалыптастырып, практикалық мәселелерді шешуге үйретеді. Командалық дағдыларды дамытады. Көп жобалар бірнеше модульден тұрады, оны орындау үшін міндеттерді бөлісу қажет. Мысалы, бір оқушы интерфейсті жасаса, екіншісі деректерді өңдейді, үшіншісі логиканы жазады. Метатанымдық дағдыларды қалыптастырады. Жобалық жұмыс барысында жоспарлау, уақытты тиімді басқару, өз жұмысын бағалау, түзету енгізу дағдысы дамиды. Python негізінде жүзеге асырылатын жобалардың түрлері де бар. Жоба түрлері оқушы деңгейіне, оқу мақсатына және тақырыптың күрделілігіне қарай өзгеріп отырады. Негізгі бағыттар: Бастапқы деңгей жобалары, қарапайым калькулятор жасау, фигуралар салатын Turtle графикасы, сөздікпен жұмыс істейтін бағдарлама (аударма құралы), текстік ойын (мысалы, "Guess the number"). Орта деңгей жобалары: деректер визуализациясы (Matplotlib арқылы), мектеп кестесін автоматты құратын бағдарлама, тест құрастыратын жүйе, жұмбақтар немесе викторина құралы. Жоғары деңгей жобалары: Flask немесе Django арқылы шағын веб-қосымша, машиналық оқыту элементі бар жобалар (мысалы, қарапайым классификатор), пайдалы Telegram чат-боттары, Pygame арқылы 2D ойындар.

Жобалық әдісті Python сабақтарына енгізу кезеңдері. Жобаны жоспарлы түрде ұйымдастыру маңызды. Мұғалім жұмысты келесі кезеңдер бойынша ұйымдастыра алады:

1. Жобаның тақырыбын таңдау

Оқушыларға бірнеше тақырып ұсынылады немесе олар өз идеяларын ұсынады. Тақырып оқушының қызығушылығына сәйкес болуы тиіс. Жаксы тандалған тақырып — жобаның сәттілігінің жартысы.

2. Мақсат қою және жоспар құру

Оқушылар жобаның не үшін қажет екенін, оның қандай мәселені шешетінін анықтайды. Кейін жобаны жүзеге асыру кезеңдерін жазады:

қажетті модульдер мен кітапханаларды анықтау, логиканы талдау, интерфейс немесе құрылымын жоспарлау, уақыт кестесін белгілеу.

3. Теориялық материалды меңгеру

Жобаға қажет Python тақырыптары (функциялар, модульдер, шарттар, циклдар, массивтер, кітапханалар) алдымен түсіндіріледі.

4. Жобаны жүзеге асыру

Бұл кезеңде оқушылар код жазады, қателерді түзетеді, нәтижені тексереді. Мұғалім бағыт-бағдар береді, бірақ жұмысты оқушы өзі орындауы тиіс. Әдетте бұл кезеңде

оқушылардың командалық дағдылары белсенді дамиды.

Нәтижені қорғау. Жоба аяқталған соң оқушылар өз жұмыстарын сынып алдында таныстырады. Олар бағдарламаның қалай жұмыс істейтінін көрсетеді, қандай қиындықтар болғанын, қандай шешімдер қолданғанын түсіндіреді.

Python тілімен бағдарламалауды оқытуда жобалық әдісті қолдану – қазіргі заманауи білім беру талаптарына толық жауап беретін тиімді педагогикалық тәсіл. Бұл әдіс оқушылардың тек бағдарламалау дағдыларын дамытып қана қоймай, олардың шығармашылық, зерттеушілік, коммуникациялық қабілеттерін жетілдіреді. Жобалық жұмыс барысында оқушылар шынайы өнім жасап, нақты нәтижеге қол жеткізеді, ал Python тілінің икемділігі мен қолайлылығы бұл процесті қызықты әрі қолжетімді етеді. Жобалық әдісті жүйелі түрде қолдану оқушылардың информатика пәніне деген қызығушылығын арттырып, болашақта IT саласына бағыт алуына үлкен ықпал етеді. Сондықтан Python негізінде білім берудің жаңа форматтарын қалыптастыру – қазіргі мектеп мұғалімдерінің маңызды міндеттерінің бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы. – Астана: ҚР Оқу-ағарту министрлігі, 2023.
2. Қараев, Ж. Ә. Инновациялық технологиялар және білім беру. – Алматы: Рауан, 2019.
3. Әбдіғали, Б., Уәлиева, Г. Информатиканы оқыту әдістемесі. – Алматы: Білім, 2020.
4. Polya, G. How to Solve It: A New Aspect of Mathematical Method. – Princeton University Press, 2015.

ФИЗИКАЛЫҚ ЖАТТЫҒУЛАРДЫҢ ОҚУШЫ ЖАСЫНА САЙ ЕРЕКШЕЛІГІ ЖӘНЕ ДЕНЕ ТҮЛҒАСЫН ШЫНЫҚТЫРУДАҒЫ АТҚАРАТЫН РОЛІ

Жомартова Айгерим Рамазановна
дене шынықтыру пәні мұғалімі
«№3 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ
Семей қаласы, Абай облысы

Дене тәрбиесі – тұлғаның жан-жақты дамуының ажырамас бөлігі. Қазіргі білім беру жүйесі оқушылардың тек интеллектуалдық деңгейін ғана емес, олардың физикалық денсаулығын, қозғалыс мәдениетін, дұрыс дене бітімін қалыптастыруды да басты міндеттердің бірі ретінде қарастырады. Осы тұрғыдан алғанда, денешынықтыру сабақтарында жас ерекшеліктеріне байланысты дұрыс таңдалған физикалық жаттығулардың маңызы ерекше. Себебі әр жас кезеңінің физиологиялық, анатомиялық және психологиялық ерекшеліктерін ескеріп ұйымдастырылған жаттығулар ғана оқушының денесін шынықтыруға, қозғалыс дағдыларын дамытуға және денсаулығын нығайтуға нақты ықпал етеді. Балалардың өсу және даму кезеңдері өзара айырмашылықтарға толы. Әр жас топтарының қаңқа, бұлшықет, тыныс алу, жүрек-қан тамыр жүйелерінің даму қарқыны бірдей болмайды. Мысалы, бастауыш мектеп жасындағы оқушылардың сүйек жүйесі әлі толық қатайып үлгермеген, буындары икемді, бұлшықеттері әлсіздеу келеді. Сондықтан бұл жастағы балалар үшін ұзаққа созылған күш түсіретін жаттығулар, ауыр салмақ көтеру немесе күрделі техникалық элементтерді орындау ұсынылмайды. Керісінше, ойын түріндегі, қимыл-қозғалысты көп қажет ететін, балалардың қызығушылығын арттыратын жаттығулар тиімді. Мұндай жаттығулар баланың табиғи қозғалыс белсенділігін қолдап, денсаулығын нығайтады, дене тұлғасының дұрыс қалыптасуына жағдай жасайды. Орта буын оқушыларына келетін болсақ, олардың ағзасы бастауыш жасқа қарағанда айтарлықтай қалыптасқан, бұл кезеңде жүрек пен өкпенің функционалдық мүмкіндіктері артып, бұлшықет массасы көбейе бастайды. Сондықтан жаттығуларды таңдаудағы талаптар да өзгереді. Бұл жаста балаларға күш, төзімділік, жылдамдық пен ептілікті дамытуға бағытталған жаттығулар тиімді. Дегенмен, бұл кезеңде дене құрылымының белсенді өсуі жүретіндіктен, буындар мен омыртқаға шамадан тыс жүк салатын жаттығулардан сақ болу қажет. Әсіресе омыртқа жотасының қисаюының алдын алу маңызды. Сол себепті арқа бұлшықеттерін нығайтатын, дене тұлғасын түзеуге бағытталған жаттығулар жиі қолданылуы тиіс. Жоғары сынып оқушылары физиологиялық жағынан ересектерге жақындай түседі. Бұл жаста ағзаның жалпы төзімділігі, күш мүмкіндігі жоғары деңгейге көтеріледі. Сол себепті денешынықтыру сабақтарында күрделі элементтерді орындау, спорттық ойындардың қарқынын арттыру, жүгірудің түрлі қашықтықтарын меңгеру, гимнастикалық және атлетикалық жаттығуларды енгізу тиімді нәтижелер береді. Дегенмен, жасөспірімдер кезеңінде психологиялық тұрақсыздық пен эмоциялық өзгерістер орын алатындықтан, жаттығуларды ұйымдастыруда мотивацияны сақтау, шамадан тыс жүктемеден сақтандыру және ересектер тарапынан қолдау көрсету маңызды. Физикалық жаттығулардың дене тұлғасын шынықтырудағы ролі ерекше. Дұрыс қалыптасқан дене тұлғасы – бұл тек сыртқы көрініс ғана емес, ол бүкіл ағзаның үйлесімді қызмет атқаруының көрсеткіші. Мысалы, омыртқа дұрыс түзілсе, ішкі ағзалардың орналасуы да қалыпты болады, тыныс алу және қан айналым жүйелері өз функцияларын тиімді орындайды. Ал дене тұлғасының бұзылуы, мысалы сколиоз немесе кифоз сияқты ауытқулар, оқушының тез шаршауына, сабақ үлгерімінің төмендеуіне, тіпті жүрек пен тыныс алу жүйесінің жұмысына

әсер етуі мүмкін. Осы тұрғыда жүйелі орындалатын физикалық жаттығулардың маңызы зор. Арқа, кеуде, іш бұлшықеттерін күшейтетін жаттығулар дене тұлғасын қалыптастыруда басты рөл атқарады. Сонымен қатар икемділікке бағытталған созылу жаттығулары, йога элементтері, тыныс алу жаттығулары да дене тұлғасын түзетуге көмектеседі. Дене тәрбиесі сабақтарында әр жастағы балалар үшін арнайы түзету жаттығуларының болуы дене тұлғасының бұзылуының алдын алуға немесе оны бастапқы кезеңде түзетуге мүмкіндік береді. Физикалық жаттығулар оқушылардың жалпы денсаулығын нығайтып қана қоймай, олардың өзін-өзі бағалауына, мінез-құлқына, эмоциялық жағдайына да оң әсер етеді. Қозғалыс белсенділігі артқан сайын қан айналымы жақсарып, миға оттегі көптеп түседі, бұл оқушылардың зейінін, есте сақтау қабілетін, оқу үлгерімін жақсартады. Сонымен қатар спорттық жаттығулар тәртіпке, жауапкершілікке, мақсат қоя білуге, топпен жұмыс істеуге үйретеді. Осылайша дене тәрбиесі оқу-тәрбие жұмысының ажырамас бөлігі болып табылады. Жас ерекшеліктеріне сай таңдалған жаттығулар оқушылардың жеке мүмкіндіктерін ескеруге, олардың дене дайындығын жүйелі түрде арттыруға және денсаулығын сақтауға жағдай жасайды. Әрбір мұғалім жаттығулар кешенін құрастырғанда жас топтарының физиологиялық ерекшеліктерін, қозғалыс дағдыларын, оқушылардың денсаулық жағдайын ескерсе, дене тәрбиесінің нәтижелілігі де артады. Сонымен қатар дене тұлғасын қалыптастыру тек мектептің міндеті емес. Бұл – ата-ана, мұғалім және оқушының бірлескен жұмысы. Баланың күнделікті қозғалыс белсенділігін арттыру, дұрыс отыру дағдыларын қалыптастыру, үй тапсырмасын орындау кезінде жұмыс орнын дұрыс ұйымдастыру, таза ауада серуендеу – барлығы дене тұлғасын қалыптастырудың маңызды факторлары. Дене тәрбиесі пәнінің маңызын арттыру жолдары да бар. Мектептегі дене тәрбиесі сабақтарының негізгі мақсаты — балалардың мінез-құлқын тәрбиелеу, денсаулықты нығайту, қимыл мәдениетін қалыптастыру. Сабақтың қызықты, тиімді және жас ерекшелігіне сай болуы үшін келесі бағыттар маңызды:

Ойын элементтерін көп қолдану – бұл бастауыш сыныптар үшін өте пайдалы.

Жеке ерекшеліктерді ескеру – әр бала әртүрлі дене дайындығына ие.

Спорт түрлерінің алуан түрлілігін көрсету – футбол, волейбол, гимнастика, жүгіру, шаңғы, ұлттық ойындар.

Қауіпсіздік ережелерін үйрету – жаттығулардың дұрыс орындалуы жарақаттың алдын алады.

Оқушыларды ынталандыру – жетістікті бағалау, марапаттау мотивацияны арттырады.

Дене тәрбиесі пәні оқушылардың өмір салтына айналатын пайдалы әдеттер қалыптастыруы тиіс.

Физикалық жаттығулар – оқушының жан-жақты дамуының басты шарттарының бірі. Жас ерекшелігіне сай дұрыс таңдалған жаттығулар сүйек пен бұлшық ет жүйесін нығайтып, жүрек-тамыр және тыныс алу жүйесінің жұмысын жақсартады, дене тұлғасының дұрыс қалыптасуын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, олар оқушылардың психологиялық тұрақтылығын арттырып, салауатты өмір салтын қалыптастырады. Дене тәрбиесі пәні арқылы балалар қозғалыс мәдениетін меңгереді, өз денсаулығына жауапкершілікпен қарауға үйренеді. Сондықтан мектептегі дене тәрбиесі сабақтарын әдістемелік тұрғыда дұрыс ұйымдастыру – болашақ дені сау, белсенді ұрпақ тәрбиелеудің негізгі жолы.

Қорытындылай келе, физикалық жаттығулардың жас ерекшеліктеріне сай таңдалуы – оқушылардың дене дамуын басқарудың, дене тұлғасының дұрыс қалыптасуын қамтамасыз етудің негізгі жолы. Жүйелі әрі ғылыми негізде ұйымдастырылған дене тәрбиесі сабақтары оқушылардың денсаулығын нығайтып қана қоймай, олардың жан-жақты дамуына, белсенді өмір салтын қалыптастыруына үлкен үлес қосады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әбілдинов, Қ. Дене тәрбиесі теориясы мен әдістемесі. – Алматы: Білім, 2020.
2. Қасымов, Т. Жас ерекшелік физиологиясы және мектеп гигиенасы. – Алматы: Ғылым, 2019.

ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ САЛТ-ДӘСТҮРДІ ҮЙРЕТУ ӘДІСТЕРІ

Килибасова Умитай Казбековна
мектепалды даярлық тәрбиешісі
«№3 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ
Семей қаласы, Абай облысы

Қазақ халқының салт-дәстүрлері – ұлттың болмысын айқындайтын рухани байлығы. Ұрпақты ұлттық құндылыққа баулу ең алдымен балабақшадағы, соның ішінде мектепалды даярлық тобындағы тәрбие жұмыстары арқылы жүзеге асады. 5–6 жас аралығындағы балалардың психологиялық ерекшелігіне сүйенсек, олар ақпаратты тікелей оқыту арқылы емес, ойын, қимыл, әрекет, сезіну арқылы жақсы қабылдайды. Сондықтан салт-дәстүрді үйретуде ойын технологиясын қолдану – ең тиімді тәсілдердің бірі. Ойын – баланың табиғи қажеттілігі, танымдық әрекетінің қозғаушы күші. Балалар ойын барысында айналасындағы заттарды таниды, түрлі рөлге еніп, ойша жағдай жасайды, сол арқылы ұлттық мәдениетке тән ұғымдарды оңай меңгереді. Егер ойын түрлері дұрыс таңдалып, ұлттық мазмұнмен толықтырылса, онда ол балаға салт-дәстүрді меңгерудің қуатты әдісіне айналады. Мысалы, «таныстыру», «үлгі көрсету», «қатыстыру», «рөлдік ойнау», «қарым-қатынас ойындары» сияқты тәсілдер арқылы дәстүрлер бала ой-өрісіне табиғи жолмен сіңіріледі. Салт-дәстүрді үйретуде ең алдымен оның мазмұны мен мәнін баланың жас ерекшелігіне сәйкес түсіндіру қажет. Мектепалды даярлық тобында күрделі тарихи түсініктерді емес, күнделікті өмірде кездесетін қарапайым ұлттық ғұрыптарды ойын арқылы көрсету тиімді. Мәселен, «амандасу дәстүрі», «қонақ күту», «тұсау кесу», «бесік жыры», «шашу» сияқты дәстүрлерді балалар рөлге бөлу арқылы ойнап шыға алады. Бұл әдіс олардың есте сақтау қабілетін дамытады, ұлттық әдет-ғұрыпқа деген қызығушылығын арттырады.

Ойын технологияларын қолданудың бір тиімді тұсы – баланың оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етуі. Мысалы, «Қонақ күтейік!» атты рөлдік ойында балалар қазақ үйінің ішкі жабдықтарын орналастырып, келген қонақты дұрыс қарсы алу, ас ұсыну, үлкенге құрмет көрсету тәрізді әрекеттерді тәжірибе жүзінде орындайды. Ойын барысында балалар тек сөзбен айтып қана қоймай, салт-дәстүрдің орындалу ретін көзбен көреді, қолымен

жасайды, өз сезімімен қабылдайды. Осылайша, ұлттық мәдениетке тән нормалар олардың бойына табиғи түрде сіңеді. Сонымен қатар қимыл-қозғалыс ойындары арқылы дәстүр элементтерін көрсету де өте тиімді. Мысалы, «Тұсау кесу» ойынында балалар бір-бірінің аяқтарына түрлі-түсті лентамен тұсау салып, оны арнайы рольдегі «ақжолтай» адам кеседі. Осы әрекет барысында тәрбиеші тұсау кесудің мәнін – баланың өмір жолы ашық, қадамдары нық болсын деген тілекті түсіндіреді. Балалар бұл дәстүрді тек көріп қана қоймай, өздері орындайтындықтан, оның мағынасы есінде ұзақ сақталады.

Музыкалық-ойын технологиялары да салт-дәстүрді үйретуде үлкен рөл атқарады. Қазақ халқының бесік жыры, жар-жар, әткеншек әндері тәрізді музыкалық мұралары балаларға эмоциялық әсер береді, ұлттық рухты сезіндіреді. «Бесік жырын тыңдайық», «Әткеншек тебейік» сияқты музыкалық ойындар арқылы балалар қазақтың тұрмыс-салт жырларымен танысады, ұлттық әуенге қызығушылығы артады. Музыкалық ойындар баланың ритм сезімін, есту қабілетін дамытумен қатар, ұлттық мәдениетке жақындастырады.

Дидактикалық ойындар да салт-дәстүрді меңгертуде маңызды. Мысалы, «Қай дәстүрге қатысты?», «Суреттен дәстүрді тап», «Дұрыс ретін орналастыр» сияқты ойындар балалардың ойлау қабілетін дамытып, дәстүрлердің дәл атауларын есте сақтауға көмектеседі. Бұл ойындар көбіне үстел үстінде, карточкалар, суреттер арқылы ойнатылады. Балаларға суреттен бесік, келіннің беташар рәсімі, киіт, ұлттық тағамдар немесе ою-өрнек түрлері көрсетіліп, олардың қай салтқа қатысты екенін табу тапсырылады.

Салт-дәстүрді үйретуде ұлттық ойындардың әлеуеті өте жоғары. «Ақ серек – көк серек», «Арқан тарту», «Орамал тастау», «Сакина салу», «Алтын сақа» сияқты ойындардың барлығы қазақ халқының тұрмысын, мінезін, дүниетанымын көрсетеді. Бұл ойындарды өткізгенде тәрбиеші олардың шығу тарихын қысқаша түсіндіріп өтсе, бала ұлттық ойын арқылы дәстүрдің бір бөлігін сезінеді және оны күнделікті әрекетпен байланыстырады.

Ойын технологиясы сонымен бірге баланың тілін дамытуға, қарым-қатынаста мәдениетті болуға үйретеді. Дәстүрге байланысты рөлдік ойындарда балалар амандасу, қоштасу, алғыс айту, бата беру сияқты сөз орамдарын қолданады. Бұл олардың сөйлеу мәдениетін қалыптастырып, ұлттық этика элементтерін меңгеруіне жағдай жасайды. Мысалы, «Бата берейік!» ойынында балаларға шағын баталар жаттату – олардың сөздік қорын байытады әрі салттың мәнін түсіндіреді.

Салт-дәстүрді үйретуде тәрбиешінің рөлі ерекше. Ол тек ойын ұйымдастырушы ғана емес, ұлттық тәрбиенің бағыт берушісі болуы тиіс. Тәрбиеші ойын сюжеттерін дұрыс құрып, балалардың жас ерекшелігін ескере отырып, ұлттық мазмұнды табиғи түрде енгізуі қажет. Сонымен қатар ата-аналармен байланыс жасау арқылы үйде де ұлттық дәстүрге қатысты ойындар мен әрекеттердің жалғасуын қамтамасыз ету тиімді. Мысалы, үйде ат қою рәсімі туралы айту, бесік жырын тыңдату, туыстық атауларды ойын арқылы қайталау – баланың алған білімін бекіте түседі.

Қорытындылай келсек, ойын технологиясы арқылы салт-дәстүрді үйрету – мектепалды даярлық тобында ұлттық тәрбиені жүзеге асырудың ең қолайлы әрі нәтижелі жолдарының бірі. Ойын – баланың нәзік әлеміне жол табатын әмбебап құрал. Сол құралды дұрыс пайдалану арқылы баланың ұлттық сана-сезімін қалыптастыру, өз халқының мәдениеті мен тарихына деген құрметін арттыру мүмкін болады. Ойынмен ұштасқан салт-дәстүр – баланың жүрегіне тез жол табады, оның өмірлік тәжірибесіне табиғи түрде енеді, болашақ азаматтың ұлттық болмысын бекіте түседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ахметова, А. Ж., Тлеубаев, Н. Т. (2018). Балабақшадағы ұлттық тәрбиенің әдістемесі. Алматы: Білім баспасы.
2. Байжанов, С. М. (2017). Дене тәрбиесі және жас ерекшеліктері. Алматы: Фолиант.
3. Жұмабаев, Т. Қ. (2019). Қазақ халқының салт-дәстүрлерін мектепалды даярлық тобында үйрету. Астана: Қазақ университеті баспасы.

ФИЗИКАДАН НЕГІЗГІ БІЛІМ ҚОРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ ЖӘНЕ 7–11 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ҮЛГЕРІМІН АРТТЫРУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Узбекова Баян Ханатовна

физика пәні мұғалімі

«№3 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Семей қаласы, Абай облысы

Физикадан негізгі білім қорын қалыптастыру және 7–11 сынып оқушыларының үлгерімін арттыру – кешенді, жүйелі жоспарлау мен жүйелі жұмыстар арқылы жүзеге асырылатын педагогикалық процесс. Бұл процесс оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың логикалық ойлау қабілетін, тәжірибелік дағдыларын және шығармашылық потенциалын дамытуға бағытталған. Физика – тек формулалар мен есептерден тұратын қиын пән емес; ол табиғат құбылыстарын түсінудің, себеп-салдарды талдаудың, ойлау қабілетін тереңдетудің маңызды құралы. Сол себепті 7–11 сынып оқушылары үшін физиканы оқыту әдістемесі мұқият жоспарланған, кезеңдік және әртүрлі стратегияларды қамтитын болуы қажет.

Физика бұл табиғат құбылыстарын зерттейтін, логикалық ойлау қабілетін дамытатын, ғылым мен техниканың негізін құрайтын пән. Алайда көптеген оқушылар үшін физика қиын, күрделі және кейде қызықсыз пән болып көрінеді. 7–11 сыныптарда оқушылардың үлгерімін арттыру, пәнге қызығушылығын ояту және физикадан негізгі білім қорын қалыптастыру – қазіргі заманғы білім беру процесінің маңызды міндеттерінің бірі. Бұл мақалада үлгерімі төмен оқушыларға арналған тиімді стратегиялар мен практикалық тәсілдер қарастырылады.

1. Физикалық ұғымдарды жеңілдетіп түсіндіру

Оқушылардың үлгерімі төмен болған жағдайда, ең бірінші қадам – физика ұғымдарын қарапайым тілмен түсіндіру. Мысалы, күш, жылдамдық, масса сияқты негізгі ұғымдарды тек анықтамасымен шектеліп қалмай, күнделікті өмірден мысалдар арқылы көрсету тиімді. Күш ұғымын түсіндіру үшін «қолмен қақпақты итеру», «велосипед педалін басу» секілді нақты әрекеттерді қолдануға болады. Масса мен салмақ арасындағы айырмашылықты көрсету үшін оқушыларға өздерін тарту тәжірибесін немесе кішкентай заттармен салыстыру тәжірибесін ұйымдастыруға болады. Сабақ барысында визуалды материалдарды пайдалану – тағы бір маңызды әдіс. Суреттер, диаграммалар, видеолар және қарапайым анимациялар оқушының есте сақтау қабілетін күшейтеді, түсініксіз ұғымдарды нақтылайды.

Күнделікті өмірмен байланыстырылған сабақтар

Физиканы тек теориялық тұрғыда түсіндіру оқушыларға қиын болуы мүмкін. Сондықтан сабақтарды нақты өмірлік жағдайлармен байланыстыру өте маңызды. Мысалы, электр тізбегі туралы сабақта үйдегі электр құрылғылары, жарық шамдарының жұмыс принципі, аккумулятор мен батареяны пайдалану тәжірибелері көрсетілуі мүмкін. Механика бөлімінде спорттық ойындар, велосипед, сырғанау немесе домино эффектін пайдалану арқылы физикалық заңдарды көрсету оқушылардың қызығушылығын арттырады. Күнделікті өмірмен байланыс тек түсіндірумен шектелмей, практикалық тапсырмаларда да қолданылуы тиіс. Мысалы, «үйде қарапайым тәжірибе жасап, жылу өткізгіштік немесе тығыздықты өлшеу» сияқты тапсырмалар оқушыларға теория мен тәжірибені байланыстыруға мүмкіндік береді. Мысалдар:

Электр тізбегі: үйдегі жарық шамдарының, теледидардың немесе аккумулятормен жұмыс істейтін ойыншықтардың жұмыс принципін көрсету. Оқушылар батареяны шамға қосып, тізбектің қалай жұмыс істейтінін өз көздерімен көре алады.

Механика: спорттық ойындар арқылы қозғалыс заңдарын көрсету. Мысалы, допты лақтыру кезінде ауырлық күші мен жылдамдық қатынасын талқылау, сырғанау немесе велосипедпен жүруде үйкеліс күшін бақылау.

Домино эффектісі: заттардың қозғалысы мен энергияның берілуін визуалды түрде көрсету. Домино тізбегін құрап, бірін итеру арқылы оқушылар кинетикалық энергияның қалай таралатынын көре алады.

Практикалық тапсырма: Үйде қарапайым тәжірибе жасау

Мақсаты: Металл мен пластиктің жылу өткізгіштік қасиетін салыстыру.

Құралдар: Металл қасық, пластикалық қасық, ыстық су, стақан, қағаз және қалам (нәтижені жазу үшін).

Жұмыс тәртібі:

1. Стақанға ыстық суды құйыңыз.
2. Металл және пластикалық қасықтарды стақанға салыңыз.
3. Әр қасықтың қолмен ұшында болатын температураны бақылаңыз (қолдың сезімі арқылы немесе қысқа уақыттан кейін).
4. Қай қасық жылуды тез өткізетінін анықтап, нәтижелерді жазып шығыңыз.

Қауіпсіздік: Ыстық судан абай болу қажет, күйіп қалмас үшін тек қасықтың ұшын ғана ұстап бақылау керек.

Күтілетін нәтиже: Металл қасық жылуды тез өткізеді (қолға жылу тез жетеді), ал пластикалық қасық жылуды баяу өткізеді.

Танымдық белсенділікті арттыру

Үлгерімі төмен оқушылар көбіне сабаққа пассивті қатысады, жаңа материалды өздігінен меңгеру қиынға соғады. Сондықтан олардың белсенділігін арттыру үшін сұрақ–жауап, топтық жұмыс, ойын түріндегі тапсырмалар тиімді. Сабақ барысында «Ойлан–тексер» әдісін қолдану, яғни оқушыларға шағын сұрақтар беру, оларды талқылауға шақыру – білімді бекітуге көмектеседі. Практикалық тапсырмалар да оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға бағытталған. Мысалы, әр сабақтың соңында шағын тәжірибелер, графиктер салу немесе есептер шығару арқылы оқушылар материалды өздері меңгереді. Сонымен қатар, зерттеу жобалары мен шығармашылық тапсырмаларды енгізу оқушылардың қызығушылығын арттырады.

Дидактикалық және методикалық қолдау

Мұғалімдер үшін үлгерімі төмен оқушыларға бағытталған арнайы дидактикалық материалдар маңызды. Жеңілдетілген оқулықтар, қосымша нұсқаулықтар, практикалық тапсырмалар мен жаттығулар мұғалімге әр оқушымен жеке жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Мысалы, «қадамдық есеп шығару», «суреттер арқылы түсіндіру» сияқты әдістер оқушылардың физикалық ойлау қабілетін жетілдіреді. Мұғалім әр оқушының деңгейін анықтап, сабақ материалын соған бейімдеуі тиіс. Бұл жеке бағдарланған әдіс оқушылардың үлгерімін едәуір арттырады. Сонымен қатар, жүйелі бақылау, шағын тестілер, рефлексиялық тапсырмалар оқушының білім деңгейін нақты анықтауға және қай тақырыпта көмек қажет екенін көрсетеді. Қазіргі заманғы сабақтарда технологияларды қолдану үлгерімі төмен оқушыларға қосымша қолдау береді. Онлайн тренажерлер, симуляторлар, интерактивті тапсырмалар арқылы оқушы өз бетімен тәжірибе жасап, физикалық заңдарды бақылауға мүмкіндік алады. Мысалы, виртуалды тәжірибелер арқылы электр тізбегін құрастыру, жылу өткізгіштігін тексеру, қозғалыс заңдарын модельдеу – сабаққа қызығушылықты арттырады және білімді бекітеді. Оқушылардың үлгерімін арттыруда мотивация мен сабақтағы жағымды психологиялық атмосфера өте маңызды. Жетістіктерді мадақтау, шағын марапаттар, ойын элементтері оқушыларды ынталандырады. Үлгерімі төмен оқушылар көбіне өзін сенімсіз сезінеді, сондықтан сабақта қолдау көрсету, қателіктерін түзетуге мүмкіндік беру – олардың оқу процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мақсұтов, Б. Физика пәнін оқыту әдістемесі: 7–11 сыныптар. – Алматы: Рауан, 2019.
2. Перышкин, Л. А. Общая физика: учебник для школ. – Москва: Просвещение, 2017.
3. Halliday, D., Resnick, R., Walker, J. Fundamentals of Physics. – Wiley, 2018.
4. Ильин, Е. А. Экспериментальная физика в школьном курсе. – Санкт-Петербург: Питер, 2016.

**ОҚУШЫЛАРҒА КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДА
ЖҮННЕН ҰЛТТЫҚ НАҚЫШТАҒЫ СӘНДІК
ӘШЕКЕЙЛЕР ЖАСАУҒА ҮЙРЕТУ**

Толегенова Орынкул Муратовна
көркем еңбек пәні мұғалімі
«№50 IT мектеп -лицейі» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Ұлттық қолөнер – кез келген халықтың мәдени мұрасының айнасы, тарихының және руханиятының көрінісі болып табылады. Қазақ халқының қолөнер мәдениеті бай, көпқырлы және ерекше мәнге ие. Соның ішінде сәндік-қолданбалы өнер – ұлттық нақыштағы бұйымдар жасау арқылы жастардың

эстетикалық талғамын қалыптастыратын маңызды құралдардың бірі. Әсіресе, жүннен жасалған бұйымдар – қазақ дәстүріндегі ең ежелгі және кең таралған өнер салаларының бірі. Сондықтан оқушыларды жүннен ұлттық нақыштағы сәндік әшекейлер жасауға үйрету – тек қолөнер дағдыларын дамыту ғана емес, ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді тануға, эстетикалық талғам қалыптастыруға бағытталған маңызды іс-шара болып табылады. Жүн – қазақ халқы үшін ежелден қолданыста болған материал. Ол киім, аяқ киім, көрпе, кілем және әртүрлі тұрмыстық заттар жасауға пайдаланылады. Жүннің табиғи жылылық қасиеті, икемділігі және өңделуінің қарапайымдылығы – оны балаларға қолөнерде үйретуге тиімді етеді. Сонымен қатар, жүннің әртүрлі түстерімен ойнау арқылы оқушыларға композициялық ойлау дағдыларын дамытуға мүмкіндік туады. Мұнда басты мақсат – оқушылардың тек техникалық шеберлігін арттыру емес, сонымен қатар олардың шығармашылық қабілеттерін ашу, ұлттық дәстүрге деген құрмет сезімін қалыптастыру. Ұлттық нақыштағы сәндік әшекейлер жасау барысында оқушылар тек материалды өңдеуді үйреніп қана қоймай, әртүрлі ою-өрнектерді таниды, қазақ дәстүріндегі символикалық мәндерді түсінеді. Мысалы, қазақ халқының ою-өрнектері көбінесе табиғатқа, жан-жануарларға, күн мен айға, өсімдік әлеміне қатысты элементтерді бейнелейді. Сол себепті оқушыларға жүннен жасалған бұйымдарға ұлттық оюларды қосу шығармашылықпен жұмыс істеу қабілетін дамытып қана қоймай, олардың тарихи танымын кеңейтеді. Оқушыларды жүнмен жұмыс жасауға үйретудің педагогикалық мәні де зор. Біріншіден, бұл процесс олардың моторикасын, яғни қол қозғалысын дамытуға көмектеседі. Жүнді илеу, ою-өрнек салу, түстерді үйлестіру – барлығы бірлескен әрекеттерді, дәлдік пен шыдамдылықты талап етеді. Екіншіден, мұндай жұмыстар оқушылардың эстетикалық талғамын жетілдіреді, өйткені олар әрбір бұйымның көркемдік жағын ойластыруға мәжбүр болады. Үшіншіден, ұлттық нақыштағы әшекейлер жасау арқылы балалар өздерінің мәдени идентификациясын нығайтады, яғни өз халқының салт-дәстүрін құрметтеуді үйренеді. Жүннен сәндік әшекейлер жасау әдістері әртүрлі. Ең қарапайым әдістердің бірі – түйреуіш, ине және жіп арқылы құру. Бұл әдіс балаларға қауіпсіз әрі жеңіл. Одан бөлек, «науа әдісі» немесе «фелтинг» деп аталатын технология да кең таралған. Фелтинг – жүнді су мен сабын арқылы илеу немесе қалың талшықтарды біріктіру арқылы түрлі пішіндер жасау тәсілі. Бұл әдіс арқылы балалар тек екі өлшемді емес, үш өлшемді бұйымдар да жасай алады. Мысалы, кішкентай жануарлар, гүлдер, ұлттық киімдерге ұқсас миниатюралар жасауға болады. Фелтинг әдісі оқушыларға шығармашылық еркіндік береді, олардың қиялын дамытады және әрбір детальға мән беруге үйретеді. Ұлттық нақыштағы әшекейлер жасау барысында мұғалімнің рөлі де маңызды. Ол оқушыларға тек техникасын үйретіп қана қоймай, ұлттық ою-өрнектердің мағынасын түсіндіруі қажет. Мысалы, қазақ халқының «түйе» немесе «бүркіт» бейнелері белгілі бір символикалық мағынаны білдіреді – төзімділік, батылдық, ерлік сияқты қасиеттерді. Мұндай түсіндіру арқылы оқушылар тек қолөнер техникасын меңгеріп қана қоймай, рухани дүниетанымын да кеңейтеді. Сонымен қатар, мұғалім сабақ барысында балалардың қателіктерін түзеп, олардың

шығармашылық ізденістерін қолдап, жеке дара қабілеттерін дамыта алады. Оқушыларды жүннен сәндік әшекейлер жасауға үйретудің әдістемелік аспектілері де маңызды. Алдымен, сабаққа дайындық кезеңінде балаларға материалдар мен құралдар таныстырылады: әртүрлі түсті жүн, ине, жіп, қайшы, сабын және су. Сол арқылы балалардың материалға деген қызығушылығы артады. Кейін, мұғалім ою-өрнек түрлерін, түстердің үйлесімін, композицияны дұрыс жасау жолдарын көрсетеді. Бұл кезеңде балалардың назарын ұлттық нақышқа аудару маңызды, яғни әр бұйым тек әдемі ғана емес, дәстүрлі мағынаны да беруге тиіс. Соңғы кезең – практикалық жұмыс. Оқушылар өздерінің жеке немесе топтық жобаларын орындап, әртүрлі сәндік бұйымдар жасайды: кілттаспалар, сырғалар, кестеленген паннолар, кішкентай қолшатырлар немесе гүлдер. Сабақ соңында әрбір жасалған бұйым талқыланып, балалардың күшті және жетілдіру қажет жақтары көрсетіледі.

Жүннен әшекейлер жасау тек эстетикалық немесе шығармашылық сабақ емес, сонымен қатар оқушылардың психологиялық дамуына да оң әсерін тигізеді. Шығармашылық жұмыс барысында балаларда шыдамдылық, зейін, өз ісіне жауапкершілік сезімі қалыптасады. Сонымен қатар, бірлескен жұмыс – топтық ынтымақтастық, достық және өзара көмек көрсету дағдыларын дамытады. Мұндай сабақтар балаларға тек өнерге қызығушылық тудырып қана қоймай, олардың тұлғалық дамуына да септігін тигізеді. Оқушыларды жүннен ұлттық нақыштағы сәндік әшекейлер жасауға үйрету – бұл тек қолөнер дағдыларын дамыту ғана емес, сонымен қатар олардың рухани және эстетикалық дамуына үлкен үлес қосатын іс-шара болып табылады. Жүн сияқты табиғи материалдармен жұмыс жасау балаларға қауіпсіз және қызықты тәжірибе ұсынады, сонымен бірге шығармашылық қабілеттерін шыңдайды. Мұндай сабақтар барысында оқушылар әрбір қимыл мен әрбір тігісті ойланып жасайды, бұл олардың зейінін арттырады, моторикасын жетілдіреді және ұсақ қол бұлшықеттерін дамытады.

Ұлттық ою-өрнектерді пайдалану арқылы жасалған бұйымдар тек көркемдік қасиетке ие болумен шектелмей, сонымен қатар тарихи және мәдени мәнге де ие болады. Оқушылар өздері жасаған бұйым арқылы ата-бабаларынан қалған өнер мен мәдени мұраны тереңірек түсінеді, ұлттық дәстүрге деген құрмет сезімін қалыптастырады. Бұл процесс шығармашылық ойлауды, жаңа идеяларды іздеуді және өз туындыларын ерекше етуге ұмтылуды ынталандырады.

Сонымен қатар, топтық жұмысты ұйымдастыру арқылы балалар бір-бірімен өз тәжірибесін бөлісуді, пікір алмасуды, ынтымақтастықты үйренеді. Мұндай сабақтар шығармашылық және әлеуметтік дағдыларды бір мезгілде дамытудың тиімді әдісі болып табылады. Сол себепті мектептерде, қосымша шығармашылық үйірмелерде, мәдени орталықтарда және мерекелік іс-шараларда осындай сабақтарды жүйелі түрде өткізу өте маңызды.

Болашақ ұрпаққа өз мәдени мұрасын тануды, ұлттық құндылықтарды бағалауды және оларды сақтап, дамытуға үлес қосуды үйрету – біздің басты мақсатымыз болуы тиіс. Мұндай шығармашылық іс-шаралар арқылы балалар өз мәдениетіне деген сүйіспеншілік пен жауапкершілік сезімін қалыптастырады, сондай-ақ эстетикалық талғамын, шығармашылық ойлау қабілетін және жеке даралығын дамытады. Нәтижесінде, жүннен жасалған ұлттық әшекейлер тек әдемі бұйым ғана емес, оқушылар үшін рухани және интеллектуалдық өсуге жол ашатын құралға айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ахметова, Ж. «Қазақ ұлттық қолөнері: тарихы мен дәстүрі». Алматы: Қазақ университеті баспасы, 2018.
2. Бекболатова, А. «Балалар мен жасөспірімдерге арналған шығармашылық сабақтар». Астана: Білім баспасы, 2020.
3. Құдайбергенов, С. «Ұлттық мәдениет пен қолөнерді мектеп бағдарламасында қолдану». ҚазҰУ, Методикалық нұсқаулық, 2017.

**«АБАЙ СӨЗІ» ҰҒЫМЫ: ФИЛОСОФИЯЛЫҚ
ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ**

Касабаева Бакытгуль Кизатовна
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
«№ 26 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Абай Құнанбайұлы – қазақ әдебиеті мен мәдениетінің жарқын тұлғасы ғана емес, сонымен қатар терең философиялық ойлардың иесі, педагогикалық принциптердің негізін қалаушы. Оның шығармашылығы ұлттық сана мен тәрбиенің, рухани және моральдық құндылықтардың көрінісі болып табылады. Қазақ филологиясының түп тамыры болса да, ақынның сөздері пәлсапалық ерекше тағылымға ие. Абайдың сөзін зерттегенде, біз оның екі негізгі аспектісін – философиялық және педагогикалық мәнін – ерекше бөліп қарастыруымыз қажет. Өйткені, Абай сөзі тек әдеби тілде жазылған мәтін ғана емес, сонымен қатар адамгершілік, білімге құштарлық және өмірлік тәжірибе туралы терең ойларды жеткізетін құрал. Философиялық тұрғыдан Абай сөзі – бұл адамның ішкі дүниесін, ой-санасын, моральдық бағдарын дамытуға бағытталған ой толғаулар жинағы. Ол өзінің өлеңдерінде, қара сөздерінде және поэмаларында адам өмірінің мәнін, қоғамдағы әділдік пен зұлымдықты, білім мен ғылымның маңызын терең талдайды. Мысалы, Абай адамның жан дүниесін түсіну үшін өзін-өзі тануға шақырады. Оның «Өзін таныған – барлықты таныған» деген ойы философиялық тұрғыдан адамның өзін-өзі жетілдіру, ойлау қабілетін дамыту қажеттілігін білдіреді. Абай сөзі тек жеке адамның дамуына бағытталған философиялық идеяларды емес, сонымен бірге қоғамның дамуына арналған ұғымдарды да қамтиды. Ол халықтың мәдениеті, дәстүрі, өмір салты мен құндылықтарын терең талдай отырып, олардың арасындағы үйлесімділік пен бірлікті дәріптейді.

Абай философиясында білімнің маңызы ерекше орын алады. Ол білімді тек оқылған кітап немесе академиялық дерек ретінде қарастырмайды, сонымен бірге оны адамның мінез-құлқына, моральдық және рухани дамуына қатысты көрсеткіш ретінде түсіндіреді. Философиялық тұрғыдан, білім – адамға өзін-өзі жетілдіру, өмірлік қиындықтарды дұрыс қабылдау және қоғамдағы әділеттілікке үлес қосу мүмкіндігін беретін құрал. Сондықтан да Абай шығармашылығында әрбір оқылған сөз, әрбір ой тек ақпарат емес, сонымен бірге адамгершілік пен рухани өсуге бағытталған философиялық сабақ болып табылады.

Педагогикалық аспектісі тұрғысынан қарағанда, Абай сөзі мектеп жасындағы балалар мен жасөспірімдерге арналған рухани және білім беру құралдары ретінде ерекше құндылыққа ие. Абайдың қара сөздері мен өлеңдері оқушыларды тек әдеби тілмен таныстырып қана қоймай, олардың ойлау қабілетін, сөздік қорын, эстетикалық талғамын және адамгершілік қасиеттерін дамытады. Педагогикалық тұрғыдан Абайдың шығармашылығын оқу процесіне енгізу оқушылардың критикалық ойлау қабілетін, логикалық пайымдауын және шығармашылық тұрғыдан ойлауын дамытады. Мысалы, оның «Білім алам десең, талмай еңбектеніп оқы» деген идеясы мектеп бағдарламасындағы оқу мен білімге деген ынтаны арттыруға негіз болады. Абай сөздері арқылы балалар өздерінің мінез-құлқын талдауды, дұрыс және бұрысты ажыратуды, жауапкершілік пен адалдықты бағалауды үйренеді.

Абай педагогикасында басты назар – адамгершілік тәрбиеге қойылады. Ол тек білім беру ғана емес, адамның ішкі әлемін тәрбиелеуге бағытталған педагогикалық принциптерді ұсынады. Абай сөзі арқылы оқушыларға мейірімділік, әділдік, еңбекқорлық, сыйластық сияқты қасиеттерді дәріптеуге болады. Бұл әсіресе 5–7 сынып оқушылары үшін маңызды,

себебі осы кезеңде балалар өз мінез-құлқын қалыптастырып, әлеуметтік дағдыларын дамытады. Мысалы, Абайдың «Адамның адамгершілігін, мінезін тәрбиесінен, білімінен жақсылап білу керек» деген ойы балаларға өзара қарым-қатынастағы сыйластық пен достықтың мәнін түсіндіреді.

Сонымен қатар, Абай сөзі шығармашылық қабілеттерді дамытуға ерекше әсер етеді. Оның қара сөздері мен өлеңдері оқушыларды өз ойын еркін жеткізуге, көркем мәтіндер құрауға, өз сезімдерін бейнелеуге үйретеді. Педагогикалық тұрғыдан, бұл шығармашылық тапсырмаларды орындау арқылы оқушылар өздерінің логикалық ойлауын, тіл байлығын және эстетикалық талғамын дамыта алады. Мысалы, Абай шығармашылығын талдау сабақтарында оқушылар өз түсініктерін, ойларын топтық талқылауда жеткізіп, пікір алмасуға үйренеді. Бұл өз кезегінде олардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастырады және топтық жұмыста белсенділігін арттырады.

Абай сөзінің тағы бір педагогикалық аспектісі – ұлттық сана мен мәдени мұраны дәріптеу. Абай шығармашылығы арқылы оқушылар қазақ халқының тарихын, дәстүрін, мәдени құндылықтарын тереңірек түсінеді. Бұл ұлттық тәрбие элементін мектеп бағдарламасына енгізудің тиімді жолы болып табылады. Ұлттық әдебиет пен философиялық ойды сабаққа енгізу арқылы балалар өз мәдениетін бағалауды, ұлттық құндылықтарды сақтауды және олардың маңызын түсінуді үйренеді.

Қорытындылай келсек, Абай сөзі – бұл тек әдеби мұра немесе философиялық ой ғана емес, сонымен қатар педагогикалық құрал ретінде де маңызды. Философиялық аспектісі адамның ішкі дамуын, моральдық және рухани өсуін қамтамасыз етсе, педагогикалық аспектісі мектеп жасындағы оқушылардың білімін, ойлау қабілетін, шығармашылық және әлеуметтік дағдыларын дамытуға бағытталған. Абай сөзі арқылы оқушылар тек әдеби тілмен танысып қана қоймай, өз өмірлік принциптерін қалыптастырып, адамгершілік құндылықтарды меңгереді. Абай шығармашылығының философиялық және педагогикалық мәнін мектеп бағдарламасына енгізу қазіргі білім беру жүйесінде маңызды рөл атқарады. Бұл оқушыларға тек білім мен дағды беріп қана қоймай, оларды рухани және моральдық тұрғыдан жетілдіреді, ұлттық сана мен мәдениетке деген құрмет сезімін қалыптастырады. Сондықтан да авторлық бағдарламалар мен сабақ жоспарларын жасағанда Абай сөзін тиімді пайдалану – оқушылардың жан-жақты дамуына үлкен мүмкіндік береді. Абайдың әр сөзі – тәрбиелік сабақ, әр ойы – философиялық бағдар, ал әр жолы – педагогикалық тәжірибе.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Абай Құнанбаев. Қара сөздер. Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2000.
2. Абай Құнанбаев. Өлеңдер. Алматы: Жазушы, 2015.
3. Нұрғали, С. Абай философиясы және ұлттық сана. Алматы: Қазақ университеті, 2018.
4. Жұмабаев, Т. Абай шығармашылығы және мектептегі оқыту әдістемесі. Астана: Білім баспасы, 2019.

Өлсе, өлер табиғат, адам өлмес
Ол бірақ қайтіп келіп, ойнап – күлмес
«Мені» мен «менікінің» айрылғанын
«Өлді» деп ат қойыпты өңкей білмес.

Көп адам дүниеге бой алдырған
Бой алдырып, аяғын көп шалдырған
Өлді деуге сыяма айтыңдаршы
Өлмейтұғын артына сөз қалдырған?

Кім жүрер тіршілікке көңіл бермей?
Бақи қоймас фәнидің мінін көрмей
Міні қайда екенін біле алмассың
Терең ойдың телміріп соңына ермей.

Дүниедегі дос ақиретке бірдей болмас
Екеуі тап бірдей боп орныға алмас
Дүниеге ынтық, махшарға амалсыздың
Иманын түгел деуге аузым бармас.

ОҚУШЫЛАРДЫ МАТЕМАТИКА БОЙЫНША КОНТЕКСТ ЕСЕПТЕРДІ ШЕШУГЕ ҮЙРЕТУ

Касенгазина Назым Ауезовна
математика пәнінің мұғалімі
«№ 26 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Математика пәні – тек сандар мен формулаларды үйрету ғана емес, сонымен қатар оқушылардың логикалық ойлау қабілетін, шығармашылық қабілеттерін және өмірлік дағдыларын дамытуға бағытталған пән. Соңғы жылдары білім беру мазмұнын жаңарту аясында оқушыларды тек пәндік білімді игеруге ғана емес, метапәндік дағдылар мен жеке қасиеттерді қалыптастыруға үйрету маңызды болып отыр. Осы тұрғыдан, контекст есептерді шешу әдісі негізгі мектепте математика сабағында ерекше мәнге ие. Контекст есептер – бұл өмірлік жағдайлардан алынған, оқушыларға нақты өмірлік жағдайларды түсінуге және математикалық білімді қолдануға мүмкіндік беретін есептер. Мұндай есептер оқушыларға сандар мен формулаларды жаттап қана қоймай, оларды нақты өмірде қолдануды үйретеді. Мысалы, оқушылар дүкенде сатып алу кезінде, саяхат жоспарлау кезінде немесе қарапайым экономикалық есептерді шешу кезінде алған математикалық білімдерін пайдалана алады. Осылайша, контекст есептер арқылы оқушылардың пәндік және метапәндік дағдылары дамиды, логикалық және сыни ойлауы қалыптасады. Пәнаралық байланыс контекст есептерді шешу әдісін тиімді қолданудың негізгі құрамдас бөлігі болып табылады. Математика пәнін география, физика, экономика және информатика пәндерімен байланыстыра отырып, оқушылар алған білімдерін біріктіреді. Мысалы, география сабағында жер картасын пайдаланып қашықтықты есептеу, физикада жылдамдық пен уақыт арасындағы байланысты табу, экономика сабақтарында бюджетті жоспарлау немесе информатикада мәліметтерді талдау есептері контекст есептер ретінде қолданылуы мүмкін. Бұл тәсіл оқушылардың логикалық пайымдау қабілетін, шығармашылық ойлауын және пәндер арасындағы байланыс туралы түсінігін дамытуға мүмкіндік береді.

Заманауи білім беру процесінде жасанды интеллект (ЖИ) платформалары контекст есептерді үйретуде үлкен рөл атқарады. Ойын түріндегі тапсырмалар, интерактивті викториналар мен симуляциялар оқушылардың оқу процесіне қызығушылығын арттырады. Мысалы, оқушылар виртуалды дүкенде сатып алу сценарийін немесе экономикалық жобаны шешу арқылы есептерді орындауы мүмкін. ЖИ платформалары әр оқушының білім деңгейіне сәйкес тапсырмалар беріп, қай бөлімді меңгеру қажет екенін көрсетеді. Бұл әдіс оқушылардың өз бетімен ойлау қабілетін дамытуға, тапсырмаларды логикалық және қадам-қадаммен шешуге үйретуге мүмкіндік береді. Контекст есептерді шешуге үйрету процесінің педагогикалық ерекшеліктері келесі принциптерге негізделеді:

Мақсаттылық пен өмірмен байланыстылық: әр есеп оқушылардың өмірлік тәжірибесіне жақын, практикалық маңызы бар болуы тиіс.

Қадамдық әдіс: есепті шешу процесі кезең-кезеңімен жүргізіліп, әр қадам оқушыға түсінікті болуы керек.

Топтық және жекелік жұмыс: кейбір есептерді топтық талқылау арқылы шешу оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытады, ал жеке жұмыс логикалық ойлауды жетілдіреді.

Кері байланыс: оқушының шешімін тексеру, қателіктерін талдау және олардан сабақ алу маңызды. Мысал: «Тақырып: Ақшаны басқару»

Мақсат: Оқушылар өмірлік жағдайдан математикалық есеп шығаруды үйренеді.

Есеп:

Айгерім дүкенге барып 3 кг алма және 2 кг банан сатып алды. Алма 600 теңге/кг, банан 800 теңге/кг. Айгерімде 5000 теңге бар. Сұрақ:

1. Айгерімнің сатып алған тауарлары қанша теңге тұрады?
2. Қанша теңге қалды?

Шешу жолы:

1. Алманы есептеу: $3 \times 600 = 1800$ теңге
2. Бананды есептеу: $2 \times 800 = 1600$ теңге
3. Барлығы: $1800 + 1600 = 3400$ теңге
4. Қалған ақша: $5000 - 3400 = 1600$ теңге

Жауап: Айгерім 3400 теңге жұмсады, 1600 теңге қалды.

Тапсырма 1. Қарапайым есеп

Сіздің сыныптағы 24 оқушыға әрқайсысына 2 сэндвич және 1 бөтелке су берілуі керек.

- Бір сэндвич 300 теңге, бір бөтелке су 150 теңге.
- Барлық оқушыларға тамақ беруге қанша ақша қажет?

Тапсырма 2. Пәнаралық есеп (география + математика)

Бекзат велосипедпен ауылдан қалаға бара жатыр. Ауыл мен қала арасындағы қашықтық 48 км. Егер велосипед 12 км/сағ жылдамдықпен жүрсе, оған қанша уақыт керек?

Тапсырма 3. Шығармашылық есеп (экономика + математика)

Саят өзінің сыйлық дүкенінде 5 түрлі ойыншық сатады. Бір ойыншықтың бағасы 1500 теңге. Ол 12 ойыншық сатса, қанша ақша табады?

- Егер ол әр ойыншықтың бағасын 10% қымбаттаса, табысы қанша болады?

Тапсырма 4. Викторина / ойын түрінде

- Математика + ЖИ платформасы: оқушыларға «ақшаны үнемде» ойынын ұсыныңыз. Олар әртүрлі тауарларды сатып алады, есептейді және бюджет шегінде шешім қабылдайды.

Контекст есептерді шешу оқушылардың шығармашылық және критикалық ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Оқушылар әр есепті тек математикалық формула арқылы шешіп қана қоймай, өз шешімін дәлелдеуге, логикалық тұжырым жасауға және нақты өмірлік шешімдерді табуға үйренеді. Сонымен қатар, бұл әдіс оқушылардың саналы түрде ақпаратты талдау және қолдану қабілетін жетілдіреді, бұл қазіргі қоғамда маңызды дағдылардың бірі болып табылады. Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, контекст есептерді шешу арқылы оқушылардың құндылықтары мен жеке қасиеттері де қалыптасады. Мысалы, уақытты тиімді пайдалану, жоспарлау, жауапкершілік, ынтымақтастық және этикалық шешім қабылдау қабілеттері сабақ барысында дами бастайды. Осылайша, контекст есептер тек математика пәнінің дамуына ғана емес, жалпы оқушының тұлғалық және әлеуметтік дамуына да әсер етеді. Оқушыларды математика бойынша контекст есептерді шешуге үйрету – қазіргі білім беру мазмұнын жаңарту аясында маңызды педагогикалық тәсіл болып табылады. Бұл әдіс пәндік білімді игерумен қатар метапәндік дағдыларды, шығармашылық ойлауды, логикалық пайымдауды және өмірлік дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ЖИ платформаларын пайдалану және пәнаралық байланыс арқылы оқушылардың оқу процесіне қызығушылығы артып, олардың нақты өмірлік жағдайларда математикалық білімді қолдану қабілеті қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мұқанов, Ж. Пәнаралық байланыс негізіндегі есептерді шешу әдістемесі. Астана: Білім баспасы, 2021.
2. Сейітова, Г. Жасанды интеллект платформаларын мектеп сабақтарында қолдану. Алматы: Білім және ғылым, 2022.
3. Бекболатова, А. Математика пәні бойынша метапәндік дағдыларды дамыту. Алматы: Қазақ университеті баспасы, 2018.

ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ТІЛДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Касенгазина Шынар Ауэзовна

бастауыш сынып мұғалімі

«№ 26 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Абай облысы, Семей қаласы

Бастауыш сынып оқушылары үшін 4-сынып деңгейіндегі тілдік және коммуникативтік құзыреттерді дамыту – оқу бағдарламасының маңызды бөлігі болып табылады. Бұл құзыреттер оқушының тек білім, білік және дағдыларын ғана емес, сонымен қатар оның шығармашылық ойлауын, жеке

тұлғалық қасиеттерін және қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруға бағытталған. Оқу процесінде тілдік құзыреттілікті дамытудың жүйелі жолдарын жасау үшін оқушылардың бастапқы дайындық деңгейін білу өте маңызды. Бастапқы дайындық деңгейі туралы айтсақ, 4-сыныпқа келген оқушылар белгілі бір білім, білік және дағдыларға ие болуы қажет. Олар ана тілі пәні бойынша негізгі грамматикалық ұғымдарды білуі керек. Бұл ұғымдар сөйлем, сөз, сөз тіркесі және сөз таптары болып табылады. Сонымен қатар, оқушы мәтінді түсініп, оның мазмұнын қысқаша айтып бере білуі тиіс. Бұл дағды тек оқу процесінде ғана емес, күнделікті өмірде де маңызды. Мысалы, оқушы достарымен немесе мұғаліммен сөйлескенде мәтіннің негізгі ойын түсініп, оны өз сөзімен жеткізе алуы керек. Сөйлеу және жазу дағдылары да бастапқы деңгейде дамыған болуы қажет. Бұл дегеніміз, оқушы сөздерді дұрыс айтуға, сөйлем құрастыру кезінде орфоэпиялық және орфографиялық нормаларды сақтауға тырысуы тиіс. Сонымен қатар, оқушы сұрақ қою және сұраққа қысқаша жауап беру дағдысына ие болуы керек. Бұл қарым-қатынас процесін жеңілдетіп, өз ойын дұрыс жеткізуге мүмкіндік береді. Қарапайым сөйлеу әдебі де маңызды: сәлемдесу, өтініш айту, қоштасу, кешірім сұрау және алғыс айту сияқты қарапайым қарым-қатынас дағдылары оқушының әлеуметтік ортаға бейімделуіне көмектеседі.

Заманауи білім беру жағдайында тілдік құзыреттілікті дамыту

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде тілдік құзыреттілікті дамыту – оқу процесінің маңызды бағыттарының бірі болып саналады. Ақпараттық технологиялардың дамуы, жаһандану және түрлі мәдениетаралық байланыстар оқушылардың тілдік дағдыларын кеңейтуге жаңа мүмкіндіктер туғызады. Тілдік құзыреттілік тек грамматикалық білімді меңгерумен шектелмей, коммуникативтік қабілеттерді, мәдениетаралық қарым-қатынас дағдыларын және сыни ойлау қабілеттерін дамытуға бағытталуы тиіс.

Тілдік құзыреттілік дегеніміз не?

Тілдік құзыреттілік – адамның тілдік білімін, дағдыларын және оны іс жүзінде тиімді қолдану қабілетін біріктіретін кешенді ұғым. Бұл құзыреттілік тек оқу пәнін меңгеруге ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік, кәсіби және мәдени қарым-қатынасқа да бағытталады. Халықаралық зерттеулер көрсеткендей, тілдік дағдылары жоғары дамыған адамдар оқу, еңбек және әлеуметтік өмірде табысқа жетуге әлдеқайда қолайлы. Сондықтан білім беру ұйымдары тілдік құзыреттілікті дамытуға ерекше көңіл бөлуі тиіс.

Тілдік құзыреттілікті дамыту жолдары

Интерактивті әдістерді қолдану. Ойын, топтық жұмыс, сұрақ-жауап, рөлдік ойындар оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Мысалы, оқушылар өзара диалог құрастырып, бір-бірімен сұхбат жүргізу арқылы сөйлеу дағдыларын жетілдіреді. Сондай-ақ, рөлдік ойындар арқылы олар түрлі өмірлік жағдайларда қарым-қатынас жасау дағдыларын үйренеді. Интерактивті әдістер сабақтарды қызықты әрі тиімді етеді, оқушы белсенділігін арттырады.

Ақпараттық технологияларды пайдалану: Компьютерлік бағдарламалар, онлайн тапсырмалар және интерактивті тақталар оқушылардың сөйлеу, тыңдау және жазу

дағдыларын дамытуға көмектеседі. Мысалы, онлайн диктанттар мен грамматикалық ойындар оқушылардың орфографиялық және пунктуациялық дағдыларын жақсартады. Сонымен қатар, мультимедиялық материалдар мен бейнематериалдар мәтінді түсінуге және оны талдауға көмек береді.

Мәтінмен жұмыс жасау: Мәтінмен жұмыс жасау – тілдік құзыреттілікті дамытудың маңызды әдістерінің бірі болып табылады. Оқушыларға әртүрлі жанрдағы мәтіндерді оқу, талдау, мазмұндау және шығармашылық тапсырмаларды орындау ұсынылады. Бұл процесс олардың тек оқылымдық дағдыларын дамытумен шектелмей, ойлау қабілеттерін, тілдік қоры мен шығармашылық қабілеттерін жетілдіреді. Мәтінді оқу кезінде оқушы мәтіннің негізгі идеясын түсіну, маңызды ойларды бөліп алу және оларды өз сөзімен қайта айтып беру дағдыларын дамытады. Мысалы, қысқа әңгіме немесе көркем мәтін оқыған соң оқушы оның басты кейіпкерлерін сипаттап, оқиғаның негізгі желісін айтып бере алады. Бұл дағды ақпаратты қабылдау, оны талдау және құрылымдауға үйретеді. Мәтінмен жұмыс жасау барысында оқушыларға шығармашылық тапсырмалар беріледі. Мысалы: мәтіннің жалғасын ойлап жазу, кейіпкерлерге өз әңгімесін жасау, оқиғаны басқа кейіпкердің көзімен баяндау сияқты тапсырмалар шығармашылық қабілеттерін дамытады.

Мәдениетаралық байланыстарды дамыту: Тілдік құзыреттілікті дамытуда мәдениетаралық байланыстарға көңіл бөлу маңызды. Түрлі мәдени контексттерде қарым-қатынас жасауға мүмкіндік беретін тапсырмалар оқушылардың мәдениетаралық коммуникативтік дағдыларын қалыптастырады. Мысалы, шет тілін немесе өз тілінде мәдени ерекшеліктерді талдау арқылы оқушылар әлем мәдениетіне қызығушылық танытады және өз тілін тереңірек түсінеді.

Сыни ойлау дағдыларын дамыту: Сыни ойлау – тілдік құзыреттіліктің маңызды компоненті. Оқушылар мәтінді түсініп, қорытынды жасау, өз пікірін негіздеу арқылы ойлау қабілеттерін дамытады. Сыни ойлау оқушыларға ақпаратты талдауға, салыстыруға, сұрақтар қоюға және дұрыс қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Бұл дағдылар олардың білім алу процесінде ғана емес, күнделікті өмірде де қолданылатын практикалық құзыреттерге айналады.

Тілдік құзыреттілікті дамытуда мұғалімнің рөлі: Мұғалім тілдік құзыреттілікті дамытуда негізгі бағытты анықтайтын тұлға болып табылады. Ол оқушылардың бастапқы дайындық деңгейін бағалап, жеке ерекшеліктеріне сәйкес оқу материалдарын ұсынуы тиіс. Мұғалім оқушылардың белсенділігін арттыру үшін интерактивті әдістерді, ойын элементтерін және шығармашылық тапсырмаларды қолдануы керек. Сонымен қатар, мұғалім оқушылардың сөйлеу мәдениетін, дұрыс жазу дағдыларын, сұрақ-жауап қабілеттерін бақылап, бағыт-бағдар беруі тиіс. Тілдік құзыреттілікті дамыту тек грамматикалық немесе сөздік білімді меңгерумен шектелмейді. Ол оқушының коммуникативтік, әлеуметтік және шығармашылық қабілеттерін кешенді түрде дамытуға бағытталған. Заманауи білім беру жағдайында тілдік құзыреттілікті жетілдіру – оқушының жеке тұлғалық дамуы мен қоғамдағы табысты болуына негіз болатын маңызды фактор болып табылады. Сондықтан білім беру ұйымдарына 4-сынып оқушыларының тілдік және коммуникативтік дағдыларын жүйелі түрде дамытуға ерекше назар аудару қажет. Осылайша, заманауи білім беру жағдайында тілдік құзыреттілікті дамыту жолдары әртүрлі әдістемелік тәсілдер мен инновациялық технологияларды біріктіріп, оқушының білім деңгейін көтеруге, сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға және шығармашылық ойлауын дамытуға бағытталған кешенді жүйе ретінде қарастырылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Тұрдалиева, Г. Бастауыш сыныптарда қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Астана: Фолиант, 2012.
2. Қалимұқашева, Б.Д., Абилова, О.А. Бастауыш сыныптарда қазақ тілін оқытуда тиімді әдістерді таңдау және қолдану. – Атырау: Тарих тағылымы, 2011.
3. Қалимұқашева, Б.Д. Бастауыш мектепте қазақ тілі: С. Жиенбаевтың дидактикалық ұстанымдары бойынша оқыту. – Алматы, 2016.

4-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА SCRATCH ОРТАСЫ АРҚЫЛЫ ПРОГРАММАЛАУДЫ ҮЙРЕТУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Ауезова Мейрамгуль Ауезовна
информатика пәнінің мұғалімі
«№ 26 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Қазіргі заманда білім беру жүйесі тек дәстүрлі оқу пәндерін меңгерумен шектелмей, оқушылардың шығармашылық ойлау қабілетін, логикалық ойлауын және проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға бағытталады. Бұл тұрғыда программалауды үйрету әсіресе маңызды болып отыр. Программалау оқушыларға тек компьютерлік дағдыларды беріп қана қоймай, олардың жалпы танымдық қабілеттерін арттыруға, логикалық ойлауын жетілдіруге және шығармашылық ойлауын дамытуға көмектеседі. Ал 4-сынып оқушылары үшін Scratch ортасы – программалауды үйретудің ең қолайлы платформаларының бірі болып саналады. Scratch – бұл визуалды, блоктық программалау ортасы, яғни балаларға мәтіндік код жазуды қажет етпей, программалық ойлау дағдыларын үйретеді. Scratch ортасында әрбір команда блок ретінде көрсетіледі, ал оқушылар осы блоктарды бір-біріне қосып, қарапайым немесе күрделі жобаларды жасай алады. Бұл тәсіл 4-сынып оқушылары үшін өте қолайлы, себебі жас балалар әлі мәтіндік кодтарды жазуда қиындыққа тап болуы мүмкін. Визуалды блоктар арқылы жұмыс жасау оқушыларға программалау логикасын түсінуге және алгоритмдік ойлауды дамытуды жеңілдетеді. Программалауды Scratch арқылы үйретудің маңызды аспектілерінің бірі – бұл оқушылардың логикалық ойлауын дамыту. Программалау процесінде әрбір әрекет белгілі бір тәртіппен орындалуы тиіс. Мысалы, кейіпкердің экранда қозғалуын немесе дыбысты шығаруын ұйымдастыру үшін оқушы әрбір блоктың орындалу ретін анықтауы қажет. Бұл процесс оқушыға себеп-салдар байланыстарын түсінуді, кадамдық ойлауды және жоспарлауды үйретеді. Логикалық ойлау дағдылары тек программалау үшін ғана емес, математикалық есептерді шешуде, ғылыми жобаларда және күнделікті өмірлік мәселелерді талдауда да маңызды рөл атқарады.

Сонымен қатар, Scratch ортасы шығармашылық қабілеттерді дамытуға мүмкіндік береді. Оқушылар өздерінің ойындарын, анимациялық әңгімелерін немесе интерактивті жобаларын жасап көре алады. Мысалы, оқушы кейіпкерлердің қозғалысын, фондық бейнелерді және дыбыстық эффектілерді таңдап, оларды біріктіре отырып, өзінің жеке жобасын жасайды. Мұндай шығармашылық жұмыс оқушының қиялын дамытады, өз идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік береді және өзіндік шығармашылық стилін қалыптастыруға көмектеседі.

Scratch арқылы программалауды үйрету оқушыларға командалық жұмыс дағдыларын дамытуға да ықпал етеді. Оқушылар топпен жұмыс істей отырып, бір жобаны бірге жасайды. Мысалы, бір топ оқушы кейіпкерлердің қозғалысын басқарып, екінші топ дыбыстық эффектілерді қояды. Бұл процессте оқушылар бір-бірімен пікір алмасып, өз идеяларын дәлелдеп, компромисске келуді үйренеді. Топтық жұмыс оқушылардың әлеуметтік дағдыларын жетілдіреді және олардың ынтымақтастық қабілеттерін арттырады.

Программалауды Scratch арқылы үйретудің тағы бір маңызды аспектісі – бұл оқушылардың проблемаларды шешу дағдыларын жетілдіруі. Программалау кезінде әрқашан қателіктер болады, кейде блоктар дұрыс жұмыс істемейді немесе кейіпкер күтілген әрекетті орындамайды. Мұндай жағдайда оқушы өз қателігін табу, оны түзету және жобаны сәтті

аяқтау үшін түрлі шешімдер іздеуі керек. Бұл процесс сыни ойлау қабілетін дамытады, оқушыны табандылыққа үйретеді және қиындықтарды жеңуге дайындайды.

Сонымен қатар, Scratch ортасы оқушыларға бағдарламалаудың негізгі принциптерін үйретеді, мысалы циклдар, шарттар, айнымалылар және оқиғаларды басқару. Бұл ұғымдар кейінірек кез келген программалау тілін үйрену кезінде негіз болып табылады. Яғни, 4-сынып оқушылары Scratch арқылы программалаудың базалық логикасын түсінсе, болашақта Python, Java немесе басқа тілдерді үйрену әлдеқайда жеңіл болады.

Scratch ортасын қолдану оқушылардың пәнаралық байланыстарын да нығайтады. Мысалы, оқушы математикалық есептерді шешетін шағын жобалар жасап, математикалық ойлау қабілетін дамыта алады. Сол сияқты, тілдік тапсырмалармен байланысты жобалар арқылы оқушы өз тілдік және коммуникативтік дағдыларын жетілдіреді. Мұндай тәсіл оқушылардың білімді кешенді түрде игеруіне, пәндер арасындағы байланысты түсінуіне мүмкіндік береді.

Қазіргі білім беру жағдайында программалауды ерте жастан үйрету оқушылардың болашақтағы кәсіби және әлеуметтік қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Scratch ортасы арқылы программалауды меңгерген балалар ақпараттық технологияларды еркін қолдануға, жаңа бағдарламаларды тез үйренуге және креативті шешімдер табуға бейім болады. Бұл дағдылар қазіргі заманауи қоғамда өте маңызды болып табылады.

Сондай-ақ, Scratch программалау ортасы оқушылардың мотивациясын арттырады. Визуалды және интерактивті орта оқу процесін қызықты етеді, оқушының белсенділігін сақтайды және оқу барысында позитивті тәжірибе береді. Бұл балалардың өз білімін дамытуға деген қызығушылығын оятады, жаңа жобаларды жасауға ынталандырады және білімге деген сенімділігін арттырады.

Қорыта келе айтарымыз, 4-сынып оқушыларына Scratch ортасы арқылы программалауды үйрету – бұл тек компьютерлік дағдыларды меңгеру ғана емес, жалпы танымдық, шығармашылық және әлеуметтік қабілеттерді дамытуға бағытталған кешенді процесс. Scratch балаларға программалау логикасын түсінуді, логикалық ойлауды, шығармашылық қабілеттерді, проблемаларды шешу дағдыларын және командалық жұмысқа икемділікті үйретеді. Сонымен қатар, бұл орта оқушылардың пәнаралық байланыстарын нығайтып, олардың болашақтағы оқу және кәсіби өміріне дайындықтарын қамтамасыз етеді. Сондықтан 4-сынып оқушыларына Scratch ортасы арқылы программалауды үйрету қазіргі білім беру процесінің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Scratch тек бағдарламалауды үйретіп қана қоймай, оқушының жалпы интеллектуалды, шығармашылық және әлеуметтік дамуына ықпал ететін тиімді құрал болып табылады. Ал мұғалімдерге бұл процесті дұрыс ұйымдастыру және әр оқушының жеке мүмкіндіктерін ескеру – оқушылардың табысты әрі қызықты білім алуына кепілдік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Resnick, M., Maloney, J., Monroy-Hernández, A., Rusk, N., Eastmond, E., Brennan, K., ... & Kafai, Y. (2009). Scratch: Programming for All. *Communications of the ACM*, 52(11), 60–67.
2. Maloney, J., Resnick, M., Rusk, N., Silverman, B., & Eastmond, E. (2010). The Scratch Programming Language and Environment. *ACM Transactions on Computing Education*, 10(4), 1–15.
3. Brennan, K., & Resnick, M. (2012). New frameworks for studying and assessing the development of computational thinking. In *Proceedings of the 2012 annual meeting of the American Educational Research Association*, Vancouver, Canada.
4. Weintrop, D., Beheshti, E., Horn, M., Orton, K., Jona, K., Trouille, L., & Wilensky, U. (2016). Defining Computational Thinking for Mathematics and Science Classrooms. *Journal of Science Education and Technology*, 25, 127–147.

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУДЫ ЖӘНЕ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Сеилханова Марзия Закарияновна

бастауыш сынып мұғалімі

№22 жалпы орта білім беретін мектеп-лицейі

Абай облысы, Семей қаласы

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың тек есеп шығару дағдыларын ғана емес, сонымен қатар логикалық ойлау қабілетін және функционалдық сауаттылығын дамыту ерекше маңызды болып табылады. Бұл тек математикалық білімді игерумен шектелмей, балалардың жалпы танымдық қабілеттерін, ойлау мәдениетін және күнделікті өмірде білімді қолдану мүмкіндігін қалыптастырады. Логикалық ойлау – бұл ақпаратты салыстыру, салыстырып талдау, себеп-салдар байланыстарын түсіну және дұрыс шешім қабылдау қабілеті. Оқушы осы дағдыны меңгергенде, ол тек есептің шешімін табумен ғана емес, сонымен қатар түрлі жағдайларды сараптап, дұрыс қорытынды жасауға қабілетті болады. Мысалы, есептің шартын түсініп, әрбір кезеңін логикалық түрде жүйелеу арқылы оқушы өз әрекетін жоспарлай алады. Функционалдық сауаттылық болса, математикалық білімді тек теориялық тұрғыда ғана емес, күнделікті өмірде тиімді қолдану қабілеті ретінде қарастырылады. Бұл дағды оқушыларға қарапайым есептерді шығару арқылы сатып алулар кезінде немесе уақытты жоспарлауда, мәліметтерді талдауда қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, оқушы сабақта үйренген бөлшектерді немесе пайыздарды нақты өмірлік жағдайларда пайдалана алады, соның нәтижесінде білім практикалық мәнге ие болады. Сонымен қатар, логикалық ойлау мен функционалдық сауаттылық бір-бірін толықтырады. Логикалық ойлау оқушыға мәселені дұрыс талдауға және шешім қабылдауға көмектессе, функционалдық сауаттылық сол шешімді нақты жағдайларда қолдануды қамтамасыз етеді. Яғни, сабақта үйренген арифметикалық амалдарды дүкенде сатып алу кезінде немесе бюджетті жоспарлауда қолдану оқушының практикалық дағдыларын арттырады. Бастауыш сыныпта, әсіресе 3-сыныпта, осы дағдыларды қалыптастыру оқушылардың математикаға деген қызығушылығын жетілдіреді, олардың сандық ойлау қабілетін дамытады және практикалық өмірде есептік дағдыларды тиімді қолдануға мүмкіндік береді.

1. Логикалық ойлауды қалыптастырудың мәні

Логикалық ойлау – бұл оқушының ақпаратты жүйелі түрде талдау, байланыстарды табу және шешім қабылдау қабілеті. Математика сабақтарында бұл:

- Сандарды салыстыру, ұқсастық пен айырмашылықтарды табу;
- Екі немесе бірнеше шаманың арасындағы байланыстарды анықтау;
- Қарапайым есептерде себеп-салдар байланыстарын түсіну;
- Мәтіндік есептерді талдау арқылы қорытынды шығару.

Мысалы, 3-сынып оқушыларына берілген есеп:

«Мектепте 3 сыныпта 24 оқушы бар. Әр сыныпта теңдей отырғызылған 4 топ бар. Әр топта неше оқушы отыр?»

Бұл есеп оқушыға логикалық ойлау мен бөлшектеу қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Оқушы алдымен жалпы санды бөліп, әр топтағы оқушылар санын анықтайды, содан кейін шешімін тексереді.

3. Функционалдық сауаттылық және оның маңызы

Функционалдық сауаттылық – бұл математикалық білімді нақты өмірлік жағдайларда қолдану қабілеті. Оқушы тек сандар мен формулаларды білмеуі керек, сонымен қатар оларды өмірде, күнделікті есептерде пайдалана білуі қажет. Мысалы:

- Саудада ақша санау;

- Уақытты жоспарлау;
- Мөлшерді есептеу немесе салыстыру;
- График немесе диаграммадан ақпарат алу.

Функционалдық сауаттылықты дамыту арқылы оқушылардың шығармашылық ойлауы, практикалық есеп шығару қабілеті және шешім қабылдау дағдылары жетіледі.

4. Сабақта қолданылатын әдістер

Логикалық ойлау мен функционалдық сауаттылықты дамыту үшін 3-сыныпта келесі әдістер тиімді:

- *Проблемалық оқыту*

Оқушыларға өмірлік жағдайға қатысты есептер ұсынылады. Мысалы: «Дүкенде 5 алма мен 3 банан бар. Барлығы неше жеміс?»

Мұндай есептер оқушыға ақпаратты талдап, шешім шығарып, қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Жобалық тапсырмалар. Шағын жобалар арқылы оқушылар математикалық ақпаратпен жұмыс істейді. Мысалы: «Сыныптағы балалардың бойын салыстырып, график құру» немесе «Апталық уақыт кестесін жасау».

Бұл әдіс функционалдық сауаттылықты арттырады, себебі оқушылар нақты өмірлік жағдайларды есепке алады.

Ойындар. Математикалық ойындар оқушылардың қызығушылығын арттырады және есептеу, логикалық ойлау дағдыларын дамытады.

- Мысалы: «Қарама-қарсы операция», «Санды табу», «Жасырын санды анықта».
- Топтық және жұптық жұмыс.
- Оқушылар жұп немесе топ болып есеп шығарады, тәжірибелік тапсырмаларды орындайды. Бұл әдіс олардың коммуникативтік және математикалық ойлау қабілетін дамытады.

4. *Ақпараттық технологияларды пайдалану.* Қазіргі заманда интерактивті такта, планшет, компьютерді сабақта қолдану логикалық ойлау мен функционалдық сауаттылықты дамытуда маңызды рөл атқарады. Мысалы:

- Онлайн есептер мен интерактивті тапсырмалар;
- График, диаграмма, кестелермен жұмыс;
- Видеосабақтар арқылы жаңа тақырыптарды визуалды түсіндіру.

Бұл әдістер сабақты қызықты және көрнекі етеді, оқушылардың ақпаратты талдау және қолдану қабілетін жетілдіреді. Бағалау тек есеп шығару сапасын ғана емес, оқушының қорытынды жасау, салыстыру, талдау және қолдану қабілетін де көрсетеді.

3-сыныпта логикалық ойлау және функционалдық сауаттылықты дамыту – бұл оқушылардың математикалық білімді өмірде қолдану қабілетін, логикалық ойлау дағдыларын және шығармашылық ойлауын жетілдіру процесі. Проблемалық тапсырмалар, жобалық жұмыстар, ойындар, топтық жұмыс және интерактивті әдістер арқылы оқушылардың қызығушылығы артып, олардың математикалық және функционалдық ойлау қабілеттері дамиды. Мұндай тәсілдер оқушыларға шынайы өмірлік жағдайларда есептік дағдыларды қолдануға мүмкіндік беріп, олардың болашақта математикалық сауаттылығын арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Сейітқалиева, М. *Математика сабағында функционалдық сауаттылықты дамыту әдістемесі*. Алматы, 2015.
2. Ерғалиева, А. *Бастауыш сыныпта математика сабағында жобалық әдісті қолдану*. Астана, 2018.
3. National Council of Teachers of Mathematics. *Principles and Standards for School Mathematics*. Reston, VA, 2000.
4. Boaler, J. *Mathematical Mindsets: Unleashing Students' Potential through Creative Math, Inspiring Messages and Innovative Teaching*. Jossey-Bass, 2016.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЗДІК ҚОРЫН БАЙЫТУ ЖӘНЕ МӘТІНМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУ ТӘСІЛДЕРІ

Нугибаева Назигул Дуйсенбековна

бастауыш сынып мұғалімі

№22 жалпы орта білім беретін мектеп-лицейі

Абай облысы, Семей қаласы

Бастауыш сынып оқушыларының тілдік дағдыларын дамытуда сөздік қорын байыту мен мәтінмен жұмыс жасау маңызды рөл атқарады. Сөздік қор – бұл оқушының тілдік мүмкіндіктерінің негізі, сөйлеу мәдениетінің және ой-өрісінің айнасы. Бай сөздік қор оқушыға өз ойын дұрыс және түсінікті жеткізуге, мәтінді терең түсінуге, шығармашылық тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді. Сөздік қорды байыту процесі әртүрлі тәсілдер арқылы жүзеге асады. Алдымен, жаңа сөздер мен олардың мағынасын оқушыларға түсіндіру қажет. Бұл кезде сөздерді тек жаттап қана қоймай, оларды сөйлем ішінде қолдануға, контекстте түсінуге үйрету маңызды. Мысалы, «жарық», «қызыл», «жылдам», «керемет» сияқты сөздерді тек мағынасы бойынша емес, сөйлемде қалай қолданылатынын көрсету арқылы оқушылардың түсінуін жеңілдетуге болады. Сонымен қатар, синонимдер мен антонимдерді үйрету оқушының сөздік қорын кеңейтеді және сөйлеу мәнерін байытады.

Сөздік қорды дамытуда ойын тәсілдері тиімді болып табылады. Сөздерді карточкалар, суреттер немесе интерактивті тапсырмалар арқылы көрсету оқушылардың қызығушылығын арттырады. Мысалы, «сөзді тауып ал» немесе «сөзді дұрыс орналастыр» сияқты ойындар арқылы балалар жаңа сөздерді есте сақтап, оны сөйлеу мен жазуда қолдануды үйренеді. Ойын арқылы үйренген сөздер ұзақ уақыт есте сақталады және балалар оны күнделікті қарым-қатынаста қолдануға бейім болады.

Мәтінмен жұмыс жасау да сөздік қорды дамытуға ықпал етеді. Оқушылар мәтінді оқып, оның мазмұнын түсінуге, басты ойды бөліп алуға және қысқаша айтып беруге үйренеді. Мәтінмен жұмыс жасау барысында оқушылар жаңа сөздерді контексте түсінеді және оларды өз сөйлемдерінде қолдануға мүмкіндік алады. Сонымен қатар, мәтінмен жұмыс шығармашылық қабілеттерді дамытады. Мысалы, оқушылар мәтіннің кейіпкерлерін сипаттап, оқиғаның жалғасын ойлап, өз әңгімесін құрастыру арқылы тілдік дағдыларын жетілдіреді.

Мәтінмен жұмыс жасау барысында әртүрлі әдістемелік тәсілдерді қолдануға болады. Алдымен, мәтінді оқу және түсіну: оқушы мәтінді толық оқып, негізгі ойын, кейіпкерлерді және оқиғаның барысын түсінеді. Кейін мәтінге сұрақтар қойып, оқушыдан жауап алу арқылы мәтін мазмұнын нақтылап, жаңа сөздердің мәнін түсіндіруге болады. Сонымен қатар, шығармашылық тапсырмалар арқылы мәтінді өз сөзімен қайта баяндау, мәтінге жаңа кейіпкерлер немесе оқиғалар қосу оқушылардың тілдік дағдыларын әрі қарай дамытады.

Сөздік қорды байыту мен мәтінмен жұмыс жасау үдерісінде визуалды және дыбыстық құралдарды пайдалану тиімді. Суреттер, иллюстрациялар, видео немесе аудио материалдар оқушыға жаңа сөздердің мағынасын түсінуге көмектеседі. Мысалы, «жануарлар» тақырыбында әрбір жануардың суретін көрсету және оның атауын айту арқылы сөздік қорды байытуға болады. Сонымен қатар, жаңа сөздерді әндер немесе өлеңдер арқылы үйрету оқушының есте сақтау қабілетін арттырады.

Топтық жұмыс әдісі де сөздік қорын байытуда маңызды рөл атқарады. Оқушылар топқа бөлініп, жаңа сөздерді пайдаланып әңгіме құрастыру, бір-біріне сұрақ қою немесе мәтін бойынша ойындар ойнау арқылы өз сөздік қорын практикалық тұрғыда қолданады. Бұл әдіс оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытып, өз ойын еркін жеткізе білуге үйретеді.

Сөздік қор мен мәтінмен жұмыс жасау барысында оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға көңіл бөлу қажет. Мысалы, оқушыларға мәтінді оқып, кейіпкерлердің іс-әрекеттерін өзгерту немесе оқиғаны басқа көзқараспен баяндау ұсынылады. Мұндай тапсырмалар тілдік дағдылармен қатар, ойлау қабілетін, қиялын және шешім қабылдау дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Сөздік қорын байыту мен мәтінмен жұмыс жасаудың тағы бір тиімді тәсілі – бұл интерактивті технологияларды пайдалану. Компьютерлік бағдарламалар, онлайн тапсырмалар және интерактивті тақталар арқылы оқушылар жаңа сөздер мен мәтіндерді қызықты түрде меңгереді. Мысалы, Scratch немесе басқа визуалды программалау платформасында оқушыларға мәтіндік тапсырмалар немесе қысқа әңгімелер құру ұсынылуы мүмкін. Бұл тәсіл оқушылардың тілдік дағдыларын интерактивті түрде дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен бірге тілдік және оқу дағдыларын дамыту жалпы функционалдық сауаттылықтың қалыптасуына тікелей ықпал етеді. Функционалдық сауаттылық – адамның меңгерген білімін күнделікті өмірде тиімді пайдалана алу қабілеті. Мысалы, түрлі нұсқаулықтарды түсіну, ақпараттық мәтінді сараптау, диаграмма мен кестелерден керекті мәліметті табу, қоғамдық тақырыптарға қатысты ақпаратты сын көзбен қарастыру сияқты әрекеттердің барлығы оқудың жақсы қалыптасқан дағдыларын қажет етеді. Сондықтан оқу сауаттылығын күшейту тек білім беру саласы үшін ғана емес, адамның болашақтағы өмірлік тәжірибесінде дұрыс шешім қабылдап, белсенді әрекет етуіне де мүмкіндік береді.

Қорыта айтқанда, оқушылардың сөздік қорын байыту мен мәтінмен жүйелі түрде жұмыс жүргізу – олардың тілдік, логикалық және шығармашылық қабілеттерін жан-жақты дамытуға бағытталған маңызды педагогикалық үдеріс болып табылады. Сөздік қоры мол оқушы өз ойын анық, дәл әрі әсерлі жеткізе алады, түрлі жанрдағы мәтіндерді терең түсініп, талдайды, сондай-ақ күрделі шығармашылық тапсырмаларды орындауда икемділік танытады.

Мәтінмен жұмыс жасау барысында оқушылар жаңа сөздер мен тіркестерді табиғи контекстте қабылдайды, олардың мағынасын салыстыру, талдау арқылы меңгереді және сол сөздерді сөйлеу мен жазу тәжірибесінде орынды қолдануға үйренеді. Сонымен қатар, мәтін құрылымын түсіну, негізгі ойды табу, ақпаратты талдау, салыстыру сияқты дағдылар оқушылардың логикалық ойлауын дамытып, шығармашылық потенциалын аша түседі.

Осылайша, сөздік қорды кеңейту мен мәтінмен жұмыс әдістерін тиімді қолдану – оқушылардың жалпы тілдік құзыреттілігін арттырып қана қоймай, олардың тұлғалық дамуына, өз бетімен ізденуіне және шығармашылық тұрғыдан ойлай білуіне ықпал ететін маңызды білім беру тетігі болып табылады. Сондықтан бастауыш сыныпта сөздік қорын байыту мен мәтінмен жұмыс жасау жүйелі түрде жүргізілуі қажет. Мұғалімдер әр оқушының ерекшеліктерін ескере отырып, ойын, топтық жұмыс, визуалды және интерактивті құралдарды тиімді пайдалану арқылы оқушылардың тілдік дағдыларын максималды түрде дамытуға мүмкіндік алады. Оқушылардың сөздік қоры мен мәтінмен жұмыс жасау дағдылары артқан сайын олардың оқу процесі қызықты, тиімді және практикалық мәнге ие болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Абдурахманова, З. С. (2015). *Бастауыш сынып оқушыларының сөздік қорын дамыту әдістемесі*. Алматы: Білім.
2. Ахметова, Г. К., & Сейдахметова, А. Н. (2018). *Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жолдары*. Шымкент: Ғылым.
3. Гусейнов, Р. И. (2017). *Мәтінмен жұмыс жасау әдістемесі бастауыш сыныптарда*. Астана: Білім.
4. Кадырова, Л. М. (2016). *Сөздік қорын байыту әдістемесі: теория мен практика*. Алматы: Рауан.
5. Назаров, Т. Ж., & Смайылова, Б. К. (2019). *Бастауыш сыныпта тілдік дағдыларды дамыту*. Шымкент: Оқу-әдістемелік құрал.

ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУДА ОҚУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТӘСІЛДЕРІ

Қойлыбаева Шолпан Рымбекқызы

Бастауыш сынып мұғалімі

№22 жалпы орта білім беретін мектеп-лицейі

Абай облысы, Семей қаласы

Қазіргі білім беру жүйесінде оқу сауаттылығы – бұл оқушының тек мәтінді оқып түсіну қабілеті ғана емес, сонымен қатар алынған ақпаратты талдап, салыстырып, өзінің білімдік және танымдық әрекетінде тиімді қолдану дағдысы. Оқу сауаттылығы әрбір оқушының жалпы танымдық деңгейін арттыруға, ойлау қабілетін жетілдіруге және білімді практикалық тұрғыда қолдануға мүмкіндік береді. Сондықтан оқу дағдыларын қалыптастыру білім беру үдерісінің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Оқу дағдыларының қалыптасуы бірнеше кезеңнен тұрады. Алдымен, оқушы мәтінді дұрыс оқу дағдысын меңгеруі қажет. Бұл кезде оның көзбен оқу жылдамдығы, буын бойынша оқуды игеру, мәтіндегі негізгі сөздер мен ойларды ажырату қабілеті дамиды. Мәтінді оқу кезінде оқушы тек әріптер мен сөздерді тану емес, сонымен қатар олардың мағынасын түсіну, сөйлемнің құрылымын, сөйлемдер арасындағы байланыстарды анықтау сияқты қабілеттерді игереді. Мысалы, мәтіндегі басты ой мен қосымша ақпаратты бөліп алу оқушының ақпаратты жүйелеу және талдау дағдыларын жетілдіреді. Екінші кезең – оқу процесінде түсіну және интерпретациялау дағдыларын қалыптастыру. Мұнда оқушы мәтін мазмұнын терең талдап, негізгі және қосымша ақпаратты ажырата білуі қажет. Бұл дағды мәтінмен жұмыс жасау арқылы дамиды: оқушы мәтінді өз сөзімен айтып береді, басты ойларды қысқаша қорытындылайды, кейіпкерлердің іс-әрекетін түсіндіреді. Сонымен қатар, оқушылар мәтінді талқылау, сұрақ қою және жауап беру арқылы ақпаратты қайта өңдеуді үйренеді, бұл олардың сыни ойлау қабілетін қалыптастырады. Үшінші кезең – оқу ақпаратын практикалық тұрғыда қолдану. Бұл кезде оқушы мәтінде алынған білімді күнделікті өмірде немесе басқа пәндерде пайдалана білуге үйренеді. Мысалы, математика сабағында оқушы есептерді шығару үшін мәтіннен алынған ақпаратты талдайды немесе қазақ тілі сабағында мәтін мазмұнын қысқаша айтып, жаңа сөздерді қолданады. Оқу дағдыларының бұл кезеңі оқушының функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталған. Оқу сауаттылығын арттыруда мұғалімдерге әртүрлі әдістемелік тәсілдерді қолдану маңызды. Бірінші тәсіл – мәтінмен жұмыс жасау. Оқушы мәтінді оқып, басты ойды бөліп алу, мәтін бойынша сұрақтарға жауап беру, мәтін мазмұнын өз сөзімен айту сияқты әрекеттер арқылы оқу дағдыларын жетілдіреді. Екінші тәсіл – топтық жұмыс. Оқушылар топқа бөлініп, мәтін мазмұнын талқылайды, бір-біріне сұрақ қояды, тапсырмаларды бірлесе орындайды. Бұл тәсіл оқушылардың коммуникативтік және аналитикалық қабілеттерін арттырады.

Сонымен қатар, оқу дағдыларын қалыптастыруда шығармашылық тәсілдер де тиімді. Оқушыларға мәтіннің жалғасын ойлап жазу, кейіпкерлердің іс-әрекеттерін өзгерту немесе мәтін мазмұны бойынша шағын әңгімелер құру тапсырмалары беріледі. Мұндай тапсырмалар оқушының ойлау қабілетін, қиялын, шығармашылық белсенділігін дамытады. Шығармашылық тапсырмалар арқылы оқушы жаңа сөздерді пайдаланып, сөйлеу мәдениетін де жетілдіреді. Оқу дағдыларын қалыптастыруда визуалды құралдарды қолдану да маңызды. Суреттер, иллюстрациялар, графиктер, интерактивті тақталар мәтінді түсінуді жеңілдетіп, ақпаратты есте сақтауды қамтамасыз етеді. Мысалы, мәтін мазмұнын көрсету үшін бейнелі

схемаларды қолдану оқушыларға логикалық байланыстарды анықтауға көмектеседі. Сонымен қатар, аудио және видео материалдар оқу процесін қызықты етіп, оқушылардың мотивациясын арттырады. Оқу дағдыларын тиімді дамыту үшін бұл үдерісті жүйелі әрі мақсатты түрде ұйымдастыру қажет. Мұғалім әр сабақта оқушылардың жас ерекшелігі мен дайындық деңгейіне сәйкес келетін жаңа мәтіндер, түрлі жанрдағы материалдар және арнайы құрастырылған тапсырмалар ұсынып отыруы тиіс. Оқу материалдарының бірізділікпен берілуі оқушының оқу дағдыларын кезең-кезеңімен жетілдіруге, ақпаратты қабылдау мен өңдеу қабілетін нығайтуға жағдай жасайды. Оқу сауаттылығын арттыруда оқу дағдыларын қалыптастыру – бұл оқушының тек мәтінді оқып, оның мазмұнын түсінуімен шектелмейтін, әлдеқайда кең әрі жүйелі қарастырылатын кешенді процесс. Қазіргі білім беру жүйесі оқушылардан ақпаратты жылдам қабылдап қана қоймай, оны талдай білуін, салыстыру, жіктеу, жинақтау және бағалау қабілеттерін дамытуды талап етеді. Себебі ХХІ ғасырдағы ақпараттық қоғамда мәтінді оқу – тек механикалық әрекет емес, ол адамның интеллектуалдық әлеуетін ашатын, тұлғаның жан-жақты дамуына ықпал ететін маңызды құзыреттілікке айналып отыр. Сондықтан оқу дағдыларын қалыптастыру жұмыстары оқушының сыни ойлауын, шығармашылық қабілетін, функционалдық сауаттылығын қатар дамытуға бағытталуы қажет. Ең алдымен, оқу дағдыларын дамытуда мәтінмен жүйелі жұмыс жүргізудің орны ерекше. Әртүрлі жанрдағы, стильдегі және күрделілік деңгейі әрқилы мәтіндерді оқу оқушылардың тілдік қорын кеңейтіп қана қоймай, олардың ойлау қабілетін жан-жақты дамытады.

Оқу сауаттылығын арттыруда топтық жұмыс пен бірлескен оқу тәсілдерінің рөлі де айрықша. Топпен жұмыс істей отырып, оқушылар ақпаратты ортақ талқылайды, өз ойларын еркін жеткізеді, тыңдаушы болуға дағдыланады. Бұл тәсіл оқушыларға өзара пікір алмасу арқылы мәтінді тереңірек түсінуге ықпал етеді. Бірлескен оқу барысында оқушылар бір-біріне сұрақ қояды, түсінбеген жерін талқылайды, мәтін мазмұнын талдауда әртүрлі көзқарастармен танысады. Мұндай орта оқушының коммуникациялық дағдыларын жетілдіреді және мәтінмен жұмыс істеудің шығармашылық элементтерін дамытады. Сонымен қатар топтық жұмыс барысында көшбасшылық, жауапкершілік, ынтымақтастық сияқты маңызды тұлғалық қасиеттер де қалыптасады.

Оқу дағдыларын қалыптастырудың тағы бір тиімді жолы – шығармашылық тапсырмалар. Мәтін бойынша эссе жазу, рөлдік ойындар өткізу, кейіпкерлерге мінездеме беру, сюжетті көрініс жасау, мәтінге өзгеріс енгізу немесе оны өз көзқарасы тұрғысынан қайта құрастыру сияқты тапсырмалар оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытады. Шығармашылық жұмыс оқушыны тек ақпаратты қабылдаушы емес, оны қайта өңдеуші, жаңа идея тудырушы тұлға болуға жетелейді. Бұл – оқу сауаттылығының маңызды элементтерінің бірі.

Қорыта айтқанда, оқу сауаттылығын арттыруда оқу дағдыларын қалыптастыру – көпқырлы, жан-жақты тәсілдерді талап ететін маңызды педагогикалық процесс. Мәтінмен жұмыс, топтық әрекет, шығармашылық тапсырмалар, визуалды және аудио құралдарды пайдалану, сондай-ақ жүйелі әдістерді қолдану оқушының ақпаратпен жұмыс істеу қабілетін кешенді түрде дамытады. Осы тәсілдер дұрыс ұйымдастырылған жағдайда оқушының танымдық белсенділігі артып, оқу мәдениеті қалыптасып, өмірлік қажетті дағдыларын жетілдіреді.

Пайдаланылған әдебиеттер.

1. Ұлттық білім беру стандарты (2016). Бастауыш сыныптарға арналған оқу бағдарламасы. Астана: ҚР Білім және ғылым министрлігі.
2. Сейтжанова, А. С. (2018). Мәтінмен жұмыс жасау арқылы логикалық ойлауды дамыту. Алматы: Білім және ғылым.
3. Scrivener, J. (2011). Learning Teaching. Oxford: Macmillan Education.
4. Tomlinson, B. (2013). Materials Development in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛДІК ҚҰЗЫРЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕР

Мамырбекова Анаргүл Сериказиновна
бастауыш сынып мұғалімі, магистр
№22 жалпы орта білім беретін мектеп-лицейі
Абай облысы, Семей қаласы

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың тілдік құзыретін қалыптастыру – олардың ойды дәл, нақты әрі сауатты жеткізе алуына, түрлі коммуникациялық жағдайларда еркін әрекет етуіне мүмкіндік беретін маңызды мақсаттардың бірі. Бұл үдерісті нәтижелі ұйымдастыру үшін инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдану үлкен рөл атқарады. Тілдік құзырет дегеніміз – адамның тілдік нормаларды меңгеруімен қатар, сол білімді қарым-қатынаста тиімді пайдалана білу қабілеті. Сондықтан тілдік құзыретті дамыту жұмыстары тек грамматикалық ережелерді меңгерумен шектелмей, оқушының сөйлеу, тыңдау, жазу, түсіну дағдыларын кешенді түрде дамытуға бағытталуы тиіс. Инновациялық педагогика тілдік құзыретті қалыптастыруда оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге, оқу үрдісін интерактивті, қызықты әрі қолжетімді етуге мүмкіндік береді. Заманауи әдістер оқушының оқу мотивациясын арттырып, оның оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді. Осындай инновациялық тәсілдердің бірі – интерактивті оқыту технологиялары. Интерактивті әдістер оқушыны тыңдаушы ғана емес, тікелей әрекетке қатысушы етеді. Мысалы, «Ойлан – жұптас – бөліс», пікірталас, дебат, рөлдік ойындар, симуляциялық тапсырмалар сияқты әдістер оқушылардың сөйлеу дағдысын дамытып, өз ойын еркін жеткізуге баулиды. Бұған қоса, жұптық және топтық жұмыстар оқушылар арасындағы ынтымақтастықты күшейтіп, тілдік қатынасты табиғи жағдайға жақын ортада қалыптастырады.

Тілдік құзыретті дамытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) қолданудың маңызы өте зор. Интерактивті тақта, мультимедиялық бағдарламалар, онлайн жаттығулар мен цифрлық оқыту платформалары оқушылардың сөздік қорын кеңейтуге, грамматикалық құрылымдарды меңгеруге, сөйлеу мен тыңдау дағдыларын дамытуға көмектеседі. Сонымен қатар оқушыларға әртүрлі бейнематериалдар, подкасттар, аудио мәтіндер тыңдату олардың тыңдап түсіну қабілетін күшейтеді. Бұл – тіл үйренудің ең маңызды компоненттерінің бірі. Цифрлық ресурстар арқылы оқушылар өз қарқынымен жұмыс істеп, өз деңгейіне сәйкес тапсырмалар орындай алады. Мұндай сараланған оқыту тәсілі олардың тілдік құзыретін тиімді қалыптастырады.

Инновациялық әдістердің ішінде жобалық оқыту технологиясының да рөлі ерекше. Жобалық жұмыс барысында оқушылар белгілі бір тақырып аясында зерттеу жүргізеді, ақпарат жинайды, талдайды, оны өз сөзімен жеткізеді және жобаны қорғау барысында сөйлеу дағдысын дамытады. Бұл әдіс оқушыларды жауапкершілікке, дербес жұмыс істеуге, аналитикалық ойлау мен шығармашылық қабілеттерді дамытуға үйретеді. Жоба қорғау кезінде оқушылар аудитория алдында еркін сөйлеуге, өз көзқарасын дәлелдеуге, сұрақтарға жауап беруге машықтанады. Бұл процестер тілдік құзыретке тікелей ықпал етеді.

Сонымен қатар, сыни ойлауды дамыту стратегиялары да оқушылардың тілдік дағдыларын жетілдіруге айтарлықтай әсер етеді. «INSERT», «Кластер», «БББ», «Венн диаграммасы», «RAFT» сияқты стратегиялар мәтінмен жұмыс істеу барысында оқушылардың ақпаратты талдау, салыстыру, жинақтау, бағалау қабілеттерін дамытады. Бұл әдістер оқушының тілдік ойлауын қалыптастырып, сөйлеу мәдениетін жетілдіреді. Мәтінді

талдау арқылы оқушы сөздік қорын байытып қана қоймай, ойын логикалық жүйелеуге, аргументті түрде жеткізуге дағдыланады.

Тілдік құзыретті қалыптастыруда коммуникативті-бағдарланған оқыту тәсілі де кеңінен қолданылады. Бұл тәсіл тіл үйренуді табиғи қарым-қатынас жағдайына ұқсатып ұйымдастыруды көздейді. Сабақ барысында түрлі өмірлік жағдайларға байланысты диалогтар құру, пікір алмасу, рөлдік жағдаяттар мен сценарийлер дайындау оқушылардың сөйлеу тәжірибесін арттырады. Мұндай тапсырмалар оқушылардың тілдік бірліктерді нақты жағдайларда қолдануына мүмкіндік береді, сөйтіп тілдік құзыретті табиғи жолмен дамытады.

Тілдік құзыретке ықпал ететін тағы бір инновациялық тәсіл – ойын технологиялары. Дидактикалық, коммуникативтік, лексикалық ойындар оқушылардың сөздік қорын байытады, қызығушылығын оятады, сөйлеуге деген қорқынышын азайтады. Ойын барысында оқушылар белсенді әрекет етеді, бір-бірімен қарым-қатынасқа түседі, бұл олардың сөйлеу белсенділігін арттырады. Ойын технологиясы әсіресе бастауыш және орта буын оқушылары үшін өте тиімді, себебі бұл жастағы оқушылар ойын арқылы жылдам әрі жеңіл үйренеді.

Соңғы жылдары кеңінен тараған тағы бір жаңашыл бағыт – edutainment (education + entertainment), яғни білім мен ойын-сауықты біріктіре оқыту. Бұл тәсіл оқушылардың қызығушылығын арттырып, оқу процесін тартымды етеді. Подкаст тыңдау, интерактивті викториналар, тіл үйренуге арналған мобильді қосымшалар, әлеуметтік желілерде контент құру сияқты жұмыстар оқушыларды белсенді әрекетке итермелейді. Мұндай формалар оқушының тілдік құзыретін тек сабақ барысында ғана емес, күнделікті өмірде де дамытатыны маңызды.

Қорытындылай келе айтарымыз, қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың тілдік құзыретін қалыптастыру инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы әлдеқайда тиімді жүзеге асады. Интерактивті оқыту, ақпараттық технологияларды пайдалану, жобалық жұмыс, сыни ойлау стратегиялары, ойын технологиялары және коммуникативті-бағдарланған тәсілдер оқушылардың тілдік дағдыларын жан-жақты дамытады. Бұл әдістер оқушының сөздік қорын кеңейтіп қана қоймай, оның ауызша және жазбаша сөйлеу мәдениетін қалыптастырады, шығармашылықпен ойлауына мүмкіндік береді.

Мұндай инновациялық тәсілдер білім алушының оқу мотивациясын арттырып, тілді практикалық тұрғыда қолдануға жағдай жасайды. Сабақ үдерісіндегі белсенді әрекет, пікір алмасу, топтық жұмыс және цифрлық ресурстарды пайдалану оқушыларды заманауи коммуникациялық ортаға бейімдейді. Нәтижесінде тіл үйрену барысы қызықты, мазмұнды және нәтижелі бола түседі. Ең бастысы, инновациялық тәсілдер оқушыны өз ойын еркін білдіре алатын, сауатты жаза алатын, түрлі өмірлік ситуацияларда тілдік нормаларды дұрыс қолдана алатын тұлға ретінде қалыптастыруға мүмкіндік береді. Тілдік құзыреті дамыған оқушы қоғамда өз орнын табуға, тиімді қарым-қатынас жасауға, ақпаратты саналы қабылдап, орынды жеткізуге қабілетті болады. Демек, инновациялық әдістерді тиімді пайдалану – тілдік құзыретті тұлға тәрбиелеудің негізгі тетігі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әбдіғалиева, Ж. Тілдік құзыреттілік және оны қалыптастыру жолдары. – Алматы: Білім, 2020.
2. Жұбанова, Б., Омарова, Г. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Астана: Фолиант, 2019.
3. Құлжанова, Л. Инновациялық технологиялар арқылы тіл дамыту. – Алматы: Рауан, 2021.
4. ҚР Оқу-ағарту министрлігі. Орта білім мазмұны жаңарту аясындағы әдістемелік нұсқаулықтар. – Астана, 2022.
5. Faerch, C., & Kasper, G. Strategies in Interlanguage Communication. – London: Longman, 2018.

ОҚУШЫЛАРҒА ТАБИҒАТҚА ДЕГЕН ҚАМҚОРЛЫҚТЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫН ЖАҢАША БАҒЫТТА ТҮСІНДІРУ

Кутанова Асем Оспанбаевна

бастауыш сынып мұғалімі

№ 22 жалпы орта білім беретін мектеп – лицейі

Абай облысы, Семей қаласы

Қазіргі заманда табиғатты қорғау мәселесі ерекше маңызды. Бұл тек экологиялық тұрғыдан ғана емес, сонымен қатар адамгершілік және әлеуметтік тәрбие тұрғысынан да үлкен мәнге ие. Табиғат – адам өмірінің ең негізгі бөлігі, оның салауатты өмір сүруі мен қоршаған ортаның тұрақтылығы адамның өз әрекеттеріне тікелей байланысты. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларына табиғатқа қамқор болуды түсіндіру – олардың адамгершілік қасиеттерін қалыптастырудың тиімді жолдарының бірі болып саналады. Бастауыш сыныпта оқушылардың ойлау қабілеті әлі дамудың бастапқы кезеңінде болады, сондықтан оларға табиғатты қорғаудың маңыздылығын түсіндіруде жас ерекшеліктеріне сәйкес әдістерді қолдану қажет. Мысалы, көрнекі материалдар, әңгімелер, мультфильмдер, интерактивті ойындар және тәжірибелік сабақтар арқылы оқушыларға табиғат элементтерінің өміріміздегі рөлі туралы жеткізуге болады. Мұндай тәсілдер оқушылардың қызығушылығын арттырып, оларды табиғатқа қамқорлық жасауға ынталандырады. Табиғатқа қамқор болу жөнінде оқушыларға түсінік беру барысында шығармашылық элементтерін қолдану маңызды. Оқушыларға сурет салу, коллаж жасау, табиғаттан алынған материалдардан шығармашылық жұмыстар орындау арқылы олардың табиғатқа деген сезімін дамытуға болады. Сонымен қатар мектептік жобалық жұмыстар да үлкен рөл атқарады. Мысалы, оқушылар «Менің мектептегі экологиялық жобам», «Таза ауыз су – біздің байлығымыз» сияқты тақырыптар бойынша топпен жұмыс істей алады. Жобаларды қорғау барысында олар өз ойларын нақты жеткізуді, ақпаратты талдауды, қорытынды шығаруды үйренеді. Тәжірибелік сабақтар мен табиғатқа шытырман экскурсиялар оқушылардың экологиялық сауаттылығын арттырудың тиімді әдістерінің бірі болып табылады. Мысалы, мектеп ауласында немесе жақын жердегі бақтарда топтық сабақтар өткізу, өсімдіктерді суару, ағаш отырғызу, қоқыс жинау сияқты іс-шаралар балаларға табиғатқа деген қамқорлықты нақты тәжірибе арқылы үйретеді. Бұл тәсіл тек экологиялық білім беріп қана қоймай, сонымен қатар оқушылардың жауапкершілік сезімін қалыптастырады. Оқушыларға табиғатқа қамқорлық жасау маңызды екенін түсіндіруде интерактивті әдістерді қолдану да тиімді. Мысалы, викториналар, сұрақ-жауап, пікірталас, рөлдік ойындар арқылы балалар қоршаған орта мәселелерін талқылап, табиғатты қорғауға қатысты дұрыс шешім қабылдауға үйренеді. Мұндай сабақтар балалардың белсенділігін арттырып, табиғатқа деген сүйіспеншілікті қалыптастырады. Қазіргі заманда ақпараттық технологияларды пайдалану да табиғатқа қамқорлық жасауға үйретудің маңызды тәсілі болып отыр. Мультимедиялық презентациялар, бейнематериалдар, интерактивті ойындар арқылы оқушыларға экологиялық мәселелерді көрсету, оларды қоршаған ортаға зиян келтіретін әрекеттерден қорғау жолдарын үйрету тиімді. Сонымен қатар онлайн платформалар арқылы табиғатты қорғауға арналған шығармашылық жобаларды жүзеге асыруға болады. Табиғатқа қамқорлық жасау – бұл тек сыртқы әрекет қана емес, сонымен қатар адамгершілік тәрбие мен әлеуметтік жауапкершілік қалыптастырудың маңызды құралы. Оқушыларға табиғатты қорғаудың маңыздылығын түсіндіру арқылы оларға өзгенің және қоршаған ортаның құндылығын бағалауды, жан-жақты ойлауды, жауапкершілік сезімін дамытуға болады. Бұл дағдылар өмір бойы қалыптасатын қасиеттер болып, балалардың болашақтағы тұлғалық дамуына үлес қосады.

Бастауыш сынып оқушыларына табиғатқа қамқор болудың жаңаша бағытта түсіндіруі олардың экологиялық мәдениетін ғана емес, сонымен қатар шығармашылық ойлауын, логикалық және сыни қабілеттерін, әлеуметтік дағдыларын жан-жақты дамытумен қатар, мектептегі оқу процесіне деген қызығушылығын арттырады. Мысалы, сабақ барысында өсімдіктерге күтім жасау, ағаш отырғызу, қоқыс жинау немесе экологиялық жобаларға қатысу сияқты тәжірибелік әрекеттер олардың белсенділігін арттырады және оқу материалын нақты өмірлік контекстпен байланыстыруға мүмкіндік береді. Табиғатқа деген сүйіспеншілік пен қамқорлық сезімі балалардың бойында жауапкершілік пен адамгершілік қасиеттерін қалыптастырады. Мұндай сезім оларды болашақта өз іс-әрекеттерін дұрыс бағытта ұстануға, қоршаған ортаны сақтауға және экологиялық тепе-теңдікті қамтамасыз етуге ынталандырады. Сонымен қатар табиғатты қорғау арқылы оқушылар қоғамдағы өз рөлін түсініп, қоршаған ортаны құрметтеуді, табиғи ресурстарды үнемдеуді және жануарлар мен өсімдіктер әлеміне қамқорлық көрсетуді үйренеді.

Оқушылардың табиғатқа деген қызығушылығы мен қамқорлық сезімі олардың шығармашылық қабілеттерінің дамуына да ерекше серпін береді. Табиғат көріністерін бейнелеу, жыл мезгілдерінің алмасуын суреттеу, жануарлар мен өсімдіктер әлемін шығармашылық жұмыс арқылы көрсету – баланың эстетикалық талғамын, қиял әлемін және эмоционалды сезімталдығын арттыратын маңызды тәжірибе. Экологиялық тақырыптағы суреттер салу, табиғи материалдардан композициялар құрастыру, макеттер жасау немесе табиғат құбылыстары туралы шағын зерттеу жобаларын орындау сияқты әрекеттер оқушылардың ойлау шекарасын кеңейтіп, олардың дүниетанымын байытады. Мұндай шығармашылық жұмыстың барысында балалар табиғаттағы тепе-теңдік, тіршілік иелерінің бір-бірімен байланысы, экологиялық мәселелердің салдары сияқты күрделі ұғымдарды да жеңіл қабылдайды. Сонымен қатар, экологиялық мәселені шешуге арналған өз идеяларын ұсыну, инновациялық тәсілдер ойлап табу немесе табиғатты қорғауға бағытталған шағын бастамалар жасаудың өзі – баланың сын тұрғысынан ойлауына, талдау қабілетінің дамуына ықпал етеді. Бұдан бөлек, табиғатқа қамқорлық жасау дағдылары балалардың әлеуметтік және коммуникативтік қабілеттерінің дамуына да тікелей әсер етеді. Әсіресе топтық экологиялық жобалар жасау – мысалы, мектеп ауласын көгалдандыру, гүл отырғызу, ағаш күту, құстарға ұя орнату немесе белгілі бір аумақты қоқыстан тазарту – балалардың бірлесіп әрекет етуіне қолайлы жағдай туғызады. Мұндай іс-шаралар олардың бір-бірімен пікір алмасуын, ортақ шешім қабылдауын, міндеттерді әділ бөлісуін, топ ішінде жауапкершілік алуды үйретеді. Бұл процесте әр бала өзін ортақ істің маңызды мүшесі ретінде сезінеді, өз еңбегінің қоршаған ортаға тигізетін оң әсерін көріп, еңбекке деген ынтасы артады.

Осылайша табиғатты қорғау ісіне қатысу арқылы балаларда өзара құрмет, ұйымшылдық, ынтымақтастық, эмпатия сияқты құнды әлеуметтік қасиеттер қалыптасады. Бұл дағдылар олардың болашақ өмірінде – қоғамда, ұжымда, отбасында, еңбек саласында – маңызды рөл атқарады. Яғни, табиғатқа деген қамқорлықты дамыту тек экологиялық мәдениетті арттырып қана қоймай, жан-жақты, жауапты, белсенді азамат қалыптастырудың тиімді жолдарының бірі болып табылады. Табиғатқа деген сүйіспеншілік пен қамқорлық сезімі оқушылардың болашақта өз әрекеттерін саналы түрде бағыттауға, қоршаған ортаны сақтауға және экологиялық тепе-теңдікті сақтауға ұмтылуына себепші болады. Бұл үрдіс олардың тұлғалық, интеллектуалдық және әлеуметтік дамуына негіз қалайды, болашақта табиғатты қорғауға жауапты және саналы азамат болып қалыптасуына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Экология және тұрақты даму — Нұрғызаринов А. Оқулық, Фолиант, 2014 ж.
2. Экологиялық мониторинг — Султангазиева Г.С. Оқу құралы, Алматы: Alash Book, 2025 жылы.
3. Экология және қоршаған ортаны қорғау — Асқарова Ұ.Б. Оқу құралы, Алматы: Заң әдебиеті, 2008 жылы.
4. Экология және тіршілік қауіпсіздігі — Аतिकеева С.Н., Каражанова М.Х., Оспанова А.Е. Оқулық, Нұр-Сұлтан: «Тұран-Астана» университеті, 2022.

**ФИЗИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА
ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ
ҚОЛДАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ТИІМДІЛІГІ**

**Серикбаева Бибинур Абдикаримовна
Едильбаева Ляйля Муратбековна
Физика пәні мұғалімдері
№22 жалпы орта білім беретін мектеп -
лицейі
Абай облысы, Семей қаласы**

Қазіргі білім беру саласы технологиялық өзгерістер мен инновацияларға байланысты қарқынды дамып келеді. Соның ішінде жасанды интеллект (ЖИ) – педагогика мен оқу процесінің ажырамас бөлігіне айналып отыр. Жасанды интеллекттің физика пәнін оқытудағы педагогикалық тиімділігі – бұл тек жаңа технологияларды қолдану ғана емес, сонымен қатар оқыту сапасын арттыруға, оқушылардың танымдық белсенділігін дамытуға және білім процесін жеке тұлғаға бағыттауға мүмкіндік береді.

Физика – табиғатты, оның заңдылықтары мен құбылыстарын зерттейтін ғылым. Оны оқыту барысында тәжірибелік жұмыстар, есептерді шығару, теориялық материалды түсіну сияқты көптеген күрделі міндеттер туындайды. Мұндай жағдайда жасанды интеллект мұғалімге және оқушыларға бірқатар артықшылықтар береді. Ең алдымен, ЖИ оқу процесін дербестендіруді қамтамасыз етеді. Жасанды интеллект негізіндегі жүйелер әр оқушының білім деңгейін, дағдыларын, қызығушылығын, ал кейде психологиялық ерекшеліктерін талдай отырып, оған сәйкес тапсырмаларды ұсына алады. Мысалы, есептерді шешудің күрделілік деңгейін оқушының қабілетіне қарай автоматты түрде өзгерту, теориялық материалды визуалды және интерактивті түрде ұсыну мүмкіндігі бар.

Жасанды интеллекттің тағы бір педагогикалық тиімділігі – оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру. Дәстүрлі сабақ барысында кейде бірқатар оқушылар қызығушылық танытпай, тек материалды қабылдаушы ролінде болады. ЖИ құралдары интерактивті тапсырмалар, виртуалды лабораториялар, симуляцияларды ұсына отырып, оқушыларды белсенді қатысуға итермелейді. Мысалы, электр тізбегін құрастыру немесе механикалық жүйелердің жұмысын модельдеу кезінде оқушылар тәжірибе жасауға, гипотеза ұсынуға және олардың нәтижелерін бақылауға мүмкіндік алады. Мұндай интерактивтілік оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға, зерттеу дағдыларын қалыптастыруға септігін тигізеді.

Физика пәнін оқытуда ЖИ қолдану тиімділігінің тағы бір аспектісі – оқу материалын визуализациялау. Күрделі физикалық заңдылықтарды, абстрактілі ұғымдарды немесе микроәлемдегі құбылыстарды дәстүрлі құралдар арқылы толық түсіндіру қиын болуы мүмкін. Жасанды интеллект арқылы компьютерлік модельдер, анимациялар, виртуалды симуляциялар жасауға болады. Мысалы, кванттық физика немесе атомдық құрылым тақырыптарын визуалды түрде көрсету оқушыларға материалды терең түсінуге көмектеседі. Сонымен қатар, модельдер арқылы оқушылар өздігінен тәжірибелер жүргізіп, нәтижелерді талдай алады, бұл ғылыми зерттеу әдістерін меңгеруге ықпал етеді.

ЖИ педагогикалық тиімділігінің тағы бір маңызды аспектісі – оқушының оқу жетістіктерін бақылау және талдау мүмкіндігі. Жасанды интеллект негізіндегі білім беру платформалары оқушылардың орындаған тапсырмаларын автоматты түрде тексеріп, олардың күшті және әлсіз жақтарын анықтайды. Мұғалім әр оқушының прогресін көріп, қажет болған жағдайда қосымша түсіндіру немесе түзету жүргізе алады. Бұл оқыту процесін тиімдірек етеді және жеке тәсіл арқылы білім сапасын арттырады. Сонымен қатар, мұндай жүйелер үлкен деректерді өңдеу арқылы жалпы сыныптағы тенденцияларды талдай алады: қандай тақырыптар қиын, қай тапсырмалар қызығушылық тудырады, қай бөлімдерде түсінбеушілік бар – осының бәрін мұғалім дер кезінде бақылап, сабақ жоспарын бейімдей

алады. Физика сабағында жасанды интеллектті қолдану оқытудың креативті әдістерін де дамытуға мүмкіндік береді. Мысалы, оқушыларға өз зерттеу жобаларын жасау ұсынылады, ал ЖИ құралдары олардың гипотезаларын тексеруге, тәжірибелер жүргізуге, деректерді өңдеуге көмектеседі. Мұндай тәжірибе арқылы оқушылар өз шешімдерінің нәтижесін көріп, өз қателіктерін талдай алады. Бұл – тек білім беру ғана емес, сонымен қатар логикалық ойлау, проблемаларды шешу, деректерді талдау сияқты маңызды дағдыларды қалыптастыратын процесс.

ЖИ-дың педагогикалық тиімділігінің тағы бір маңызды аспектісі – оқытудың қолжетімділігін арттыру. Виртуалды лабораториялар, онлайн симуляциялар және интерактивті платформалар арқылы әр оқушы кез келген уақытта және кез келген жерде тәжірибе жасай алады. Бұл әсіресе қашықтықтан оқыту кезінде немесе мектептік жабдықтар шектеулі болған жағдайда маңызды. Оқушы өзін қызықтырған тақырып бойынша тәжірибе жасап, қосымша материалдармен жұмыс істей алады, бұл білімге деген қызығушылықты арттырады. Дегенмен, жасанды интеллектті қолдану барысында педагогикалық тиімділікті қамтамасыз ету үшін бірнеше шартты ескеру қажет. Біріншіден, мұғалім ЖИ құралдарының мүмкіндіктерін толық түсініп, оларды сабақ мақсаттарына сәйкестендіре алуы тиіс. Екіншіден, технология тек көмекші құрал ретінде қолданылуы керек, басты рөл әлі де мұғалім мен оқушының өзара әрекетінде. Үшіншіден, оқушылардың дербестік пен креативтілігін шектемеу үшін ЖИ тапсырмаларын дұрыс таңдау қажет: олар тек дайын шешімдерді ұсынбай, ойлау және іздену процесін ынталандыруға бағытталуы тиіс. Қорыта айтқанда, жасанды интеллект физика пәнін оқытуда педагогикалық тұрғыдан бірнеше артықшылықтар береді:

- Оқыту процесін дербестендіру, әр оқушының қабілеттеріне сай тапсырмаларды беру;
- Танымдық белсенділікті, шығармашылық пен зерттеушілік дағдыларды дамыту;
- Күрделі физикалық құбылыстар мен заңдылықтарды визуализациялау;
- Оқушылардың жетістіктерін автоматты түрде бақылау және талдау;
- Қашықтықтан оқыту мен қосымша білім алу мүмкіндіктерін кеңейту.

Осы артықшылықтар педагогикалық тиімділіктің негізін құрайды және қазіргі заманғы мектептегі физика сабағының сапасын айтарлықтай арттыра алады. Жасанды интеллект тек технологиялық құрал ретінде ғана емес, сонымен қатар білім беру процесін тиімдірек, қызықты және нәтижелі етуге бағытталған педагогикалық ресурс болып табылады. Виртуалды лабораториялар, интерактивті тапсырмалар және деректерді талдау мүмкіндіктері арқылы оқушылардың физика пәніне қызығушылығы артып, практикалық дағдылары қалыптасады. Мұғалімдер де ЖИ көмегімен сабақтарды тиімді жоспарлап, оқушылардың жеке қажеттіліктерін ескере алады. Осылайша, жасанды интеллекттің педагогикалық тиімділігі тек оқыту сапасын арттыруда ғана емес, сонымен қатар оқушылардың жеке дамуына, шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруға және олардың өмір бойы білім алу мотивациясын қалыптастыруға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Иванова, Н. В. Использование искусственного интеллекта в образовательном процессе / Н. В. Иванова. – Москва: Педагогика, 2020. – 168 с.
2. Смирнов, А. П. Цифровые технологии и искусственный интеллект в школе / А. П. Смирнов. – Санкт-Петербург: Питер, 2019. – 212 с.
3. Козлова, Е. А. Интерактивные технологии обучения физике / Е. А. Козлова. – Москва: Академия, 2018. – 192 с.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ

Ногаева Багжан Макашевна

қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

№22 жалпы орта білім беретін мектеп -лицейі

Абай облысы, Семей қаласы

Қазақ тілін оқыту – қазіргі білім беру саласында маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Тіл үйрету тек сөздік қорды арттыру немесе грамматикалық ережелерді меңгерумен шектелмейді, ол оқушының ойлау қабілетін дамытуға, мәдениет пен ұлттық ерекшеліктерді түсінуге ықпал етеді. Соңғы жылдары ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың (АКТ) дамуы қазақ тілін оқыту әдістемесін түбегейлі өзгертіп, оқу процесін жаңа деңгейге көтерді. Цифрлық технологиялардың рөлі тек құрал ретінде ғана емес, сонымен қатар оқыту сапасын арттыратын интеграциялық фактор ретінде де маңызды.

Біріншіден, цифрлық технологиялар қазақ тілін үйрету процесін интерактивті және көрнекі етеді. Дәстүрлі сабақтарда мұғалім тақтаға жазып, мәтінді оқытып, түсіндірме берумен шектелсе, цифрлық құралдар оқу процессін әртараптандырады. Мысалы, мультимедиялық презентациялар сабақ материалын визуалды түрде көрсетіп, оқушыларға жаңа сөздерді, грамматикалық ережелерді немесе мәтін құрылымын нақты көрнекілікпен меңгеруге мүмкіндік береді. Интерактивті тақталар арқылы оқушылар өздері де белсенді қатыса алады: мәтіндерді түзету, сөйлемдерді құрастыру, дұрыс жауапты таңдау сияқты әрекеттерді орындау арқылы оқу процесіне толық қатысады. Бейне және аудио материалдар қазақ тілін үйретуде ерекше рөл атқарады. Аудио материалдар тыңдау дағдысын қалыптастырып, дұрыс айтылым мен интонацияны меңгеруге көмектеседі, ал бейне сабақтар мәтіннің мәнін, контекстін және сөйлеушінің эмоциясын көрсету арқылы түсінуді жеңілдетеді. Мысалы, қазақ тіліндегі қысқаметражды бейнефильм немесе мультфильмді пайдалану оқушыларға сөздік қорды кеңейтуге, сөйлем құрылымдарын түсінуге және тілдік қалыптарды тәжірибелік түрде меңгеруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, интерактивті жаттығулар грамматикалық құрылымдарды оқытуда тиімді құрал болып табылады. Оқушылар сөйлемдерді дұрыс құрастыру, сөздерді дұрыс орналастыру, сын есім немесе етістік сияқты грамматикалық категорияларды қолдану арқылы өз білімдерін бекіте алады. Бұл тәсіл сөздерді жаттап қана қоймай, нақты қолдану дағдысын қалыптастырады.

Цифрлық технологиялардың тағы бір маңызды артықшылығы – оқушының өз ритміне сай оқу мүмкіндігі. Әрбір оқушының қабылдау жылдамдығы әртүрлі, сондықтан біреуі материалды тез меңгерсе, басқасы қосымша уақыт қажет етуі мүмкін. Мобильді қосымшалар, онлайн платформалар мен виртуалды сабақтар бұл ерекшелікті ескереді: оқушылар материалды қайталап, әртүрлі тапсырмаларды орындап, өз деңгейінде білімін жетілдіре алады. Бұл әсіресе қашықтықтан оқыту жағдайында аса маңызды, өйткені мұғалім әр оқушыға жеке көңіл бөле алмайтын кезде цифрлық құралдар білім алуды тең деңгейде қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, интерактивті және көрнекі тәсіл оқушылардың мотивациясын арттырады. Оқушы тек пассивті түрде тыңдап қана қоймай, экрандағы тапсырмаларға белсенді қатысады, виртуалды ортада өз жетістіктерін көріп, ойлау қабілетін дамытады. Мысалы, грамматикалық ережелерді меңгеруге арналған ойындар немесе мәтінді дұрыс құрастыруға бағытталған интерактивті жаттығулар оқушылардың қызығушылығын арттырады және білімді тиімді бекітуге көмектеседі.

Осылайша, цифрлық технологиялар тек ақпаратты жеткізу құралы емес, сонымен қатар қазақ тілін үйрету процесін интерактивті, көрнекі және тиімді етуге мүмкіндік беретін кешенді құрал болып табылады. Олар оқушының оқу процесіне белсенді қатысуын

қамтамасыз етеді, тілдік дағдыларды жан-жақты дамытады және оқушылардың өзіне сенімді түрде білім алуына жағдай жасайды. Екіншіден, цифрлық технологиялар қазақ тілін оқытуды дербестендіру мүмкіндігін береді. Қазіргі таңда мобильді қосымшалар, онлайн платформалар мен виртуалды оқыту жүйелері оқушылардың деңгейіне сәйкес тапсырмаларды ұсынады. Мысалы, кейбір қазақ тілін үйрететін қосымшалар сөздік қоры мен грамматикалық құрылымдарға арналған интерактивті жаттығулар береді, ал жасанды интеллект негізіндегі бағдарламалар оқушының қателіктерін талдап, жеке түзетулер енгізеді. Бұл тәсіл дәстүрлі әдістемеге қарағанда тиімдірек, себебі әр оқушы өз темпінде оқып, білімін бекіте алады.

Үшіншіден, цифрлық технологиялар тілдік дағдыларды кешенді түрде дамытуға мүмкіндік береді. Қазақ тілін үйрету барысында төрт негізгі дағды – тыңдау, сөйлеу, оқу және жазу – біртұтас сабақ құрылымында қамтылуы тиіс. Мысалы, аудио және видео материалдарды пайдалану арқылы оқушылардың тыңдау және сөйлеу дағдылары дамиды. Онлайн чаттар немесе виртуалды тілдік орта арқылы диалог құру дағдылары қалыптасады. Электрондық кітаптар, мәтіндік редакторлар мен грамматикалық жаттығулар оқу мен жазу дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Бұл кешенді тәсіл тіл үйренудің сапасын арттырады және оқушылардың коммуникативтік қабілетін дамытады.

Цифрлық технологиялар қазақ тілін оқытудың мотивациялық аспектісін күшейтеді. Оқушылар қазіргі заманауи технологиялармен жұмыс істеуге бейім, сондықтан сабақтарда қолданылатын цифрлық құралдар олардың қызығушылығын арттырады. Геймификация элементтері – ойындар, викториналар, интерактивті тапсырмалар – оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады және білімді есте сақтау процесін жеңілдетеді. Мысалы, қазақ тіліндегі сөздерді меңгеру үшін әзірленген мобильді ойындар оқушыларды белсенді жұмыс істеуге ынталандырады және білімді тиімді бекітуге мүмкіндік береді. Соңғы жылдары қашықтықтан білім беру кеңінен таралып, онлайн сабақтар маңызды құралға айналды. Цифрлық платформалар арқылы оқушылар қазақ тілін үйренуге қажетті барлық ресурстарға қол жеткізе алады – бейне сабақтар, мәтіндік материалдар, тесттер, интерактивті жаттығулар. Мұғалімдер мен студенттер виртуалды ортада өзара байланысып, кері байланыс алуға мүмкіндік алады. Бұл әсіресе ауылдық және шалғай аймақтардағы оқушылар үшін қазақ тілін үйретудің қолжетімділігін арттырады. Дегенмен, цифрлық технологияларды пайдалану барысында кейбір қиындықтар да кездеседі. Біріншіден, инфрақұрылымның жеткіліксіздігі: барлық мектептерде жоғары жылдамдықты интернет немесе қажетті техникалық құралдар болмауы мүмкін. Екіншіден, мұғалімдердің цифрлық сауаттылығы әртүрлі, кейбір педагогтар жаңа технологияларды тиімді пайдалана алмайды. Үшіншіден, кейбір оқушылар цифрлық құралдарға тым тәуелді болып, дәстүрлі оқыту әдістерінен қалыс қалуы мүмкін. Сондықтан цифрлық технологияларды пайдалану дәстүрлі әдістермен үйлесімді жүргізілуі тиіс.

Қорытындылай келсек, қазақ тілін оқытуда цифрлық технологиялардың рөлі өте маңызды. Олар оқу процесін интерактивті, дербес, кешенді және мотивациялық етеді, тілдік дағдыларды тиімді дамытуға мүмкіндік береді және қашықтықтан оқытуды қолдайды. Сонымен қатар, мұғалімдердің кәсіби деңгейін арттырып, сабақтарды әртараптандыруға ықпал етеді. Дегенмен, технологияларды қолдану барысында инфрақұрылым, педагогикалық дайындық және оқушылардың тең қолжетімділігі мәселелеріне назар аудару қажет. Болашақта цифрлық технологияларды қазақ тілін оқытуда тиімді интеграциялау оқыту сапасын жаңа деңгейге көтеріп, ұлттық тілдің дамуына елеулі үлес қосатыны анық.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ахметова, Г. Қ. (2020). Қазақ тілін оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану мәселелері. Алматы: Білім баспасы.
2. Баймұратова, А. С. (2019). Қазақ тілін оқытуда мультимедиа технологияларын пайдалану. Педагогикалық ғылымдар журналы, 4(3), 45–52.
3. Ерғали, Ж. К. (2021). Интерактивті әдістер және тіл үйретудегі тиімділігі. Қазақстан педагогикасы, 2(10), 33–41.

СЫЗЫҚТЫҚ АЛГЕБРАДАҒЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІҢ ӨЗАРА КЕҢІСТІК АРҚЫЛЫ

ТОҒЫСУЫ

Мапиева Шынар Женисовна
математика пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші
№22 жалпы орта білім беретін мектеп -лицейі
Абай облысы, Семей қаласы

XXI ғасырда технология мен ғылымның дамуы адамзаттың өмір сүру салтын түбегейлі өзгертуде. Бұл өзгерістердің алдыңғы қатарында жасанды интеллект (ЖИ) тұр. ЖИ – адамның когнитивтік қабілеттерін модельдеу арқылы күрделі мәселелерді шешуге бағытталған компьютерлік жүйелер жиынтығы. Ол медицинадан бастап өнеркәсіпке, білім беруден бастап қаржы саласына дейін кеңінен қолданылып келеді. Жасанды интеллекттің тиімділігі оның математикалық негіздеріне тікелей байланысты. Солардың ішінде сызықтық алгебра ерекше рөл атқарады. ЖИ алгоритмдерінің көпшілігі векторлар мен матрицаларды өңдеу арқылы жұмыс істейді. Мысалы, нейрондық желілерде салмақ коэффициенттері мен кіріс деректерін матрицалық түрлендірулер арқылы есептейді. Бұл деректерді өңдеу процесінде сызықтық алгебраның негізгі операциялары – векторлық көбейту, матрицалық көбейту, детерминанттарды есептеу, өзіндік мәндер мен өзіндік векторларды табу – шешуші рөл атқарады. Сонымен қатар, үлкен көлемдегі деректерді талдау мен өңдеуде, машиналық оқыту алгоритмдерінде сызықтық алгебра математикалық аппараты ретінде қолданылады.

Сызықтық алгебра – векторлар, матрицалар, кеңістіктер және сызықтық түрлендірулер сияқты ұғымдарды зерттейтін математикалық пән. Бұл ұғымдар ЖИ алгоритмдерінің құрылымын сипаттауда және оларды тиімді іске асыруда шешуші рөл атқарады. Мысалы, нейрондық желілерде әр қабаттағы есептеулер матрицалық көбейту арқылы жүзеге асады, ал деректер векторлар түрінде ұсынылады. Қазіргі заманғы білім беру мен ғылыми зерттеулерде жасанды интеллект (ЖИ) көптеген салаларда өзекті құралға айналды. Оның ішінде математикалық пәндер, әсіресе сызықтық алгебра, ЖИ-ді қолданудың тиімділігін айқын көрсететін сала болып табылады. Сызықтық алгебра – векторлар, матрицалар, детерминанттар және сызықтық теңдеулер жүйесімен жұмыс істейтін ғылым саласы. Бұл пәнде абстрактілі ұғымдар мен күрделі есептерді шешу барысында зерттеушілерге және оқушыларға жасанды интеллект көмегімен жаңа әдістер мен құралдар ұсына отырып, оқу процесін тиімді әрі интерактивті етуге мүмкіндік туындайды.

Сызықтық алгебраның негізінде жатқан негізгі ұғымдар дедік, бұлар яғни векторлар кеңістігі, сызықтық тәуелсіздік, базис, өлшем, матрицалық есептеулер, өздік мәндер мен өздік векторлар – көп жағдайда абстрактілі сипатта болады. Оларды дәстүрлі әдістермен түсіндіру кезінде оқушылар қиындыққа тап болуы мүмкін. Жасанды интеллекттің педагогикалық және есептеу саласындағы мүмкіндіктері бұл қиындықтарды айтарлықтай жеңілдетеді. Мысалы, ЖИ негізіндегі бағдарламалар векторлық кеңістіктегі операцияларды визуалды түрде көрсетуге, матрицалық есептерді интерактивті шешуге, сызықтық тәуелсіздік пен бағаналық кеңістіктің өзара байланысын модельдеуге мүмкіндік береді. Жасанды интеллекттің сызықтық алгебрадағы басты артықшылықтарының бірі – есептерді автоматты түрде шешу және шешімдер жолын визуализациялау мүмкіндігі. Кәдімгі оқушы үшін матрицалық теңдеулерді шешу, өздік мәндер мен өздік векторларды табу немесе көпөлшемді векторлық кеңістікте жүйені талдау күрделі процесс болуы мүмкін. ЖИ алгоритмдері бұл есептерді автоматты түрде шешіп қана қоймай, әрбір қадамды түсіндіру арқылы оқушылардың логикалық ойлауын және түсіну қабілетін дамытады. Мысалы, Python, MATLAB немесе Wolfram Mathematica сияқты құралдар ЖИ негізінде алгоритмдерді

қолдана отырып, векторлық кеңістіктегі проекцияларды, ортогонализация процесін немесе сызықтық бейімделуді интерактивті түрде көрсетуге мүмкіндік береді.

Сызықтық алгебрадағы ЖИ қолдану тиімділігінің тағы бір маңызды аспектісі – дербестендірілген оқыту мүмкіндігі. Әр оқушының білім деңгейі әртүрлі болуы мүмкін: біреулері теорияны тез түсінеді, ал басқалары практикалық есептерді шешуде көмек қажет етеді. Жасанды интеллект оқушының жеке қабілеттерін талдап, оған сәйкес тапсырмалар мен визуализация құралдарын ұсына алады. Мысалы, егер оқушы векторлық кеңістіктегі проекцияны түсінуде қиындыққа тап болса, ЖИ нақты мысалдар, интерактивті диаграммалар және қадамдық есептеу жолдарын ұсынып, түсінікті етіп береді. Осылайша ЖИ тек есеп шығаруға ғана емес, түсінікті қалыптастыруға, логикалық ойлау мен проблемаларды шешу қабілетін дамытуға ықпал етеді. Сызықтық алгебрадағы ЖИ тағы бір артықшылығы – көпөлшемді кеңістіктерді модельдеу мүмкіндігі. Адамның визуализация қабілеті көбінесе үш өлшеммен шектеледі, ал сызықтық алгебрада төрт, бес және одан да көп өлшемді векторлық кеңістіктермен жұмыс істеу қажет болуы мүмкін. Жасанды интеллект негізіндегі визуализация құралдары мұндай кеңістіктерді түсінікті түрде көрсетуге мүмкіндік береді. Мысалы, үш өлшемді векторлық жүйелерді интерактивті түрде айналдыру, өлшемді қысқарту әдістерін қолдану арқылы көпөлшемді кеңістіктердің өзара қатынастарын көрсету – бұл оқушыларға абстрактілі математикалық ұғымдарды қабылдауды жеңілдетеді.

Сонымен қатар, ЖИ сызықтық алгебрадағы есептерді зерттеу мен талдаудың жаңа әдістерін енгізуге мүмкіндік береді. Жасанды интеллект алгоритмдері үлкен деректер массивтерінде өздік мәндер мен өздік векторларды жылдам есептей алады, матрицалық аппроксимациялар жасайды, және есептердің нақты шешімін беруге қабілетті. Бұл зерттеушілерге күрделі физикалық, экономикалық немесе инженерлік жүйелерді талдауда қолданылады. Мысалы, үлкен өлшемді деректер жиынтықтарын талдау кезінде ЖИ алгоритмдері матрицалық факторизация, PCA (Principal Component Analysis) және SVD (Singular Value Decomposition) әдістерін пайдаланып, нәтижелерді оңай визуализациялайды.

ЖИ мен сызықтық алгебраның өзара кеңістіктегі тоғысуы тек оқыту процесінде ғана емес, ғылыми-зерттеу жұмыстарында да тиімді. Қазіргі таңда жасанды интеллект алгоритмдері математикалық модельдеуді жылдамдатып, автоматтандырылған симуляциялар арқылы жаңа ғылыми шешімдер ұсынуға мүмкіндік береді. Бұл әсіресе инженерия, физика, экономика, биоинформатика сияқты салаларда өзекті. Сызықтық алгебралық есептеулер мен ЖИ алгоритмдерін біріктіру жаңа зерттеу әдістерін, көпөлшемді модельдеу құралдарын және интерактивті визуализацияларды дамытудың негізін қалайды.

Алайда, ЖИ-ді сызықтық алгебрада қолдану барысында бірнеше шартты ескеру қажет. Біріншіден, технология тек көмекші құрал ретінде қарастырылуы тиіс – негізгі түсініктерді оқушының өз бетінше меңгеруі маңызды. Екіншіден, ЖИ алгоритмдері тек есептің шешімін ұсына бермей, оқушыға әр қадамды түсіндіру қабілеті болуы тиіс. Үшіншіден, интерактивті визуализация мен автоматтандырылған есептеу процесі оқушылардың өздігінен ойлау қабілетін шектемеуі керек. Сызықтық алгебрадағы жасанды интеллекттің өзара кеңістіктегі тоғысуы – бұл білім беру мен ғылыми зерттеу үшін маңызды құрал. ЖИ есептерді шешуді жеңілдетіп, визуализация мен интерактивтілік арқылы түсінуді арттырады, оқушылардың танымдық белсенділігін күшейтеді, жеке қабілеттеріне сәйкес тапсырмалар ұсынады және көпөлшемді кеңістіктерді модельдеуге мүмкіндік береді. Осылайша, жасанды интеллект тек технологиялық құрал ғана емес, сонымен қатар педагогикалық және ғылыми зерттеу тұрғысынан жаңа мүмкіндіктерді ашатын маңызды ресурс болып табылады. Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Bishop, C. M. (2006). *Pattern Recognition and Machine Learning*. Springer.
2. Кенжетаев, А. Ж. (2021). Сызықтық алгебраның жасанды интеллект жүйелеріндегі қолданылуы. *Қазақстанның ғылыми журналы*, 4(2), 34–42.
3. Мұқанов, Б. Т. (2019). Жасанды интеллект пен машиналық оқыту алгоритмдерінде матрицалық есептеулер. *Білім және ғылым*, 1(6), 22–31.
4. Rudin, W. (1991). *Functional Analysis*. McGraw-Hill.

ҚАЗАҚ МУЗЫКАСЫНЫҢ ТӘРБИЕЛІК ЖӘНЕ МӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҒЫ

Қауысқызы Нағима

музыка пәні мұғалімі

№22 жалпы орта білім беретін мектеп -лицейі

Абай облысы, Семей қаласы

Қазақ музыкасы – халқымыздың рухани өмірінің маңызды бөлігі, оның тарихы, мәдениеті мен дәстүрін бейнелейтін айна тәрізді құндылық. Музыка тек көңіл көтеру құралы ғана емес, ол адамгершілік, эстетикалық және әлеуметтік тәрбиенің тиімді жолы болып табылады. Қазақ халқының ұлттық мәдениеті мен өнері ғасырлар бойы қалыптасып, музыка арқылы ұрпақтан ұрпаққа жеткізілді, осылайша халықтың дүниетанымы, салт-дәстүрі, тіл байлығы мен эмоциялық әлемі көрініс тапты. Қазақ

музыкасы әрдайым адамның рухани дамуына ықпал еткен. Ежелгі замандарда музыка балаларды тәрбиелеудің, қоғамда моральдық құндылықтарды қалыптастырудың маңызды құралы болған. Жыр, күй, тағлымды әуендер арқылы халық өкілдері ерлік, әділдік, адалдық, батылдық сияқты қасиеттерді дәріптеді. Мысалы, қобызбен орындалатын эпикалық шығармалар қазақ батырларының ерлігін, елді қорғау жолындағы қаһармандықтарын дәріптесе, домбыра мен дауылпаз арқылы орындалатын күйлер адамның эмоционалды дамуына, көңіл күйін қалыптастыруға әсер етті. Бұл музыка түрлері тек эстетикалық талғамды дамытып қана қоймай, сонымен қатар адам бойына рухани тәрбие берді. Тәрбие аспектісі қазақ музыкасының негізгі құндылықтарының бірі болып табылады. Балаларды музыкалық тәрбиелеу олардың эстетикалық талғамын дамытып, эмоциялық интеллектін жетілдіреді. Қазақ музыкасының әуендік ерекшеліктері – әуезділік, ырғақтылық, гармониялық үйлесім – балалардың эмоциялық сезімдерін қалыптастырады, оларды сабырлы, шыншыл және сезімтал етеді. Сонымен қатар, музыка арқылы балалар топтық ынтымақтастыққа үйренеді: ансамбльде немесе хормен ән салу кезінде әркімнің дауысы бір бүгінге біріктіріледі, бұл өзара сыйластықты, жауапкершілікті және ұжымдық жұмысқа бейімділікті қалыптастырады. Қазақ музыкасы ұлттық мәдениеттің маңызды құрамдас бөлігі ретінде ұрпақ санасына мәдени құндылықтарды сіңіреді. Әрбір халықтық ән немесе күй өзінің туған жеріне, табиғатына, тарихи оқиғаларына және халықтың өмір салтына қатысты. Мысалы, «Қара жорға», «Сарыарқа» сияқты халықтық билер мен әндер қазақ халқының тарихи дәстүрін, батырлық эпосын, еңбекқорлық пен табиғатты сүйген мінезін бейнелейді. Осылайша, музыка арқылы балалар мен жастар өз ұлтының мәдени мұрасымен танысып, ұлттық сана мен патриоттық сезімді қалыптастырады. Музыка арқылы ұлттық тілге деген қызығушылық та дамиды. Қазақ әндері мен күйлері дәстүрлі фольклор тілінде орындалады, бұл оқушылардың тілдік қабілетін дамытуға ықпал етеді. Сөздер мен әуендер арқылы халықтың ой-пікірін, эмоциясын және дүниетанымын түсінуге болады. Әсіресе, балаларға ертеден үйретілетін халық әндері олардың сөздік қорын байытып, дыбыстық мәдениетін қалыптастырады, сөйлеу мәнерін әсемдейді. Сонымен қатар, музыка арқылы әлеуметтік тәрбиелік мән беріледі. Қазақ музыкасы қоғамдағы әрбір адамның рөлін, адамгершілік құндылықтарды, өзара сыйластықты дәріптейді. Мысалы, дәстүрлі салттық әндер мен күйлерде отбасылық өмір, қонақжайлылық, көршілестік қатынастары бейнеленеді. Бұл музыкалық мұралар арқылы балаларға қоғамдағы дұрыс мінез-құлық үлгілері мен моральдық ережелер жеткізіледі. Музыка мәдени нормаларды меңгеруге, жеке тұлғаның қалыптасуына ықпал етеді.

Қазақ музыкасының тәрбиелік құндылығы балалар мен жастардың эмоционалды дамуына да байланысты. Әуендер адамның көңіл күйіне әсер етіп, стресс пен қобалжуды жеңілдетуге көмектеседі. Сонымен қатар, музыка адам бойына эстетикалық талғам, шығармашылық қабілет, қиял және сезімталдықты дамытады. Күй тыңдау немесе ән айту арқылы оқушылар эмоционалды интелектісін дамытып, шығармашылық ойлау қабілеттерін жетілдіреді. Бұл әсіресе шығармашылық пәндер мен өнер бағытындағы мектептерде маңызды.

Қазақ музыкасы тек білім беру мен тәрбиелеу құралы ғана емес, сонымен қатар мәдени байланыстар мен ұлттық бірегейлікті сақтаушы болып табылады. Музыкалық мұра арқылы ұрпақ өз тарихын, дәстүрін, халықтық дүниетанымын танып қана қоймай, сонымен бірге өз ұлтының ерекшелігін және әлемдік мәдени кеңістіктегі рөлін бағалай білуге үйренеді. Әрбір халық әні, күй немесе жыр – бұл тек әуен емес, ол ғасырлар бойы қалыптасқан ой-пікір, өмір салты және рухани тәжірибенің көрінісі. Музыкалық мұра арқылы жас ұрпақ өз ата-бабаларының өмірін, олардың қуанышын, қайғысын, батылдығын және даналығын түсінуге мүмкіндік алады.

Ұлттық музыка балалар мен жастарға тарихи оқиғаларды, халықтық салт-дәстүрлерді, дәстүрлі өмір салтын жеткізеді. Мысалы, халықтық эпостардағы әуендер батырлық пен ерлікті дәріптесе, кимас күйлер мен лирикалық әндер адамның сезім әлемін, махаббат пен достықты, табиғатқа деген сүйіспеншілікті бейнелейді. Осылайша, музыка арқылы ұрпақ тек эмоционалды әсер алып қана қоймай, моральдық және этикалық құндылықтарды да меңгереді.

Музыкалық мұра ұлттық сананың қалыптасуына айтарлықтай ықпал етеді. Оқушылар мен жастар өз мәдениетін түсініп, оны бағалай білу арқылы ұлттық мақтаныш сезімін дамытады. Бұл тек жеке тұлғаның ғана емес, сонымен бірге қоғамның да рухани бірлігін күшейтеді. Музыка ұрпаққа өз халқының ерекшелігін, мәдени дәстүрлерін сақтаудың және оларды жаңғыртудың маңыздылығын ұғындырады. Сол арқылы жастар өз мәдениетінің өкілдері ретінде жауапкершілік сезімін қалыптастырады, ұлттық құндылықтарды дәріптеуге, соларды болашақ ұрпаққа жеткізуге ынталы болады.

Қазақ музыкасы – ұрпақ пен ата-баба арасындағы рухани көпір. Әр халық әні, күй, жыр арқылы өткен мен бүгінді байланыстырады, мәдени дәстүрлерді ұрпаққа жеткізеді. Музыкалық тәжірибе арқылы балалар тек әуенді қабылдап қана қоймай, оны өз өмірінде қолдануды, халықтық мұраны бағалауды үйренеді. Осы процесс арқылы мәдени сана дамиды, рухани байлық қалыптасады және болашақ ұрпақтың өз халқына деген сүйіспеншілігі мен жауапкершілігі артады.

Сонымен қатар, музыка ұлттық мәдениеттің әлемдік деңгейде танылуына да ықпал етеді. Қазақ халықтық музыкасы арқылы әлемдік мәдени кеңістікке өз ерекшелігін жеткізеді, халықтың рухани және эстетикалық құндылықтарын танытады. Ұлттық музыка арқылы жас ұрпақ өз тарихын тек ішкі көзқараспен ғана емес, әлемдік мәдениетпен салыстыра отырып түсінеді, бұл олардың мәдени байлыққа деген қызығушылығын арттырады. Сондықтан қазақ музыкасы тек білім беру мен тәрбиелеудің құралы ғана емес, сонымен бірге ұлттық бірегейлікті сақтайтын, мәдени байланыстарды нығайтатын, ұрпаққа өз тарихын және дәстүрін тануға мүмкіндік беретін маңызды рухани ресурс болып табылады. Музыкалық мұра арқылы жас ұрпақ тек эстетикалық ләззат алып қана қоймай, өз халқының мәдени және рухани байлығын қадірлеуді, оны қорғауды және дамытуды үйренеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ахметова, Г. Қ. Қазақ музыкасы және ұлттық тәрбиелік құндылықтар / Г. Қ. Ахметова. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 184 с.
2. Сүлейменова, А. Ж. Қазақ халық музыкасы: тарихы мен дәстүрі / А. Ж. Сүлейменова. – Алматы: Өнер, 2018. – 220 с.
3. Жұмабаев, Е. Қ. Музыкалық тәрбие негіздері / Е. Қ. Жұмабаев. – Нұр-Сұлтан: Білім, 2020. – 192 с.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДА ЖАРАТЫЛЫСТАНУ БАҒЫТЫНДАҒЫ ПӘНДЕРДІ ТИІМДІ ОҚЫТУ

Кожағалиева Гульжанат Жумашовна
бастауыш сынып мұғалімі
№46 жалпы орта білім беретін мектебі
Абай облысы. Семей қаласы

Аннотация. Бұл мақалада бастауыш сыныптарда жаратылыстану бағытындағы пәндерді тиімді оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылады. Қазіргі заманғы білім беру үрдісінде оқушылардың жаратылыстану сауаттылығын арттыру, зерттеушілік және сыни ойлау қабілеттерін дамыту өзекті мәселе болып табылады. Автор жаратылыстану пәндерін оқытудың тиімді әдістерін, инновациялық технологияларды, сонымен қатар мұғалімнің кәсіби шеберлігінің рөлін талдайды.

Түйін сөздер: жаратылыстану, бастауыш білім, тиімді оқыту, зерттеу әдісі, белсенді оқыту, құзыреттілік, инновациялық технология.

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі жаңартылған мазмұнға көшіп, оқыту сапасын арттыруға бағытталған маңызды өзгерістер жүзеге асырылуда. Бұл өзгерістердің негізгі мақсаты – оқушыны дайын ақпаратты қабылдаушы емес, өз бетімен ізденіп, білімді өмірде қолдана білетін тұлға ретінде қалыптастыру.

Бастауыш мектеп – тұлғаның қалыптасуының алғашқы және ең маңызды кезеңі. Осы сатыда оқушының танымдық қызығушылығы мен зерттеу қабілетін дамыту үшін жаратылыстану бағытындағы пәндерді тиімді ұйымдастырудың маңызы зор. Өйткені, табиғат құбылыстарын зерттеу, қоршаған ортамен танысу – баланың ойлау, талдау, бақылау қабілеттерін дамытатын негізгі құрал болып табылады.

Жаратылыстану пәндерін тиімді оқыту тек мазмұндық деңгейде ғана емес, әдістемелік тұрғыдан да жаңашылдықты талап етеді. Мұғалім оқушылардың жас ерекшеліктерін, психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту әдістерін ұтымды таңдауы қажет.

1. Бастауыш білімдегі жаратылыстану пәндерінің маңызы

Бастауыш сыныптардағы жаратылыстану пәндері — оқушылардың табиғат, қоғам және адам арасындағы байланыстарды түсінуіне мүмкіндік береді. «Жаратылыстану» және «Дүниетану» пәндері арқылы бала қоршаған орта туралы алғашқы ғылыми ұғымдарды қалыптастырады, табиғат құбылыстарын бақылап, талдауға үйренеді.

Бұл пәндердің басты мақсаты – оқушылардың табиғатқа деген сүйіспеншілігін ояту, экологиялық мәдениетін қалыптастыру, сондай-ақ күнделікті өмірде ғылыми ұғымдарды дұрыс қолдануға баулу. Осы бағыттағы пәндерді тиімді оқыту – болашақ ұрпақтың ғылыми сауаттылығын арттырудың негізгі кепілі болып табылады.

2. Тиімді оқыту әдістері мен технологиялары

Жаратылыстану бағытындағы пәндерді тиімді оқыту үшін мұғалім сабақта дәстүрлі және инновациялық әдістерді ұтымды үйлестіруі қажет. Олардың қатарында төмендегідей тәсілдер кеңінен қолданылады:

1. Зерттеу әдісі.

Бұл әдіс оқушыларды бақылау, тәжірибе жасау, қорытынды шығару арқылы білім алуға үйретеді. Мысалы, «Өсімдік қалай өседі?» тақырыбында оқушылар шағын тәжірибе жасап, өсімдіктің өсуі үшін қажетті жағдайларды өздері анықтайды.

2. Жобалық оқыту технологиясы.

Оқушылар шағын жобалар дайындау арқылы зерттеу, ақпарат іздеу, талдау және қорытынды жасау дағдыларын дамытады. Мысалы, «Табиғатты қорғау» тақырыбында экологиялық жоба жасау – олардың жауапкершілігін арттырады.

3. АКТ (ақпараттық-коммуникациялық технологияларды) пайдалану.

Интерактивті тақта, бейнематериалдар, анимациялық тәжірибелер сабақтың мазмұнын байытып, оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттырады.

4. Ойын технологиясы.

Ойын элементтерін пайдалану бастауыш жастағы балалардың жас ерекшелігіне сай келеді және олардың белсенділігін арттырады.

5. Саралап оқыту.

Әр оқушының қабілетіне қарай тапсырмалар беру — білім сапасын арттырудың тиімді жолы. Бұл әдіс оқушылардың өз мүмкіндігін толық пайдалануға мүмкіндік береді.

3. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі мен шеберлігі

Жаратылыстану пәндерін тиімді оқытудың табысты болуы ең алдымен мұғалімнің кәсіби құзыреттілігіне байланысты. Мұғалім тек білім беруші ғана емес, оқушының зерттеушілік іс-әрекетін бағыттаушы тұлға болуы тиіс.

Білім беру мазмұнының жаңаруы мұғалімнен:

- инновациялық әдістерді меңгеруді;
- АКТ құралдарын тиімді қолдануды;
- оқушының жеке қабілеттерін ескеруді;
- тәжірибелік және жобалық жұмыстарды ұйымдастыруды талап етеді.

Кәсіби шебер мұғалім оқушылардың қызығушылығын арттырып, танымдық белсенділігін дамытады. Ол сабақтың әр кезеңінде оқушының белсенді қатысуын қамтамасыз етеді.

4. Оқу үдерісіндегі бағалау және кері байланыс

Жаратылыстану пәндерін тиімді оқытуда бағалау жүйесі маңызды рөл атқарады. Қалыптастырушы бағалау арқылы оқушының жетістігі үнемі бақыланып, кері байланыс беріледі. Бұл оқушының өз оқуын реттеуге мүмкіндік туғызады.

Кері байланыс түрлері (ауызша пікір, стикер, электронды тест, өзін-өзі бағалау парағы) оқушылардың өз нәтижесін түсініп, алдағы оқу мақсаттарын дұрыс қоюына көмектеседі.

Қорыта айтқанда, бастауыш сыныптарда жаратылыстану бағытындағы пәндерді тиімді оқыту — білім берудің сапасын арттырудағы басты бағыттардың бірі. Бұл пәндер арқылы оқушылардың табиғатты тануға, оны зерттеуге деген қызығушылығы қалыптасады. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен инновациялық тәсілдерді қолдануы оқушылардың ғылыми дүниетанымын кеңейтіп, зерттеушілік дағдыларын дамытады.

Болашақта білім беру саласында жаратылыстану пәндерін оқытуда тәжірибелік және зерттеу бағытындағы сабақтарға басымдық беру, экологиялық және жобалық жұмыстарды арттыру — еліміздің зияткерлік әлеуетін көтерудің маңызды тетігі болып қала береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2023.
2. Әбілқасымов А.Е. *Педагогика және оқыту әдістемесі*. – Алматы: Қазақ университеті, 2021.
3. Селевко Г.К. *Современные образовательные технологии*. – Москва, 2019.
4. Жұмабекова Ф. *Бастауыш білім беруде инновациялық технологиялар*. – Алматы, 2020.
5. Назарбаев Н.Ә. *Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру*. – Астана, 2017.

МЕДИАТІЛ ЖӘНЕ ЗАМАНАУИ КОММУНИКАЦИЯНЫҢ ЖАҢА ПАРАДИГМАСЫ

Баяхметова Лязат Сансызбаевна
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
«№ 51 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Қазіргі қоғам ақпараттық кеңістікте өмір сүріп отыр. Бүгінгі таңда адамның әлеуметтік өмірі, ойлау мәдениеті, көзқарасы және өмірлік құндылықтары бұқаралық ақпарат құралдары, әлеуметтік медиа және цифрлық платформа арқылы қалыптасады. Осы үдерісте тіл тек ақпарат беру құралы ғана емес, сонымен қатар адамдардың санасына әсер ететін, эмоция мен пікір қалыптастыратын қуатты құралға айналды. Сол себепті медиатіл ұғымы заманауи коммуникацияның өзегіне айналып отыр және ХХІ ғасырдағы мәдени және әлеуметтік байланыстардың негізін құрайды.

Медиатіл – бұл бұқаралық ақпарат құралдары мен әлеуметтік желілерде қолданылатын тілдік жүйе, яғни ақпаратты беру, әсер ету және қоғамдық пікір қалыптастыру мақсатындағы тілдік құралдардың жиынтығы. Ол дәстүрлі тілден ерекшеленеді, себебі ықшам, әсерлі, эмоционалды және визуалды компоненттермен тығыз байланыста болады. Медиатіл қысқа мәтіндер мен бейнелі сөз тіркестерін қолдану арқылы ақпаратты жылдам әрі тиімді жеткізеді, оқырман немесе көрерменнің назарын бірден аударады.

Медиатілдің басты белгілері бірнеше аспектіні қамтиды. Мәселен, ықшамдық пен нақтылық – ақпарат қысқа, түсінікті және мазмұнды беріледі. Әлеуметтік желілердегі посттар мен твиттер дәл осы сипатқа ие: бір-екі сөйлемде оқырманға негізгі ой жеткізіледі. Одан кейін эмоционалдылық пен экспрессия – медиатіл қысқа фразалар, риторикалық тәсілдер, эмодзи немесе визуалды элементтер арқылы оқырманның эмоциясына әсер етеді. Сондай-ақ, көп арналық немесе мультимодальдық сипаты – мәтін, бейне, сурет, дыбыс бір арнада тоғысып, тұтас коммуникациялық актіні қалыптастырады. Соның арқасында ақпарат тек сөз арқылы емес, көрнекі және сезімдік тәсілмен де қабылданады. Тағы бір ескере кетер мәселе, жаңашыл лексика – интернет пен әлеуметтік желілер тілі жаңа сөздер мен гибриді құрылымдарды туғызады (мысалы, «пост жазу», «сторис салу», «чаттасу», «лайк басу»). Бұл жаңа сөздер мен тіркестер тілдің икемділігін және заманауи қоғамның даму заңдылығын көрсетеді.

Заманауи коммуникация – тек ақпарат алмасу емес, бұл әсер ету, көзқарас қалыптастыру, аудиториямен байланыс орнату үдерісі. Медиатіл осы міндетті жүзеге асыруда ерекше рөл атқарады. Ол адамның эмоциясына, құндылықтарына және мінез-құлқына әсер ете алады, аудиторияның назарын өзіне аударып, ақпаратты қабылдау тәсілін өзгерте алады. Мысалы, әлеуметтік желілердегі посттар мен бейнематериалдар қысқа, бейнелі әрі интерактивті болғандықтан, адамдардың назары тез аударылады. Осы арқылы медиамәтін авторы аудиториямен диалог орнатып, қоғамдағы пікір мен тренді бағыттай алады.

Медиатілді түсіну мен талдай білу – бүгінгі күннің маңызды құзыреттерінің бірі. Әлеуметтік желіде ақпарат ағымы өте жылдам, сондықтан әрбір адам медиасауатты болуы тиіс. Бұл тек ақпаратты дұрыс қабылдау ғана емес, оны сыни тұрғыдан бағалау, қате немесе

манипулятивті контентті ажырату дағдыларын меңгеруді қамтиды. Осы тұрғыдан, медиатіл қазіргі заман оқушысы мен студентінің біліміндегі маңызды компонентке айналды.

Мектеп пен жоғары оқу орындарында медиасауаттылықты дамыту – тіл мәдениетін жаңа деңгейге көтерудің тиімді жолы. Медиамәтіндердегі тілдік нормаларды, стилистикалық тәсілдерді талдау арқылы оқушылар қазіргі коммуникацияның заңдылықтарын, ақпараттың ықпал ету механизмін үйренеді. Сонымен қатар, медиатіл мен заманауи коммуникацияны зерттеу шығармашылық қабілеттерді дамытуға, өз ойын қысқа әрі нақты жеткізуге үйретеді.

Аталған тақырыпты факультатив немесе арнайы курс ретінде енгізудің бірнеше артықшылығы бар. Біріншіден, цифрлық құзыреттілікті дамыту: оқушылар әлеуметтік желілер мен интернетті тек тұтынушы ретінде емес, саналы, жауапты медиақолданушы ретінде пайдалана алады. Медиамәтін құру, жаңалық жазу, визуалды хабарлама дайындау арқылы олардың ақпараттық мәдениеті қалыптасады.

Екіншіден, тілдік және шығармашылық қабілетті арттыру: сабақ барысында оқушылар өз ойларын қысқа, нақты әрі әсерлі жеткізуге үйренеді. Бұл жазылым мен айтылым дағдыларын дамыта отырып, оқушыны шығармашылық тұрғыда ойлайтын тұлғаға айналдырады. Үшіншіден, сыни ойлау мен талдау машығын қалыптастыру: медиаталдау, фейк жаңалықтарды ажырату, манипуляцияны тану сияқты тапсырмалар арқылы оқушылар ақпаратқа сын тұрғысынан қарауды меңгереді.

Төртіншіден, азаматтық және мәдени құндылықтарды нығайту: медиакеңістіктегі мәдени коммуникацияны зерттеу арқылы оқушылар қазақ тілінің заманауи қолданыс аясын кеңейте алады, ұлттық құндылықтарды насихаттай алады. Бесіншіден, болашақ мамандыққа бағдар беру: бұл пән журналистика, PR, медиаөнер, контент-маркетинг сияқты салаларға қызығушылық танытқан оқушылар үшін кәсіби бағыт-бағдар береді.

Медиатіл – ХХІ ғасырдың жаңа лингвистикалық феномені. Ол қоғамдағы коммуникация мәдениетін өзгертті, тілдің ықпал ету әлеуетін кеңейтті. Заманауи медиақоғамда тиімді қарым-қатынас орнату үшін тек тілдік білім жеткіліксіз, сонымен қатар ақпаратты талдай білу, медиамәтіннің астарын түсіну және этикалық коммуникация нормаларын сақтау қажет.

Қорытындылай келе айтарымыз, медиатіл – тілдің дамуының жаңа кезеңі. Ол тек сөз арқылы емес, эмоция, визуал және цифрлық форма арқылы қарым-қатынас жасау мәдениетін қалыптастырады. Заманауи коммуникация қоғамның ақпараттық, мәдени және әлеуметтік кеңістігінде жаңа құзыреттерді дамытуды қажет етеді. Медиатіл арқылы адамдар өз ойларын тиімді жеткізуді, ақпаратты дұрыс бағалауды, мәдени және этикалық нормаларды сақтауды үйренеді. Сол себепті медиатіл мен заманауи коммуникацияны зерттеу мен үйрену ХХІ ғасыр оқушысы мен азаматын қалыптастырудағы маңызды факторлардың бірі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ахметова, Г. Медиасауаттылық және заманауи коммуникация / Г. Ахметова. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 192 с.
2. Дәулетбекова, А. Цифрлық қоғамдағы медиатіл және ақпарат мәдениеті / А. Дәулетбекова. – Нұр-Сұлтан: Білім, 2021. – 168 с.
3. Смайылов, Е. Медиатіл: теория және практика / Е. Смайылов. – Алматы: Раритет, 2019. – 204 с.

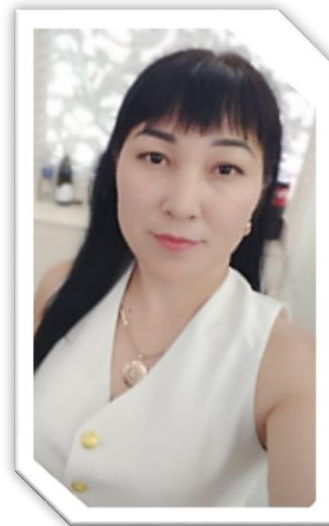
ҰЛТТЫҚ ҚОЛӨНЕРДІ КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРҒА ҮЙРЕТУДІҢ МАҢЫЗЫ

Кенжебекова Айгуль Уралкановна

көркем еңбек пән ұстазы

«Бөкенші жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Семей қаласы, Жаңасемей ауданы, Бөкенші ауылы

Ұлттық қолөнер – халқымыздың мәдениетінің, тарихының және рухани байлығының айнасы болып табылады. Қазақ халқы ғасырлар бойы ұлттық дәстүрлерді, салт-дәстүрлерін, тұрмыс ерекшеліктерін қолөнер арқылы ұрпаққа жеткізген. Қолөнер – тек зат жасау немесе безендіру ғана емес, ол халықтың дүниетанымы, эстетикалық талғамы, еңбек мәдениеті мен шығармашылық қабілеттерін дамытудың тиімді құралы. Осы тұрғыдан ұлттық қолөнерді мектепте, әсіресе көркем еңбек пәні арқылы оқушыларға үйрету – заманауи білім беру жүйесіндегі маңызды педагогикалық бағыттардың бірі болып табылады. Көркем еңбек пәні оқушыларға тек техникалық дағдыларды үйретіп қана қоймай, олардың шығармашылық ойлау қабілетін,

эстетикалық талғамын және еңбек мәдениетін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Ұлттық қолөнерді үйрету барысында оқушылар тек шеберлік техникасын меңгеріп қана қоймай, сонымен бірге халық тарихымен, дәстүрімен танысады. Мысалы, қазақтың киіз басу, ою-өрнекпен безендіру, кесте тігу, ағаш өңдеу, сырлау сияқты дәстүрлі қолөнер түрлерін жасау арқылы оқушылар халықтық мәдени мұрамен тығыз байланыста болады. Бұл олардың ұлттық санасын қалыптастырады, өз мәдениетін бағалауға және қадірлеуге

үйретеді. Ұлттық қолөнерді оқыту арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттері дамиды. Шығармашылық процесінде бала өз ойларын, идеяларын материалға аударып, өзіндік стиль мен шешімдерді ұсына алады. Мысалы, кесте немесе ою жасау кезінде әрбір оқушы өз түстерін, өрнектерін таңдауға мүмкіндік алады. Бұл шығармашылық еркіндік тек эстетикалық дамуға емес, сонымен қатар өзін-өзі тануға, жеке бастамашылдыққа, жауапкершілікке үйретеді. Сонымен қатар, ұлттық қолөнер балалардың моторикасын, ойлау қабілетін, назарын шоғырландыру және жүйелі жұмыс істеу машықтарын жетілдіреді.

Көркем еңбек пәні арқылы ұлттық қолөнерді үйретудің маңызды аспектілерінің бірі – еңбек тәрбиесі. Балалар еңбек процесін тәжірибе арқылы меңгереді, яғни еңбекке деген құрмет, шыдамдылық, жауапкершілік сезімдері қалыптасады. Ұлттық қолөнерді жасауда әрбір кезеңнің – дайындық, өлшеу, кесу, тігу немесе бояу – маңыздылығы бар. Бұл үрдіс оқушыларға жүйелі ойлауды, жоспарлау және орындау қабілеттерін үйретеді. Еңбек арқылы алынған нәтиже – аяқталған, көркем өнім – балаларға еңбекқорлық пен шығармашылық қуанышын сезіндіреді.

Ұлттық қолөнерді оқыту арқылы эстетикалық талғамды дамыту да маңызды. Қазақтың дәстүрлі ою-өрнектері, түстер үйлесімі, композициялық шешімдері ерекше эстетикалық мәнге ие. Көркем еңбек сабақтарында бұл ерекшеліктерді үйрету арқылы оқушылар өз эстетикалық сезімін дамытады, табиғат пен өнер әлеміне қызығушылық

туғызады. Бұл олардың өмір бойы эстетикалық талғамын қалыптастырып, мәдени деңгейін арттырады. Сонымен қатар, ұлттық қолөнерді үйрету арқылы оқушылардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығы артады. Бүгінгі таңда заманауи технологиялар мен глобализация дәстүрлі мәдениеттің кейде ұмытылып кету қаупін туғызады. Сол себепті мектепте ұлттық қолөнерді үйрету балаларға өз мәдениетін бағалауға, дәстүрін құрметтеуге үйретеді. Мысалы, киіз, қобыз немесе ұлттық ойыншық жасау арқылы оқушылар ата-бабасының өмірі мен мәдениетін түсінеді. Бұл олардың патриоттық сезімін, өз ұлтына деген сүйіспеншілігін қалыптастырады. Көркем еңбек пәні арқылы ұлттық қолөнерді үйретудің тағы бір маңыздылығы – шығармашылық және коммуникативтік дағдыларды дамыту. Сабақ барысында оқушылар бірлесіп жұмыс істей отырып, тәжірибе алмасып, бір-бірінің идеясын бағалауды үйренеді. Бұл олардың әлеуметтік дағдыларын, ынтымақтастық қабілетін және топта жұмыс істеу машықтарын жетілдіреді. Сонымен қатар, ұлттық қолөнер бойынша ұйымдастырылған көрмелер мен жарыстар оқушыларға өз еңбегін таныстыруға мүмкіндік

береді, бұл олардың сенімділігін арттырады және шығармашылық мотивациясын күшейтеді. Ұлттық қолөнерді көркем еңбек пәні арқылы оқытуның педагогикалық мәні – білім мен тәрбиенің интеграциясы. Оқушылар тек техникалық дағдыларды меңгеріп қана қоймай, сонымен бірге мәдени, эстетикалық, еңбек және шығармашылық тәрбиені алады. Бұл үрдіс оқушыларды жан-жақты дамыған, шығармашылық ойлайтын, өз мәдениетін

бағалай білетін жеке тұлғаға айналдыруға бағытталған.

Қорытындылай келсек ұлттық қолөнерді көркем еңбек пәні арқылы оқушыларға үйрету – білім беру процесіндегі маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Бұл сабақтар тек эстетикалық немесе техникалық дағдыларды дамытуға емес, сонымен бірге ұлттық мәдениет, патриотизм, еңбек тәрбиесі, шығармашылық қабілет және әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік береді. Ұлттық қолөнер арқылы оқушылар өз мәдени мұрасымен танысып, оны сақтауды және дамытуға ынталы болады. Сол себепті көркем еңбек пәні – ұлттық қолөнерді оқытудағы негізгі педагогикалық құрал болып табылады, ол заманауи мектеп тәрбиесінің маңызды элементі болып есептеледі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Байғазин, С. А. Қазақ халықтық ою-өрнектері мен қолөнері / С. А. Байғазин. – Алматы: Раритет, 2016. – 256 с.
2. Абайұлы, М. Ұлттық қолөнерді оқытудағы педагогикалық әдістер / М. Абайұлы. – Алматы: Санат, 2019. – 160 с.
3. Дүкенбаева, А. Мектепте ұлттық қолөнерді үйрету: тәжірибе және жолдары / А. Дүкенбаева // Қазақстан педагогикалық журналы, 2020. – №2. – С. 45-58.

ФОРМИРОВАНИЕ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ УЧЕБНОЙ РАБОТЫ УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ОБЪЕДИНЁННОГО КЛАССА МАЛОКОМПЛЕКТНОЙ ШКОЛЫ

Кожбанова Мереке Жакуповна

учитель начальных классов

КГУ «Валерьяновская основная средняя школа»

отдела образования района Беимбета Майлина

Управления образования акимата Костанайской области

Современная образовательная среда требует от школы гибких подходов к обучению, особенно в условиях малокомплектных школ, где один класс может объединять учащихся разных возрастных групп и уровней подготовки. В таких условиях формирование и совершенствование навыков самостоятельной учебной работы становится ключевым фактором успешного обучения и развития учащихся. Самостоятельная учебная деятельность способствует развитию критического мышления, ответственности, инициативы и способности к самоорганизации – качеств, необходимых для успешной социализации и дальнейшего образования.

Особенности объединённых классов малокомплектных школ

Объединённый класс малокомплектной школы представляет собой образовательную группу, в которой одновременно обучаются дети разных возрастных категорий или с разным уровнем подготовленности. Такая организация обучения связана с ограничением количества педагогических кадров и необходимостью рационального использования учебного времени и ресурсов. В этом контексте самостоятельная учебная работа учащихся приобретает особую значимость, поскольку она позволяет каждому ребёнку работать в своём темпе, осваивать материал по индивидуальной программе и активно включаться в образовательный процесс без постоянного контроля со стороны учителя.

Педагогическая значимость самостоятельной учебной работы

Самостоятельная учебная работа представляет собой деятельность учащихся, направленную на освоение учебного материала без прямого руководства педагога. Она включает выполнение заданий, решение проблемных вопросов, подготовку проектов, самостоятельное чтение и анализ информации. В малокомплектных объединённых классах самостоятельная работа позволяет учителю более эффективно распределять своё внимание между учениками, а также создавать индивидуальные образовательные траектории.

Педагогическая значимость самостоятельной работы заключается в формировании у детей навыков планирования, самоконтроля и оценки собственной деятельности. Учащиеся учатся ставить цели, распределять время, искать и обрабатывать информацию, анализировать результаты и корректировать свои действия. Эти навыки важны не только для успешного освоения школьной программы, но и для развития самостоятельного мышления, инициативности и уверенности в собственных силах.

Методы формирования самостоятельной работы в объединённом классе

Формирование самостоятельной учебной работы требует системного подхода и использования разнообразных методов и приёмов. Среди них можно выделить следующие:

Дифференцированные задания – подготовка заданий разного уровня сложности, соответствующих возрасту и уровню подготовки каждого ученика. Это позволяет поддерживать интерес к учебе и избегать перегрузки. Проектная деятельность – выполнение мини-проектов или исследовательских заданий, в ходе которых учащиеся самостоятельно планируют работу, распределяют обязанности, анализируют результаты и делают выводы.

Использование учебных пособий и наглядных материалов – книги, рабочие тетради, интерактивные пособия, цифровые ресурсы, которые помогают детям ориентироваться в материале и работать самостоятельно. Групповая и парная самостоятельная работа – сочетание индивидуальной и совместной деятельности способствует развитию коммуникативных навыков, обмену опытом и взаимопомощи между учащимися. Рефлексивные приёмы – обсуждение результатов работы, ведение дневников успехов, самооценка и взаимная оценка, что позволяет детям анализировать собственные действия и достигнутые результаты. Несмотря на очевидные преимущества самостоятельной работы, существуют определённые трудности в её организации в объединённых классах. Среди них – разный уровень подготовки учеников, необходимость индивидуального подхода к каждому ребёнку, ограниченное время для педагогического сопровождения. Решение этих проблем возможно через грамотное планирование учебного процесса, создание дифференцированных заданий, использование современных образовательных технологий и методов индивидуализации обучения. Эффективным инструментом является внедрение элементов дистанционного и цифрового обучения, использование электронных ресурсов, платформ и приложений для самостоятельной работы. Это позволяет каждому ребёнку работать в своём темпе, получать мгновенную обратную связь и поддерживать интерес к учебе.

Влияние самостоятельной работы на личностное развитие

Самостоятельная учебная работа не только способствует усвоению знаний, но и формирует личностные качества учащихся. В процессе самостоятельного изучения материала дети развивают целеустремлённость, ответственность, умение принимать решения и нести за них ответственность. Они учатся анализировать информацию, делать выводы, планировать свои действия и корректировать их при необходимости. В объединённых классах такие навыки особенно важны, так как дети часто работают в условиях ограниченного непосредственного контроля со стороны учителя.

Кроме того, самостоятельная работа формирует у учащихся уверенность в своих силах и мотивацию к обучению. Дети осознают, что их усилия напрямую влияют на результаты, и это стимулирует активное участие в образовательном процессе.

Формирование и совершенствование самостоятельной учебной работы в объединённом классе малокомплектной школы является важным компонентом современного образовательного процесса. Оно позволяет эффективно организовать обучение при ограниченных ресурсах, учитывать индивидуальные особенности каждого ученика, развивать навыки самостоятельности, критического мышления, самоконтроля и ответственности. Внедрение различных методов самостоятельной работы, таких как дифференцированные задания, проектная деятельность, групповая работа, использование цифровых ресурсов и рефлексивных приёмов, позволяет сделать образовательный процесс более гибким, интересным и результативным. Таким образом, организация самостоятельной учебной работы – это не только способ освоения учебного материала, но и средство формирования личностных и профессиональных компетенций учащихся. В малокомплектных объединённых классах её значение особенно велико, так как она способствует созданию условий для индивидуального развития, повышения мотивации к обучению и успешной социализации детей.

Список литературы:

1. Иванова, Н. П. (2016). Психология младшего школьника. Москва: Просвещение.
2. UNESCO. (2013). ICT in Education: A Curriculum for Schools and Teacher Development. Paris: UNESCO.
3. Slastenin, V. A., & Podymova, L. B. (2015). Pedagogy for Primary School Teachers. Moscow: Academy.
4. Ахметова, Г. К. (2020). Инновационные подходы в обучении младших школьников. Білім және ғылым, 1(8), 33–41.

ҚАЗАҚ КЛАССИКАЛЫҚ ӘДЕБИЕТІНІҢ ТАРИХЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЗІРГІ ӘДЕБИЕТТЕГІ ОРНЫ

Карымсакова Факиза Мухаметхановна
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
Әлихан Бөкейхан атындағы №39 жалпы
орта білім беретін мектебі
Абай облысы, Семей қаласы

Қазақ классикалық әдебиеті – ұлттық руханият пен мәдениеттің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ол ғасырлар бойы халықтың ой-пікірін, тұрмысын, дәстүрін, тарихи санасын бейнелеп, қоғамның дамуына ықпал еткен әдеби мұра. Классикалық әдебиет ұғымы қазақ әдебиетінде дәстүрлі кезеңді, яғни жазба әдебиет пайда болғанға дейінгі және одан кейінгі шығармалар қатарын қамтиды. Бұл кезеңде әдебиет негізінен ауызша және жазбаша түрде дамыды, оның басты мақсаты – халықтық тәжірибе мен

моральдық-этикалық құндылықтарды келесі ұрпаққа жеткізу болды. Қазақ әдебиетінің классикалық кезеңі негізінен халық эпостары мен жырлардан басталады. «Қобыланды батыр», «Алпамыс батыр», «Ер Тарғын» сияқты эпостар қоғамның тарихи оқиғаларын, батырлық дәстүрлерін, ұлттық құндылықтарды бейнелеп, халықтың рухани өмірін сақтап қалды. Бұл эпостарда тек тарихи сюжет қана емес, адамгершілік, әділдік, батылдық, елге қызмет ету сияқты ұғымдар көрініс табады. Сонымен қатар, халық ауыз әдебиеті – мақал-мәтел, ертегі, жырлар – әдебиеттің негізгі үлгісін қалыптастырып, сөз мәдениетінің дамуына әсер етті.

Классикалық әдебиеттің дамуының келесі кезеңі – жазба әдебиет кезеңі болды. 19-шы ғасырдың аяғы мен 20-шы ғасырдың басында қазақ әдебиетінде алғашқы жазбаша шығармалар пайда болып, әдебиеттің формасы мен мазмұны жаңа деңгейге көтерілді. Бұған дейін әдебиет негізінен ауызша дәстүрде дамып, эпос, жыр, терме, мақал-мәтел сияқты халық шығармалары арқылы ұрпақтан ұрпаққа жеткен болатын. Ал жазба әдебиет дәстүрлі ауызша шығармаларды жинақтап, оларды жазбаша түрде жүйелеп, жаңа стильдер мен жанрларды қолдануға мүмкіндік берді. Бұл кезеңде қазақ әдебиетінде әлеуметтік, моральдық және философиялық мәселелер кеңінен қозғалды. Әсіресе қоғамдағы әділетсіздік, білімнің маңызы, ұлттық сана мен рухани құндылықтар шығармалардың басты тақырыбына айналды. Жазба әдебиеттің дамуының арқасында шығармаларды талдау, оқыту және сақтау мүмкіндігі кеңейді. Сондай-ақ, бұл кезеңде әдеби тіл қалыптасып, жазба нормалары дамыды, ұлттық әдебиетке өзіндік стиль мен мәнер қосылды.

Жазба әдебиеттің дамуы қазақ қоғамының мәдени және әлеуметтік дамуы үшін маңызды болды, себебі ол тек әдебиет саласында ғана емес, ұлттық сана мен тарихи білімнің дамуына да үлес қосты. Осы кезеңдегі шығармалар бүгінгі күнге дейін ұлттық әдеби мұра ретінде сақталып, қазіргі қазақ әдебиеті мен педагогикасында маңызды орын алады.

Қазақ классикалық әдебиетінде поэзияның ерекше орны бар. Қара өлең, күй, терме, әндер халық өмірінің барлық қырын бейнелеген. Мысалы, Абай Құнанбаевтың шығармалары қазақ әдебиетінде жаңа бағыт ашып, философиялық ой мен моральдық тәрбиелік мәнді ұштастырды. Абайдың өлеңдері мен қара сөздері ұлттық сана мен руханиятты дамытуда маңызды рөл атқарды, қазіргі әдебиетте де өзектілігін жоғалтпай, әр жаңа буынға сабақ болып келеді. Сол сияқты Шәкәрім Құдайбердіұлының шығармалары қазақ философиясының тереңдігін, моральдық-этикалық мәселелерді бейнелейді. Қазақ

классикалық әдебиетінің қазіргі әдебиеттегі орны – бұл тек тарихи мұра ретінде сақталуы ғана емес, сонымен қатар заманауи әдебиеттің дамуына ықпал етуі. Қазіргі жазушылар мен ақындар өз шығармаларында классикалық әдебиеттің мотивтерін, ұлттық ерекшеліктерін және тілдік құралдарын жиі қолданады. Мысалы, батырлық эпостар мен халық жырларының кейіпкерлері қазіргі прозада немесе драматургияда қайта жаңғыруда. Бұл қазақ оқырманына ұлттық тарихты, мәдениет пен дәстүрді терең түсінуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, классикалық әдебиет қазіргі әдебиетте шығармашылық ізденістер үшін шабыт көзі болып табылады. Қазақ классикалық әдебиетінің тілдік мәні қазіргі әдебиет үшін де аса маңызды. Классикалық шығармаларда қолданылған бай лексика, фразеология, мақал-мәтелдер мен мақал сөз тіркестері қазіргі жазушылар мен тілші ғалымдарға ұлттық тілдің сақталуы мен дамуына айтарлықтай үлес қосады. Мысалы, Абай Құнанбаев пен Шәкәрім Құдайбердіұлының өлеңдерінде кездесетін архаикалық сөздер мен көркем тілдік құрылымдар қазіргі әдеби тілдің дамуында тарихи сабақ ретінде қызмет етеді. Бұл сөздік қазынасы арқылы жазушылар жаңа туындыларында ұлттық бояуды сақтап, әдеби тілдің көркемдік мүмкіндіктерін кеңейтеді.

Сонымен қатар, классикалық әдебиетте фольклорлық элементтердің орны ерекше. Халық жырлары, батырлық эпостар, мақал-мәтелдер заманауи шығармаларда кейіпкерлердің мінез-құлқын, моральдық және этикалық құндылықтарын көрсетуге мүмкіндік береді. Мысалы, батырлық эпостарда бейнеленген қаһармандық қасиеттер мен әділдік принциптері қазіргі прозалық шығармаларда кейіпкерлердің шешім қабылдауына әсер етеді. Бұл тәсіл арқылы оқырман тек мәтінді қабылдап қана қоймай, ұлттық сана мен адамгершілік құндылықтарды бағалауды үйренеді. Классикалық әдебиеттің тілдік құрылымы қазіргі әдебиет үшін стильдік үлгі ретінде қызмет етеді. Көркемдік тәсілдер, аллегория, метафоралық бейнелер және образдық тіл қазіргі жазушыларға шығармаларды жан-жақты, терең және әсерлі етіп жеткізуге мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан алғанда, қазақ классикалық әдебиеті тек тарихи мұра емес, сонымен қатар қазіргі әдебиеттің тілдік және эстетикалық дамуына негіз болатын маңызды ресурс болып табылады. Қазіргі әдебиетте классикалық мұраны қолдану тек шығармашылық аспектілерде ғана емес, оқыту мен тәрбиелік мақсатта да маңызды. Мектептерде қазақ әдебиеті сабақтарында Абай, Шәкәрім, халық эпостары мен жырлары оқушыларға ұлттық сана, тарихи ойлау және эстетикалық талғамды дамытуға көмектеседі. Бұл әдеби мұра арқылы жас ұрпақ өз мәдениетін, тілін және дәстүрін сақтап, болашаққа жеткізеді. Қазіргі заманғы әдебиет пен классикалық әдебиет арасындағы байланыс инновациялық тәсілдер арқылы нығая түседі. Цифрлық кітаптар, электрондық ресурстар, аудио- және бейнематериалдар арқылы классикалық шығармаларды заманауи оқырманға қызықты етіп жеткізу мүмкіндігі артты. Бұл әсіресе жастар арасында қазақ классикалық әдебиетіне деген қызығушылықты арттырады және ұлттық мәдениеттің үздіксіз дамуын қамтамасыз етеді.

Қорытындылай келе айтарымыз, қазақ классикалық әдебиеті – ұлттық мәдениеттің, тілдің және руханияттың негізі болып табылады. Оның тарихи дамуы, поэзиялық және прозалық шығармалары қазіргі әдебиетке терең ықпал етеді. Классикалық әдебиет қазіргі заманғы жазушылар мен ақындарға шығармашылық шабыт беріп, жастардың ұлттық сана-сезімін, эстетикалық талғамын және мәдени құндылықтарды қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Қазақ классикалық әдебиеті мен қазіргі әдебиет арасындағы байланыс – бұл мәдениет пен білімнің сабақтастығы, ұлттық мұраны сақтаудың және дамытудың кепілі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Абай Құнанбаев. (1991). Қара сөздер. Алматы: Жазушы.
2. Шәкәрім Құдайбердіұлы. (2000). Шығармалары. Алматы: Ғылым.
3. Бекенов, Ж. (2015). Қазақ әдебиетінің тарихы: Классикалық дәуір. Алматы: Білім.

**МӘТІНДЕГІ СӨЗДІК ҚОР МЕН ТІЛДІК
ЕРЕКШЕЛІКТЕРДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫН ЖАҢАША
ТҮСІНДІРУ**

**Даутова Асель Серикболовна
бастауыш сынып мұғалімі**

**Әлихан Бөкейхан атындағы №39 жалпы орта білім беретін
мектебі**

Абай облысы, Семей қаласы

Мәтін – кез келген тілдік құбылыстың негізгі бірлігі болып табылады. Ол тек сөздердің жинағы емес, сонымен бірге ой, сезім, ақпарат және мәдени кодтарды жеткізетін құрылымдық жүйе болып саналады. Оқушының немесе тіл үйренушінің мәтінді дұрыс түсінуі, оны талдай білуі көбіне мәтіндегі сөздік қор мен тілдік ерекшеліктерді қаншалықты меңгергеніне байланысты. Сөздік қор мен тілдік құрылымдар – тілдің функционалдық негізі, олар арқылы ақпарат беріледі, ой мен сезім жеткізіледі, логикалық және эмоционалды байланыстар жасалады. Сөздік қордың кеңдігі оқушыға мәтінді терең түсінуге, автордың ойы мен идеяларын дұрыс қабылдауға мүмкіндік береді. Мысалы, мәтінде кездесетін архаикалық немесе салалық терминдер, мақал-мәтелдер мен тұрақты сөз тіркестері оқушының білім деңгейіне сай түсіндірілмесе, мәтінді толық меңгеру қиынға соғады. Сонымен қатар, тілдік ерекшеліктер – сөйлемнің құрылымы, синтаксистік байланыстар, көркемдік құралдар (салыстыру, метафора, эпитет) – мәтінді тек ақпарат көзі емес, эмоциялық және эстетикалық тәжірибе ретінде қабылдауға ықпал етеді. Мәтінді оқыту мен талдау барысында сөздік қор мен тілдік ерекшеліктердің рөлін жаңаша қарастыру өте маңызды. Бұл тек сөздерді жаттап алу немесе олардың мағынасын білу емес, сонымен қатар оқушыларға тілдің функционалдығын түсіндіруді қамтиды. Мысалы, әрбір сөз немесе тіркес белгілі бір контекстте өз мағынасын толық ашады, сөйлемдегі орны арқылы ақпарат пен эмоционалды реңк береді. Мұндай тәсіл оқушының когнитивтік қабілеттерін дамытады, логикалық ойлау мен мәтінді талдау дағдыларын жетілдіреді. Сонымен қатар, сөздік қор мен тілдік ерекшеліктерді талдау педагогикалық тұрғыдан да маңызды. Мұғалім мәтінді талдауда әрбір жаңа сөздің, көркемдік құралдың немесе грамматикалық құрылымның маңызын көрсету арқылы оқушылардың тілдік сезімін қалыптастырады. Бұл олардың тек тілдік формаларды емес, тілдік мәнді, мәтіннің эмоционалды және логикалық байланысын да түсінуіне мүмкіндік береді. Мәтіннің әрбір компонентін мұқият талдау оқушыларға шығармашылық қабілеттерін дамытуға, өз ойын дәл және көркем жеткізуге, сондай-ақ ұлттық және жалпы мәдени құндылықтарды тануға жол ашады. Мәтінді оқыту мен талдау барысында сөздік қор мен тілдік ерекшеліктердің рөлін жаңаша қарастыру, олардың когнитивтік және педагогикалық мәнін көрсету – білім беру процесінің маңызды аспектісі болып табылады. Бұл тәсіл оқушылардың тілдік құзыреттілігін арттырады, мәтінді терең түсінуіне және шығармашылық ойлауға ықпал етеді, сонымен бірге білім беру процесін интерактивті, тиімді және қызықты етуге мүмкіндік береді.

Сөздік қор – тілдегі сөздердің, сөз тіркестерінің және олардың мән-мағыналық байланыстарының жиынтығы. Мәтінді түсіну үшін оқушыға тек сөздің мәнін білу жеткіліксіз; сонымен қатар оның контекстегі қолданылуын, синонимдік және антонимдік қатынасын, эмоционалдық және экспрессивтік мәнін түсіну қажет. Жаңаша түсіндіру тұрғысынан сөздік қорды қарастыру бірнеше аспектіні қамтиды:

- Семантикалық кеңейту – сөздердің әртүрлі мәнін, қолдану аймағын және контекстегі нюанстарын көрсету. Мысалы, бір сөздің бірнеше мағынасы бар болса, оқушыны сол әр мағынаны мәтін аясында ажырата білуге үйрету маңызды.
- Стилистикалық ерекшеліктерді меңгерту – сөздер мен тіркестердің формальды немесе бейресми, ғылыми немесе публицистикалық стильде қолданылуын талдау. Бұл

оқушыларға тілдің байлығын көрсетуге, мәтінді дұрыс интерпретациялауға көмектеседі.

- Когнитивтік байланыстарды қалыптастыру – сөздерді ұғымдар мен ойлар жүйесінде қарастыру. Сөздік қор арқылы оқушы мәтіннің логикалық құрылымын, себеп-салдар байланыстарын, негізгі идея мен қосымша ақпарат арасындағы қатынасты түсінеді.
- Сөздік қорды жаңаша түсіндірудің маңызды аспектісі – оны тек механикалық жаттау емес, ойлау мен талдау құралы ретінде пайдалану. Оқушы сөздің мағынасын контекстке байланысты түсінгенде ғана мәтінді жан-жақты игереді, автордың ойы мен мәтіннің негізгі идеясын дұрыс бағалай алады.

Мәтіннің тілдік ерекшеліктері – грамматикалық құрылымдар, синтаксистік байланыстар, морфологиялық формалар, фонетикалық ерекшеліктер және риторикалық тәсілдер. Олар мәтіннің құрылымын, мазмұнын және әсер етуін айқындайды. Жаңаша түсіндіру тұрғысынан тілдік ерекшеліктерді мынадай бағытта қарастыруға болады:

- Синтаксистік құрылымдардың маңызы – күрделі және қарапайым сөйлемдерді, сұрақтық және нақтылық формаларды талдау арқылы оқушы логикалық ойлауды дамытады. Синтаксис арқылы мәтіннің ритмі, акценттері, маңызды ақпараттың берілу тәсілі айқындалады.
- Морфологиялық ерекшеліктер – сөз таптарының рөлін, сөздің жасалу жолдарын, тұлға мен сан белгілерін талдау оқушыға мәтінді толық түсінуге көмектеседі. Морфология арқылы оқушы сөздің функциясын, сөйлемдегі рөлін және басқа сөздермен байланысын түсінеді.
- Риторикалық және стилистикалық тәсілдер – мәтіндегі эпитеттер, метафоралар, қайталаулар, гиперболалар оқушыға мәтіннің эмоционалды әсерін жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл әсіресе әдеби мәтіндерде маңызды, себебі тілдік ерекшеліктер оқушының шығармашылық ойлау қабілетін дамытады.
- Фонетикалық ерекшеліктер – тілдік дыбыстық құралдардың қолданылуы, ырғақ, интонация, аллитерация мен ассонанс мәтіннің музыкалылығын және әсерлілігін арттырады. Бұл мәтінге эмоционалды реңк береді, оқушының мәтінге деген назарын шоғырландырады.

Мәтінді оқытудағы жаңаша тәсілдер. Жаңаша түсіндіру бойынша сөздік қор мен тілдік ерекшеліктерді оқыту бірнеше практикалық тәсілдер арқылы жүзеге асады:

Контекст арқылы сөздік жұмыс – жаңа сөздерді тек мағынасы бойынша емес, нақты мәтіндегі қолданылу жағдайымен таныстыру.

Салыстырмалы талдау – синонимдер мен антонимдер, түрлі стильдегі сөздер мен тіркестер арқылы мәтін мазмұнын терең түсіндіру.

Талқылау және интерпретация – оқушыларға мәтіндегі тілдік ерекшеліктердің эмоционалды, логикалық және стилдік әсерін талқылауға мүмкіндік беру.

Жазбаша және ауызша шығармашылық – мәтіндегі сөздік және тілдік ерекшеліктерді қолдана отырып, өз ойларын жеткізуге үйрету.

Мәтіндегі сөздік қор мен тілдік ерекшеліктердің маңызы тек тілдік біліммен шектелмейді. Олар оқушының когнитивтік, шығармашылық, аналитикалық және коммуникативтік қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Жаңаша түсіндіру тәсілі сөздік қорды тек жаттау емес, ойлау және талдау құралы ретінде қолдануға, тілдік ерекшеліктерді мәтіннің мәнін ашу, авторлық ойды бағалау және шығармашылық қабілеттерді дамыту үшін пайдалану қажеттілігін көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Петухова, Н. Языковые особенности текста и их роль в обучении / Н. Петухова. – Санкт-Петербург: Питер, 2021. – 176 с.
2. Қанатова, Л. Тілдік құрылымдар және оқушының когнитивтік дамуы / Л. Қанатова. – Алматы: Атамұра, 2019. – 208 с.
3. Васильева, Е. Методика работы со словарным запасом в школе / Е. Васильева. – Москва: Наука, 2020. – 192 с.

БАЛАБАҚШАДА ДАМУЫШЫ ОРТАНЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ПРИНЦИПТЕРІ

Жұмажанова Арай Орынғалиевна

№11 «Ертөстік» бөбекжайының тәрбиешісі

Семей қаласы білім бөлімі

Абай облысы білім басқармасы

Балабақшадағы заттық-дамытушы ортаны тиімді ұйымдастыру – мектепке дейінгі жастағы балалардың табиғи әлеуетін ашуға, олардың жан-жақты үйлесімді дамуына жағдай жасайтын басты педагогикалық талаптардың бірі болып табылады. Мұндай орта – баланың өзін қоршаған әлемді еркін зерттеуіне мүмкіндік беретін, оның танымдық қызығушылығын оятатын, дербес әрекетке ынталандыратын кеңістік. Дамытушы ортаның сапалы ұйымдастырылуы баланың ойлау қабілетінің, тілдік дағдыларының, қиялы мен шығармашылық мүмкіндіктерінің, сезімдік қабылдауының, сондай-ақ әлеуметтік қарым-қатынас мәдениетінің қалыптасуына тікелей ықпал етеді. Балалар ойын, тәжірибе, зерттеу арқылы дамиды егер ескерсек, олардың айналасындағы заттық орта мүмкіндігінше мазмұнды, бейімделгіш, қауіпсіз және баланың жас ерекшеліктеріне сай болуы тиіс. Дұрыс ұйымдастырылған орта баланы жаңа әрекеттерді өз бетінше меңгеруге жетелейді, өз ойымен бөлісуіне, сұрақ қоюына, шешім қабылдауына, бастама көтеруіне жағдай жасайды. Бұл – мектепке дейінгі тәрбиенің маңызды мақсаттарының бірі. Сонымен қатар дамытушы орта педагог пен бала арасындағы қарым-қатынасты да жандандырады. Тәрбиеленуші өзін еркін сезінген сайын оның әрекеттері саналы, белсенді әрі мақсатты бола түседі. Ал педагог үшін ортаның тиімді ұйымдастырылуы балалардың даму деңгейін бақылауға, оларды дер кезінде қолдауға, оқу-тәрбие процесін жеңіл әрі нәтижелі жүргізуге мүмкіндік береді. Осы себепті балабақшадағы заттық-дамытушы ортаны құру белгілі бір педагогикалық принциптерге сүйене отырып жүзеге асырылады. Бұл принциптер ортаның мазмұны мен құрылымын айқындайды, баланың жеке және әлеуметтік дамуына қолайлы жағдай жасауға бағытталған. Төменде балабақшада дамытушы ортаны ұйымдастырудың негізгі қағидалары жан-жақты талданып, олардың мәні мен маңыздылығы кеңінен түсіндіріледі.

Жас ерекшеліктеріне сәйкестік принципі

Балалардың жас ерекшеліктері мен даму деңгейлері – ортаны құруда басты бағдар. Мектепке дейінгі әр жас тобының психологиялық-физиологиялық даму ерекшеліктері ескеріледі. Мысалы, 2–3 жастағы балаларға арналған орта қарапайым, қауіпсіз, түсінікті материалдардан тұруы қажет болса, 5–6 жастағы балалар үшін күрделірек құрастыру, танымдық ойындар, тәжірибе жасауға арналған бұрыштар ұйымдастырылады. Әр материалдың баланың жасына сай қауіпсіздігі, салмағы, көлемі, түсі және оны қолдану тәсілі ескеріледі. Осылайша, жас ерекшеліктеріне сәйкес орта балалардың өз мүмкіндігіне сай әрекет етуіне, жаңа дағдыларды меңгеруіне мүмкіндік береді.

Қолжетімділік және ашықтық принципі

Дамытушы ортадағы барлық материалдар балаға еркін алуға, қолдануға, орнына қоюға ыңғайлы болуы тиіс. Ашық сөрелер, белгіленген аймақтар, жеңіл материалдар балаларды дербестікке баулиды. Қолжетімділік балалардың өз бетінше әрекет етуін арттырып, олардың жауапкершілігін, ұқыптылығын қалыптастырады. Балалар белгілі бір материалды қолдану үшін үлкендерден рұқсат сұрамай, өз қалауы бойынша әрекет ете алуы маңызды. Бұл олардың таңдау жасау, жоспарлау, мақсат қою қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Қауіпсіздік принципі

Баламен жұмыс істеуде ең басты талап – оның денсаулығы мен қауіпсіздігі. Ортадағы жиһаздар, ойыншықтар, құралдар қауіпсіз материалдардан жасалып, өткір бұрыштары, сынғыш элементтері болмауы керек. Барлық аймақтарда қауіпсіздік ережелеріне сәйкес орналастыру жүзеге асырылады. Мысалы, су және құммен ойнау бұрышы таймайтын

жабындармен жабдықталуы қажет, ал спорттық аймақта жұмсақ кілемшелер, қауіпсіз жаттығу құралдары болуы тиіс. Қауіпсіз орта – баланың еркін қозғалыс жасауына және белсенді ойнауына мүмкіндік береді.

Дамытушы ортаны ұйымдастыруда әрбір аймақ белгілі бір қызмет атқарумен қатар, бірнеше бағытта қолдануға ыңғайлы болуы керек. Мысалы, құрылыс бұрышы тек құрастыруға емес, математика элементтерін үйренуге, кеңістікті бағдарлай білуге, логикалық ойлауға баулуға көмектесе алады. Көпфункционалды орта балаға бір материалды түрлі мақсатта қолдануға мүмкіндік беріп, шығармашылығын дамытады. Сондай-ақ білім беру салаларының бірігуі, ойын мен оқу әрекетінің қатар жүруі ортаның тиімділігін арттырады.

Тәрбиелеу және дамыту мақсатына бағытталу принципі

Әрбір элемент баланың белгілі бір дағдысын дамытуға бағытталған болуы керек. Мысалы, ұсақ моториканы дамытуға арналған мозаикалар, саусақ ойындары, құм терапиясы материалдары; тіл дамыту бұрышында көркем әдебиет, сөйлеуге ынталандыратын суреттер, театрландырылған ойын құралдары; когнитивтік қабілеттерді дамытуға арналған логикалық ойындар, тәжірибелерге арналған материалдар орналастырылады. Ортаның тәрбиелік құндылығы ұлттық салт-дәстүр, мәдениет элементтері арқылы да көрініс табуы мүмкін.

Эстетикалық үйлесім принципі

Балабақшадағы орта баланың эмоциялық әлеміне әсер ететіндіктен, оның әсемдігі, түс үйлесімділігі, жарықтандырылуы үлкен мәнге ие. Жинақы, таза, әсем безендірілген, табиғилық элементтері бар орта баланың көңіл-күйін тұрақтандырып, эстетикалық талғамын қалыптастырады. Әр аймақтың өзіндік безендірілуі, түс үйлесімділігі, табиғи материалдардың болуы – орта сапасының бір белгісі.

Өзгермелілік және икемділік принципі

Балалардың қызығушылығы жиі өзгередініктен, дамытушы орта да үнемі жаңартуды қажет етеді. Ай сайын немесе маусым сайын ортаны жаңа материалдармен толықтыру, тақырыпқа сай безендіру, ойын бұрыштарын ауыстырып отыру баланың қызығушылығын арттырады. Икемді орта педагогқа да, балаға да түрлі оқу және ойын формаларын еркін ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Балалардың жеке және топтық жұмысын ұйымдастыру принципі

Дамытушы ортаны ұйымдастыру барысында балалардың жеке әрекет етуіне де, шағын топпен немесе бүкіл топпен бірлесе жұмыс жасауына да тең мүмкіндік беру – маңызды педагогикалық принциптердің бірі. Әр бала тұлға ретінде өзіндік қарқынымен, өзіне тән қызығушылықтарымен, темперамент ерекшеліктерімен дамитынын ескерсек, жеке жұмыс жасауға арналған кеңістіктің болуы олардың өзін еркін сезінуіне, өз ойын толық жеткізуіне және жеке қабілеттерін көрсетуіне жағдай жасайды. Мұндай аймақтар – тыныш, алаңдатпайтын, баланың ойлануына, зерттеуіне, шығармашылықпен айналысуына қолайлы орындар болуы тиіс. Жеке жұмыс барысында бала өз әрекетін реттеуді, назарын шоғырландыруды, тапсырманы өз бетімен бастау мен аяқтауды үйренеді. Сонымен қатар топтық жұмыс ұйымдастыруға арналған ашық кеңістік балалардың әлеуметтік тәжірибесін кеңейтіп, бір-бірімен қарым-қатынас жасау мүмкіндігін арттырады. Топтық тапсырмалар мен бірлескен ойындар барысында балалар келісімге келуді, өз ойларын ортақ талқылауда дәлелдеуді, өзгелердің пікірін тыңдауды, рөлдерді әділ бөлуді үйренеді. Бұл дағдылар олардың болашақта ұжымда жұмыс істеуіне, жауапкершілік сезімінің қалыптасуына және ынтымақтастыққа бейім болуына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әбиев Н., Бабаев С., Құдиярова А. Педагогика. – Алматы: Дарын, 2014.
2. Әмірова А. Мектепке дейінгі педагогика. – Алматы: Бөбек, 2016.
3. Монтессори М. Балалар үйі: Монтессори педагогикасының негіздері. – Алматы: Раритет, 2015.
4. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – Москва: Педагогика, 1991.

МЕКТЕПТЕГІ ЖАС БАЛУАНДАР: ЖАТТЫҒУ МЕН ТӘРБИЕ ҚАТАР ЖҮРУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Өленов Саят Әлібекұлы
дене шынықтыру пәні мұғалімі
«Жезкент орта мектебі» КММ
Абай облысы білім басқармасы
Бородулиха ауданы білім бөлімі

Қазіргі мектептік білім беру тек академиялық дағдылар мен пәндік біліммен шектелмейді. Балалардың жан-жақты дамуы, физикалық және рухани тұрғыдан қалыптасуы да маңызды рөл атқарады. Солардың бірі – жас балуандардың спорттық және физикалық дамуы, әсіресе мектеп жасындағы балалар үшін жаттығулар мен тәрбие қатар жүретін жүйелі процесстің ұйымдастырылуы. Жас балуандардың дамуы тек спорттық жетістіктерге ғана емес, олардың тәрбиелік, психологиялық және әлеуметтік қасиеттерін қалыптастыруға бағытталған. Алғашқы кездерде жас балуандардың жаттығуы көбіне физикалық қабілеттерін дамытуға бағытталған. Балалар күш, жылдамдық, икемділік, төзімділік сияқты негізгі қозғалыс қасиеттерін меңгереді. Мұндай дағдылар оларға спорттық ойындарда, физикалық белсенділікті қажет ететін іс-шараларда сенімділік береді. Дегенмен, тек физикалық дайындық жеткіліксіз.

Мектептегі жас балуандардың тәрбиелік бағытта да дамуы бірдей маңызды болып табылады. Жаттығу процесі кезінде балаларда еңбекқорлық, тәртіп, жауапкершілік, өзіне және өзгелерге құрмет көрсету сияқты қасиеттер қалыптасады.

Спорттық тәрбие мен физикалық дайындық бір-бірін толықтырады. Жаттығу барысында балалардың бойына күш-жігер, табандылық, қиындыққа төтеп беру қабілеті дарытылып, олар бұл қасиеттерді күнделікті өмірде қолдана біледі. Мысалы, күрес, гимнастика, командалық спорт түрлері балаларға стратегия құру, жеңіске жету жолындағы қиындықтарды жеңу, эмоцияларын басқару сияқты дағдыларды үйретеді. Ал бұл қабілеттер тек спорт залында емес, сыныпта, үйде және қоғамдық ортада да пайдасын тигізеді.

Жас балуандардың дамуының маңызды аспектісі – психологиялық тұрақтылық пен өзін-өзі бағалау. Спорттық жаттығулар балаларды жеңіске жеткенде қуаныш сезімін, сәтсіздікке ұшырағанда шыдамдылық пен өзін-өзі түзету қабілетін береді. Мұндай тәжірибе балалардың эмоционалды интеллектін дамытуға, әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, жаттығу барысында баланың өзіне сенімі артып, топ ішінде өз орнын анықтап, жауапкершілік сезімін қалыптастырады.

Тәрбие элементтері де жас балуандардың спорттық дамуының құрамдас бөлігі болып табылады. Мұғалімдер мен жаттықтырушылар сабақ барысында балаларға ынтымақтастық, өзара көмек, әділдік сияқты моральдық құндылықтарды үйретеді. Мысалы, күрес немесе командалық ойындар кезінде тек физикалық жеңіске емес, әділдікке, қарсыласты сыйлауға, топпен бірлесіп жұмыс істеуге үйрету маңызды. Бұл тәсіл балаларды тек дене жағынан ғана емес, адамгершілік және әлеуметтік тұрғыдан да жетілдіреді.

Жас балуандарға арналған жаттығу бағдарламасы әрдайым жүйелі және кезеңдік түрде ұйымдастырылуы тиіс. Мектеп жасында баланың дене бітімі, жас ерекшеліктері, физикалық дамуы ескерілуі қажет. Жаттығулар біртіндеп күрделеніп, балалардың қабілеттеріне сәйкес бейімделуі тиіс. Сонымен қатар, жаттығулар қызықты, ойын түрінде өтуі керек, өйткені ойын арқылы бала өз қабілеттерін сынап, жаңа дағдыларды үйренуге қызығушылық танытады.

Мектептегі жас балуандардың дамуы тек жеке сабақтармен шектелмеуі тиіс. Іс-шаралар мен жарыстар арқылы балаларға тәжірибе беру маңызды. Жарыстарға қатысу балалардың табандылық, шыдамдылық, өзіне сенім қасиеттерін қалыптастырады. Сонымен қатар, бұл тәжірибе арқылы олар жеңіске жеткенде қуанышқа бөленіп, сәтсіздікке ұшырағанда сабырлыққа үйренеді. Мұндай дағдылар мектептік өмірде, сыныптағы жобаларда және болашақта кәсіби және әлеуметтік өмірде қолдануға ыңғайлы. Сонымен қатар, жас балуандардың дамуының маңызды қыры – денсаулық сақтау және салауатты өмір салтын қалыптастыру. Физикалық белсенділік балалардың иммундық жүйесін нығайтып,

ауруларға төзімділігін арттырады. Дене шынықтыру сабақтары мен спорттық жаттығулар балаға дұрыс қалыпты, қозғалыс мәдениетін, өзін-өзі күту дағдыларын үйретеді. Бұл болашақта балалардың өмір бойы салауатты өмір салтын ұстануына ықпал етеді.

Қорытындылай келе айтарымыз, мектептегі жас балуандардың жаттығуы мен тәрбиесі бір-бірімен тығыз байланысты және қатар жүруі тиіс. Жаттығу арқылы балалардың физикалық қабілеттері дамиды, ал тәрбие арқылы олар моральдық, психологиялық және әлеуметтік қасиеттерге ие болады. Мұндай кешенді тәсіл балалардың жан-жақты дамуына, өзіне және қоғамға жауапкершілік сезімін қалыптастыруға, табандылық пен төзімділік сияқты қасиеттерді дамытуға мүмкіндік береді. Мектеп жасындағы балалар үшін жаттығу мен тәрбие қатар жүретін жүйелі процесс тек спорттық жетістікке ғана емес, олардың өмір бойы пайдалы болатын адамгершілік және әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға бағытталған. Осылайша, мектептегі жас балуандардың дамуының басты қағидасы – физикалық және тәрбиелік компоненттердің үйлесімділігі. Бұл тек дене шынықтыру сабағының тиімді өтуіне емес, балалардың толыққанды, рухани және интеллектуалды дамуына ықпал етеді. Балалар өз қабілеттерін дамыта отырып, қоғамдағы өз орнын дұрыс бағалай білетін, табанды, ынталы және жауапкершілігі мол тұлға болып өседі.

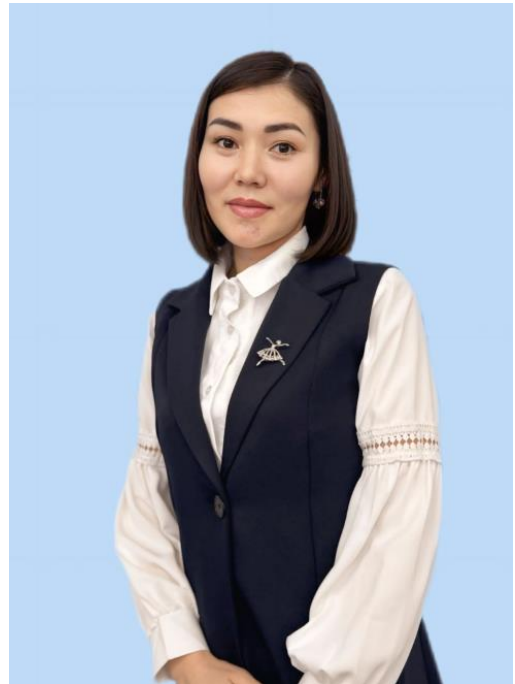

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әлімбаев, С. (2015). Қазақ күресінің тарихы мен дәстүрі. Алматы: Қазақ университеті баспасы.
2. Қабденов, Ж. (2017). Қазақ күресі: теория және әдістеме. Дене шынықтыру және спорт, 2(3), 12–20.
3. Тұрсынбаев, М. (2018). Қазақ күресі: ұлттық спорт және мәдени мұра. Астана: Республикалық баспа.

**БАСТАУЫШ СЫНЫПТА МУЗЫКАЛЫҚ
САБАҚТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Бекбаева Балжан Гизатбековна
музыка пәні мұғалімі
«М.Әуезов атындағы орта мектебі» КММ
Абай облысы, Абай ауданы

Музыка – бала дамуының маңызды құрамдас бөлігі. Ол тек эстетикалық тәрбие ғана емес, сонымен қатар тіл, қозғалыс, эмоция және логикалық ойлау дағдыларын дамытуға көмектеседі. Бастауыш сыныпта музыкалық сабақтарды ұйымдастыру – бұл мұғалімнің шығармашылық қабілеті мен педагогикалық шеберлігін талап ететін күрделі процесс. Сабақты дұрыс жоспарлау оқушылардың музыкалық қабілеттерін тиімді дамытуға, қызығушылықтарын арттыруға және сабаққа белсенді қатысуға мүмкіндік береді. Бастауыш сыныпта музыкалық сабақтар әр түрлі мақсатта жүргізіледі: балаға музыкалық шығармаларды тыңдауды, ән айтуды, ритмдік және қозғалыстық дағдыларды үйрету. Сабақ мақсатын нақты қою оқушылардың белсенділігін арттырады және сабақ барысында қандай нәтижеге қол жеткізу керектігін көрсетеді. Мысалы, бірінші сыныпта сабақ мақсаты – оқушыларға қарапайым әнді орындауды үйрету болса, екінші сыныпта оған музыкалық композицияларды сезіне білу қабілеті қосылады. Музыкалық сабақ құрылымы бастауыш сынып оқушылары үшін логикалық, қарапайым және қызықты болуы тиіс. Әдетте сабақ бірнеше бөлімнен тұрады:

- Ұйымдастыру бөлімі: сабаққа дайындық, көңіл-күй орнату, қысқа жаттығулар арқылы оқушылардың назарын сабаққа аудару. Мысалы, балаларға ритмдік қол соғу немесе шағын вокалды жаттығулар ұсынылады.
- Негізгі бөлім: жаңа тақырыпты түсіндіру, ән үйрету, музыкалық шығармаларды тыңдату. Мұнда оқушыларға әнді орындауды, ноталарды немесе ритм элементтерін үйрету жүргізіледі.
- Қорытынды бөлім: сабақта үйренген дағдыларды бекіту, талқылау және шағын шығармашылық тапсырмалар беру.

Сабақ құрылымы оқушылардың назарын сабақ бойы ұстап тұруға, музыкалық материалды кезең-кезеңімен меңгеруге ықпал етеді. Ән үйрету әдістеріне келсек, бастауыш сыныпта ән үйретудің тиімді әдістері әртүрлі. Ең бастысы – балаға әнді қызықты, көңілді тәсілмен жеткізу. Мұғалімдер көбінесе келесі әдістерді пайдаланады:

- Қайталау арқылы үйрету: әннің әр бөлімін бірнеше рет қайталау арқылы оқушылар оны тез есте сақтайды.
- Жеке және топтық орындау: алдымен жеке орындау, сосын топпен бірігіп орындау арқылы балалар өз дауыстарын бақылап, бір-бірінен үйренеді.
- Қимылмен үйлестіріп орындау: әнге сәйкес қозғалыстар қосу балалардың музыкалық қиялын және ритмді сезу қабілетін дамытады.
- Сурет арқылы әнді түсіндіру: ән мәтініне сәйкес суреттер көрсету немесе көркем бейнелер арқылы оқушылардың есте сақтау қабілетін күшейту.

Музыкалық ойындар – бастауыш сынып оқушылары үшін ең тиімді құралдардың бірі. Олар балалардың шығармашылық қабілетін арттырып қана қоймай, ынтымақтастық дағдыларын дамытады. Мысалы, ритмдік ойындарда оқушылар әртүрлі дауыстық немесе аспаптық қимылдарды қайталап, ритм сезімін дамытады. Әнге арналған ойындар балаларға жаңа әуендерді қызықты түрде меңгеруге мүмкіндік береді.

Бастауыш сыныпта музыкалық аспаптарды қолдану сабақтың әсерлілігін айтарлықтай арттырады. Қарапайым аспаптар – блокфлейта, ксилофон, маракас, барабан, домбыра, қобыз – балаларға ритмді, әуенді және гармонияны түсінуге көмектеседі. Сонымен қатар, аспаптарды пайдалану сабаққа тек динамика қосып қана қоймай, әр оқушының шығармашылық қабілетін дамытады. Аспаптар арқылы балалар өз дауыстарын бақылауды, музыкалық нюанстарды сезуді және топтық үйлесімділікті үйренеді. Мысалы, барабан немесе маракас арқылы ритм сезімін дамытса, ксилофон мен домбыра арқылы әуенді дұрыс орындау дағдылары қалыптасады. Қобыз сияқты дәстүрлі аспаптарды енгізу ұлттық мәдениетке деген қызығушылықты арттырады және сабаққа ерекше атмосфера қосады.

Сонымен қатар, аспаптар арқылы өткізілетін жаттығулар балалардың моторикасын жетілдіріп, музыкалық шығармашылықты ынталандырады. Топтық орындаулар кезінде әр оқушы өз үлесін қосып, топ ішінде үйлесімділікті сезінеді. Бұл тек музыкалық қабілетті дамытуға ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік дағдылар мен бірлескен жұмыс мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді. Музыкалық сабақтарда атмосфера ерекше маңызды. Бала өздігінен ән айтуға немесе музыкалық аспапта ойнауға қорықпауы керек. Мұғалімнің жылы қабақ танытуы, ынталандырушы сөздер айтуы сабаққа белсенді қатысуды қамтамасыз етеді. Сондай-ақ, әр оқушының қабілеті ескерілуі тиіс: кейбір балалар әнді тез меңгерсе, кейбіріне көбірек уақыт қажет болуы мүмкін.

Қазіргі таңда интерактивтік тақталар, музыка қосымшалары және бейне материалдар бастауыш сыныпта сабақ өткізуді жеңілдетеді. Оқушылар әнді тындап, өз дауыстарын жазып, виртуалды аспаптарда ойнай алады. Бұл әдіс сабаққа қызығушылықты арттырып, заманауи білім беру технологияларын тиімді қолдануға мүмкіндік береді.

Әр сабақ соңында оқушылардың үйренген дағдыларын бағалау маңызды. Мұғалім кішкентай тапсырмалар арқылы оқушылардың әнді меңгеру деңгейін тексереді. Бұл баға тек формалды емес, мотивациялық сипатта болуы тиіс: оқушылар өздерін бағалай білсе, келесі сабаққа ынтасы артады. Бастауыш сыныпта музыкалық сабақтарды ұйымдастыру – бұл тек ән үйрету ғана емес, балаға музыкалық орта арқылы шығармашылық қабілетін дамыту. Сабақ құрылымы логикалық болуы, ән үйретудің тиімді әдістері қолданылуы, музыкалық ойындар мен аспаптар пайдаланылуы, сыныптағы жағымды атмосфера мен интерактивтік технологияларды қолдану сабақтың тиімділігін арттырады. Мұғалімнің шығармашылығы мен педагогикалық шеберлігі сабақты қызықты әрі нәтижелі етеді. Бастауыш сыныпта музыкалық сабақтарды дұрыс ұйымдастыру арқылы оқушылардың музыкалық қабілеттерін ерте дамытуға, олардың эмоционалды және шығармашылық дамуына елеулі үлес қосуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ә. Кәрімұлы, «Бастауыш сынып оқушыларына музыка сабағын ұйымдастыру әдістемесі», Алматы, 2018.
2. Ж. Ахметова, «Балаларға ән үйретудің тиімді әдістері», Астана, 2020.
3. Г. Смагулова, «Музыкалық ойындар мен жаттығулар бастауышта», Шымкент, 2017.
4. В. А. Голицын, «Методика преподавания музыки в начальной школе», Москва, 2016.
5. Л. С. Капельнова, «Музыкальные занятия в начальной школе: теория и практика», Санкт-Петербург, 2019.
6. И. А. Фёдорова, «Игровые технологии на уроках музыки», Москва, 2018.

ИЗУЧЕНИЕ МОРФОЛОГИИ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Хабарова Марина Валентинтиновна
учитель начальных классов
КГУ СОШ № 32
г. Семей область Абай

Морфология — это удивительный раздел языка, который помогает ученикам понять, как устроено слово, из каких частей оно состоит и как эти части изменяются. В третьем классе знакомство с морфологией становится настоящим путешествием по лабиринтам слов, где за каждым поворотом открывается новый секрет речи. Ученики учатся видеть основу слова, различать приставки, суффиксы, окончания, а также понимать, как эти элементы влияют на значение слова и его грамматические формы. Это не только развивает грамотность, но и формирует более глубокое понимание структуры родного языка, что способствует развитию логического мышления и аналитических навыков.

Цели изучения морфологии в 3 классе.

Работа над морфологией в начальной школе направлена на развитие:

1. Лексико-грамматической компетенции – умения правильно употреблять слова в речи, изменять их по родам, числам, падежам и временам, а также понимать различия между частями речи.
2. Аналитического мышления – способности выделять корень, приставку, суффикс и окончание, анализировать строение слова и его смысловые оттенки.
3. Чтения с пониманием – навыка распознавания морфологических особенностей слов в тексте, что облегчает понимание новых и сложных слов.
4. Письменной речи – умения правильно использовать грамматические формы слов при составлении предложений и небольших текстов.
5. Развития творческого мышления – способности создавать новые слова, используя различные морфемы, придумывать рифмы и играть со словами, что делает изучение языка увлекательным.
6. Орфографической грамотности – осознания правил написания слов с учетом их морфологической структуры.

Изучение морфологии в третьем классе также способствует формированию самостоятельности и внимательности у учеников. Когда дети понимают закономерности изменения слов, они начинают видеть логику языка, что повышает уверенность в использовании родного языка как в устной, так и в письменной форме. Кроме того, изучение морфологии помогает учащимся лучше понимать литературные тексты, расширяет словарный запас и развивает интерес к языку как к живому, изменяющемуся явлению. Таким образом, морфология в 3 классе — это не просто часть учебной программы, а фундамент для дальнейшего успешного овладения языком. Через работу с морфемами, частями речи и изменяемыми формами слова формируются ключевые навыки, которые будут активно использоваться в последующих классах для чтения, письма и устной речи.

Младшие школьники уже умеют различать части речи, но теперь им важно понять, по каким признакам слово относится к существительным, прилагательным, глаголам. Через

игровые и исследовательские задания дети учатся определять изменяемые и неизменяемые слова, находить окончание, основу, корень, приставку и суффикс.

Методический подход

Изучение морфологии на данном этапе строится на принципах:

- 1) постепенности (от наблюдения к осмыслению и применению);
- 2) деятельностного подхода (ребёнок сам открывает правило, а не получает его в готовом виде);
- 3) интеграции (морфология связана с орфографией, чтением, развитием речи).

Методы включают:

- 1) игровые упражнения (“Найди родственников слов”, “Кто спрятался в слове?”, “Путешествие в страну Суффиксий”);
- 2) мини-исследования (анализ морфемного состава слов, сравнение форм слов разных частей речи);
- 3) творческие задания (составление словесных цепочек, ребусов, сказок о словах).

В качестве собственного примера использования различных приемов и методов обучения морфологии хотелось несколько заданий из разработанных рабочих листов для уроков русского языка из методического пособия «Лабиринты морфологии».

1. Допиши правило:

Чтобы узнать, какой частью _____ является слово, надо поставить к нему _____ и определить, что данное слово: предмет, признак _____, действия _____.

2. Запиши слова парами по образцу:

Образец: зверь – звери

Лёд - _____ окно - _____

Стекло - _____ трава - _____

Письмо - _____ сестра - _____

3. Поработай в паре:

Впиши в предложения по смыслу глаголы множественного числа:

Стайки воробьёв весело _____ с ветки на ветку. Красногрудые снегири _____ плоды рябины. Хваткие клесты _____ из шишек семена своим перекрещенным клювом. Белки _____ запасы в дупло, чтобы _____ зимой.

Учитель становится проводником в мире слов. Его задача — создать атмосферу исследовательского интереса, поддерживать инициативу ребёнка, помогать ему находить закономерности и формулировать выводы самостоятельно.

Ожидаемые результаты при использовании методического пособия к концу 3 класса: учащиеся смогут

- а) различать основные части речи по грамматическим признакам;
- б) понимать, из каких морфем состоит слово;
- в) уметь подбирать родственные слова и изменять слова по родам, числам, падежам, временам;
- г) осознавать, что морфологические знания помогают писать грамотно и говорить красиво.

Морфология для третьеклассников — это не просто раздел грамматики, а увлекательный лабиринт, где каждый поворот открывает новые тайны языка. От учителя зависит, станет ли этот путь скучным маршрутом или ярким путешествием, в котором слово оживает, а знание превращается в открытие.

Литература:

1. Камынина А. А. Современный русский язык: учеб. пособие / А. А. Камынина. — М.: Изд-во МГУ, 1999. — 240 с.
2. Методика преподавания русского языка в нач. шк. / Каноныкин Н. П., Щербакова Н. А. — Ленинград: Учпедгиз, 1959. — 369 с.
3. Озерская В. П. Изучение морфологии на синтаксической основе: 4-й кл. / В. П. Озерская. — М.: Просвещение, 1978. — 93 с.

**РАЗВИТИЕ ДВИГАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ КАК
СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ПРАКТИЧЕСКИХ
НАВЫКОВ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ В
ШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ**

**Кашкенов Мурат Кудайбергенович
учитель физической культуры
КТУ «СОШ №1 им. Ёлгина А.Н»
отдела образования района Терекөл
управления образования Павлодарской области**

В школьном возрасте двигательная активность играет ключевую роль в формировании гармоничного физического и психического развития ребёнка. Именно в этот период у школьников складываются первые устойчивые привычки, связанные со здоровым образом жизни, поэтому грамотная педагогическая организация двигательной деятельности становится важнейшим средством профилактики гиподинамии, укрепления здоровья и повышения работоспособности. Двигательная активность способствует нормальному функционированию всех систем организма: сердечно-сосудистой, дыхательной, опорно-двигательной, нервной. Регулярные физические упражнения улучшают обмен веществ, развивают выносливость, силу, ловкость, гибкость и координацию движений. Для школьников это особенно важно, поскольку учебная нагрузка, длительное сидение за партой и использование цифровых устройств увеличивают риск снижения физической активности и возникновения posture-related проблем. Однако двигательная активность имеет не только физическое, но и воспитательное значение. Через участие в подвижных играх, спортивных занятиях и оздоровительных мероприятиях дети учатся сотрудничеству, ответственности, самодисциплине, умению соблюдать правила и достигать поставленных целей. Такие качества становятся основой для формирования осознанного и устойчивого отношения к собственному здоровью. Формирование практических навыков здорового образа жизни (ЗОЖ) начинается именно с элементарных двигательных привычек — утренней гимнастики, подвижных перемен, участия в школьных спортивных секциях, прогулок на свежем воздухе. Эти действия постепенно превращаются в устойчивую систему поведения, которая сохраняется и во взрослой жизни. Педагогу важно не только организовать условия для двигательной активности, но и формировать у школьников мотивацию к движению: объяснять пользу упражнений, демонстрировать примеры, поощрять активность, создавать ситуацию успеха. Современная школа располагает широким спектром средств для развития двигательной активности: уроки физкультуры, спортивные игры, туристические походы, оздоровительные паузы, физкультминутки, занятия адаптивной физкультурой, а также внеурочные кружки и секции. Каждый из этих видов деятельности выполняет свою функцию и способствует формированию практических навыков, связанных с заботой о здоровье.

Особое внимание уделяется индивидуальным особенностям детей, поскольку каждый ребёнок развивается в своём темпе и обладает уникальными физическими, психическими и эмоциональными характеристиками. Учитель должен учитывать уровень физического развития, состояние здоровья, темперамент, мотивационные потребности и предыдущий опыт ребёнка. Например, одни школьники обладают высокой выносливостью и силой, тогда как другим могут быть необходимы более лёгкие или адаптированные упражнения, чтобы избежать переутомления. Некоторые дети более активны и инициативны, другие — осторожны и застенчивы, что также требует гибкого подхода при организации подвижных игр и спортивных занятий.

Индивидуально ориентированный подход позволяет не только поддерживать интерес к занятиям, но и создавать условия для постепенного развития физических навыков каждого ребёнка. Он помогает предотвратить перегрузку и травмы, что особенно важно для школьников младшего и среднего возраста, чей опорно-двигательный аппарат ещё формируется. Педагог может использовать различные варианты упражнений, уровни сложности, а также поощрять личные достижения ребёнка, чтобы стимулировать мотивацию и чувство успеха. Кроме того, такой подход обеспечивает безопасную и комфортную среду для активного движения, учитывая здоровье и возможности каждого школьника. Дети, чувствуя себя уверенно и спокойно в процессе занятий, более активно включаются в деятельность, проявляют инициативу, осваивают новые навыки и постепенно формируют устойчивые привычки здорового образа жизни. Индивидуальный подход также способствует развитию саморегуляции: дети учатся слушать свои ощущения, понимать свои физические возможности и правильно распределять силы, что является важным элементом формирования сознательного отношения к своему здоровью. В итоге, внимание к индивидуальным особенностям каждого ребёнка является неотъемлемой частью эффективной организации двигательной активности и важным условием формирования практических навыков здорового образа жизни.

Таким образом, развитие двигательной активности в школьном возрасте выступает одним из важнейших и наиболее эффективных средств формирования практических навыков здорового образа жизни. Регулярные физические занятия не только укрепляют организм ребёнка, повышают его выносливость, силу, гибкость и координацию, но и оказывают комплексное влияние на психическое, эмоциональное и социальное развитие. Через движение дети усваивают дисциплину, ответственность, навыки самоконтроля, учатся ставить цели и достигать их, взаимодействовать с окружающими, работать в команде.

Формирование положительного отношения к своему здоровью начинается именно в школьном возрасте, когда привычки и установки ребёнка становятся устойчивыми. Осознание ценности физической активности, понимание её пользы для организма, эмоционального состояния и общего самочувствия помогает детям принимать осознанные решения относительно своего образа жизни. Они начинают самостоятельно выбирать активные виды досуга, правильно распределять нагрузку, поддерживать здоровый режим дня и рацион питания.

Кроме того, активное движение способствует развитию личностных качеств: уверенности в себе, инициативности, настойчивости, самостоятельности и ответственности. Дети, которые с раннего возраста привыкли к регулярной физической активности, легче справляются со стрессовыми ситуациями, обладают более высоким уровнем концентрации и работоспособности, лучше социализируются и проявляют заботу о других.

Следовательно, чем раньше школьники усвоят ценность двигательной активности и научатся применять её в повседневной жизни, тем выше вероятность того, что они вырастут не только физически здоровыми, но и активными, социально адаптированными и успешными взрослыми. Включение двигательной активности в повседневную жизнь школьника является не просто способом укрепления здоровья, а комплексным инструментом формирования полноценной, гармонично развитой личности, способной к осознанному выбору здорового образа жизни и успешной самореализации в будущем.

Список литературы:

1. Анисимова, Н. А. Физическая культура и здоровье детей школьного возраста / Н. А. Анисимова. – Москва: Просвещение, 2018. – 224 с.
2. Баранов, В. П. Педагогика здоровья: теория и практика / В. П. Баранов. – Санкт-Петербург: Питер, 2016. – 312 с.
3. Волков, И. С. Организация двигательной активности школьников / И. С. Волков. – Москва: Академия, 2017. – 256 с.

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ ЧЕРЕЗ ПРАКТИЧЕСКИЕ ЗАНЯТИЯ ПО МАТЕМАТИКЕ

Сыздыкбаева Дана Жанаткызы

Учитель начальных классов

КГУ «ОШ «№2 им А.Ермекова г.Каркаралинска»

Карагандинская область, г.Каркаралинск

Современные образовательные стандарты акцентируют внимание на формировании функциональной грамотности, предполагающей способность применять полученные знания для решения практических задач. В контексте математического образования это означает переход от механического выполнения операций к осознанному использованию математических понятий и методов в повседневных ситуациях. Для младшего школьника овладение функциональной грамотностью означает приобретение инструмента для понимания и преобразования окружающей действительности, развитие способности принимать обоснованные решения на основе математических расчетов.

Контекстуализация математических понятий через моделирование реальных ситуаций. Преодоление разрыва между абстрактными математическими понятиями и их практическим применением требует создания условий, в которых обучающиеся могут увидеть математику в знакомых жизненных контекстах.

"Проектирование игровой площадки" (тема: гериметр и площадь). Группе учащихся предлагается выступить в роли ландшафтных дизайнеров, которым необходимо спроектировать игровую зону на заданном участке.

Обучающиеся получают план участка с указанием масштаба (1 см = 1 м). Их задача — разместить на нем игровые объекты (песочницу 2×2 м, качели 3×1 м, горку 2×3 м), соблюдая нормативы: расстояние между объектами не менее 2 метров. Расчеты производятся с помощью масштаба.

Введение бюджетного ограничения. Каждый объект имеет свою стоимость (в условных единицах), а также стоимость ограждения (зависит от периметра). Необходимо оптимизировать план, чтобы уложиться в выделенный бюджет. Дополнительно можно ввести "экологический норматив" — не менее $\frac{2}{3}$ территории должно оставаться зеленой зоной.

Дифференциация: для сильных учащихся — расчет стоимости покрытия для игровой зоны (песок, резиновая плитка) с учетом площади. Для испытывающих трудности — работа с готовыми шаблонами объектов и их перемещение по плану.

"Организация школьной ярмарки" (тема: действия с натуральными числами). Класс готовится к проведению благотворительной ярмарки.

Рассчитывают себестоимость продукции (например, печенья), учитывая стоимость ингредиентов (мука — 700 тг., сахар — 300 тг. за порцию). Затем определяют наценку (например, добавить 150 тг. к себестоимости), вычисляют итоговую цену и планируют необходимое количество товара, исходя из ожидаемого числа гостей (30 человек). В процессе "продаж" ведут учет выручки, подсчитывают сдачу.

Анализ успешности: какие товары продались быстрее всего, какие остались. Расчет общей суммы дохода. Составление отчета для родителей с простыми диаграммами, показывающими, сколько штук каждого товара было продано.

Практическое расширение: создание "ценников" с правильным оформлением, подготовка суммы для сдачи (размен денег заранее), расчет времени работы "продавцов" по сменам [1].

Формирование навыков работы с данными и их интерпретации. В информационную эпоху критически важным становится умение извлекать, анализировать и оценивать данные, представленные в различной форме.

"Исследование погодных условий" (тема: столбчатые и линейные диаграммы). Изучение климатических особенностей своего региона.

В течение недели ученики ежедневно фиксируют температуру воздуха в полдень. Полученные данные заносятся в таблицу, а затем представляются в виде линейной диаграммы.

Формулировка выводов на основе анализа графика: "В какой день недели было теплее всего?", "На сколько градусов температура в пятницу отличалась от температуры в понедельник?", "Наблюдалась ли тенденция к похолоданию или потеплению?".

Сравнение данных с показателями прошлого месяца (если они есть). Обсуждение влияния погоды на распорядок дня (необходимость теплой одежды, перенос прогулок).

"Изучение режима дня" (тема: работа с таблицами). Анализ распределения времени в течение суток.

Заполняют таблицу, указывая, сколько часов они тратят на сон, учебу, игры, прогулки. Сумма должна равняться 24 часам.

Сравнение режимов дня разных учащихся. Формулировка выводов: "Кто тратит больше времени на прогулки?", "У кого самый длительный сон?". Обсуждение здорового распределения времени.

Разработка "идеального режима дня" с учетом рекомендаций врачей (например, не менее 2 часов прогулок, 10 часов сна).

Развитие пространственного мышления и геометрической грамотности. Ориентация в пространстве, работа с планами, чертежами и схемами — неотъемлемая часть функциональной грамотности современного человека.

"Маршрутный лист" (тема: координаты, направление движения). Создание инструкции для гостя школы.

Учащиеся составляют план-схему школы (или этажа) и разрабатывают текстовое описание маршрута от входа до определенного кабинета с использованием понятий: "прямо", "налево", "мимо".

Создание "ключа" к плану — системы условных обозначений (значков для столовой, гардероба). Проверка составленных инструкций другими группами.

Интеграция финансовой грамотности в математическое содержание. Формирование базовых экономических компетенций является одним из ключевых аспектов функциональной грамотности.

"Семейный бюджет" (тема: арифметические действия с деньгами). Планирование недельного бюджета условной семьи.

Ребята получают карточки с доходом семьи (100000 тг. в неделю) и перечнем обязательных расходов (продукты - 40000 тг., транспорт - 5000 тг., коммунальные услуги - 20000 тг.). Необходимо распределить средства, оставив часть на сбережения и развлечения.

Моделирование "непредвиденных расходов": сломалась машина (30000 тг. на ремонт). Задача — найти возможности для сокращения других расходов.

Обсуждение стратегий экономии: покупка сезонных продуктов, использование скидочных карт, сравнение цен в разных магазинах.

"Сравнение цен" (тема: анализ стоимости). Выбор наиболее выгодного варианта покупки.

Предлагаются ценники из разных "магазинов" на один и тот же товар (например, молоко: в одном магазине 600 тг. за 1 литр, в другом - 1100 тг. за 2 литра). Необходимо определить, где покупка выгоднее.

Анализ акций: "3 упаковки по цене 2-х". Расчет стоимости одной упаковки при покупке по акции.

Составление "потребительской корзины" из 5-7 товаров и расчет, в каком магазине их покупка обойдется дешевле.

"Онлайн-покупки" (тема: расчет общей стоимости).

Дается задание "купить" подарок другу на определенную сумму (10000 тг.). Необходимо учесть стоимость товара и доставки (1000 тг.). Сравнить цены в нескольких "магазинах".

Анализ условий доставки: "бесплатная доставка при заказе от 15000 тг.". Выгодно ли добавить еще один товар, чтобы получить бесплатную доставку?

Обсуждение правил безопасных онлайн-покупок, сравнение сроков доставки в разных магазинах [2].

Использование цифровых инструментов для решения прикладных задач. Цифровая грамотность неразрывно связана с функциональной, а современные технологии предоставляют уникальные возможности для автоматизации расчетов и визуализации данных.

"Проект "Школьный сад"" (тема: измерения, площади)

Инструменты: табличный процессор (Google Sheets), простые графические редакторы.

Задача: спланировать посадки на пришкольном участке. В таблице рассчитывают необходимое количество семян, исходя из площади грядки и рекомендуемого расстояния между растениями.

Углубление: расчет стоимости проекта: закупка семян, удобрений. Построение простых диаграмм, отображающих распределение бюджета.

Создание "календаря ухода" с напоминаниями о поливе, прополке. Фотографирование этапов роста растений и составление фотоотчета.

Система оценивания и мониторинга сформированности функциональной грамотности
Критериальные рубрики: разработанные дескрипторы для оценки не только итогового ответа, но и хода решения, выбора стратегии. Например: "Школьник выбрал подходящий математический метод", "Результат решения корректно интерпретирован в контексте задачи", "Предложенное решение является практичным".

Портфолио проектов: коллекция реализованных практико-ориентированных работ (планы, расчеты, чертежи) с самоанализом автора. В портфолио включаются фотоотчеты, графики, диаграммы, созданные в процессе работы.

Ситуационные пробы: диагностические задания, приближенные к реальному контексту. Например, "Анализ предложений от трех магазинов и выбор оптимального варианта покупки продуктов для классного праздника".

Сквозной проект: большой проект, реализуемый в течение четверти (например, "Организация дня здоровья"), в рамках которого последовательно применяются знания из разных разделов математики. Оценивается как процесс работы, так и итоговый результат [3].

Математика за стенами класса. Системное применение стратегий контекстуализации, работы с данными, пространственного моделирования, финансовой грамотности и цифровизации преобразует изучение математики из академической дисциплины в жизненно необходимую практику. Обучающийся перестает быть пассивным исполнителем операций и становится активным пользователем математического языка для описания, анализа и преобразования окружающего мира. Компетенции, развитые через решение практико-ориентированных задач, позволяют не только адаптироваться к быстро меняющимся условиям, но и активно участвовать в преобразовании действительности, принимая ответственные и обоснованные решения на основе математических расчетов.

Список использованной литературы

1. Байменова, Ж. С. Контекстное обучение как средство развития прикладного мышления младших школьников // Педагогика и психология. – Алматы: ҚазҰПУ, 2021. – № 3. – С. 72–78.
2. Кадырбекова, А. Е. Развитие у учащихся умений применять математические знания в жизненных ситуациях // Проблемы современного образования Казахстана. – 2021. – № 1. – С. 33–38.
3. Есенова, М. К. Критериальное оценивание в системе формирования функциональной грамотности школьников // Білім және ғылым. – 2020. – № 6. – С. 41–47.

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ҚАЛАЛАРЫ — ҰЛЫ ЖІБЕК ЖОЛЫНЫҢ ІРІ ОРТАЛЫҚТАРЫ

Ибрайханова Маржан Коныровна

тарих пәні мұғалімі

«Әлихан Бөкейхан атындағы №39 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Абай облысы, Семей қаласы

Оңтүстік Қазақстан өңірі көне дәуірлерден бастап Еуразия кеңістігіндегі мәдени, сауда және өркениеттік байланыстардың тоғысқан аймағы ретінде белгілі. Бұл өлкенің географиялық орналасуы — шығыстан батысқа, оңтүстіктен солтүстікке бағытталған керуен жолдарының түйіскен жері — оны Ұлы Жібек жолының аса маңызды тармақтарының бірі етті. Осы аймақта қалыптасқан қалалар ғасырлар бойы аймақтық және

халықаралық саудаға, қолөнер дамуына, ғылым мен мәдениеттің гүлденуіне ерекше ықпал жасады. Түркістан, Сауран, Отырар, Шымкент, Сайрам, Төрткүлтөбе секілді қалалар тек экономикалық орталық ғана емес, сонымен қатар білім, өнер, руханият ордалары болды.

Оңтүстік Қазақстанның геостратегиялық маңызы

Ұлы Жібек жолының негізгі желілері ғасырлар бойы Еуразия кеңістігін қиып өтіп, соның ішінде Жетісу өңірі мен Сырдария аңғары арқылы өтетін маңызды бағыттарды қалыптастырды. Бұл аймақтар географиялық тұрғыдан қолайлы, табиғи ресурстарға бай және мұқтаж керуендерге су мен жайылым ұсынатын стратегиялық аумақтар еді. Сондықтан да керуен жолдарының үлкен бөлігі дәл осы өңірлер арқылы жүріп, шығыстағы Қытай мен Орталық Азияны, одан әрі Үндістан, Иран, Византия және араб әлемімен тығыз байланыстырып тұрды. Оңтүстік Қазақстан қалаларының осы басты бағыттардың бойында орналасуы олардың халықаралық сауда жүйесіндегі рөлін айрықша күшейтті. Бұл қалалар түрлі континенттердің арасын жалғаған ірі сауда тораптарына айналды: мұнда жібек, фарфор, қымбат аң терілері, дәмдеуіштер, темір бұйымдары, зергерлік әшекейлер, кітаптар мен бағалы тастар алмасып отырды. Керуендер Отырар, Сайрам, Түркістан, Сауран сияқты қалаларға аялдап, демалып, тауарларын айырбастап, әрі қарай Мауараннахр, Хорезм және Таяу Шығыс бағыттарына жол тартатын. Сырдария бойында орналасқан қалалар тек сауда орталығы ғана емес, сонымен қатар көшпелі тайпалармен экономикалық және мәдени байланыста болған шекаралық аймақтар қызметін атқарды. Көшпелілер мен отырықшылар арасындағы өзара ықпалдастық тоқыма бұйымдары мен мал өнімдерінің, металл өңдеу мен зергерлік өнердің дамуына жағдай жасады. Қала тұрғындары көшпелі тайпалардың қасиетті орындарымен, жайылымдық жерлерімен байланыс орнатса, көшпелілер керісінше қалалық мәдениетке, қолөнер бұйымдарына және сырттан келетін тауарларға қызығушылық танытты. Бұл екі өркениет типінің бейбіт қатар өмір сүруіне, аймақтағы әлеуметтік тұрақтылықтың қалыптасуына негіз қалады. Осындай тығыз байланыстардың нәтижесінде Оңтүстік Қазақстан қалалары әскери-саяси жағынан да маңызды орталықтарға айналды. Қалалар ішкі тәртіпті сақтауға, керуен жолдарының қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, салық жинау мен әкімшілік басқару ісін жүргізуге жауапты болды. Хандар мен билеушілер үшін бұл қалалар тірек пункті ретінде қызмет етті: мұнда әскер шоғырландырылып, дипломатиялық кездесулер өтті, ал тең сауда алымдары қазынаға елеулі табыс әкелді. Сауда жолдарының қауіпсіздігі мен үздіксіздігі мемлекеттердің тұрақтылығы үшін аса маңызды болғандықтан, қалалардың қорғаныс қабырғасы, қарауыл мұнаралары және бекіністер жүйесі үнемі жетілдіріліп отырды. Осының бәрі Ұлы Жібек жолының Оңтүстік Қазақстан аумағындағы қалаларының саяси, экономикалық және мәдени дамуына қуатты серпін беріп, олардың тарих сахнасындағы рөлін айрықша биіктетті[1,26].

Отырар — Ұлы Жібек жолындағы ірі мәдени және сауда орталығы

Отырар қаласы (ортағасырлық Фараб) — Оңтүстік Қазақстанның ең көне және ең ірі қалаларының бірі. Ол Қытайдан басталатын оңтүстік тармақтың Мауараннахр мен Хорезмге өтетін қақпасы іспетті болды. Отырарда темір өңдеу, керамика күйдіру, зергерлік, тоқымашылық өндірістері жақсы дамыды. Әлемге әйгілі ойшыл, философ Әбу Насыр әл-Фараби дәл осы қалада дүниеге келді. Бұл Отырардың тек сауда орталығы емес, білім мен ғылымның дамыған ордасы болғанын көрсетеді. Отырар кітапханасының байлығы жөніндегі деректер көптеген жазбаларда айтылады. Қалада қолжазбаларды көшіретін мамандар болып, ол исламдық білім ошақтарының біріне айналды. XIII ғасырдағы моңғол шапқыншылығы қаланы қиратып кетсе де, оның мәдени маңызы ешқашан ұмытылған жоқ. Сауран — ортағасырлық Қазақстанның ең мықты қорғаныс жүйесі бар қалаларының бірі ретінде тарихқа енген. Қаланың жеті қабатты дуалмен қоршалғаны, суару жүйесінің жоғары деңгейде болғаны жөнінде араб және парсы деректерінде кеңінен айтылады. Қолөнер, әсіресе қыш жасау, былғары өңдеу, зергерлік өнер жақсы дамыған. Сонымен бірге, қала аймақтағы діни және мәдени орталықтардың бірі еді. Сауранның күйдірілген кірпіштен салынған сәулет туындылары, мешіттері мен медреселері оның ортағасырлық өркениеттегі орнын айқындайды[2,15] Түркістан қаласы (Иасы) — Оңтүстік Қазақстанның ғана емес, бүкіл түркі әлемінің рухани астанасы саналады. Қаланың халықаралық беделі Қожа Ахмет Ясауи есімімен тығыз байланысты. Оның тариқат мектебі түркі даласындағы исламның таралуына орасан үлес қосты. Түркістанның Ұлы Жібек жолындағы рөлі тек діни орталық болуымен шектелмейді. Қалада үлкен базарлар, керуен-сарайлар, қолөнер шеберханалары орналасқан. Саудамен айналысқан халық тек аймақтық деңгейде ғана емес, алыс елдермен экономикалық байланыс орнатты. Әмір Темірдің бұйрығымен XIV ғасырдың соңында салынған Қожа Ахмет Ясауи кесенесі қала мәртебесін одан сайын арттырып, өңірдің мәдени-саяси орталығына айналдырды[3,8].

Сайрам — тарихы V–VI ғасырлардан басталатын, Қазақстандағы ең көне қоныстардың бірі. Бұл қалада түрлі халықтар мен мәдениеттер тоғысты: түркештер, қарлұқтар, қаңлылар, арабтар, қараханидтер қаланың гүлденуіне үлес қосты. Сайрамның Ұлы Жібек жолындағы орны ерекше. Ол шығыстан батысқа бағытталған керуендер өтетін негізгі жолдардың қиылысында орналасып, ауылшаруашылық өнімдері, темір, керамика бұйымдары, жібек пен тері өнімдерін саудалау орталығы болды. Қалада көптеген медресе мен мешіттер жұмыс істеп, діни және білім беру саласы жоғары деңгейде дамыды.

Қазіргі Шымкент қаласының негізі ортағасырлық қоныстардан бастау алады. Оның басты ерекшелігі — Отырар, Сайрам, Сауран секілді ірі орталықтарды байланыстыратын керуен жолдарының тоғысында орналасуы. Бұл Шымкенттің аймақтық логистикалық торапқа айналуына себеп болды. Қаланың базарлары мен өндіріс шеберханалары Оңтүстік Қазақстандағы ең белсенді экономикалық аймақтардың бірін құрады. Темір ұсталары, зергерлер, ағаш шеберлері, тоқымашылар жасаған бұйымдар алыс аймақтарға дейін жеткізіліп отырған. Ұлы Жібек жолы арқылы тауар ғана емес, мәдениет, тіл, дін, өнер алмасуы жүрді. Оңтүстік Қазақстан қалалары бұл процестің негізгі қозғаушы күшіне айналды. Қытайдың жібегі, Үндістанның дәмдеуіштері, Иранның қыш бұйымдары, араб елдерінің кітаптары қазақ даласына келсе, керісінше түркі тайпаларының мал өнімдері, терілері, қолөнер туындылары шетелге жөнелтілді. Осы қалаларда әртүрлі этностардың бейбіт қатар өмір сүруі мәдени әртүрліліктің дамуына жағдай жасады. Ортағасырлық қолжазбаларда Отырар мен Сайрам медреселерінде парсы, араб, түркі тілдерінде білім берілгені, шығыстың ғылыми еңбектері көшірілгені айтылады. Оңтүстік Қазақстан қалалары — Ұлы Жібек жолының Еуразия кеңістігіндегі ең ірі және ең белсенді орталықтары болды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Байпаков К.М. Древние города Казахстана. — Алматы: Өнер, 2005.
2. Байпаков К.М., Ерзакович Л.Б. Средневековые города Казахстана на Великом Шелковом пути. — Алматы: Ғылым, 1992.
3. Қожа А. Отырар өркениеті. — Алматы: Атамұра, 2002

СОЗДАНИЕ МУЛЬТИПЛИКАЦИЙ КАК СРЕДСТВО СОЗДАНИЯ УСЛОВИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ РЕЧИ И МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Абышева Баян Бахытхановна
учитель русского языка и литературы, педагог-
исследователь,
КГУ «Средняя общеобразовательная школа №20»
г. Семей области Абай

Одним из эффективных инструментов, способствующих развитию речевых и мыслительных навыков, становится работа с мульткадрами — фрагментами или отдельными кадрами из мультфильмов, а также самостоятельное создание мульткадров учащимися.

Чтобы активный словарь учащихся хорошо развивался (регулярно появлялись новые слова, закреплялись, а не исчезали через время уже имеющиеся), важно, чтобы учащиеся не только были готовы к тому, чтобы произнести слово или фразу, но и понимали их значение. И помочь учащемуся в этом могут учителя: объяснить, что означает это слово, вместе нарисовать картинку и тем самым создать образ этого слова, ситуации и через создание мульткадров поближе познакомиться со словом, фразой, предложением, мини-текстом.

При создании мульткадров учащиеся вырабатывают навыки определения главной и второстепенной информации, определения основной мысли и составление небольших сценариев. Чтобы привить ребенку внимательность и осмысленное чтение, необходимо научиться читать вдумчиво.

Как сделать мультик своими руками

Данная глава написана преимущественно о том, как сделать мультик на компьютере — ниже будут мини-обзоры программ для монтажа и мультипликации. Но начнем мы с того, с чего всегда начинается создание мультфильма: с выбора техники. Базовых четыре: из бумаги, из лего, из пластилина или просто нарисовать и анимировать. Разберемся с нюансами каждого по порядку, выбирайте тот вариант, который интереснее, ведь в работе над мультфильмом очень важен момент заинтересованности и увлеченности процессом.

Мультипликационный фильм из бумаги

Прекрасный вариант для учащихся. Сделать анимационный ролик интереснее помогут навыки в оригами, аппликации, рисовании и вырезании из бумаги.

Суть техники в том, что вы последовательно разыгрываете бумажную сцену на импровизированном фотостоле — можно как в школе, так и в домашних условиях в хорошо освещенном месте и с камерой на штативе. Для съемок подойдет любой смартфон, главное, чтобы он стоял статично, потому что каждое фото следует делать под тем же углом и в одинаковом свете — это делает результат чище и профессиональнее.

Порядок действий прост:

- Собираете свет и устанавливаете камеру на штатив;
- Выкладываете сцену из бумаги в кадре;
- Делаете фото;
- Поэтапно меняете сцену в рамках границ кадра;
- Собираете из кадров анимацию в приложении для монтажа на смартфоне либо в программе на ПК.

Как создать мультфильм из лего

Лего и подобные ему конструкторы — очень интересный материал для создания анимации. Возможно именно в жизни фигурок из тематических комплектов вы найдете вдохновение для съемок целого сериала. Такие сериалы очень популярные на YouTube и неплохо монетизируются, как и вся анимация.

Порядок действий в случае с работой с лего такой же, как с бумагой: строите кадр и снимаете. Самое сложное – собрать картинки в последовательный мультик, но тут поможет хорошая программа. Эффектно подобранные переходы и фильтры помогут добавить динамики.

Мультфильмы из пластилина

Наверняка вы помните легендарную пластилиновую ворону из советского мультфильма. Вооружившись смартфоном и коробкой пластилина, можно создать что-то похожее, вероятнее всего лучше оригинала, но важно, чтобы мультфильм создавался по содержанию прочитанного произведения, чтобы учащимся было важно закрепить навыки создания мини-текстов, определения главной и второстепенной информации, вырабатывать выразительное чтение и выражение собственного мнения.

Принцип получения материала для монтажа идентичный с предыдущими вариантами: одна фотография – один кадр. И конечно, не надо забывать о количестве снимков, но плюс этого варианта заключается в том, что топорность сцен пластилиновых мультиков иногда очень даже выигрышно выглядит по сравнению с другими видами мультфильмов. В любом случае, главное история и частота кадров.

Как делать рисованную графическую анимацию

Для создания рисованной анимации помимо креативности и навыков монтажа понадобится умение рисовать. Удобнее всего это делать на специальных графических планшетах, хотя нередко даже профи предпочитают работать обычной мышкой. В любом случае, рисовать придется, и обычно в специальных редакторах для анимации под рисование кадров будущего мультика встроен графический редактор.

Порядок работы над анимацией в классическом ее виде такой: создается проект в программе для рисования мультиков, рисуется фон и персонажи, создаются сцены и кадры, сохраняются результаты в виде видео. Чем сложнее будут миры и персонажи, тем дольше придется работать над каждым эпизодом. Но не обязательно стремиться к высочайшей детализации каждого момента мультфильма. Иногда примитивный шагающий человечек выглядит гораздо выигрышнее проработанного до мелочей 3D-героя.

Этапы создания мультфильмов

Выбрать эпизод из текста для создания мультфильма. Создание мультика всегда начинается с идеи. Учащиеся самостоятельно или в группе придумывают, о ком будет ролик, какими будут персонажи, что они будут делать и о какой смысл доносить до зрителя. Даже если учащиеся собираются использовать лего или пластилин, то хотя бы схематически должны зарисовать будущих героев на бумаге – для примера и представления общей картинки в кадре.

Написать сценарий. Надо выбрать короткий формат, не нужно сразу стремиться нарисовать или слепить из пластилина двухчасовую полнометражку. На это нужно время и терпение. Если даже видео по замыслу создателя будет длиться какие-то 1-2 минуты, надо писать сценарий – внимательно прописывая там диалоги, сцены, характеры персонажей, декорации, опираясь на прочитанный художественный текст. Это поможет на этапе съемки и монтажа, и создатели мульткадров не пожалеют о потраченном времени.

Подготовка камеры и других необходимых инструментов. Оборудовать место для съемок так, чтобы было удобно отснять все фотографии, не сдвигая камеру с места. Можно снимать на смартфон. Смартфон можно установить на штатив, так как, если держать в руках, кадры могут получиться нечеткими, смазанными или не под тем углом.

Снять фотографии сцен и загрузить в компьютер. Полезно для первичной обработки кадров иметь под рукой какой-то простой пакетный фоторедактор для начинающих с регуляторами цветокоррекции. Обрабатывать не обязательно – зависит от качества съемки.

Открыть программу для монтажа и мультипликации. Загрузить отснятый материал в видеоредактор и склеить последовательно. Остается наложить звук, обработать фильтрами, добавить переходы между кадрами и установить скорость воспроизведения.

Сохранить готовый мультик. Смонтированный мультфильм остается только сохранить в нужном формате. Можно смотреть и выкладывать на видеохостинг, чтобы другие могли тоже увидеть плоды ваших стараний.

Какая нужна программа для создания мультфильмов

Плавное переходим от подготовки и теории к практике. Советуем сначала выбрать программу, а потом определяться со всем остальным. Специалисты по созданию мультфильмов предлагают несколько вариантов программ, подходящих для создания анимации. Некоторые из них на русском, некоторые – на английском, тут выбирайте удобный вам язык. К каждой программе прилагается инструкция по шагам монтажа мультлика.

Мы с учащимися на уроке используем мобильное приложение Stop Motion. Это не компьютерная анимация, т.е. нарисованная на компьютере (flash, 3d), эти мультфильмы сделаны из фотографий. Особенность данного приложения заключается в том, что из минимального оборудования необходим цифровой фотоаппарат или смартфон, штатив (мультистанок) и компьютер (для монтажа).

Разработка мульткадровых заданий эффективно сочетается с традиционными методами изучения грамматики, лексики, расширения словарного запаса и формирует у школьников критическое и творческое мышление, умение работать в команде и представлять результат своей работы аудитории.

Использованная литература:

1. Работа по развитию речи учащихся на уроках русского языка, Анциферова Е.Г.// Молодой ученый, 2020, №4 (294), С.267-268.
2. Кыдырменова З. Развитие речи учащихся на уроках русского языка и литературы // Интернет-ресурс Республиканский центр дистанционных олимпиад, <https://rcdo.kz/publ/10325-razvitie-rechi-uchaschihsja-na-urokah-russkogo-jazyka-i-literatury.html>
3. Фаламеева Е.В., Никитина О.В., Мультипликационная педагогика как метод работы с текстом на уроках литературы// Образовательная социальная сеть nsportal.ru <https://nsportal.ru/shkola/raznoe/library/2024/01/28/multiplikatsionnaya-pedagogika-kak-metod-raboty-s-tekstom-na-urokah>
4. <http://xn--80aubdhgshbg4h.xn--p1ai/pages/multfilm-svoimi-rukami-instruksiya>
5. http://vkontakte.ru/mult_svoimi_rukami

ИНФОРМАТИКА САБАҒЫНДА ЛОГИКАЛЫҚ ТАПСЫРМАЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Толеугожина Гүлнара Зиятқызы
Амангелдинова Гүлзат Қайратқызы
информатика пәнінің мұғалімдері
«№15 жалпы орта білім беретін
мектеп» КММ

Абай облысы, Семей қаласы

Қазіргі білім беру жүйесінде
оқушылардың ойлау қабілетін дамыту,
ақпараттық мәдениетін қалыптастыру

және шығармашылық әлеуетін арттыру негізгі міндеттердің бірі болып табылады. Информатика пәні — осы міндеттерді жүзеге асыруда ерекше рөл атқаратын оқу саласы. Себебі информатика тек компьютермен жұмыс істеуді үйретумен шектелмейді, ол алгоритмдік және логикалық ойлауды қалыптастыруға, проблеманы талдауға және тиімді шешімдер қабылдауға бағытталған. Осы тұрғыдан алғанда, логикалық тапсырмаларды информатика сабағында қолдану оқытудың тиімді әдістерінің бірі болып саналады. Информатика пәні құрылымдық, жүйелік, модельдік және алгоритмдік ойлауды талап етеді. Логикалық ойлау — осы қабілеттердің негізі. Программалау, ақпаратты сұрыптау, деректер арасындағы байланысты анықтау, алгоритм құрастыру сияқты процестердің барлығы логикалық ережелер мен тұжырымдарға сүйенеді.

Логикалық тапсырмалар көмегімен оқушылар:

- тұжырымдар арасындағы байланыстарды анықтауды үйренеді;
- ақпаратты талдап, салыстырып, жүйелей алады;
- күрделі мәселелерді кіші бөліктерге бөліп, бірізді шешуге дағдыланады;
- шығармашылық түрде ойлай бастайды;
- алгоритм құру қабілетін дамытады.

Осы дағдылар тек информатикаға ғана емес, математика, физика және өмірлік жағдайларда тиімді шешім қабылдауға тікелей әсер етеді. Информатика сабағында пайдалануға болатын логикалық тапсырмалардың түрлері өте көп. Оларды оқу мақсатына, оқушының деңгейіне және сабақ мазмұнына қарай іріктеуге болады. Негізгі түрлері:

1. Логикалық ребустар мен жұмбақтар

Мысалы: кодталған сөздер, символдардан тұратын жасырын хабарламаларды анықтау, кестелер арқылы логикалық қатынасты табу.

2. Алгоритмдік есептер

Берілген жағдай бойынша алгоритм құру, артық немесе жетіспейтін қадамды табу, блок-схемамен жұмыс істеу.

3. Комбинаторикалық логикалық есептер

Реттілік, сәйкестік, орналасу, мүмкін шешімдерді сараптау.

4. Программалау элементтері бар логикалық есептер

Scratch, Python, Pascal сияқты тілдерде логикалық шарттарды қолдануды қажет ететін есептерді орындау.

5. Логикалық ойындар

«Ханой мұнарасы», «Тоғызқұмалақ» элементтері, шахмат есептері, судоку, кестелік логикалық ойындар және т.б.

Бұл тапсырмалар оқушының қызығушылығын арттырып, информатика сабағын дәстүрлі теориялық материалдан гөрі тартымды, динамикалық, белсенді етуге мүмкіндік береді.

Логикалық тапсырмаларды қолданудың оқу үдерісіне әсері:

1. Ойлау қабілетін дамыту

Логикалық тапсырмалар оқушыларды анализ жасауға, деректерді жүйелеуге, негізгі

және қосымша ақпаратты ажыратуға үйретеді. Бұл дағдылар кейін программалау тілдерін меңгеруде, алгоритмдерді жазуда үлкен маңызға ие.

2. **Шығармашылық біліктерді қалыптастыру**

Логикалық есептерді шешудің бір ғана жолы болмайды. Оқушылар өз пікірін, көзқарасын, тәсілін қолдануға мүмкіндік алады.

3. **Зерде мен зейінді арттыру**

Логикалық тапсырмалар — дәлдік пен мұқияттықты талап ететін жұмыс. Олар оқушылардың зейінін тұрақтандырып, есте сақтау қабілетін жақсартады.

4. **Проблеманы шешу дағдысын жетілдіру**

Информатикадағы кез келген бағдарламалық немесе техникалық мәселені шешу логикалық талдауға негізделген. Тапсырмалар осы қабілетті системалық түрде дамытады.

5. **Оқу мотивациясын күшейту**

Қызықты логикалық есептер сабаққа ойын түрін енгізіп, оқушының пәнге деген қызығушылығын арттырады. Күрделі тапсырманы шешу барысында алған жетістік сезімі оқуды жалғастыруға ынталандырады.

6. **Топтық жұмыс дағдыларын дамыту**

Информатика сабағында логикалық тапсырмаларды топпен шешу өте тиімді.

Оқушылар бір-бірімен пікір алмасып, бірлескен шешім табуды үйренеді.

Логикалық тапсырмаларды сабақтағы іс-әрекетке енгізу жолдары

1. **Сабақтың басында ой қозғау тапсырмасы ретінде**

Қысқа логикалық сұрақ арқылы оқушылардың ойлауын оятуға болады. Бұл жаңа материалды қабылдауға жақсы алғышарт жасайды.

2. **Жаңа тақырыпты түсіндіру кезінде**

Мысалы, шартты операторлар өтіліп жатқанда «егер..., онда...» моделін түсінуге көмектесетін логикалық мысалдар қолдану.

3. **Топтық немесе жұптық жұмыс кезінде**

Бір есепті бірнеше тәсілмен шешуге бағытталған тапсырмалар беру.

4. **Сабақ соңында бекіту немесе рефлексия ретінде**

Қорытынды логикалық есептер арқылы оқушы жаңа білімнің негізін түсінгенін тексереді.

Мұғалім логикалық тапсырманың мазмұны мен деңгейін оқушылардың жас ерекшелігіне, білім деңгейіне қарай іріктеуі керек. Есеп тым жеңіл болса — қызығушылық тумайды, ал шамадан тыс қиын есеп оқушының сенімін жоғалтады. Сондықтан мұғалім тапсырмаларды біртіндеп күрделендіру әдісін қолдануы тиіс. Сондай-ақ есепті шешудің бірден-бір дұрыс жолын талап етпей, оқушылардың ойлау еркіндігін қолдау маңызды. Әр оқушының логикалық пайымдау ерекшелігі әртүрлі. Олардың шешу жолдарын талқылау сабақтың сапасын арттырады әрі ұжымдық ойлау дағдысын дамытады. Информатика сабағында логикалық тапсырмаларды қолдану — оқыту тиімділігін арттыратын маңызды педагогикалық әдіс. Ол оқушылардың алгоритмдік және жүйелік ойлауын дамытып қана қоймай, олардың интеллектуалдық әлеуетін арттыруға ықпал етеді. Логикалық тапсырмалар оқушыны зерттеуге, салыстыруға, талдауға және шешім қабылдауға үйретеді. Бұл — ақпараттық қоғамда әрбір адамның қажет ететін негізгі қабілеттері.

Сондықтан да информатика пәнінде логикалық тапсырмаларды жүйелі қолдану — сапалы білім берудің, тиімді оқытудың және оқушының жан-жақты дамуының негізгі шарттарының бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әбдиев Қ., Балапанов Е. Информатика негіздері. — Алматы: Қазақ университеті, 2018.
2. Балапанов Е., Бөрібаев Б., Дюсенов Д. Жалпы білім беретін мектептерге арналған информатика курсы. — Алматы: Жазушы, 2016.
3. Қараев Ж.А. Оқытудың жаңа технологиялары. — Алматы: Білім, 2010.

КІТАП ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫПТА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҮЙРЕТУ ТӘЖІРИБЕСІ

Мусабекова Лаура Ерсайыновна
Ағылшын тілі пәні мұғалімі
№17 жалпы орта білім беретін мектебі КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Бастауыш сыныпта ағылшын тілін оқытуда балалардың тілдік дағдыларын тиімді дамыту маңызды мәселе болып табылады. Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде шет тілін меңгеру тек грамматикалық ережелерді жаттау немесе сөздік қорын арттырумен шектелмей, оқу мәдениеті мен шығармашылық қабілеттерін дамытуды да қамтиды. Осы тұрғыдан алғанда, кітап оқу әдісі бастауыш сынып оқушыларының ағылшын тілін үйрену процесінде негізгі құралдардың бірі ретінде қарастырылады. Кітап оқу тек сөздік пен сөйлеу дағдыларын жетілдіріп қана қоймай, оқушылардың тыңдау, жазу, ойлау және шығармашылық қабілеттерін кешенді түрде дамытады. Бастауыш сыныптағы оқушылардың психологиялық ерекшеліктерін ескергенде, кітап оқу әдісінің артықшылықтары айқын көрінеді. Біріншіден, бұл әдіс балалардың сөздік қорын байытады. Кітаптағы мәтін арқылы оқушылар жаңа сөздерді меңгереді, олардың мағынасын түсінеді және сөйлем ішінде қолдануды үйренеді. Мұғалім бұл сөздерді ойын, карточка, плакат немесе көрнекі құрал арқылы бекітуге болады. Мысалы, «fruits», «animals», «colors» немесе «family» тақырыбындағы қарапайым мәтіндер арқылы оқушылар жаңа зат есімдер мен қарапайым сөйлем құрылымдарын меңгереді. Мұндай тәсіл балаларға сөздерді тек жаттау емес, оларды нақты контексте қолдануды үйретеді. Екіншіден, кітап оқу тілдік дағдыларды бір уақытта дамытады. Оқушылар мәтінді дауыстап оқи отырып, дұрыс айтуды, интонацияны және сөйлем құрылымын меңгереді. Мұғалім мәтін мазмұнын түсінгенін тексеру үшін сұрақтар қояды: «Who is in the story?» немесе «What color is the cat?». Бұл тыңдау, сөйлеу және түсіну дағдыларын үйлестіріп дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, оқушылар мәтіннен алған ақпаратты сөзбен немесе сурет арқылы қайта айтып, ойларын ұйымдастыруға үйренеді.

Үшіншіден, кітап оқу шығармашылық қабілеттерді жетілдіруге ықпал етеді. Балалар мәтін мазмұнын суретке түсіру, рөлдік ойындар арқылы кейіпкерлерді сомдау немесе оқиғаға қатысты шағын әңгіме құру арқылы оқу процесін қызықты әрі тиімді етеді. Мысалы, «The Very Hungry Caterpillar» немесе «Brown Bear, Brown Bear, What Do You See?» сияқты иллюстрациялы және қарапайым кітаптар балалардың қиялын дамыта отырып, оқу процесін ойын түрінде өткізеді. Рөлдік ойындар тек шығармашылықты дамытып қана қоймай, тілдік қарым-қатынас дағдыларын да күшейтеді.

Мұғалім үшін кітап оқу сабақтарын ұйымдастырудың бірнеше тиімді әдістері бар. Бірінші әдіс – тыңдау мен қайталау (choral reading). Мұғалім мәтінді оқып береді, ал оқушылар оны қайталап, сөздерді дұрыс айтуға және интонацияны меңгеруге үйренеді. Екінші әдіс – мәтінді суреттермен байланыстыру (visual aids). Мәтіндегі әр сөйлемге сәйкес суреттерді көрсету оқушылардың ойлау қабілетін дамытып, мәтінді есте сақтауды жеңілдетеді. Үшінші әдіс – рөлдік ойындар (role play). Балалар оқиға кейіпкерлерін сомдап, диалог құрастырады, бұл әдіс сөйлеу дағдыларын дамытуда өте тиімді. Сонымен қатар, мәтінді драмалық әдіс арқылы оқу балалардың эмоционалды қатысуын арттырады және тілдік тәжірибені өмірге жақындатады.

Кітап оқу барысында мұғалім мәтінді таңдау кезінде балалардың тілдік деңгейін ескеруі тиіс. Бастауыш сыныпқа арналған кітаптар қарапайым сөйлемдерден, жиі қолданылатын сөздерден және көрнекі иллюстрациялардан тұруы қажет. Мәтін көлемі қысқа

болуы маңызды, себебі ұзақ мәтін балалардың зейінін шоғырландыруға кедергі келтіруі мүмкін. Сонымен қатар, мәтіннің тақырыбы мен сюжеттік желісі оқушылардың қызығушылығын тудыруы тиіс, бұл тіл үйренуге мотивацияны арттырады. Бағалау жүйесі де маңызды рөл атқарады. Мұғалім оқушының мәтінді түсіну деңгейін әртүрлі жолдармен тексере алады: сұрақ-жауап арқылы, сурет салу немесе оқылған мәтін бойынша шағын әңгіме айту арқылы. Мысалы, «Draw your favorite part of the story» немесе «Tell us what happens next» сияқты тапсырмалар балалардың ойлау қабілетін дамытып, оқу процесін интерактивті етеді. Мұндай бағалау оқушыларға өз жетістіктерін көріп, оқу процесінде сенімділікті арттырады. Кітап оқу әдісінің психологиялық аспектілері де маңызды. Бастауыш сынып оқушылары үшін қызығушылық пен эмоционалды қатысу оқу сапасына тікелей әсер етеді. Иллюстрациялар, қызықты сюжеттер, кейіпкерлердің әрекеттері балаларды оқуға тартуға мүмкіндік береді. Бұл әдіс оқушының өзін-өзі бағалауына оң әсер етіп, оқуға деген ынтасын арттырады. Сонымен қатар, топтық оқу балалардың әлеуметтік дағдыларын дамытып, әрбір оқушының белсенді қатысуын қамтамасыз етеді. Қазіргі педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, кітап оқу арқылы ағылшын тілін үйрету сабақтары балалардың тілдік дағдыларын кешенді дамытуға мүмкіндік береді. Бұл әдіс тек жаңа сөздерді үйретіп қана қоймай, олардың сөйлеу қабілетін, ойлау мәдениетін, шығармашылық қабілеттерін және әлеуметтік коммуникацияны да дамытады. Сонымен қатар, мұғалім үшін бұл әдіс сабақтарды әртараптандыруға және оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді. Кітап оқу бастауыш сыныпта ағылшын тілін үйретудің тиімді әдістерінің бірі болып табылады. Бұл әдістің артықшылығы тек балалардың сөздік қорын кеңейтуде ғана емес, олардың сөйлеу, тыңдау, оқу және жазу дағдыларын біртіндеп дамытуында да көрінеді. Кітап оқу балалардың тілге деген қызығушылығын арттырып, оқу процесін қызықты әрі ойын түрінде ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Мұғалімнің дұрыс ұйымдастыруымен сабақ барысында оқушылар мәтінді талдайды, кейіпкерлермен танысады, сюжетке қатысты сұрақтарға жауап береді, сондай-ақ мәтін мазмұны бойынша шағын шығармашылық тапсырмаларды орындайды. Бұл тек тілдік дағдыларды емес, сонымен қатар ойлау қабілетін, қиялын, көркемдік ойлауын және шығармашылық қабілеттерін дамытуға септігін тигізеді. Сонымен қатар, кітап оқу әдісі оқушылардың өзін-өзі бағалау дағдыларын қалыптастырады. Оқушы мәтінді түсініп, оны өз сөзімен айтып, рөлдік ойындар арқылы бейнелей отырып, өз білімін іс жүзінде қолдануды үйренеді. Бұл әдіс оқушылардың сенімділігін арттырып, жаңа сөздер мен сөйлем құрылымдарын есте сақтауды жеңілдетеді. Кітап арқылы жүргізілетін сабақтар тек пәндік біліммен шектелмей, балалардың коммуникативтік және әлеуметтік дағдыларын дамытуға да бағытталған.

Осы әдістемені тиімді қолдану арқылы бастауыш сынып оқушылары ағылшын тілін оңай меңгеріп, оның негізгі негіздерін сенімді түрде қалыптастыра алады. Кітап оқу – бұл тек тілдік дағдыларды үйрету құралы ғана емес, сонымен қатар оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытуға, логикалық және когнитивтік қабілеттерін жетілдіруге, олардың оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз ететін көпқырлы педагогикалық құрал болып табылады. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімдері үшін кітап оқу әдісін сабақ жоспарына тиімді енгізу – тіл үйретудің сапасын арттырудағы маңызды бағыттардың бірі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Абдуллаева, Г. Ж., Смагулова, Л. Т. (2018). Бастауыш сыныпта ағылшын тілін оқытудың әдістемесі. Алматы: Қазақ университеті баспасы.
2. Арынова, Д. С. (2016). Шет тілін оқытуда интерактивті әдістер. Астана: Логос.
3. Гусейнова, Н. М. (2019). Кітап арқылы ағылшын тілін оқыту тәжірибесі. Алматы: Ғылым.
4. Harmer, J. (2015). The Practice of English Language Teaching (5th ed.). Harlow: Pearson Education.
5. Cameron, L. (2001). Teaching Languages to Young Learners. Cambridge: Cambridge University Press.

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Кенжебаева Айжан Бекболатовна
қазақ тілі мен әдебиет пәні мұғалімі
Ұлытау облысы
Сәтбаев қаласы
«Абай атындағы №4 мектеп-лицейі» КММ

Аннотация. Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың тілдік білімін дамыта қалыптастырумен қатар, алған білімдерін нақты өмірде тиімді қолдана білуі негізгі міндеттің бірі болып табылады. Бұл тұрғыда функционалдық сауаттылықты дамыту ерекше мәнге ие. Мақалада функционалдық сауаттылық ұғымы, оның қазақ тілін оқытудағы маңызы, дамытудың әдістері мен стратегиялары қарастырылады. Қазақ тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту оқушының ойлау

қабілетін, мәтіндерді түсіну, талдау және өз ойын жүйелі жеткізу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Сондай-ақ, ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы оқушының тілдік және коммуникативтік құзыреттерін тиімді дамыту жолдары ұсынылады.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, қазақ тілі, тілдік құзыреттер, ойлау қабілеті, ақпараттық технологиялар, мәтінмен жұмыс

Annotation. In the modern education system, it is crucial not only to develop students' language proficiency but also to enable them to effectively apply the acquired knowledge in real-life situations. Functional literacy plays a significant role in this context. This article explores the concept of functional literacy, its importance in teaching the Kazakh language, and the strategies and methods for its development. Developing functional literacy in Kazakh language lessons contributes to students' cognitive abilities, reading comprehension, analytical skills, and effective expression of ideas. Additionally, the use of information technologies is discussed as a means to enhance students' linguistic and communicative competencies effectively.

Keywords: functional literacy, Kazakh language, language competence, cognitive skills, information technologies, text work

Аннотация. В современной системе образования важно не только развивать языковую компетенцию учащихся, но и обеспечивать эффективное применение ими полученных знаний в реальной жизни. В этом контексте особое значение имеет функциональная грамотность. В статье рассматривается понятие функциональной грамотности, её значение в обучении казахскому языку, а также методы и стратегии её развития. Развитие функциональной грамотности на уроках казахского языка способствует формированию у учащихся аналитического мышления, понимания текста, навыков анализа и умения эффективно выражать свои мысли. Также обсуждается использование информационных технологий как способ эффективного развития языковых и коммуникативных компетенций учащихся.

Ключевые слова: функциональная грамотность, казахский язык, языковые компетенции, когнитивные навыки, информационные технологии, работа с текстом

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың алған білімдерін тек есте сақтау емес, нақты өмірде қолдана білуге үйрету басты мақсаттардың бірі болып отыр. Функционалдық сауаттылық – бұл білімді практикада тиімді пайдалану қабілеті, яғни алынған ақпаратты талдау, салыстыру, бағалау және шешім қабылдау арқылы қолдана білу. Қазақ тілін оқытуда

функционалдық сауаттылықты дамыту оқушының ойлау, талдау, мәтінді түсіну, өз ойын жүйелі жеткізу дағдыларын қалыптастыруға бағытталады. Осы тұрғыдан алғанда, функционалдық сауаттылықты дамыту білім берудің маңызды бағыты болып табылады. Функционалдық сауаттылық дегеніміз – адамның білімін, дағдыларын және қабілеттерін нақты өмірлік немесе кәсіби жағдайда тиімді пайдалана білуі, яғни теориялық білімді практикамен ұштастыру қабілеті. Ол оқушының тек ақпаратты есте сақтауына ғана емес, сонымен бірге оны талдау, салыстыру, бағалау және шешім қабылдау дағдыларын қалыптастыруға бағытталған. Қазақ тілі сабақтарында функционалдық сауаттылық тек грамматика немесе сөздік қорын меңгеруге шектелмей, оқушының ойлау қабілетін, мәтіндерді талдау және түсіну қабілетін, өз ойын жүйелі және дәл жеткізу дағдыларын дамытуға бағытталған. Бұл бағытта сабақтарды ұйымдастыруда оқушының тек мәтінді оқып, түсінуіне емес, оны талдап, өмірлік немесе әлеуметтік контексте қолдана білуіне мән беріледі[1,7].

Мысалы, мәтіннен алған ақпаратты өз пікірін білдіру, қысқа эссе жазу, рөлдік ойындар мен пікірталасқа қатысу арқылы қолдану оқушының функционалдық сауаттылығын арттырады. Функционалдық сауаттылықтың дамуы оқушының білімін практикалық тұрғыдан қолдануына, шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге, тілдік және коммуникативтік құзыреттерін қалыптастыруға ықпал етеді. Оқушы ақпаратты тек қабылдайтын емес, оны өңдеп, талдап, өмірлік шешім қабылдауға пайдалана алатын белсенді тұлға ретінде қалыптасады. Мұндай дағдылар заманауи қоғамдағы табысты жеке тұлға үшін маңызды болып табылады, себебі ақпараттық қоғамда адам тек білімді меңгеріп қана қоймай, оны дұрыс бағалап, тиімді қолдана білуі қажет. Қазақ тілін оқытуда функционалдық сауаттылықты дамыту ерекше маңызға ие, себебі тіл – тек қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар ойлау мәдениетін, логикалық және критикалық ойлау қабілеттерін дамыту құралы болып табылады. Мәтінді талдау, идеяларды салыстыру, аргументтерді негіздеу, өз пікірін дәлелдеу сияқты іс-әрекеттер оқушының ойлау шеберлігін арттырады, сөйтіп функционалдық сауаттылықты қалыптастырады. Сонымен қатар, тілдік тапсырмалар оқушыны өз ойларын нақты және жүйелі жеткізуге, мәтіндегі ақпаратты өмірлік жағдайда дұрыс қолдануға үйретеді. Мұғалімдер қазақ тілі сабақтарын жоспарлағанда функционалдық сауаттылықты арттырудың тиімді жолдарын жүйелі түрде қарастыруы қажет[2,18].

Бұған мәтінмен жұмыс жасау, шығармашылық тапсырмалар, рөлдік ойындар, пікірталастар, эссе жазу сияқты практикалық әдістерді қолдану кіреді. Мысалы, мәтіннен алған ақпаратты әлеуметтік жағдайларға байланысты талдау немесе өз өмір тәжірибесімен байланыстыру оқушының практикалық ойлау қабілетін дамытады. Сонымен қатар, ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы оқушы мәтінді интерактивті түрде меңгеріп, оқу процесіне қызығушылығын арттыра алады. Сөйтіп, функционалдық сауаттылықты дамыту қазақ тілі сабағында оқушылардың тілдік дағдыларын жетілдірумен қатар, олардың ойлау, талдау, шығармашылық және коммуникативтік қабілеттерін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл бағыттағы жұмыс оқушыны тек білімді қабылдаушы ғана емес, алған ақпаратын өмірде тиімді қолдана білетін, сыни тұрғыдан ойлай білетін және өз пікірін дәлелді түрде жеткізе білетін тұлға ретінде қалыптастырады. Сондықтан қазақ тілі сабақтарын ұйымдастыруда функционалдық сауаттылықты жүйелі түрде дамыту – қазіргі заманғы білім беру үрдісінің негізгі мақсаттарының бірі болып табылады[3,7].

Функционалдық сауаттылық – оқушының алған білімін өмірлік және кәсіби жағдайда тиімді пайдалана білу қабілеті. Бұл дағдылар тек грамматикалық немесе сөздік білімге ғана шектелмей, оқушының мәтінді түсіну, ақпаратты талдау, сыни ойлау, өз ойын жүйелі жеткізу қабілеттерін қамтиды. Қазақ тілінде функционалдық сауаттылықты дамыту тілдік дағдылармен қатар, логикалық және критикалық ойлау қабілеттерін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мәтінмен жұмыс жасау арқылы оқушы мәтіннің негізгі идеясын, деректерін түсініп, оларды өмірлік тәжірибемен байланыстыра алады.

- Мәтінмен жұмыс: алдын ала талдау, мәтінді оқу, талдау және шығармашылық тапсырмалар орындау;
- Рөлдік ойындар және пікірталас: оқушының ойлау, коммуникативтік дағдыларын дамыту;
- Эссе және шығармашылық жазу: ойларын жүйелі жеткізу және дәлелді пікір айту;
- Ақпараттық технологияларды пайдалану: электронды және аудио кітаптар, интерактивті платформалар арқылы оқыту[4].

Функционалдық сауаттылық және оқушының тұлғалық дамуы

Бұл процесс оқушыны тек білімді қабылдаушы ғана емес, алған ақпаратын өмірде тиімді қолдана білетін, сыни тұрғыдан ойлай білетін және өз пікірін дәлелді түрде жеткізе білетін тұлға ретінде қалыптастырады. Сонымен қатар, функционалдық сауаттылық оқушының шығармашылық қабілеттерін, коммуникативтік және тілдік құзыреттерін дамытады[5].

Функционалдық сауаттылық қазақ тілінде оқытуда оқушылардың тілдік дағдыларын жетілдірумен қатар, олардың ойлау, талдау, шығармашылық және коммуникативтік қабілеттерін жан-жақты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл тек грамматикалық немесе сөздік білімді меңгерумен шектелмей, оқушының алған ақпаратты өмірлік жағдайларда тиімді пайдалана алу қабілетін дамытады. Функционалдық сауаттылық арқылы оқушы мәтінді тек оқып қана қоймай, оның мазмұнын терең түсініп, деректерді салыстыра, негізгі ойды анықтай, өз пікірін дәлелді түрде айта алады. Мұғалімдер сабақтарды жоспарлауда функционалдық сауаттылықты арттырудың тиімді әдістерін жүйелі түрде қолдануы қажет. Оларға мәтінмен жұмыс жасау, талдау және шығармашылық тапсырмалар, рөлдік ойындар, пікірталастар, эссе жазу сияқты практикалық әдістер кіреді. Сонымен қатар, қазіргі заманғы ақпараттық және коммуникациялық технологияларды пайдалану да функционалдық сауаттылықты дамытуға зор үлес қосады. Мысалы, электронды және аудиокітаптар, интерактивті платформалар, мультимедиялық презентациялар оқушының оқу процесіне қызығушылығын арттырып, ақпаратты қабылдау және талдау қабілеттерін жетілдіреді. Функционалдық сауаттылық оқушының шығармашылық қабілеттерін дамытуға да ықпал етеді. Оқушы өз ойын тек қабылдаушы ретінде емес, белсенді зерттеуші, шығармашыл тұлға ретінде көрсетеді. Талдау, салыстыру, сыни тұрғыдан ойлау сияқты дағдылар оқушыны тек білімді игеруші емес, ақпаратты өзіне тиімді бағытта қолдана білетін, шешім қабылдай білетін тұлғаға айналдырады. Сонымен қатар, бұл дағдылар оқушының коммуникативтік құзыреттерін дамытып, өз пікірін жүйелі әрі дәл жеткізуге мүмкіндік береді, бұл өмірлік және кәсіби тұрғыда маңызды болып табылады. Қазақ тілінде функционалдық сауаттылықты дамыту – бұл оқушыларды жан-жақты дамыған, саналы және білімді жеке тұлға ретінде қалыптастырудың негізгі жолдарының бірі. Ол тек тілдік дағдыларды жетілдірумен шектелмей, оқушының когнитивтік, эмоционалды, шығармашылық және әлеуметтік қабілеттерін дамытуға бағытталған кешенді процесс болып табылады. Мұғалімнің жүйелі және мақсатты әрекеті арқылы сабақтарда функционалдық сауаттылықты дамыту оқушының білімін практикада тиімді қолдануына, ойлау мәдениетін жетілдіруіне және заманауи өмір жағдайларына бейімделуіне мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі. *Қазақ тілі пәнін оқыту бағдарламасы: 5–11 сыныптар*. Нұр-Сұлтан: ҚР БҒМ, 2020.
2. Баймұқанов, М. *Қазақ тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту*. Алматы: Қазақ университеті, 2018.
3. Anderson, N. J. *Reading comprehension and second language instruction*. Boston: Heinle & Heinle, 2003.
4. Harmer, J. *The Practice of English Language Teaching*. 5th edition. Harlow: Pearson, 2015.
5. Grabe, W., & Stoller, F. L. *Teaching and Researching Reading*. 2nd edition. London: Routledge, 2011.

**МҰХТАР ӘУЕЗОВТІҢ «АБАЙ ЖОЛЫ»
ЭПОПЕЯСЫН ОҚЫТУДАҒЫ ЗАМАНАУИ
ӘДІСТЕР**

Байжуманова Ақгул Советовна
қазақ тілі мен әдебиет пәні мұғалімі
Ұлытау облысы
Сәтбаев қаласы
«Абай атындағы №4 мектеп-лицейі» КММ

Аннотация. Мұхтар Әуезовтің «Абай жолы» эпопеясын оқытуда заманауи әдістерді қолдану оқушылардың әдеби білімін тереңдетуге, сыни тұрғыдан ойлауын қалыптастыруға және шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған. Мақалада интерактивті талдау, рөлдік ойындар, пікірталастар, эссе жазу, ақпараттық технологияларды пайдалану және жобалық жұмыстар сияқты заманауи педагогикалық әдістер қарастырылады. Бұл әдістер оқушылардың мәтінді түсіну, талдау, ойлау және өз ойын жүйелі жеткізу дағдыларын жетілдіруге ықпал етеді. Сонымен қатар, заманауи әдістер ұлттық мәдениет пен руханиятқа деген қызығушылықты арттырып, оқушының тұлғалық дамуына үлес қосады.

Кілт сөздер: «Абай жолы», Мұхтар Әуезов, заманауи әдістер, интерактивті талдау, рөлдік ойындар, пікірталас, эссе, ақпараттық технология, жобалық жұмыс, оқыту стратегиясы

Annotation. The use of modern methods in teaching Mukhtar Aueзов's epic novel *Abai Zholy* aims to deepen students' literary knowledge, develop critical thinking, and enhance their creative abilities. The article examines modern pedagogical approaches such as interactive analysis, role-playing, debates, essay writing, the use of information technologies, and project-based learning. These methods contribute to students' comprehension, analysis, reasoning, and structured expression skills. Additionally, modern methods increase interest in national culture and spirituality, while supporting students' personal development.

Keywords: *Abai Zholy, Mukhtar Aueзов, modern methods, interactive analysis, role-playing, debates, essay, information technologies, project-based learning, teaching strategy*

Аннотация. Применение современных методов при изучении эпопеи Мухтара Ауэзова «Путь Абая» направлено на углубление литературных знаний учащихся, развитие критического мышления и творческих способностей. В статье рассматриваются такие современные педагогические подходы, как интерактивный анализ, ролевые игры, дебаты, написание эссе, использование информационных технологий и проектная деятельность. Эти методы способствуют развитию навыков понимания текста, анализа, рассуждения и структурированного выражения мыслей. Кроме того, современные методы повышают интерес к национальной культуре и духовности, способствуют личностному развитию учащихся.

Ключевые слова: «Путь Абая», Мухтар Ауэзов, современные методы, интерактивный анализ, ролевые игры, дебаты, эссе, информационные технологии, проектная деятельность, стратегия обучения

Мұхтар Әуезовтің «Абай жолы» эпопеясы – қазақ әдебиетінің алтын қоры, ұлттық мәдениет пен руханияттың көрінісі болып табылатын шығарма. Бұл эпопеяда ұлы Абай Құнанбайұлының өмірі, шығармашылығы және қазақ қоғамының әлеуметтік-саяси дамуы кеңінен көрініс тапқан. Сондықтан мектеп бағдарламасында «Абай жолы» эпопеясы тек

әдебиет пәнінің міндетті бөлігі ғана емес, сонымен қатар оқушылардың ұлттық санасын қалыптастыруға, тарихи білімін молайтуға және моральдық-этикалық құндылықтарды меңгеруге бағытталған құрал болып табылады. Қазіргі заманғы білім беру үрдісінде тек шығарманы оқу мен талдау жеткіліксіз. Оқушыларды шығармамен белсенді жұмыс істеуге, сыни тұрғыдан ойлауға, шығармашылық қабілеттерін дамытуға үйрететін заманауи әдістерді қолдану маңызды болып отыр. Бұл тұрғыда «Абай жолы» эпопеясына заманауи педагогикалық әдістерді енгізу оқушының әдеби талғамын арттырып қана қоймай, оның тұлғалық, әлеуметтік және мәдени дамуына да ықпал етеді.

«Абай жолы» эпопеясының оқудағы мақсат

«Абай жолы» эпопеясын оқытудың басты мақсаты – оқушыларға қазақ әдебиетінің классикалық шығармаларын терең түсінуді үйрету, Абайдың өмірі мен шығармашылығын зерттеу, қазақ қоғамының тарихи дамуын таныстыру[1,15]. Сонымен қатар, оқушылардың:

- Сөздік қорын байыту;
- Ойлау, талдау, сыни тұрғыдан бағалау дағдыларын дамыту;
- Шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру;
- Моральдық және этикалық құндылықтарды меңгеру;
- Коммуникативтік және тілдік дағдыларын жетілдіру;

сияқты қабілеттерін дамыту мақсат етіледі.

Заманауи әдістерді қолданудың мәні

Қазіргі білім беру үрдісінде оқыту әдістері дәстүрлі «оқу-түсіну-талқылау» формасынан белсенді, интерактивті тәсілдерге бет бұруда. Мұндай әдістер оқушының тек ақпарат қабылдаушы емес, белсенді зерттеуші ретінде қатысуына мүмкіндік береді. «Абай жолы» эпопеясы сияқты терең философиялық, тарихи және әлеуметтік мәні бар шығармаларды оқытуда заманауи әдістер маңызды роль атқарады[2,7].

Олардың негізгі мәні:

1. Оқушы белсенділігін арттыру – шығарманы тек оқып қана қоймай, талдап, пікірталасқа қатысуға үйретеді.
2. Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету – кейіпкерлердің іс-әрекетін, тарихи және әлеуметтік жағдайларды бағалауға ықпал етеді.
3. Шығармашылық қабілеттерді дамыту – эссе, рөлдік ойындар, көркем сөздік талдау арқылы оқушының өз ойын еркін жеткізуін қамтамасыз етеді.
4. Ақпараттық технологияларды пайдалану – мультимедиялық материалдар, электронды кітаптар, бейнефильмдер арқылы шығарманың мазмұнын тереңірек түсіндіреді[3,5].

Заманауи әдістердің түрлері

Интерактивті талдау. Оқушылар шығарманы алдын ала оқып, кестелер, интеллект карталары немесе графикалық схемалар арқылы кейіпкерлер мен оқиғаларды талдайды. Мысалы, Абайдың өміріндегі негізгі оқиғаларды хронологиялық тәртіппен көрсету, қоғамдағы әлеуметтік өзгерістерді картаға түсіру. Бұл әдіс оқушының логикалық және аналитикалық ойлау қабілетін дамытады.

Рөлдік ойындар және драматизация. Кейіпкерлердің рөлін ойнап, оқиғаларды сахналау оқушыны шығармамен эмоционалды байланысуға үйретеді. Мысалы, Абай мен оның ұстаздары немесе замандастары арасындағы диалогтарды инсценировка жасау. Бұл әдіс оқушының эмоционалды интеллектін, сөйлеу дағдыларын және коммуникативтік қабілеттерін жетілдіреді.

Пікірталастар мен дебаттар. Кейіпкерлердің әрекеттері мен шығарманың идеяларын талқылау арқылы оқушылар сыни тұрғыдан ойлау дағдысын қалыптастырады. Мысалы, Абайдың әділеттілік, білімге құштарлық, еңбекқорлық сияқты қасиеттерін қазіргі өмірмен салыстыра отырып, пікірталас ұйымдастыру[4].

Эссе және шығармашылық жазу. Оқушыларға шығарманың тақырыптары бойынша эссе жазу тапсырмаларын беру олардың ойлау және шығармашылық қабілеттерін дамытады. Мысалы, «Абайдың қазіргі қоғамға берген сабақтары», «Абайдың моральдық құндылықтары мен заманауи өмір» тақырыптарында жазу.

Ақпараттық технологияларды қолдану. Сабақта мультимедиа, бейнематериалдар, электронды презентациялар қолдану арқылы эпопеяның тарихи және мәдени контексті нақты көрсетіледі. Сонымен қатар, онлайн тесттер, интерактивті викториналар және электронды оқу платформалары оқушылардың белсенділігін арттырады[5].

Командалық жобалық жұмыстар. Оқушыларды топқа бөліп, шығарманы талдау немесе белгілі бір тақырыпта презентация жасау арқылы бірлескен жұмыс дағдыларын дамытады. Мысалы, «Абайдың білімге көзқарасы» немесе «Қазақ қоғамындағы әлеуметтік мәселелер» тақырыптарын зерттеу жобалары.

Әдістердің тиімділігі мен нәтижесі. Заманауи әдістерді қолдану арқылы «Абай жолы» эпопеясын оқытуда келесі нәтижелерге қол жеткізіледі:

- Оқушының шығарманы терең түсінуі, негізгі идеяларды анықтау қабілеті артады;
- Шығармашылық және логикалық ойлау қабілеттері дамиды;
- Тілдік дағдылар мен әдеби талғам жетіледі;
- Эмоционалды және моральдық білім, адамгершілік құндылықтар меңгеріледі;
- Ақпаратты талдау, салыстыру және сыни бағалау қабілеті қалыптасады;
- Оқушыны жеке және әлеуметтік тұрғыдан дамытатын тұлғалық қасиеттері күшейеді[6].

Қорытындылай келе айтпағымыз, Мұхтар Әуезовтің «Абай жолы» эпопеясын оқытуда заманауи әдістерді қолдану оқушылардың білімін тереңдетуге, сыни тұрғыдан ойлауын қалыптастыруға және шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған тиімді тәсіл болып табылады. Интерактивті талдау, рөлдік ойындар, пікірталастар, эссе жазу, ақпараттық технологияларды пайдалану және жобалық жұмыстар арқылы оқушылар тек әдеби шығарманы оқып қана қоймай, оны өмірлік тәжірибеге байланыстыра отырып түсінеді. Сондай-ақ, заманауи әдістер оқушылардың коммуникативтік, эмоционалды және әлеуметтік дағдыларын дамытып, олардың тұлғалық қалыптасуына ықпал етеді. Сондықтан мұғалімдер сабақ жоспарында шығармашылық пен инновациялық тәсілдерді жүйелі қолдану арқылы оқушылардың әдеби білімін арттырып қана қоймай, ұлттық мәдениет пен руханиятқа деген қызығушылығын, сыни ойлау қабілетін және тұлғалық дамуын қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Әуезов, М. *Абай жолы*. Алматы: Жазушы, 1986.
2. Нұрғали, С. *Қазақ әдебиетін оқытудағы инновациялық әдістер*. Алматы: Білім, 2018.
3. Баймұқанов, М. *Қазақ әдебиеті сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту*. Алматы: Қазақ университеті, 2019.
4. Harmer, J. *The Practice of English Language Teaching*. 5th edition. Harlow: Pearson, 2015.
5. Grabe, W., & Stoller, F. L. *Teaching and Researching Reading*. 2nd edition. London: Routledge, 2011.
6. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. *Қазақ әдебиеті пәнін оқыту бағдарламасы: 5–11 сыныптар*. Нұр-Сұлтан: ҚР БҒМ, 2020.

АҒЫЛШЫН МӘТІНДЕРІ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУ ЖӘНЕ МӘТІНДІ ТҮСІНУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУЫ

Тусупова Мария Абылкаевна
ағылшын тілі пәнінің мұғалімі
Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласының білім бөлімінің
«№ 8 жалпы орта білім беретін көркемдік-эстетикалық
Білім және тәрбие беру мектеп-кешені» КММ

Сыни ойлау – оқушының ақпаратты қабылдауы, талдауы, салыстырып бағалауы және қорытынды жасау қабілеті. Бұл дағды оқушыны белсенді зерттеуші ретінде қалыптастырады, яғни ақпаратты пассивті қабылдаушыдан, оны өңдеп, жаңа білімге айналдыра алатын субъектке айналдырады. Мәтінді түсіну дағдысы оқушының оқу сауаттылығын арттырады, тілдік құрылымдарды дұрыс меңгеруге және коммуникативтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Оқушы мәтіннің негізгі идеясын, автордың көзқарасын, сөйлем құрылымын және сөздердің семантикалық мәнін түсіну арқылы мәтіндік ақпаратпен жұмыс істей білуді үйренеді. Ағылшын мәтіндері арқылы оқыту тек тілдік дағдыларды жетілдірумен шектелмейді. Олар оқушыға мәтіндегі логикалық байланыстарды, мәтін құрылымын, аргументтердің дұрыс жеткізілуін талдауға мүмкіндік береді. Бұл әсіресе академиялық ағылшын тілі (Academic English) сабақтарында маңызды, себебі мұнда оқушыдан тек мәтінді оқу емес, мәтінді сыни тұрғыдан талдай білу, дәлелдемелерді бағалау және қорытынды шығару талап етіледі. Ағылшын мәтіндері оқушыларға құрылымдық талдау жасауға мүмкіндік береді. Мәтіннің кіріспе, негізгі бөлім және қорытындыдан тұратынын түсіну – оқушының логикалық ойлау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Мұғалім мәтінді талдау кезінде келесі тапсырмаларды қолдануы мүмкін:

- Мәтіндегі негізгі идеяны анықтау;
- Әр абзацтағы басты ойды табу;
- Автордың аргументтерін салыстыру және бағалау;
- Мәтіндегі себеп-салдар байланыстарын анықтау.

Бұл тапсырмалар оқушыларды ақпаратты құрылымдауға үйретеді және оларды мәтінді тереңірек түсінуге ынталандырады.

Салыстырмалы талдау арқылы оқушылар мәтіндер арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтайды. Бұл әдіс сыни ойлауды дамытуға тиімді:

- Екі мәтіннің тақырыбы мен идеяларын салыстыру;
- Авторлық көзқарастардың айырмашылығын талдау;
- Мәтіннің стильдік және тілдік ерекшеліктерін салыстыру;
- Өз пікірін дәлелдеу үшін мәтіннен нақты деректерді пайдалану.

Мысалы, әлеуметтік тақырыптағы екі ағылшын мәтінін салыстыру кезінде оқушылар авторлардың көзқарасын бағалап, өз ойларын дәлелді түрде жеткізуді үйренеді.

Мәтінге сұрақтар құру – оқушының сыни тұрғыдан ойлауын дамытуға арналған тиімді әдіс. Бұл әдіс оқушыны мәтінге белсенді қатысуға, ақпаратты талдауға және қорытынды жасауға итермелейді[1,7].

Тапсырмалар:

- Мәтіннен негізгі идеяны анықтауға арналған сұрақтар;
- Сұрақ-жауап арқылы мәтіннің логикасын тексеру;
- Автордың аргументтерін дәлелдеу үшін мәтіннен мысалдар келтіру;
- Жеке және топтық талқылау барысында жауаптарды қорытындылау.

Бұл тәсіл оқушылардың аналитикалық және логикалық ойлау қабілеттерін дамытуға көмектеседі.

Эссе және пікір жазу

Мәтінді оқып, талдағаннан кейін оқушыларға эссе немесе пікір жазу тапсырмаларын беру тиімді. Бұл оқушының сыни ойлау қабілетін, жазылым дағдысын және тілдік сауаттылығын арттырады.

Мысалы:

- Мәтін тақырыбына сәйкес өз ойын жүйелі баяндау;
- Автордың пікірін талдау және өз көзқарасын дәлелдеу;
- Мәтіннен алынған мысалдар мен цитаталарды қолдану;
- Тілдік және стильдік нормаларды сақтау.

Эссе жазу оқушыға өз пікірін толық жеткізуге, ақпаратты талдап, қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Топтық талқылау және дебат

Топтық талқылаулар мен дебаттар оқушылардың коммуникативтік дағдыларын және сыни ойлау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Мұғалім оқушыларға мәтінге байланысты тақырыптық сұрақтар қойып, оларды топқа бөліп, пікірталас ұйымдастырады.

Тапсырмалар:

- Мәтіндегі проблемалық мәселелерді талқылау;
- Әр топ өз көзқарасын дәлелдеп, қарсы пікірлерге жауап береді;
- Қорытынды жасау арқылы сабақтағы басты идеяны жүйелеу.

Бұл әдіс оқушыларды белсенді қатысуға, өз пікірін дәлелді түрде жеткізуге және мәтінді терең түсінуге үйретеді[2,15].

Ақпараттық технологияларды пайдалану

Қазіргі білім беру процесінде ақпараттық технологияларды қолдану мәтіндік талдауды тиімді етеді.

Мысалы:

- Электрондық мәтіндер мен онлайн ресурстарды пайдалану;
- Видео материалдар арқылы тыңдалым және түсіну дағдыларын дамыту;
- Интерактивті платформаларда мәтіндік тапсырмалар орындау;
- Мәтінді визуалды құралдар арқылы көрсету (кесте, диаграмма, карта).

Бұл әдістер оқушылардың ақпаратты талдау, салыстыру және қорытынды жасау қабілетін жетілдіреді[3,11].

Қорытындылай келе айтарымыз, ағылшын мәтіндері арқылы оқушылардың сыни ойлау және мәтінді түсіну қабілеттерін дамыту қазіргі білім беру жүйесінің маңызды бағыты болып табылады. Мәтіндермен жұмыс жасау оқушыларға ақпаратты талдап, салыстырып бағалауға, өз пікірін жүйелі жеткізуге және дәлелдеу қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Сыни ойлау қабілеті оқушылардың тек тілдік дағдыларын ғана емес, сонымен қатар логикалық ойлау, аналитикалық ойлау және шығармашылық қабілеттерін жетілдіреді. Мәтінді түсіну дағдысы олардың оқу сауаттылығын арттырады және академиялық, кәсіби өмірде қажетті дағдыларды қалыптастырады. Осылайша, ағылшын мәтіндері арқылы оқу процесін ұйымдастыру – оқушылардың функционалдық сауаттылығын, сыни ойлау қабілетін және мәтінмен жұмыс істеу дағдыларын дамытуға бағытталған тиімді педагогикалық стратегия болып табылады. Мұғалімдер мәтіндік талдау, эссе жазу, топтық пікірталас және проектілік жұмыстар сияқты әдістерді жүйелі қолдану арқылы оқушылардың оқу қабілетін арттырып, олардың тілдік және коммуникативтік құзыреттерін жетілдіре алады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Fisher, D., Frey, N., & Lapp, D. (2012). *Text Complexity: Raising Rigor in Reading*. International Reading Association.
2. Harmer, J. (2015). *The Practice of English Language Teaching* (5th ed.). Pearson Education.
3. Kurland, D., & Aksu, F. (2018). *Developing Critical Thinking through Literature in ESL/EFL Classrooms*. Journal of Language Teaching and Research, 9(3), 456–465.

**ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҒЫНДА ОҚУ
САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ
ЖӘНЕ PISA БАҒДАРЫ**

Турарбекова Толкын Батырғазыновна
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Абай облысы білім басқармасы

Семей қаласы бойынша білім бөлімінің

«№15 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

Қазіргі білім беру жүйесіндегі басты басымдық – оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру, яғни олардың ақпаратты тек меңгеріп қана қоймай, оны өмірде тиімді қолдану, салыстыру, сыни бағалау және күрделі мәселелерді шешу қабілеттерін дамыту. Бұл құзыреттер халықаралық PISA (Programme for International Student Assessment) зерттеулерінде негізгі көрсеткіш ретінде қарастырылып, оқу сауаттылығын қазіргі заман талабына сай жаңа деңгейге көтеру қажеттігін айқындайды. Әдебиет пәні оқу сауаттылығын дамытудың ең тиімді саласы болып табылады, себебі көркем мәтіндер оқушыны ойлануға, сезінуге, адамгершілік құндылықтарды пайымдауға және өмірлік позицияны қалыптастыруға жетелейді. Сондықтан әдеби шығармаларды оқыту процесінде функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың тиімді жолдарын қарастырудың ғылыми-әдістемелік негіздерін ашу бүгінгі таңда ерекше өзекті.

Әдебиетті оқыту әдістемесі тек мазмұнды айтып берумен шектелмей, оқушының танымдық және шығармашылық ойлауын дамытуға бағытталуы тиіс. Оқушының ойлау әрекетін қарапайымнан күрделіге қарай жүйелі дамыту үшін сабақта қолданылатын тапсырмалар жүйесі Блум таксономиясының деңгейлеріне негізделгені жөн: білу, түсіну, қолдану, талдау, жинақтау және бағалау. Бұл құрылым оқу сауаттылығының барлық үш құрамдас бөлігін – ақпаратты іздеу мен түсінуді, мәтінді талдау мен салыстыруды, өмірлік шешім қабылдау мен пікір айтуды – кешенді түрде дамытуға мүмкіндік береді. Мәселен, көркем шығармамен жұмыс барысында "Шығармадағы негізгі оқиғаларды тізіп жаз" (Білу), "Кейіпкердің іс-әрекетін өз сөзіңмен түсіндір" (Түсіну), "Шығармадағы жағдайды өмірмен байланыстырып қарастыр" (Қолдану) сияқты деңгейлік тапсырмалар оқушының аналитикалық және сыни ойлауын біртіндеп күрделендіреді.

Оқушылардың мәтінді түсіну, талдау және бағалау дағдыларын халықаралық PISA бағалау форматымен байланыстыру үшін сабақтағы тапсырмалар контекстке негізделуі керек. Яғни, әдеби шығармадағы жағдайды өмірлік немесе әлеуметтік мәселемен ұштастыру – функционалдық сауаттылықты дамытудың тиімді тәсілі. Бұл тұрғыда шығарманың құрылымын талдау әдісінің маңызы ерекше, себебі ол оқушының логикалық және жүйелі ойлауын қалыптастырады. Шығарманы құрылымдық тұрғыдан (басталуы, байланысуы, дамуы, шарықтау шегі, шешімі) талдау оқушылардың логикалық және жүйелі ойлауын қалыптастырады. Бұл әдіс PISA форматындағы себеп-салдар байланысын анықтауды, ақпаратты ұйымдастыруды және қорытынды жасауды талап ететін мәтіндік тапсырмаларға ұқсас. Әдеби шығарманы құрылымдық талдауға арналған сұрақтар жүйесі оқушының мәтіндік ақпаратты жүйелеуін қамтамасыз етеді: Басталуы (Оқиға неден басталады?) арқылы бастапқы жағдай танылады, Байланысуы (Қандай өзгеріс болды? Кейіпкердің өмірін өзгерткен оқиға) арқылы оқиғаға түрткі болған түйінді мәселе анықталады, Дамуы (Кейіпкер қандай жағдайға тап болды?) кезеңінде оқиғалар тізбегі реттілікпен талданады. Әсіресе, Шарықтау шегін (Ең маңызды сәт. Кейіпкер тап болған ең үлкен жағдай, оқиға) анықтау арқылы оқушы шығарманың эмоциялық және мағыналық ең жоғары нүктесін бағалайды. Ал Шешімі (Мәселе қалай шешілді?) мен Эпилог ("Шығарманың басындағыдан салыстырғанда кейіпкердің өмірі өзгерді ме?") сұрақтары оқушыдан шығарманы тұтас бағалауды, кейіпкердің даму динамикасын қорытындылауды және өмірлік сабағын анықтауды талап етеді.

Мысалы, Б.Соқпақпаевтың "Менің атым Қожа" шығармасын құрылымдық тұрғыдан талдау оқушыға оқиғаның себеп-салдар тізбегін және даму логикасын нақты ұғынуға көмектеседі. Шығарманың **Басталуы** мектеп оқушысы Қожаның өзі туралы баяндауынан басталып, оқиғаның **Байланысуына** Қожаның Майқановамен алғашқы кездесуіне, Сұлтанмен достасуы сияқты әрекетке ұласады. Осыдан кейін оқиға **Дамуы** кезеңіне өтеді, мұнда Қожаның мектептегі тәртіпсіздіктері өршіп, оның жақсы болуға деген ішкі ұмтылысы мен жаман әдеттен арыла алмау арасындағы күресі айқындалып, оқиға **Шиеленісі** бақаның шуынан кейін оқиғаның **Шарықтау шегі** – Қожаның мектептің мұғалімдер кеңесінде қаралуы. Бұл сәтте кейіпкер өзінің барлық іс-әрекеттері үшін жауап беруге мәжбүр болады, бұл оның өз қателіктерін мойындауына және өзгеруге белді бекітуіне әкелетін ең маңызды эмоционалды және мағыналық нүкте. Оқиғаның **Шешімі** Қожаның өз кінәсін толық мойындап, мектептің оны кешіруімен, яғни өз ішкі дамуы арқылы мәселені шешуімен келеді. Ал шығарманың **Эпилогтағы** қорытындысы – Қожаның бастапқы тентек баладан, өз-өзіне сын көзбен қарайтын, болашаққа мақсат қойған жасөспірімге айналуы – оның өмірінің түбегейлі өзгергенін көрсетеді. Сонымен қатар, әдебиет сабағындағы рефлексиялық сұрақтардың маңызы ерекше: "Кейіпкердің орнында болсаң не істер едің?", "Шығарма қандай сезім тудырды?", "Бұл шығарманы оқуға кімге кеңес берер едің?" сияқты сұрақтар оқушының сезімдік қабылдауын, эмпатиясын және сыни пайымын арттырады. Бұған қоса, көркем мәтінмен жұмыс істеудің ең жоғарғы функционалдық деңгейі – рецензия жазу тапсырмасы. Мұндай тапсырма оқушыға шығарманы жай ғана оқып шығудан гөрі, оны терең талдауға мүмкіндік береді. Оқушының кітапқа қатысты өз пікірін білдіруі арқылы оның функционалдық сауаттылығының бірнеше аспектісі дамиды.

Мысалы, "Осы шығарманы оқудың қандай қажеттілігі бар?" деген сұрақ оқушының кітаптың құндылығын, оның әлеуметтік немесе моральдық маңыздылығын сырттан бағалауға үйретеді. Ал "Шығарма қандай сезімдерді тудырады?" деген сауал оқушының эмоциялық күйін анықтауға, оны сөзбен жеткізуге үйретіп, эмпатияны арттырады. Сонымен бірге, "Сен осы шығарманы оқуға кімге кеңес бересің?" сұрағы оқушының мәтіндік ақпаратты белгілі бір мақсатты топқа бағыттап, өз ұсынысын дәлелдермен негіздеу қабілетін дамытады. Рецензия жазу тапсырмасының тағы бір маңызды бөлігі – "Маңызды эпизодтар туралы айт, бірақ толық айтпа. Мазмұны емес, өзі туралы айт" деген талап. Бұл оқушыдан негізгі идеяны толық сюжетке сүйенбей жеткізуді, ақпаратты іріктеу, түйіндеу және қызығушылық тудыратындай етіп беруге үйренуді талап етеді. Мұндай кешенді тапсырманы орындаудың нәтижесінде оқушы бірнеше маңызды дағдыларға қол жеткізеді. Біріншіден, ол сыни бағалау (Бағалау деңгейі) арқылы туындының эстетикалық, адамгершілік және әлеуметтік құндылығына объективті баға береді. Екіншіден, интерпретациялау (Талдау) дағдысы арқылы символдарды толық сюжетсіз-ақ түсіндіре біледі. Үшіншіден, коммуникациялық сауаттылық (Жинақтау) қалыптасып, өз пікірін логикалық, тартымды және дәлелді түрде жеткізеді. Төртіншіден, рефлексия дағдысы арқылы оқылған мәтіннен туындаған ішкі сезімдер мен жеке ой-пікірді ажыратып, оны негіздеуге дағдыланады. Мысалы, М.Әуезовтің "Көксерек" шығармасын талдаған оқушының Көксеректің өз табиғатына оралу сәтін көруі арқылы адам мен табиғат арасындағы күрделі қарым-қатынасты өмірлік контексте қолдануы – мәтіндік контекстті қолдану дағдысының (Қолдану деңгейі) нақты көрінісі. Бұл рецензиялық тапсырма оқушының тек білімін емес, оның біліктері мен дағдыларын — яғни, ХХІ ғасыр оқушысына қажетті, PISA талаптарына сай келетін сыни және функционалдық ойлау қабілетін — дамытатын кешенді құрал болып табылады. Ғылыми және әдістемелік тұрғыда алғанда, мұндай жұмыс түрлері қазіргі құзыреттілікке бағытталған білім беру ұстанымына толық сәйкес келеді. Олар пәндік білімді ғана емес, оқушылардың ойлау, бағалау, коммуникациялық және әлеуметтік дағдыларын дамытады. Әдеби мәтін арқылы адамдық қасиеттерді, жауапкершілікті және мәдениетті диалог жүргізуді үйретеді.

ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Амирова Шынар Серикхановна
ағылшын тілі пән мұғалімі
педагог-сарапшы
«№3 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Аннотация. Бұл мақалада заманауи білім беру жүйесінде ағылшын тілін оқытудың маңыздылығы қарастырылады. Жаһандану үрдісі, халықаралық интеграция, ақпараттық технологиялардың дамуы ағылшын тілін меңгеруді уақыт талабы етіп отыр. Мәтінде ағылшын тілін ерте жастан оқытудың артықшылықтары, коммуникативтік және интерактивті әдістердің тиімділігі, мәдениетаралық

құзыреттілікті қалыптастырудағы рөлі жан-жақты сипатталады. Сонымен қатар CLIL сияқты заманауи технологиялардың оқыту сапасына ықпалы талданады. Жұмыс ағылшын тілінің оқушының жеке дамуы мен кәсіби болашағына әсерін көрсетуге бағытталған.

Кілт сөздер: ағылшын тілі, заманауи білім беру, тілдік құзыреттілік, ерте оқыту, CLIL, жаһандану, мәдениетаралық коммуникация.

Аннотация. В данной статье рассматривается значимость преподавания английского языка в современной системе образования. Глобализация, международная интеграция и развитие информационных технологий делают владение английским языком необходимым требованием времени. В тексте раскрываются преимущества раннего обучения, эффективность коммуникативных и интерактивных методов, а также роль английского языка в формировании межкультурной компетентности. Анализируется влияние современных технологий, включая CLIL, на качество обучения. Работа направлена на показ влияния владения английским языком на личностное развитие и профессиональное будущее учащихся.

Ключевые слова: английский язык, современное образование, языковая компетентность, раннее обучение, CLIL, глобализация, межкультурная коммуникация.

Annotation. This article examines the significance of teaching English in the modern education system. Globalization, international integration, and the rapid development of information technologies make English proficiency an essential requirement of today. The text highlights the advantages of early language instruction, the effectiveness of communicative and interactive teaching methods, and the role of English in developing intercultural competence. The impact of modern technologies, including CLIL, on the quality of instruction is also analyzed. The work emphasizes how English proficiency contributes to students' personal development and future professional opportunities.

Keywords: English language, modern education, language competence, early learning, CLIL, globalization, intercultural communication.

Қазіргі жаһандану дәуірінде әлемнің әлеуметтік-экономикалық, мәдени және саяси дамуында ақпарат алмасудың, халықаралық байланыстардың маңызы бұрынғыдан да арта түсті. Мұндай жағдайда әрбір мемлекет үшін әлемдік қауымдастықпен еркін қарым-қатынас орната алатын, жаңалықтарға жедел жауап беретін, көптілді, бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеу басты міндеттердің біріне айналды. Әсіресе, халықаралық тіл ретіндегі ағылшын тілін меңгеру әлемдік білім, ғылым, технология кеңістігіне ену жолында маңызды қажеттілік болып отыр. Сондықтан заманауи білім беру жүйесінде ағылшын тілін оқытудың маңызы өте

зор және оны жаңа деңгейде, жаңашыл әдістер арқылы іске асыру – уақыт талабы. Ең алдымен, ағылшын тілі бүгінгі таңда әлемдегі жетекші халықаралық қатынас тіліне айналған. Әлем елдерінің басым бөлігінде дипломатия, бизнес, ғылым мен техника, мәдениет және интернет кеңістігінде ақпараттың негізгі бөлігі ағылшын тілінде таралады. Ғалымдардың зерттеулеріне сүйенсек, интернеттегі мәліметтің 55 пайыздан астамы ағылшын тілінде жазылған. Бұл дегеніміз – әлемдік білім қорымен танысу үшін, ғылыми жаңалықтарды дер кезінде меңгеру үшін, жаңа технологияларды игеру үшін ағылшын тілін білу аса қажет екенін білдіреді. Осы талаптар білім беру жүйесінде ағылшын тілі пәнінің рөлін күшейтіп, оны ерте жастан оқыту мәселесін алдыңғы орынға шығарып отыр[1].

Қазақстанның білім беру саясаты да көптілділікке, соның ішінде ағылшын тілін тереңдетіп меңгертуге ерекше көңіл бөліп келеді. Елде жүргізіліп жатқан білім реформалары мен жаңа стандарттар оқушылардың үш тілді — қазақ, орыс және ағылшын тілдерін қатар меңгеруін көздейді. Бұл саясаттың мақсаты — халықаралық деңгейде бәсекеге қабілетті, мәдениетаралық коммуникацияға дайын ұрпақ тәрбиелеу. Әсіресе, ағылшын тілін ерте кезеңнен бастап оқыту жүйенің маңызды бөлігіне айналды. Бастауыш сыныпта баланың тілге деген табиғи қабілеті жоғары болады, дыбыстарды тез қабылдайды, жаңа сөздерді оңай есте сақтайды. Осы ерекшелікті ескерген заманауи педагогика әдістері ағылшын тілін оқытуды ойын, ән, мультимедиялық жаттығулар арқылы қызықты әрі түсінікті етуге бағытталған[2,15]

Ағылшын тілін ерте жастан оқытудың артықшылықтары көп. Біріншіден, ол балада тілдік икемділікті, тыңдау және сөйлеу дағдыларын тез қалыптастырады. Екіншіден, бірнеше тілді қатар меңгерген оқушының ойлау қабілеті артады, есте сақтау қабілеті күшейеді, логикалық байланыстармен жұмыс істеу мүмкіндігі кеңейеді. Үшіншіден, ағылшын тілін меңгеру арқылы бала өзге халықтардың мәдениетімен танысып, әлемге деген көзқарасы кеңейеді. Мәдениетаралық түсіністік, толеранттылық, ашықтық қасиеттері дамиды. Бұл қасиеттер қазіргі заманда әр адамның жеке дамуы мен кәсіби жетістігі үшін маңызды.

Заманауи білім беру жүйесінде ағылшын тілін оқытудың тиімділігі көбіне қолданылатын әдіс-тәсілдерге байланысты. Бүгінде дәстүрлі грамматика-аударма әдісімен қатар коммуникативтік, жобалық, интерактивті әдістер кең қолданыс табуда. Коммуникативтік әдіс оқушыға тілді жай ереже ретінде емес, қарым-қатынас құралы ретінде қабылдауға мүмкіндік береді. Мұнда оқушылар өмірлік жағдаятқа негізделген диалогтар, пікірталастар, рөлдік ойындар арқылы сөйлеу тәжірибесін жинақтайды. Жобалық әдіс оқушының зерттеу дағдысын дамытып, өз бетінше ақпарат іздеуге және оны ағылшын тілінде жеткізуге үйретеді. Ал интерактивті әдістер – цифрлық платформалар, онлайн сабақтар, білім беру қосымшалары – оқытуды қызықты әрі қолжетімді етеді[3,19].

Сондай-ақ, білім беру мазмұнының жаңаруы ағылшын тілін басқа пәндермен кіріктіре оқытуға жол ашты. CLIL (Content and Language Integrated Learning) технологиясы жаратылыстану, математика, информатика сияқты пәндерді ағылшын тілінде оқыту арқылы оқушылардың тілдік дағдыларын табиғи ортада дамытуға мүмкіндік береді. Бұл әдіс әлемнің дамыған елдерінде кең тараған және оқушылардың академиялық және тілдік құзыреттілігін қатар дамытуда жоғары нәтиже береді[4,5].

Ағылшын тілін оқытудың маңызын тек білім беру тұрғысынан ғана емес, тұлғалық және әлеуметтік тұрғыдан да қарастыру қажет. Тілді меңгерген оқушы өзін-өзі дамытуға, әлемдік деңгейде білім алуға, шетелдік бағдарламаларға қатысуға үлкен мүмкіндік алады. Мысалы, халықаралық олимпиадалар, ғылыми жобалар, студенттік алмасу бағдарламалары, онлайн курстар – бұлардың барлығы ағылшын тілін білуді талап етеді. Жоғары оқу орындарында да ағылшын тілінде жүргізілетін пәндер саны артып келеді, ал еңбек нарығында ағылшын тілін білетін мамандарға сұраныс жоғары. Мұндай жағдай оқушылардың ағылшын тіліне деген қызығушылығын арттырып, оны үйренуді өзекті ете түседі[5].

Қазақстанның әлемдік өркениетке ұмтылысы, халықаралық ынтымақтастыққа ашықтығы, жаңа технологиялар мен инновацияға деген қызығушылығы ағылшын тілін оқытудың маңыздылығын одан әрі арттыруда. Цифрландыру, IT саласының дамуы, стартаптар мен халықаралық жобалардың көбеюі жастарға ағылшын тілін білуді міндетті қажеттілікке айналдырып отыр. Бұл талаптар білім беру жүйесінен тілдік дағдыларды қалыптастыруда жаңашылдықты, креативтілікті, үздіксіз даму қағидатын сұрайды. Заманауи білім беру жүйесінде ағылшын тілін оқыту – бір пәннің шеңберімен шектелмейтін, ұлттық білім саясаты мен жаһандық үрдістерге негізделген маңызды бағыт. Ағылшын тілін меңгеру – оқушының болашағына салынған инвестиция, кәсіби дамуының негізі, әлемдік мәдениетке ашылған кең терезе. Сондықтан ағылшын тілін оқытуды жетілдіру, оның әдістемесін жаңарту, кәсіби білікті мұғалімдер даярлау – білім сапасын арттырудың, бәсекеге қабілетті ұлт қалыптастырудың маңызды шарттарының бірі[6].

Ағылшын тілін меңгеру – оқушының болашағына салынған маңызды инвестиция. Бұл инвестиция білім алушының кәсіби бағыт-бағдарын кеңейтіп қана қоймай, оның шығармашылық әлеуетін, сыни ойлау қабілетін, ақпаратты талдау және қолдану дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Халықаралық деңгейдегі білім беру бағдарламаларына, ғылыми жобаларға, академиялық алмасу мүмкіндіктеріне қатысу үшін ағылшын тілін білу шешуші рөл атқарады. Сонымен қатар, жаһандық еңбек нарығында сұранысқа ие маман болу, жаңа технологияларды игеру, шетелдік инновацияларды түсіну де тікелей тілдік құзыреттілікке байланысты. Әлемдік мәдениетке ашылған кең терезе ретінде ағылшын тілі оқушыларға түрлі халықтардың тарихымен, дәстүрімен, әдебиетімен және өнерімен танысуға жол ашады. Мәдениетаралық коммуникация дағдыларын қалыптастыру арқылы ол толерантты, ашық ойлайтын, өзгелердің құндылықтарын құрметтей білетін азаматтарды тәрбиелеуге үлес қосады. Бұл қасиеттер Қазақстанның көпұлтты қоғамында және халықаралық байланыстары кеңейген қазіргі кезеңде ерекше маңызға ие[7].

Білім беру жүйесінің жаңғыруы шетел тілін оқытуға кешенді көзқарасты талап етеді. Бұл – тек тілдік білімді меңгерту емес, сонымен бірге оқушыны ХХІ ғасыр дағдыларымен қаруландыру, заманауи қоғамға бейім, бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыру үдерісі. Осыған байланысты ағылшын тілі пәнінің рөлі алдағы уақытта да арта бермек. Ол ұлттық дамудың стратегиялық мақсаттарына қызмет ететін, елдің халықаралық беделін нығайтатын, жаңа ұрпақтың әлемге ашық болуын қамтамасыз ететін маңызды фактор болып қала береді.

Бұл сала ұлттық білім саясаты мен жаһандық үрдістердің қиылысында тұр: бір жағынан, мемлекет бәсекеге қабілетті ұлт қалыптастыруды көздесе, екінші жағынан, әлемдегі өзгерістер мен халықаралық интеграция ағылшын тілін меңгеруді күнделікті қажеттілікке айналдырып отыр. Осы тұрғыдан алғанда, ағылшын тілі қазіргі заман оқушысының тұлғалық дамуына, ақпараттық және мәдени кеңістікке еркін кірігуіне мүмкіндік беретін негізгі құралдың бірі ретінде қарастырылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. *Қазақстан – 2050 стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты.* – Астана, 2012.
2. Жұмабаева, Қ. *Шетел тілін оқыту әдістемесі.* – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
3. Littlewood, W. *Communicative Language Teaching.* – Cambridge: Cambridge University Press, 2018.
4. Marsh, D. *CLIL: Content and Language Integrated Learning.* – Cambridge: CUP, 2010.
5. Richards, J., & Rodgers, T. *Approaches and Methods in Language Teaching.* – Cambridge: Cambridge University Press, 2022.
6. Crystal, D. *English as a Global Language.* – Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
7. ҚР Білім және ғылым министрлігі. *Жаңартылған білім мазмұны бойынша оқу бағдарламалары.* – Астана, 2020.

ОҚУШЫНЫҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІНІҢ РӨЛІ

Толегенова Баян Азаматовна
ағылшын тілі пән мұғалімі
педагог-модератор
«№3 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Аннотация. Бұл мақалада оқушының мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастырудағы ағылшын тілінің рөлі қарастырылады. Мәтінде тіл арқылы мәдениетаралық коммуникацияны дамыту, басқа елдердің дәстүрлері мен мәдениетін түсіну, жаһандық білім кеңістігіне ену мүмкіндіктері талданады. Ағылшын тілін меңгерудің оқушының жеке тұлғалық дамуы, коммуникативтік қабілеті, сыни ойлау және кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы маңызы айқын көрсетілген. Сондай-ақ, заманауи педагогикалық әдістер мен CLIL технологиясының рөлі талқыланады.

Кілт сөздер: мәдениетаралық құзыреттілік, ағылшын тілі, жаһандану, коммуникациялық дағдылар, CLIL, педагогикалық әдістер, тілдік құзыреттілік.

Аннотация. В статье рассматривается роль английского языка в формировании межкультурной компетенции учащихся. Анализируются возможности развития межкультурной коммуникации через язык, понимание традиций и культуры других стран, интеграция в глобальное образовательное пространство. Особое внимание уделяется влиянию владения английским языком на личностное развитие, коммуникативные навыки, критическое мышление и профессиональную компетентность школьников. Также обсуждаются современные педагогические методы и технологии CLIL.

Ключевые слова: межкультурная компетенция, английский язык, глобализация, коммуникативные навыки, CLIL, педагогические методы, языковая компетентность.

Annotation. This article examines the role of the English language in developing students' intercultural competence. It analyzes how language fosters intercultural communication, understanding of other countries' traditions and cultures, and integration into the global educational space. The importance of English proficiency for personal development, communication skills, critical thinking, and professional competence is highlighted. Modern pedagogical methods and CLIL (Content and Language Integrated Learning) technologies are also discussed.

Keywords: intercultural competence, English language, globalization, communication skills, CLIL, pedagogical methods, language proficiency.

XXI ғасыр — жаһандану дәуірі, мұнда ақпараттық технологиялар, халықаралық байланыстар және мәдениетаралық коммуникация ерекше рөл атқарады. Қазақстан сияқты көпұлтты мемлекет үшін бұл процесс әлеуметтік, мәдени және білім беру саласында жаңа талаптар қойып отыр. Заманауи қоғамда әрбір азамат тек өзінің ұлттық мәдениетін білумен шектелмей, басқа мәдениеттерге құрметпен қарап, олармен тиімді қарым-қатынас орната алу қабілетіне ие болуы тиіс. Осы тұрғыдан алғанда, оқушының мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыруда ағылшын тілі шешуші рөл атқарады. Мәдениетаралық құзыреттілік дегеніміз — әртүрлі мәдениет өкілдерімен тиімді қарым-қатынас орнатуға, олардың дүниетанымын түсінуге, мәдени айырмашылықтарды құрметтеуге және ынтымақтастыққа қабілеттілік болып табылады. Ол білім мен дағдының жиынтығы ретінде оқушының жеке тұлғасын қалыптастырады. Ағылшын тілі, халықаралық қарым-қатынас тілі ретінде, осы құзыреттілікті дамытуда негізгі құралдардың бірі болып табылады. Тіл арқылы оқушы өз

ойын жеткізуді, басқа мәдениет өкілдерінің пікірін түсінуді үйренеді, нәтижесінде өзара түсіністік пен ынтымақтастық орнатуға қабілетті болады.

Бүгінде жаһандық білім кеңістігі ағылшын тілінде дамып отыр. Ғылыми мақалалар, зерттеулер, онлайн-курстар, цифрлық білім платформаларының көпшілігі ағылшын тілінде жүргізіледі. Сондықтан оқушы ағылшын тілін меңгеру арқылы әлемдік ақпаратқа қол жеткізіп, басқа елдердегі тәжірибелерді зерттеп, салыстыруға мүмкіндік алады. Бұл процесс тек академиялық даму үшін ғана емес, мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастыруда да маңызды. Оқушы тілдік дағдылар арқылы басқа халықтардың мәдени ерекшеліктерін, дәстүрлерін, әдет-ғұрыптарын терең түсіне бастайды[1].

Ағылшын тілін меңгеру мәдениетаралық құзыреттілікті дамытуда бірнеше аспектілерде рөл атқарады. Біріншіден, ол коммуникациялық қабілеттілікті қалыптастырады. Коммуникативтік әдістемелерді қолдану арқылы оқушылар рөлдік ойындар, диалогтар, пікірталастар арқылы өз ойларын білдіруді үйренеді. Бұл тек тілдік емес, сонымен бірге мәдениетаралық тәжірибені қалыптастыратын маңызды құрал болып табылады. Мысалы, түрлі елдердегі әлеуметтік жағдайларды, дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды талқылау барысында оқушы мәдени айырмашылықтарды түсіне отырып, оларды бағалай алады. Екіншіден, ағылшын тілі оқушыларға мәдениетаралық ақпаратты талдау және салыстыру дағдыларын үйретеді. CLIL (Content and Language Integrated Learning) сияқты заманауи әдістер пәндік білімді тіл арқылы беру арқылы оқушыны терең ойлауға үйретеді. Мысалы, тарих немесе география сабақтарында басқа елдердің мәдениет ерекшеліктерін ағылшын тілінде зерттеу оқушыны ақпаратты қабылдауға, салыстыруға және сыни тұрғыдан талдауға үйретеді. Бұл әдіс мәдениетаралық құзыреттілікті дамытуда жоғары тиімділікке ие.

Үшіншіден, тіл мәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастыруда әлеуметтік және эмоционалдық интеллектіні дамытуға мүмкіндік береді. Оқушы басқа елдің дәстүрі, әдет-ғұрпы, әлеуметтік қатынастарын түсіну арқылы өзара сыйластық пен сенімге негізделген қарым-қатынас жасау қабілетін жетілдіреді. Бұл дағды тек жеке тұлғаның дамуына ғана емес, сонымен қатар топтық жұмысқа, командалық жобаларға қатысуға және халықаралық ынтымақтастыққа дайындыққа да ықпал етеді.

Ағылшын тілін үйрену арқылы оқушының мәдениетаралық құзыреттілігі кәсіби салада да маңызды рөл атқарады. Болашақта әртүрлі салаларда — бизнес, туризм, медицина, ақпараттық технологиялар, халықаралық қатынастар — жұмыс істейтін мамандар өз қызметінде басқа мәдениет өкілдерімен қарым-қатынас орнатуға міндетті. Тілдік дағдылар мен мәдениетаралық түсіністік осындай жағдайда шешуші рөл атқарады. Яғни ағылшын тілін меңгерген оқушы тек тілдік емес, мәдени дағдысын да дамытады, бұл оны халықаралық аренада табысты ететін басты факторға айналдырады[2,7].

Мәдениетаралық құзыреттілікті дамытуда педагогикалық әдістер де маңызды рөл атқарады. Заманауи педагогикада оқушыларды мәдениетаралық жағдайларға бейімдеу, әртүрлі мәдени контекстте сөйлеу, өз пікірін жеткізу және басқа мәдениет өкілдерінің көзқарасын түсіну қабілеттерін дамытуға бағытталған әдістер қолданылады. Мұндай әдістерге интерактивті сабақтар, виртуалды халықаралық жобалар, рөлдік ойындар, халықаралық онлайн конференциялар жатады. Оқушы осы тәжірибелер арқылы тілдік білімді практикада қолдануға үйренеді, мәдениетаралық құзыреттілігін нығайтады[3,9].

Сондай-ақ, ағылшын тілін меңгеру оқушының тұлғалық дамуына да ықпал етеді. Тіл жаңа мәдениетке, жаңа ойлауға, жаңа тәжірибеге ашықтықты қамтамасыз етеді. Оқушы өзін-өзі дамытуға, сыни ойлауға, шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге ынталанады. Бұл қасиеттер ХХІ ғасыр адамына қажетті “soft skills” — коммуникация, бірлесіп жұмыс істеу, креативтілік, сыни ойлау — дағдыларын қалыптастырады. Мәдениетаралық құзыреттілік осындай дағдылар арқылы жетіліп, оқушыны жаһандық қоғамға лайықты тұлға ретінде қалыптастырады[4].

Қазақстандық білім беру саясаты қазіргі таңда мәдениетаралық құзыреттілікті дамытуға ерекше мән береді. Бұл бағыт мемлекет тарапынан жасалып отырған стратегиялық қадамдардың бірі болып табылады, өйткені ХХІ ғасырда оқушы тек өзінің ұлттық

мәдениетін білуге ғана емес, сонымен бірге басқа мәдениеттерді түсіне білетін және олармен тиімді қарым-қатынас орната алатын қабілетке ие болуы қажет. Үштілділік саясаты — қазақ, орыс және ағылшын тілдерін қатар меңгерту — осы мақсатты жүзеге асырудағы маңызды механизмдердің бірі болып саналады. Сонымен қатар, халықаралық бағдарламаларға қатысу, шетелдік тәжірибемен алмасу, онлайн платформалар арқылы әлемдік білім кеңістігіне қосылу мүмкіндіктері оқушыларды жаһандық қауымдастыққа дайындайды. Бұл тұрғыдан алғанда ағылшын тілі оқушыларды халықаралық білім кеңістігіне енгізетін басты құралға айналады. Ағылшын тілін меңгерген оқушы әлемдік мәдениетпен, ғылым мен білім саласындағы жаңалықтармен, халықаралық тәжірибемен тікелей байланыс орната алады. Бұл білімді салыстыруға, сыни тұрғыдан талдауға және жаңа идеяларды қабылдауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, тіл арқылы оқушы басқа елдердің дәстүрлерін, мәдени құндылықтарын, әлеуметтік қатынастарын түсінуді үйренеді, бұл оның мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастыруға тікелей ықпал етеді.

Мәдениетаралық құзыреттілік дегеніміз — әртүрлі мәдени ортадағы адамдармен тиімді қарым-қатынас жасау қабілеті, өз ойын жеткізу, өзгелердің көзқарасын түсіну және сыйластыққа негізделген қарым-қатынас орнату дағдыларының жиынтығы. Оқушының мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастырудағы ағылшын тілінің рөлі шешуші. Ол тек тілдік дағдыларды меңгерумен шектелмей, оқушының әлеуметтік және эмоционалдық интеллектін, мәдениетаралық қарым-қатынас жасау қабілетін, сыни ойлау және кәсіби құзыреттілігін дамытуға ықпал етеді.

Ағылшын тілі оқушы үшін әлемдік мәдениет пен білім кеңістігіне енуге, өз ойын жеткізуге, басқа мәдениеттерді түсінуге мүмкіндік беретін көпір іспетті. Бұл көпір арқылы оқушы тек ақпаратқа қол жеткізіп қана қоймай, сонымен бірге жаңа мәдени тәжірибені қабылдап, өзіне тән мәдени құндылықтарды салыстыра алады. Заманауи педагогикалық әдістер мен инновациялық технологияларды қолдану оқушыны тілдік және мәдени дағдылармен қаруландыруға мүмкіндік береді. Мысалы, CLIL (Content and Language Integrated Learning) әдісі пәндік білімді ағылшын тілі арқылы оқыту арқылы оқушыны мәдени және тілдік контекстке бейімдейді. Интерактивті сабақтар, виртуалды халықаралық жобалар, рөлдік ойындар мен онлайн конференциялар арқылы оқушы практикалық тілдік тәжірибе жинақтап, мәдениетаралық қарым-қатынас дағдыларын жетілдіреді. Мұндай тәсілдер оқушыны сыни ойлауға, ақпаратты талдауға және басқа мәдениеттерді құрметтеуге үйретеді.

Мәдениетаралық құзыреттілікті дамытудағы ағылшын тілінің рөлі тек тіл үйрену шеңберімен шектелмейді. Ол оқушының тұлғалық дамуына, кәсіби және әлеуметтік құзыреттілігін қалыптастыруға, мәдени айырмашылықтарды түсіну және құрметтеу қабілетін арттыруға ықпал етеді. Мәдениетаралық құзыреттілікке ие болған оқушы ғана халықаралық қоғамда табысты бола алады және еліміздің әлемдік аренада өз орнын нығайтуына үлес қосады. Сол себепті ағылшын тілін оқытуды жетілдіру, жаңа педагогикалық әдістерді енгізу және оқушыларды тілдік, мәдени дағдылармен қаруландыру — Қазақстанның білім беру жүйесінің стратегиялық міндеттерінің бірі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Byram, M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence: Revisited. – Bristol: Multilingual Matters, 2021.
2. Deardorff, D.K. The SAGE Handbook of Intercultural Competence. – Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2020.
3. Paige, R.M., Jorstad, H., Siaya, L., Klein, F., & Colby, J. Culture Learning in Language Education: A Review of the Literature. – Minneapolis: University of Minnesota, 2020.
4. Kramsch, C. Language and Culture. – Oxford: Oxford University Press, 2018.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ЖАҢА ӘДІСТЕР МЕН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕР

Жунусбекова Бибигуль Олжабековна
бастауыш сынып мұғалімі
№22 жалпы орта білім беретін мектеп-лицейі
Абай облысы, Семей қаласы

Қазақ тілі – ұлттың рухани байлығы мен мәдениетінің басты тірегі. ХХІ ғасырда тіл оқытудағы дәстүрлі әдістер өз тиімділігін сақтай отырып, жаңа педагогикалық технологиялар мен инновациялық тәсілдер арқылы дамытуды қажет етеді. Білім беру саласындағы өзгерістер, цифрлық технологиялардың кеңінен қолданылуы және білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеру тіл үйрету процесін жаңаша ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Осы тұрғыда қазақ тілін оқытуда жаңа әдістер мен инновациялық

тәсілдерді енгізу қазіргі педагогикалық тәжірибенің маңызды бағыты болып отыр. Қазақ тілін оқытудағы дәстүрлі әдістер көбіне грамматика мен сөздік қорға негізделеді. Бұл тәсіл білім алушылардың сөйлеу мәдениетін қалыптастыруда жеткіліксіз болуы мүмкін. Қазіргі заманауи қоғамда тіл тек оқу мен жазу дағдысын меңгерумен шектелмейді, сонымен қатар шығармашылық ойлау, коммуникация дағдылары мен мәдени құзыреттілікті дамытуды талап етеді. Сондықтан оқыту процесінде жаңа әдістерді қолдану қажеттілігі туындайды. Жаңа әдістердің басты ерекшелігі – білім алушының белсенділігін арттыру. Тек тындаушы емес, өз тәжірибесін қолдана білетін, ой түйетін және шығармашылық қабілеттерін дамытатын тұлға қалыптастырылады. Сонымен қатар, инновациялық тәсілдер білім беру сапасын арттыруға, тіл үйренуге деген мотивацияны күшейтуге және сабақтың тиімділігін жоғарылатуға мүмкіндік береді. Қазақ тілін оқытуда интерактивті әдістерді қолдану оқушылар мен студенттердің белсенділігін арттырады. Оларға ойын түріндегі жаттығулар, рөлдік ойындар, топтық жобалар жатады. Мысалы, «сөз құрастыру», «сұрақ-жауап», «сценка қою» сияқты әдістер тіл үйренушілердің сөйлеу қабілетін дамытуда тиімді. Интерактивті әдістердің тағы бір артықшылығы – олар білім алушылардың өзара әрекеттесуін қамтамасыз етеді. Бұл тәсіл тілдік дағдыларды қалыптастыру ғана емес, коммуникациялық қабілеттерді дамытуға да ықпал етеді. Сонымен қатар, интерактивті сабақтар арқылы оқушылар өз білімін тәжірибе жүзінде қолдануға үйренеді, бұл тіл меңгеру процесін жандандырады[1,9].

Цифрлық технологияларды пайдалану

Қазіргі заманғы оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологиялар ерекше рөл атқарады. Қазақ тілін оқытуда онлайн платформалар, мобильді қосымшалар, электрондық кітаптар мен мультимедиялық ресурстар кеңінен қолданылады. Мысалы, интерактивті презентациялар, видео сабақтар, аудио материалдар тіл үйренушілерге тыңдау және сөйлеу дағдыларын дамытуға көмектеседі. Мобильді қосымшалар арқылы оқушылар сөздік қорын кеңейтіп, грамматикалық ережелерді практикада қолдана алады. Сонымен қатар, виртуалды ортада жүргізілетін тілдік ойындар мен жаттығулар сабақ процесін қызықты әрі тиімді етеді.

Жеке тұлғаның ерекшеліктерін ескеру

Инновациялық тәсілдер білім алушының жеке қабілеті мен қызығушылығын ескеруге мүмкіндік береді. Әр оқушының ойлау стилі, оқу темпі, қызығушылық бағыттары әртүрлі болғандықтан, бірдей әдіспен барлық оқушыларды тиімді оқыту мүмкін емес. Сондықтан қазіргі педагогикада дифференцияланған оқыту әдісі маңызды рөл атқарады. Бұл әдістің мәні – әр оқушының жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, тапсырмаларды түрлендіру және әр деңгейдегі білім алушыға сәйкес қолдау көрсету. Дифференцияланған оқытудың бірнеше аспектісі бар[2,7]. Біріншіден, оқу материалын таңдау: кейбір оқушылар үшін күрделі мәтіндерді талдау қызықты болса, басқаларына қысқа, практикалық тапсырмалар тиімді болуы мүмкін. Екіншіден, оқу тапсырмаларының күрделілігі: әр оқушының білім деңгейіне

сай тапсырмалар берілуі керек. Мысалы, бастауыш деңгейдегі оқушыға сөздік қорды арттыруға арналған жаттығулар ұсынылса, тәжірибелі оқушыға мәтін құрастыру немесе эссе жазу сияқты күрделі тапсырмалар беріледі. Үшіншіден, оқу әдістері мен формаларын таңдау: кейбір оқушылар топтық жұмыс арқылы жақсы үйренсе, басқалары индивидуалды жобаларға қызығушылық танытады. Бұл әдіс тек тапсырмаларды бейімдеумен шектелмейді. Ол сонымен қатар оқушының өзін-өзі бағалау қабілетін дамытуға, оқу процесінде жауапкершілігін арттыруға ықпал етеді. Мұғалім әр оқушының прогресін жүйелі түрде бақылап, уақытылы кері байланыс береді. Мысалы, оқушының жазбаша тапсырмасын немесе ауызша баяндамасын бағалап, қандай жақтарын күшейту керегін көрсетеді[3,10].

Бұл оқушылардың өз күшін бағалауға, кемшіліктерін түзетуге және оқу процесіне белсенді қатысуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жеке тұлғаның ерекшелігін ескеру мотивацияны арттыруда шешуші рөл атқарады. Оқушы өз қызығушылығы мен қабілетіне сай тапсырма алған кезде оқу процесіне деген ынтасы жоғары болады. Мысалы, тіл үйренуші музыкалық мәтіндерді немесе қысқа әңгімелерді талдауға қызығушылық танытса, мұғалім осы бағыттағы тапсырмаларды қолдана отырып, оқушының тілдік дағдыларын тиімді дамыта алады. Сонымен қатар, жеке ерекшелікті ескеру оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашуға мүмкіндік береді, себебі әрбір адам өз тәжірибесі мен қызығушылығын сабаққа қосып, жаңа тәсілдер арқылы білім алады. азіргі педагогикалық тәжірибе көрсетіп отырғандай, жеке тұлғаның ерекшеліктерін ескеретін оқыту әдістері оқушының білімді терең меңгеруіне, өз бетімен ойлау қабілетін дамытуға, тілдік дағдыларын белсенді қолдануға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл оқу процесін тек ақпарат беру деңгейінде қалдырмай, оқушының танымдық және шығармашылық дамуына ықпал етеді[4,9].

Шығармашылық және жобалық әдістер

Қазақ тілін оқытуда шығармашылық тәсілдерді қолдану оқушылардың логикалық ойлауын, сөйлеу мәдениетін және тілдік икемділігін арттырады. Мысалы, эссе жазу, шағын шығармалар жасау, көркем мәтіндерді талдау, тілдік көріністерді сахналау сияқты әдістер білім алушылардың шығармашылық қабілетін дамытады. Жобалық әдістер де тіл үйретуде тиімді болып табылады. Бұл тәсіл оқушылардың ақпаратты іздеу, талдау және қорытындылау қабілеттерін жетілдіреді, сонымен қатар тілдік практиканы қолдануға мүмкіндік береді. Қазақ тілін оқытудағы жаңа әдістер мен инновациялық тәсілдер білім беру процесін сапалы түрде жетілдіруге бағытталған[5].

Интерактивті әдістер, цифрлық технологияларды пайдалану, дифференцияланған оқыту, шығармашылық және жобалық әдістер оқушылар мен студенттердің тілдік дағдыларын тиімді дамытады, олардың білімге қызығушылығын арттырады. Бүгінгі таңда тіл оқыту тек білім берумен шектелмей, оқушының шығармашылық қабілетін дамытуға, коммуникациялық дағдыларын жетілдіруге және мәдени құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталуы қажет. Сол себепті педагогтар инновациялық әдістерді қолдану арқылы қазақ тілін үйретуде жаңа кезеңге қадам басады. Болашақта осы тәсілдерді жетілдіру, заманауи құралдармен үйлестіру және оқыту сапасын арттыру – қазақ тілінің дамуына елеулі үлес қосатын маңызды бағыт болып қала береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ахметова, Г.Ж. *Қазақ тілін оқытудағы инновациялық технологиялар*. Алматы: «Білім», 2020.
2. Баймуханов, Е.С. *Педагогика және тіл үйрету әдістемесі*. Астана: «Фолиант», 2019.
3. Қасенова, С.Т. *Жеке тұлғаның ерекшеліктерін ескере отырып тіл оқыту*. Алматы: «Қазақ университеті», 2021.
4. Мақашева, Л.К. *Интерактивті және шығармашылық әдістер қазақ тілін оқытуда*. Шымкент: «Білім академиясы», 2018.
5. Нұрсейітова, А.Б. *Дифференцияланған оқыту: теория мен тәжірибе*. Алматы: «Атамұра», 2022.

ХИМИЯНЫ ПӘНДІК ЖӘНЕ ТІЛДІК ИНТЕГРАЦИЯ НЕГІЗІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Бәшенова Айнұр Дәуітбекқызы
химия пәнінің мұғалімі
«Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімінің
«Ыбырай Алтынсарин атындағы №37 гимназиясы» КММ

Қазақстанда білім беру жүйесі бәсекеге қабілетті, бірнеше тілді еркін меңгерген жеке тұлғаны дамытуға бағытталған. Осыған байланысты пәндік білім мен тілдік дағдыларды қатар дамытатын инновациялық әдістерді қолдану – бүгінгі күннің өзекті мәселесі. Оқу жоспарын жаңарту аясында мазмұн мен тілді кіріктірілген оқытуға (CLIL) ерекше көңіл бөлінуде. «Ұстаздық еткен жалықпас, үйретуден балаға», -деп ұлы Абай айтқандай білімді де білгір шәкірт тәрбиелеу ұстаздан басталары сөзсіз.

Мен бүгін де жан- жақты ойлай алатын, үш тілді меңгере білетін білімді тұлғаны тәрбиелеу жолында еңбек етудемін. «Ұстазы жақсының – ұстанымы жақсы», - дегендей биік белестерді бағындырып жатқан шәкірттерім аз емес.

Химия – тәжірибеге негізделген, ғылыми ұғымдар мен терминдерге бай пән. Химиялық процестерді сипаттау, нәтижені талдау, терминологияны меңгеру тілді дамытуға үлкен мүмкіндіктер береді. Сондықтан пәндік және тілдік интеграцияланған оқыту химияны меңгерудің тиімді жолдарының бірі болып саналады.

Қазіргі кезде елімізде білім беру саласында химия ,биология пәндері ағылшын тілінде оқытылуда. Үш тілде оқыту – заман талабы. Көптілді оқыту – жас ұрпақтың білім кеңістігінде еркін самғауына , әлемдік білім құпияларына үңіліп, өз қабілеттерін танытуға зор мүмкіншілік беретін қажеттілік болып отыр. Осы үрдістен қалыспай еңбектенудемін.

Гимназия пән және тілді кіріктіріп оқыту арқылы жаратылыстану бағытында білім алушыларға ағылшын тілінде білім беріп, пәндік және тілдік мақсаттарға қатар қол жеткізіп отыр. Химия пәнін ағылшын тілімен байланыстыра оқыту оқушылардың сөздік қорын кеңейте отырып , жаңалық ашуға, әртүрлі бақылаулар, тәжірибелер жүргізуге айқын жол ашатыны сөзсіз. Сондықтан, CLIL технологиясын химия сабағында қолдану оқу процесін тиімді ұйымдастырудың ықпалды құралы бола алады.

Зерттеу барысында алдымен CLIL технологиясына қатысты отандық және шетелдік ғылыми-әдістемелік әдебиеттерге жүйелі шолу жасалды. Оқу үдерісіне енгізудің тиімділігін бағалау мақсатында 7–9 сынып оқушыларымен педагогикалық эксперимент ұйымдастырылып, дәстүрлі оқыту жүйесімен салыстырмалы талдау жүргізілді. Эксперименттік және бақылау топтарының оқу жетістіктері, пәндік және тілдік құзыреттерінің қалыптасуы арнайы өлшеу құралдары арқылы бағаланды. Сонымен қатар, әдістің оқу мотивациясына әсерін анықтау үшін мұғалімдер мен оқушыларға сауалнама жүргізілді.

Зерттеу нәтижелері CLIL технологиясын қолдану оқушылардың оқу жетістіктеріне едәуір оң әсер ететінін көрсетті.

Зерттеу қорытындылары бойынша эксперименттік топтағы оқушылардың 76%-ы химия пәнін оқуға ынтасының артқанын көрсетті. Демек, пәндік және тілдік интеграция оқушылардың пәнге деген қызығушылығын күшейтеді.

Жаратылыстану пәндерін ағылшын тілінде оқыту қазіргі білім беру жүйесінде тиімді нәтижелер көрсетіп келеді. Бұл тұжырымды растауға бірнеше айқын дәлелдер бар. Біріншіден, ағылшын тілінде білім алған мектеп бітіруші түлектер халықаралық деңгейде танылған SAT, IELTS сияқты стандартталған емтихандарды сәтті тапсырып, шетелдік және отандық жоғары оқу орындарының ағылшын тілі бөлімдеріне түсу мүмкіндігіне ие болуда. Екіншіден, көптілді ортада білім алған оқушылар республикалық және халықаралық пәндік олимпиадаларда, ғылыми жобалар байқауларында жоғары нәтижелерге қол жеткізіп, жүлделі орындарды иеленуде.

Бұл ағылшын тілінде оқытылатын жаратылыстану пәндерінде қалыптасатын пәндік және тілдік құзыреттердің халықаралық білім кеңістігінде бәсекеге қабілеттілікті арттыруға ықпал ететінін дәлелдейді.

Білім алушылардың пәнді ағылшын тілінде оқуға деген қызығушылығы жыл өткен сайын жоғарылап келеді.

Оқушылар тек қана пәндік білім ғана алмай сол білімді өмірде қолдана алу үшін оларды дағды қалыптастыру керек.

Жаңашыл ұстаз шәкіртке жан- жақты білім беріп қана қоймай, бүкіләлемдік ақпарат кеңістігіне шығуына, бәсекеге қабілетті жағдайға бейімделіп өмір сүруге тәрбиелеуді өзімнің басты парызым деп санаймын.

«Мұғалімнің еңбегін лайықты бағалау өте маңызды. Тарихы терең дәстүр сабақтастығы ұлттық тәрбие арқылы беріледі» деген Президентіміз Қасым Жомарт Кемелұлының сөздерінің мәні зор . Бүгін де педагог мәртебесін көтеру және оның ерен еңбегін лайықты бағалау- ұстаздар қауымына жасалып отырған үлкен құрмет деп білемін .

Қорыта келгенде, өз ойымды ақын Мұхтар Шахановтың «Бала жүрегі кішкентай күй сандық, сол сандықтың кілтін тапсаң ғана ашылады. ..Мұғалімнің қолында сол кілт тұруы керек» деген сөзімен аяқтағым келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 - 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы
2. Маркина И.В. Современный урок химии. //Технологии, приемы, разработки учебных занятий. Ярославль – 2008.
3. Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
4. Мусина Р.А. Химияны оқытудағы инновациялық технологиялар. — Алматы: Қазақ университеті, 2020.
5. Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы. — Астана, 2023.

ИНКЛЮЗИВТІ АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ РӨЛІ

Танатарова Камшат Ералиевна
ағылшын тілі мұғалімі

«Облыстық арнайы мектеп - интернат» КММ
Ақтау қаласы

Андатпа. Инклюзивті білім беру жағдайында ағылшын тілін оқыту барысында жасанды интеллект технологияларын қолданудың маңызын бейнеленген. Зерттеу барысында көру қабілеті төмен оқушылардың тілдік құзыреттілігін қалыптастыруда кездесетін негізгі қиындықтарды талдап, оларды еңсеруге мүмкіндік беретін ChatGPT, Grammarly,

Duolingo, Elsa Speak және Microsoft Seeing AI сияқты ЖИ құралдарының тиімділігі.

Оқу материалдарының қолжетімділігін арттыру, жекелендірілген кері байланыс беру және оқушылардың коммуникациялық дағдыларын дамыту жолдарын практикалық сабақ тәжірибем арқылы сипаттау. Сонымен қатар, инклюзивті ортада жасанды интеллектті қолданудағы педагогикалық және этикалық қағидаларды қарастырып, технология мен эмпатияның үйлесімді пайдаланылуының маңызын негізделген.

Зерттеу нәтижелері ЖИ құралдары ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ететін тиімді әрі қолжетімді ресурс екенін дәлелдейді.

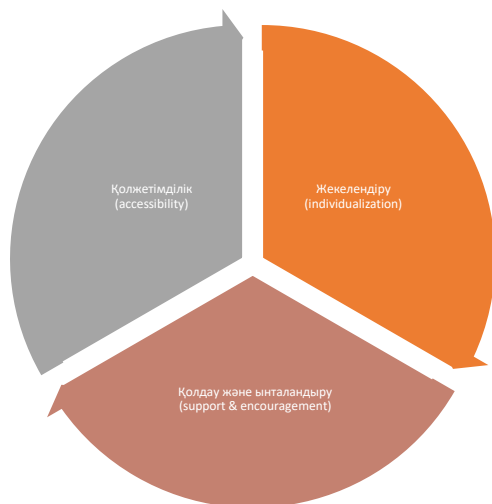
Түйін сөздер: ағылшын тілі, жасанды интеллект, инклюзивті білім беру, оқу мотивациясы, көру қабілеті шектеулі оқушылар.

Кіріспе. Қазіргі заманда білім беру жүйесі адам мүмкіндіктерінің әртүрлілігін ескере отырып, әр балаға тең мүмкіндік беруді басты мақсат етеді. Инклюзивті білім беру – ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың әлеуетін ашуға бағытталған маңызды қадам. Осындай ерекше топтардың бірі – көру қабілеті төмен немесе нашар көретін оқушылар.

Ағылшын тілі пәнін үйретуде мұғалім тек тілдік материалды меңгертуші ғана емес, сонымен қатар технологиялық және психологиялық қолдау көрсетуші тұлға. Соңғы жылдары жасанды интеллект (ЖИ) технологиялары инклюзивті оқытуда ерекше рөл атқарып келеді. ChatGPT, Grammarly, Duolingo, Microsoft Seeing AI сияқты құралдар көру қабілеті шектеулі оқушылар үшін жаңа мүмкіндіктер ашуда.

Негізгі бөлім. Инклюзивті ағылшын тілі сабағы – бұл әртүрлі физикалық немесе когнитивтік ерекшеліктері бар оқушылардың барлығына тең мүмкіндік беретін оқу ортасы.

Мұндай сабақтардың басты қағидалары:

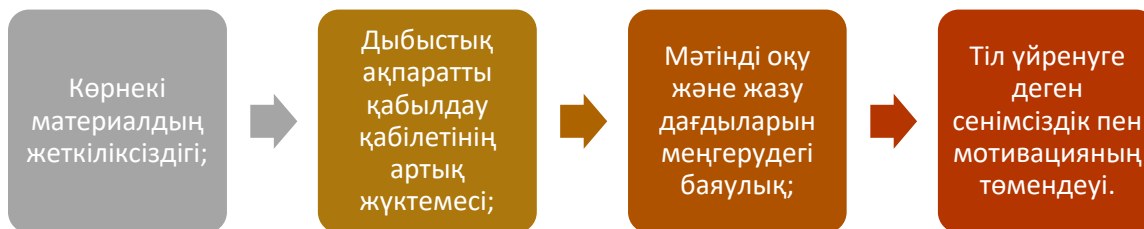

1-сызба

Қолжетімділік (accessibility) – оқу материалы әр оқушыға өз мүмкіндігіне сай беріледі;

Жекелендіру (individualization) – оқушының оқу қарқыны мен деңгейі ескеріледі;
Қолдау және ынталандыру (support & encouragement) – психологиялық және әлеуметтік бейімделу қамтамасыз етіледі.

Көзі нашар көретін оқушыларға ағылшын тілін үйретуде келесі қиындықтар кездеседі:

2-сызба

Дәл осы тұста жасанды интеллект технологиялары баламалы шешім ұсынады — оқушының көру қабілетін шектемей, білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз етеді.

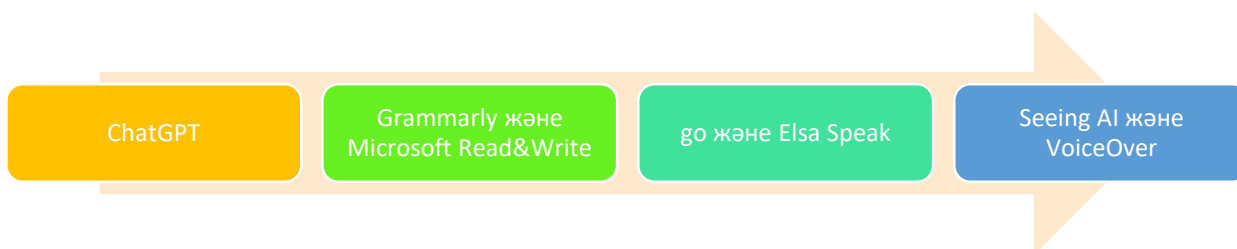
Жасанды интеллект – бұл машиналардың адам сияқты үйрену, талдау және шешім қабылдау қабілеті. Инклюзивті білім беру саласында ЖИ құралдары оқыту материалдарын бейімдеп, оқушылардың қажеттіліктеріне сәйкес ортаны автоматты түрде реттей алады.

Артықшылықтары:

- мәтінді дыбыстық форматқа айналдыру (text-to-speech);
- дыбысты мәтінге айналдыру (speech-to-text);
- интерактивті сөйлеу жаттығулары (ChatGPT, TalkPal);
- жекелендірілген кері байланыс (Grammarly, Elsa Speak);
- көруі шектеулі оқушыларға арналған көмекші қолданбалар (Microsoft Seeing AI, VoiceOver).

Осы құралдар оқушының өз қарқынымен, өз стилінде үйренуіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мұғалім үшін де үлкен көмекші: ол оқушылардың жетістігін талдайды, әлсіз тұстарды анықтайды және оқу процесін автоматты түрде бейімдейді.

Көзі нашар көретін оқушыларға арналған ЖИ құралдары

ChatGPT

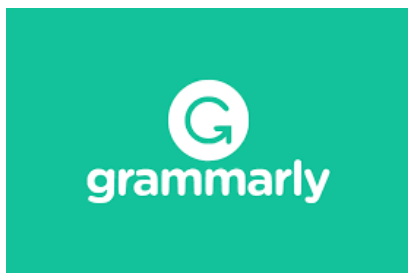
ChatGPT – оқушыға виртуалды тілдік серіктес бола алады. Оқушылар қарапайым сөйлемдер құрастырып, ағылшын тілінде сөйлесу машығын жаттықтырады.

Мысалы:

– “Hello! How are you today?”

– “I’m fine. I like English!”

Мұғалім ChatGPT арқылы қысқа диалогтар құрып, оларды дыбыстық түрде тыңдату немесе тактильді карточкалармен толықтыру арқылы визуалды және есту баламасын жасай алады.

Grammarly және Microsoft Read&Write

Бұл бағдарламалар жазылым дағдысын жетілдіруге арналған.

Grammarly жазбаша сөйлемдерді тексеріп, қатені дыбыстық түрде түсіндіре алады, ал Read&Write мәтінді дауыстап оқып береді.

Мысалы, нашар көретін оқушы жазған сөйлемді экраннан оқу қиын болған жағдайда бағдарлама оны дыбыстап айтып береді.

Duolingo және Elsa Speak

Duolingo – ойын түрінде үйрететін платформа. Көзі нашар көретін балалар үшін оның аудио-нұсқасы ерекше тиімді.

Elsa Speak – айтылым машығын дамытуға арналған қолданба. Ол оқушының дауысын жазып, дұрыс айтылмаған дыбысты нақты көрсетеді және дыбыстық кері байланыс береді.

Мысалы, “apple” сөзін айтқанда интонация қате болса, бағдарлама:

“Try again, focus on the ‘a’ sound.” деп нұсқау береді.

Seeing
AI iOS
App
PATHS TO LITERACY

Seeing AI және VoiceOver

Бұл бағдарламалар арнайы көру қабілеті төмен оқушыларға арналған.

Seeing AI мәтін мен суретті автоматты түрде дыбыстайды;

VoiceOver функциясы (Apple құрылғыларында) экрандағы мәтінді дауыстап оқиды.

Мұғалім осындай құралдарды пайдаланып, оқушыларға мәтіндік емес, дыбыстық тапсырмалар ұсыну арқылы тең мүмкіндік жасай алады.

Тақырып: “My Family”

Мақсаты: оқушылардың сөздік қорын кеңейту, сөйлеу мен тыңдау машығын дамыту.

1-кезең: Тыңдау және танысу

2-кезең: Диалогтық сөйлесу

3-кезең: Жазу

4-кезең: Рефлексия

3-сызба

1-кезең: Тыңдау және танысу

Мұғалім Seeing AI көмегімен “family” сөздері бар суретті дыбыстатады.

Оқушылар суреттегі адамдарды сипаттайды:

“This is my mother. She is kind.”

2-кезең: Диалогтық сөйлесу

ChatGPT қолдану арқылы оқушылар рөлдік ойын ойнайды.

Мысалы:

– “Who is in your family?”

– “My father, my mother and me.”

Мұғалім қажет болса, мәтінді VoiceOver арқылы дыбыстап береді.

3-кезең: Жазу

Grammarly көмегімен оқушылар қысқа сөйлем жазады:

“I love my family.”

Бағдарлама автоматты түрде қатесін түзетіп, дұрыс нұсқасын оқып береді.

4-кезең: Рефлексия

Duolingo платформасында үй тапсырмасы ретінде “Family” тақырыбындағы ойындық тапсырмалар беріледі.

ЖИ құралдарын пайдалану барысында мұғалім келесі қағидаларды ұстануы қажет:

Оқушының дербестігін сақтау: ЖИ тек көмекші құрал болуы тиіс, негізгі ойлау және талдау әрекетін оқушы өзі атқаруы қажет.

- Этикалық нормалар: AI арқылы дайын жауап беруге жол берілмеуі керек.
- Қауіпсіздік: Оқушылардың жеке деректері мен дауыс жазбаларының құпиялығы сақталуы тиіс.
- Эмоциялық қолдау: Көру қабілеті шектеулі балалар үшін эмоциялық байланыс пен мотивациялық қолдау технологиядан да маңызды.

Қорытынды. Инклюзивті білім беру жүйесінде жасанды интеллект – ерекше қажеттілігі бар оқушылар үшін жаңа мүмкіндіктер ашатын құрал. Көру қабілеті төмен бастауыш сынып оқушылары үшін ChatGPT, Grammarly, Duolingo, Elsa Speak және Seeing AI сияқты қосымшалар олардың оқу белсенділігін арттырып, тіл үйренуге деген сенімін нығайтады. Мұғалім үшін ЖИ – көмекші емес, серіктес технология. Ол оқу процесін икемді, қызықты және қолжетімді етеді.

Болашақта инклюзивті ағылшын тілі сабақтары жасанды интеллект пен адамдық эмпатияның үйлесімді байланысы арқылы жүзеге асатыны анық.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Duolingo Research Team (2023). Accessibility and Gamified Learning.
2. OpenAI (2024). Educational Use of ChatGPT in Inclusive Classrooms.
3. Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan (2023). Digital Transformation in Education Concept (2023–2029).

ТРЕНИРОВКА УСТНОГО СЧЁТА: РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ БЫСТРОГО СЛОЖЕНИЯ И ВЫЧИТАНИЯ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Шатаева Айслу Курмангазыевна
КГУ «СОШ №18»

учитель начальных классов
г. Семей

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические основы и практические методы развития устного счёта у младших школьников. Раскрывается значение формирования навыков быстрого сложения и вычитания для успешного обучения математике. Описаны эффективные приёмы, упражнения и дидактические игры, направленные на повышение скорости и точности устных вычислений. Приводятся рекомендации для учителей по организации систематической работы над устным счётом в начальной школе.

Ключевые слова: быстрый счёт, навыки устного счёта, развитие вычислительных умений, математическая грамотность, арифметические действия логическое мышление, скорость и точность вычислений, интеллектуальное развитие.

Современная школа ориентирована на развитие у детей функциональной грамотности, где особое место занимает математическая грамотность. Умение быстро и точно выполнять устные вычисления является одним из важнейших навыков младшего школьника. Устный счёт помогает не только при решении задач, но и способствует развитию логического и аналитического мышления, внимания, памяти и сообразительности. Дети, владеющие навыками быстрого сложения и вычитания, увереннее чувствуют себя на уроках, проявляют активность и демонстрируют интерес к математике. Таким образом, формирование навыков устного счёта — это не просто тренировка памяти, а развитие интеллектуальных способностей ребёнка, что делает данную тему особенно актуальной. Устный счёт — это форма вычислений, при которой ребёнок оперирует числами мысленно, без использования письменных приёмов. Этот процесс требует развитого внимания, памяти и умения находить оптимальный способ вычисления. Л.С. Выготский отмечал, что развитие устного счёта связано с интеллектуальным ростом ребёнка, так как требует активного анализа и обобщения. Ученик учится выбирать рациональные пути решения, сравнивать, классифицировать, рассуждать. Формирование вычислительных навыков следует начинать с первого класса. На начальном этапе важна наглядная основа — счётные палочки, рисунки, предметы. Постепенно визуальные средства заменяются абстрактным мышлением и числовыми представлениями. Учитель начальных классов играет ключевую роль в развитии устного счёта. Его методика, умение вовлечь детей, правильно подобрать упражнения и игры определяют успешность обучения. В то же время родители могут оказать значительную помощь: проводить устные тренировки дома, поддерживать интерес ребёнка через игры, развивающие задания и поощрение достижений.

Практическая часть. 1. Методы и приёмы тренировки устного счёта

1. Приём “удобные числа”

Дети учатся заменять сложные числа на более удобные для вычислений.

Пример:

$$38 + 9 = 38 + 2 + 7 = 47.$$

2. Разложение числа на слагаемые

Например: $46 + 28 = (40 + 20) + (6 + 8) = 60 + 14 = 74.$

3. Использование опорных чисел

Работа с круглыми числами (10, 20, 100) позволяет быстрее производить вычисления:

$$58 + 42 \approx 60 + 40 = 100 \text{ (а затем корректировка результата).}$$

4. Метод сравнения

При вычитании ребёнок ищет разницу не путём подсчёта, а через приближение:

$$72 - 68 = 4.$$

5. Математические диктанты. Учитель читает примеры в быстром темпе (например, “ $7 + 8$, $16 - 9$, $25 + 5$ ”), дети устно называют ответы.

6. Карточки для тренировки. Можно использовать карточки с примерами на сложение и вычитание. Ученик должен дать ответ в течение 3–5 секунд.

7. Игра “10 секунд”. Учитель показывает пример, дети должны ответить до того, как истечёт время.

2. Игровые формы и дидактические упражнения. Игра «Кто быстрее?»

Учитель делит класс на команды. Каждая команда по очереди решает примеры. Побеждает та, что даст больше правильных ответов за отведённое время.

Игра «Молния». На доске быстро появляются примеры, ученики должны устно назвать ответы. Темп постепенно ускоряется.

Игра «Цепочка». Первый ученик решает пример (например, $6 + 7 = 13$). Следующий ученик должен составить новый пример, начиная с числа 13 (например, $13 - 5 = 8$), и так далее.

Игра «Лишний ответ»

На доске несколько ответов. Ученики должны определить, какой из них не подходит к примерам.

Игра «Математический футбол». Две команды «передают мяч» друг другу, решая примеры на скорость. Ошибся — мяч переходит сопернику.

3. Пример мини-тренировки устного счёта (ежедневно 3–5 минут):

1. Разминка: простые примеры в быстром темпе (2 минуты).

2. Игра или соревновательный элемент (например, «цепочка»).

3. Итог: фиксация лучших результатов, похвала активных учеников.

Регулярная 3–5-минутная тренировка каждый день позволяет уже через месяц заметно повысить скорость и точность устных вычислений.

Рекомендации для учителей

1. Планировать ежедневные упражнения по устному счёту в начале урока.

2. Создавать позитивную атмосферу, исключая страх ошибки.

3. Использовать наглядные и интерактивные средства (презентации, карточки, цифровые игры).

4. Вести индивидуальные карточки успеха, где фиксируются личные результаты учащихся.

5. Поддерживать интерес и соревновательность (например, “Математический марафон”).

Навыки устного счёта играют огромную роль в обучении младших школьников. Именно от того, насколько ребёнок умеет быстро и точно выполнять арифметические действия, зависит его уверенность в математике и успехи в дальнейшем обучении. Использование разнообразных методических приёмов, игровых технологий и цифровых ресурсов делает процесс обучения увлекательным и эффективным. Систематическая работа учителя и родителей обеспечивает положительный результат и развитие у детей интереса к математике и уверенности в своих силах. Формирование навыков устного счёта — это не только цель, но и средство всестороннего развития младшего школьника. Быстрые вычисления тренируют внимание, память и мышление, развивают уверенность и самостоятельность.

Систематическая, интересная и игровая работа по развитию устного счёта помогает детям воспринимать математику не как трудный предмет, а как увлекательную игру ума.

Список литературы:

1. Выготский Л. С. Мышление и речь. — М., 1982.

2. Давыдов В. В. Психологические основы учебной деятельности младших школьников. — М., 2000.

3. Петерсон Л. Г. Математика. Развивающее обучение. — М., 2020.

4. Моро М. И., Бантова М. А. Методика преподавания математики в начальных классах. — М., 2019.

5. Поляков А. В. Развитие устного счёта у младших школьников. — СПб., 2018.

ФИЗИКА ЕСЕПТЕРІН ШЕШУДІҢ ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕРІ

Аубакирова Айнагул Сайыновна
физика пәні мұғалімі
«Ж. Аймауытов атындағы ЖОББМ» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Физика – табиғат заңдарын, материялық денелердің қозғалысы мен өзара әрекетін зерттейтін ғылым. Физика пәнін меңгеру үшін тек теорияны білу жеткіліксіз, сонымен қатар есептерді шешу дағдысын қалыптастыру қажет. Қиындығы жоғары физикалық есептер оқушылардың сыни ойлау, логикалық пайымдау және математикалық қабілеттерін дамытады. XX ғасырдағы дәстүрлі әдістер өз маңызын жоғалтпай, XXI ғасырда жаңа педагогикалық

тәсілдер мен технологиялар арқылы толықтырылуда. Осы мақалада физика есептерін шешудің заманауи әдістері қарастырылады, олардың тиімділігі мен қолдану ерекшеліктері талданады. Физика пәні мектептегі ең күрделі және логикалық ойлауды қажет ететін пәндердің бірі болып саналады. Оның ерекшелігі – теориялық білімді тек есте сақтау жеткіліксіз, оқушы оны нақты есептерді шешу барысында қолдана білуі керек. Сондықтан физика есептерін шеше білу дағдысын дамыту – білім беру процесінің маңызды құрамдас бөлігі. XXI ғасырда оқушылардың сыни ойлау қабілеті мен логикалық пайымдауын жетілдіру қажеттілігі артып отыр. Осы тұрғыдан педагогтар әр түрлі әдістерді қолданып, оқушылардың есептерді шешу дағдыларын жүйелі түрде дамытуға тырысады.

1. Физикалық есептерді шешудің теориялық негіздері

Физикалық есептерді шешу процесі тек формулаларды қолданудан тұрады деп ойлау қате болады. Шынайы шешім үш кезеңнен тұрады: түсіну, модельдеу және есептеу.

Түсіну кезеңі – есептің шартын мұқият талдау, негізгі физикалық заңдылықтарды анықтау. Бұл кезеңде оқушыға маңызды дағды – берілгендерді дұрыс талдау және оларды физикалық шамалармен сәйкестендіру. Мысалы, механикадағы қозғалыс есептерінде бастапқы жылдамдық, үдеу, уақыт пен жол қатынасы дұрыс анықталуы тиіс[1,19].

Модельдеу кезеңі – физикалық құбылысты математикалық немесе графикалық түрде көрсету. Бұл кезеңде оқушы есепті жүйелеуді, схемалар салуды және қажетті формулаларды таңдауды үйренеді. Мысалы, электр тізбегіндегі есепті шешкенде схеманы дұрыс сызу, ток, кернеу және кедергілерді белгілеу есептің дұрыс шешілуіне тікелей әсер етеді.

Есептеу кезеңі – таңдалған формулаларды қолданып, нақты сандық шешім алу. Бұл кезеңде математикалық дәлдік пен логикалық байланыс маңызды. Сонымен қатар, шешімнің физикалық мәнін тексеру қажет: алынған нәтиже логикалық және практикалық тұрғыдан дұрыс па, жоқ па. Теориялық кезеңдерді меңгеру оқушылардың есептерді жүйелі және дұрыс шешу қабілетін арттырады. Алайда дәстүрлі тәсілдер тек қана формулаларды қолдануға бағытталғандықтан, қазіргі заманғы оқытуда жаңа әдістерді қолдану қажеттілігі туындайды.

2. Математикалық және алгоритмдік тәсілдер

Қиындығы жоғары есептерді шешу үшін оқушылардың математикалық дайындығы маңызды рөл атқарады. Заманауи әдістер математикалық алгоритмдерді пайдалану арқылы есептерді шешуді жеңілдетеді.

Алгоритмдік тәсіл – есепті шешудің нақты қадамдар тізбегін жасау. Бұл тәсіл оқушыларға есептің құрылымын түсінуге, қателіктерді азайтуға көмектеседі. Мысалы, кинематика есептерінде алгоритмді келесідей көрсетуге болады: берілгендерді жазу → физикалық заңдарды таңдау → теңдеулер құру → шешу → нәтижені тексеру. Векторлық және координаттық талдау – механика, электродинамика және өріс теориясындағы есептерді шешуге тиімді. Векторлық тәсіл күштердің бағыты мен шамаларын дұрыс көрсетуге мүмкіндік береді[2,8].

Математикалық модельдеу – физикалық құбылысты теңдеулер жүйесі арқылы көрсету. Бұл әсіресе күрделі термодинамика, кванттық механика және электромагнетизм

есептерінде қолданылады. Модельдеу оқушыларға абстрактылы ойлауды дамытып, есептің логикалық құрылымын түсінуге көмектеседі.

Математикалық тәсілдерді меңгеру оқушыларға есептерді тез әрі тиімді шешуге мүмкіндік береді және болашақта ғылым мен инженерия саласында практикалық қолдануға дайындық береді.

3. Практикалық және эксперименттік әдістер

Физика есептерін шешуде теориялық білімді тәжірибемен толықтыру маңызды. Заманауи педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, эксперименттік тәсілдер оқушылардың түсінігін тереңдетеді.

Лабораториялық тәжірибелер – оқушылар тәжірибелік мәліметтерді жинау арқылы есептерді нақты өмірмен байланыстыра алады. Мысалы, дененің қозғалысын зерттеу, электр тізбегіндегі токты өлшеу немесе жарық сынуын бақылау.

Симуляция және виртуалды лабораториялар – компьютерлік модельдеу арқылы күрделі немесе қауіпті тәжірибелерді қауіпсіз түрде жүргізуге мүмкіндік береді. Виртуалды тәжірибелер оқушыларға бірнеше параметрді бірден өзгертіп, нәтижелерін салыстыруға мүмкіндік береді. Математикалық эксперимент – есептің шешімін тек теориялық түрде емес, сандық модельдеу арқылы тексеру. Бұл әдіс оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамытып, логикалық қорытынды жасауға үйретеді[3,15].

Практикалық әдістер есептерді шешуді қызықты етеді, оқушылардың пәнге деген ынтасын арттырады және теория мен практиканың байланысын нығайтады.

4. Заманауи технологияларды қолдану

XXI ғасырда ақпараттық технологияларды қолдану физика есептерін шешудің жаңа жолдарын ашты. Компьютерлік бағдарламалар: MATLAB, Wolfram Mathematica, GeoGebra сияқты құралдар күрделі есептерді шешуге, графиктер салуға, деректерді талдауға мүмкіндік береді. Мобильді қосымшалар: PhET Interactive Simulations, Physics Solver сияқты интерактивті платформалар оқушыларға есептің шартын визуалды түрде көрсетуге, параметрлерді өзгерту арқылы тәжірибе жасауға мүмкіндік береді[4].

Онлайн курстар мен бейнесабақтар – Coursera, Khan Academy сияқты платформалар арқылы оқушылар өз деңгейінде есептерді шешуді үйренеді, қосымша материалдармен танысады. Технологияларды қолдану оқу процесін дербестендіріп, оқушыға өз жылдамдығында білім алуға мүмкіндік береді[5].

Инновациялық әдістер оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып, олардың логикалық және шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Физика есептерін шешудің заманауи әдістері бірнеше бағытта дамуда: теориялық негіздер мен математикалық алгоритмдер, практикалық эксперименттік тәсілдер, ақпараттық технологияларды пайдалану және инновациялық оқыту әдістері. Осы тәсілдердің әрқайсысы оқушылардың пәнді терең түсінуіне, сыни ойлау қабілеттерін дамытуға және практикалық дағдыларын жетілдіруге бағытталған. Физика есептерін шешуді заманауи әдістер арқылы үйрету тек мектеп бағдарламасын меңгеруге ғана емес, сонымен қатар оқушылардың ғылыми сауаттылығын арттыруға, проблемаларды шешу қабілетін дамытуға және болашақта инженерлік, ғылыми немесе техникалық мамандықтарға дайындық жасауға мүмкіндік береді. Заманауи әдістердің тиімділігі – олардың теория мен практиканы, логикалық ойлау мен шығармашылық қабілетті үйлестіруінде. Сондықтан педагогтар мен оқытушылар осы тәсілдерді белсенді пайдалана отырып, оқушыларға физика пәнін қызықты әрі қолжетімді етуі тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Halliday, D., Resnick, R., & Walker, J. Fundamentals of Physics. 11th Edition. Wiley, 2019.
2. Serway, R.A., Jewett, J.W. Physics for Scientists and Engineers. 10th Edition. Cengage Learning, 2018.
3. Кадиев, Ж.А. Физика есептерін шешудің әдістемесі. Алматы: «Білім», 2020.
4. Физика және техника журналы. Қиындығы жоғары есептерді шешу стратегиялары. №3, 2021.
5. PhET Interactive Simulations. Physics Simulations. University of Colorado Boulder, 2022.

**МЕТОДИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ К УРОКАМ ЦИФРОВОЙ ГРАМОТНОСТИ
«АЛГОРИТМИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ ДЛЯ ТАЛАНТЛИВЫХ И ОДАРЕННЫХ»**

Хайруллина Фирая Минигалиевна

учитель информатики

КГУ «Школа-центр дополнительного образования им. К. Сатпаева»

отдел образования Абайского района

управления образования Карагандинской области

Введение. Современное образование выходит за рамки простого усвоения знаний. Сегодня учащиеся должны обладать не только базовыми предметными компетенциями, но и ключевыми навыками XXI века, такими как критическое мышление, умение работать с информацией, творческий подход к решению проблем и цифровая грамотность. Одним из важнейших компонентов цифровой грамотности является алгоритмическое мышление — способность мыслить структурированно, разрабатывать пошаговые решения для задач, выявлять причинно-следственные связи и применять логические схемы для достижения цели. Особое внимание развитию алгоритмического мышления следует уделять талантливым и одаренным учащимся. Для них этот навык открывает возможности для более глубокого освоения информационных технологий, программирования, робототехники и других дисциплин, связанных с цифровыми компетенциями. Алгоритмическое мышление формирует основу системного подхода, помогает структурировать знания и способствует развитию аналитических и проектных навыков. Благодаря этому учащиеся учатся не только решать конкретные задачи, но и подходить к проблемам комплексно, предлагать нестандартные решения и совершенствовать собственные стратегии обучения.

Цель методического сопровождения: Методическое сопровождение предназначено для педагогов, которые проводят уроки цифровой грамотности и стремятся развивать у учащихся алгоритмическое мышление.

Основная цель: Создать условия для активного участия учащихся в учебном процессе, формирования практических навыков и умения применять логические конструкции и алгоритмы при решении различных задач. Методическое сопровождение направлено на:

- повышение педагогической компетентности учителя в области цифровой грамотности и алгоритмического мышления;
- обеспечение наглядными, практическими и интерактивными материалами для работы с одаренными учащимися;
- системное развитие логического, критического и творческого мышления у детей.

Методическое сопровождение ставит следующие задачи:

1. Познакомить учащихся с основами алгоритмического мышления:
 - объяснить понятия алгоритма, последовательности действий, ветвлений и циклов;
 - показать примеры алгоритмов из реальной жизни (например, приготовление пищи, решение головоломок, маршруты передвижения).
2. Развивать умение строить последовательность действий для решения конкретной задачи:
 - составление пошаговых инструкций для выполнения задач;
 - моделирование алгоритмов с помощью блок-схем или визуальных языков программирования.
3. Стимулировать творческое и критическое мышление через практические задания и проекты:
 - решение нестандартных задач, требующих поиска нескольких вариантов решения;
 - обсуждение альтернативных стратегий и выбор оптимальной.

4. Предоставить педагогам методические рекомендации и готовые материалы для проведения уроков:
 - интерактивные задания, упражнения и мини-проекты;
 - примеры упражнений, адаптированных под разные уровни сложности;
 - советы по организации групповой работы и индивидуальных занятий.

Методические рекомендации

Для эффективного развития алгоритмического мышления у одаренных учащихся рекомендуется использовать следующие подходы:

1. Интерактивные методы:
 - использование компьютерных симуляций и онлайн-платформ (например, Scratch, Code.org, Blockly);
 - образовательные игры и тренажеры, развивающие логику, память и внимание;
 - визуализация алгоритмов с помощью блок-схем и схемных редакторов.
2. Практическая направленность:
 - задания максимально приближены к реальным жизненным ситуациям (например, разработка маршрута для доставки, планирование эксперимента, создание мини-программы);
 - акцент на результат и его применение, а не только на теорию.
3. Дифференциация:
 - учитывать индивидуальные способности учащихся;
 - предоставлять задания разных уровней сложности, позволяя талантливым учащимся проявить себя, а менее опытным — закрепить базовые навыки;
 - возможность самостоятельного выбора направления работы.
4. Обратная связь:
 - педагог анализирует решения учащихся, обсуждает ошибки и предлагает пути улучшения алгоритмов;
 - организация группового обсуждения и взаимного обмена опытом.
5. Проектная работа:
 - создание мини-проектов, программных алгоритмов или интерактивных игр;
 - закрепление знаний через практическую реализацию;
 - развитие навыков командной работы, планирования и презентации результатов.

Заключение. Методическое сопровождение уроков цифровой грамотности «Алгоритмическое мышление для талантливых и одаренных» способствует комплексному развитию учащихся, формируя у них логическое и системное мышление, умение анализировать задачи и строить алгоритмы их решения, а также развивая творческий и критический подход к проблемам. Оно помогает учащимся овладевать навыками проектной деятельности и эффективно работать с цифровыми инструментами. Для педагогов такое сопровождение становится надежным и удобным инструментом, позволяющим адаптировать занятия под индивидуальные особенности и уровень подготовки каждого ученика, обеспечивать практическую направленность обучения, формировать у детей интерес к алгоритмическому мышлению и программированию, а также систематически развивать ключевые компетенции XXI века.

Список литературы

1. Бутенко, И. И. Педагогические технологии: теория и практика. – М.: Просвещение, 2018.
2. Васильева, Н. В. Развитие алгоритмического мышления у школьников. – СПб.: Питер, 2019.
3. Кузнецова, Т. А., Смирнов, А. И. Цифровая грамотность в школе: методическое пособие. – М.: Академия, 2020.

**МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ
ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ЖАСАНДЫ
ИНТЕЛЛЕКТТІҢ РӨЛІ**

Кусаинова Айнур Мустафаевна
мектепалды топ тәрбиешісі
«№46 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілінің даму процесі адамның кейінгі өміріндегі қарым-қатынас мәдениетінің, ойлау қабілетінің, оқу дағдыларының және тұлғалық қалыптасудың негізін құрайтын аса маңызды кезеңдердің бірі болып саналады. Бұл кезеңде бала сыртқы ортамен белсенді танысып, тілдік бірліктерді меңгеріп, өз ойын сөз арқылы жеткізуді үйренеді. Сөйлеудің қалыптасуы биологиялық, әлеуметтік және педагогикалық факторлардың бірлескен әрекеті нәтижесінде жүреді. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың сөйлеуін дамыту арнайы әдістемелерді, дидактикалық материалдарды және заманауи технологияларды қолдану арқылы жүзеге асады. Соңғы жылдары білім беру жүйесіне кеңінен еніп жатқан жасанды интеллект (ЖИ) технологиялары балалардың тілін дамытуда жаңа мүмкіндіктер ашып отыр.

Мектепке дейінгі жаста сөйлеу тілі біртіндеп қалыптасады: алдымен бала былдырлап дыбыстар шығарады, кейін жеке сөздерге, сөз тіркестеріне және толық сөйлемдерге көше бастайды. Бұл кезеңде балалар көру, есту, тактильдік сезімдері арқылы ақпаратты қабылдайды және сол ақпаратты тілдік формалармен байланыстырып үйренеді. Баланың сөздік қоры әдетте күнделікті әрекет барысында ересектермен қарым-қатынас жасау арқылы байиды. Алайда әр баланың даму қарқыны әртүрлі болғандықтан, кейбіреулер сөздерді тез меңгерсе, енді біреулері дыбыстарды дұрыс айтуда немесе байланыстырып сөйлеу құрастыруда қиындықтарға тап болады. Осындай жағдайда педагогтар мен ата-аналардың міндеті – балаға жеке қолдау көрсетіп, дұрыс бағыт-бағдар беру.

Бүгінгі цифрландыру дәуірінде жасанды интеллект технологиялары мектепке дейінгі білім беру жүйесінде кеңінен қолданылуда. ЖИ негізіндегі құралдар, мобильді қосымшалар, интерактивті роботтар, дыбыстық тану жүйелері балалардың сөйлеу әрекеттерін дамытуға көмектеседі. ЖИ-дің артықшылығы – оның балаға жеке деңгейде бейімделе алуы, яғни әр баланың тілдік мүмкіндіктерін, жас ерекшеліктерін, қызығушылықтарын ескеріп жұмыс істеуі. Мысалы, сөйлеуді дамытуға арналған қосымшалар баланың айтқан сөздерін талдап, қателерін анықтап, нақты түзету жолдарын ұсына алады.

Жасанды интеллекттің сөйлеуді дамытудағы тағы бір маңызды рөлі – балаларды ынталандыру. Интерактивті ойындар мен мультимедиялық тапсырмалар балалардың қызығушылығын оятып, оқу процесін қызықты әрі белсенді етеді. Бала өзі сөйлегенде экрандағы кейіпкердің әрекет арқылы жауап беруі немесе сөйлесу үлгісін көрсетуі – тілдік дамуды табиғи әрі ойын арқылы қолдау тәсілі. Әсіресе ұяң, қарым-қатынасқа түсуге қымсынатын балалар үшін виртуалды диалогтық құралдар сенімді орта қалыптастырады.

Сонымен қатар ЖИ сөйлеу бұзылыстары бар балалармен жұмыс жүргізуде де басты көмекші құрал. Логопедтер қолданатын ЖИ платформалары баланың дыбыстарды айту ерекшеліктерін тыңдап, автоматты түрде талдау жүргізеді. Арнайы жаттығулар баланың қиын дыбыстарды дұрыс айтуын қалыптастыруға бағытталған және бұл жаттығулар ЖИ арқылы үздіксіз бақылауда болады. Мұндай технологиялар педагогтың уақытын үнемдеп, әр балаға жеке назар аударуына мүмкіндік береді.

ЖИ балалардың байланыстырып сөйлеуін дамытуда да үлкен рөл атқарады. Мысалы, кейбір қосымшаларда балаға суреттер ұсынылып, ол сол сурет бойынша әңгіме құрастыруы керек. ЖИ оның айтқан сөздерін мәтінге айналдырып, логикалық байланысын,

грамматикалық дұрыстығын тексереді. Бұл балаға өз ойын реттеп жеткізуді үйренуге көмектеседі. Алайда ЖИ қолданудың тек артықшылықтары ғана емес, белгілі шектеулері де бар. Тілдің табиғи түрде дамуы үшін ересектермен, құрдастармен тірі қарым-қатынас өте маңызды. Жасанды интеллект мұны толық алмастыра алмайды. Сондықтан технологиялар тек көмекші құрал екенін, негізгі рөлді тәрбиеші мен ата-ана атқаратынын ескерген жөн. Сонымен қатар ЖИ-ді дұрыс педагогикалық мақсатқа сай

қолдану бала дамуының қауіпсіздігі мен психологиялық жайлылығы үшін маңызды.

Десек те, мектепке дейінгі балалардың сөйлеу тілінің дамуы — күрделі әрі көпқырлы процесс. Жасанды интеллект элементтері осы процесті жаңа деңгейге көтеріп, әр баланың мүмкіндігін барынша ашуға жағдай жасайды. Бірақ оның тиімділігі педагогтың шеберлігіне, технологияны дұрыс тандап, дұрыс қолдануына тікелей байланысты. Дәстүрлі әдістер мен ЖИ технологиялары ұштасқанда ғана бала тілінің жан-жақты дамуына қолайлы жағдай жасалады. Мектепке дейінгі балалардың сөйлеу тілінің дамуы — биологиялық, психологиялық және әлеуметтік факторлардың өзара қиылысуынан тұратын күрделі әрі көпқырлы процесс. Бұл кезеңде бала қоршаған ортамен белсенді танысып, жаңа ақпаратты қабылдап, оны тілдік формамен байланыстырып үйренеді. Сөйлеудің қалыптасуы тек табиғи даму заңдылықтарына ғана емес, сонымен қатар ересектер тарапынан көрсетілетін дұрыс педагогикалық қолдауға, тілдік ортаға, қарым-қатынас сапасына тікелей тәуелді. Осы тұрғыдан алғанда, баланың сөздік қорын кеңейту, дыбыстарды дұрыс айтуға үйрету, байланыстырып сөйлеуге баулу сияқты міндеттерді орындау тәрбиеші мен ата-анадан жоғары кәсіби бағдар мен зор жауапкершілікті талап етеді. Мысалы, дыбыстарды дұрыс айтуға үйрететін бағдарламалар баланың айтылымындағы қателіктерді нақты анықтап, түзету жолдарын ұсынады; интерактивті ертегілер мен ойындық платформалар сөздік қорды байытуға және сөйлеуге деген қызығушылықты арттыруға ықпал етеді. Алайда жасанды интеллекттің тиімділігі оның қолданылу сапасына байланысты екенін естен шығармау керек. Технология өзі жеке дара нәтиже бере алмайды — ол педагогтың шеберлігімен, әдістемелік сауаттылығымен және оқу процесін ұйымдастырудағы кәсіби шешімдерімен ұштасқанда ғана толыққанды әсерін көрсетеді. ЖИ құралдарын дұрыс тандау, олардың мазмұнының жас ерекшелікке сай болуы, қолдану уақыты мен көлемін реттеу, сондай-ақ балалардың психологиялық қауіпсіздігін сақтау — педагогтың маңызды міндеттері. Сонымен қатар, қандай да бір озық технология қолданылса да, баланың сөйлеуі ең алдымен тірі қарым-қатынас барысында қалыптасатынын түсіну қажет. Ата-анамен эмоционалды байланыс, құрдастармен бірге ойнау, табиғи сөйлеу ортасы бала тілінің дамуы үшін таптырмас құрал болып қала береді. Жасанды интеллект бұл процесті толық алмастыра алмайды, бірақ оны айтарлықтай қолдап, байытып, тиімді етуге көмектеседі. Осыған орай, дәстүрлі әдістер мен ЖИ технологияларын ұштастыру — балалардың сөйлеу тілін жан-жақты дамытуға ең қолайлы, нәтижелі бағыт. Инновациялық цифрлық шешімдер мен педагогикалық шеберлік үйлескенде балаға жеке траектория жасалып, оның тілдік әлеуетін ашуға кең мүмкіндік туады. Демек, мектепке дейінгі ұйымдарда жасанды интеллект элементтерін орынды және жүйелі қолдану — баланың сөйлеу мәдениетін қалыптастыруда, танымдық қабілеттерін дамытуда және болашақта сапалы білім алуға дайындық жасауда маңызды рөл атқаратын заманауи қажеттілік.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Айтпаева А. *Баланы мектепке дейінгі жаста тіл дамыту әдістемесі*. – Алматы: Білім, 2020.
2. Жұмасова Ә. *Мектепке дейінгі педагогика*. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
3. Сүлейменова Р. *Баланың сөйлеу тілін дамыту психологиясы*. – Алматы: Арда, 2018.

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ МӘТІНДІ ОҚУ АРҚЫЛЫ СЫНЫПТАҒЫ ДИАЛОГТІК ОҚЫТУДЫ ДАМУЫ

Айшукенова Данагул Ермаковна
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
«№35 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Сыныптағы оқыту процесінде оқушылардың белсенді қатысуы, ойлау қабілеттерін жетілдіру және тілдік дағдыларын дамыту маңызды мақсаттардың бірі болып табылады. Осы тұрғыда қазақ тіліндегі мәтіндерді оқу тек тілдік машықты қалыптастырумен шектелмей, оқушылар арасында диалогтық қарым-қатынас орнатудың тиімді құралы ретінде қарастырылады. Диалогтік оқыту — бұл білім беру процесінде оқушылардың бір-бірімен және мұғаліммен өзара пікір алмасуына негізделген әдіс. Ол сыныптағы белсенділікті арттырады, ой-өрісті кеңейтеді, сыни тұрғыдан ойлауды дамытуға ықпал етеді[1,9].

Қазақ тіліндегі мәтіндерді оқу арқылы диалогтік оқытуды дамыту бірнеше бағытта жүзеге асады. Қазақ тіліндегі мәтіндерді оқу оқушылардың тілдік дағдыларын жетілдіру мен ойлау қабілетін дамыту үшін маңызды құрал болып табылады. Мәтінді оқу барысында оқушылар оны тек қабылдаушы ретінде қарамай, өз ойымен түсініп, мазмұнын өз сөздерімен баяндауға үйренеді. Мысалы, әрбір оқушы берілген мәтін бойынша шағын әңгіме құрастырып немесе сұрақ-жауап арқылы пікірталасқа қатыса отырып, сөйлеу мәдениетін, сөздік қорын және логикалық ойлау қабілетін бір мезгілде дамытады. Мұғалім мәтін мазмұнына қатысты сұрақтар қою арқылы оқушылардың аналитикалық қабілеттерін тексеріп, олардың мәтінді терең түсінуін қамтамасыз етеді. Мәтіндегі кейіпкерлердің әрекеттерін талдау, олардың ойлары мен сезімдерін бағалау оқушыларға себеп-салдарлық байланыстарды түсінуге, логикалық ойлауға және сыни тұрғыдан бағалауға мүмкіндік береді[2,15].

Мәтінді оқу оқушылардың бір-бірімен қарым-қатынасын дамытуға да септігін тигізеді. Мұғалім сыныптағы жұптық немесе топтық жұмыс формаларын пайдаланып, оқушылардың бір-бірімен пікір алмасуын ұйымдастыра алады. Мысалы, кейіпкерлердің мінез-құлқын салыстыру немесе оқиға барысын талқылау тапсырмасы арқылы оқушылар бірлесіп жұмыс жасауға, бір-бірінің ойын тыңдауға және өз пікірін нақты жеткізуге үйренеді. Мұндай тәжірибе олардың коммуникативтік дағдыларын дамытып қана қоймай, сыйластық пен топтық мәдениетті қалыптастыруға мүмкіндік береді. Оқушылар топ ішінде өз ойларын ашық жеткізуге және өзгелердің көзқарасын ескеруге дағдыланады[3,7].

Мәтін оқу процесі шығармашылық қабілеттерді дамытуға да жол ашады. Мысалы, оқушыларға мәтіннің жалғасын ойлап шығару, кейіпкерлерге жаңа диалог құру немесе сюжетке қосымша кейіпкер енгізу тапсырмалары берілуі мүмкін. Мұндай әрекеттер қиялды дамытып қана қоймай, тілдік және ойлау дағдыларын үйлестіре меңгеруге көмектеседі. Шығармашылық бағыттағы тапсырмалар оқушылардың өзін-өзі көрсетуіне жағдай жасап, сенімді сөйлеу қабілетін қалыптастырады. Сонымен қатар, шығармашылық диалогтар топтағы атмосфераны жандандырып, оқушылардың бір-бірімен өзара байланысын нығайтады[4,16].

Мәтінді талдау диалогтік оқытуды тиімді жүргізудің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Мұғалім мәтінді бөлімдерге бөліп, әрбір бөлімге қатысты сұрақтар қою арқылы оқушылардың мәтінді терең түсінуін қамтамасыз етеді. Сұрақтар тек мазмұнды қайталауға емес, ой түйінін жасауға және себеп-салдарлық байланыстарды анықтауға бағытталуы тиіс. Мысалы, «Неліктен кейіпкер осылай әрекет етті?» немесе «Оқиға басқа жағдайда қалай өрбитін еді?» сияқты сұрақтар оқушылардың сыни ойлауын дамытып, олардың өз пікірін

дәлелдеп айтуына жағдай жасайды. Бұл тәсіл диалогқа тереңдік қосып, әр оқушының белсенділігін арттырады[5,11].

Мәтінді оқу оқушылардың эмоциялық және әлеуметтік дамуына да ықпал етеді. Мәтіндегі кейіпкерлердің сезімдерін талдау арқылы оқушылар эмпатияға үйренеді, өз эмоцияларын танытуға мүмкіндік алады. Мысалы, кейіпкер қуанышты немесе қайғылы жағдайға тап болғанда, оқушылар оның сезімін сипаттап, өз тәжірибелерімен салыстырады. Мұндай әрекеттер олардың әлеуметтік тәжірибесін кеңейтеді, эмоционалды интеллектін дамытады және топ ішінде позитивті қарым-қатынас орнатуға септігін тигізеді. Бұл процесс оқушылардың өзара сыйластыққа, тыңдай білуден бастап конструктивті пікірталас жүргізуге дейінгі дағдыларын жетілдіреді[6,4].

Диалогтік оқытуды ұйымдастыруда мұғалімнің рөлі ерекше маңызды. Мұғалім тек ақпарат беруші ретінде ғана емес, бағыт беруші ретінде әрекет етуі тиіс. Ол оқушылардың өзара сөйлесуін ұйымдастырып, пікір алмасу мәдениетін қалыптастырады, әр оқушының үнін естуіне жағдай жасайды. Мұғалімнің сұрақ қоюы, бағыт беруі және диалог барысын бақылауы сыныптағы оқу атмосферасын қолайлы етеді. Сонымен қатар, мұғалім мәтін мазмұнын оқушылардың жас ерекшелігіне, қызығушылығына және тілдік деңгейіне сәйкес бейімдеуі қажет. Бұл тәсіл оқушылардың белсенділігін арттырып, оқу процесінің тиімділігін қамтамасыз етеді[7,14].

Қазақ тіліндегі мәтіндерді оқу арқылы диалогтік оқытуды дамытуда технологияны пайдалану маңызды рөл атқарады. Заманауи цифрлық құралдар мәтінді интерактивті етуге мүмкіндік береді, мультимедиялық материалдар оқушылардың қызығушылығын арттырады. Мысалы, мәтінге қатысты суреттер, қысқа бейнебаяндар немесе аудио жазбалар оқу процесін байытып, диалогқа қосымша стимул береді. Бұл әдістер әсіресе визуалды және аудиалды ақпаратты жақсы қабылдайтын оқушылар үшін тиімді, сондай-ақ оқу процесін қызықты әрі динамикалы етеді.

Қорытындылай келе айтарымыз, қазақ тіліндегі мәтіндерді оқу арқылы диалогтік оқытуды дамыту оқушылардың тілдік, коммуникативтік, ойлау және әлеуметтік дағдыларын кешенді түрде жетілдірудің тиімді әдісі болып табылады. Мұндай оқыту тек ақпарат қабылдауға бағытталмай, белсенді қарым-қатынасқа, сыни ойлауға және шығармашылыққа үйретеді. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі, мәтін мазмұнын дұрыс таңдау, диалогтік тапсырмаларды ұйымдастыру және заманауи технологияларды пайдалану оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, сыныптағы оқу атмосферасын байытады. Сондықтан қазақ тіліндегі мәтіндерді оқу диалогтік оқытудың негізгі құралы ретінде қарастырылуы қажет және педагогикалық тәжірибеде жүйелі түрде қолданылуы маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Абдрахманова, Г. М. Оқу сауаттылығын дамыту негіздері. – Алматы: Білім, 2018. – 256 б.
2. Аманжолова, Ш. Б. Қазақ тілі мен әдебиеті сабағында диалогтік оқытуды қолдану әдістемесі. – Алматы: Рауан, 2019. – 184 б.
3. Бейсенова, Л. С. Мектепте оқу сауаттылығын қалыптастыру: әдістемелік құрал. – Алматы: «Атамұра», 2020. – 200 б.
4. Бурабай, К. С. Диалогтік оқыту: теория мен тәжірибе. – Нұр-Сұлтан: Логос, 2021. – 152 б.
5. Ермекбаев, Т. М. Қазақ тілін оқытудағы инновациялық әдістер. – Алматы: Білім, 2017. – 198 б.
6. Нұрсейітова, Г. Т. Мәтін арқылы тілдік және коммуникативтік дағдыларды дамыту. – Алматы: Қазақ университеті баспасы, 2020. – 220 б.
7. Каплунова, Е. В., Петрова, Н. В. Развитие речевой и учебной грамотности в школе. – Москва: Просвещение, 2016. – 232 с.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫ: ТҮСІНІГІ МЕН МӘНІ

Исабекова Дана Амангельдыевна
бастауыш сынып мұғалімі
№41 жалпы орта білім беретін мектеп
Абай облысы, Семей қаласы

Қазіргі білім беру жүйесінде функционалдық сауаттылық ұғымы ерекше маңызды орын алады. Функционалдық сауаттылық – бұл тек оқып, жазуды меңгеру немесе қарапайым есептерді шығару емес, ол білімді нақты өмірде тиімді пайдалану қабілетін білдіреді. Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығы – олардың ақпаратты қабылдау, талдау, салыстыру, қорытынды шығару, проблемаларды шешу және өз пікірін білдіру қабілеттерін дамытудағы алғашқы қадам болып саналады. Функционалдық сауаттылық – жеке тұлғаның тек мектептік білім деңгейін көтеріп қана қоймай, ойлау қабілетін, сыни тұрғыдан бағалау және өмірлік жағдайларда дұрыс шешім қабылдау дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бастауыш сынып – функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда ең маңызды кезең, себебі осы кезде оқушы жаңа білімге ашық болып, ойлау, есте сақтау және талдау қабілеттерін белсенді дамытады. Бұл мақаланың мақсаты – бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығының түсінігі мен мәнін анықтау, оның дамуына ықпал ететін факторларды көрсету, педагогикалық тәсілдер мен әдістемелік құралдарды қарастыру.

Функционалдық сауаттылықтың түсінігі

Функционалдық сауаттылық ұғымы халықаралық деңгейде де, ұлттық білім беру жүйесінде де әртүрлі түсіндірмелерге ие. Халықаралық түрде функционалдық сауаттылықты UNESCO (БҰҰ-ның Білім, ғылым және мәдениет ұйымы) былай сипаттайды: «Функционалдық сауаттылық – бұл оқушының өз өмірінде, қоғамда және жұмыста ақпаратты пайдаланып, дұрыс шешім қабылдау қабілеті».

Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің бағдарламасында функционалдық сауаттылыққа мынадай сипат беріледі: «Функционалдық сауаттылық – бұл білімді өмірлік жағдайларда қолдану, өз іс-әрекеттерін жоспарлау, ақпаратты талдау және қорытынды жасау қабілеті».

Функционалдық сауаттылық мынадай аспектілерді қамтиды:

1. **Оқу сауаттылығы** – мәтінді түсіну, талдау, ой қорытындысын шығару, мәтінмен жұмыс жасау дағдылары.
2. **Сандық (математикалық) сауаттылық** – сандар мен шамаларды дұрыс түсіну, есептерді шешу, деректерді салыстыру және талдау.
3. **Ақпараттық сауаттылық** – ақпарат көздерін таңдай білу, қажетті мәліметті табу және оны өмірде қолдану.
4. **Сыни тұрғыдан ойлау қабілеті** – ақпаратты сын тұрғысынан бағалау, жалған немесе дұрыс деректерді ажырату, қорытынды жасау.

Функционалдық сауаттылық тек теориялық білімді меңгеруді ғана емес, оны нақты өмірлік жағдайларда қолдану қабілетін дамытады. Мысалы, мектептегі қарапайым мәтін арқылы оқушы жаңа сөздер мен ұғымдарды үйреніп қана қоймай, оларды өмірдегі жағдайларға қолдана алады: дүкенде затты таңдау, ақша есептеу, тапсырманы орындау және т.б.

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығы бірнеше маңызды аспектілер арқылы өз мәнін көрсетеді:

1. **Оқу процесінде табысқа жету.** Функционалдық сауаттылығы жоғары оқушы оқу материалын тез түсінеді, тапсырмаларды дұрыс орындайды және өз білімін тиімді қолдана алады.

2. **Өзін-өзі дамыту.** Функционалдық сауаттылық баланың өзіне деген сенімін арттырады, өзін-өзі ұйымдастыру және басқару дағдыларын қалыптастырады.
3. **Қоғамда тиімді қарым-қатынас жасау.** Оқушы өз ойын айқын жеткізе білуі, сұрақтарға дұрыс жауап беруі, командалық жұмыстарға қатысуы арқылы әлеуметтік дағдыларын дамытады.
4. **Проблемаларды шешу қабілеті.** Функционалдық сауаттылық баланы қиын жағдайларда дұрыс шешім қабылдауға үйретеді, ақпаратты талдап, қорытынды жасауға дағдыландырады.

Мысалы, функционалдық сауаттылығы дамыған оқушы математикалық тапсырманы ғана емес, оны нақты өмірде қалай қолдануға болатынын біледі. 5 алма мен 3 алманы қосу арқылы тек сандық нәтиже емес, олардың жалпы санын дүкенде немесе үйде қолдану жолын түсінеді.

Функционалдық сауаттылықтың элементтері

Функционалдық сауаттылық бірнеше элементтен тұрады, олар бір-бірімен тығыз байланысты:

1. **Мәтінмен жұмыс істеу қабілеті.** Балалар мәтінді оқып, негізгі ойды бөліп, түсіну дағдыларын дамытуы керек. Мысалы, мәтіндегі басты кейіпкердің іс-әрекетін анықтау, мәтіннен нақты ақпарат табу, сұрақтарға жауап беру.
2. **Сандық ойлау қабілеті.** Балалар сандар мен шамаларды салыстыра, қарапайым есептерді шығара, диаграммалар мен кестелерді талдай білуі тиіс.
3. **Ақпараттық және компьютерлік сауаттылық.** Оқушы ақпарат көздерін дұрыс тандай білуі, қажетті мәліметті іздеу және оны қолдана білуі қажет. Бастауыш сыныпта бұл әдетте қарапайым компьютерлік тапсырмалар мен интерактивті бағдарламалар арқылы жүзеге асады.
4. **Сыни ойлау қабілеті.** Ақпаратты бағалау, жалған және дұрыс мәліметті ажырату, қорытынды жасау. Мысалы, балаларға екі түрлі дерек беріліп, қайсысы дұрыс екенін табуы сұрау.

Функционалдық сауаттылық осы элементтер арқылы өмірлік қабілетке айналады, бұл балаларға мектептен тыс өмірде де тиімді әрекет етуге мүмкіндік береді. Мысалы, екі оқушыны салыстырайық: біреуінің функционалдық сауаттылығы дамыған, екіншісінікі төмен. Бірдей мәтін берілсе, бірінші оқушы негізгі ойды тез табады, ал екіншісі тек сөздерді оқып, мағынасын толық түсінбеуі мүмкін. Сол себепті функционалдық сауаттылық тек білім деңгейін көтеріп қана қоймай, оқушының оқу мотивациясын да арттырады. Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығы – олардың ойлау, талдау, салыстыру, қорытынды жасау және өз білімін өмірде қолдану қабілеттерін қалыптастырудағы негізгі фактор. Функционалдық сауаттылық тек оқу жетістігін көтеріп қана қоймай, баланың өзін-өзі дамытуына, сыни ойлау қабілетін қалыптастыруына және өмірде дұрыс шешім қабылдауына әсер етеді. Оны дамытуда мұғалімнің рөлі, мектеп бағдарламасының мазмұны және түрлі педагогикалық әдістер маңызды. Ойындар, жобалар, интерактивті тапсырмалар және сыни ойлауды дамытатын жаттығулар арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығы жүйелі түрде жетілдіріледі. Сондықтан бастауыш сынып кезеңінде функционалдық сауаттылыққа ерекше мән беру – балалардың болашақ білімін, ойлау қабілетін және өмірлік табысты болашағын қалыптастырудың маңызды қадамы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Тұрсынбекова, А. Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық және әлеуметтік дағдыларын дамыту. – Алматы: Қазақ университеті баспасы, 2020. – 184 б.
2. Выготский, Л. С. Мышление и речь. – Москва: Педагогика, 2015. – 320 с.
3. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Жалпы білім беретін мектептерде оқу дағдыларын дамыту бағдарламасы. – Астана, 2021. – 56 б.

**ФОРМИРОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ
НА ОСНОВЕ КЛЮЧЕВЫХ
ЦЕННОСТЕЙ ПРОГРАММЫ
«БІРТҰТАС ТӘРБИЕ» В 5 КЛАССЕ**

Жумагулова Дамира Мадриковна
учитель русского языка и литературы
КГУ «Средняя общеобразовательная
школа

№16 имени Толеубая Аманова»
Жанузакова Жанар Нысангалиевна
учитель русского языка и литературы
КГУ «Средняя общеобразовательная школа №18»
Область Абай г.Семей

Аннотация. В статье рассматриваются пути формирования читательской грамотности у учащихся 5 класса на уроках русского языка и литературы в контексте ключевых ценностей программы «Біртұтас тәрбие». Показано, как использование нравственных ориентиров, работа с художественными текстами и формирование критического мышления способствует воспитанию духовных и моральных качеств школьников, а также повышает интерес к чтению и родной культуре. Ключевые слова: читательская грамотность, ценности, воспитание, русский язык, литература, обучение, «Біртұтас тәрбие», духовность, нравственность.

Программа «Біртұтас тәрбие» ставит перед собой фундаментальную задачу воспитания учащихся посредством нравственных ориентиров, общечеловеческих ценностей, что непосредственно может быть реализовано в обучении русскому языку и литературе. Развитие читательской грамотности в пятом классе предполагает не только овладение навыками беглого чтения и понимания смысла, но также формирование способности распознавать культурные, моральные и этические идеи, заложенные в художественных текстах. Учитель, вдохновлённый положениями программы, может посредством тщательно подобранных произведений стимулировать у детей уважение к честности, трудолюбию, дружбе, справедливости, состраданию. Во время чтения рассказов, сказок или отрывков из классической литературы школьники учатся не просто воспринимать сюжет, но анализировать мотивацию персонажей, выявлять последствия поступков, сопоставлять ценности авторов с собственными представлениями о правильном и неправильном. Например, классические сказания о героизме, Альберт Швейцере или Лев Толстой, повествующие о милосердии, могут раскрывать идею духовной значимости сострадания и ответственности. В процессе обсуждения дети делятся мыслями, аргументируют свои суждения, учатся слушать точку зрения сверстников, уважать чужое мнение.

Обязательной частью формирования читательской компетенции становится работа с незнакомыми словами, устойчивыми выражениями, метафорическими оборотами. Учитель, следуя принципам единого воспитания, уделяет внимание развитию способности распознавать значение контекста, соотносить прочитанное с личным опытом, культурным наследием, ценностной системой семьи. Разъяснение символов, образов, подтекстов позволяет ребёнку не только понимать текст, но чувствовать его эмоциональную окраску и нравственный смысл. Чтение по программе включает разнообразные жанры, эмоционально насыщенные сюжеты, где проявляются дружба, взаимопомощь, честность, справедливость.

Стихи и проза с примерами добрых деяний побуждают к эмпатии, пробуждают желание действовать во благо. Здесь не менее важно, чтобы родители и педагог совместно поддерживали интерес к чтению: домашние чтения, библиотечные экскурсии, обсуждения семейных традиций в литературных текстах формируют уважительное отношение к родному языку, старшим, к культурным корням.

Формирование навыков осмысленного чтения требует тренировок в пересказе, составлении собственных мини-текстов, сопоставлении аналогичных историй из разных источников. Ученики учатся отбирать главное, видеть причинно-следственные связи, развивать логическое мышление, расширять словарный запас. При этом ценности программы «Біртұтас тәрбие» служат неотъемлемым ориентиром: справедливость побеждает эгоизм, доброта дарит взаимопонимание, уважение способствует гармонии между людьми. Необходимо организовывать проекты, посвящённые литературному наследию, где дети знакомятся с творчеством известных писателей и поэтов, изучают их взгляды на дружбу, честность, служение обществу. Такие мероприятия укрепляют духовность, ответственность, формируют внутреннюю готовность к проявлению доброжелательности и честности в личной жизни. Работа с критическим мышлением позволяет отличать истинные идеалы от поверхностных иллюзий, укрепляет внутреннюю позицию. Значительная роль принадлежит культуре речи: через письменные и устные задания ученики воспитывают аккуратность в выражении мыслей, словесную культуру, эстетическое отношение к языку. Совместное чтение, драматизация эпизодов, инсценировки помогают прочувствовать литературное слово, ощутить ритм, интонацию, богатство лексики.

В таких формах чтения раскрывается художественная глубина произведения и ценностный потенциал языка. Учитель способствует развитию читательской грамотности посредством поощрения самостоятельных чтений, составления списка понравившихся книг, обмена отзывами, конкурсами чтецов. Положительные примеры сверстников мотивируют, вдохновляют на новые литературные открытия. Взаимодействие с библиотекой, участие в литературных кружках предоставляет пространство для свободного выражения впечатлений, осмысления нравственных уроков, полученных из прочитанного. Читательская грамотность становится не просто учебной задачей, но средством внутренней гармонии, нравственной зрелости, социальной ответственности.

Детям важно ощущать, что каждая прочитанная страница может повлиять на характер, возвращает добродетель, формирует взгляд на мир и своё место в обществе. В условиях реализации концепции «Біртұтас тәрбие» чтение на уроках русского языка и литературы приобретает миссионерский характер; оно не просто обучает грамматике, орфографии или композиции, но воспитывает, расширяет духовные горизонты, укрепляет связь с культурой предков и современных людей.

Использованная литература:

1. Министерство просвещения Республики Казахстан. Программа «Біртұтас тәрбие». – Астана, 2022.
2. Смагулова, А.К. Развитие функциональной грамотности школьников в процессе обучения русскому языку и литературе. – Алматы
3. Байтұрсынова, С. Методика формирования читательской компетенции учащихся основной школы. – Нұр-Сұлтан

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ УЧАЩИХСЯ 7 КЛАССА

Ваулин Сергей Альбертович
педагог-исследователь, учитель информатики
КГУ «Средняя общеобразовательная школа №10»
отдела образования города Семей
управления образования области Абай

Аннотация: В статье рассматривается использование цифровых образовательных платформ для повышения мотивации учащихся 7 класса. Анализируются возможности современных онлайн-ресурсов, интерактивных заданий, геймификации и

систем управления обучением в контексте формирования интереса к учебе, самостоятельности, ответственности и развития критического и творческого мышления. Отмечены преимущества и потенциальные ограничения применения цифровых платформ, а также даны рекомендации для эффективного внедрения их в образовательный процесс. Работа демонстрирует, что гармоничное сочетание традиционных и цифровых методов способствует повышению мотивации, вовлечённости и успешности учащихся.

Ключевые слова: цифровые образовательные платформы, мотивация учащихся, 7 класс, интерактивное обучение, геймификация, самостоятельность, критическое мышление, LMS, индивидуализация обучения.

Современное образование активно переходит в цифровую плоскость. Сегодняшние школы внедряют различные образовательные платформы, приложения, мультимедийные материалы, а также системы дистанционного и смешанного обучения. Это обусловлено изменениями в окружающей среде: растущим темпом жизни, цифровизацией всех сфер деятельности, необходимостью развития новых компетенций и гибкости в обучении. Одним из ключевых аспектов становится мотивация школьников — вопрос о том, насколько современные цифровые средства способны поддерживать интерес учащихся к учебе, их вовлечённость, самостоятельность и чувство ответственности. Для учеников среднего звена, таких как 7-й класс, переход от детства к подростковому возрасту сопровождается повышенными требованиями к самостоятельности, умению работать с информацией и формированию учебных навыков. В этом контексте цифровые образовательные платформы могут выступать важным инструментом, который способствует поддержанию мотивации, адаптирует учебный процесс под современные реалии и потребности подростков. Цель данной статьи — рассмотреть, как использование цифровых платформ в учебном процессе и во внеурочной деятельности может повышать мотивацию учеников 7 класса, выявить их основные преимущества, ограничения и предложить рекомендации для педагогов[1,7].

Цифровые образовательные платформы: определение и возможности

Цифровые образовательные платформы — это разнообразные ресурсы и среды, предоставляющие учебные материалы и инструменты для работы с ними. К ним относятся:

- онлайн-курсы, сайты с учебными модулями, интерактивные задания, видеолекции и тесты;
- системы управления обучением (Learning Management Systems, LMS);
- мультимедийные пособия, электронные учебники, виртуальные доски, мобильные приложения для закрепления знаний;
- платформы с элементами геймификации: викторины, флеш-карточки, форумы и чаты.

Такие ресурсы обеспечивают индивидуальный подход, вариативность подачи материала, интерактивность и возможность самопроверки. Учащийся может работать в удобное время, повторять сложные темы и контролировать свой прогресс[2,15].

Кроме того, цифровые платформы дают возможность применять современные педагогические и психологические подходы: исследовательскую деятельность, сотрудничество, проектное обучение, геймификацию, развитие критического и творческого мышления[3,9].

1. Повышение интереса через интерактивность

Традиционные методы обучения — лекции, чтение, конспектирование — не всегда удерживают внимание современных подростков. Цифровые платформы предлагают динамичные и визуально насыщенные форматы: видео, анимацию, звук, интерактивные задания и тесты. Такой подход воспринимается детьми ближе к привычной медиа-среде, что делает учебный процесс более привлекательным эмоционально.

Исследования показывают, что ученики, использующие цифровые ресурсы, демонстрируют более высокую вовлечённость, активность и желание работать с материалом. Они чаще повторяют задания и возвращаются к учебному контенту, что непосредственно повышает мотивацию.

2. Автономия и индивидуализация обучения

Цифровые платформы позволяют каждому школьнику обучаться в собственном темпе: повторять пройденный материал, осваивать сложные темы, выбирать дополнительные задания. Это особенно важно в 7 классе, когда ученики имеют разный уровень подготовки и скорость усвоения знаний. Такой подход снижает стресс от необходимости «идти в ногу со всем классом», повышает уверенность и формирует ответственность за собственное обучение. Кроме того, платформы предоставляют задания разного уровня сложности — базового, повышенного и творческого, что удовлетворяет потребности как слабых, так и сильных учеников.

3. Развитие самостоятельности и саморегуляции

Работа с цифровыми образовательными платформами способствует формированию навыков планирования времени, распределения нагрузки, самостоятельной работы и проверки результатов. Мгновенная обратная связь помогает ученику быстро увидеть свои ошибки и исправить их, что стимулирует чувство достижения и укрепляет мотивацию.

4. Развитие мыслительных способностей

Многие платформы используют геймификацию, проектную деятельность и проблемные задания, что способствует развитию критического, логического и творческого мышления. Например, интерактивные упражнения по математике помогают активизировать аналитические способности, визуализировать сложные процессы и анализировать ошибки.

5. Социальная мотивация и сотрудничество

Цифровые платформы включают инструменты для совместной работы: форумы, чаты, групповые проекты. Такие функции развивают навыки коммуникации, командной работы и повышают социальную мотивацию. Элементы соревновательности — баллы, достижения и рейтинги — стимулируют здоровую конкуренцию и побуждают к активному участию в учебном процессе[4,11].

Проблемы и ограничения

Несмотря на очевидные преимущества, цифровые платформы имеют и ограничения:

- неравномерный доступ к технике и интернету, что особенно актуально для сельских и удалённых районов;
- недостаточная цифровая грамотность у педагогов, что снижает эффективность внедрения платформ;
- информационная перегрузка, переутомляемость, если контент не структурирован и отсутствует баланс между онлайн и офлайн обучением;
- риск чрезмерной зависимости от цифровых средств, снижение живого общения и поверхностное мышление при неконтролируемом использовании;
- не все предметы и темы подходят для полной онлайн-работы, особенно практические занятия и лабораторные работы.

Рекомендации для педагогов и школ

Чтобы цифровые образовательные платформы были максимально эффективными, следует учитывать следующие принципы:

1. Сбалансированный подход: сочетать традиционные методы (живое объяснение, обсуждения, групповые работы) с онлайн-заданиями, тестами и мультимедиа.
2. Постепенное внедрение: не заменять все занятия цифровыми ресурсами сразу, а вводить элементы поэтапно.
3. Использование геймификации и интерактивных заданий: викторины, игры, творческие проекты мотивируют подростков.
4. Дифференциация: задания разной сложности позволяют каждому ученику работать в своём темпе и получать дополнительные материалы по интересам.
5. Развитие самостоятельности: стимулировать учащихся планировать обучение, распределять задания, самостоятельно искать дополнительную информацию.
6. Обратная связь и рефлексия: обсуждать ошибки, анализировать задания и давать рекомендации, чтобы обучение стало осознанным.
7. Развитие цифровой компетентности: обучение учителей и учеников работе с платформами, обеспечение технической поддержки и безопасного использования ресурсов.

Примеры цифровых платформ

Среди эффективных образовательных ресурсов можно выделить:

- платформы с геймификацией и интерактивными заданиями, стимулирующие мышление и творчество;
- онлайн-курсы и порталы с разнообразными материалами, тестами и мультимедиа для внеурочной работы;
- LMS и обучающие платформы, позволяющие гибко планировать учебный процесс и отслеживать результаты;
- инструменты для совместной работы: форумы, проекты, обсуждения, диалоги между учениками[5].

Цифровые образовательные платформы представляют собой эффективный инструмент для повышения мотивации учеников 7 класса. Интерактивность, геймификация, индивидуальный темп обучения и возможности сотрудничества позволяют пробудить интерес к учебе, повысить вовлечённость, развить самостоятельность, ответственность и критическое мышление.

Однако важно помнить, что технологии — это лишь средство, а не цель. Их эффективность зависит от педагогической стратегии, учета психологических особенностей подростков и инфраструктурной поддержки школы.

Наиболее успешный подход — гармоничное сочетание традиционных и цифровых методов: живого общения, групповой работы, обсуждений и проектов с интерактивными заданиями, викторинами и самостоятельной работой. При таком подходе цифровые платформы становятся мощным фактором развития, мотивации и успешного обучения учащихся 7 класса.

Список литературы:

1. «Информатика», авторы: Мухаметжанова С.Т., Тен А., Демидова Л. — издательство Атамура, 2021 год.
2. «Информатика» того же автора (Мухаметжанова С.Т., Тен А., Исабаева Д., Сербин В.) — Атамура, 2017 год.
3. «Информатика», авторы Кадыркулов Р., Рыскулбекова А., (и др.) — издательство Алматы:кітап; издания 2019, 2021, 2023 годов.
4. «Informatics 7 Textbook», авторы Жунусов А., Шаниев Е., Гесен И. — издательство Астана-кітап, 2021 год.
5. «Информатика», авторы Салгараева Г. (и, возможно, коллеги) — издательство, выпуски 2021 года.

РАЗВИТИЕ НАЧАЛЬНЫХ НАВЫКОВ СТРОЕВОЙ ПОДГОТОВКИ У ШКОЛЬНИКОВ

Тлемисова Виктория Викторовна

педагог-организатор начальной военной и технологической подготовки

КГУ «Общеобразовательная школа №22»

города Темиртау

Управления образования Карагандинской области

Строевая подготовка является одним из ключевых элементов физического воспитания в образовательных учреждениях. Она не только способствует укреплению физического здоровья школьников, но и формирует у них важные личностные качества, такие как дисциплина, коллективизм, организованность и чувство ответственности. Особенно значимо уделять внимание развитию начальных навыков строевой подготовки на этапе начальной и средней школы, поскольку именно на этом уровне закладываются базовые умения, которые в дальнейшем будут совершенствоваться и расширяться. Начальные навыки строевой подготовки включают в себя умение правильно стоять смирно, выполнять команды «налево», «направо», «вперед» и «назад», маршировать в строю, выполнять перестроения и синхронизировать движения с другими участниками. Освоение этих навыков требует систематического подхода и регулярных занятий, так как именно повторение и последовательность действий позволяют закрепить двигательные навыки и выработать уверенность в своих действиях.

Целью строевой подготовки в школе является не только физическое развитие учащихся, но и воспитание психологической готовности к выполнению команд, способность к концентрации внимания и умение взаимодействовать с одноклассниками в коллективе. Для младших школьников особенно важно сочетать обучение строевой подготовке с элементами игры и наглядными демонстрациями, что повышает мотивацию и интерес к занятиям. Методы обучения начальным строевым навыкам разнообразны. Среди них – метод подражания, когда дети повторяют движения за педагогом; метод объяснения, когда инструктор подробно разъясняет последовательность действий; и игровой метод, который позволяет в игровой форме закреплять приобретенные навыки. Сочетание этих методов способствует развитию как физических, так и морально-волевых качеств школьников.

Развитие начальных навыков строевой подготовки оказывает положительное влияние не только на физическое здоровье детей, но и на их социальные качества. Дети учатся работать в коллективе, соблюдать дисциплину, поддерживать порядок и отвечать за свои действия. Освоение этих навыков в начальной школе закладывает основу для дальнейшего развития физических и личностных качеств, что является важным аспектом всестороннего воспитания[1,5]

Понятие и значение строевой подготовки

Строевая подготовка – это система физических и организационных навыков, направленных на овладение умением строиться, выполнять команды, передвигаться строем и синхронизировать свои действия с другими участниками группы. Основной целью строевой подготовки является формирование у школьников дисциплины, умения работать в коллективе и развивать координацию движений.

Для школьников начального возраста строевая подготовка имеет особую ценность. В этот период дети активно развиваются физически и психологически. Они учатся концентрировать внимание, следовать инструкциям и взаимодействовать с ровесниками. Строевая подготовка способствует развитию моторики, укрепляет мышечный корсет, улучшает осанку и развивает общую физическую выносливость[2,19].

Главная цель начальной строевой подготовки заключается в том, чтобы сформировать у школьников базовые навыки выполнения строевых команд и движений. В рамках этой цели выделяются несколько основных задач:

1. **Формирование дисциплины и организованности.** Школьники учатся слушать команду, выполнять её своевременно и согласованно с другими участниками строя. Это развивает самоконтроль и ответственность за свои действия.
2. **Развитие физической подготовленности.** Упражнения строевой подготовки способствуют укреплению мышц ног, спины, плечевого пояса и улучшению координации движений.
3. **Воспитание коллективизма.** Строевая подготовка учит работать в команде, синхронизировать свои действия с другими детьми и поддерживать единый ритм.
4. **Развитие слуховой и зрительной реакции.** Школьники учатся различать команды, реагировать на сигналы и быстро перестраиваться в соответствии с требованиями инструктора[3,7].

Основные элементы начальной строевой подготовки

Начальная строевая подготовка включает несколько базовых элементов, освоение которых является обязательным для всех школьников:

1. **Стойка смирно.** Это базовая позиция, с которой начинается выполнение любой команды. Дети учатся правильно распределять вес тела, держать спину ровно, руки вдоль корпуса и взгляд направлять прямо.
2. **Стойка «средняя» и «на правом/левом боку».** Эти позиции используются при перестроении и позволяют вырабатывать навыки контроля положения тела.
3. **Повороты на месте.** Повороты налево, направо и круговые помогают развивать координацию и пространственное ориентирование.
4. **Ходьба и маршировка в строю.** Дети учатся синхронизировать шаги, поддерживать равномерный ритм и удерживать строй во время движения.
5. **Перестроения.** Это важный элемент, который учит школьников действовать согласованно: перестроение в колонну, в шеренгу, в одну или несколько линий.

Каждый из этих элементов требует постепенного обучения. Начинать следует с простых команд, уделяя внимание точности выполнения движений, а затем постепенно усложнять упражнения, добавляя синхронизацию и скорость.

Методы обучения начальным строевым навыкам

Эффективное развитие строевой подготовки у школьников невозможно без правильного методического подхода. Основными методами обучения являются:

1. **Наглядный метод.** Инструктор демонстрирует выполнение команды, а дети повторяют движения. Этот метод особенно эффективен для младших школьников, которые лучше воспринимают информацию через визуальные образы.
2. **Метод подражания.** Дети копируют действия ведущего или старших товарищей. Этот метод помогает закрепить движения и развивать координацию.
3. **Метод повторения.** Регулярное повторение команд и упражнений позволяет закрепить навыки и довести их до автоматизма.
4. **Метод объяснения.** Инструктор объясняет цель команды, последовательность действий и ошибки, которых следует избегать. Для школьников важно сочетать объяснение с демонстрацией.
5. **Игровой метод.** Включение элементов игры делает процесс обучения интересным и мотивирующим. Например, можно использовать командные эстафеты, где дети выполняют строевые движения в рамках игры.

Психологические особенности обучения

При обучении начальным строевым навыкам необходимо учитывать психологические особенности школьников. Дети младшего и среднего возраста отличаются высокой активностью, любопытством и подвижностью. Они быстро устают, поэтому занятия должны быть короткими, динамичными и разнообразными.

Важно поддерживать положительную мотивацию: хвалить за точность выполнения команд, подчеркивать успехи каждого ребёнка и создавать дружелюбную атмосферу в классе. Конструктивная критика должна быть мягкой и объясняющей, чтобы не вызвать стресс или снижение интереса к занятиям[4,14].

При обучении начальной строевой подготовки у школьников часто возникают определенные трудности. К ним относятся:

1. **Низкий уровень физической подготовленности.** Некоторые дети испытывают трудности с равновесием, координацией или выносливостью. В таких случаях необходимо подбирать упражнения с постепенной нагрузкой.
2. **Невнимательность и рассеянность.** Дети могут отвлекаться на посторонние факторы, что затрудняет выполнение команд. Решение – включение интересных элементов, конкурсов и игр.
3. **Неуверенность и страх ошибиться.** Некоторые школьники боятся сделать ошибку перед классом. Поддержка учителя и позитивное подкрепление помогают преодолеть этот барьер.

Влияние строевой подготовки на развитие личности

Строевая подготовка не ограничивается физическим развитием. Она оказывает значительное влияние на формирование личностных качеств у школьников. Регулярные занятия способствуют развитию:

- **Самоконтроля и дисциплины.** Дети учатся следовать правилам и выполнять команды без лишних отвлечений.
- **Коллективизма.** Строевая подготовка формирует умение работать в команде, уважать других участников и поддерживать общую гармонию действий.
- **Лидерских качеств.** В процессе обучения некоторые дети берут на себя роль старших или ведущих, что развивает ответственность и умение организовывать других.
- **Физической уверенности.** Освоение строевых навыков укрепляет тело и повышает уверенность в своих физических способностях.

Развитие начальных навыков строевой подготовки у школьников является важным элементом физического и нравственного воспитания. Оно сочетает в себе физическое развитие, обучение дисциплине, формирование коллективизма и улучшение координации. Эффективное обучение требует применения разнообразных методов, учета психологических особенностей детей и постепенного увеличения сложности упражнений.

Регулярные занятия строевой подготовкой формируют у детей не только физическую подготовленность, но и личностные качества, которые будут полезны в повседневной жизни. Умение работать в коллективе, дисциплина, внимание к деталям и ответственность – это навыки, которые пригодятся детям вне зависимости от их будущих профессий.

Таким образом, начальная строевая подготовка является неотъемлемой частью комплексного воспитания школьников и закладывает фундамент для дальнейшего развития физических и личностных качеств. Интересные, разнообразные и правильно организованные занятия помогут детям осваивать строевые навыки легко, с удовольствием и с максимальной пользой для их физического и психологического развития.

Список литературы

1. Бочаров, В.И. Строевая подготовка в системе физического воспитания школьников. – Москва: Физкультура и спорт, 2010. – 176 с.
2. Герасимов, А.А. Методика физического воспитания детей младшего школьного **возраста**. – Санкт-Петербург: Питер, 2015. – 240 с.
3. Кузнецов, Н.П. Физическое воспитание в школе: теория и практика. – Москва: Просвещение, 2012. – 320 с.
4. Ларин, С.В. Начальная военная подготовка школьников: методическое пособие. – Москва: Академия, 2016. – 198 с.

ИНФОРМАТИКАНЫ ЖӘНЕ РОБОТОТЕХНИКАНЫ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Жумаханова Дария Ануаровна

физика және информатика кафедрасының аға оқытушысы

«Шәкәрім Университеті» КЕАҚ

Семей қаласы

Аннотация. Бұл мақалада информатика және робототехника пәндерін оқыту әдістемесінің теориялық және практикалық негіздері қарастырылады. Информатикадағы алгоритмдік ойлау, жобалық әдіс, практикалық жұмыс және АКТ құралдарын қолдану ерекшеліктері талданады. Робототехниканы оқытуда инженерлік ойлау, құрастыру, бағдарламалау және модельдеу кезеңдері сипатталады. Сонымен қатар екі пәнді интеграциялап оқытудың тиімділігі, STEM/STEAM жобалары арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеті мен техникалық сауаттылығын дамыту жолдары көрсетіледі.

Кілт сөздер: информатика, робототехника, оқыту әдістемесі, бағдарламалау, STEM, жобалық жұмыс, инженерлік ойлау.

Annotation. This article examines the theoretical and practical foundations of teaching informatics and robotics. It analyzes key methods such as algorithmic thinking development, project-based learning, practical tasks, and the use of ICT tools in informatics education. In robotics, stages such as engineering design, construction, programming, and modeling are described. The effectiveness of integrating the two subjects, as well as the role of STEM/STEAM projects in enhancing students' creativity and technical literacy, is also highlighted.

Keywords: informatics, robotics, teaching methodology, programming, STEM, project-based learning, engineering thinking.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические и практические основы методики преподавания информатики и робототехники. Анализируются такие методы, как развитие алгоритмического мышления, проектный подход, практические задания и использование ИКТ-средств в обучении информатике. В разделе по робототехнике описаны этапы инженерного проектирования, конструирования, программирования и моделирования. Также подчеркивается эффективность интеграции двух предметов и роль STEM/STEAM-проектов в развитии творческих способностей и технической грамотности учащихся.

Ключевые слова: информатика, робототехника, методика преподавания, программирование, STEM, проектная деятельность, инженерное мышление.

Информатика мен робототехниканы оқыту қазіргі білім беру жүйесінің стратегиялық маңызы бар бағыттарының бірі болып табылады. Сандық технологиялар қарқынды дамыған заманда оқушылардың алгоритмдік ойлау қабілетін, ақпараттық мәдениетін, техникалық шығармашылығын және инженерлік дағдыларын қалыптастыру – заманауи қоғамның басты талаптарының бірі. Сондықтан аталған пәндерді оқыту әдістемесі ғылыми негізде ұйымдастыруды, оқу үдерісін тиімді жоспарлауды және оқушылардың жас ерекшелігіне сәйкес білім беру технологияларын қолдануды талап етеді. Информатиканы оқытудың басты мақсаты – ақпаратпен жұмыс істеудің теориялық және практикалық дағдыларын қалыптастыру. Бұл бағытта оқушылар компьютер құрылғыларының жұмыс принциптерін, алгоритмдеу негіздерін, бағдарламалау тілдерін, мәліметтерді өңдеу тәсілдерін, ақпараттық қауіпсіздік ережелерін меңгереді. Информатика сабақтарындағы оқыту әдістемесі konstruktivistік тәсілдерге, жобалық оқыту, проблемалық оқыту, саралап оқыту және құзыреттілікке бағытталған тәсілдерге сүйенеді. Сонымен қатар, практикалық тапсырмалар мен интерактивті оқу платформаларын қолдану оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың нақты нәтижеге бағытталуына мүмкіндік береді. Робототехниканы оқыту әдістемесі техникалық модельдеу, сенсорлық жүйелермен жұмыс, бағдарламалау логикасы және инженерлік есептерді шешу дағдыларын дамытуға бағытталған. Робототехника

сабақтарында LEGO Education, Arduino, Micro:bit, VEX Robotics сияқты оқу-конструкторлық платформалар кеңінен қолданылады. Бұл оқыту құралдары оқушылардың STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) бағытындағы құзыреттерін қалыптастыруға ықпал етеді. Робот құрастыру, оны бағдарламалау, сынақтан өткізу және жетілдіру үдерістері оқушылардың сыни ойлау, жүйелі талдау, командалық жұмыс және шығармашылық қабілеттерін дамытады. Информатика мен робототехниканы интеграциялап оқыту оқушылардың техникалық сауаттылығын арттырып қана қоймай, нақты өмірдегі мәселелерді шешуге бағытталған қолданбалы жобалар жасауына мүмкіндік береді. Мұндай сабақтарда оқушылар смарт-жүйелерді жобалау, автоматтандыру элементтерін енгізу, датчиктер мен атқарушы механизмдерді басқару сияқты кешенді дағдыларды меңгереді. Сонымен қатар мұғалімнің кәсіби дайындығы да ерекше орын алады. Заманауи педагог жаңа технологияларды меңгеріп қана қоймай, оқушылардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес тиімді әдіс-тәсілдерді таңдай білуі қажет. Сабақта цифрлық білім беру ресурстарын (виртуалды лабораториялар, симуляторлар, код жазу орталары, 3D модельдеу бағдарламалары) қолдану – оқу нәтижесін едәуір жақсартады. Информатика мен робототехниканы оқыту әдістемесі – болашақ мамандарды даярлаудың маңызды құрамдас бөлігі. Бұл пәндер оқушылардың ақпараттық сауаттылығын арттырып, технологиялық жаңалықтарды саналы қолдануға, шығармашылықпен ойлауға және инновациялық жобалар жасауға жетелейді. Заманауи әдістемені тиімді қолдану білім алушылардың әлеуетін кеңейтіп, олардың болашақ кәсіби қалыптасуына берік негіз қалайды[1,15].

Информатиканы оқыту әдістемесінің негіздері

Информатика – ақпаратты ұсыну, өңдеу, сақтау, беру және қолдану заңдылықтарын зерттейтін ғылым. Мектептегі информатика курсының басты міндеттері:

- алгоритмдік және логикалық ойлауды қалыптастыру;
- ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) қауіпсіз және тиімді қолдану;
- бағдарламалау дағдыларын дамыту;
- ақпараттық мәдениет пен цифрлық этиканы меңгерту.

Информатиканы оқытуда қолданылатын негізгі әдістер: түсіндіру, демонстрация, практикалық жұмыс, зертханалық жұмыс, жобалық әдіс, проблемалық оқыту, интерактивті тәсілдер[2,17].

Түсіндіру және демонстрация informatics-тің теориялық ұғымдарын меңгерту үшін қажет. Мысалы, деректер типтері, алгоритмдер, компьютер архитектурасы сияқты тақырыптарда мұғалім визуалды материалдармен түсіндіруді үйлестіруі тиіс.

Практикалық жұмыс әдісі – пәннің негізгі тірегі. Оқушыларға бағдарламалық орталармен (Scratch, Python, C++, HTML/CSS) жұмыс істеу, мәтіндік және графикалық редакторларды қолдану, киберқауіпсіздік элементтерін меңгеру үшін жүйелі тапсырмалар беріледі.

Проблемалық оқыту оқушыларды дербес шешім қабылдауға, өз бетінше зерттеуге бағыттайды. Мысалы, “берілген мәтіндегі қайталанатын сөздерді анықтау” немесе “Python тілінде қарапайым ойын жасау” секілді тапсырмалар оқушылардың шығармашылық қабілетін ашады.

Жобалық әдіс заманауи информатика оқытудың негізгі трендтерінің бірі. Бұл әдіс оқушымен ұзақ мерзімді жұмыс жүргізіп, нақты мәселені шешуге бағытталған. Оқушылар веб-сайт жасау, мобильді қосымшалар прототипін әзірлеу, киберқауіпсіздік бойынша шағын зерттеу жүргізу сияқты жобалар орындайды.

Оқыту барысында қалыптастырушы бағалау, кері байланыс және цифрлық құралдарды (Google Classroom, Kahoot, Padlet, LearningApps) пайдалану оқушылардың оқу мотивациясын арттырады[3,54].

Робототехниканы оқытудың ерекшеліктері

Робототехника – инженерлік ойлауды, физика мен математиканың практикалық қолданылуын дамытатын кешенді пән. Оның мазмұнына сенсорлар, қозғалтқыштар, басқару жүйелері, микроконтроллерлер, бағдарламалау, инженерлік дизайн, модельдеу кіреді.

Робототехниканы оқыту әдістемесі келесі қағидаларға сүйенеді:

1. **Практикаға бағытталу** – оқушылар робот құрастыру, бағдарламалау арқылы тәжірибе жүзінде үйренеді.
2. **Интеграция** – физика, математика, информатика пәндерімен байланыс.
3. **Инженерлік ойлау** – конструкциялық тапсырмаларды шешу, механизмдерді талдау.
4. **Жобалық негіз** – командалық жұмыс, нақты өнім әзірлеу.

Робототехника сабақтарында LEGO Mindstorms, Arduino, Micro:bit, VEX Robotics сияқты конструкторлар кең қолданылады. Әрбір платформа оқушылардың жас ерекшелігіне сай таңдалады:

- бастауыш буында – LEGO WeDo;
- орта буында – LEGO Mindstorms, Micro:bit;
- жоғары сыныпта – Arduino, VEX, Raspberry Pi.

Оқыту процесі әдетте келесі кезеңдерден тұрады:

1. **Мәселені қою** – роботтың нақты міндетін анықтау;
2. **Техникалық модельді жобалау** – роботтың құрылымын сызу, қажетті бөлшектерді таңдау;
3. **Құрастыру** – механизмді физикалық тұрғыда жинау;
4. **Бағдарламалау** – роботтың әрекеттерін код арқылы басқару;
5. **Тестілеу және жетілдіру** – роботтың жұмысын талдау, қателерді түзету;
6. **Презентация** – шығару және қорғау.

Оқушылардың робототехникаға қызығушылығын арттыруда **OLYMP, Roboland, World Robotics Olympiad (WRO), FIRST Robotics** сияқты жарыстардың рөлі зор. Бұл байқаулар командалық жұмыс пен инновациялық ойлауды дамытады[4,11].

Информатика мен робототехниканы біріктіре оқыту

Заманауи мектеп тәжірибесінде екі пәнді интеграциялау тиімді нәтиже береді. Информатика бағдарламалау дағдыларын үйретсе, робототехника оларды нақты құрылғыларда қолдануға мүмкіндік береді.

Интеграциялық мүмкіндіктер:

- Python тілін Arduino немесе Micro:bit арқылы тәжірибеде қолдану;
- жасанды интеллект элементтерін роботтармен байланыстыру (мысалы, машиналық көру);
- STEM/STEAM жобалары: экологиялық өлшеу станциялары, автоматтандырылған жүйелер, смарт-үй моделін жасау;
- инженерлік және ақпараттық мәдениетті бір уақытта дамыту[5,7].

Осындай тәсіл оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың болашақ мамандыққа бейімделуін жеңілдетеді. Информатика және робототехника – XXI ғасырдың ең қажетті құзыреттерін қалыптастыратын пәндер. Оларды оқыту әдістемесі оқушының шығармашылығын, логикалық ойлауын, цифрлық сауаттылығын дамытуға бағытталуы тиіс. Теорияны практикамен ұштастыру, жобалық және интерактивті әдістерді қолдану, заманауи техникалық құралдарды пайдалану – оқыту сапасын арттырудың негізгі жолдары. Осындай әдістемелік тәсілдер арқылы мектеп оқушысы болашақта ақпараттық қоғамның толыққанды мүшесі болуға қажетті білім мен дағдыларды меңгереді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Бешімбаев А., Тұрғымбекова Б. *Информатиканы оқыту әдістемесі*. – Алматы: Білім, 2020.
2. Қараев Ж.А. *Инновациялық технологиялар негізінде оқыту*. – Алматы: Рауан, 2019.
3. Әбдіғалиев Қ., Нұрғазина А. *Информатика пәнін оқыту теориясы мен практикасы*. – Астана: Фолиант, 2021.
4. Кульбекова Ж., Әлібеков Д. *Робототехника негіздері: жалпы білім беретін мектептерге арналған оқу құралы*. – Алматы: Арман-ПВ, 2022.
5. Papert, S. *Mindstorms: Children, Computers, and Powerful Ideas*. – New York: Basic Books, 1980.

АБАЙДЫҢ МУЗЫКАЛЫҚ МҰРАСЫНДАҒЫ ТӘЛІМ-ТӘРБИЕЛІК ОЙЛАР

Султанова Нургуль Камильевна

Alikhan Bokeikhan University, Гуманитарлық факультет мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кафедрасының оқытушысы, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент Қазақстан Республикасы, Семей қаласы, wrach100@mail.ru

Қазір білім беру жүйесінде түбегейлі өзгерістер жүріп жатыр. Әлемдік білім кеңестігіне кіру үшін оның алғы шарттары жасалуда. Білім мазмұнын жаңалау, құзырлылыққа бағытталған, ұлттық құндылықтар негізінде білім, тәрбие бере отырып, тұлға қалыптастыру, дарын көзін ашу сынды келелі мәселелер сөз жоқ, ұстаз-тәрбиеші жұмысын да жаңа арнаға бұруда. Ұлылардың өмірі мен тағылымы арқылы ұрпағын тәрбиелеу - әсіресе қазақ халқында ежелден-ақ келе жатқан үрдіс. Бұл жерде сөз өнерінің атқарған орны ерекше болған. Ұлтымыздың осы бір жақсы әдет-салты бүгінгі тәрбие үрдісінде тиімді екені даусыз мәселе. Міне еліміздің егемендіке қолы жетіп, көк байрағын көкке көтергеніне де 35 жыл толып отыр. Осы 35 жыл ішінде талай жаңалықтар мен бетбұрыстар жасалды. Көптеген қазақ тілді мектептер мен балабақшалар, мәдениет орталықтары бой көтерді.

Тәрбие сонау алғашқы қауымдық құрылыстан бастап, осы күнге дейін келе жатқан бір сәтте тоқтамаған үнемі даму үстінде болса да, әр заманда ол туралы қандай бір келелі пікірлер айтылса да, небір шаралар істелсе де, түйіні мен түйткілі көп үрдістердің бірі. Әр заман, әр дәуір өз проблемасын алып келіп, оның бұрыннан шешілмей келе жатқан мәселелері үсті-үстіне жамылып көбеймесе азайып отырған жоқ. Болашақ педагог маман, бүгінгі оқушыларға адамгершілік тәрбие беру мәселесі кейінгі кезде бәсеңдеп қалған жайы бар. Бұны қайтадан жандандырудың көп жолдарының бірі, халқымыздың көркемдік тәрбиеге байланысты ертеден келе жатқан ой-пікірлеріне сүйене отырып, солардың ішінен қазіргі заманғы адамгершілік тәрбие мәселелерін шешуге іргетас болатын ұрымтал ой-пікірлерді бүгінгі күн талаптарына сай пайдалану. Ал адамгершілік ойлар болса, ерте заманнан бері қарай адамдардың санасында орын алғанын сол кезден бері қарай бізге жеткен туындылардан табамыз. Атап айтсақ, «Күлтегін», «Оғызнама» жазба ескерткіштерінде бұл Отанға, халқына болған сүйіспеншілікпен күнделікті тұрмыс заттарындағы әшекей бұйымдар, әдемі бейнеленген суреттер, адамдардың кескін келбетінде, сөйлеген сөзіндегі тіл көркемдігінде көрініс тапқан. Осындай түйткілді мәселелердің бірі – оқушыларға Абайдың музыкасын оқыту арқылы адамгершілік тәрбие беру. Адамзат ақыл-ойы, ақындығының ірі тұлғасы Абай тағылымы білімнің де, тәрбиенің де қайнар бұлағы екені түсінікті. Ақын сусындаған мол байлық көзінің ең бастысы – шығыстың көркем әдебиеті және ежелден келе жатқан халықтың ауыз әдебиеті мұрасы, қазақ хандығы тұсындағы ақын-жыраулар мұралары және орыс мәдениеті арқылы таралған Еуропа әдеби мұралары екені айтылып келеді. Ән өнерінің өзі болмысынан адамгершілік жүк көтеретіні белгілі. Себебі ол алдымен «кұлақтан кіріп бойды алып» адамның сезім әлеміне арналады және оған әсерін тигізеді. Сөйтіп оны-әжесінің әлдиі мен атасының бесік жыры, медреседе әндетіп оқитын Құран сүрелерінің әуені, бала кезінен тыңдап өскен жыр-дастандардың әуені мен бозбала кезінде еліктеген халық композиторларының әндері, домбыра тартуға әуестігі және ән-күйге болған құштарлығы, ақынның өзінің "құйма құлақ дарыны – деп топшыладық.

Музыка өнері оның ішінде Абай Құнанбаевтың әндері арқылы оқушыларға адамгершілікке тәрбиелеудің маңызы – өлең сөздің мазмұнын музыка немесе ән арқылы байытумен ерекшеленеді. Адамгершілік тәрбиеге қатысты педагог-ғалымдардың ойларын жинақтай келе және Абайдың музыкасын оқыту арқылы адамгершілік тәрбие берудің мазмұны, әдістері, тәсілдері т.б. ескере келіп біз ақын музыкалық туындылары арқылы

адамгершілік тәрбие берудің үлгісін, Абайдың музыкалық мұралары арқылы оқушыларға адамгершілік тәрбие берудің теориялық моделін жасадық, оны 1-кестеден байқауға болады:

Кесте 1. Адамгершілік тәрбиені Абайдың музыкалық-педагогикалық мұралары арқылы жүзеге асыру жүйесі

Адамгершілік тәрбие беру жүйесі	Мазмұны
Абайдың музыкасын сабақта оқыту арқылы адамгершілік тәрбие беру мақсаты	Абайдың музыкалық мұралары және оның өлеңдеріне жазылған, музыкалық шығармалар арқылы оқушылардың адамгершілікке тәрбиелеудің бағытын қалыптастыру.
Абайдың музыкасын сабақта оқыту арқылы адамгершілік тәрбие беру міндеттері	- адамгершілік қабылдауын ұйымдастыру арқылы тұлғаның білім, білігі және қабілеттеріне ықпал етудің біртұтастығын қамтамасыз ету; -адамгершілікке қабылдаудың эмоционалды-зерделік тұстарының үйлесімділігіне шарт түзу; -Эмоционалды сезімдік қабылдаудың тереңдігіне жағдай туғызу; Оқушылардың адамгершілікті қабылдау белсенділігін арттыру немесе іс-әрекетіне қозғау салу.
Ақын шығарма-лары арқылы адамгершілік тәрбиені жүзеге асыру құралдары	Абайдың музыкалық мұраларына қатысты мақалалар; олардың музыкалық жазбалары; ақын өлеңдеріне жазылған музыкалық шығармалары; ақын күйлері; грампластинка, электронды жазу құралдары; өлеңдері және эстетикалық санттарға қатыста материалдар; көркемсурет, әдебиет туындылары.
Абайдың музыкасын сабақта оқыту арқылы адамгершілік тәрбие беру міндеттерінің мазмұны	Абайдың музыкалық мұраларындағы көркем-эстетикалық идеялар: адамның іс-әрекеті мен мінез-құлқы, қарым-қатынасы, ақынның ән, күйге байланысты ой-пікірлері; өмір және табиғат құбылыстары, сөз өнері және өлең жайлы ой-толғаулары; музыкалық шығармаларын эстетикалық қабылдауы: эстетиканың көркем, ұсқынсыз, асқақ, қасірет, әжуа санаттарының ән шығармашылығындағы сипаты.
Абайдың музыкасын сабақта оқыту арқылы адамгершілік тәрбие беру ұстанымдары	-басқа өнер түрлері және музыка өнерінің өзге салаларымен байланысы; -қарапайымнан күрделіге, белгіліден белгісізге қарай дамыту және ғылыми-педагогикалық негізділігі; -музыканың басқа пәндерінмен сабақтастығы; -дамыту, тәрбиелеу, білім беру мақсаттарының ұштасуы; -эстетиканың санаттары және ақын мұрасындағы сипаттарының байланысын негізге алу.
Абайдың музыкасын сабақта	Сабақтан тыс тәрбие жұмыстарының топтық,

оқыту арқылы адамгершілік тәрбие беру формалары	жеке, көпшілікті қамту формалары; дәрістер, семинар сабақтары мен практикалық сабақтар, оқушылардың өзіндік жұмысы, ұстаздың студентпен сабақтан тыс жұмыстары; факультативтер (арнайы курс).
Абайдың музыкасын сабақта оқыту арқылы адамгершілік тәрбие беру әдістері	Абайдың; музыкалық мұраларындағы адамгершілік санаттардың сипатын іздеп табу, оларды талдау, топтастыру, жіктеу, сараптау, іріктеу, т.б. әдістері; ақын шығармаларын эстетикалық қабылдауға үйрету тәсілдері, эстетикалық сезімін дамыту әдістері, адамгершілік іс-әрекетке жұмылдыру әдістері мен тәсілдері; сабақтан тыс жұмыстар ұйымдастыру әдістері; оқушы белсенділігін арттыру әдістері.

Адамгершілік тәрбиенің мақсаты, міндеттері, құралдары мен әдістері, эстетиканың санаттары және оның ақын шығармаларына қатысына байланысты педагог, психолог, философ, әдебиеттанушы, абайтанушы және басқа да ғалымдардың жоғарыда біз келтірген ой-пікірлеріне және Абайдың өзінің ән, күйге байланысты пікірлеріне сүйене отырып болашақ музыка-педагогика мамандарына ақын музыкалық мұрасы арқылы адамгершілік тәрбие берудің ұстыны-эстетикалық тәрбиенің аса маңызды құрамдас бөлігі – өмірдегі, табиғаттағы, адамзат ой-пікірі мен іс-әрекетіндегі көркемдікті қабылдау арқылы сезіну, көре білу, оны түсіну және соның төңірегінде ой жүргізу екеніне көз жеткіздік. Сол үшін адамгершілік тәрбие беруде көркем өнердің барлығына тән – қабылдау, эмоционалды әсерлену, қиялдануын, өзіндік танып-білуін дамыту, оларды жарату жолдары, тәсілдері т.б. меңгерту, олар туралы алғашқы білім, біліктер туралы түсінік беру қажет деген пікірдеміз. Осы мәселелерді шешуде мынадай жалпы педагогикалық талаптарды орындау қажет:

– жалпы көркем шығармашылықтың негізі өмір шындығын бейнелеу болғандықтан оқушыларды қоршаған ортаның көркемдігін көре білуі, оны сезіну, түсінуге үйрету-осыған орай Абай шығармаларынан тиістілерін пайдалану мүмкіндігін кең қолдану;

– адамгершілік тәрбие үнемі, тұрақты, бірізділікпен көркемөнер туындыларын көріп, оқып, талдап, ой жүргізуді талап етеді, сол себепті оқушыларды ақын әндерін талдауға, ой жүргізуге үйрету, бұны ақын шығармалары негізінде ұйымдастыру;

- оқушы жастарды шынайы көркемөнер туындыларымен таныстыруға шарт түзу-ақынның ән шығармашылығы және оның өлеңдеріне жазылған шығармаларды пайдалану, өлеңдеріне ерекше көңіл қою;

– эстетикалық тәрбие талаптарын орындау үшін ой жүргізу, қиялдану, талдау, сараптау, тағы басқа ақыл-ой қызметіне жүгіну- ақын шығармаларын ойланбай тұрып түсіну мүмкін емес, оның болмысы адамды ойға жетелейді, міне осыны толық пайдалануға мүмкіндік туғызу;

– өздігінен көркем туындылар жаратуға құлшынысын ояту, соған шарт түзу-ақын тұлғасы, ол өмір сүрген орта, оның композиторлық және ақындық, ойшылдық болмысына ықпал еткен факторларға қатысты, ақын музыкалық мұрасын үйрену, насихаттау секілді шығармашылық-ізденіс жұмыстарын ұйымдастыруы.

Ұлы дананың қай шығармасын алмайық, оның алтын қазығы – Адам. Мысалы, «Атымды Адам қойған соң қайтып надан болайын», «Адамды сүй, алланың хикметін сез, не қызық бар өмірде одан басқа» - дейді [1].

«Адамды сүюден басқа қызық жоқ» деген пікірінде қазір көп айтылып жүрген гуманды педагогика ұстанымдары жатыр. Осы жерде жас ұрпақты тәрбиелеу ісі ең алдымен, оларды адамды сүюге баулудан басталуы керек деген тұжырым шығады. Абай мұрасы,

тағылымының өміршендігін бүгінгі тәрбие үрдісінің алдында тұрған мақсаттар мен міндеттер арқылы дәлелдеуге болады.

Мысалы, «Әуелі бір суық мұз – ақыл зерек» өлеңінде:

«Ақыл, қайрат, жүректі бірдей ұста,

Сонда толық боларсың елден бөлек»- деп [2] ой тастайды.

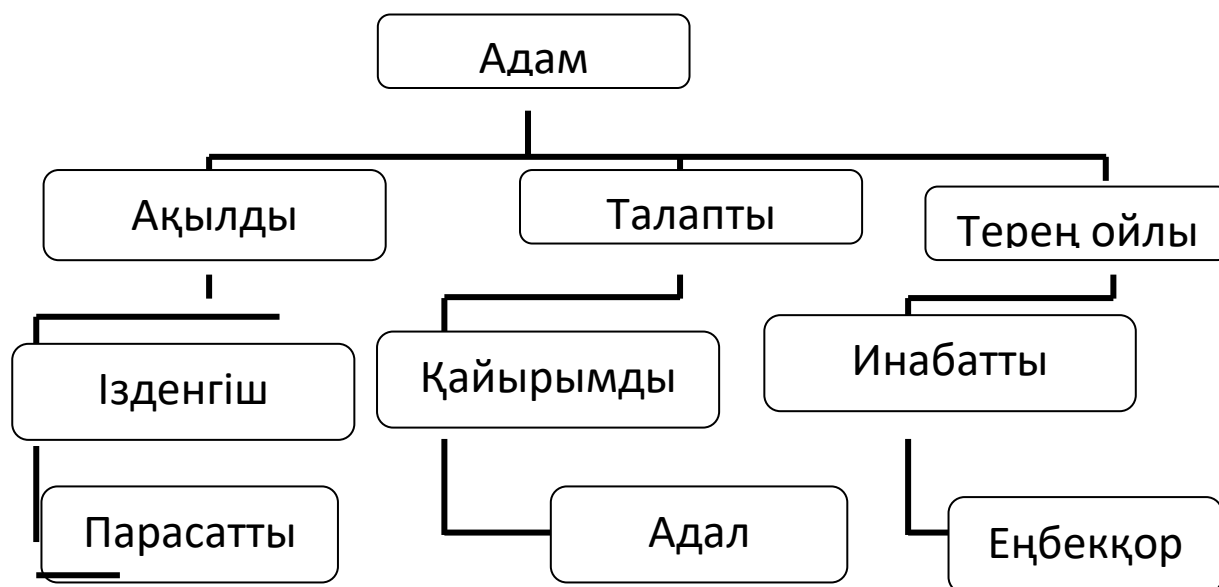
Ары қарай ақын: Үш – ақ нәрсе адамның қасиеті: ыстық қайрат, нұрлы ақыл, жылы жүрек» деп, толық адамның қасиеттерін санамалап береді оны біз былай жіктеуге тырыстық 2 кестеден байқауға болады:

Кесте 2. Адамдық қасиеттердің жіктелуі

Нұрлы ақыл	Жылы жүрек	Ыстық қайрат
Ақылды, білімді, өнерлі, салауатты	Елжанды, ұлтжанды, иманды, әділетті, рухани бай	Жігерлі, әділетті, батыл, табанды, күрескер

Ұлы гуманист адамды сүю туралы айта отырып, «Адамзаттың бәрін сүй» деп ақыл айта отырып, «Адамзатты сүю – хақтың жолы, ғаділеттің жолы» деген анықтама береді оларды 3 және 4 кестеден көруге болады:

Кесте 3. Жаксыдан үйрен

Сонымен, ақын адамды әкенің емес, адамның баласы болуға үгіттейді. «Әкенің баласы – адамның дұшпаны, адамның баласы – бауырың» - деп, ғибрат тастайды. Абай адамдықтың басты қасиеті-адамгершілік екенін баса жырлайды. Қазіргі жасөспірімдер арасындағы ең алдымен аяушылық сезімнің адамға деген махаббаттың жоқтығынан дер едім. Сондай- ақ кәрілер үйі, жетімдер үйінің көбеюінде де Адамға табиғаттың берген ұлы сезімінің жоқтығынан емес пе, деген ойлар еріксіз санаға оралды. Сол себептен де, от басы да, мектеп те жасөспірімді ең алдымен адамды құрметтеу, бір - бірін құрметтеуге, адамгершілікке тәрбиелеу керек деп ойлаймын.

Қолданған әдебиеттер

1. Абай Құнанбайұлы. Шығармаларының екі томдық толық жинағы. – Алматы: Жазушы. – Т.1: Өлеңдер мен аудармалар. – 2005 – 336 б.
2. Абай Құнанбайұлы. Шығармаларының екі томдық толық жинағы. – Алматы: Жазушы. – Т.2: Өлеңдер мен аудармалар. – 2005 – 336 б.

ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН – ҰЛТ АЗАТТЫҒЫ ЖОЛЫНДАҒЫ ҰЛЫ ТҰЛҒА

Кундакова Алтынбиби Болаткалиевна

**Alikhan Bokeikhan University, Гуманитарлық факультет
мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кафедрасының
оқытушысы
педагогика ғылымдарының кандидаты, PhD**

Аннотация: Бұл мақала қазақ халқының көрнекті қоғам және мемлекет қайраткері, Алаш партиясының ұйымдастырушысы әрі Алашорда үкіметінің төрағасы Әлихан Нұрмұхамедұлы Бөкейханның өмірі мен қызметіне арналған. Мақалада оның білім жолы, саяси қызметі, ағартушылық және ғылыми еңбектері, сондай-ақ ұлттық-азаттық күрестегі рөлі баяндалады. Әлихан Бөкейхан қазақ халқының ұлттық сана-сезімін оятуға және тәуелсіздік идеясын насихаттауға ерекше үлес қосқан тұлға ретінде көрсетіледі.

Кілт сөздер: Әлихан Бөкейхан, Алаш, Алашорда, ұлттық қозғалыс, қазақ зиялылары, «Қазақ» газеті, тәуелсіздік, ағартушылық.

Аннотация: Статья посвящена жизни и деятельности видного общественного и государственного деятеля, организатора партии «Алаш» и председателя правительства «Алашорда» Алихана Нурмухамедовича Бокеихана. В статье рассматриваются его образовательный путь, политическая и просветительская деятельность, научные исследования, а также роль в национально-освободительном движении. Алихан Бокеихан представлен как личность, внесшая значительный вклад в пробуждение национального сознания казахского народа и продвижение идеи независимости.

Ключевые слова: Алихан Бокеихан, Алаш, Алашорда, национальное движение, казахская интеллигенция, газета «Қазақ», независимость, просвещение.

Abstract: This article explores the life and activities of Alikhan Nurmukhameduly Bokeikhan, a prominent public and political figure, organizer of the Alash Party, and chairman of the Alashorda government. It discusses his educational background, political and educational contributions, scientific research, and his role in the national liberation movement. Bokeikhan is presented as a key figure who contributed significantly to awakening the national consciousness of the Kazakh people and promoting the idea of independence.

Keywords: Alikhan Bokeikhan, Alash, Alashorda, national movement, Kazakh intelligentsia, «Kazakh» newspaper, independence, enlightenment.

Әлихан Нұрмұхамедұлы Бөкейхан – қазақтың қоғамдық-саяси тарихында терең із қалдырған ұлы қайраткерлердің бірі. Ол – Алаш партиясын ұйымдастырып, ұлттық Алашорда үкіметін басқарған, халықтың саяси еркіндігі мен дербес мемлекет құру идеясын алғаш көтерген жетекшілердің алдыңғы қатарында болған саңлақ. Сонымен қатар ғалым, экономист, публицист, этнограф және аудармашы ретінде де ұлттық ғылым мен мәдениеттің дамуына үлкен үлес қосты. Оның бүкіл ғұмыры – қазақ халқының тәуелсіздігі, рухани жаңғыруы, білім мен ояну жолындағы жанқиярлық күрес. Ол 1866 жылдың 5 наурызында Семей облысы Қарқаралы уезіндегі Тоқырауын болысында дүниеге келді (қазіргі Қарағанды облысы, Ақтоғай ауданы). Бала кезінен зерек болашақ қайраткер әуелі Қарқаралыдағы

мектепте оқып, кейін Омбы техникалық училищесін тәмамдады. Кейін Санкт-Петербург Императорлық Орман институтының экономика факультетінде білім алып, орман экономисі мамандығын үздік бітірді. Оқу орнын аяқтағаннан кейін Омбы ауылшаруашылық училищесінде сабақ беріп, бірқатар жылдар қоныс аудару басқармасында қызмет атқарды. Студенттік шағынан бастап ол саяси және мәдени үйірмелер жұмысына белсенді араласып, қоғамдық мәселелерге қатысты өткір пікірлерімен танылды. Сол кезден-ақ патша үкіметінің жандармериясы оны «сенімсіз» тұлғалардың қатарына енгізіп, қатаң бақылауға алды.

Ұлттық қозғалыстың бастауындағы тұлға

XX ғасырдың басында қазақ даласында ұлттық ояну үдерісі қарқынды түрде өрбіді. Осы тарихи кезеңде Әлихан Бөкейхан қазақ халқының саяси мүддесін қорғауда алдыңғы шепте болды. 1905 жылы Қоянды жәрмеңкесінде Қарқаралы уезінің тұрғындары атынан ұсынылған петицияның дайындалуына ат салысып, халықтың негізгі саяси және әлеуметтік талаптарын жүйелі түрде қосты. Бұл құжатта қазақ халқының жер, білім, құқықтық теңдік мәселелері мен отарлық езгіден азат болуға деген ұмтылысы нақты көрініс тапты. Әлихан Бөкейхан Ресей Географиялық қоғамының Семей бөлімшесі мен Статистикалық комитеттің жұмысына белсенді қатысып, қазақ даласының этнографиясы, тарихы және шаруашылығы жөнінде деректер жинады. Ол өзінің зерттеушілік қызметі арқылы халық өмірінің әр саласын жан-жақты зерттеп, ғылыми тұрғыдан жүйелеуге ерекше көңіл бөлді. 1905 жылы Әлихан Бөкейхан I Мемлекеттік Думаға депутат болып сайланып, патша үкіметінің әділетсіз саясатына қарсы ашық үн қатты. Думаның таратылуынан кейін ол Выборг манифестіне қол қойғаны үшін билік тарапынан қысымға ұшырап, уақытша қоғамдық қызметтен шеттетілді. Дегенмен бұл жағдай оның саяси белсенділігін төмендетпей, қазақ ұлттық қозғалысының дамуына қосқан үлесін әрі қарай нығайта түсті[1,27].

«Қазақ» газеті және ағартушылық қызметі

Қазақ халқының саяси санасын ояту және ұлттық бірегейлікті сақтау бағытындағы ең маңызды бастамалардың бірі – «Қазақ» газетінің шығуы болды. Бұл басылым тек ақпарат көзі ғана емес, сонымен бірге Алаш партиясының идеологиялық мінберіне айналды. Газет арқылы халыққа өз құқықтарын түсіндіру, ұлттық мәселелерді жария ету және әлеуметтік әділетсіздікке қарсы үн қосу мүмкіндігі туды. Әлихан Бөкейхан «Қыр баласы» сияқты бүркеншік аттармен мақалалар жариялап, отарлық саясаттың әділетсіз тұстарын ашық сынады. Оның еңбектері тек саяси бағытта ғана емес, білім, мәдениет, тарих, тіл және әдебиет мәселелеріне де арналған. Газет мақалалары арқылы қазақ зиялылары халыққа ұлттық сананы қалыптастыруға, білім мен мәдениетті дамытуға бағытталған нақты идеяларды жеткізді. «Қазақ» газетінің шығарылуы – қазақ баспасөзі тарихындағы тұңғыш жалпыұлттық платформа болып, Алаш қозғалысының идеологиялық және саяси көзқарасын қалыптастыруда шешуші рөл атқарды. Әлихан Бөкейханның ағартушылық қызметі халықты білімге тартуға, тарихи сананы оятуға және ұлттық дербестік идеясын насихаттауға бағытталған маңызды үлгі ретінде бағаланады[2,19].

Алаш партиясы және Алашорда үкіметі

1917 жылғы Ақпан революциясы ұлттық қозғалысқа жаңа серпін берді. Әлихан Бөкейхан қазақ халқын біріктіріп, дербес мемлекет құру идеясын айқын көтерді. 1917 жылғы шілдеде Бірінші Жалпықазақ съезінде Алаш партиясы құрылып, сол жылдың соңында Екінші съезде Алаш автономиясы жарияланды. Алашорда үкіметінің төрағасы болып Әлихан Бөкейхан сайланды. «Алаш» атауын ұсынған Жанша Досмұхамедұлы болса, оны бүкіл делегаттар бірауыздан қолдады. Бұл – қазақ халқының ұлттық мемлекет құру жолындағы алғашқы нақты қадамы еді. XX ғасыр басында қазақ халқы ұлттық сана-сезімін ояту мен өз мемлекетінің тәуелсіздігін қалпына келтіру мәселесін алға қойған күрделі тарихи кезеңді бастан кешірді. Осындай кезеңде қазақ зиялыларының басты қозғалысы – «Алаш» партиясы мен оның саяси органы, Алашорда үкіметі қалыптасты. Олар қазақ халқының саяси

құқықтары мен ұлттық мүддесін қорғауда ерекше рөл атқарды. «Алаш» партиясының шығуы мен дамуы қазақ интеллигенциясының ой-пікірлері мен идеялық ізденістерінің нәтижесі болды. Әлихан Бөкейхан, Ахмет Байтұрсынұлы, Міржақып Дулатов сияқты көрнекті зиялылар қазақ халқының саяси дербестігін, әлеуметтік әділеттілігін және мәдени жаңғыруын мақсат етіп қойды. Партияның негізгі идеясы – барлық қазақ жерлерін біріктіріп, ұлттық автономия құру және тәуелсіз қазақ мемлекетін қалыптастыру болды[3,17].

«Алаш» сөзі қазақ халқының бірлігін, ұлттық сана мен тәуелсіздік идеяларын бейнеледі. Алашорда үкіметі – бұл «Алаш» партиясының саяси ұйымы, ұлттық басқару жүйесінің алғашқы тәжірибесі еді. 1917 жылғы Бірінші және Екінші Жалпықазақ съездерінен кейін құрылып, Әлихан Бөкейханов оның төрағасы болды. Алашорда үкіметі қазақ жерлерінде билік жүргізіп, халықтың әлеуметтік, экономикалық және мәдени мүдделерін қорғауға тырысты. Бұл үкімет қазақ қоғамында білім беру, құқықтық сана қалыптастыру, жер мәселесін шешу сияқты маңызды бағыттарды қолға алды [4,7].

. Алашорда мен Алаш партиясының қызметі тарихта ерекше орын алады, өйткені олар қазақ халқының ұлттық тәуелсіздік жолындағы алғашқы нақты қадамын жасады. Олар халыққа өз құқықтары мен мүдделерін қорғау мүмкіндігін беріп, білім мен мәдениетті дамытудың іргетасын қалады. Көптеген тарихи қиындықтарға қарамастан, олардың идеялары қазақ ұлт-азаттық қозғалысының символына айналды[5].

Алаш партиясы мен Алашорда үкіметі – қазақ халқының ұлттық сана-сезімін оятқан, тәуелсіздік пен әлеуметтік әділеттілік жолында күрескен тарихи ұйымдар. Олар қазақ мемлекетінің құрылуы мен дамуына зор үлес қосып, ұрпаққа патриотизм, елжандылық және тәуелсіздік идеясын қалдырды[6,19].

Кеңестік кезең және қуғын-сүргін

Кеңес билігі орнағаннан кейін Алаш қайраткерлерінің қызметі шектеліп, олардың көпшілігі қудалауға ұшырады. Әлихан Бөкейхан Мәскеуде тұруға мәжбүр болып, өмірінің соңғы 15 жылын сонда өткізді. Бұл кезеңде ол ғылымға, әдебиетке, фольклорды зерттеуге, аудармашылыққа ден қойды. 1920–1930 жылдары бірнеше рет тұтқындалып, ақыры 1937 жылдың 27 қыркүйегінде «кеңеске қарсы ұйым құру» деген жалған айыппен ату жазасына кесілді. Арада жарты ғасыр өткен соң, 1989 жылы ғана толық ақталды. Әлихан Бөкейхан – өлке тарихын, қазақтың мәдениеті мен тұрмысын зерттеген алғашқы энциклопедиялық тұлғалардың бірі. Абай әлемін танып, қазақ руханиятына серпін берген Алаш зиялыларының көшбасшысы ретінде ол халықтың жүрегінен мәңгі орын алды. Бүгінгі ұрпақ үшін оның өмір жолы – туған жерге адалдықтың, тәуелсіздікке деген берік сенімнің, қайсарлықтың биік үлгісі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Букейхан А. Тандамалы — Избранное. Собр. Соч. Т.1. – Алматы: Изд-во «Өлке», 2012. — 248 с., фото (на казахском и русском языках)
2. Алаш қозғалысы. Құжаттар мен материалдар жинағы. Сәуір 1920-1928 жж. = Движение Алаш. Т.3 .Кіт.1. — Алматы: Ел-шежіре, 2007. — 304 б.
3. Букейхан А. Шығармаларының толық жинағы = Полное собрание сочинений в 7-ми т. Т.1 –Астана: Изд. дом «Сарыарка», 2009. — 564 с.
4. Ескендрұлы (Әбдешев) М. «Алаш Орда» министрлері = Министры «Алаш Орды» — Алматы: ТОО «Типография оперативной печати», 2008. — 114 с.
5. Аманжолова Д. Уроки Алихана Букейханова: соотечественники. Рубеж // Мәңгілік ел. — 2013. — № 9. — С.48-51
6. Ауэзов М. Бессмертие Алаша // Казахстанская правда. — 2011. — 11 марта. — С.13

РАБОТА С ТЕКСТОМ КАК ЭФФЕКТИВНОЕ СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ

Жуманбаева Санду Жамбуловна
Учитель русского языка и литературы в классах с
казахским языком обучения
КГУ «Средняя общеобразовательная школа №15»
отдела образования по городу Семей
управления образования области Абай

В современном образовательном процессе особое внимание уделяется развитию читательской грамотности обучающихся. Читательская грамотность – это не просто умение декодировать слова и понимать их значение, но и способность критически воспринимать информацию, анализировать текст, выделять главное, формулировать собственное мнение и применять

полученные знания на практике. Одним из наиболее эффективных методов формирования этой компетенции является работа с текстом. Работа с текстом предполагает системное взаимодействие ученика с письменным материалом, что включает чтение, анализ, обсуждение и интерпретацию содержания. Она позволяет формировать как базовые, так и высокие уровни понимания текста. Базовый уровень включает идентификацию ключевых понятий, установление связи между частями текста, выделение главной мысли. Более высокий уровень предполагает анализ, синтез, сравнение и оценку информации, а также выработку аргументированного собственного мнения.

Преимущества работы с текстом очевидны. Во-первых, она способствует развитию аналитического мышления. При работе с различными видами текстов – художественными, научными, публицистическими – учащиеся учатся распознавать структуру текста, понимать логику построения аргументов, выявлять причины и следствия. Во-вторых, текстовая работа формирует коммуникативные навыки. Обсуждение текста в группе или парах стимулирует диалог, учит высказывать мысли ясно и аргументированно, уважать мнения других и вести конструктивную дискуссию[1,7].

Методическая основа работы с текстом включает несколько ключевых этапов. Первый этап – предварительное знакомство с текстом. На этом этапе преподаватель обращает внимание учащихся на тему текста, цель чтения, основные термины и понятия. Это позволяет подготовить когнитивную основу и активизировать имеющиеся знания. Второй этап – само чтение и первичный анализ. Учащиеся читают текст, делают пометки, выделяют ключевые идеи и непонятные места. Третий этап – глубокая работа с текстом, включающая обсуждение, вопросы, сравнительный анализ с другими источниками, поиск дополнительных фактов. Последний этап – рефлексия и применение знаний, когда учащиеся формулируют выводы, применяют информацию в новых ситуациях, пишут эссе, создают проекты или презентации[2,14].

Одной из эффективных методик является интерактивная работа с текстом. Она предполагает использование различных форм работы: групповые обсуждения, мозговой штурм, метод «мозаика», дискуссии, ролевые игры. Например, при чтении художественного произведения ученики могут разыгрывать сцены, анализировать мотивацию персонажей, обсуждать последствия их действий. При работе с научным текстом – строить таблицы, схемы, графики, выявлять причинно-следственные связи. Интерактивные формы работы позволяют сделать процесс осмысления текста более увлекательным и продуктивным[3,59].

Особое значение имеет дифференцированный подход к работе с текстом. Ученики имеют разные уровни подготовки, интересы, способности и предпочтения в стиле обучения.

Преподаватель может предлагать тексты различной сложности, жанра и тематики, использовать адаптированные материалы, мультимедийные ресурсы. Такой подход обеспечивает максимальное вовлечение каждого обучающегося и способствует формированию устойчивого интереса к чтению. Ключевой аспект работы с текстом – это формирование критического мышления. Читательская грамотность современного школьника невозможна без умения ставить под сомнение полученную информацию, сравнивать различные источники, делать собственные выводы. Работа с текстом развивает навыки анализа, аргументации, выявления скрытых смыслов и подтекста. Например, при работе с историческим источником учащиеся учатся различать факты и интерпретации, оценивать достоверность сведений, сопоставлять мнения разных авторов.

Помимо этого, работа с текстом способствует развитию письменной речи. Выполнение письменных заданий по тексту – составление конспектов, аннотаций, эссе, рецензий – тренирует навыки логической структуры изложения, формулирования мыслей, аргументации. Важно отметить, что письменная работа закрепляет прочитанное и помогает ученикам лучше запомнить и понять содержание[4.25].

Не менее значимым является влияние работы с текстом на формирование эмоциональной и нравственной сферы учащихся. При чтении художественных произведений, биографий выдающихся людей, социальных и этических текстов формируются эмпатия, чувство ответственности, гражданская позиция. Ученики учатся сопереживать героям, понимать различные точки зрения, осознавать моральные последствия действий. Таким образом, работа с текстом становится не только инструментом когнитивного развития, но и средством воспитания личности.

В современных условиях большую роль играет информационно-коммуникационная поддержка работы с текстом. Электронные книги, интерактивные платформы, образовательные приложения позволяют разнообразить формы работы, интегрировать мультимедийные ресурсы и делать процесс обучения более интерактивным. Такие инструменты помогают адаптировать тексты под интересы и уровень подготовки каждого учащегося, а также развивать навыки поиска, обработки и критической оценки информации. Эффективность работы с текстом подтверждается исследованиями педагогов и психологов. Она позволяет повысить уровень читательской грамотности, улучшить навыки анализа и синтеза информации, развить критическое мышление, укрепить навыки коммуникации и письменной речи. Кроме того, систематическая работа с текстом формирует у обучающихся устойчивый интерес к чтению, повышает их мотивацию к самостоятельному поиску знаний и углубленному изучению различных областей науки и искусства.

В заключение, работа с текстом является одним из наиболее универсальных и эффективных средств формирования читательской грамотности. Она сочетает в себе когнитивные, коммуникативные, эмоциональные и нравственные аспекты развития личности. Правильная организация работы с текстом, использование разнообразных методик, дифференцированный подход и активное вовлечение учащихся обеспечивают не только успешное усвоение материала, но и формирование у школьников навыков, необходимых для успешной жизни в современном обществе. Читательская грамотность, развиваемая через работу с текстом, становится фундаментом для дальнейшего образования, критического восприятия информации и активной гражданской позиции.

Использованная литература

1. Бобровский, С. В. Технологии работы с текстом в современной школе. — Москва: Просвещение, 2018.
2. Васильева, И. А. Чтение как средство формирования коммуникативной и читательской грамотности учащихся. — Санкт-Петербург: Питер, 2019.
3. Занков, Л. В. Развитие мыслительных и языковых способностей школьников. — Москва: МГУ, 2005.
4. Пахомова, Н. И. Формирование читательской компетенции школьников // Вестник педагогических исследований. — 2020. — №3.

ОҚУШЫЛАРҒА МӘТІНДІ ОҚУ МЕН ТАЛДАУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫН ТҮСІНДІРУ

Хасанова Маржан Амангельдиновна, педагог-зерттеуші

қазақ тілі және әдебиет пәнінің мұғалімі

Абай облысы Семей қаласы

«№10 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Бүгінгі білім беру жүйесінде оқушылардың оқу және талдау дағдыларын дамыту – ең маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Мәтінмен жұмыс тек сөздерді оқып, олардың мағынасын түсінумен шектелмейді. Ол оқушылардың ойлау қабілетін, логикалық ойлауын, сыни тұрғыдан бағалау қабілетін, шығармашылық ойлауын дамытатын тиімді құрал болып табылады. Сондықтан мектепте мәтінге бағытталған сабақтар білім беру процесінде маңызды рөл атқарады. Мәтін оқу және талдау арқылы оқушылар негізгі ақпаратты анықтау, түсіндіру, салыстыру, қорытынды жасау сияқты қабілеттерін дамытады. Мәтінді оқу барысында олар басты ойды, түйінді сөздер мен сөйлемдерді бөліп алады, мәтіндегі маңызды мәліметтерді есте сақтайды және логикалық байланыстарын түсінеді. Бұл дағдылар басқа пәндерде де қажет, мысалы, тарих, әдебиет, география немесе биология сабақтарында мәтінді дұрыс талдау арқылы ақпаратты дұрыс қабылдау мүмкін болады. Сонымен қатар, мәтінді талдау оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамытады. Олар тек мәтінді оқып қана қоймай, мәтіндегі оқиға немесе пікірлерді бағалайды, кейіпкерлердің әрекеттерін түсіндіреді, автордың ойын талдайды. Мысалы, әдеби мәтінді талдау кезінде оқушылар кейіпкерлердің мінез-құлқын, олардың шешімдері мен іс-әрекеттерінің салдарын талдайды, мәтіннің негізгі ойын өз түсінігімен байланыстырады. Бұл олардың логикалық ойлау қабілетін дамытып, сыни тұрғыдан ойлауға үйретеді. Мәтін оқу және талдаудың маңызды аспектілерінің бірі – оқушылардың сөздік қоры мен тілдік дағдыларын дамыту. Мәтінді оқып, жаңа сөздерді үйрену арқылы оқушылар өз тіл байлығын арттырады, сөйлеу мәдениетін жақсартады. Мәтіннің құрылымын, сөйлемдердің логикалық байланысын түсіну арқылы олар мәтінді дұрыс құрастыруға және өз ойларын жүйелі жеткізуге үйренеді. Бұл әсіресе жазбаша жұмыс кезінде маңызды: эссе, шағын шығарма немесе реферат жазғанда мәтінді талдау қабілеті оқушыға ойларын нақты, қисынды және толық жеткізуге көмектеседі.

Мәтінмен жұмыс барысында оқушылар ұжымдық және жеке жұмыстар арқылы өзара тәжірибе алмасады. Мысалы, оқушылар топта мәтінді талдап, әрқайсысы өз ойымен бөліседі, негізгі ойларды талқылайды, мәтін бойынша сұрақтарға жауап береді. Мұндай жұмыс тек мәтінді түсінуді ғана емес, оқушылардың коммуникациялық дағдыларын да жетілдіреді, пікірталас жүргізу, өз ойларын дәлелдеу және басқалардың пікірін тыңдау қабілеттерін дамытады. Топтық жұмыс оқушыларда жауапкершілік сезімін қалыптастырады, бір-біріне қолдау көрсетуге үйретеді. Мәтін оқу мен талдаудың тағы бір маңызды аспектісі – оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту. Мәтінді талдау барысында оқушылар өз ойларын, қиялын пайдаланып, мәтінді әртүрлі қырынан қарастыра алады. Олар кейіпкерлердің әрекетін өзгерту, оқиғаны жалғастыру немесе жаңа шешімдер ұсыну сияқты шығармашылық тапсырмаларды орындай алады. Бұл олардың ойлау шекараларын кеңейтеді, шығармашылық қабілеттерін дамытады және өзін-өзі көрсетуге мүмкіндік береді[1,15].

Сондай-ақ, мәтінмен жұмыс оқушылардың әлеуметтік және эмоционалдық дамуына әсер етеді. Мәтіндегі кейіпкерлердің әрекеті мен шешімдері, көтерілген мәселелер оқушыларға моральдық және этикалық құндылықтарды түсінуге көмектеседі. Олар қайырымдылық, достық, адалдық, жауапкершілік сияқты қасиеттерді түсініп, өз өмірінде қолдануға үйренеді. Мысалы, мәтінде көтерілген тұрмыстық немесе әлеуметтік мәселені талдау оқушыларға нақты өмірдегі жағдайларды бағалауға және дұрыс шешім қабылдауға мүмкіндік береді. Мәтін оқу мен талдаудың әдістемелік аспектілері де өте маңызды. Мұғалім сабақта әр түрлі әдістер мен тәсілдерді қолдануы мүмкін: мәтіннен тірек сөздер мен түйінді ойларды табу, мәтіннің әр бөлігін талдау, дәйексөздерге талдау жасау, мақал-

мәтелдерді мәтінмен байланыстыру, мәтін бойынша сұхбат құру, тірек сөздер арқылы мәтін құрастыру. Мұндай әдістер оқушылардың ойлау, талдау және сөйлеу дағдыларын жүйелі түрде дамытуға бағытталған. Мәтін оқу мен талдау арқылы оқушылар оқу мәдениетін және өзіндік білімін жетілдіреді. Олар тек мектептегі сабақтарда ғана емес, өз бетімен кітап оқу, ақпарат жинау және білімін тереңдету арқылы да осы дағдыларды қолдана алады. Бұл оларға өмір бойы білім алу, ақпаратты дұрыс қабылдау және өз ойларын жүйелі түрде жеткізу қабілеттерін береді. Оқушыларға мәтінді оқу мен талдаудың маңыздылығын түсіндіру – олардың ойлау қабілеті, тілдік дағдылары, сыни тұрғыдан ойлау, шығармашылық қабілеттері және әлеуметтік мәдениетін дамытуға бағытталған маңызды процесс. Мұғалім мәтін арқылы оқушыларды тек біліммен ғана емес, ойлауға, талдауға және өз пікірін дәлелдеуге үйретеді. Сол арқылы оқушылар тек мәтінді түсініп қана қоймай, алған білімін өмірде қолдануға, өз ойларын жүйелі түрде жеткізуге үйренеді. Осылайша, мектепте мәтінмен жұмыс – оқушылардың жан-жақты дамуы мен білімін жетілдірудің негізгі құралдарының бірі болып табылады. Мәтін оқу мен талдау арқылы оқушылар тек білімді меңгеріп қана қоймай, ойлау, талдау және шығармашылық қабілеттерін дамытады. Бұл процесс олардың тек академиялық жетістіктеріне ғана әсер етіп қоймай, сонымен қатар олардың жеке тұлғалық және әлеуметтік дамуына да маңызды ықпал жасайды. Мәтінмен жұмыс барысында оқушылар логикалық ойлау қабілетін жетілдіреді, сыни тұрғыдан ойлауға үйренеді, әртүрлі ақпаратты салыстырып, оны талдай алады. Оқушылар мәтіннен алынған ақпаратты тек есте сақтап қана қоймай, оны өз өмірлік тәжірибесімен салыстыра отырып, әртүрлі тұрғыдан бағалай білуге үйренеді. Мәтін талдау арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеті де дамиды. Олар мәтіндегі кейіпкерлердің әрекеттерін бағалап, оларды өзгерту, жаңа сюжеттер ойлап табу, өз көзқарасын қосу сияқты тапсырмаларды орындай алады. Мұндай әрекеттер оқушылардың қиялын дамытып қана қоймай, оларды өз ойларын жүйелі жеткізе білуге, аргументтерді дұрыс қолдануға үйретеді. Сонымен қатар, мәтінмен жұмыс олардың жазбаша және ауызша сөйлеу мәдениетін жетілдіреді. Мәтінді талдау барысында оқушылар өз ойларын қысқа әрі нақты жеткізуге, негізгі ойды бөліп көрсетуге, пікірін дәлелді түрде айтуға машықтанады. Бұл дағдылар мектептегі сабақтарда ғана емес, өмірде де өте қажет болып табылады, себебі олар өз пікірін қорғау, келіссөз жүргізу, топтық талқылауларға қатысу сияқты дағдыларды қалыптастырады[2,9].

Мәтін оқу мен талдау оқушылардың эмоционалдық және әлеуметтік дамуында да маңызды рөл атқарады. Мәтіндегі кейіпкерлердің әрекеті мен шешімдері, көтерілген мәселелер оқушыларға моральдық және этикалық құндылықтарды түсінуге мүмкіндік береді. Мысалы, мәтін арқылы достық, жауапкершілік, адалдық, қайырымдылық сияқты қасиеттерді түсініп, оларды өз өмірінде қолдануды үйренеді. Сонымен қатар, мәтін талдау арқылы оқушылар қоғамдық және әлеуметтік құбылыстарды бағалай білуге, өмірдегі қиын жағдайларға дұрыс шешім қабылдауға дағдыланады. Мұндай қабілеттер олардың өмірлік құндылықтарын қалыптастырып, қоғамға белсенді азамат болып қосылуына септігін тигізеді.

Мектепте мәтінмен жұмыс тек жеке оқушының қабілетін дамытуға ғана емес, сонымен қатар топтық және ынтымақтастық дағдыларын жетілдіруге де мүмкіндік береді. Мысалы, топтық талдау кезінде әр оқушы өз ойымен бөліседі, басқа оқушылардың пікірін тыңдайды, ортақ қорытынды жасауға үлес қосады. Мұндай әрекеттер арқылы оқушылардың коммуникациялық дағдылары, пікірталас жүргізу қабілеті, өз пікірін дәлелдеу және өзара сыйластыққа үйренуі дамиды. Бұл дағдылар олардың болашақтағы кәсіби өмірінде және әлеуметтік ортада өз орнын табуына көмектеседі[3,17].

Мәтінмен жұмыс арқылы оқушылар оқу мәдениетін және өзіндік білімін жетілдіреді. Олар тек мектептегі сабақтарда ғана емес, өз бетімен кітап оқу, ақпарат жинау және оны талдау арқылы да осы дағдыларын дамыта алады. Бұл оқушыларға өмір бойы білім алу дағдысын қалыптастырады, ақпаратты дұрыс қабылдау, оны жүйелі талдау және өз ойларын нақты жеткізу қабілеттерін береді. Мәтін оқу және талдау процесі оқушыларды тек білімді меңгеруге емес, ойлау қабілетін жетілдіруге, шығармашылық ойлауға, сыни тұрғыдан ойлауға үйретеді. Мәтінмен жұмыс тек академиялық тұрғыда ғана емес, сонымен қатар

оқушылардың тұлғалық дамуына да ықпал етеді. Мәтін арқылы олар әртүрлі ой-пікірлермен танысып, өз көзқарасын қалыптастыруға, моральдық және этикалық қағидаларды түсінуге үйренеді. Олар өз өмірінде кездесетін түрлі жағдайларды бағалап, дұрыс шешім қабылдауға қабілетті болады[4,7].

Мәтін мысалы: Мен кітапханаға барғанды жақсы көремін

Мен кітапханаға барғанды өте жақсы көремін. Кітапхана – бұл білімге, жаңа ойларға және қызықты әлемдерге жол ашатын орын. Әр келген сайын мен жаңа кітаптарды қарап, олардың ішінде қандай қызықты әңгімелер бар екенін көруге тырысамын. Кітапхана мен үшін тек оқу орны емес, ол менің бос уақытымды қызықты және пайдалы өткізуге көмектесетін орын. Кітапханаға барғанда алдымен мен өзімге ұнайтын кітаптарды іздеймін. Мен көбіне ғылыми-танымдық және әдеби кітаптарды оқуды жақсы көремін. Ғылыми кітаптар менің білімімді кеңейтсе, әдеби кітаптар қиялымды дамытады. Әсіресе классикалық әдебиет және әлем әдебиеті шығармалары маған ерекше ұнайды. Кітап оқу барысында мен кейіпкерлердің өмірін, олардың іс-әрекеттерін зерттеймін, олардың шешімдері мен оқиғаларды қалай шешетінін талдаймын. Кітапханада тыныштық орнаған, сондықтан мен оқуға толық беріле аламын. Мұнда әр адам өзінің оқуы мен ізденісін жасайды, сондықтан кітапхана – білім мен тыныштық ордасы сияқты. Кітапханаға барған сайын мен өз ойымды жинақтап, жаңа нәрселерді үйренемін. Кейде мен оқыған кітаптарым бойынша сабақта достарыммен талқылау жүргіземін. Бұл маған өз ойымды дәлелді жеткізуге, пікірімді айтуға үйретеді. Кітапхана тек қана кітаптар үшін емес, сонымен қатар жаңа нәрселерді зерттеу үшін де маңызды. Мен кейде энциклопедияларға, журналдарға қарап, әлемнің әртүрлі тақырыптары туралы ақпарат жинаймын. Бұл маған мектептегі сабақтарымда көмектеседі. Сонымен қатар, кітапхана қызметкерлері әрдайым мені іздеген кітаптарымды табуға немесе жаңа қызықты кітаптарды ұсынуға көмектеседі. Сондықтан мен кітапхананы өзімнің екінші үйімдей сезінемін.

Тапсырмалар:

1. **Тірек сөздерді табу.** Мәтінді оқып шығып, әр абзацтағы негізгі тірек сөздерді жазып шығындар (мысалы: кітапхана, кітаптар, оқуға қызығу, тыныштық, жаңа ақпарат).
2. **Негізгі ойды анықтау.** Мәтіннің негізгі ойы қандай? Өз сөздеріңмен жазып көр.
3. **Мәтінді бөліктерге бөліп талдау.** Әр абзацтың негізгі ойын бір сөйлеммен анықтап, жазып шығу.
4. **Сұрақтарға жауап беру**
 - Автор не үшін кітапханаға барғанды жақсы көреді?
 - Кітаптар авторға қандай пайда әкеледі?
 - Кітапхананың тыныштығы неге маңызды?
 - Автор кітапхананы неге өз екінші үйі деп санайды?

Қорытындылай келе айтарымыз, мектепте мәтінмен жұмыс – бұл оқушылардың жан-жақты дамуы мен білімін жетілдірудің негізгі құралдарының бірі. Мәтінді оқу мен талдау арқылы оқушылар тек білімді меңгеріп қана қоймай, ойлау, талдау және шығармашылық қабілеттерін дамытады, өз пікірін дәлелді жеткізе алады, сыни тұрғыдан ойлауға үйренеді және шығармашылық ойлау қабілетін жетілдіреді. Мұндай дағдылар олардың болашақтағы жеке және кәсіби өмірінде аса қажет болып, өмірлік маңызды шешімдер қабылдауға, өз пікірін дұрыс жеткізуге және қоғамда белсенді азамат болып өсуге мүмкіндік береді. Осылайша, мәтінмен жұмыс оқушыларды білімді ғана емес, жан-жақты дамыған, ойлы және жауапты азамат етуге бағытталған ең маңызды құралдардың бірі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ахметов, Б. «Мектепте оқу дағдыларын дамыту». Алматы, 2018.
2. Смайылова, Г. «Оқу мәдениеті және мәтінмен жұмыс». Астана, 2020.
3. Нұрғали, А. «Мәтінмен жұмыс арқылы ойлау қабілетін дамыту». Алматы, 2019.
4. Қуанышбаев, С. «7-сыныпқа арналған қазақ тілі мен әдебиеті сабақтары». Алматы, 2021.

АЛҒАШҚЫ ӘСКЕРИ ДАЙЫНДЫҚ ПӘНІНІҢ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПАТРИОТТЫҚ СЕЗІМІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РӨЛІ

Тиыштықбаев Ерсин Бакдаулетович

Алғашқы әскери және технологиялық дайындық
пәнінің оқытушы - ұйымдастырушысы

«№27 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

Абай облысы, Семей қаласы

Аннотация: Мақалада алғашқы әскери дайындық пәнінің мектеп оқушыларының патриоттық сезімін қалыптастырудағы рөлі зерттелген. Бұл пәннің сабақтары оқушыларға әскери дәстүрлер мен тарихты меңгертуге, физикалық және рухани дамуына, командалық жұмыс пен жауапкершілік қасиеттерін қалыптастыруға ықпал етеді. Зерттеу барысында пәннің тәрбиелік, патриоттық және әлеуметтік аспектілері қарастырылып, сабақтардың тиімділігі, мұғалімдердің рөлі және заманауи әдістерді қолдану мүмкіндіктері талданған.

Кілт сөздер: Алғашқы әскери дайындық, патриоттық сезім, мектеп, тәрбие, физикалық дайындық, командалық жұмыс, әскери дәстүр.

Аннотация: В статье рассматривается роль предмета «Начальная военная подготовка» в формировании патриотических чувств у школьников. Занятия по данному предмету способствуют освоению военных традиций и истории, физическому и духовному развитию, формированию навыков командной работы и ответственности. Исследование охватывает воспитательный, патриотический и социальный аспекты предмета, эффективность уроков, роль педагогов и возможности использования современных методов обучения.

Ключевые слова: Начальная военная подготовка, патриотизм, школа, воспитание, физическая подготовка, командная работа, военные традиции.

Abstract: The article examines the role of the “Initial Military Training” subject in fostering patriotic feelings among school students. The lessons contribute to students’ understanding of military traditions and history, physical and spiritual development, as well as the formation of teamwork and responsibility skills. The study analyzes the educational, patriotic, and social aspects of the subject, the effectiveness of lessons, the role of teachers, and the potential use of modern teaching methods.

Keywords: Initial Military Training, patriotism, school education, upbringing, physical training, teamwork, military traditions.

Қазіргі мектеп бағдарламасында енгізілген алғашқы әскери дайындық пәні оқушылардың патриоттық сезімін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Бұл пән оқушыларға өз елінің тарихын, әскери дәстүрін және қорғау мәдениетін түсінуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, алғашқы әскери дайындық сабақтары арқылы оқушылар тәртіптілікке, ұйымшылдыққа, командалық жұмысқа және орындау мәдениетіне үйренеді. Пәннің негізгі мақсаты тек әскери дағдыларды меңгерту ғана емес, оқушылардың тұлғалық дамуына ықпал ету, патриоттық сезімін ояту және болашақта мемлекетке адал азамат болуға тәрбиелеу болып табылады. Алғашқы әскери дайындық сабақтары оқушыларға әскери өмірдің негізгі қағидаларын таныстырады. Бұған әскери киім кию ережелері, қару-жарақпен жұмыс жасау дағдылары, марштық дайындық, әртүрлі тактикалық жаттығулар және басқа да әскери іс-шаралар кіреді. Бұл сабақтар оқушылардың физикалық дайындығын арттыруға, олардың шыдамдылығын, күш-қуатын және төзімділігін дамытуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, пән оқушылардың ұжымда жұмыс істеу, жауапкершілік сезімін қалыптастыру және лидерлік қасиеттерін дамытуға ықпал етеді. Алғашқы әскери дайындық сабақтары оқушылардың тарихи санасын арттыруға да ерекше мән береді[1].

Сабақтар барысында Қазақстанның әскери тарихы, шежіресі, соғысқа қатысқан батырлар мен олардың ерліктері, мемлекет қорғаушыларының жасаған тарихи іс-әрекеттері таныстырылады. Мұндай мәліметтер оқушыларға өз елінің тарихына құрметпен қарауға, патриоттық сезімін күшейтуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, сабақтарда мемлекет қауіпсіздігін қорғаудың маңыздылығы түсіндіріледі және жастарға азаматтық парызды сезіндіру арқылы тәрбие жұмысы жүргізіледі. Пәннің практикалық аспектілері де аса маңызды. Сабақтарда оқушылар қару-жарақпен жұмыс істеу ережелерін меңгеріп, алғашқы әскери дайындық жаттығуларын орындайды, түрлі тактикалық тапсырмаларды атқарады. Бұл тәжірибелік жұмыстар оқушылардың физикалық қабілеттерін дамытуға, өзіне сенімділігін арттыруға, командалық рухты қалыптастыруға ықпал етеді. Топтық тапсырмалар арқылы оқушылар бір-біріне сенуге, бірлесіп шешім қабылдауға, ұйымшылдыққа үйренеді. Бұл дағдылар олардың болашақ кәсіби және әлеуметтік өмірінде де қажет болады[2,19].

Алғашқы әскери дайындық пәні оқушылардың рухани дамуына да әсер етеді. Сабақтар барысында патриоттық мәні бар өлеңдер, әндер оқытылады, тарихи фильмдер мен құжаттамалық материалдар көрсетіледі. Мұндай әдістер оқушылардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттырып, патриоттық сезімін оятып қана қоймай, шығармашылық қабілеттерін дамытуға да ықпал етеді. Сонымен қатар, бұл сабақтарда оқушылар өздерінің дене шынықтыру және физикалық дайындық деңгейін бағалай алады. Олар өз күшін сынап, жетістіктеріне қуанады, бұл олардың өзін-өзі бағалауының өсуіне және өзіне сенімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Мұғалімнің рөлі алғашқы әскери дайындық сабақтарында ерекше маңызды. Мұғалім тек сабақ өткізіп қана қоймай, оқушыларға үлгі болып, патриоттық құндылықтарды жеткізуі тиіс. Ол оқушыларды белсенділікке ынталандырып, олардың сұрақтарына жауап береді, өз тәжірибесімен бөліседі. Мұғалімнің әдістемелік дағдылары сабақтың тиімді өтуіне, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға тікелей әсер етеді. Сонымен қатар, сабақтарда заманауи технологияларды қолдану да маңызды болып табылады. Мысалы, интерактивті тақталар, бейнематериалдар, электрондық оқулықтар арқылы оқушылардың сабаққа деген қызығушылығы мен назарын арттыруға болады. Алғашқы әскери дайындық пәні мектептегі жалпы білім беру бағдарламасымен тығыз байланыста жүреді. Пән тек қана физикалық дайындықты емес, сонымен бірге тарихи білімді, азаматтық-құқықтық түсініктерді және әлеуметтік дағдыларды қамтиды. Оқушылар осы сабақ арқылы өз елін қорғауға дайындық сезімін дамытады, олардың бойында жауапкершілік пен ынтымақтастық қасиеттері қалыптасады. Мысалы, оқушыларға алдымен Отанды қорғау туралы түсіндіруіміз керек. Отан – әр адамның өміріндегі ең қымбат, ең қасиетті ұғым. Ол тек қана туған жерді білдірмей, сонымен қатар оның тарихын, мәдениетін, тілін, дәстүрін және болашағын қорғай білуді де қамтиды. Отанға деген сүйіспеншілік пен құрмет – әрбір азаматтың парызы, оны қорғау – борышы болып табылады[3,7].

Отанды қорғау тек әскери қызметпен шектелмейді. Бұл – әрбір азаматтың құқықтары мен міндеттерін, жауапкершілігін сезінуінен басталады. Мектепте, университетте немесе жұмыс орнында біз алған біліміміз бен дағдыларымыз арқылы қоғамға пайда тигізу, мемлекеттің дамуына үлес қосу – өзіміздің отанымызға қызмет етуіміздің бір көрінісі. Сол арқылы әрбір адам өз елінің қауіпсіздігі мен әл-ауқатына өз үлесін қосады[4,5].

Дегенмен, Отанды қорғаудың ең көрнекті формасы – әскери қызмет пен патриоттық тәрбиеден көрінеді. Ел тарихы мен дәстүрін білу, әскери дайындық сабақтарына қатысу, әскери міндеттерді орындау – бұл жастардың бойында жауапкершілік, тәртіп, шыдамдылық және бірлікті дамытуға септігін тигізеді. Қарулы күштерге қызмет ету – бұл әр азаматтың өз елінің қауіпсіздігі мен егемендігі үшін жауапкершілік алуының нақты көрінісі[5].

Отан қорғау – тек жеке адамның борышы ғана емес, сонымен қатар қоғамның бірлігін нығайтып, мемлекетіміздің тұрақтылығы мен тәуелсіздігін сақтау жолындағы маңызды күш.

Мысалы, тарихқа көз жүгіртсек, біздің ата-бабаларымыз отанды қорғау үшін талай қиындықты жеңіп, елін сыртқы қауіптен қорғаған. Бұл ерлік пен батырлық үлгісі қазіргі жастар үшін де тәрбиелік маңызы зор.

Сондай-ақ, Отанды қорғау – тек қана қорғаушы болуды емес, сонымен бірге қоғамға пайдалы азамат болуды, білімді, шығармашыл, еңбекқор болуды да қамтиды. Мемлекеттің дамуына үлес қосқан әрбір азамат – өзінің Отанын қорғайтын адам. Кәсіби білім алу, ғылыми жетістіктерге қол жеткізу, қоғамдағы әлеуметтік мәселелерді шешуге үлес қосу да – қазіргі замандағы патриоттық іс-әрекет болып саналады[6,11].

Отан қорғау – әр адамның өміріндегі ең басты міндеттердің бірі. Бұл тек әскери қызмет немесе ерлік әрекеттерімен шектелмей, күнделікті өмірде өз елінің мәдениетін, дәстүрін, тілін сақтау, білім алу, адал еңбек ету, қоғамға пайда тигізу арқылы да жүзеге асады. Әр азамат өз Отанын сүйсе, оны қорғауға дайын болса, мемлекет мықты әрі тәуелсіз болады. Сондықтан Отанға деген сүйіспеншілік – біздің жүрегімізде мәңгілік сақталуы тиіс қасиет[7,15].

Алғашқы әскери дайындық сабақтарының нәтижесінде оқушыларда патриоттық сезім қалыптасады. Олар өз елін құрметтеуге, мемлекет қорғауға дайын болуға үйренеді. Бұл сабақтар оқушылардың тұлғалық дамуына, ой-өрісінің кеңеюіне, дене және рухани жетілуіне ықпал етеді. Алғашқы әскери дайындық пәні болашақ азаматтарды тәрбиелеудің тиімді құралы болып табылады, ол оқушылардың бойына патриоттық сезімді, азаматтық жауапкершілікті, ұйымшылдықты және шығармашылық ойлауды қалыптастырады. Сонымен қатар, пән арқылы оқушылар өз елінің тарихын білуге, әскери дәстүрлермен танысуға, топта жұмыс істеуге және өзіне сенімді болуға үйренеді.

Алғашқы әскери дайындық сабақтары жастардың физикалық, психологиялық және әлеуметтік дамуына ықпал етеді. Олар жауапты, білімді, патриоттық сезімге ие азамат ретінде қалыптасады. Болашақта бұл сабақтардың арқасында оқушылар өздерінің кәсіби және жеке өмірінде тиімді шешім қабылдай алатын, өз пікірін дәлелді жеткізе білетін және қоғамға пайдасы тиетін азамат болып өседі. Сондықтан алғашқы әскери дайындық пәні оқушылардың патриоттық сезімін қалыптастырудағы маңызды құрал болып табылады. Ол тек білім мен дағды беріп қана қоймай, олардың тұлғалық дамуына ықпал етеді, өз елін қорғауға дайындық сезімін қалыптастырады және болашақта жауапты азамат болып өсуіне мүмкіндік жасайды. Бұл пән оқушыларды патриоттық рухқа тәрбиелеудің, тәртіптілік пен ұйымшылдыққа үйретудің, сондай-ақ шығармашылық ойлау қабілетін дамыту жолындағы маңызды құрал болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының білім туралы Заңы. – Астана, 2007.
2. Бауыржанова, Г. Ж., Қанатов, С. Мектеп оқушыларын патриоттық тәрбие беру әдістемесі. – Алматы: Ғылым. 2018.
3. Жұмабаев, Н. Алғашқы әскери дайындық пәнінің оқу бағдарламасы. – Алматы: Білім баспасы. 2015.
4. Рахимов, Т. Оқушылардың тұлғалық дамуы және әскери тәрбиелік іс-әрекеттер. – Астана: Мектеп баспасы. 2020.
5. Қазақстан Республикасының жалпы білім беру бағдарламасы. – Астана, 2020.
6. Омарова, Л. Физическое развитие и подготовка молодежи к службе в армии. – Астана: Жас ғалым. 2019.
7. Сейтқалиев, А. Психолого-педагогические аспекты военной подготовки школьников. – Алматы: Білім. 2016

СЕМЕЙ ӨңІРІНДЕГІ АЛАШ ҰРАНДЫ ҚАЗАҚТЫҢ АЛҒАШҚЫ ҒҰЛАМАҢИ МАТЕМАТИКТЕРІ

Дурмекбаева Жанар Нұрлыбекқызы
математика пәнінің мұғалімі
«Шәкәрім атындағы көпбейінді №5
гимназиясы» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Семей мыңжылдық тарихы бар көне шаһардың бірі. Тарихтың өзі Семей иесі де, киесі де бар қала. Семей- ата-бабалар арманы- еркіндікті аңсап «Алаш» деп ұрандап, ордасын тіккен иесі Алаш арыстары! Ілгеріде жортуыл жортқан бүгінде кенін қорытқан жасампаз жастар мекені.

«Қала өл өнер-білімнің бесігі, анасы.

Сонда адамға жан бар»- деп Мағжан Жұмабаев тегін тебіренбеген. Ия, Семей- ана да, пана да болған, даналар бауылған асыл да, жасыл қала екені шындық.

Ә.Бөкейханов басқарған қазақ зиялылары 1905 жылы кадеттер үлгісіндегі қазақтың ұлттық саяси партиясын құруға әрекет жасағанда, оның XX ғасырдың басындағы Қазақстанды (патшалық

империяның отары болған, капиталистік қатынастардың жаңадан ене бастағанына қарамастан, феодалдық-патриархалдық қатынастар үстем болған өлкені) буржуазиялық қатынастарға бейімдеуге жетекшілік жасайтын ұлттық-либералдық типтегі саяси ұйым құруды ойластырды. Ал Ә.Бөкейхановпен оның серіктестерінің 1905-1917 жылдардағы көзқарас эволюциясы 1917 жылғы шілдеде ұлттық-демократиялық мақсат-мүдделерді көздейтін Алаш саяси ұйымын (партиясын) құруға алып келді. Бүгінде Әлихан Бөкейхановтың осы өмір жолы, қоғамдық- саяси қызметі біздің туған қаламызбен тығыз байланысты екенін мақтаныш етеміз.

Алашұранды қазақтың бас ақыны, алтын хакімі Абайдың тілдік тұтынымдарында «Ғұламаһи» сөзі «ғұлама» (білімпаз, ұстаз) немесе «ойшыл оқытушы» дейтін халықтық кең мағынада жұмсалады. Қазақтың тұңғыш төлбасылық ғалым математигі Сәдуақас Боқаевқа алғаш ұстаздық үлгі және оқытушылық өнеге көрсеткен ғұламаһи математиктер қатарында Міржақып Дулатұлының 1922 жылы Орынборда жарық көрген «Есеп құралы» кітабын атауға болады. Сондай-ақ, Семейдегі ұлдар гимназиясын алтын медальмен бітірген, «Ұлы математика курсының» (1935 ж.) авторы, профессор Әлімхан Ермеков, Семей мұғалімдер семинариясының түлегі және алгебралық қолжазба оқулықтың авторы Қаныш Сәтбаев, М.И.Ломоносов университетіндегі физика - математика факультетінің түлегі, алгебра оқулығының авторы, Семей облысы тобықты елінің тумасы Халел Ахметжанұлы Ғаббасов (1888-1931), мектеп мұғалімдерін бөлшек математикасына өлеңмен оқытқан ағартушы, Сәдуақас Боқаевтың немере ағасы Тайыр Жомартбайұлы Боқаев (1884-1937), физикалық құбылыстар мен педагогикалық қызметтер туралы әдістемелік шығармалар жазған ұстаз Мағжан Жұмабаев (1893-1938), т.б. алаш арыстары тұңғыш ғалым қазақ математигінің қалыптасуына, өмірге жолдама алуына ғұламаһи ұстаз болған тұлғалар. Ал қазақтан шыққан тұңғыш академик математик, ғылым докторы, профессор Орынбек Ахметбекұлы Жәутіков (1911-1979) Боқаев Сәдуақастың жерлесі және төл шәкірті болса, Т.Ы.Аманов (1923-1978), Т.К. Нүрекенов (1937-2003) және Е.С. Смаилов (1946 ж.) сынды

математик, ғылым докторлары қазақтан шыққан тұңғыш ғалым математиктің Семей өңіріндік ізбасар інілері боп саналады.

Аталған тұлғалар ғылым мен оқу- ағарту саласы бойынша төл білім сапасын жетілдіруге ерекше күш салған азаматтар. Осы негізде С.Х. Боқаев қазақстандық математика ғылымы саласында мазмұнды жұмыстар атқарды. Әсіресе, Сәдуақас Хасенұлы болашақ ғалымдар даярлау ісіне және қазақ жастарының ғылыми дәрежелер қорғауына өте үлкен жауапкершілікпен қараған. Бүгінгі таңда қазақстандық математика мектебінің шығу мен қалыптасуының бастауында С.Х. Боқаевтың есімін алғашқылардың бірі ретінде зор мақтанышпен айтамыз.

Боқаев Сәдуақас Хасенұлы - физика-математика ғылымдары бойынша қазақтан шыққан тұңғыш ғалым, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің негізін қалаушылардың бірі, физика-математика факультетінің бірінші деканы. С.Боқаев 1907 жылы 17 наурызда Семей облысы, Абай ауданы, Көкбай ауылында дүниеге келген. Оның балалық шағы Сарыарқаның қасиетті де киелі өңірі Шыңғыстау жерінде өтті.

Кішкентай Сәдуақастың жаратылыстануға деген ерекше қабілетін байқаған тәжірибелі педагог және ақын Тайыр Жомартбаев оның Семей, Зайсан және Орынбор қалаларында білім алып, 1928 жылдан бастап оқуын одан әрі қарай Мәскеуде жалғастыруына көмегін тигізді.

Сәдуақас Боқаев сол кездегі ауыртпалықтарға қарамастан 1932 жылы Мәскеу мемлекеттік университетінің математика бөлімін табасты аяқтайды.

Сәдуақас Хасенұлы өзінің еңбек жолын 1932 жылы маусым айында Қазақ педагогикалық институтында ассистент болудан бастайды. 1933 жылдың қаңтарында С.Х.Боқаев жоғары математика кафедрасының меңгерушісі болып тағайындалды. Доцент С.Х. Боқаев тарих кафедрасының меңгерушісі, профессор Ж.С. Асфендифров, білім беру меңгерушісі М.М. Маркович және т.б. әріптестерімен бірге оқу-әдістемелік жұмыстарды реттеп және бағыттап отыратын орган ретіндегі институт Кеңесі құрамында жетекші жоғары оқу орны- ММУ-нің озат тәжірибелерін институттың оқу процесіне енгізе бастады.

1934 жылдың 23 қыркүйегінде физика-математика факультетінің деканы болып тағайындалды. Осымен бір мезгілде доцент С.Х. Боқаев жаңадан ашылған Қазақ мемлекеттік университетінде математика кафедрасының меңгерушісі қызметін де атқарады. С.Х. Боқаев профессор, академик О.А. Жәутіковтың дипломдық жұмысына жетекшілік етті. 1935 жылы 28 жасында Мәскеу мемлекеттік университеті жанындағы математика және механика ғылыми-зерттеу институтында кандидаттық диссертация қорғады. Ол көптеген математик-оқытушыларды осы жолға дер кезінде бағыттаған, барынша көмек көрсеткен. Оның дәлелі – 1936 жылы сәуірде ол институт директоры Бекжановқа математика кафедрасының қызметкерлері Әубәкіров пен Жәутіковті 3 жылға аспирантураға жіберу туралы өтініш жасады.

Жас ғалым 1937 жылы 30 жасында репрессияға ұшырады, ал 1942 жылы туған-туыстарына оның қайтыс болғаны туралы хабар келіп жетті.

Сәдуақас Хасенұлы дифференциалдық теңдеулер, арнаулы функциялар, конформдық түрлендіру теориясының және олардың механикада қолданылу мәселелерін зерттеумен айналысты. Орта және жоғары оқу орындарына арналған оқулықтар мен оқу құралдарын құрастырды. «Сырттан оқитын педагогикалық техникум» (1932) оқулығының авторы. Ол Қазақ АКСР Халық ағарту комиссариаты жанындағы терминология комиссияның мүшесі болды. Сәдуақас Хасенұлы - дарынды математик, өзінің қысқа, бірақ жарқын да мазмұнды өмірінде қазақстандық математиктердің, педагогтардың, инженерлердің, экономистердің, сондай-ақ еліміздің мектептері мен жоғары оқу орындары оқытушыларының жаңа әрі жас толқынын дайындауға баға жетпес үлес қосқан ғалым.

Егер біліми тарихтық мәні зор осы өнегелі дәстүрді үлгі тұтынып ұстанар болсақ, онда қазақтың математикалық біліми мәдениетінің өмірге келген сәтін профессор Әлімхан Әбеуұлы Ермековтың «Ұлы математика курсы» атты кітабы баспадан шыққан мезеттен (1935 жыл, көкек айының 26-жұлдызынан) бастап есептеу, бізше, ақиқатқа сайма-сай келетін дәйекке жатады. Аталмыш оқу құралы жарияланғанға дейінгі уақытта математика пәні

бойынша ана тілімізде баспадан шыққан төл тума кітап, сірә, болған емес. Сондықтан туғанына бұл күнде 100 жыл толып отырған қазақтың тұңғыш профессор математикгі Әлімхан Әбеуұлы Ермековты (1891-1970) қазақ математикасының алғашқы қарлығашы немесе пионері деп атауға әбден болады деп ойлаймыз.

Әлімхан Әбеуұлы Ермеков – естіген кісінің жүрегін зор мақтаныш сезімдеріне бөлейтін бұл ардақты есімді, Қазақстан көлемінде білмейтіндер шамалы болса керек. Оның есімі Қазақстан тарихына мәңгілікке енді, өйткені ол «Алаш» партиясының белсенді көшбасшыларының біріретінде өз уақытында еліміздің аумақтық шекараларын қорғай алды. Әлімхан Ермековтың есімі ұзақ уақыт үнсіз қалғанына қарамастан, ол жоғарғы марапатқа – халықтың танымына, сүйіспеншілігі мен құрметіне ие болды. Ә.Ермеков Семей облысына қарасты Қарқаралы уезі, Темірші болысында дүниеге келсе, 1905-1912 жылы Семей ерлер гимназиясында білім алды, 1917-1918 жылдарда Алашорда үкіметінің жұмысына белсене араласып, Кеңес өкіметі орнағаннан кейінгі жылдарда қаламызда мемлекеттік, педагогтік жұмыстармен белсене айналысты.

Әлімхан Әбеуұлы «Ұлы математика курсы» (1935) және «Математиканың қазақша терминдерінің» (1936) авторы. Автордың өзі атап көрсеткендей «Ұлы математика курсы» екі бөлімнен құралады: Бірінші бөлімінде «аналитикалық геометрия негіздері» қарастырылады; екінші бөлімінде «дифференциал мен интеграл негіздері» баяндалған.

Кітаптың көлемі жоғары дәрежелі техника мектептері мен техникумдарға арналған. «Техниканың жаратылыстану ілімінің, - деп жазады профессор Әлімхан кітабының сөз басында, - ұлы табыстарға ие болудағы үлкен құралы математика деуге болады». Бұл сөздерден қазақ профессорының «математика – табиғаттану тілі» - деген галилейлік қағиданы берік ұстанғанын байқаймыз. Әлімхан профессордың «Ұлы математика курсы» тарихтық мұра ғана емес, ол қазақ математикасын күні бүгінге дейін пәрменді демеп келе жатқан бастау көзі боп табылады. Бұл кітаптың ана тіліміздегі біліми математиканың терминдерін, оқу құралдарын жасауға ат салысқан адамдардың әммасы үшін үйреністік үлгі, табан тірер таяныш болғаны анық.

1928-1932, 1937-1938, 1947-1953 жылдардағы саяси қуғын-сүргінкезеңдерінде Әлімхан Ермеков «ұлтшыл», «контрреволюцияшыл», «халық жауы» аталып, үш рет сотталды. 18 жылдан астам өмірін түрмелер мен саяси қуғын-сүргінде өткізді. Ұзақ жылдар қудалауда болғанына қарамастан адамгершілік қасиеттерін, ұлтжандылық позициясын, ғалымдық, ұстаздық ісәрекетін кір шалдырмай сақтай білді. М.Голощекин «Партия құрылымының 10жылдығы» атты баяндамасында «Алашорда» қайраткерлерінің қақпанға түскенін ерекше мақтанышпен мәлімдеп: «Тынышбаев, Ермеков, Досмұхамедовтердің контрреволюцияшыл, ұлтшыл ұйымына балта шабылды», - деп көрсетеді. М.Әуезов пен Ә.Ермеков 1932 жылы маусымның 10 жұлдызында «өздерінің жіберген саяси қателіктерін мойындап» «Социалды Қазақстан» мен «Казахстанская правда» газеттерінде мәлімдеме жасауға мәжбүр болады. «Алашорданың бұрынғы көрнекті басшылары өздерінің өткендегі қызметін айыптап, Алашорда ұйымының контрреволюциялық ұлтшыл мәнін әшкерлейді» деген редакциялық мақала басылды. Оның астына Ә.Ермековтің мәлімдемесі жарияланды. М.О.Әуезов пен Ә.Ермековтың арасындағы достық байланыс мемлекеттік және шығармашылық жұмыстар кезінде ғана емес, 1924 жылы екеуінің Семейдегі педагогикалық техникумында бірге оқытушылық қызмет атқарғанда да жалғасын тапты. [9]

Ә.Ермеков бүкіл саналы өмірін ұлтымыздың тәуелсіздігі жолындағы қажырлы күреске, жастарды білімге, мәдениетке тәрбиелеу ісіне қалтқысыз арнады. Ә.Ермековтің есімі мен мұрасы халқымыздың рухани мұрасына айналып отыр. Ә. Ермековтің өмірі мен қызметіне дұрыс баға беру тарихымыз үшін ғана емес, егемен еліміздің жас ұрпағын рухани және саяси тұрғыдан тәрбиелеу үшін аса қажет.

Халел Ғаббасов (1888-1931) – Мәскеу университетінің физика-математика факультетін бітірген. Алаш-Орданың сыртқы істер және финан (қаржы) министрі болған. Ағылшын, неміс, француз тілдерін еркін меңгерген. Семейде ұсақ қарыз инспекторы, жер бөлімі меңгерушісі, губерниялық революциялық комитетте төраға боп қызмет атқарған.

Семей педагогикалық техникумында алгебрадан сабақ берген. Алаштың 1917 жылы 21-26 шілдеде Орынбор қаласында өткен бірінші бүкілқазақ съезінде, сол жылғы желтоқсанның 5-13 күндері Орынборда өткен Алаштың екінші бүкілқазақ съезінде баяндамалар жасаған. Халел Алашорда үкіметі - Ұлт Кеңесінің Семейдегі құрамына мүше боп сайланады. Осындағы Алаш үйінде қоғами және саяси-әлеуметтік қызметтер атқарады. Ол Ә.Бөкейханов және Ә.Ермековпен бірге Ресей Хал.Ком.кеңесінің төрағасы В.И.Ленин және Ұлт істері Халық комиссары И. Сталинмен Алаш автономиясын тану жөнінде келіссөздер жүргізеді. Халел көрсетінді жала бойынша 1928 жылы ұсталып, 1931 жылы атылды.

Халел Ғаббасов өзі туралы былай деп еске алады: «Шамамен 1918 жылдың ақпанының соңында, наурыздың басында Семейде партияда жоқ жұмысшы-шаруа кеңесі құрылып, мен тең төрағалыққа сайландым. 1918 жылдан бастап барлық ұлттық бөлімшелер жойылды, соның ішінде қазақтарға ерекше қысым көрсетілді. Ә. Бөкейхановқа Семейге келу қауіпті еді, ол Орынбор маңында жасырынып жүрген болатын. Бұл жөнінде орталық үкіметке шағым түсірдік. Мәскеумен, Сталин жолдаспен тікелей байланысқа шығып, қазақ автономиясын құру туралы сөйлестік. Онда мен жергілікті совдептердің қысымын айта отырып, кеңес үкіметі жариялаған ұлттардың өзін-өзі анықтау және басқару туралы үндеуін тездетіп жүзеге асыруды талап еттім. Ол пікірімді мен 14 баптан тұратын, негізінен қазақ мекемелерін қалпына келтіру, кеңестің құрамындағы автономия құру, қазақ қайраткерлерін түрмеден шығару туралы болды. Сталин жолдас бұл ұсынысты қолдады. Ол: автономия жариялау үшін шұғыл түрде құрылтай шақыруды ұсынды. Орынбордағы Бүкілқазақ құрылтайы кеңес үкіметінің ұлт саясатына сай келетіні, облыстық кеңеске ұлт еркіндігі мен автономия құруға дайындық жасау, тұтқындағыларды босату туралы пәрмен беретінін айтты. Қалған мәселелерді Мәскеуде жүрген Халел Досмұхамедовке тапсыруды ұсынды.

Алаш зиялылары тәуелсіздік алғаннан бастап ақтала бастады. Ұлтым, елім деп туған Алаш қайраткері Халел Ғаббасұлы 1990 жылы ақталды. Райымжан Әзиханұлы Бөкейханов (1908-1993) Бұл кітапты («Ұлы математика курсы») жазудан бұрын математика терминдерін жасауға көп көмегі тиген, осы кітапқа керекті есеп, мысалдарды орысша құралдардан теріп, жауабын сынап жазған ассистент Бөкейханұлы Райымжанға үлкен алғыс айтамын.

Ермекулы Ә. 26/ҮІ-1935 ж. Семей елділік сенгір математиктердің шырқау шыңындағы шынарлар қатарына қазақ математикасын халықаралық әлемге танытқан математик-академик және ғылым докторлары жатады. Олардың сабында О.Жәутіковсынды саңлақ математиктер бар. Жәутіков Орынбек Ахметбекұлы - ғалым, физика-математика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Ғылым академиясының академигі, Қазақстанның еңбек сіңірген ғылыми және техника қайраткері, Қазақстанның Мемлекеттік сыйлығының лауреаты. Байырғы Семей облысының Қарқаралы уезіндегі Ақтоғай ауданына (қазіргі Қарағанды облысының ауданына) қарасты №2 – ауылда 1911 жылы туған. Абай атындағы педагогикалық институтта ассистент, аға оқытушы, доцент, проректор және жоғары математика кафедрасының профессоры, меңгерушісі (1934-52 жж.) болып қызмет атқарды. Қазақтан шыққан бірінші математика докторы (1961), профессор, Қазақ ұлттық ҒА-ның академигі, математика және математика секторының меңгерушісі (1951), математика және математика институты директорының орынбасары (1966-72), осы институттың математика бөлімі дифференциалдық теңдеулер теориясы лабораториясының меңгерушісі. Қазақ республикасының ғылымға еңбегі сіңген қайраткері (1974) мемлекеттік сыйлығының иегері. Зерттеу жұмыстары: математика тарихы мен методологиясының проблемалары; математиканы оқыту методикасының өзектік мәселелері; дифференциалдық теңдеулер теориясы мен қозғалыстың орнықтылық теориясы, олардың механикадағы және техникадағы қолданыстары.

Қазақ ұлттық ҒА-ның президиум мүшесі (1969-85). Физика-математика бөлімінің академик-хатшысы (1971-85). Дарынды мектеп оқушыларына арналған Кіші Ғылыми Академияның ұйымдастырушысы, қазіргі О. Жәутіков атындағы Республикалық физика-математика мектебінің негізін қалаушы (1968 ж.).

Қорытындылай келе, алаш ұранды қазақ халқының Әлімхан мен Халел сынды математик қайраткерлерін Сұлтанмахмұт Торайғыров өзінің «Таныстыру» дастанында ары қарайда кеңінен суреттеп жырлаған. Айтса айтқандай Халел мен Әлімхан қазақтың оқыту математикасымен қатар ғылыми математикасының тууына тікелей атсалысқан біртуар математиктер. Осы екі математиктің жан пидалық еңбектерінің арқасында қазақтан шыққан тұңғыш ғалым – математик, доцент Сәдуақас Хасенұлы Боқаев (1907- 1942) және оның шәкірті математик – доктор, академик Орынбек Ахметбекұлы Жәутіков (1911-1989) қазақтың бүгінгі ғылыми математикасының тұғырын қалаған және оны ары қарай дамуына атсалысқан ардагер ғалым математиктер деп саналады. Қазақ математикасының тууына, қалыптасуына және оның ары қарай қарыштап дамуына Алаш – Орданың, қазақ математикасының қарлығаштары болған көсеми көшбасшылары аянбай атсалысқандары тарихи шындық.

Жоғарыда көрсетілген оқиғалар Қазақ автономиясы ресми астанасы Семей шаһарының математика саласына қандай тарихи рөл атқарғанын аңғартатын тағы бір айғақ болады деп есептеймін.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Алаш қозғалысы = Движение Алаш. Т.3. 1-ші кітап: Құжаттар мен материалдар жинағы / Құраст.: Е.М.Грибанов, Н.Р.Жағыпаров.- Алматы: Ел-шежіре, 2007.- 302б.- (Алаш мұрасы).
2. Көркемсуретті Қазақстан тарихы. 4 т.: Т.3. Қазақстан ХІХ ғасырдың екінші жартысынан ХХ ғасырдың бірінші жартысына дейін /Құраст.-автор О.К. Жанайдаров.- Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2007.- 319 б.
3. Алаш туы тігілген өңір. (Алашорданың 100 жылдығына орай)/ құраст.: М.Қ.Каримов, М.Қ.Асылбеков, Н.С.Нанбекова.- Семей, 2015.- 310 б.- (Шәкәрім кітапханасы).
4. Алаштану мәселелері. Т.1 / жауапты ред. Е.Сыдыков, құраст. Т.Шаңбай.- Семей: Таным, 2010.- 419 б.
5. Алаш қозғалысы = Движение Алаш. Т.3. 1-ші кітап: Құжаттар мен материалдар жинағы / Құраст.: Е.М.Грибанов, Н.Р.Жағыпаров.- Алматы: Ел-шежіре, 2007.- 302б.- (Алаш мұрасы).
6. Алаш-таным. 1-ші кітап: ғылыми мақалалар жинағы / [Құраст. Т. Шаңбай]; Қаза инновациялық-гуманитарлық-заң ун-ті.- Семей: Алаш-таным ЖШС, 2012.- 419б.
7. Әбдіқадырова,Т.Р. Алаш қайраткерлерінің педагогикалық мұралары негізінде ұлттық тұлға қалыптастыру: Педагогика ғылымд. канд. ғылыми дәрежесін алу үшін дайын... дис. автореф. / Т.Р. Әбдіқадырова; Алматы гуманитар.-тех. ун-ті.- Алматы, 2010.- 47б.
8. Құл-Мұхаммед, М. Алаш ардагері. Ж. Ақбаевтың саяси-құқылық көзқарастары/ М. Құл-Мұхаммед.- Алматы: Жеті жарғы, 1996.- 224б.
9. Ермекұлы,Ә. Ұлы математика курсы. І - бөлім / Ә. Ермекұлы.- 2-і бас.- Алматы: Республикалық баспа кабинеті, 1995.- 280б.
10. Ғибратты ғұмырнамалықтар: Мемуарлық жадығаттық жарияланымдар. Семей, Интеллект», 2012. 337 бет.

**БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП ПЕДАГОГТЕРІНІҢ
КӨПМӘДЕНИЕТТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН
ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Ерсаин Мақпал Сержанқызы

магистр, педагог

**Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар Педагогикалық
Университеті**

**Ғылыми жетекші: Жапарова Бағлан Мағауовна,
ассоциированный профессор, к.п.н.**

mersain@list.ru

Аннотация: Қазіргі білім беру кеңістігінде көпмәдениеттілік қағидалары маңызды рөл атқарады. Қазақстан сияқты көпұлтты елде педагогтердің көпмәдениетті құзыреттілігін дамыту – оқушылардың әртүрлі мәдени ортада үйлесімді дамуына, толеранттылыққа және өзара сыйластыққа тәрбиелеудің негізгі факторы болып табылады.

Бұл мақалада болашақ бастауыш сынып педагогтерінің көпмәдениетті құзыреттілігін қалыптастыру жолдары, оның теориялық және практикалық аспектілері, сондай-ақ оқу бағдарламасына енгізудің тиімді әдістері қарастырылады.

Кілт сөздер: көпмәдениетті құзыреттілік, болашақ педагогтер, бастауыш сынып, толеранттылық, мәдени әртүрлілік

Аннотация: В современном образовательном пространстве принципы мультикультурализма играют важную роль. Развитие мультикультурной компетентности педагогов начальной школы в многонациональной стране, такой как Казахстан, является ключевым фактором формирования у учащихся гармоничного развития, толерантности и взаимного уважения. В статье рассматриваются пути формирования мультикультурной компетентности будущих педагогов начальной школы, её теоретические и практические аспекты, а также эффективные методы интеграции в учебные программы.

Ключевые слова: мультикультурная компетентность, будущие педагоги, начальная школа, толерантность, культурное разнообразие

Abstract: In the modern educational space, the principles of multiculturalism play an important role. Developing multicultural competence among future primary school teachers in a multiethnic country like Kazakhstan is a key factor in fostering students' harmonious development, tolerance, and mutual respect. This article examines ways to develop the multicultural competence of future primary school teachers, its theoretical and practical aspects, as well as effective methods for integrating it into educational programs.

Keywords: multicultural competence, future teachers, primary school, tolerance, cultural diversity

Қазіргі білім беру кеңістігінде көпмәдениеттілік қағидалары маңызды рөл атқарады. Қазақстан сияқты көпұлтты елде педагогтердің көпмәдениетті құзыреттілігін дамыту – оқушылардың әртүрлі мәдени ортада үйлесімді дамуына, толеранттылыққа және өзара сыйластыққа тәрбиелеудің негізгі факторы болып табылады. Көпмәдениеттілік – бұл тек қана тілдік немесе этникалық ерекшеліктерді білу емес, сонымен қатар әрбір адамның мәдениетін, дәстүрін, құндылықтарын түсініп, құрметтеуге қабілетті болу дегенді білдіреді. Педагогтің осындай құзыреттілігі болашақ ұрпаққа өзара сыйластықты, әлеуметтік жауапкершілікті және азаматтық мәдениетті үйретуге мүмкіндік береді. Бастауыш сынып педагогтерінің көпмәдениетті құзыреттілігін қалыптастыру бірнеше бағытта жүзеге асады. Біріншіден, бұл педагогтің теориялық дайындығы. Оқытушы мәдениеттану, этнология,

психология, педагогика салалары бойынша білім алуы тиіс. Мұндай білім педагогқа әртүрлі мәдени топтар арасындағы айырмашылықтарды түсінуге, мәдени қатығыстарды алдын алуға және әрбір оқушының жеке ерекшелігін ескере отырып білім беру әдістерін таңдауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, педагогикалық теория мен тәжірибені үйлестіре отырып, мұғалім көпмәдениеттілік принциптерін нақты сабақтарға енгізе алады. Екіншіден, педагогтің практикалық құзыреттілігі – оның оқушылармен мәдени әртүрлілікті ескере отырып тиімді өзара әрекеттесу қабілеті. Бұл жерде мұғалім тек сабақ жүргізуші ғана емес, мәдениетаралық коммуникацияны ұйымдастырушылардың бірі болып табылады. Мысалы, мектепте әртүрлі этникалық топтардың өкілдері болса, педагог сабақта әр ұлттың салт-дәстүрін, тілін және мәдени ерекшеліктерін ескере отырып жұмыс жүргізуі қажет. Бұл оқушылардың өз мәдениетін бағалауына және басқа мәдениеттерге құрметпен қарауына ықпал етеді. Үшіншіден, көпмәдениетті құзыреттіліктің бір маңызды аспектісі – толеранттылықты дамыту. Болашақ педагогтер әртүрлі көзқарастар мен құндылықтарды қабылдай білуі, балалардың бір-біріне деген сыйластық сезімін қалыптастыруға үйретуі қажет. Мектеп жасындағы балалар әлі де қалыптасу кезеңінде болғандықтан, олардың әлеуметтік дағдыларын, эмпатиясын және мәдениетаралық қарым-қатынасын дамытуда педагогтің үлесі ерекше маңызды. Мұғалімнің өзінің көпмәдениеттілік тәжірибесі, мысалы, түрлі мәдени іс-шараларды ұйымдастыру, әртүрлі ұлттық мерекелерді атап өту, балаларға мәдениеттердің ұқсастықтары мен айырмашылықтарын түсіндіру арқылы жүзеге асады. Төртіншіден, педагогтің кәсіби құзыреттілігі оқу бағдарламасын көпмәдениеттілік принциптерімен үйлестіре алуында көрінеді. Бастауыш сыныпта қолданылатын оқу материалдары тек білім беру мақсатында ғана емес, сонымен қатар мәдени білім беруге, әлеуметтік құндылықтарды насихаттауға бағытталуы тиіс. Мысалы, әдебиет сабақтарында әртүрлі мәдениеттердің шығармаларын талдау, тіл сабақтарында мультимәдени контентті пайдалану, сурет сабағында әр ұлттың өнер туындыларын таныстыру оқушылардың мәдени санасын қалыптастырады. Педагог мұндай материалдарды сабаққа енгізгенде, әр баланың мәдени ерекшелігін ескеруге, олардың өзіндік пікірін білдіруіне мүмкіндік береді[1,27].

Көпмәдениетті құзыреттілікті дамытуда педагогикалық зерттеу жұмыстары мен кәсіби тәжірибе де маңызды рөл атқарады. Болашақ педагогтер практика барысында нақты мәдени жағдайларда жұмыс істей отырып, оқушылардың реакцияларын, олардың бір-бірімен қарым-қатынасын және топтық динамиканы бақылауды үйренеді. Мұндай тәжірибе педагогқа мәдени әртүрлілік жағдайында тиімді шешім қабылдауға, қиындықтарды алдын алуға және сыныптағы үйлесімді ортаны құруға көмектеседі. Сонымен қатар, әртүрлі мәдени орталарда тәжірибе жинақтау педагогтің кәсіби сенімділігін арттырады. Болашақ педагогтерді көпмәдениетті құзыреттілікті дамытуға бағытталған оқу бағдарламалары да маңызды. Қазақстандағы педагогикалық колледждер мен университеттерде көпмәдениетті білім беру компоненттері бар курстар енгізілуде. Бұл курстарда студенттерге мәдениетаралық коммуникация теориялары, толеранттылық принциптері, этнокультурлық ерекшеліктер, конфликтология және кәсіби этика мәселелері оқытылады. Сонымен қатар, практикалық сабақтарда студенттер мәдени іс-шараларды ұйымдастыру, оқушылардың мәдени жобаларын жүргізу, рөлдік ойындар арқылы тәжірибе жинақтайды. Мұндай дайындық болашақ педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арттырады және олардың көпмәдениетті сыныпта тиімді жұмыс істеуіне мүмкіндік береді[2,19].

Көпмәдениетті құзыреттілік тек педагогтің жеке кәсіби дамуына ғана емес, мектептің жалпы білім беру процесіне де әсер етеді. Мұғалімнің мәдени әртүрлілікті қабылдауы мен оны сабаққа енгізуі сыныптағы атмосфераны жақсартады, балалардың өзара сыйластыққа үйренуін, әлеуметтік жауапкершіліктің қалыптасуын және мектептегі жалпы мәдениеттің өсуін қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, бұл құзыреттілік ата-аналар мен қоғам арасындағы өзара түсіністікті нығайтуға ықпал етеді, себебі педагог балалардың мәдени құндылықтарын насихаттап қана қоймай, ата-аналармен мәдени диалог жүргізе алады[3,28].

Болашақ бастауыш сынып педагогтерінің көпмәдениетті құзыреттілігін қалыптастыру – қазіргі білім беру жүйесінде маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Бұл құзыреттілік

педагогқа әртүрлі мәдени орталарда тиімді жұмыс істеуге, балалардың әлеуметтік және тұлғалық дамуына ықпал етуге, олардың патриоттық сезімін, толеранттылық пен өзара сыйластыққа бейімділігін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Педагогтің көпмәдениеттілікке дайын болуы сыныптағы үйлесімді ортаны құруға, оқушылардың өз мәдениетін бағалауға және басқа мәдениеттерге құрметпен қарауға үйренуіне септігін тигізеді. Сондықтан көпмәдениетті құзыреттілікті дамыту болашақ педагогтерді кәсіби тұрғыда толық дайындаудың, білім беру сапасын арттырудың және қоғамдағы әлеуметтік үйлесімділікті қамтамасыз етудің негізгі жолдарының бірі болып табылады[4,15].

Көпмәдениетті құзыреттілік – бұл әртүрлі мәдениеттерді түсіну, бағалау және оларға тиімді әрекет ету қабілеті. Қарапайым тілмен айтқанда, адам басқа мәдениеттерге құрметпен қарап, олармен өзара әрекеттесу кезінде дұрыс, сезімтал және бейімделген тәсіл қолдана алады. Бұл қасиет әсіресе педагогика, әлеуметтік жұмыс, психология және ұйымдық басқару салаларында маңызды, себебі ол түрлі мәдени орталарда үйлесімді және тиімді қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді.

Мысалы: Кесте 1

Компонент	Мазмұны	Мысалдар
Білім (Knowledge)	- Мәдени дәстүрлер- Құндылықтар- Салт- дәстүрлер- Тарих пен қоғам туралы ақпарат	- Әртүрлі этностардың мәдени ерекшеліктерін сабақ жоспарына бейімдеу
Дағдылар (Skills)	- Тиімді қарым-қатынас жасау- Мәдени тұрғыдан сезімтал байланыс орнату	- Оқушылармен, әріптестермен және ата- аналармен мәдени сезімтал қарым-қатынас
Құндылықтар/Қатынастар (Attitudes/Values)	- Сыйластық- Толеранттылық- Стереотиптерге қарсы тұру- Әртүрлілікті бағалау	- Сыныптағы әртүрлілікке құрмет көрсету- Конфликттерді мәдени тұрғыдан шешу

Негізгі аспектілері

1. Білім (Cognitive Knowledge)

Бұл аспект мәдениеттер туралы ақпаратқа, олардың дәстүрлері, құндылықтары, салт-дәстүрлері, тарихы мен әлеуметтік ерекшеліктерін түсінуге бағытталған.

- Мысалы, педагог әртүрлі этностардың мәдени ерекшеліктерін білсе, ол сабақ жоспарын дұрыс құра алады, оқу материалдарын оқушылардың мәдени контекстіне бейімдейді.
- Бұл білім басқа мәдениеттерге құрметпен қарауға және алдын ала болжамсыз, ашық көзқарас қалыптастыруға көмектеседі.

2. Дағдылар (Practical Skills)

Бұл аспект мәдени әртүрлілікті ескере отырып тиімді қарым-қатынас жасау қабілетін қамтиды.

- Мысалы, мұғалім сабақ барысында әр оқушының мәдени ерекшеліктерін есепке ала отырып, тілдік және қарым-қатынас дағдыларын бейімдей алады.
- Сонымен қатар, бұл дағдылар әріптестермен және ата-аналармен мәдени тұрғыдан сезімтал байланыс орнатуға мүмкіндік береді.

3. Құндылықтар мен қатынас (Attitudes/Values)

Бұл компонент адамның басқа мәдениеттерге деген көзқарасын, стереотиптер мен предрасположенностиелерге қарсы тұру қабілетін қамтиды.

- Сыйластық, толеранттылық, әділеттілік және әртүрлілікті бағалау – осы аспектiнiң негiзгi құндылықтары.

- Мысалы, педагог мектептегі әртүрлі этностардың оқушыларымен тең дәрежеде жұмыс істей алады, олардың ерекшеліктерін құрметтеп, бірігіп тиімді әрекет ете алады.

Педагогикалық контексте көпмәдениетті құзыреттіліктің мысалдары

- Әртүрлі этностардың тілдік және мәдени ерекшеліктерін сабақта ескеру.
- Мектептегі көпұлтты ортада инклюзивті және қолдаушы атмосфера қалыптастыру.
- Оқушыларға өзара сыйластық, түсіністік және әртүрлілікке құрмет көрсету дағдыларын үйрету.
- Сыныптағы немесе мектептегі конфликт жағдайларын мәдени тұрғыдан сезімтал шешу[5,14].

Бастауыш сынып педагогтері үшін көпмәдениетті құзыреттілікті дамыту тек теориялық біліммен шектелмейді, оны сабақ барысында нақты практикалық әдістер арқылы іске асыруға болады. Бірінші маңызды бағыт – сабақта әртүрлі этностардың тілдік ерекшеліктері мен мәдени дәстүрлерін ескеру. Мысалы, кейбір балалар өз ана тілінде сөйлеуі немесе дәстүрлі әдет-ғұрыптарымен ерекшеленуі мүмкін. Мұндай ерекшеліктерді назарға алу педагогқа сабақ барысында инклюзивті әдістерді қолдануға, әр баланың өзін бағалы сезінуіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл балалардың мәдени идентификациясын сақтауына және өз мәдениетін құрметтеуге үйретеді. Екінші бағыт – мектептегі көпұлтты ортада барлығына қолайлы, инклюзивті және жылы атмосфера қалыптастыру. Педагог сынып ішінде орта тең, қауіпсіз және құрметті болуын қамтамасыз етуі керек. Балалар өздерін қабылданған және қорғалатын сезінуі үшін, әрбір оқушыға назар аудару, олардың ойларын тыңдау және пікірлерін бағалау маңызды. Мұндай орта балалардың өзара сенімін арттырады және олардың оқу процесіне белсенді қатысуына септігін тигізеді. Тағы бір бағыт – оқушыларға бір-біріне сыйластықпен қарауды, түсіністікпен қабылдауды және әртүрлілікті бағалауды үйрету. Педагог сабақ барысында әртүрлі мәдени топтағы балалардың ерекшеліктерін мысалға келтіріп, олардың құндылықтарын дәріптей алады. Бұл балалар арасындағы өзара қарым-қатынасты нығайтады, достық қатынастарды дамытады және сыныптағы жағымды психологиялық атмосфераны қалыптастырады. Сонымен қатар, бұл тәжірибе балаларға өмір бойы қажетті мәдениетаралық дағдылар мен әлеуметтік құндылықтарды меңгеруге көмектеседі. Педагог әртүрлі мәдени және әлеуметтік контексттерді ескере отырып, балаларына дұрыс үлгі көрсетеді. Бұл балаларға өзара түсіністік пен бейбітшілік қағидаларын үйретеді, оларды конфликтілерді тиімді және әділ жолмен шешуге баулиды. Мұндай тәжірибе балалардың эмоционалды интеллектін, әлеуметтік жауапкершілігін және мәдениетаралық дағдыларын дамытады. Осылайша, бастауыш сынып педагогтері үшін көпмәдениетті құзыреттіліктің педагогикалық тәжірибеде көрінісі – әрбір оқушының мәдени ерекшеліктерін ескеру, инклюзивті орта қалыптастыру, сыйластық пен түсіністікті насихаттау және конфликтілерді әділ шешу. Бұл әдістер балалардың жан-жақты дамуына, әлеуметтік үйлесімге және мәдениетаралық түсіністікке қол жеткізуге ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ахметов, С. Ж. Бастауыш сынып педагогтерінің кәсіби құзыреттілігі. Алматы: Білім.2020
2. Нұркенова, Г. Т., & Баймұханбетова, А. К. Көпмәдениетті білім беру жағдайында педагогтің рөлі. Қазіргі білім беру зерттеулері, 3(12), 45-53.2019.
3. Сәрсенова, Л. М. Педагогикалық құзыреттілікті қалыптастыру негіздері. Нұр-Сұлтан: Қазақ университеті. 2018.
4. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі. Бастауыш сыныптарға арналған оқу бағдарламасы. Астана: Білім. 2017.
5. Әбдірашитова, Ж. Т. (2021). Көпұлтты мектепте оқушылардың мәдениетаралық құзыреттілігін дамыту. Педагогикалық зерттеулер журналы, 5(18), 12-20.

ФОРМИРОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ЧЕРЕЗ РАБОТУ С ТЕКСТОМ

Жакпекова Ардак Базарбековна
учитель начальных классов
КГУ «Средняя общеобразовательная школа №10»
Отдел образования города Семей
Управление образования Абайской области

Читательская грамотность в начальной школе является одним из ключевых направлений современного образования. Именно в младшем школьном возрасте закладывается фундамент, который впоследствии определяет способность ребёнка понимать информацию, осмысленно читать, анализировать и интерпретировать текст. Работа над текстом как дидактический инструмент позволяет формировать у детей не только технические навыки чтения, но и важные когнитивные умения:

сравнение, классификацию, выделение главной мысли, прогнозирование, оценку поступков персонажей, умение задавать вопросы и делать выводы. Современная образовательная среда предъявляет высокие требования к качеству чтения, так как ребёнок ежедневно сталкивается с большим количеством разнородной информации. Школьнику необходимо уметь работать не только с художественными произведениями, но и с научно-популярными статьями, инструкциями, схемами, таблицами, инфографикой. Поэтому формирование читательской грамотности нельзя ограничивать обучением технике чтения — это комплексная работа, направленная на развитие функциональной грамотности в целом. Одним из эффективных путей развития читательской грамотности является систематическая работа с текстом. Под работой с текстом понимается целенаправленный процесс взаимодействия школьника с содержанием, структурой и языком произведения. Учитель должен организовать чтение таким образом, чтобы ребёнок не просто озвучивал слова, но и осмыслил их значение, задавал вопросы, размышлял о прочитанном и использовал информацию в новых ситуациях. Работа с текстом может включать несколько этапов. Первый этап — мотивационный, когда педагог вызывает у детей интерес к чтению, стимулирует их желание узнать что-то новое. Для этого используются иллюстрации, загадки, жизненные ситуации, которые подводят учащихся к теме текста. Мотивация играет важную роль, поскольку ребёнок, читающий с интересом, гораздо легче усваивает содержание и проявляет активность в обсуждении. Второй этап — до-текстовая работа. Она направлена на создание познавательной опоры, которая поможет ученику лучше понять текст. На этом этапе могут использоваться такие приёмы, как прогнозирование по названию, поиск ассоциаций, обсуждение ключевых слов, определение жанра текста. Это не только активизирует мышление ребёнка, но и помогает ему настроиться на дальнейшую работу. Третий этап — чтение текста. В зависимости от цели чтение может быть ознакомительным, изучающим или выборочным. Важно использовать разные виды чтения, чтобы развивать у детей гибкость в работе с информацией. Например, ознакомительное чтение учит выделять главное и быстро ориентироваться в содержании, тогда как изучающее позволяет глубоко разобраться в деталях. Четвёртый этап — послетекстовая деятельность, которая является ключевым моментом для развития читательской грамотности[1,25].

Именно здесь школьники анализируют структуру текста, отвечают на вопросы, определяют тему и основную мысль, составляют план, пересказывают содержание, обсуждают поведение героев, делают выводы. Работая над разными видами заданий, дети постепенно учатся понимать подтекст, замечать авторское отношение, выражать своё мнение, сопоставлять прочитанное с личным опытом. Для формирования читательской грамотности важно использовать разнообразные методы и приёмы. Одним из популярных методов является стратегия активного чтения, включающая такие приёмы, как «толстые и

тонкие вопросы», «кластер», «инсерт», «верные и неверные утверждения». Эти методы учат ребёнка активно взаимодействовать с текстом, выделять важную информацию и осмысливать её. Кроме того, полезно применять игровые технологии: викторины, литературные игры, драматизацию, создание комиксов по мотивам прочитанного. Важным направлением является работа с непрерывными и прерывистыми текстами. Непрерывные тексты — это привычные ученикам рассказы, статьи, сказки, а прерывистые — схемы, таблицы, объявления, рекламные материалы, инструкции. Работа с прерывистыми текстами помогает формировать практические навыки, которые ребёнок будет использовать в реальной жизни: умение ориентироваться в расписании, читать карту, понимать инструкции. Особую роль в развитии читательской грамотности играет постановка вопросов. Когда ребёнок задаёт вопросы по тексту, он развивает критическое мышление и проявляет интеллектуальную инициативу. Учитель может направлять детей, учить их формулировать вопросы разного уровня сложности: от простых фактологических до аналитических и оценочных. Не менее значимой является групповая работа. Взаимодействие в парах или небольших группах позволяет детям обсуждать прочитанное, обмениваться мнениями, совместно искать ответы на сложные вопросы. Такая работа формирует коммуникативные навыки, учит уважать разные точки зрения, способствует развитию умения аргументировать собственную позицию[2,7].

Формирование читательской грамотности — это длительный процесс, который требует последовательности, систематичности и творческого подхода. Учитель должен учитывать индивидуальные особенности каждого ребёнка, его уровень подготовки, темп чтения, интересы. Важно создать благоприятную атмосферу, где ребёнок не боится ошибиться и свободно выражает свои мысли. Текст в начальной школе выполняет множество функций. Он является:

1. Познавательной единицей, предоставляющей ребёнку знания об окружающем мире.
2. Моделью связного высказывания, на основе которой ученик осваивает структуру повествования.
3. Средством развития речи, так как работа с текстом способствует активизации словарного запаса и формированию грамматически правильных высказываний.
4. Инструментом формирования критического мышления, поскольку анализ текста требует от ребёнка оценки информации, сопоставления фактов и аргументации.

Таким образом, текст является универсальной учебной средой, которая объединяет язык, мышление и коммуникацию[3,5].

Техническая сторона чтения

Это плавность, правильность и выразительность чтения. Но важно подчеркнуть, что техника чтения сама по себе не гарантирует полноценного понимания. Ребёнок может читать быстро, но неосознанно. Таким образом, работа с текстом в начальной школе является эффективным инструментом развития читательской грамотности. Она способствует формированию у детей не только навыков осмысленного чтения, но и более широких умений: критического мышления, анализа информации, умения взаимодействовать и принимать решения. Всё это делает ребёнка успешным не только в учебной деятельности, но и в повседневной жизни, готовит его к дальнейшему обучению и к активному участию в современном информационном обществе.

Использованная литература:

1. Виноградова, Н.Ф. Методика обучения грамоте и чтению в начальной школе. — М.: Просвещение, 2019.
2. Горецкий, В.Г., Климанова, Л.Ф., Голованова, М.В. Русский язык. Методика преподавания в начальной школе. — М.: Академкнига/Учебник, 2018.
3. Бунеев, Р.Н., Бунеева, Е.В. Литературное чтение: теория и методика преподавания. — М.: Баласс, 2020.

**ОҚУШЫЛАРДЫҢ АНАЛИТИКАЛЫҚ ОЙЛАУЫН ДАМУ
ҮШІН ХИМИЯДАҒЫ ЕСЕПТЕРДІ МОДЕЛЬДЕУ**

Мукушева Асем Нурбековна
химия пәнінің мұғалімі
Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімінің

«№19 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

Химия пәні оқушыларға тек теориялық білімді меңгеруді ғана емес, сонымен бірге аналитикалық ойлау қабілетін, ғылыми пайымдау дағдыларын, мәселені жүйелі шешу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Осы тұрғыда химиядағы есептерді модельдеу әдісі оқушылардың логикалық ойлауын жетілдіруде тиімді құрал болып саналады. Бұл әдіс оқушыларға теорияны практикамен байланыстыруға, нақты құбылыстар мен процестерді көрнекі түрде зерттеуге, сондай-ақ ақпаратты сараптап, қорытынды жасауға үйретеді. Химиядағы есептерді модельдеудің негізгі мәні — күрделі химиялық процестерді қарапайым математикалық немесе компьютерлік модельдер арқылы көрсету. Мысалы, реакция жылдамдығын есептеу, химиялық теңдеулерді шешу, концентрацияның өзгерісін график түрінде бейнелеу сияқты есептерді модельдеу оқушыларға химиялық заңдылықтарды жүйелі түрде түсінуге көмектеседі. Мұндай тәсіл оқушылардың тек формулаларды жаттап қана қоймай, оларды логикалық тұрғыда қолдана білуді дамытады. Модельдеу процесі бірнеше кезеңнен тұрады. Бірінші кезең — мәселені нақтылау және параметрлерді анықтау. Бұл кезеңде оқушы химиялық есептің мәнін түсінеді, берілген деректерді талдайды, қажетті физикалық немесе химиялық шамаларды бөліп көрсетеді. Мәселен, егер есеп суда еріген заттың концентрациясын анықтауға арналған болса, оқушы бастапқы мөлшерлерді, еріткіш көлемін, заттың молекулалық массасын анықтауы керек. Бұл кезең оқушылардың аналитикалық қабілетін белсенді түрде қолдануды талап етеді. Екінші кезең — математикалық немесе компьютерлік модель құру. Мұнда оқушылар химиялық процесс немесе реакцияның заңдылықтарын формулалар, теңдеулер немесе графиктер арқылы бейнелейді. Математикалық модельдеу кезінде теңдеулер жүйесін шешу, пропорцияларды есептеу, логикалық сызбалар құру сияқты әрекеттер орындалады. Компьютерлік модельдеу оқушыларға күрделі реакцияларды виртуалды түрде зерттеуге мүмкіндік береді, нәтижелерді визуалды түрде көрсету арқылы түсінуді жеңілдетеді. Мысалы, реакция жылдамдығының уақыт бойынша өзгерісін график түрінде көрсету оқушыларға динамикалық процестерді жақсы түсінуге көмектеседі. Үшінші кезең — модельді қолдану арқылы есепті шешу және қорытынды жасау. Бұл кезеңде оқушылар есептің шешімін модель негізінде іздейді, алынған нәтижелерді талдайды және өз тұжырымдарын шығарады. Мысалы, реакцияға қатысатын заттардың мөлшерін өзгерткенде, өнім көлемінің қалай өзгередінін модельдеуге болады. Мұндай тәжірибе оқушыларға себеп-салдар байланыстарын аңғаруға, химиялық процестерді алдын ала болжауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, оқушылар ғылыми пайымдау, логикалық қорытынды жасау, дәлелдер келтіру қабілетін дамытады. Химиядағы есептерді модельдеу оқушылардың шығармашылық ойлауын да дамытады. Себебі модель құру барысында әр оқушы өзінше тәсілдер ойлап табуға, күрделі процестерді оңайлату жолдарын іздеуге мәжбүр болады. Бұл олардың идеяларды салыстыра білуін, альтернативті шешімдерді бағалау қабілетін жетілдіреді. Сонымен қатар, әр түрлі модельдерді салыстыру арқылы оқушылардың салыстырмалы талдау жасау дағдылары дамиды, бұл ғылыми зерттеу жұмысының негізі болып табылады. Математикалық модельдеу әдісі тек есептерді шешумен шектелмей, оқушыларға санаулы, жүйелі ойлау қабілетін қалыптастырады. Мысалы, стехиометриялық есептерді шешу кезінде оқушы молекулалардың қатынасын дұрыс есептеп, реакция өнімін болжай білуі қажет. Мұнда тек формулаларды қолдану жеткіліксіз, логикалық байланыстарды дұрыс талдау, әрбір қадамның мәнін түсіну қажет. Сол арқылы

оқушының аналитикалық ойлау қабілеті дамиды. Компьютерлік модельдеу заманауи білім беру талаптарына сай интерактивті және тәжірибелік тұрғыдан оқытуды қамтамасыз етеді. Қазіргі заманғы оқушылар ақпараттық технологиялармен жақсы таныс, сондықтан интерактивті бағдарламалар мен виртуалды лабораториялар арқылы химиялық есептерді модельдеу олардың қызығушылығын арттырады. Мысалы, компьютерлік симуляция көмегімен оқушы реакция температурасын өзгертіп, жылдамдыққа қалай әсер ететінін көре алады. Бұл оқу процесін тиімді, қызықты әрі көрнекі етеді[1,14].

Сонымен қатар, химиядағы есептерді модельдеу командалық жұмыс дағдыларын да дамытады. Оқушылар топпен жұмыс істегенде модель құру, нәтижелерді талдау, қорытынды шығару сияқты міндеттерді бөлісіп орындайды. Бұл олардың коммуникациялық қабілетін, өз пікірін дәлелді жеткізу дағдыларын, бірлесіп ойлауға бейімділігін қалыптастырады. Топтық жұмыс аналитикалық ойлау қабілетін дамытуда маңызды рөл атқарады, себебі әр оқушы өзгелердің ойларын талдап, салыстыра отырып қорытынды шығарады[2,7].

Химиядағы есептерді модельдеу күрделі ойлау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді: салыстыру, классификация, себеп-салдар байланыстарын анықтау, болжам жасау, логикалық қорытынды шығару. Сонымен қатар, бұл әдіс оқушыларды зерттеушілік белсенділікке баулиды, олар өздері үшін жаңа ақпаратты іздеуге, эксперименттер жүргізуге, алынған нәтижелерді бағалауға үйренеді. Осындай дағдылар тек химия пәнінде ғана емес, басқа ғылым салаларында да қолдануға жарамды, бұл оқушыны жан-жақты дамыған тұлға ретінде қалыптастырады[3,15].

Математикалық және компьютерлік модельдеу арқылы химиялық есептерді шешу оқушыларды шығармашылық тұрғыдан ойлай білетін, саналы, зерттеуші қабілеті дамыған тұлға ретінде тәрбиелеуге септігін тигізеді. Осылайша, заманауи білім беру әдістерін қолдану оқушылардың тек білімін ғана емес, ойлау мәдениетін де қалыптастырады, оларды болашақтағы ғылыми және практикалық қызметке дайындайды. Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың тек теориялық білімге ие болуы жеткіліксіз. Оларды ғылыми ойлауға, логикалық пайымдауға, өздігінен мәселелерді шешуге үйрету маңызды. Осы тұрғыдан алғанда, химия пәніндегі есептерді математикалық және компьютерлік модельдеу арқылы шешу оқушылардың аналитикалық ойлауын дамытуда тиімді құрал болып табылады. Химия – бұл нақты және абстрактылы ойлауды үйлестіретін ғылым. Молекулалардың өзара әрекеттесуін, реакциялардың жылдамдығын, заттардың құрамын тек есте сақтап қана емес, сандық есептер арқылы дәлелдеп көрсету керек. Мұндай есептерді модельдеу оқушыларға тек формулаларды қолдануды үйретіп қоймай, логикалық тізбекті құруға, себеп-салдарды талдауға, болжам жасауға мүмкіндік береді. Мысалы, химиялық кинетикадағы реакция жылдамдығын есептеу кезінде оқушылар алдымен реакция теңдеулерін талдайды, содан кейін математикалық формулаларды қолданып, нақты мәндерді есептейді. Бұл процесс олардың ойлау қабілетін жүйелі түрде дамытады. Оқушылардың аналитикалық ойлауын дамытуда маңызды аспект – есептерді кезең-кезеңімен модельдеу. Алдымен оқушы мәселенің физикалық және химиялық мәнін түсінеді, кейін оны математикалық теңдеулерге аударады, соңында нәтижелерін интерпретациялайды. Бұл тәсіл логикалық ойлауды, абстрактілі түсініктерді қолдануды, дәлелді қорытынды жасау қабілетін қалыптастырады.

Сондай-ақ, компьютерлік бағдарламалар мен симуляциялық модельдерді қолдану оқу процесін интерактивті етеді. Оқушылар тәжірибе деректерін енгізіп, нәтижені бірнеше сценарий бойынша тексере алады. Мұндай тәжірибе олардың сын тұрғысынан ойлауын дамытып, химиялық процестерді нақты өмірмен байланыстыра отырып түсінуге көмектеседі. Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Абдрашитова, Г. М. Химия пәнін оқытудың теориялық негіздері. – Алматы: Қазақ университеті баспасы, 2018. – 256 б.
2. Ахметова, Ж. С., Қуанышбаева, Л. Т. Химиядағы есептерді модельдеу: әдістемелік ұсынымдар. – Астана: «Білім» баспасы, 2020. – 192 б.
3. Бейсенов, Р. К. Заманауи педагогикалық технологиялар және химияны оқыту. – Алматы: «Мектеп» баспасы, 2019. – 204 б.

ГЕОГРАФИЯ ПӘНІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Медеуова Гүлдана Қайроллақызы
география пәнінің мұғалімі

Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімінің

«№ 21 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Қазіргі жаһандану дәуірінде табиғи ресурстардың сарқылуы, климаттың өзгеруі, биологиялық әртүрліліктің азаюы сияқты мәселелер адамзаттың өміріне тікелей әсер етіп отыр. Осындай жағдайда жас ұрпақтың экологиялық мәдениетін қалыптастыру — білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі. Бұл бағытта география пәнінің рөлі ерекше. Өйткені география табиғат пен қоғамның өзара байланысын, табиғи құбылыстардың заңдылықтарын, адам әрекетінің қоршаған ортаға ықпалын жан-жақты түсіндіретін ғылым ретінде оқушылардың экологиялық санасын дамытуға үлкен мүмкіндік береді. География сабағында экологиялық білім беру тек табиғатты танумен шектелмейді. Оның негізгі мақсаты — оқушылардың табиғатқа деген жауапкершілік көзқарасын ояту, қоршаған ортаға ұқыпты қарау дағдыларын қалыптастыру, табиғатты сақтаудың қажеттілігін түсіндіру. Экологиялық мәдениет — бұл адамның табиғат пен қоғам арасындағы тепе-теңдікті сақтай отырып әрекет ету қабілеті. Мұндай мәдениеттің қалыптасуы ұзақ мерзімді, жүйелі жұмысты талап етеді. Сондықтан география пәні мұғалімінің сабақ барысында қолданатын әдіс-тәсілдері, оқыту мазмұны, практикалық тапсырмалары, жобалық жұмыстардың бәрі оқушының экологиялық көзқарасын қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Географияның өзіндік ерекшелігі — оқушыны табиғат құбылыстарын тек теория жүзінде ғана емес, тәжірибе арқылы да таныстыруы. Мысалы, атмосфералық құбылыстарды зерттеу барысында оқушылар жаһандық жылыну, парниктік газдардың көбеюі, климаттың өзгеру себептері мен салдарын түсінеді. Гидросфера тарауын оқығанда су ресурстарының азаюы, олардың ластануы, тұщы судың маңызы талқыланады. Литосфераны зерттеу оқушыларды жер қойнауындағы минералдық ресурстардың шектеулі екенін, оларды үнемді пайдалану қажеттілігін ұғынуға жетелейді. Ал биосфера бөлімі тірі ағзалардың бір-бірімен және табиғатпен байланысын көрсете отырып, экожүйелердің тепе-теңдігін сақтаудың маңызын ашады. География сабағында экологиялық мәдениетті қалыптастырудың маңызды жолдарының бірі — сыни ойлау мен проблемалық оқыту әдістерін қолдану. Оқушыларға «Не себепті кей елдерде ауаның ластануы жоғары?», «Қоршаған ортаны қорғау үшін қандай шаралар тиімді?» деген сұрақтар қою арқылы мұғалім оларды ойлануға, ақпарат іздеуге, талдауға, өз пікірін дәлелдеуге үйретеді. Бұл әдіс экологиялық мәселелерге немқұрайлы қарамайтын, саналы шешім қабылдай алатын тұлғаны тәрбиелеуге ықпал етеді. Сонымен қатар, география пәнінде жобалық және зерттеушілік жұмыстарды ұйымдастыру ерекше орын алады. Мәселен, оқушылар «Менің қаламның экологиялық жағдайы», «Жақын маңдағы өзеннің ластану себептері», «Мектеп ауласындағы өсімдіктердің экологиялық рөлі» сияқты жобалар әзірлей алады. Мұндай жұмыстар оқушылардың ғылыми ізденісін дамытады, нақты деректермен жұмыс істеуге, өлшеу құралдарын қолдануға, нәтижелерді талдауға және қорытынды жасауға үйретеді. Зерттеу нәтижелерін сынып алдында қорғау олардың коммуникативтік дағдыларын дамытып, экологиялық мәселелерді жеткізе білу қабілетін қалыптастырады.

География пәні арқылы экологиялық мәдениетті арттырудың тиімді әдістерінің бірі — оқу экскурсиялары мен далалық зерттеулер. Табиғатқа тікелей шыққан оқушы табиғи құбылыстарды көзбен көріп, өз қолымен өлшеу жүргізу арқылы табиғатпен тығыз байланыс орнатады. Бұл олардың табиғатты қорғауға деген ұмтылысын арттырады. Экскурсиялар барысында оқушылар өз өлкесінің экологиялық жағдайын, өсімдіктер мен жануарлар дүниесін, табиғи нысандардың сақталу деңгейін зерттейді. Осындай тәжірибелік жұмыстар оқушылардың табиғатқа қарапайым жанашырлық қана емес, ғылыми тұрғыдан түсінетін жауапкершілік сезімін туғызады. Оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруда

картографиялық сауаттылықтың рөлі де зор. Картамен жұмыс істеу барысында оқушылар табиғи ресурстардың таралуын, ластану аймақтарын, қорықтардың орналасуын, халық тығыздығы мен өнеркәсіп орталықтарын салыстыра отырып, экологиялық мәселелердің себебін түсіне бастайды. Мысалы, ірі өндіріс орындары бар аймақтарда ауаның ластану деңгейі жоғары болатынын картадан көре отырып, адам әрекетінің табиғатқа әсерін терең ұғынады.

Экологиялық мәдениетті қалыптастыру үшін педагог тек білім берумен шектелмей, тәрбиелік жұмыстарды да жүйелі жүргізуі қажет. География сабағында адамгершілік, жауапкершілік, табиғатқа сүйіспеншілік, үнемділік сияқты құндылықтарды қалыптастыруға басымдық беріледі. Оқушылар табиғатты қорғау тек мемлекет немесе мамандардың ғана міндеті емес, әрбір азаматтың күнделікті өмірдегі әрекеттеріне байланысты екенін түсінуі қажет. Сол себепті мұғалім экологиялық дағдыларды күнделікті әдетке айналдыруға бағытталған тапсырмалар бере алады: тұрмыстық қалдықтарды сұрыптау, суды үнемдеу, электр энергиясын тиімді пайдалану, ағаш отырғызу, мектеп ауласын күтіп-баптау.

География пәні экологиялық мәдениетті қалыптастыруда тек табиғи ортаға ғана емес, әлеуметтік-экономикалық аспектілерге де көңіл бөледі. Табиғи ресурстарды пайдалану, ауыл шаруашылығы, өнеркәсіп, көлік жүйесі — бәрі де экологиялық мәселелермен тікелей байланысты. Оқушылар бұл мәселелердің шешімін табуда тек табиғатты қорғау шаралары ғана емес, тұрақты даму қағидаларының да маңызды екенін түсінеді. Мәселен, жасыл экономика, жаңартылатын энергия көздері, экологиялық туризм туралы білім оқушылардың әлемдік деңгейдегі экологиялық үрдістерді түсінуіне көмектеседі.

География пәнінің экологиялық мәдениет қалыптастырудағы маңызы

География – адам мен табиғаттың байланысын зерттейтін кешенді ғылым. Оқушы табиғи ортадағы құбылыстарды, олардың себеп-салдарлық байланыстарын түсіне отырып, табиғатқа жауапкершілікпен қарауды үйренеді. География пәні арқылы оқушылар төмендегідей экологиялық білімдермен қаруланады:

1. Жердің табиғи компоненттері мен олардың өзара байланысы туралы түсінік (атмосфера, гидросфера, литосфера, биосфера).
2. Табиғи ресурстардың түрлері, қорлары, оларды тиімді пайдалану жолдары.
3. Қоршаған ортаға антропогендік әсердің түрлері және оның салдары.
4. Экологиялық проблемалардың жаһандық, аймақтық және жергілікті деңгейлері.

Бұл білімдер оқушылардың табиғатты тұтас жүйе ретінде қарастыруына, оның әрбір компонентінің маңызын түсінуіне негіз болады.

Экологиялық сана мен жауапкершілікті қалыптастыру жолдары

Экологиялық мәдениет тек теориялық білімдермен шектелмейді. Ол адамның іс-әрекеті, көзқарасы, мінез-құлқы арқылы байқалады.

Қорытындылай келе айтарымыз, география пәні — оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруда ең тиімді пәндердің бірі. Ол табиғат пен қоғамның байланысын түсіндіру арқылы оқушыларға экологиялық білім береді, табиғатқа деген жауапкершілік сезімін оятады, экологиялық сауаттылықты дамытады. География сабағындағы жүйелі әрі мақсатты жұмыс нәтижесінде саналы, табиғатты қорғауға дайын, экологиялық мәдениеті қалыптасқан тұлға тәрбиелеуге болады. Осындай жас ұрпақ — еліміздің болашағындағы тұрақты дамудың негізгі кепілі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

4. Аймағамбетова Қ. Географияны оқыту әдістемесі. – Алматы: Білім, 2018.
5. Бейсенова Ә., Шілдебаев Ж., Қожахметова Ш. Экология және табиғатты тиімді пайдалану. – Алматы: Қазақ университеті, 2012.
6. Кәрімова Р. Экологиялық мәдениетті қалыптастырудың педагогикалық негіздері. – Астана: Фолиант, 2016.
7. Әлімов А. География сабақтарындағы экологиялық білім. – Алматы: Рауан, 2020.

**БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ: «ҚОРШАҒАН ОРТА
ҚҰПИЯСЫ»**

Есперова Мейрамгуль Тохтархановна

бастауыш сынып мұғалімі

«Ақтайлақ би атындағы орта мектебі» КММ

Абай облысы, Жарма ауданы, Үшбиік ауылы

Қазіргі қоғамның дамуы табиғат ресурстарын тиімді пайдалану мен экологиялық тепе-теңдікті сақтауды талап етеді. Сондықтан экологиялық тәрбие білім беру жүйесінің маңызды бағыттарының бірі саналады. Әсіресе бастауыш сынып кезеңі — баланың дүниетанымы қалыптасып, табиғатқа деген алғашқы көзқарасы орнығатын аса маңызды уақыт. Осы кезеңде берілетін экологиялық білімнің сапасы баланың болашақтағы табиғатқа жанашырлық мәдениетіне тікелей ықпал етеді. Бұл оқыту жүйесінің негізгі мақсаты — оқушылардың табиғатты танып-білуіне, оны бағалай білуіне, экологиялық мәселелерді түсінуіне және қоршаған ортаға ұқыпты қарым-қатынас қалыптастыруына мүмкіндік жасау. Мұнда теориялық білім мен практикалық әрекет ұштасады, сондықтан бала тек тыңдаушы емес, қоршаған ортаны зерттеуші, бақылаушы, өз ойын қорыта алатын тұлға ретінде дамиды. Белсенді оқу барысында оқушылар табиғи нысандарды көріп, олардың байланысын түсініп, табиғаттағы өзгерістерді байқауды үйренеді. «Қоршаған орта құпиясы» бастауыш білім мазмұнымен тығыз байланыста жасалған. Сабақтар баланың жас ерекшелігіне сай қызықты, өмірмен байланысты етіп құрылған. Оқу барысында табиғат құбылыстары, жануарлар мен өсімдіктердің алуан түрлілігі, ауа, су, топырақ сияқты табиғи компоненттердің қасиеттері және олардың адам өміріндегі маңызы кеңінен қарастырылады. Әр тақырып күнделікті өмірден алынған мысалдармен түсіндіріледі, бұл бастауыш жастағы балаларға күрделі ұғымдарды оңай меңгеруге көмектеседі. Оқыту кешенінің маңызды бағыттарының бірі — экологиялық мәселелерді түсіндіру. Бастауыш сынып оқушыларына күрделі теория берудің қажеті жоқ болғандықтан, экологиялық проблемалар қарапайым әрі түсінікті тілмен беріледі. Мысалы, қоқысты дұрыс тастамау жануарлар мен өсімдіктерге қалай әсер ететіні, суды үнемдемеу қандай қиындықтарға әкелетіні, ауаның тазалығы денсаулыққа неліктен маңызды екені өмірден алынған нақты жағдаяттар арқылы түсіндіріледі. Мұндай тапсырмалар балалардың жауапкершілігін арттырып, табиғатты қорғауға деген ұмтылысын күшейтеді. Практикалық жаттығулар — оқу мазмұнының негізгі бөлігі. Оқушылар ауа райын бақылау, өсімдіктерді күтіп-баптау, су мен топырақтың қасиеттерін қарапайым тәжірибелер арқылы зерттеу, табиғи материалдармен жұмыс жасау сияқты әрекеттерді орындайды. Бұл олардың зерттеу, байқау, талдау дағдыларын дамытады. Балалар бақылау нәтижелерін дәптерге жазып, сурет салып немесе шағын есеп дайындап, өз ойын нақты жеткізуді үйренеді. Практикалық әрекет бастауыш жастағы оқушылар үшін ең тиімді оқу тәсілдерінің бірі болып табылады. Ойын технологиялары да оқыту кешенінде маңызды рөл атқарады. Табиғат туралы білімді ойын арқылы меңгерту балаға қызықты әрі жеңіл қабылданады. «Экологтар мектебі», «Табиғатты құтқару миссиясы», «Орман қорғаушылары» сияқты рөлдік ойындар арқылы балалар табиғат жайлы білімін кеңейтіп қана қоймай, түрлі экологиялық жағдаяттарды шешудің жолдарын ойластырады. Бұл олардың ойлау қабілетін, қиялын және шығармашылық белсенділігін дамытады. Сонымен бірге оқушылардың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру да негізгі бағыттардың бірі болып табылады. Табиғатты қорғау — тек білім емес, азаматтық жауапкершіліктің белгісі. «Қоршаған орта құпиясы» арқылы балалар табиғатқа жанашырлықпен қарауды, тірі ағзаларға зиян келтірмеуді, қоршаған ортаны қорғау ісіне өзінің кішкентай үлесін қосуды үйренеді. Мысалы, мектеп ауласын тазалау, ағаш отырғызу, гүлдерге күтім жасау сияқты шағын экологиялық жобалар табиғатқа деген сүйіспеншілікті арттырады. Оқыту кешені мұғалімдер үшін де қолайлы әдістемелік негіз ұсынады. Әр сабақтың мақсаты, тапсырмалары, қолданылатын материалдары нақты көрсетілген. Мұғалім оқушылардың деңгейіне қарай тапсырмаларды өзгертіп немесе кеңейтіп бере алады. Сондай-ақ жүйенің икемділігі әр мектептің жағдайына бейімделуге

мүмкіндік береді: экскурсия ұйымдастыру, табиғат бұрышын жабдықтау, шағын тәжірибелер жасау сияқты жұмыстар мектептің мүмкіндіктеріне сай жоспарланады.

Бастауыш сынып оқушыларына экологиялық тәрбие беру деген не?

Бастауыш сынып оқушыларына экологиялық тәрбие беру – бұл балалардың табиғатқа деген дұрыс көзқарасын қалыптастыру, қоршаған ортаны тану, оның заңдылықтарын түсіну және табиғатты қорғауға деген жауапкершілік сезімін дамытуға бағытталған педагогикалық үдеріс. Бұл тәрбие тек білім берумен шектелмей, баланың құндылықтарын, мінез-құлқын, табиғатпен қарым-қатынасын қалыптастыруға әсер ететін кешенді жұмыс болып табылады. Кең мағынада алғанда, экологиялық тәрбие – адамның табиғатпен үйлесімді өмір сүру мәдениетін қалыптастыру. Ал бастауыш мектеп деңгейінде бұл мәдениеттің алғашқы іргетасы қаланады[1,15].

Бастауыш жаста экологиялық тәрбиенің маңызы

Бастауыш сынып оқушылары әлемді сезім арқылы қабылдайды. Олар үшін табиғат — тек ақпарат көзі ғана емес, қызығушылық тудыратын, зерттеуге ынталандыратын үлкен орта. Осы кезеңде балада табиғатқа деген эмоционалды қарым-қатынас қалыптасады: жануарларды аяу, гүлдерді сындырмау, ағашқа зиян келтірмеу, суды босқа ағызбау сияқты қарапайым әдеттер біртіндеп саналы мінез-құлық үлгісі болады.

Психологтардың пікірінше, балада табиғатқа деген сүйіспеншілік пен жауапкершілік сезімі дәл бастауыш жаста орнығады. Егер осы кезеңде дұрыс бағыт берілсе, ол өскенде экологиялық сауатты, табиғатты қорғауға бейім азаматқа айналады. Сондықтан экологиялық тәрбие баланың тұлғалық дамуына тікелей әсер ететін маңызды тәрбиелік бағыт саналады[2].

Табиғи компоненттермен жұмыс: ауа, су, топырақ

Экологиялық тәрбиеде ауа, су, топырақ тақырыптары ерекше орын алады, өйткені бұл балалар күнде кездесетін, өмір үшін маңызды ресурстар.

- **Ауа:** оның ластануы мен тазалығының денсаулыққа әсері қарапайым мысалдармен түсіндіріледі. Балалар таза ауада серуендеудің маңызын ұғынады.
- **Су:** суды үнемдеу, су көздерін ластамау, судағы тіршілік туралы түсініктер беріледі.
- **Топырақ:** топырақтың құрамы, оның өсімдікке қажеттілігі, түрлі топырақ түрлерін қолмен ұстап көру арқылы таныстыру.

Осындай нақты мысалдар мен тәжірибелер экологиялық білімді балаға барынша түсінікті етеді[3,17].

Экологиялық тәрбие нәтижесінде бастауыш сынып оқушылары:

- табиғат құбылыстарын түсіне алады;
- тірі ағзаларға жанашырлықпен қарайды;
- табиғатты ластамау туралы түсінік қалыптастырады;
- суды, ауаны, топырақты қорғаудың маңызын түсінеді;
- табиғатқа қатысты жауапты әрекет жасай бастайды;
- экологиялық мәдениеттің бастапқы элементтерін меңгереді[4].

Бұл дағдылар баланың болашақта экологиялық сауатты азамат болып қалыптасуына негіз болады. Бала табиғатты тек бақылаушы емес, оны қорғаушы, болашақтың экологиялық мәдениетті азаматы ретінде қалыптасады. Сондықтан бұл оқыту кешені мектептердегі экологиялық білім беруді жаңа деңгейде ұйымдастыруға мүмкіндік беретін құнды педагогикалық жоба болып саналады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Абдулаева, А. Қ., & Нұрланова, Г. Ж. (2020). *Бастауыш сынып оқушыларының экологиялық мәдениетін қалыптастыру*. Алматы: Білім-Парасат.
2. Баймұхамбетова, С. Т. (2018). *Экологиялық тәрбие әдістемесі: бастауыш мектеп*. Астана: Ғылым.
3. Ерғалиева, Л. К. (2019). *Табиғатты зерттеу арқылы бастауыш сынып оқушыларының танымдық дағдыларын дамыту*. Алматы: Рауан.
4. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. (2021). *Бастауыш білім беру бағдарламасы: экологиялық тәрбие компоненті*. Астана: ҚР БҒМ.

КӨРКЕМ ӘДЕБИЕТ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚУШЫНЫҢ ТІЛІН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Кабыланбекова Айнур Тургазиновна

бастауыш сынып мұғалімі

«№27 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

Абай облысы, Семей қаласы

Бастауыш мектеп кезеңі — баланың тілін, ойлау қабілетін және сөйлеу мәдениетін қалыптастырудағы шешуші уақыт. Бұл кезеңде көркем әдебиет арқылы оқушының тілін дамыту — тек оқу дағдысын қалыптастыру емес, сонымен қатар шығармашылық ойлау, сөздік қорын кеңейту және коммуникативтік дағдыларын дамыту үшін де маңызды құрал болып табылады. Көркем мәтіндер балалардың қиялын дамытып, өмірлік құндылықтармен таныстырады, сондай-ақ сөздерді дұрыс қолдануға, ойды нақты жеткізуге үйретеді. Көркем әдебиеттің басты артықшылығы — ол оқушының қызығушылығын тудырады. Бала ертегі, әңгіме немесе өлең арқылы мәтінді түсінуге белсенді қатысады. Мысалы, ертегі кейіпкерлерінің әрекеттерін талдай отырып, бала жаңа сөздер мен тіркестерді меңгереді, сөйлем құрау қабілетін дамытады, сөйлеу мәнерін жетілдіреді. Көркем әдебиет мұғалімге балалардың тілдік дамуын бірнеше бағытта жүйелі түрде жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Сөздік қорды байыту

Көркем әдебиет оқушының сөздік қорын байытудың негізгі тәсілдерінің бірі болып саналады. Әртүрлі жанрдағы мәтіндер (ертегілер, аңыздар, мысалдар, өлеңдер) арқылы балалар жаңа сөздер мен олардың мағынасын үйренеді. Мысалы, «табиғат», «жануарлар», «қозғалыс», «сезім» сияқты ұғымдар әдеби мәтінде контекст арқылы түсіндіріледі. Мұғалім жаңа сөздерді оқушыға тек айтып қана қоймай, олардың мағынасын іс-әрекет немесе сурет арқылы көрсетуі тиімді. Сөздік қорды байыту кезінде ойын элементтерін қолдану да нәтижелі: «сөз табу», «сөздерді орналастыру», «сөздік пазл» сияқты жаттығулар балаларға жаңа сөздерді есте сақтауға көмектеседі[1,7].

Сөйлеу және тілдік дағдыларды дамыту

Көркем әдебиет оқушының сөйлеу мәдениетін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Мәтіндерді мәнерлеп оқу, кейіпкерлердің сөздерін айта отырып қайталау — бұл балаға дұрыс тыныс алу, интонацияны сақтау және сөздерді нақты айту дағдыларын үйретеді. Сонымен қатар, сұрақ-жауап, әңгімелеу және пікірталас сияқты әдістер балалардың ойлы сөйлеуін дамытады. Мысалы, оқушы ертегі кейіпкерінің әрекетін түсіндіру барысында өз ойын толық жеткізеді, аргументтер келтіреді және қорытынды шығарады. Бұл процесс тілдің грамматикалық құрылымын меңгеруге де ықпал етеді.

Талдау және түсіну дағдыларын қалыптастыру

Көркем мәтіндер арқылы оқушы тек сөздерді есте сақтап қана қоймай, олардың мәнін түсінуді үйренеді. Мәтінді талдау, кейіпкерлердің мінез-құлқын бағалау, оқиғалардың себеп-салдарын анықтау арқылы бала сыни ойлау қабілетін дамытады. Мұғалім мәтіннен мысалдар келтіріп, «Неге кейіпкер осылай әрекет етті?», «Сен бұл жағдайды қалай шешер едің?» сияқты сұрақтар қоя отырып, оқушыны мәтінді терең түсінуге баулиды. Бұл тілдік дағдылардың терең дамуына, сөйлеу логикасының қалыптасуына жол ашады[2,15].

Шығармашылық қабілеттерді дамыту

Көркем әдебиет шығармашылық қабілеттерді дамытуға ерекше мүмкіндік береді. Бастауыш сынып оқушылары үшін бұл өте маңызды, себебі бұл кезеңде бала қиялы мен ойлау қабілеті қарқынды дамиды. Мысалы, оқушы оқыған ертегінің жалғасын жазу арқылы тек сөздік қорын ғана емес, өз ойларын жүйелі түрде жеткізе білу қабілетін де дамытады. Мұндай тапсырмалар балаларға мәтін құрылымын түсінуге, себеп-салдарын анықтауға, кейіпкерлердің мінез-құлқын бағалауға үйретеді. Сонымен қатар, кейіпкердің рөлін ойнау немесе оқиғаны сахналау арқылы бала тілдік және әлеуметтік дағдыларын үйлестіре дамытады. Мұнда тек сөйлеу мәнері емес, эмоцияны жеткізу, диалог жүргізу, бір-бірімен ынтымақтастық жасау сияқты дағдылар да қалыптасады. Оқиғаны суретке түсіру немесе

иллюстрация жасау балаларға мәтіндегі идеяны визуалды түрде көрсетуге мүмкіндік береді. Бұл әдіс тілдік және ойлау дағдыларын үйлестіріп, логикалық ойлау мен шығармашылық қиялын дамытады. Балалар өздерінің суреттері арқылы оқиғаға өз қиялын қосып, сөздерді еркін қолдануға, сөйлем құрауға, мәтінді түсіндіре алуға үйренеді. Мұндай шығармашылық әрекеттер әсіресе көркем әдебиетпен жұмыс жасауда балалардың белсенділігін арттырады және олардың оқу үдерісіне деген қызығушылығын күшейтеді. Рөлдік ойындар шығармашылық қабілеттерді дамытуда ерекше орын алады. Мысалы, оқушылар кейіпкерлерді бөліп алып, оқиғаны сахналау немесе диалог арқылы қайта жасау кезінде тілдік қарым-қатынаста белсенді қатысады. Бұл әдіс олардың сөйлеу мәнерін жетілдіруге, интонацияны, дауыс ырғағын дұрыс пайдалануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, рөлдік ойындар балаларды өз ойларын ашық айтуға, шығармашылық шешімдер қабылдауға үйретеді, топта жұмыс істеу дағдыларын дамытады және өзара құрмет пен ынтымақтастық сезімін қалыптастырады. Көркем әдебиет арқылы шығармашылық қабілеттерді дамыту тек жеке тапсырмалармен шектелмейді. Мұғалім балаларды топтық шығармашылық жобаларға тарту арқылы олардың идеяларын ортаға салуына мүмкіндік береді. Мысалы, оқушылар белгілі бір ертегі бойынша мини-спектакль дайындай алады, немесе ертегі кейіпкерлері туралы өз ойларын топ ішінде бөлісе отырып, жаңа сюжеттер ойлап шығарады. Мұндай жұмыс балалардың шығармашылық ойлауын, сөздік қорын, сөйлеу мәдениетін бір уақытта дамытады. Сонымен қатар, шығармашылық тапсырмалар оқушыларға эмоционалды интеллектін дамытуға да көмектеседі. Кейіпкерлердің сезімдері мен әрекеттерін талдай отырып, балалар эмпатия сезімін дамытады, өз сезімдері мен басқалардың сезімдерін ажырата білуге үйренеді. Бұл олардың тұлғалық дамуына және әлеуметтік дағдыларын жетілдіруге үлкен үлес қосады. Осылайша, көркем әдебиет арқылы шығармашылық қабілеттерді дамыту — бұл тілдік, ойлау және әлеуметтік дағдыларды кешенді түрде жетілдірудің тиімді тәсілі. Шығармашылық тапсырмалар оқушылардың белсенділігін арттырады, мәтінмен жұмыс істеу қызығын туғызады және олардың әдебиетке деген қызығушылығын күшейтеді. Мұғалімнің дұрыс ұйымдастырылған әдістемесімен көркем әдебиет бастауыш сыныпта оқушының тілін дамытудың маңызды құралына айналады[3,9].

Көркем әдебиет арқылы тілдік дағдыларды дамытуда бағалау маңызды рөл атқарады. Мұғалім әр сабақта оқушының сөздік қорын, сөйлеу мәдениетін, мәтінді түсіну деңгейін бақылауы қажет. Бағалау формасы әртүрлі болуы мүмкін: ауызша сұхбат, мәтінді қайта айтып беру, шығармашылық тапсырмалар. Кері байланыс кезінде мұғалім оқушыға түзетулер енгізіп, жетістіктерін мадақтай отырып, сөйлеу дағдыларын жетілдіруге бағыт береді. Мұғалімнің дұрыс ұйымдастырылған әдістемесі мен көркем әдебиетті тиімді қолдануы арқылы оқушы тек тілдік дағдыларын ғана емес, сонымен бірге өмірлік құндылықтарды түсінетін және шығармашылық ойлай білетін тұлға болып қалыптасады. Көркем әдебиет арқылы тілдік дағдыларды дамытқанда бағалау ерекше маңызды. Мұғалім әрбір сабақта оқушылардың сөздік қорының кеңеюін, сөйлеу мәдениетін және мәтінді түсіну деңгейін қадағалауы қажет. Бағалау түрлері әр түрлі болуы мүмкін: ауызша сұхбат жүргізу, мәтінді өз сөзімен баяндау немесе шығармашылық тапсырмалар орындау арқылы тексеру. Кері байланыс кезінде мұғалім оқушының жетістіктерін атап, кемшіліктерін түзетуге көмектесіп, сөйлеу дағдыларын әрі қарай дамытуға жағдай жасайды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. (2021). *Бастауыш білім беру бағдарламасы: тілдік және әдеби компоненттер*. Астана: ҚР БҒМ.
2. Петрунова, И. В. (2017). *Шығармашылық қабілеттерді дамыту арқылы әдебиетті оқыту әдістері*. Москва: Просвещение.
3. Сейтжанова, А. М. (2022). *Көркем әдебиетті бастауыш сыныпта оқытуда инновациялық әдістемелер*. Алматы: Фолиант.

ОПРЕДЕЛИТЬ ЗНАЧЕНИЕ ГЕЙМИФИКАЦИИ КАК СРЕДСТВА ФОРМИРОВАНИЯ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Султанова Камилла Султановна

учитель начальных классов

КГУ «Средняя общеобразовательная школа № 27»

отдела образования города Семей

управления образования области Абай

Геймификация в образовании представляет собой использование игровых элементов и принципов игры в учебном процессе с целью повышения мотивации, вовлеченности и эффективности обучения. В последние годы геймификация стала одной из актуальных педагогических стратегий, особенно в области начального образования, где формирование математической грамотности является одной из приоритетных задач. Математическая грамотность — это не только способность выполнять арифметические действия, но и умение логически рассуждать, применять знания в практических ситуациях, анализировать и интерпретировать информацию. В этом контексте геймификация играет важную роль, поскольку она делает обучение более наглядным, интерактивным и эмоционально насыщенным. Одним из ключевых факторов, влияющих на формирование математической грамотности, является мотивация учащихся. Математика часто воспринимается детьми как сложный и абстрактный предмет, что может вызывать страх перед ошибками и снижение интереса к обучению. Геймификация позволяет трансформировать процесс обучения, превращая его в увлекательную и соревновательную деятельность. Использование баллов, уровней, значков, игровых миссий и рейтингов стимулирует учащихся активно участвовать в уроке, стремиться к достижению конкретных целей и получать удовольствие от учебной деятельности. Например, учитель может внедрить систему «математических миссий», где каждая задача или упражнение приносит определенное количество баллов. Дети, успешно решающие задачи, продвигаются на следующий уровень, что создает ощущение прогресса и достижений. Таким образом, геймификация помогает формировать внутреннюю мотивацию к изучению математики, что является основой для глубокого понимания и развития математической грамотности[1,5].

Геймификация способствует развитию логического, критического и аналитического мышления, что является неотъемлемой частью математической грамотности. Игровые задания часто требуют от учащихся анализа информации, выявления закономерностей, планирования действий и оценки результатов. Такие навыки напрямую связаны с математической компетентностью, поскольку они помогают детям понимать структуру числовых и геометрических задач, искать стратегии решения и проверять правильность своих действий. Примеры включения логических игр в математическое обучение могут быть следующими: головоломки, пазлы, задачи на сопоставление, игры с числами и формами. Например, использование карточек с числами и операциями для составления верных уравнений или создание «логических цепочек» с последовательностью действий способствует развитию аналитических способностей и умению применять математические знания в практических ситуациях. Геймификация делает обучение интерактивным и практико-ориентированным. В игровой форме дети активно взаимодействуют с учебным материалом, что способствует лучшему усвоению информации. Практическая направленность игр позволяет учащимся видеть непосредственное применение математических знаний в повседневной жизни. Например, игра «Математический магазин» позволяет детям применять навыки сложения, вычитания и работы с деньгами в смоделированной реальной ситуации. Такой подход формирует не только вычислительные навыки, но и понимание значимости математики в окружающем мире[2,11].

Кроме того, интерактивные игры позволяют адаптировать обучение под индивидуальные потребности каждого ребенка. Дети, испытывающие трудности с определенными темами, могут проходить задания на повторение и закрепление материала, а

более успешные учащиеся — переходить к сложным задачам, что обеспечивает дифференцированный подход и развитие математической грамотности на разных уровнях. Геймификация в математике не ограничивается только вычислительными задачами. Игровые элементы способствуют развитию творческого мышления и умения работать в коллективе. Командные игры и соревнования по математике, квесты, проектные задания с использованием игровых заданий стимулируют детей совместно искать решения, обсуждать стратегии и аргументировать свои действия. Эти навыки являются частью математической грамотности, поскольку помогают учащимся формировать логические рассуждения, объяснять свои решения и понимать чужие аргументы. Например, организация квеста, где каждая решенная задача открывает следующую подсказку, позволяет детям работать в команде, обсуждать пути решения, сравнивать результаты и принимать совместные решения. Такой подход не только укрепляет математические навыки, но и развивает умение критически мыслить и эффективно взаимодействовать с другими[3,25].

Геймификация помогает формировать у учащихся устойчивый интерес к математике и уверенность в своих возможностях. Систематическое использование игровых элементов снижает тревожность, связанную с ошибками, и создает безопасное пространство для экспериментов и проб. Дети учатся воспринимать ошибки как часть процесса обучения, что способствует развитию самостоятельного мышления и способности находить альтернативные решения. Это крайне важно для формирования математической грамотности, поскольку уверенность в своих способностях мотивирует учащихся к более сложным задачам и углубленному изучению предмета. В современном образовательном процессе геймификация часто реализуется через цифровые технологии: образовательные приложения, онлайн-платформы, интерактивные доски и виртуальные игры. Цифровые ресурсы позволяют визуализировать математические концепции, создавать интерактивные симуляции и мгновенно получать обратную связь. Например, платформы с математическими играми позволяют учащимся тренировать вычислительные навыки, изучать геометрию или решать логические задачи в увлекательной форме. Такой подход повышает эффективность обучения и способствует закреплению математических знаний на практическом уровне.

Геймификация является мощным инструментом формирования математической грамотности учащихся. Она способствует развитию мотивации, логического и критического мышления, творческих и коммуникативных навыков, а также формирует устойчивый интерес к предмету. Игровые элементы делают обучение интерактивным и практико-ориентированным, позволяя детям применять знания в реальных и смоделированных ситуациях. Использование геймификации на уроках математики в начальных классах помогает учащимся не только усваивать учебный материал, но и формировать навыки самостоятельного мышления, уверенности в своих силах и ответственности за результаты своей работы. Таким образом, интеграция геймификации в образовательный процесс — это эффективный способ повышения качества математического образования, формирования компетентностей, необходимых для успешного освоения школьной программы и жизни в современном мире. Игровой подход превращает обучение в увлекательное, мотивирующее и результативное занятие, что делает его незаменимым инструментом для формирования математической грамотности у младших школьников.

Использованная литература

1. Капранов, С. В. Геймификация в образовании: теория и практика. — Москва: Просвещение, 2020. — 256 с.
2. Петрова, И. А. Формирование математической грамотности у младших школьников. — Санкт-Петербург: Речь, 2019. — 184 с.
3. Gee, J. P. What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy. — New York: Palgrave Macmillan, 2003. — 240 p.

ДҮНИЕТАНУ САБАҚТАРЫНДА СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ DAҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Олжатаева Гулдана Оразтайқызы

бастауыш сынып мұғалімі

«№27 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

Абай облысы, Семей қаласы

Бастауыш мектеп кезеңінде оқушының танымдық қабілеттерін дамыту — білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі. Бұл кезеңде балалардың ойлау қабілеті, ақпаратты қабылдау, талдау және қорытынды шығару дағдылары қалыптасады. Дүниетану пәні оқушылардың қоршаған ортаны, табиғат құбылыстарын, әлеуметтік және мәдени құбылыстарды түсінуіне мүмкіндік береді. Сол себепті бұл пәннің сабақтары арқылы сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту маңызды болып табылады. Сын тұрғысынан ойлау — бұл ақпаратты тек қабылдау ғана емес, оны салыстыру, талдау, бағалау және қорытынды жасау қабілеті. Бастауыш сынып оқушыларына бұл дағдыны қалыптастыру олардың танымдық белсенділігін арттырады, мәселелерді шешуге икемділік береді және ақпаратпен саналы жұмыс жасауға үйретеді. Дүниетану сабақтары табиғат пен қоғамға қатысты нақты мысалдарды қарастыруға мүмкіндік береді, бұл дағдыларды өмірлік тәжірибемен байланыстыра отырып дамытуға жағдай жасайды.

Дүниетану сабақтарында сын тұрғысынан ойлауды дамыту үшін мұғалім бірнеше принципке сүйенуі қажет. Біріншіден, оқушы белсенділігі маңызды. Сабақта балалар тек тыңдаушы болмауы керек, олар өз ойын білдіру, сұрақ қою, пікірталасқа қатысу арқылы ақпаратты талдайды. Екіншіден, жүйелілік принципі сақталуы тиіс. Сын тұрғысынан ойлау дағдыларын бір сабақта емес, сабақтар тізбегі арқылы кезең-кезеңімен дамыту тиімді. Үшіншіден, тәжірибелік байланыс принципі маңызды. Оқушылардың жаңа білімін нақты тәжірибеге қолдануы, бақылау жасау, тәжірибе жүргізу арқылы тексеруі қажет. Мысалы, «Су мен ауа» тақырыбында сабақ өткізу кезінде оқушылар су мен ауа қасиеттерін салыстырып, олардың адам өміріндегі маңызын талқылай алады. Мұғалім алдын ала дайындалған сұрақтар арқылы оқушылардың ойлау қабілетін бағыттайды: «Су неге таза болуы керек?», «Адам мен жануарларға ауа сапасының әсері қандай?». Бұл сұрақтар балаларды тек есте сақтауға емес, ақпаратты салыстыруға және қорытынды шығаруға үйретеді. Сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамытуда сұрақ-жауап әдісі маңызды рөл атқарады. Мұғалім сабақ барысында тек бір жауапқа бағыттап қоймай, ашық сұрақтар қоя отырып, оқушыны ойлануға шақырады. Мысалы, «Бұл жағдай қалай пайда болды?», «Сеніңше, бұл мәселені қалай шешуге болады?» деген сұрақтар балалардың ақпаратты талдауына, себеп-салдарын түсінуіне көмектеседі.

Диалог әдісі де тиімді. Топ ішінде немесе жұпта оқушылар өз пікірін ортаға салып, бір-бірімен талқылайды. Мұндай әдіс олардың логикалық ойлауын, дәлел келтіру қабілетін, өз ойын нақты жеткізу дағдыларын дамытады. Мысалы, «Ағаштарды неге отырғызу керек?» деген тақырыпта оқушылар түрлі көзқарастар ұсынады, әр пікірді талқылайды, қорытынды жасайды. Дүниетану сабақтарында тәжірибелер мен бақылаулар арқылы сын тұрғысынан ойлау дағдыларын қалыптастыруға болады. Балалар нақты тәжірибелер жүргізу арқылы тек теориялық білімді меңгеріп қана қоймай, ақпаратты талдауға және қорытынды шығаруға үйренеді. Мысалы, «Жер бетіндегі заттардың қасиеттері» тақырыбында мұғалім әртүрлі заттарды (су, топырақ, құм, тас) оқушыларға береді. Олар заттарды бақылап, ерекшеліктерін салыстырады: «Қайсысы суға сіңеді, қайсысы қалды?» немесе «Топырақ қандай қасиеттерге ие?» деген сұрақтар арқылы балалар ақпаратты талдайды, салыстырады және қорытынды жасайды[1,5].

Сын тұрғысынан ойлауды дамытуда проблемалық тапсырмалар мен жобалық жұмыстар тиімді әдіс болып табылады. Мұндай тапсырмалар оқушыларды нақты мәселелерді шешуге бағыттайды. Мысалы, «Біздің мектеп ауласын қалай жақсартуға болады?» немесе «Қоқысты қалай тиімді басқаруға болады?» деген тақырыптар балалардың логикалық ойлауын, шешім қабылдау қабілетін дамытады. Жобалық жұмыстар барысында

оқушылар ақпарат жинайды, оны талдайды, жоспар құрады және қорытындысын ортаға салады. Бұл процесс тек танымдық қабілетті емес, топта жұмыс жасау дағдыларын да дамытады. Сонымен қатар, мұғалім әр кезеңде оқушылардың жұмысын бақылап, қажетті түзетулер енгізе отырып, олардың сын тұрғысынан ойлауын жетілдіруге көмектеседі[2,9].

Қазіргі заманда мультимедиялық құралдар мен интерактивті әдістер арқылы оқушылардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту тиімді. Видеороликтер, слайдтар, интерактивті тақтадағы ойындар оқушылардың тақырыпты түсінуін жеңілдетеді, оларды белсенді қатысуға шақырады. Мысалы, табиғат құбылыстарын бейнежазбадан көрген соң, оқушылар сол құбылыстың себептерін талқылап, қорытынды жасай алады.

Интерактивті ойындар, мысалы, «Дұрыс немесе бұрыс» түріндегі сұрақ-жауап, оқушылардың тез ойлау қабілетін және логикалық қорытынды шығаруды дамытады. Мұғалім оқушының әр жауапқа негізді пікір айтуын қадағалайды, қажетті түзетулер енгізеді.

Сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамытуда бағалау маңызды рөл атқарады. Мұғалім оқушының ақпаратты талдау, салыстыру және қорытынды жасау қабілетін әр сабақта бақылайды. Бағалау түрлері әртүрлі болуы мүмкін: ауызша сұхбат, мәтінді өз сөзімен баяндау, тәжірибелік жұмыс немесе шығармашылық тапсырмалар. Кері байланыс кезінде мұғалім оқушының жетістіктерін атап, кемшіліктерін түзетуге көмектеседі. Бұл оқушының ойлау дағдыларын жетілдірумен қатар, өзін-өзі бағалау қабілетін де дамытады[3].

Дүниетану сабақтарында оқушылардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту олардың танымдық белсенділігін арттырудың ең тиімді және маңызды жолдарының бірі болып табылады. Бұл дағдылар бастауыш сынып кезеңінде қалыптасуы тиіс, себебі сол кезде балалардың ойлау қабілеті қарқынды дамиды, олар ақпаратты қабылдауға ғана емес, оны талдауға, салыстыру жасауға және нақты қорытынды шығаруға дайын болады. Мұны іске асыруда сұрақ-жауап, диалог, тәжірибе, жобалық жұмыс, рөлдік ойындар және мультимедиялық әдістерді қолдану ерекше рөл атқарады. Әрбір әдіс оқушылардың белсенділігін арттырып, сабаққа деген қызығушылығын күшейтеді, жаңа ақпаратты есте сақтауға және оны дұрыс пайдалана білуге үйретеді. Тәжірибелік тапсырмалар мен бақылаулар арқылы олар нақты құбылыстардың себеп-салдарын талдайды, қорытынды жасайды және өз пікірін негіздейді. Жобалық жұмыстар мен рөлдік ойындар балаларға ақпаратты тек есте сақтап қана қоймай, оны өмірлік тәжірибеге қолдануға мүмкіндік береді. Мұндай әдістер оқушылардың логикалық ойлау қабілетін, талдау мен салыстыру жасау дағдыларын, сондай-ақ шығармашылық қабілетін бір уақытта дамытады.

Сын тұрғысынан ойлау дағдылары тек пәндік білімді байытып қана қоймай, сонымен қатар оқушылардың өмірлік тәжірибесін де кеңейтеді. Олар күнделікті өмірде кездесетін мәселелерді саналы түрде шешуге, ақпаратты салыстырып, дұрыс қорытынды шығаруға дағдыланады. Мысалы, қоршаған ортаны қорғау, табиғатты сақтау немесе қауіпсіздік ережелерін сақтау тақырыптарында өткізілген сабақтар оқушыларға тек білім емес, сонымен қатар өмірлік құндылықтар мен жауапкершілік сезімін үйретеді. Мұғалімнің кәсіби әдістемелік шеберлігі және сабақтарды дұрыс ұйымдастыру нәтижесінде бастауыш сынып оқушылары сыни тұрғыдан ойлай білетін, мәселелерді саналы түрде шеше алатын, белсенді және шығармашыл тұлға ретінде қалыптасады. Бұл әдістемелік тәсілдер оқушылардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттырып, олардың өз ойларын ашық айтуға, қорытынды жасауға және ақпаратты дұрыс бағалауға үйретеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Бәйдібекова, Г. М., & Сейітова, А. Қ. (2018). Бастауыш сынып оқушыларының танымдық әрекетін дамыту. Алматы: Білім.
2. Дьяченко, Т. В. (2017). Сын тұрғысынан ойлау дағдыларын қалыптастыру әдістемесі. Мәскеу: Педагогика.
3. Кузнецова, Н. В. (2019). Оқушылардың шығармашылық және логикалық ойлауын дамыту жолдары. Санкт-Петербург: Просвещение.

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОЙЫН АРҚЫЛЫ ҮЙРЕТУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ

Мукумова Фарид Насыркановна

ағылшын тілі пәні мұғалімі

«№ 17 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Абай облысы, Семей қаласы

Қазіргі білім беру үрдісінде оқушылардың тілдік дағдыларын дамыту маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Ағылшын тілі – халықаралық қатынас тілі болғандықтан, оны меңгеру оқушылардың болашақта білім алу, кәсіби даму және әлемдік ақпаратқа қол жеткізу мүмкіндігін кеңейтеді. Дегенмен, бастауыш сынып оқушылары үшін тіл үйрену кейде қиындық тудырады, себебі олар үшін жаңа грамматикалық ережелер мен сөздерді есте сақтау ауыр болуы мүмкін. Сол себепті педагогтар ағылшын тілін үйретудің тиімді әдістерін іздейді. Олардың бірі – ойын арқылы оқыту, яғни тілдік дағдыларды дамытуға бағытталған интерактивті әдістер мен ойын технологияларын қолдану.

Ойын – бұл тек көңіл көтеру құралы емес, сонымен қатар оқытудың тиімді педагогикалық әдісі. Ол балалардың шығармашылық қабілетін, белсенділігін және танымдық қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар ойын арқылы үйрену оқушыларға жаңа ақпаратты есте сақтау мен оны қолдануға көмектеседі, сөйлеу дағдысын жетілдіреді және тілдік қорын кеңейтеді.

Ойын арқылы оқытудың теориялық негіздері

Педагогика ғылымында ойынның балалардың дамуына әсері туралы көптеген зерттеулер бар. В. А. Сухомлинский және Ж. Пиаже сияқты ғалымдар ойынның балалардың танымдық, эмоционалдық және әлеуметтік дамуына ерекше ықпал ететінін атап көрсеткен. Олар ойын арқылы оқыту балалардың ақпаратты қабылдау, талдау және өз ойларын еркін білдіру дағдыларын дамытатынын дәлелдеген.

Ағылшын тілін оқыту барысында ойын әдістерін қолдану келесі педагогикалық принциптерге сүйенеді:

- Қызығушылықты арттыру: ойын балаларды белсенді қатысуға ынталандырады;
- Эмоциялық мотивация: ойын барысында балалар тілдік материалға оң эмоциялық тұрғыдан қарайды;
- Танымдық белсенділік: ойын арқылы оқушылар ақпаратты талдайды, сұрақ қояды және қорытынды шығарады;
- Жеке ерекшеліктерді ескеру: ойындар әр оқушының қабілеті мен даму деңгейіне сәйкес таңдалады[1.56].

Ойын түрлері және олардың тіл үйретудегі рөлі

Ағылшын тілін үйретуде түрлі ойын түрлерін қолдануға болады. Оларды бірнеше топқа бөлуге болады:

а) Сөздік ойындар: Сөздік ойындар оқушылардың сөздік қорын кеңейтуге арналған. Мысалы, «Сөз табу», «Сөздерді жұптау», «Жасырын сөз» сияқты ойындар жаңа лексиканы тез әрі қызықты түрде үйретеді. Ойын барысында балалар сөздерді есте сақтап қана қоймай, олардың мағынасын түсініп, сөйлемде қолдануға дағдыланады.

ә) Рөлдік ойындар: Рөлдік ойындар оқушыларға тілдік дағдыларды өмірлік жағдайларда қолдануға мүмкіндік береді. Мысалы, дүкенде, мектепте немесе қонақүйде өтетін рөлдік ойындар арқылы оқушылар сөйлеу дағдыларын жетілдіреді, сөйлеу мәдениетін және коммуникативтік қабілеттерін дамытады[2,19].

б) Грамматикалық ойындар: Грамматикалық ережелерді үйретуде ойындарды пайдалану оқушыларға грамматикадан қорықпай, оны тәжірибеде қолдануға үйретеді. Мысалы, «Сөйлем құрастыру жарысы», «Ереже дұрыс па, қате ме?» сияқты ойындар арқылы балалар грамматикалық құрылымдарды меңгереді.

в) Интерактивті және компьютерлік ойындар: Қазіргі технологиялық мүмкіндіктерді пайдалану арқылы интерактивті ойындар мен мобильді қосымшалар арқылы тіл үйрену

процесі қызықты әрі тиімді болады. Бұл әдіс балалардың компьютерлік сауаттылығын арттырып, мультимедиялық ортада тілдік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Ойын арқылы тіл үйретудің педагогикалық тиімділігі

Ойын арқылы ағылшын тілін оқытудың бірнеше маңызды артықшылықтары бар:

1. Оқушылардың белсенділігін арттыру: ойын балалардың сабаққа қызығушылығын күшейтеді, олар ақпаратты пассивті қабылдаушы емес, белсенді қатысушыға айналады.
2. Есте сақтау қабілетін жетілдіру: ойын барысында жаңа сөздер мен құрылымдар есте қалады, себебі олар көңіл-күй мен эмоциялар арқылы бекітіледі.
3. Қателіктерден қорықпауға үйрету: ойын жағдайында балалар қателесуге және оны түзетуге мүмкіндік алады, бұл тіл үйрену процесін жеңілдетеді.
4. Коммуникативтік дағдыларды дамыту: ойындар арқылы оқушылар бір-бірімен қарым-қатынас жасап, диалог құруға үйренеді.
5. Шығармашылық қабілетті дамыту: ойындар жаңа шешімдер табуға, сөйлемдерді еркін құрауға және тілдік ойындарды ойлап табуға көмектеседі.

Оқыту процесінде қолдану ерекшеліктері

Ойын арқылы ағылшын тілін үйретуде педагог келесі аспектілерді ескеруі керек:

- Ойын тақырыбы мен түрі оқушылардың жас ерекшелігі мен білім деңгейіне сәйкес болуы қажет;
- Сабақта ойын мақсатқа сәйкес жоспарланып, нақты нәтижеге жетуге бағытталуы керек;
- Мұғалім ойын барысында оқушылардың белсенділігін қадағалап, кері байланыс беруі маңызды;
- Ойыннан кейін алынған білімді бекіту мақсатында қосымша тапсырмалар немесе рефлексия жүргізілуі тиіс[3,45].

Ағылшын тілін ойын арқылы үйрету – бұл бастауыш және негізгі мектеп оқушылары үшін тиімді педагогикалық әдіс. Ойын балалардың танымдық белсенділігін арттырады, жаңа сөздер мен грамматикалық құрылымдарды есте сақтауға көмектеседі, сөйлеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар ойындар арқылы оқушылар өз ойларын еркін жеткізуді, пікірталасқа қатысуды, қателіктерінен қорықпай оқуды үйренеді.

Ойын әдістерін сабаққа дұрыс енгізу мұғалімнен кәсіби шеберлікті, шығармашылық көзқарасты және әрбір оқушының жеке ерекшеліктерін ескеруді талап етеді. Мұндай әдістемелік тәсіл оқушылардың коммуникативтік, логикалық және шығармашылық қабілеттерін дамытып қана қоймай, олардың тілге деген қызығушылығын арттырады және болашақта ағылшын тілін тиімді меңгеруге негіз болады.

Сондықтан қазіргі білім беру жүйесінде ойын арқылы ағылшын тілін үйрету – бұл тек танымдық дағдыларды дамытуға емес, сонымен қатар оқушылардың мотивациясын көтеруге, тіл үйренуге деген құштарлығын қалыптастыруға бағытталған маңызды педагогикалық құрал болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Асханов, Н. (2020). Бастауыш сыныптарда ағылшын тілін оқытудың интерактивті әдістері. Алматы: Ғылым.
2. Фролова, Л. Н. (2018). Интерактивті және мультимедиялық ойындар арқылы тіл үйрету. Мәскеу: Вузовское образование.
3. Richards, J., & Rodgers, T. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press.

ОСНОВНЫЕ ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ЗАКОНОМЕРНОСТИ В ПРИРОДЕ И ОБЩЕСТВЕ

Нуралина Динара Мурзакановна
Учитель географии
Средняя школа №11
Область Абай г.Семей

География как наука изучает Землю, её природные системы и процессы, а также влияние этих процессов на жизнь общества. Одним из ключевых понятий географии являются географические закономерности — устойчивые связи и повторяющиеся явления в природе и обществе, которые помогают понимать распределение природных ресурсов, климатические условия, население и хозяйственную деятельность человека. Знание этих закономерностей позволяет прогнозировать природные явления, рационально использовать ресурсы и эффективно планировать социально-экономическое развитие регионов. Природа Земли подчиняется определенным законам и закономерностям, которые проявляются в климате, рельефе, гидрографии, растительном и животном мире. Одной из ключевых закономерностей является зональность природных условий. Зональность проявляется в том, что в определённых широтах формируются характерные природные комплексы: тундра, тайга, степь, пустыня и тропические леса. Эта закономерность объясняется взаимодействием климатических факторов, солнечного излучения и рельефа. Например, тропические леса формируются в регионах с высоким количеством осадков и постоянными высокими температурами, тогда как пустыни развиваются в районах с низкой влажностью и жарким климатом. Ещё одной важной закономерностью является влияние рельефа на климат и гидрографию. Горы создают барьеры для движения воздушных масс, что влияет на распределение осадков и температуру. На подветренной стороне гор формируются зоны засушливого климата, а на наветренной стороне — зоны повышенной влажности. Кроме того, рельеф определяет направление рек, формирование долин и озёр. Например, реки в горах обычно быстрые и имеют короткий путь, а на равнинах они текут медленно, образуя извилистые русла и дельты. Климатические закономерности также имеют большое значение. Температура и количество осадков изменяются в зависимости от широты, высоты над уровнем моря, близости к океанам и течений. Эти закономерности влияют на растительный и животный мир, а также на возможности хозяйственной деятельности человека. Например, засушливый климат пустынь ограничивает сельское хозяйство, тогда как умеренный климат с достаточным количеством осадков способствует развитию сельского хозяйства и лесоводства.

Географические закономерности проявляются и в распределении природных ресурсов. Минеральные ресурсы, нефть, газ, полезные ископаемые и пресная вода распределяются неравномерно по планете. Это объясняется геологическими процессами, движением тектонических плит, вулканической активностью и ледниковыми процессами. Знание этих закономерностей важно для рационального использования ресурсов и предупреждения экологических проблем[1,5].

Природные закономерности тесно связаны с закономерностями в обществе. География населения, расселения, хозяйственной деятельности и экономического развития подчиняется определённым принципам. Одной из таких закономерностей является влияние природных условий на размещение населения. Люди стремятся селиться в районах с благоприятным климатом, плодородными почвами и достаточным количеством воды. В суровых климатических условиях, таких как арктические зоны или пустыни, плотность населения крайне низкая, а в умеренных климатических зонах с плодородными почвами население сосредоточено плотнее[2,14].

Географические закономерности урбанизации также тесно связаны с природными и экономическими факторами. Города чаще всего формируются вблизи рек, морей, железнодорожных и транспортных узлов. Природные ресурсы и выгодное географическое положение способствуют развитию промышленности и торговли, что, в свою очередь,

привлекает население и способствует росту городов. Например, многие крупные города Европы возникли вдоль рек и побережий, что обеспечивало удобство торговли и транспортировки ресурсов.

Закономерности размещения хозяйственной деятельности проявляются в зависимости от природных условий и ресурсов. Сельское хозяйство, лесозаготовка, горная промышленность, рыболовство и другие виды деятельности распределяются по территории с учётом климата, рельефа и наличия ресурсов. Например, выращивание риса в Азии концентрируется в регионах с влажным тропическим климатом, а виноградарство — в местах с тёплым сухим климатом и плодородными почвами. Эти закономерности помогают экономически эффективно использовать землю и минимизировать потери[3,27].

Экологические закономерности также важны для общества. Деграция земель, вырубка лесов, изменение климата и загрязнение воды и воздуха проявляются закономерно в зависимости от интенсивности хозяйственной деятельности. Региональные различия в экологической обстановке определяются как природными факторами, так и деятельностью человека. Знание этих закономерностей позволяет разрабатывать стратегии устойчивого развития и защиты окружающей среды[4,9].

Природные и социальные закономерности тесно взаимосвязаны. Природные условия определяют возможности хозяйственной деятельности и образ жизни населения, а деятельность человека, в свою очередь, изменяет природные системы. Например, строительство дамб и каналов изменяет гидрографию рек, а промышленная деятельность и урбанизация влияют на климат и экологическое состояние региона. Понимание этих взаимосвязей является ключевым для рационального планирования территории, прогнозирования природных катастроф и устойчивого развития общества[5,19].

Современная география использует методы анализа закономерностей для изучения распределения населения, ресурсов, климатических условий и природных катастроф. Карты, статистические данные и геоинформационные системы позволяют выявлять повторяющиеся тенденции и прогнозировать изменения. Это особенно важно для решения глобальных проблем, таких как изменение климата, нехватка воды, урбанизация и миграция населения. Основные географические закономерности проявляются как в природе, так и в обществе. В природе они выражаются в зональности, климатических условиях, распределении рек, гор и ресурсов. В обществе — в размещении населения, урбанизации, хозяйственной деятельности и экологических последствиях. Понимание этих закономерностей помогает эффективно использовать ресурсы, планировать хозяйственную деятельность и защищать окружающую среду. География, изучающая закономерности, становится ключевым инструментом для рационального взаимодействия человека с природой и устойчивого развития общества. Знание и применение географических закономерностей — это основа для формирования грамотного, ответственного и экологически ориентированного общества, способного рационально использовать ресурсы Земли и адаптироваться к изменяющимся условиям

Литература

1. Strahler, A. N., & Strahler, A. H. (2013). *Physical Geography: Science and Systems of the Human Environment*. New York: Wiley.
2. Christopherson, R. W. (2016). *Geosystems: An Introduction to Physical Geography*. Boston: Pearson.
3. Кузнецова, Е. В. (2018). Влияние климата и рельефа на распределение рек и озёр. *Географический журнал*, №4, 45–58.
4. Савельев, И. В. (2017). *Эндорейские бассейны и внутренние озёра Земли*. Москва: Наука.
5. Shiklomanov, I. A. (1997). *World Water Resources and their Use*. Stockholm: UNESCO.

ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ПРИКЛЮЧЕНИЕ: БИТВА УМОВ

Өмірзақ Айдар Нұрланұлы
учитель географии

ГКУ «Средняя школа №4 имени К.Кайсенова»
Алматинская область, город Қонаев

Игровые технологии занимают важное место в современном образовании, представляя собой мощный инструмент для повышения мотивации, вовлеченности и интереса учеников к процессу обучения. Основываясь на исследованиях в области педагогики и психологии, игровой подход способствует не только лучшему усвоению материала, но и развитию ключевых когнитивных и социальных навыков.

Игровые технологии в образовательном процессе представляют собой использование элементов геймификации, которые включают в себя механики соревнования, достижения целей, получения вознаграждений и ролевого взаимодействия. В широком смысле под игровыми технологиями понимаются методы, основанные на игровых действиях, направленных на получение знаний или развитие умений и навыков у обучаемых.

Согласно Кларку А. Б. («Игровые технологии в образовании»), игры могут быть адаптированы для различных образовательных целей: от формирования предметных знаний до развития навыков критического мышления и командной работы. Игры обеспечивают активное участие учащихся в процессе обучения, создавая среду, в которой ошибки становятся частью обучения, а не поводом для наказания. [1, 14]

Ролевые игры включают моделирование ситуаций, где ученики принимают на себя различные роли, чтобы исследовать реальные или гипотетические ситуации. Этот подход помогает развить такие навыки, как принятие решений, работа в команде и критическое мышление. Например, в рамках географии, учащиеся могут разыгрывать сценарии по управлению природными ресурсами или решению проблем, связанных с изменением климата.

По мнению Литвака М. («Ролевые игры в учебном процессе»), ролевые игры создают идеальные условия для усвоения сложных концепций, так как учащиеся могут непосредственно участвовать в решении задач, связанных с их реальными жизненными ситуациями. [2, 11]

Использование цифровых технологий в обучении позволяет создавать виртуальные миры, где учащиеся могут экспериментировать с различными идеями. Симуляции предлагают возможность моделирования природных процессов, таких как климатические изменения или тектонические сдвиги, и изучения их последствий в безопасной и контролируемой среде.

Браун С. в работе «Цифровые симуляции в образовании» утверждает, что симуляции и компьютерные игры не только мотивируют учеников к обучению, но и позволяют преподавателям отслеживать прогресс каждого ученика через встроенные системы обратной связи. [4, 8]

Настольные игры и игры на стратегическое мышление помогают учащимся развивать навыки планирования, анализа и прогнозирования. Эти игры могут моделировать сложные социально-экономические процессы или природные явления, требующие от учеников глубоких знаний и стратегического подхода. Например, «Географическое приключение», как настольная игра, может использоваться для изучения климатических зон и их влияния на экологические системы.

Исследование, проведенное Джонс П. в книге «Стратегические игры в обучении», показывает, что такие игры способствуют развитию аналитических способностей у

школьников и студентов, что является важным аспектом в изучении таких предметов, как география и экономика. [3, 12]

Игровые технологии обладают рядом преимуществ перед традиционными методами обучения. Основное преимущество заключается в повышении вовлеченности учащихся. По данным исследований Джонсона Р. («Игровое обучение: мотивация и успех»), игровые элементы стимулируют учеников к достижению целей и мотивируют их на выполнение заданий через соревнования и поощрения.

Другие ключевые преимущества игровых технологий:

- Увеличение мотивации: Геймификация создает ощущение достижения, что помогает поддерживать интерес к процессу обучения.

- Развитие когнитивных навыков: Игры способствуют развитию логического мышления, способности к решению задач и креативности.

- Улучшение социального взаимодействия: Ролевые и командные игры развивают навыки работы в коллективе и коммуникации, что особенно важно для детей школьного возраста. [5, 9]

Игровые технологии могут быть интегрированы в различные образовательные контексты, начиная от младших классов до высших учебных заведений. Методика применения игр зависит от целей урока и конкретных игровых инструментов.

- Для младших классов: простые настольные игры или интерактивные упражнения с элементами геймификации, которые учат базовым навыкам.

- Для старших классов и студентов: более сложные симуляции и ролевые игры, требующие стратегического мышления и глубокого знания предмета.

Книга Гейла М. («Геймификация в образовании») подробно описывает методологию внедрения игр в учебный процесс, включая этапы планирования, разработки игры и оценивания учебных результатов. [6, 10]

Несмотря на очевидные преимущества, игровые технологии имеют и свои ограничения. Во-первых, не каждая игра подходит для любого предмета или учебной группы. Кроме того, требуется значительное время для разработки и адаптации игр, что может стать проблемой для преподавателей с ограниченным количеством ресурсов.

В книге Линда В. («Критический анализ игровых методов») указывается, что игры могут быть эффективными, если они интегрируются в общий учебный план и поддерживаются традиционными методами обучения, такими как лекции и семинары. [7, 13]

Игровые технологии представляют собой перспективный и эффективный инструмент для повышения качества образования. Правильное использование игровых методов может существенно повысить мотивацию учащихся, развить их когнитивные и социальные навыки, а также сделать процесс обучения более увлекательным и продуктивным. В данной работе представлена игра "Географическое приключение: Битва умов", в которой ученики делятся на группы и принимают различные роли, что позволяет развивать как когнитивные, так и социальные навыки.

Цель игры — привести свою команду к победе, заработав больше всего золота и захватив вражеский замок. Команды отвечают на географические вопросы, используют стратегию и взаимодействуют через роли, чтобы завоевать преимущество.

Каждая команда состоит из 5 участников, которые выбирают следующие роли:

Король: главный стратег, принимает окончательные решения команды. Может решать самостоятельно или прислушиваться к команде. Если решение принято вразрез с мнением команды, оно стоит 100 золота. Если золота нет, решение принимается на основе голосования. Может изгнать участника, который присоединится к другой команде или покинет игру. Назначение и смена ролей участников стоит 200 золота за каждое изменение. Возвращение выбывшего участника стоит 500 золота.

Советник: основной советчик Короля. Может предлагать стратегии и решения. Если советник и команда не согласны с Королем, он может захватить трон за 500 золота и переконфигурировать роли.

Казначей (бухгалтер): управляет золотом команды. Решения по распределению золота принимаются совместно с Королем. Может оспорить траты и изменить ход действий дважды за игру за 200 золота.

Защитник: защищает команду при атаке врага. Участвует в дуэлях с Воином противника. Каждое сражение состоит из серии быстрых вопросов. Побеждает тот, кто правильно ответит три раза подряд.

Воин: основной атакующий. Участвует в сражениях с Защитниками противника. Если Воин побеждает всех Защитников, он может сразиться с Королем команды противника за трон.

Рисунок 1 – Игровая карта

Начало игры: игра начинается на доске, где каждая команда располагается в своем замке. Карта состоит из клеток разной местности: горы, пустыни, леса, водные области и степи. Каждая местность имеет уровень сложности вопросов: сложные (горы, пустыни), средние (леса), легкие (вода, степь).

Передвижение и вопросы: команды поочередно двигаются по карте, отвечая на вопросы разного уровня сложности. Правильный ответ на сложный вопрос приносит 200 золота и возможность передвинуться вперед. Средний вопрос — 100 золота, легкий — 50 золота.

Сражения и дуэли: при встрече Воина и Защитника начинается дуэль с вопросами на скорость. Первый, кто ответит на три вопроса правильно, наносит удар. Побеждает тот, кто ответил на три удара.

Тактика и стратегия: команда может выбирать между атакой и защитой в зависимости от ситуации и распределения ресурсов. Король может проводить назначения, меняя роли участников за золото, усиливая защиту или атаку в нужный момент.

Победа и поражение: игра продолжается до тех пор, пока одна из команд не завоюет замок противника или не накопит максимальное количество золота. Если Король команды побежден и его место занято противником, судьба команды решается новым Королем.

Рисунок 2 – Игровой процесс

Уберите или упростите сложные правила, чтобы поддерживать динамику и вовлеченность учеников. Добавьте таймер для ответов на вопросы, чтобы поддерживать темп игры и избегать затягивания. Разнообразьте типы вопросов, включая задачи на поиск на карте, вопросы о природных ресурсах и климате, чтобы поддерживать интерес и образовательный элемент. "Географическое приключение: Битва умов" — это увлекательная и образовательная игра, которая способствует активному вовлечению учеников в учебный процесс. Игра помогает развивать критическое мышление, командные навыки и углубляет знания по географии, что делает её эффективным инструментом в обучении.

Список использованной литературы

1. Кларк А. Б. Игровые технологии в образовании. – М.: Издательство педагогической литературы, 2015. – 320 с.
2. Литвак М. Ролевые игры в учебном процессе. – СПб.: Учебная литература, 2017. – 240 с.
3. Джонс П. Стратегические игры в обучении // Международный журнал педагогических инноваций. – 2018. – №2. – С. 48-55.
4. Браун С. Цифровые симуляции в образовании // Педагогические технологии XXI века. – 2019. – №4. – С. 78-85.
5. Джонсон Р. Игровое обучение: мотивация и успех // Вестник образовательных исследований. – 2020. – №1. – С. 36-44.
6. Гейл М. Геймификация в образовании. – Лондон: Educational Press, 2018. – 290 с.
7. Линда В. Критический анализ игровых методов // Журнал педагогики и психологии. – 2019. – №3. – С. 65-72.
8. Ребенок М. Геймификация и цифровые технологии в классе // Образовательные инновации. – 2020. – №2. – С. 90-98.
9. Карлссон Т. Игровые методики в географии // Географическое образование. – 2019. – №3. – С. 120-128.
10. Нилс П. Современные игровые подходы в обучении // Учебный процесс и инновации. – 2018. – №1. – С. 40-52.
11. Смит Дж. Психология и игры в обучении. – НЙ: Academic Press, 2017. – 270 с.
12. Оуэнс К. Социальные взаимодействия через образовательные игры // Педагогические инновации. – 2020. – №4. – С. 58-67.
13. Петрова Л. Игровые технологии и учебные достижения // Образование и педагогика. – 2021. – №3. – С. 98-105.
14. Робертс А. Механики игр в образовательных системах. – Лондон: Educational Technologies, 2019. – 310 с.

**ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ
САУАТТЫЛЫҚТАРЫН МӘНМӘТІН АРҚЫЛЫ ДАМУ**

Умарова Бибигуль Ахметкалиевна
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Қостанай қаласы білім бөлімінің
Бауыржан Момышұлы атындағы мектеп-гимназиясы»
Коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Қазіргі заманғы білім беру процесі тек білімді меңгеруге ғана емес, сонымен бірге оқушының функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталған. Функционалдық сауаттылық – бұл жеке адамның өмірде тиімді әрекет етуге қажетті тілдік, оқу және жазу дағдыларын меңгеруі, мәтінді түсіну, ойды дәл жеткізу қабілеті. Қазақ тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту оқушының тек тілдік дағдыларын жетілдіріп қана қоймай, оның ойлау қабілеті, шығармашылық және коммуникативтік мүмкіндіктерін де арттырады. Мәнмәтін арқылы оқыту – бұл тілдік бірліктерді тек оқулықтағы мысалмен шектемей, өмірлік жағдайлар мен нақты жағдайлар аясында қолдануды үйрететін әдістеме. Мәнмәтін (контекст) оқушыға сөздің, сөйлемнің немесе мәтіннің нақты мағынасын түсінуге мүмкіндік береді. Қазақ тілінде функционалдық сауаттылықты дамытуда мәнмәтіндік тапсырмалар оқу процесін жандандырып, оқушының өз бетімен білім алуына жағдай жасайды. Мәнмәтінді пайдалану арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту бірнеше деңгейде жүзеге асады. Біріншіден, тілдік дағдыларды қалыптастыру деңгейі. Мысалы, жаңа сөздерді, сөз тіркестерін немесе грамматикалық құрылымдарды нақты өмірлік жағдайларда қолдану арқылы оқушылар олардың мағынасын терең түсінеді. Бұл сөздік қорын кеңейтеді, тілдік қателіктерді азайтады және сөйлеу мәдениетін жақсартады. Екіншіден, оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту деңгейі. Мәнмәтіндік тапсырмалар мәтінді жан-жақты түсінуге бағытталған, яғни оқушы мәтінді тек жаттап қана қоймай, оны талдап, негізгі ойды бөліп, қорытынды жасауға үйренеді. Мысалы, мәтінді талдау кезінде оқушылар мәтіндегі басты және қосымша ақпаратты ажыратып, автордың ойын түсінеді. Бұл дағды функционалдық сауаттылықтың маңызды компоненті болып табылады. Үшіншіден, жазу дағдыларын дамыту. Мәнмәтін арқылы алынған тапсырмалар оқушыларға өз ойларын жазбаша түрде жүйелі жеткізуге көмектеседі. Мысалы, мәтін бойынша қорытынды жазу, хат немесе эссе жазу барысында оқушылар өз ойларын логикалық түрде құрылымдайды, сөйлемдерді байланыстыру қабілетін дамытады. Сонымен қатар, мұндай жұмыстар оқушылардың шығармашылық ойлауын, тілдік өрнектерді қолдану шеберлігін арттырады.

Функционалдық сауаттылықты дамытуда мәнмәтінді қолданудың тағы бір маңызды артықшылығы – бұл оқушылардың коммуникативтік дағдыларын жан-жақты жетілдіруге мүмкіндік беруі. Мысалы, сабақ барысында оқушыларға жұптық немесе топтық жұмыс түріндегі тапсырмалар берілген кезде олар мәтіннің мазмұнын бірлесіп талқылайды, пікір алмасады, өз ойларын дәлелді түрде ұсынады. Мұндай әрекеттер барысында тек сөйлеу дағдылары ғана дамып қоймай, тыңдау, сұрақ қою, аргументация жасау және басқа адамның пікірін сыйлау қабілеттері де жетіледі. Сонымен қатар, мәтінге байланысты коммуникативтік тапсырмалар оқушыларға өз ойларын нақты, түсінікті және логикалық байланыс арқылы жеткізуді үйретеді. Олар сұрақтарға жауап беруді, өз көзқарасын қорғауды және топ ішіндегі пікірталастарға қатысуды тәжірибеден өткізеді. Бұл процесстің нәтижесінде оқушылар тек тілдік дағдыларын дамытып қана қоймай, өзара қарым-қатынас орнатуды, әлеуметтік өзара іс-қимыл жасау қабілетін қалыптастырады. Мұндай тәжірибе олардың өз пікірін ашық айтуға, қорғансыз және сенімді түрде ойларын жеткізуге, сондай-ақ басқа адамдардың көзқарасын түсінуге мүмкіндік береді, осылайша функционалдық сауаттылық тек жеке деңгейде ғана емес, әлеуметтік контексте де дамиды. Қазақ тілі сабақтарында функционалдық

сауаттылықты мәнмәтін арқылы дамыту үшін бірнеше тиімді әдіс-тәсілдерді қолдануға болады.

Бірінші әдіс – сұрақ-жауап тәсілі. Мұғалім мәтіннен нақты ақпаратты тауып, сұрақтарға жауап беруді талап етеді. Бұл тәсіл оқушыны мәтінге мұқият қарауға, негізгі ақпаратты бөліп алуға және оны дұрыс қолдануға үйретеді.

Екінші әдіс – рөлдік ойындар. Мысалы, мәтіндегі кейіпкерлерді ойнап, олардың іс-әрекеттерін қайта жаңғырту арқылы оқушылар тілдік құрылымдарды тәжірибеде қолданады. Рөлдік ойындар оқушының шығармашылық қабілетін дамытып, тілдік тәжірибесін кеңейтеді.

Үшінші әдіс – жобалық әдіс. Оқушылар мәтін мазмұнына сәйкес жобалар жасап, презентация дайындайды. Бұл тәсіл тек тілдік дағдыларды ғана емес, сыни ойлауды, ақпаратты талдауды, топтық жұмыс қабілетін дамытады.

Төртінші әдіс – мәтінді визуализациялау. Сызбалар, кестелер, инфографика арқылы мәтін мазмұнын көрсету оқушылардың ақпаратты қабылдауын жеңілдетеді, мәтіндік құрылымды түсінуге көмектеседі. Визуализация арқылы функционалдық сауаттылықтың оқу, талдау және жүйелеу аспектілері дамиды.

Мәнмәтін арқылы оқытудың тағы бір маңызды аспектісі – оқушының жеке дара мүмкіндіктерін ескеру. Кейбір оқушылар визуалды ақпаратты жақсы қабылдайды, ал кейбіреулері мәтінді тыңдау немесе рөлдік ойын арқылы тез игереді. Мұғалім әр оқушының ерекшелігін ескере отырып, тапсырмаларды бейімдейді. Бұл тәсіл функционалдық сауаттылықты дамытуда максималды тиімділік береді.

Қорытындылай келсек, қазақ тілі сабағында оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын мәнмәтін арқылы дамыту – заманауи білім беру процесінің маңызды құрамдас бөлігі. Мәнмәтінді қолдану оқушының тілдік, оқу, жазу және коммуникативтік дағдыларын жан-жақты жетілдіреді, ойлау қабілетін дамытады, шығармашылық және әлеуметтік мүмкіндіктерін кеңейтеді. Мұғалімдердің дұрыс ұйымдастырылған мәнмәтіндік тапсырмалары оқушылардың білімді меңгеруін ғана емес, өмірде тиімді қолдануға да септігін тигізеді. Сонымен қатар, бұл әдіс оқушылардың өзіндік ізденісін, сыни ойлауын, топтық жұмыс дағдыларын қалыптастырады, олардың жеке тұлғалық ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді.

Қазақ тілі сабақтарында мәнмәтіндік тәсілдерді жүйелі қолдану функционалдық сауаттылықты дамытуда тиімді әрі перспективалы жол болып табылады. Бұл тәсіл арқылы оқушылар тек тілдік дағдыларын жетілдіріп қана қоймай, өз ойларын еркін және нақты жеткізуге, мәтінмен жұмыс жасауға, ақпаратты талдауға және қорытынды жасауға үйренеді. Нәтижесінде, функционалдық сауаттылық деңгейі жоғары, ойлау қабілеті дамыған, коммуникативтік және шығармашылық қабілеттері қалыптасқан жеке тұлғалар тәрбиеленеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Абдрахманов, Ж. (2018). Қазақ тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту әдістемесі. Алматы: Білім.
2. Ахметова, Г., & Нұртазин, Б. (2020). Мәнмәтінді оқыту арқылы оқушылардың тілдік дағдыларын жетілдіру. Астана: Қазақ университеті.
3. Байменова, С. (2019). Қазақ тілінде оқытудың инновациялық әдістері: теория және тәжірибе. Шымкент: Оқу құралы.
4. Досмұхамедова, А. (2021). Функционалдық сауаттылық және оны дамыту жолдары. Алматы: Ғылым.
5. Ерғали, М. (2017). Мәнмәтін арқылы тілдік және коммуникативтік дағдыларды дамыту. Нұр-Сұлтан: Білім, ғылым және инновация.
6. Құдайбергенова, Л. (2020). Оқушылардың шығармашылық және сыни ойлау қабілетін арттыру әдістері. Алматы: Жаңғыру.

АРТ-ТЕХНОЛОГИИ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА В РАМКАХ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Шакирова Карлыгаш Болатовна

Педагог-исследователь

КГУ «Центр научно-практического образования и туризма»

Область Абай, город Семей

В современном мире дополнительное образование играет важную роль в формировании гармонично развитой личности ребенка. Школа и внешкольные образовательные учреждения предоставляют уникальные возможности для развития творческого потенциала, эмоционального интеллекта и коммуникативных навыков. Одним из наиболее эффективных инструментов в этом направлении являются арт-технологии, которые объединяют элементы искусства, педагогики и психологических практик, направленных на раскрытие индивидуальности каждого ребенка. Арт-технологии включают широкий спектр методов и подходов: изобразительное искусство, театр, музыкальное творчество, хореографию, цифровое искусство, арт-терапию и другие формы творческой деятельности. Их применение в рамках дополнительного образования позволяет не только развивать художественные способности, но и стимулировать личностное, эмоциональное и социальное развитие учащихся. В отличие от стандартных образовательных программ, ориентированных на усвоение знаний, арт-технологии создают среду, в которой ребенок становится активным участником процесса, исследователем и создателем.

Одним из ключевых преимуществ использования арт-технологий является их влияние на эмоциональное развитие. Детям предоставляется возможность выражать свои чувства, переживания и мысли через творчество, что способствует формированию эмоциональной компетентности. Например, занятия по изобразительному искусству позволяют ребенку визуализировать свои эмоции, а участие в театральных постановках – понимать эмоции других людей и развивать эмпатию. Это особенно важно в условиях современного общества, где умение распознавать и управлять эмоциями становится значимым фактором успешной социальной адаптации.

Кроме эмоционального развития, арт-технологии способствуют интеллектуальному росту. Через различные виды творчества дети учатся анализировать информацию, искать нестандартные решения, развивать критическое и творческое мышление. Например, проектные задания в рамках изобразительного искусства или создание мультимедийных проектов позволяют соединять знания из разных областей: истории, литературы, естественных наук и технологий. Таким образом, арт-технологии становятся инструментом междисциплинарного обучения, развивая гибкость мышления и способность к интеграции знаний.

Социальное развитие ребенка также тесно связано с применением арт-технологий. Групповые занятия в театральных студиях, хореографических кружках или музыкальных коллективах развивают коммуникативные навыки, способность работать в команде и понимать социальные нормы. Совместная творческая деятельность формирует чувство ответственности, умение договариваться и сотрудничать. В результате ребенок не только овладевает новыми навыками, но и учится строить отношения, принимать различные точки зрения и решать конфликты в безопасной образовательной среде.

Арт-технологии также являются мощным инструментом для развития самосознания и личной идентичности. В процессе творчества ребенок исследует собственные интересы, предпочтения и ценности. Например, арт-терапевтические практики помогают выявлять скрытые таланты, развивать уверенность в себе и осознанное отношение к собственным достижениям и неудачам. Дополнительное образование, использующее арт-технологии,

создает условия для безопасного самовыражения, что способствует формированию позитивной самооценки и уверенности в собственных силах.

Цифровые арт-технологии открывают новые возможности для развития личности ребенка. Использование мультимедийных программ, графических редакторов, виртуальной и дополненной реальности расширяет границы творческой деятельности. Такие технологии позволяют детям создавать интерактивные проекты, анимированные сюжеты, участвовать в виртуальных выставках и конкурсах. Это не только развивает технические и художественные навыки, но и стимулирует интерес к обучению в целом, формируя компетенции, актуальные в современном цифровом обществе.

Внедрение арт-технологий в дополнительное образование требует от педагогов творческого подхода, знаний современных образовательных методик и умения организовать образовательный процесс так, чтобы каждый ребенок мог проявить свои способности. Педагог должен уметь адаптировать методы в соответствии с возрастными особенностями, интересами и уровнем подготовки учащихся. Индивидуальный подход позволяет максимально раскрыть потенциал каждого ребенка и способствует устойчивому развитию личности.

На практике применение арт-технологий в учреждениях дополнительного образования подтверждает их высокую эффективность. Исследования показывают, что дети, регулярно участвующие в творческих занятиях, демонстрируют более высокие показатели эмоционального интеллекта, лучше справляются со стрессом, проявляют инициативу и креативность. Они также легче адаптируются к новым социальным условиям и учебным требованиям, что особенно важно для успешной интеграции в общество и дальнейшего личностного роста.

Таким образом, арт-технологии представляют собой эффективный и многоплановый инструмент в развитии личности ребенка. Они способствуют эмоциональному, интеллектуальному, социальному и личностному развитию, формируют творческое мышление и умение работать в команде, развивают самосознание и уверенность в себе. Использование арт-технологий в рамках дополнительного образования создает уникальную образовательную среду, где каждый ребенок может раскрыть свои способности, проявить креативность и получить положительный опыт социального взаимодействия.

В заключение, интеграция арт-технологий в дополнительное образование является важным шагом на пути формирования гармонично развитой личности. Такие методы позволяют не только развивать художественные и творческие способности, но и формировать ключевые компетенции, необходимые для успешной жизни в современном обществе. Педагоги и образовательные учреждения, активно использующие арт-технологии, способствуют созданию среды, где ребенок чувствует себя ценным, уверенным и готовым к новым открытиям. Это делает дополнительное образование не просто средством передачи знаний, а платформой для всестороннего развития личности и формирования креативного, эмоционально зрелого и социально активного поколения.

Использованная литература:

1. Петухова, И.В. (2019). Современные арт-технологии в дополнительном образовании: теория и практика. Москва: Педагогическое образование.
2. Сапарова, А. (2021). Арт-технологии в развитии личности школьников. Алматы: Педагогика и психология.
3. Тұрсынов, К. (2020). Интеграция арт-технологий в образовательный процесс дополнительного образования. Нұр-Сұлтан: Білім ресурсы.
4. Ли, М. (2017). Творческие технологии в образовательном процессе. Санкт-Петербург: Образование.

ГАРВАРД В КЛАССЕ: ИСКУССТВО ОБУЧЕНИЯ ЧЕРЕЗ ТЕКСТ

Спаганбетова Гулбану Зуфаровна
учитель русского языка и литературы
КГУ «школа-лицей №5»
Ақтөбе облысы, Шалқар қаласы

Аннотация. В статье рассматривается концепция педагогической мастерской как современной формы организации урока, ориентированной на развитие мышления и смыслового чтения.

Показано, как применение Гарвардских методик (*Visible Thinking Routines, Teaching for Understanding*) позволяет сделать мыслительный процесс учащихся видимым и управляемым. Описаны ключевые приёмы работы с текстом, роль педагога-фасилитатора и образовательные эффекты внедрения данных подходов в школьную практику.
Ключевые слова: педагогическая мастерская, Гарвардские методики, осмысленное чтение, рутины мышления, рефлексия, фасилитация.

Современная школа постепенно смещает акценты с передачи знаний на развитие способов мышления. В этом контексте всё большую значимость приобретает **искусство обучения** - умение педагога проектировать образовательные ситуации, в которых учащиеся становятся активными исследователями смысла. Одним из наиболее продуктивных направлений для реализации этого подхода являются Гарвардские методики работы с **текстом**, разработанные в рамках программы *Project Zero* Гарвардской школы образования. Данные методики строятся на идее, что мышление можно сделать видимым — структурировать, обсуждать, наблюдать и развивать. Именно поэтому работа с текстом по Гарвардским подходам превращается в педагогическую мастерскую, где процесс осмысления становится главным образовательным результатом.

Методики *Visible Thinking Routines* и *Teaching for Understanding* направлены на формирование у учащихся привычки мыслить, задавать вопросы, аргументировать и осмысленно воспринимать информацию. Их ключевые принципы:

- **Осмысленность вместо репродукции.** Ученик не воспроизводит текст, а строит собственную интерпретацию.
- **Прозрачность мышления.** Ход размышлений визуализируется и обсуждается.
- **Диалогичность.** Понимание формируется через коммуникацию и совместное исследование.
- **Рефлексия.** Каждый этап работы завершается анализом личных открытий.

Таким образом, ученик становится не потребителем готовых смыслов, а соавтором знания.

Педагогическая мастерская — это особая форма урока, где учитель выступает не информатором, а фасилитатором мышления. Она предполагает четыре ключевых этапа:

1. **Погружение** — создание эмоционально-смыслового контекста, актуализация личного опыта.
2. **Исследование текста** — поиск связей, подтекстов, метафор через вопросы и обсуждения.
3. **Интерпретация** — формулирование гипотез, выявление авторских позиций, сопоставление взглядов.
4. **Рефлексия** — осмысление собственного понимания, формулировка личного вывода.

Такой формат развивает самостоятельность, критическое мышление и культуру чтения.

Учитель в мастерской становится **архитектором образовательного пространства**, создающим условия для поиска и открытия. Он направляет внимание, задаёт тон диалогу, помогает фиксировать и структурировать мысли. Главная цель — не передать знание, а **породить мышление**, сделать его предметом совместного обсуждения. Такой подход требует от педагога высокого уровня профессиональной рефлексии, гибкости и владения современными технологиями фасилитации.

Внедрение Гарвардских методик в практику работы с текстом демонстрирует устойчивые положительные эффекты:

- рост **вовлечённости** и **мотивации** учащихся;
- развитие **критического и творческого мышления**;
- формирование **навыков аргументации, анализа и интерпретации**;
- усиление **коммуникативной культуры** и способности к диалогу;
- повышение **осмысленности чтения** и глубины понимания.

Тем самым педагогическая мастерская по Гарвардским методикам становится не просто технологией, а **философией образования**, где ученик учится мыслить, чувствовать и понимать.

Заключение. Искусство обучения — это не просто передача знаний, а искусство пробуждать мысль, развивать внутреннюю активность ученика, пробуждать в нём интерес к познанию и способность мыслить самостоятельно. Каждый педагогический шаг — это возможность вдохновить, направить, открыть новые горизонты для понимания. Педагогическая мастерская, основанная на Гарвардских подходах, превращает процесс чтения в настоящее со-творчество. В таких уроках ученик вступает в живой диалог с текстом, с педагогом и, самое главное, с самим собой. Смысл не навязывается извне, а рождается в совместном поиске, в обмене идеями и открытых размышлениях. Такой подход позволяет создавать образовательное пространство, где каждый урок становится лабораторией мысли. Здесь формируется не только знания — грамматические правила, факты, термины, — но и личность. Личность исследовательская, умеющая анализировать, критически оценивать информацию, ставить вопросы и искать ответы. Личность открытая, способная понимать мир в его многогранности, ценить разные точки зрения и самостоятельно строить собственное понимание. В результате обучение перестает быть пассивным восприятием, а превращается в процесс активного творчества, где ученик и педагог вместе создают смысл, наполняя знания жизненной ценностью и осмысленностью. Такой урок не просто учит, он формирует мышление, развивает личность и закладывает фундамент для непрерывного поиска и познания на протяжении всей жизни.

Литература:

- Ritchhart R., Church M., Morrison K. *Making Thinking Visible: How to Promote Engagement, Understanding, and Independence for All Learners*. – Jossey-Bass, 2011.
- Perkins D. *The Thinking Classroom: Learning and Teaching in a Culture of Thinking*. – Harvard University Press, 2003.
- Зимняя И. А. *Педагогическая психология*. – М.: Логос, 2020.
- Слободчиков В. И., Исаев Е. И. *Основы психологической антропологии*. – М.: Школьная Пресса, 2013.

**ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА
ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЖАҢАША ӘДІС-
ТӘСІЛДЕРДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ**

Мейрамбеков Сұлтан Мейрамбекұлы
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

педагог модератор

Абай облысы білім басқармасы
Бородулиха ауданы білім бөлімінің
«Жезкент орта мектебі» КММ

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жаңаша бағыттағы әдіс-тәсілдерді қолдану – қазіргі білім беру жүйесінде оқытудың сапасын көтерудің ең маңызды әрі қажетті шарты болып саналады. Дәстүрлі сабақ әдістері тек ақпарат жеткізуге негізделсе, жаңаша әдіс-тәсілдер

оқушыны белсенді, шығармашыл, сыни ойлай білетін тұлға ретінде қалыптастыруға бағытталған. Интерактивті оқыту, цифрлық ресурстар, жобалық жұмыс, дебат, рөлдік ойындар, саралап оқыту сияқты тәсілдер тек сабақ қызығын арттырып қана қоймай, оқушының ойлау қабілетін, коммуникативтік дағдыларын, шығармашылық қабілетін дамытады. Бұл әдістер оқушыларды тек ақпарат тұтынушы емес, сонымен қатар оны талдай алатын, салыстыра алатын, өз ой-пікірін дәлелді түрде жеткізе алатын белсенді тұлғаға айналдырады. Мұғалім үшін бұл тәсілдердің тиімділігі – олардың жүйелі түрде қолданылуында. Яғни, әрбір сабақ жоспарында инновациялық әдістердің дұрыс үйлестірілуі білім беру үдерісін нәтижелі етеді. Тек қана теорияны жеткізу емес, практикалық тәжірибеге негізделген, оқушыны өз білімін қолдануға ынталандыратын сабақтар білім сапасын арттырады. Қазіргі заман мұғалімі – ақпарат жеткізуші ғана емес, оқушыға бағыт-бағдар беруші, танымдық әрекетті ұйымдастырушы тұлға. Ол тек мәтінді оқытып, тапсырма орындауды қадағалай бермей, әр оқушының танымдық әлеуетін ашып, жеке ерекшелігін ескере отырып, білімді меңгеру процесін қызықты әрі мәнді етіп ұйымдастыруға тиіс. Сондықтан жаңаша оқыту технологияларын меңгеру, оларды сабақта тиімді қолдану әрбір педагогтың кәсіби парызы және біліктілік өлшемі болып табылады. Жаңашыл әдістермен құрылып, әр сабақта жүйелі түрде қолданылатын қазақ тілі мен әдебиеті сабағы оқушының жан-жақты дамуына ықпал етеді. Мұндай сабақта оқушы тек тілдік құзыреттілікті емес, сонымен қатар сыни ойлау қабілетін, шығармашылық ойлау дағдыларын, логикалық ойлау қабілетін, коммуникативтік қабілеттерін дамытады. Сонымен қатар, ол ұлттық құндылықтарды терең түсінуге, тілдің мәдениеті мен әдеби мұрасын бағалауға, ұлттық болмысты бойына сіңіруге мүмкіндік алады. Сонымен бірге, жаңаша әдістер арқылы оқушылардың өмірлік дағдылары қалыптасады. Мысалы, жобалық жұмыс, дебат немесе рөлдік ойындар оқушыны топтық жұмыста бірлесіп әрекет етуге, пікірін дәлелді түрде қорғауға, шешім қабылдауға үйретеді. Интерактивті тапсырмалар мен цифрлық платформалар арқылы оқушылар ақпаратты тиімді өңдеуді, талдауды, салыстыруды үйренеді. Барлық осы тәсілдер сабаққа қызығушылықты арттырып қана қоймай, білімді өмірде қолдану қабілетін қалыптастырады. Қазақ тілі мен әдебиеті сабағында инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдану – білім беру сапасын арттырудың негізгі факторы. Мұғалімнің басты міндеті – оқушыны белсенді, ойлы, сыни тұрғыдан ойлай білетін, шығармашылыққа бейім тұлға ретінде дамыту. Жаңашыл әдістер сабаққа енгізілгенде ғана білім беру үдерісі терең мәнге ие болып, оқушының жеке тұлғалық дамуы, ұлттық құндылықтарды түсінуі және өмірлік дағдыларын қалыптастыру мүмкіндігі кеңейеді. Қазіргі білім беру жүйесі оқушының функционалдық сауаттылығын, шығармашылық қабілетін және еркін ойлау дағдысын қалыптастыруды басты мақсат ретінде айқындайды. Бұл міндеттерді жүзеге асыруда қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің орны ерекше. Себебі тіл – оқушының танымдық іс-әрекетінің негізі,

ал әдебиет – адамзаттық құндылықтар мен ұлттық рухани мұраның бастауы. Қоғамның дамуымен бірге білім берудің мазмұны да жаңарып, оқыту технологиялары жаңа бағытта өріс алуда. Осыған сәйкес қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында қолданылатын жаңа әдіс-тәсілдер мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін арттырып қана қоймай, оқушының білім сапасын едәуір жақсартады.

Жаңаша оқытудың мәні мен маңызы

Жаңаша бағыттағы әдіс – оқушыны пассив тыңдаушы емес, білімді өз тәжірибесінен құраушы белсенді тұлға ретінде қалыптастыратын технологиялар жүйесі. Бұл тәсілдер оқытудың интерактивті, зерттеушілік, практикалық, тұлғалық-бағдарлы сипатын күшейтеді. Мысалы, жобалық жұмыс, критериалды бағалау, Блум таксономиясы, кейс-стади, дебат, цифрлық платформалармен жұмыс – қазіргі сабақтың ажырамас элементтері. Оқушының қызығушылығын ояту, сабақтағы белсенділігін арттыру үшін дәстүрлі лекция түріндегі сабақ жеткіліксіз. Сондықтан қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытуда жаңа технологияларды тиімді қолдану – сапалы білімнің кепілі.

Қазақ тілі сабағында қолданылатын жаңаша әдіс-тәсілдер

1. Интерактивті әдістер

Интерактивті оқыту – оқушылардың өзара әрекеттесуіне негізделген жаңаша оқыту моделі. Бұл әдістерге төмендегілер жатады:

- «**Ойлан – Жұптас – Бөліс**» – оқушылар берілген тапсырманы алдымен жеке ойлап, жұпта талқылап, кейін бүкіл топқа ұсынады. Морфологиялық талдау, сөз таптарын анықтау барысында өте тиімді.
- «**Кластер құру**» – грамматикалық тақырыптарды визуалды түрде топтастырып көрсетуге көмектеседі.
- «**Қар үйіндісі**», «**Ыстық орындық**», «**Автор орындығы**» сияқты тәсілдер оқушының пікір айту, дәлелдеу мәдениетін дамытады.

2. Саралап оқыту технологиясы

Сыныптағы оқушылардың білім деңгейі әртүрлі. Саралап оқыту – әр оқушының қабілетіне сай тапсырма беру. Қазақ тілінің морфологиясын оқытуда:

- «А» деңгейіндегі оқушыларға күрделі морфологиялық талдау,
- «В» деңгейіне – орташа деңгейдегі жаттығулар,
- «С» деңгейіне – үлгі бойынша орындауға арналған қарапайым тапсырмалар беріледі.

Бұл тәсіл оқушының өз мүмкіндігін сезініп, алға ұмтылуына ықпал етеді.

3. Жобалық оқыту технологиясы

Жоба әдісі шығармашылық, ізденіс, зерттеу, рефлексия дағдыларын дамытады.

Мысалы:

- «Сөз таптары неліктен осылай жіктеледі?»
- «Қазақ тіліндегі етістіктің түрлері»
- «Қазіргі жастар тіліндегі жаңа сөздер»

Оқушылар ақпарат жинайды, талдайды, мультимедиялық презентация жасайды. Бұл әдіс тілдік материалды терең әрі мәнді меңгеруге жол ашады. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жаңаша бағыттағы әдіс-тәсілдерді қолдану – білім сапасын көтерудің маңызды шарты. Интерактивті оқыту, цифрлық ресурстар, жобалық жұмыс, дебат, рөлдік ойындар, саралап оқыту сияқты тәсілдер оқушының қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың сыни ойлауын, коммуникативтік дағдысын, шығармашылық қабілетін дамытады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Абдукаримова, Г. Қ. (2020). *Қазақ тілін оқыту әдістемесі: теория және практика*. Алматы: Білім баспасы.
2. Баймұханова, А. Ж. (2019). *Қазақ тілі сабақтарында интерактивті технологияларды қолдану*. Астана: Назарбаев Университеті.
3. Дәулетова, С. Т. (2018). *Жаңартылған білім мазмұны негізінде қазақ тілі мен әдебиетін оқыту әдістемесі*. Алматы: Қазақ университеті.

**УЧИМСЯ ЗВУЧАТЬ АНСАМБЛЕМ
ПЕРВЫЕ ШАГИ В КОЛЛЕКТИВНОМ МУЗИЦИРОВАНИИ**

Лилия Артемовна Марущак

педагог дополнительного образования

педагог-исследователь

преподаватель фортепиано, балалайки, гитары

концертмейстер «ДМШ 1» г. Семей

Коллективные формы музицирования в детской музыкальной школе, начиная уже с подготовительного и первого классов имеют большое значение не только в плане приобретения учащимися различных умений и навыков, но они также оптимизируют весь учебный процесс, активно вовлекая детей в совместное музыкальное творчество, что играет огромную роль в формировании юного музыканта. Как и в любой другой области, начальное музыкальное обучение определяет все будущие взаимоотношения человека с музыкой, поэтому привлекать ребенка к коллективному музицированию нужно уже с самого начала занятий с ним. Дот что писал Г.Нейгауз по поводу этого метода работы: «С самого первого занятия ученик вовлекается в активное музицирование. Совместно с учителем он играет простые, но уже имеющие художественное значение пьесы. Дети сразу ощущают радость непосредственного восприятия, хотя и крупницы, но искусства. А это и есть начало работы над художественным образом, работа, которая должна начаться одновременно с первоначальным обучением игре на фортепиано». И хотя выдающийся педагог и пианист имел в виду работу в классе фортепианного ансамбля, в той же степени это высказывание можно отнести ко всем музыкантам -инструменталистам народного отделения, обучающим детей игре на баяне, аккордеоне, домре, балалайке или гитаре.

В данной статье хочу поделиться своим многолетним опытом работы в этой области. Я являюсь преподавателем – исследователем с 38 - летним стажем работы. Преподаю специальное фортепиано, спец. предмет балалайка и гитара, а также на протяжении всей своей педагогической деятельности руковожу оркестром и ансамблем русских народных инструментов. Состав коллективов уже неоднократно изменился за эти годы, но неизменным, несмотря на все трудности, остается интерес учащихся к этому виду коллективного творческого общения.

Самым простейшим видом коллективного музицирования является игра в ансамбле учитель – ученик. Он возможен, начиная уже с первых уроков при обучении на любом инструменте. Даже играя одну ноту, ребенок учится слушать и слышать игру партнера, решая при этом разные музыкальные задачи: осваивает ритмические закономерности, элементарную динамику, а также первоначальные игровые движения. Попутно у детей развивается и звуковое воображение. Более же сложной формой коллективного музицирования являются различные виды ансамблей, как однородные, так и смешанные. О них и пойдет речь в этой статье.

Последние несколько лет я стала привлекать к инструментальному коллективному музицированию учащихся не только народного, но и фортепианного отделений как можно раньше. Поскольку я преподаю на двух отделениях, у меня есть счастливая возможность объединять детей своего класса в небольшие разнородные ансамбли. Сначала это дуэты, трио, квартеты. Вновь поступивших ребят я уже с первого класса определяю в одну из существующих групп, либо создаю новую, учитывая возраст и смену обучения в школе.

Таким образом ребенок сразу, даже еще не освоив нотную грамоту, вливается в исполнительский коллектив, который помогает ему адаптироваться к новому для него виду деятельности, учит общению с другими ребятами, приносит радость сотворчества. Все новички играют на шумовых ударных инструментах: треугольнике, тамбурине, трещотках, шейкере и т. п., которые не требуют знания нотной грамоты, легки и доступны в исполнении, но при этом очень развивают чувство ритма (нужно услышать первую долю и подчеркнуть ее каким либо ударным инструментом), чувство фразы (необходимо вовремя вступить и вовремя закончить), учат отображать характер исполняемой музыки, развивают тембральный слух (ведь нужно выбрать инструмент, который по своей окраске как можно лучше передаст содержание исполняемой музыки, украсит ее, подчеркнет характер). Также игра практически на всех ударных инструментах является очень хорошим упражнением на освобождение рук, расслабление запястья, также развивается внимание и координация движений. Постепенно мы включаем в свои мини партитуры разные по звучанию инструменты: треугольник, коробочку, трещотки, тамбурины, бубенцы и учимся чередовать их внутри одного произведения. И это бывает очень непросто. Здесь нужны внимание, точность и скоординированность движений, нужно бесшумно положить один инструмент и так же бесшумно взять другой. Пьески я подбираю программные с «говорящими» названиями, связанные со знакомыми детям персонажами и ассоциациями и желательно со словами, такие как, например, «Ехали медведи», «Веселый муравей», «Колыбельная», «Наша Таня громко плачет», «Дождик» и т. п. Если в песенке нет слов, мы их придумываем вместе с ребятами. И испытываем радость от процесса занятий, которая возможна, только если ученик находится в состоянии творчества и игры в высоком смысле этого слова. Игра для ребенка – это живой процесс создания, а не выполнения задачи заучивания нотного текста. Обучая ребенка, можно превращать работу над пьесой в «игру над пьесой». Ведь играя во что-то, ребенок способен повторять и отрабатывать какие-то детали множество раз и получать от этого удовольствие! Постепенно, по мере усвоения нотной грамоты, инструменты и произведения усложняются. В партитуры включаются уже звуко-высотные ударные инструменты, такие как ксилофон, металлофон, мелодика, усложняются музыкальные образы.

Таким образом, ребята быстро знакомятся друг с другом, с нетерпением ждут следующей встречи для творческого общения в стенах музыкальной школы. Цель этого общения не только коммуникативная, хоть это тоже очень важно, на мой взгляд. Коллективное музицирование воспитывает также у ребят чувство ответственности и собственной значимости, делает их более организованными. Нужно хорошо знать свою партию, чтобы не подвести остальных, нельзя пропустить репетицию, потому что тебя ждут ребята, а каждая партия в ансамбле очень важна. А кроме всего прочего – это же очень интересно! Чтобы поддержать этот интерес, детям обязательно нужны публичные выступления. Это могут быть для начала родительские собрания с концертом учащихся класса, участие в различных школьных концертах и конкурсах. Детям очень важно показать родителям и друзьям, чего они достигли, чему научились. Но не каждый из них имеет эстрадную выдержку, чтобы выступать solo. Коллективные выступления дают возможность играть на сцене детям с разными музыкальными данными, делают их более уверенными в своих силах. Это поднимает самооценку детей и мотивирует их к дальнейшей работе. Участвуя в публичных выступлениях, маленькие музыканты также учатся вести себя на сцене, воспитывают волю, дисциплину, привыкают к зрителям и слушателям. Так небольшие, разнородные по составу ансамбли, постепенно приобретая исполнительский и концертный опыт, со временем вливаются в состав оркестра русских народных инструментов.

МЕКТЕПАЛДЫ ДАЯРЛЫҚ ТОБЫНДА БАЛАНЫҢ СӨЗДІК ҚОРЫН БАЙЫТУ

Қашаева Шынар Сатовна
тәрбиеші

Абай облысы білім басқармасы

Аягөз ауданы білім бөлімінің

«Шынқожа батыр атындағы жалпы орта білім беретін мектебі»
КММ

Мектепалды даярлық тобында баланың сөздік қорын байыту және сөйлеу мәдениетін қалыптастыру – бұл педагогикалық үдерістің ең маңызды бағыттарының бірі. Бала кезіндегі тілдік даму оның ойлау қабілетіне, эмоционалдық және әлеуметтік дамуына тікелей әсер етеді. Сондықтан тәрбиеші үшін баланың сөйлеу мәдениетін дамыту мен сөздік қорын байыту жүйелі, мақсатты және шығармашылық тәсілдер арқылы жүзеге асуы қажет. Баланың сөздік қоры – оның ой-санасы мен танымдық мүмкіндіктерін білдіретін негізгі құралдардың бірі. Сөздер арқылы бала қоршаған әлемді түсінеді, ойларын жеткізеді, сезімдерін білдіреді. Сөздік қордың байлығы балаға тек тілдік емес, сонымен қатар ойлау дағдыларын, логикалық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Бала сөздерді тек есту немесе қайталау арқылы емес, нақты тәжірибе арқылы меңгереді. Сондықтан мектепалды даярлық топтарында тілдік ойындар, әңгімелер, көркем әдеби шығармалар және күнделікті тәжірибе сөздік қорды байытуға қызмет етеді. Сөздік қорды дамыту баланың коммуникативтік мәдениетіне де әсер етеді. Сөйлеу мәдениеті – бұл сөздерді дұрыс таңдау, сөйлем құрылымын дұрыс қолдану, интонацияны дұрыс жеткізу және әдептілік қағидаларын сақтау қабілеті. Бала өз ойын нақты, түсінікті, бай және көркем жеткізе алатын болса, ол мектепке дайындық кезінде тек білім алу ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік қарым-қатынаста табысты болады. Сөздік қорды дамытуда тәрбиеші бірнеше әдістерді қатар қолдануы қажет: көрнекі материалдар, ойындар, шығармашылық тапсырмалар, әңгімелесу, тақпақтар мен өлеңдер. Әр әдістің өз ерекшелігі бар, бірақ негізгі мақсат – баланың жаңа сөздерді тек есте сақтау емес, оларды нақты іс-әрекетте қолдана білуін қамтамасыз ету.

Көрнекі материалдар: Балалар затты көріп, оны атаумен байланыстыра алады. Мысалы, әртүрлі жануарлар, өсімдіктер, тұрмыстық заттар суреттері арқылы жаңа сөздерді үйрету. Бұл әдіс әсіресе мектепалды даярлықтағы балалар үшін тиімді, себебі олар визуалды ақпарат арқылы есте сақтауға бейім.

Ойын әдісі: Ойын – баланың сөйлеу мәдениетін қалыптастыруда ең тиімді құралдардың бірі. Мысалы, «Кімде не бар?» ойыны арқылы жаңа зат атауларын, түстерді, өлшемдерді меңгеруге болады. Рөлдік ойындар – балаға нақты өмірлік жағдайларда сөйлесу дағдыларын дамытуға көмектеседі. «Дүкенде», «Мейрамхана», «Дәріханада» сияқты ойындар арқылы бала сұрақ қою, жауап беру, сөйлем құрау, жаңа сөздерді қолдану дағдыларын жетілдіреді.

Шығармашылық тапсырмалар: Сурет салу, аппликация жасау немесе музыкалық жаттығулар барысында балалар жаңа сөздерді қолдана алады. Мысалы, сурет салу кезінде «Бұл не? Қандай түс? Қанша?» деген сұрақтарға жауап беру арқылы бала сөйлеу дағдысын жетілдіреді.

Әңгімелесу және оқиғалар: Балаларға қысқа әңгімелер оқып, содан кейін олардан мазмұнын қайта айтып беруін сұрау – сөйлеу мәдениетін дамытудағы маңызды әдіс. Бұл әдіс баланың есте сақтау, сөйлем құру, ойды жүйелі жеткізу қабілетін дамытады.

Өлеңдер мен тақпақтар: Өлеңдерді жатқа айту арқылы бала сөздерді дұрыс айтуды, интонацияны сақтау және ырғақты сезіну дағдыларын дамытады. Сонымен қатар, тақпақтар арқылы сөздік қорға жаңа сөздер мен сөз тіркестері қосылады.

Сөйлеу мәдениеті – бұл баланың сөйлеу әрекетін дұрыс ұйымдастыруы, сөздерді, сөйлемдерді және интонацияны дұрыс қолдануы. Мектепалды даярлықта сөйлеу мәдениетін қалыптастыру бірнеше бағытта жүреді:

Дұрыс дыбыстау: Баланың сөздік қорын байыту кезінде ең алдымен дыбыстарды дұрыс айтуға назар аударылады. Логопедтік жаттығулар, ерін-тіл гимнастикасы сөйлеу аппаратының дамуына ықпал етеді. Дұрыс дыбыстау баланың жаңа сөздерді меңгеруін жеңілдетеді.

Сөйлем құрылысы: Бала жаңа сөздерді тек есту емес, оларды сөйлемде қолдана білуі керек. Мысалы, «Менің достарым бақта ойнап жүр» деген сияқты қарапайым сөйлемдерді құрастыру арқылы сөздер тек атаулар емес, нақты әрекеттер мен қатынастарды білдіретін құралға айналады.

Интонация мен эмоция: Бала өз ойын жеткізу үшін тек сөзді білу жеткіліксіз. Интонация мен эмоцияны дұрыс қолдану – сөйлеу мәдениетінің маңызды бөлігі. Балаларға сұрақ, қуаныш, таңғалуды білдіретін интонацияларды қолдануды үйрету қажет. Мысалы, «Бұл не?» – сұрақ, «Керемет!» – қуаныш, «Қалайша?» – таңғалуды білдіретін сөздер.

Әдептілік пен әлеуметтік нормалар: Сөйлеу мәдениеті әлеуметтік нормаларды да қамтиды. «Рахмет», «Құпия емес пе?» сияқты сөйлемдерді қолдану арқылы балаға өз ойын әдепті жеткізу дағдылары беріледі.

Сөздік қорды байыту тек тілдік сабақтармен шектелмейді. Пәнаралық тәсілдер арқылы жаңа сөздер мен сөйлеу дағдыларын әртүрлі контекстте қолдануға болады. Мысалы:

Табиғаттан оқыту: Өсімдіктер мен жануарлар туралы әңгімелер арқылы бала жаңа сөздер мен сипаттауларды үйренеді.

Сурет пен қолөнер: Сурет салу барысында түстерді, пішіндерді сипаттау, құралдарды атау арқылы сөздік қор кеңейеді.

Музыка: Өн айту, ырғақты ойындар арқылы жаңа сөздерді ырғақпен байланыстырып, есте сақтау тиімділігін арттыру.

Әлеуметтік ойындар: Рөлдік ойындар арқылы бала жаңа сөздерді нақты өмірлік жағдайда қолдануды үйренеді.

Бала жас ерекшелігіне байланысты сөздерді тез меңгере алады, бірақ бірдей деңгейде қабылдай бермейді. Сондықтан тәрбиеші әр баланың жеке қабілетін ескере отырып, жұмыс жүргізуі керек.

Қайталау мен бекіту: Жаңа сөздерді бірнеше рет қайталау арқылы бала оларды тұрақты есте сақтайды.

Мотивация: Баланы ойын, сурет немесе қызықты тапсырма арқылы ынталандыру.

Тәжірибе: Жаңа сөздерді тек айту емес, іс-әрекет арқылы қолдану маңызды. Мысалы, «Саған қандай ойыншық ұнайды?» деп сұрап, балаға ойыншықты көрсету.

Жеке жұмыс және топтық жұмыс: Кейде жеке тапсырмалар арқылы сөздік қорды тереңдету қажет, ал топтық ойындар әлеуметтік сөйлеу мәдениетін дамытады.

Мектепалды даярлық тобында баланың сөздік қорын байыту және сөйлеу мәдениетін қалыптастыру – кешенді, жүйелі, және пәнаралық тәсілдерді қажет ететін педагогикалық процесс. Бұл бағыт тек тілдік дағдыларды дамытумен шектелмей, баланың ойлау қабілеті, эмоционалды және әлеуметтік дамуы үшін маңызды. Тәрбиеші үшін басты міндет – жаңа сөздерді тиімді түрде енгізу, оларды іс-әрекетке байланыстыру, интонация мен эмоцияны қолдануға үйрету, сөйлеу мәдениетін қалыптастыру және ата-аналармен бірге баланы дамытуға бағытталған жүйелі жұмыстарды ұйымдастыру. Сөйлеу мәдениеті мен бай сөздік қор бала өмір бойы білім алу, қарым-қатынас жасау, шығармашылық және әлеуметтік өмірде табысқа жету үшін қажетті негіз болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Абдуллаева, Г. Ш. Балабақшадағы тіл дамыту жұмыстары: әдістемелік нұсқаулық. – Алматы: Білім, 2015.
2. Баймұхамбетова, А. Мектепалды даярлықта тіл дамыту: теория мен практика. – Астана: Фолиант, 2018.

БИОЛОГИЯДАҒЫ ЗЕРТТЕУШІЛІК DAҒДЫЛАРДЫ ДАМУY YШІН ЖОБАЛЫҚ ӘДІСТЕР

Қасымов Серікжан Жарылқасымұлы

биология пәні мұғалімі

Абай облысы білім басқармасы

Аягөз ауданы білім бөлімінің

**«Шынқожа батыр атындағы жалпы орта білім беретін
мектебі» КММ**

Биология – табиғат әлемін зерттейтін ғылым ретінде оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыруда маңызды пән болып саналады. Бұл пән арқылы оқушылар организмдердің құрылымы, қызметі, экожүйелердің өзара байланысы, генетика мен эволюцияның негізгі заңдылықтарын меңгереді. Алайда тек теориялық білім беру жеткіліксіз. Қазіргі білім беру тәжірибесі зерттеушілік дағдыларды қалыптастыруға баса мән беруді талап етеді. Мұндай дағдылар – болашақ мамандар мен белсенді азаматтарды тәрбиелеудің негізгі элементі. Осы тұрғыда жобалық әдістер – биология сабақтарында зерттеушілік қабілеттерді дамыту үшін тиімді құрал болып табылады. Жобалық әдіс – оқушылардың өздігінен білім алуға, ғылыми ақпаратты жинауға, талдауға және қорытынды жасауға бағытталған оқу технологиясы. Бұл әдіс дәстүрлі сабақтан өзгеше, себебі ол белсенділікке, шығармашылыққа және практикалық іс-әрекетке негізделеді. Оқушы сабақ барысында тек дайын ақпаратты қабылдап қана қоймай, өзі зерттеу жүргізуге, болжам жасауға, тәжірибе өткізуге және нәтижелерін қорытындылауға мүмкіндік алады. Осылайша, оқушының танымдық іс-әрекеті белсенді түрде дамиды. Биологияда жобалық әдістерді қолданудың артықшылықтары бірнеше деңгейде көрінеді. Біріншіден, бұл әдіс зерттеушілік қабілеттерді дамытуға мүмкіндік береді. Мысалы, экология сабағында оқушылар жергілікті өсімдіктер мен жануарларды зерттеу арқылы олардың өмір сүру ортасын, биологиялық байланыстарын және қоршаған ортаға әсерін бағалай алады. Мұндай жобаларда оқушылар деректерді жинап, салыстырып, графиктер мен кестелерді құрастырады, осылайша зерттеу дағдылары мен аналитикалық ойлау қабілеттері жетілдіріледі. Екіншіден, жобалық әдіс пәндік білімді терең меңгеруге көмектеседі. Мысалы, жасуша биологиясы бойынша оқушылар микроқұрылымдарды зерттеу жобасын жүргізе алады. Олар микроскоп арқылы өсімдік немесе жануар жасушаларын қарап, олардың құрылымын суретке түсіріп, функцияларын талдайды. Мұндай тәжірибелік жұмыс теориялық материалмен ұштастырылғанда, білімнің сапасы мен есте сақтау деңгейі айтарлықтай артады. Үшіншіден, жобалық әдіс оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Жоба барысында әр оқушы өз идеясын ұсына алады, оны зерттеу жоспарына енгізіп, нәтижесін ерекше форматта ұсына алады. Мысалы, кейбір оқушылар презентация, бейнежоба немесе интерактивті карта арқылы зерттеу нәтижесін көрсетсе, басқалары шығармашылық эссе немесе постер жасайды. Мұндай тәсіл оқушылардың өз пікірін білдіру, ақпаратты өңдеу және оны қорытындылау қабілеттерін дамытады. Төртіншіден, жобалық әдіс коммуникативтік дағдыларды жетілдіреді. Жоба топтық немесе жұптық жұмыс түрінде жүргізілгенде оқушылар бірігіп жұмыс істеуге, идеялармен бөлісуге, пікірталас жүргізуге және ортақ шешім қабылдауға үйренеді. Бұл әсіресе биологиядағы зерттеу жобалары үшін маңызды, себебі ғылыми ізденіс көп жағдайда командалық жұмысқа негізделеді. Биология сабақтарында жобалық әдісті қолданудың практикалық мысалдары көп. Мысалы:

Экологиялық зерттеу жобалары: оқушылар мектеп ауласының немесе жақын жердегі бақтың экожүйесін зерттейді. Олар өсімдіктер мен жануарлардың түрлерін санап, қоршаған ортаға әсерін талдайды, деректерді кестеге түсіріп, қорытынды шығарады.

Жасуша және микроскопиялық құрылымдар: микроскоп арқылы жасушаларды зерттеу, олардың бөліктерін анықтау, сызбалар жасау және тәжірибе нәтижелерін талдау.

Генетикалық жобалар: қарапайым генетикалық эксперименттер жүргізу, мысалы, өсімдік тұқымдарының немесе қарапайым микроорганизмдердің тұқым қуалаушылығын зерттеу.

Өсімдіктер мен жануарлардың физиологиялық ерекшеліктерін зерттеу: өсімдіктердің фотосинтезге, жануарлардың қоректену және қозғалыс әрекеттеріне реакциясын бақылау.

Биомедициналық жобалар: адамның денсаулығы мен физиологиясын зерттеуге бағытталған қарапайым тәжірибелер мен бақылаулар.

Жобалық әдісті қолдану барысында мұғалімнің рөлі айтарлықтай маңызды. Мұғалім оқушыға бағыт-бағдар беріп, зерттеу мәселесін нақтылайды, материалдар мен әдістерді түсіндіреді, қауіпсіздік ережелерін сақтауды қамтамасыз етеді. Сол арқылы оқушының тәуелсіз ізденіс жүргізу қабілеті қалыптасады. Мұғалім сонымен қатар нәтижелерді талдау мен қорытынды жасау кезінде оқушыларға көмек көрсетеді, олардың пікірін тыңдайды және кері байланыс береді.

Жобалық әдіс оқушылардың ғылыми мәдениетін қалыптастыруда да маңызды. Олар деректерді жинау, өңдеу және жүйелеу арқылы ғылыми әдістің негізгі қағидаларын меңгереді: бақылау, гипотеза қою, эксперимент жүргізу, нәтижені талдау және қорытынды жасау. Бұл дағдылар тек биология сабағында ғана емес, басқа пәндерде және болашақта ғылыми зерттеулерде де пайдалы болады. Биология сабақтарында жобалық әдістерді қолдану оқушылардың зерттеушілік дағдыларын ғана емес, сонымен қатар олардың шығармашылық қабілеттерін, аналитикалық ойлауын, сыни тұрғыдан ойлауын және коммуникативтік шеберліктерін дамытудың ерекше мүмкіндігін береді. Жобалық тәсіл оқушыларды теориялық білімді практикалық іс-әрекетке айналдыруға ынталандырады, оларды нақты өмірлік мәселелерді зерттеуге және шешуге баулиды. Мұндай әдістің ең маңызды артықшылығы – пәндік білімді терең меңгеруге ықпал етуінде, өйткені оқушы тек ақпаратты қабылдаушы ғана емес, сонымен қатар өз зерттеуін жүргізетін белсенді субъект болып шығады. Сондай-ақ, жобалық әдіс ғылыми мәдениетті қалыптастыруға зор үлес қосады. Оқушылар тәжірибелік зерттеулер жүргізу, бақылау, тәжірибе жасау, нәтижелерін талдау және қорытынды шығару арқылы ғылыми әдістің негіздерін меңгереді. Бұл процесс олардың логикалық ойлауын, жүйелі көзқарасын дамытып қана қоймай, сонымен қатар өз пікірін дәлелді түрде ұсыну, командада жұмыс істеу және уақытты тиімді басқару сияқты өмірлік маңызды дағдыларды қалыптастырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Аристов, М.В. Педагогические технологии в обучении биологии. – М.: Просвещение, 2015.
2. Васильева, Н.И. Современные методы преподавания биологии. – СПб.: Питер, 2016.
3. Гаврилова, С.А. Проектная деятельность на уроках биологии. – М.: Академия, 2017.
4. Иванова, Е.В. Развитие исследовательских навыков учащихся в школе. – М.: Просвещение, 2018.
- Костенко, Л.П. Методика проведения биологических экспериментов в школе. – Харьков: Ранок, 2014.

ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚОЛӨНЕРІ: ТАРИХЫ МЕН ДАМУ КЕЗЕҢДЕРІ

Толегенова Галия Байжумановна
көркем еңбек пәнінің мұғалімі
Абай облысы білім басқармасы
Аягөз ауданы білім бөлімінің
«Шынқожа батыр атындағы жалпы орта білім беретін мектебі»
КММ

Қазақтың ұлттық қолөнері – ғасырлар бойы қалыптасқан рухани-материалдық мәдениеттің көрінісі. Оның даму кезеңдері халықтың тарихымен, шаруашылығымен, дүниетанымымен тығыз байланысты. Көшпелі тіршіліктің қажеттілігінен бастау алған бұл өнер түрлері бүгінде ұлттық мәдениеттің баға жетпес мұрасы ретінде жаңғырып, жас ұрпаққа, әсіресе мектеп оқушыларына ұлттық болмысты терең сезінудің, ата-баба өнерін құрметтеудің және мәдени түп-тамырын танып-білудің жарқын үлгісі болып отыр. Мектеп жасындағы балалар үшін қолөнермен танысу – тек эстетикалық талғамды дамыту ғана емес, ұлттық құндылықтарға деген сүйіспеншілікті оятатын тәрбие құралы. Қолөнер бұйымдарын жасау арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеті артып, еңбекке баулу, шыдамдылық, ұқыптылық, ұлттық ою-өрнектердің мән-мағынасын тану сияқты маңызды дағдылар қалыптасады. Сондықтан дәстүрлі қолөнерді зерттеу, үйрену және оны жаңа заман талаптарына бейімдеу – мәдени мұраны сақтаудың ғана емес, мектеп оқушыларының рухани дамуын қамтамасыз етудің де маңызды жолы. Қазақ халқының ұлттық қолөнері – мыңдаған жылдар бойы қалыптасқан, ұлттың тұрмыс-тіршілігі, дүниетанымы, эстетикалық талғамы мен шеберлік дәстүрін көрсететін бірегей мәдени мұра. Көшпелі өмір салты жағдайында дамыған қолөнер түрлері тек күнделікті тұрмысқа қажетті бұйымдарды жасау ғана емес, сонымен бірге халықтың рухани дүниесін, мифологиялық түсініктерін, табиғатқа көзқарасын танытатын маңызды көркемдік жүйе болып қалыптасты. Қазақ қолөнерінің тарихы әр кезеңдегі әлеуметтік-мәдени өзгерістерге, шаруашылық қажеттіліктерге және ұрпақтан-ұрпаққа берілетін шеберлік тәжірибесіне негізделген.

Қазақ даласында қолөнердің алғашқы нышандары сақ, ғұн және түркі тайпалары дәуірінен бастау алады. Археологиялық қазбаларда табылған алтын әшекейлер, аң стиліндегі ою-өрнектер, қола және темір бұйымдар ежелгі шеберлердің жоғары көркемдік деңгейін дәлелдейді. Сол кезеңдегі бұйымдардың басты ерекшелігі – табиғи материалдарды кеңінен қолдану: ағаш, тері, сүйек, металл, жүн, киіз. Жануар бейнесіндегі өрнектер мен тотемдік символдар халықтың дүниетанымымен тығыз байланысты болды.

Бұл дәуірлердегі қолөнердің негізгі салалары – металл өңдеу, зергерлік, қыш құю, жүн өңдеу, киіз басу және ағаш шеберлігі. Әсіресе, көшпелі өмір салтын қамтамасыз ететін жабдықтар – ер-тұрман, қару-жарақ, садақ, сауыт, тұрмыстық металл ыдыстар шеберлердің қолынан шықты.

Орта ғасырларда қазақ тайпаларының шаруашылық жүйесі қолөнердің әрі қарай қалыптасуына үлкен ықпал етті. Мал шаруашылығы кеңінен дамығандықтан, жүннен, теріден, сүйектен, ағаштан жасалатын бұйымдар көп болды. Дәстүрлі қазақ қолөнерінің ең кең таралған түрлері: текемет, алаша, сырмақ, киіз үйдің жабдықтары, тоқымалар, ши тоқу, арқан есу, кесте, өрме жасаулар. Бұл кезеңде ою-өрнек өнері ерекше өріс алды. Қазақ оюларының «қошқармүйіз», «түйетабан», «су», «құсқанаты» сияқты түрлері халықтың дүниетанымымен, табиғатты қабылдауымен, тұрмыс ерекшелігімен тығыз байланыста

дамыды. Әр өрнек белгілі бір ұғымның символына айналып, оның қолданылуы ұлттық мәдени кодтың маңызды элементі болды. Қазақ зергерлерінің еңбегі ұлттық өнер тарихында ерекше орын алады. Олар күміс пен алтынды пайдаланып, әйелдерге арналған жүзік, білезік, сырға, алқа, шашбау сияқты әшекейлер жасады. Зергерлердің шеберлігі тек әшекейдің сыртқы сұлулығымен ғана емес, ою-өрнектердің мәнімен, ұлттық дүниетаныммен үйлесуімен анықталды. Зергерлік өнердің даму кезеңдерінде шеберлер өз дәстүрін ұрпақтан-ұрпаққа беріп, арнайы мектептер мен әулеттік шеберханалар қалыптастырды. Әр аймақтың өзіндік стилі болды: Жетісу зергерлері нәзік өрнектерге мән берсе, Батыс өңірінің зергерлері көлемді, айшықты әшекейлер жасаған.

Қазақтың ұлттық қолөнерінің тағы бір ірі саласы – ағаш өңдеу. Киіз үйдің уығы, керегесі, шаңырағы, сондай-ақ асадал, сандық, төсек, үй жиһаздары ағаш шеберлерінің қолынан шықты. Бұл бұйымдар тек тұрмыстық қажеттілікті өтеп қана қоймай, халықтың эстетикалық талғамын көрсететін өнер туындылары болды. Әсіресе, сандықтар мен кебежелердегі оюлы өрнектер ұлттық шеберліктің жарқын үлгісі. XIX–XX ғасырлар қазақ қолөнерінің үлкен өзгерістерге ұшыраған дәуірі болды. Ресей империясы және кейінгі кеңестік кезеңдегі мәдени ықпалдар жаңа материалдар мен технологиялардың енуіне әсер етті. Металл, фабрикалық мата, заманауи құралдар пайдаланылып, қолөнер бұйымдарының жаңа түрлері пайда болды. Дегенмен, дәстүрлі қолөнердің негізгі бағыттары жойылған жоқ. Керісінше, халық өнерін зерттеу, жинақтау, қайта жаңғырту жұмыстары басталды. Қазақ этнографиясы мен фольклорын зерттеген ғалымдардың арқасында қолөнердің көптеген түрлері ғылыми тұрғыда сипатталды.

1991 жылдан кейін ұлттық мәдениетке деген қызығушылық артты. Қазақ қолөнері сәндік-қолданбалы өнердің бір бөлігі ретінде қайта жаңғырды. Халық шеберлерінің көрмелері, арнайы фестивальдер, «Шебер» байқаулары ұйымдастырылып, қолөнер кәсібі жаңа форматта дами бастады.

Заманауи дизайнерлер ұлттық ою-өрнектерді жаңа стильде пайдалана отырып, дәстүр мен инновацияны үйлестіре білді. Қолөнер тек тұрмыстық қажеттілік емес, мәдени брендке айналып, халықтың эстетикалық танымын байытатын символға айналды.

Бұл үрдіс білім беру саласына да әсерін тигізді. Мектеп бағдарламаларында, әсіресе көркем еңбек пәнінде ұлттық қолөнер элементтерін оқытуға ерекше көңіл бөлініп отыр. Оқушылар ою-өрнектердің тарихи мәнін, олардың қолданылу ерекшелігін зерттеп қана қоймай, заманауи материалдар мен техника арқылы өз шығармаларын жасауға мүмкіндік алады. Мектепте ұлттық қолөнерді оқыту – балалардың шығармашылық ойлауын дамытып, ұлттық мәдениетке деген құрметін арттырады. Дәстүр мен жаңашылдықты байланыстыра отырып жасалған бұл жұмыстар оқушыларға ұлттық мұраны заманауи көзқараспен қайта түсінуге, оны күнделікті өмірде қолданудың жаңа тәсілдерін табуға жол ашады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Арғынбаев Х. *Қазақ халқының қолөнері*. – Алматы: Өнер, 1987.
2. Жәнібеков Ө. *Ұлттық мәдениетке жол*. – Алматы: Санат, 1998.
3. Марғұлан Ә.Х. *Ежелгі мәдениет куәлары*. – Алматы: Ғылым, 1984.
4. Төлеубаев А. *Қазақтың дәстүрлі мәдениеті*. – Алматы: Атамұра, 2001.
5. Хақназарова Б. *Қазақ қолөнері және оның дамуы*. – Алматы, 2015.
6. Сейітова Э. *Қолөнер және дизайн негіздері*. – Алматы: Білім, 2012.
7. Арғынбаев Х. *Қазақ халқының қолөнері*. – Алматы: Өнер, 1987.
8. Жәнібеков Ө. *Ұлттық мәдениетке жол*. – Алматы: Санат, 1998.
9. Марғұлан Ә.Х. *Ежелгі мәдениет куәлары*. – Алматы: Ғылым, 1984.
10. Төлеубаев А. *Қазақтың дәстүрлі мәдениеті*. – Алматы: Атамұра, 2001.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ЫНТАСЫН АРТТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ

Бидаулетова Сабира Адилхановна

бастауыш сынып мұғалімі

Абай облысы білім басқармасы

Аягөз ауданы білім бөлімінің

**«Шынқожа батыр атындағы жалпы орта білім беретін
мектебі» КММ**

Бастауыш сыныптағы оқу үдерісінің табысты болуы ең алдымен оқушылардың сабаққа деген ішкі қызығушылығы мен тұрақты ынтасына байланысты. Бұл кезеңдегі балалар үшін оқу әрекеті – жаңа, күрделі әрі көп күш жұмсауды талап ететін процесс. Сондықтан оларды түрлі педагогикалық тәсілдер арқылы ынталандыру, оқуға деген оң көзқарасын қалыптастыру – мұғалім жұмысының ең маңызды бағыттарының бірі. Оқу мотивациясы қалыптасқан оқушы сабақ үдерісіне белсенді қатысып, білімді өздігінен меңгеруге талпынады. Сол себепті бастауыш буында оқыту әдістерін ұтымды қолдану – білім сапасын арттырудың негізгі шарты. Оқу ынтасын арттырудың басты жолдарының бірі – ойын элементтерін сабақта жүйелі қолдану. Бала психологиясы ойын арқылы дамитыны белгілі. Сондықтан дидактикалық ойындар, рөлдік тапсырмалар, «Қызықты тапсырма», «Жасырын сөз», «Кім жылдам?» сияқты жарыс түріндегі жұмыстар оқушылардың назарын сабаққа шоғырландырып қана қоймай, олардың белсенділігін арттырады. Ойын барысында оқушы білімді еркін меңгеріп, тапсырманы орындауға деген құлшынысын жоғалтпайды. Рөлдік ойындар балалардың шығармашылығын, тілдік қарым-қатынас мәдениетін дамытып, өз ойын еркін жеткізуге мүмкіндік береді. Ал жұппен немесе топпен жарысқа түсу оқушылар арасында ынтымақтастық орнатып, оқу процесіне жағымды эмоционалдық ахуал қалыптастырады. Сонымен қатар мадақтау мен тиімді кері байланыс бастауыш сынып оқушылары үшін ерекше маңызды. Бұл жастағы балалар жетістігін естіген сайын алдағы міндеттерді орындауға жігерленеді. Мұғалімнің уақтылы айтылған жылы сөзі, нақты мақтауы оқушының өзіндік бағасын көтеріп, өз күшіне деген сенімін арттырады. Дегенмен мадақтау тек шынайы әрі дәлелді болғанда ғана нәтиже береді. Оқушыға нақты қай тұсы жақсы шыққанын, қай тұста жетістікке жеткенін айту – олардың келесі әрекетіне бағыт береді. Сонымен бірге оқушының қатесін сынамай, керісінше жақсарту жолдарын ұсыну – мотивацияны күшейтетін педагогикалық тәсілдердің бірі.

Оқу мотивациясын күшейтуде сын тұрғысынан ойлау стратегияларының маңызы зор. «Ой шақыру», «Топтастыру», «Венн диаграммасы», «INSERT», «Түртіп алу» сияқты стратегиялар оқушылардың ойлау дағдыларын дамытып қана қоймай, олардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады. Мұндай тапсырмалар оқушыны тек дайын ақпаратты қабылдауға емес, өз бетінше ізденуге, салыстыруға, талдау жасауға жетелейді. Сыни ойлауға негізделген әдістер сабақтағы белсенділікті арттырып, білімді терең әрі саналы меңгеруге ықпал етеді.

Бастауыш сыныпта топтық және жұптық жұмыс та оқу ынтасын арттырудың тиімді жолдарының бірі болып табылады. Топтық жұмыс барысында оқушылар бір-бірінен үйренеді, пікір алмасады, бірлесіп шешім қабылдайды. Мұндай әрекет балалардың бір-біріне деген құрметін арттырып, сабаққа белсенді қатысуына жағдай жасайды. Әр оқушы өзінің рөлін сезініп, ортақ нәтижеге үлес қосуға тырысады. Ал жұптық жұмыс оқушылар арасында қысым мен ұялшақтықты азайтып, тапсырманы жеңіл әрі қолайлы түрде орындауға мүмкіндік береді. Бұл әдістер бастауыш сынып қабырғасында коммуникативтік дағдылардың қалыптасуына да оң ықпал етеді.

Қазіргі таңда оқу үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану ерекше нәтиже береді. Мультимедиялық материалдар, интерактивті тапсырмалар, қысқа бейнероликтер, онлайн-платформалар оқушылардың танымдық қызығушылығын арттырып, оқу процесін тартымды етеді. АКТ арқылы дайындалған ойындар мен жаттығулар балаларға қызықты болып, оларды тапсырманы орындауға ынталандырады. Сонымен қатар интерактивті тақтада жұмыс жасау, сандық карталар мен анимациялар оқу материалын көрнекі етеді. Көрнекілік – бастауыш сынып оқушысы үшін білімді қабылдаудың негізгі жолдарының бірі, сондықтан технологиялардың оқу мотивациясына әсері өте жоғары.

Оқу ынтасын арттыруда жеке ерекшеліктерді ескеру және саралап оқыту тәсілдерінің рөлі зор. Әр оқушының қабілеті, оқу қарқыны, қызығушылығы әртүрлі. Біреуі материалды тез меңгерсе, енді бірі баяу қабылдауы мүмкін. Сараланған тапсырмалар беру арқылы мұғалім әр оқушыны өзінің деңгейіне сәйкес әрекет етуге мүмкіндік жасайды. Бұл оқушының өзін жайлы сезінуіне, өз мүмкіндігін дұрыс бағалауына көмектеседі. Мысалы, бір тапсырманың жеңіл, орта және күрделі деңгейдегі нұсқаларын ұсыну – барлық оқушының белсенділігін арттырады. Тапсырма балаға тым қиын болса, ол мотивациясын жоғалтса, ал өте жеңіл болса, оның қызығушылығы төмендейді. Сондықтан деңгейлік тапсырмалар оқу ынтасын тұрақты сақтаудың тиімді жолдарының бірі.

Сонымен бірге оқытуда өмірмен байланысты тапсырмаларды қолдану, практикалық жағдаяттарды моделдеу оқушылардың пәнге деген қызығушылығын күшейтеді. Мысалы, математика сабағында дүкендегі есептерді, қазақ тілі сабағында күнделікті қарым-қатынас жағдайларын қолдану – білімді өмірде қолдана алатынын көрсету арқылы оқуға деген ішкі ынтаны қалыптастырады.

Креативті оқыту әдістері, мысалы, жобалық жұмыс, зерттеу тапсырмалары, зертханалық шағын тәжірибелер де бастауыш сынып оқушыларына қызықты. Жобалық жұмыс кезінде оқушы тақырыпты өздігінен зерттеп, түрлі дереккөздерді пайдаланып, шығармашылық тұрғыда өнім дайындайды. Мұндай әдістер баланың зерттеушілік қабілетін дамытып, оның сабаққа деген белсенділігін арттырады.

Мұғалімнің эмоциялық қолдауы мен жылы қарым-қатынасы да оқу ынтасына тікелей әсер етеді. Балалар өзін қауіпсіз, қолайлы ортада сезінсе ғана өз ойын ашық айтып, білімді еркін меңгереді. Сондықтан сабақты жақсы психологиялық ахуал қалыптастырудан бастау өте маңызды. Мұғалім оқушымен серіктестік қарым-қатынас орнатқан кезде, олар сабаққа бар ниетімен қатысып, өз мүмкіндігін толық көрсетуге тырысады.

Қорытындылай келсек, бастауыш сынып оқушыларының оқу ынтасын арттыру – кешенді, жүйелі жұмысты талап ететін үдеріс. Ойын әдістерін тиімді қолдану, мадақтау мен дұрыс кері байланыс, сын тұрғысынан ойлау стратегиялары, топтық және жұптық жұмыстар, ақпараттық технологиялар, саралап оқыту мен жеке ерекшеліктерді ескеру – оқу мотивациясын қалыптастыруға бағытталған ең тиімді әдістердің қатарына жатады. Осы әдістерді үйлесімді әрі тұрақты түрде қолданған жағдайда оқушылардың сабаққа деген қызығушылығы артып, білім сапасы едәуір жоғарылайды. Бастауышта қалыптасқан оқуға деген оң көзқарас баланың әрі қарайғы білім жолына берік негіз қалдыратыны сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әбдікәрімова Т., Қайыңбаев Ж., Абылкасымова А. *Бастауыш мектеп педагогикасы*. — Алматы: Атамұра, 2019.
2. Жұмабаева Ә. *Оқытудың инновациялық технологиялары*. — Алматы: Білім, 2020.
3. Қараев Ж.А. *Деңгейлеп оқыту технологиясы*. — Алматы: Ғылым, 2014.
4. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. *Педагогика*. — Алматы: Рауан, 2016.
5. Мектепке дейінгі және бастауыш білім беру. — Астана: Ұлттық білім академиясы, 2021.
6. Мұхамбетжанова С.Т. *Ақпараттық технологияларды оқытуда қолдану әдістемесі*. — Алматы: Қазақ университеті, 2018.

**ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫ ГРАММАТИКА
БОЙЫНША ФУНКЦИОНАЛДЫ САУАТТЫЛЫҚ БАҒЫТЫНДА
ЖЕТІЛДІРУ**

Жумагазина Айнура Сагындиқовна
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Абай облысы білім басқармасы
Аягөз ауданы бойынша білім бөлімінің
«А. Көшкімбаева атындағы жалпы білім беретін орта мектеп» КММ

Қазақ тілі сабақтарының басты мақсаты – оқушылардың тілді меңгеру деңгейін арттыру ғана емес, олардың грамматикалық сауаттылығын қалыптастыру, сөйлеу мәдениетін жетілдіру және функционалды сауаттылық қабілеттерін дамыту болып табылады. Функционалды сауаттылық – бұл білім мен дағдыларды өмірлік жағдайларда қолдана алу қабілеті, яғни тек теорияны білу емес, оны тәжірибеде пайдалана білу. Қазақ тілінде грамматикалық дағдыларды функционалды түрде игеру оқушыларға дұрыс сөйлем құрауға, ойларын жүйелі жеткізуге және тілдік қатынасқа белсенді түрде қатысуға мүмкіндік береді. Функционалды сауаттылық – оқушының тілдік білімін өмірлік жағдайларда тиімді қолдана білу қабілеті. Бұл тек сөздік қор мен ережелерді білу емес, грамматикалық құрылымды дұрыс пайдалану, мәтін мазмұнын түсіну, сөйлем мен сөйлеу тәсілдерін бейімдеу, жазбаша және ауызша тілде нақты ой жеткізу дағдысын қамтиды. Қазақ тілінде грамматикалық сауаттылыққа:

- сөз таптарын дұрыс ажырату;
- сөйлем құрылымын дұрыс қолдану;
- сөздің грамматикалық формаларын өзгерте білу;
- сөйлемдегі сөздердің байланысын сақтау;
- сөйлем мен мәтін мазмұнын нақты жеткізу дағдылары жатады.

Функционалды грамматикалық сауаттылық оқушылардың тілдік қатынастарда сенімділікпен сөйлеуіне, шығармашылық тапсырмаларды орындауына және оқу-тәрбие процесінде белсенділік танытуына ықпал етеді. Бастауыш сыныптан бастап оқушыларды грамматика бойынша функционалды сауаттылыққа жетелеу үшін келесі принциптерді ескеру қажет:

Жүйелілік принципі. Грамматикалық материал кезең-кезеңімен ұсынылып, әр тақырып алдыңғы біліммен логикалық байланыста берілуі керек. Мысалы, зат есім мен етістік категорияларын меңгергеннен кейін ғана сын есім немесе сан есімге өту.

Қолданбалық принцип. Теориялық ережелерді тек оқулықпен шектемей, оларды сөйлем, мәтін, шағын әңгіме құру арқылы бекіту маңызды.

Жеке және топтық жұмыс принципі. Оқушылардың грамматикалық тапсырмаларды жеке, жұптық немесе топтық орындауы олардың өз ойларын жүйелі түрде жеткізуін, бірлескен әрекетте шығармашылық қабілетін дамытады.

Көрнекілік принципі. Грамматикалық категорияларды меңгерту кезінде кестелер, схемалар, карточкалар, стикерлер, суреттер қолданылады. Бұл тәсіл оқушының назарын аударып, жаңа материалды оңай есте сақтауға мүмкіндік береді.

Шығармашылық принципі. Оқушыларға сөйлемдер құру, мәтіндер жазу, сөздерді өзгертіп қолдану ұсынылады. Мұндай тәсіл грамматикалық ережелерді тек жаттау емес, тәжірибеде қолдану арқылы меңгеруге мүмкіндік береді.

Қазақ тілінің грамматикасын функционалды түрде меңгерту үшін түрлі әдіс-тәсілдер қолданылады. Оларға мыналар жатады:

Тәжірибелік тапсырмалар. Сөз таптарын ажырату, сөйлем құрастыру, сөздердің грамматикалық формаларын өзгерту бойынша жаттығулар. Мысалы: берілген сөздерді сөйлемге қосуды немесе етістіктің өткен шақ, болашақ шақ формасын жасау.

Мәтінмен жұмыс. Қысқа мәтін беріліп, оның ішінде зат есім, етістік, сын есім сияқты категорияларды бөліп көрсету, сөйлемдер құрастыру, мәтінді өзгертіп айту. Мәтін арқылы оқушы грамматикалық құрылымды тәжірибеде қолдануды үйренеді.

Интерактивті әдістер. Смарт тақта, компьютерлік бағдарламалар немесе онлайн платформалар арқылы сөз таптарын ажырату, сөйлем құрау және грамматикалық формаларды өзгерту жаттығулары жүргізіледі. Бұл әдіс оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырады.

Ойын тәсілдері. Мысалы, «Сөйлем құра» немесе «Сөздерді топтастыр» ойындары. Оқушыларға әр түрлі сөздер беріліп, оларды зат есім, етістік, сын есімге бөліп, сөйлем құрау ұсынылады. Бұл тәсіл оқу процесін қызықты етеді және есте сақтауды жеңілдетеді.

Шығармашылық тапсырмалар. Оқушыларға мәтін жазу, шағын әңгіме құру, сөздердің грамматикалық формаларын өзгерту ұсынылады. Мысалы, бір сөйлемде етістіктің өткен шақ формасын қолдану немесе сөзді көпше түрде пайдалану.

Қазақ тілі сабағында оқушыларды грамматика бойынша функционалды сауаттылыққа жетелеудің тиімді жолы – сабақ кезеңдерін дұрыс ұйымдастыру:

Түсіндіру кезеңі. Мұғалім жаңа тақырыпты түсіндіреді, мысалдар көрсетеді, ережелерді түсіндіреді.

Демонстрациялық кезең. Мұғалім сөз таптарын ажырату, сөйлемде қолдану, грамматикалық өзгерістерді көрсету арқылы оқушыларға практикалық үлгі көрсетеді.

Жаттығу кезеңі. Оқушылар тәжірибелік тапсырмаларды жеке, жұптық немесе топтық түрде орындайды.

Бақылау және түзету кезеңі. Мұғалім оқушылардың жұмысын тексеріп, қателіктерін түзетеді, қосымша түсіндіру жүргізеді.

Қорытындылау кезеңі. Сабақ соңында оқушылар өз жұмыстарын қорытындылайды, грамматикалық ережелерді қайталап, алған білімдерін бекітеді. Қазақ тілінде грамматикалық сауаттылықты функционалды түрде дамыту оқушылардың тілдік дағдыларын тиімді жетілдіруге, сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға және шығармашылық қабілеттерін арттыруға мүмкіндік береді. Тәжірибелік және интерактивті тапсырмалар арқылы оқушылар тек теорияны меңгеріп қана қоймай, оны сөйлемде, мәтінде және өмірлік жағдайларда қолдана алады. Бұл тәсіл оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып, білімді қолдану дағдысын дамытады, сөйлеу және жазу дағдыларын жетілдіреді. Сонымен қатар, функционалды грамматикалық сауаттылық оқушыларға өз ойын нақты, жүйелі жеткізуге, тілдік қатынастарда сенімді болуға және шығармашылық тапсырмаларды орындауда белсенді болуға жағдай жасайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Аманжолов, Б. (2018). *Қазақ тілінің грамматикасы: теория және практика*. Алматы: Қазақ университеті баспасы.
2. Ахметова, Ж. (2020). *Бастауыш сыныпта қазақ тілін оқытудың әдістемесі*. Нұр-Сұлтан: Мектеп баспасы.
3. Баймұхамедова, Г. (2017). *Қазақ тілін оқытудағы инновациялық әдістер*. Алматы: Білім баспасы.
4. Ермекбаев, С. (2019). *Қазақ тілі сабағында функционалды сауаттылықты дамыту жолдары*. Алматы: Ғылым баспасы.
5. Жұмабаев, М., & Қайрат, А. (2021). *Қазақ тілі және әдебиеті: әдістемелік нұсқау*. Нұр-Сұлтан: Мектеп баспасы.
6. Қарақатова, А. (2016). *Оқушылардың тілдік дағдыларын дамыту әдістемесі*. Алматы: Білім институты.

ХИМИЯ ПӘНІ БОЙЫНША ЭКСПЕРИМЕНТТІК ТАПСЫРМАЛАР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН АРТТЫРУ

Калиева Алтынай Айтбековна

химия пән мұғалімі

Абай облысы, Семей қаласы

«Қайрат Рысқұлбеков атындағы №33 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

Қазіргі білім беру жүйесінде химия пәні оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыруға, логикалық ойлау және зерттеушілік қабілеттерін дамытуға ерекше мүмкіндік беретін пәндердің бірі болып табылады. Химияны тек теориялық білім ретінде ғана оқыту жеткіліксіз, себебі бұл пәннің мәні — тәжірибелік зерттеулер мен эксперименттерде. Сондықтан оқушылардың шығармашылық қабілетін арттыру мақсатында эксперименттік тапсырмаларды жүйелі түрде қолдану маңызды. Шығармашылық қабілет — оқушының жаңа идеялар ойлап табу, оларды іс жүзінде іске асыру, әртүрлі жағдайларды шешуде өз шешімін ұсыну қабілеті. Химия сабақтарында бұл қабілетті дамытуға эксперименттік жұмыс ерекше ықпал етеді. Эксперименттік тапсырмалар оқушыларға зерттеушілік әрекетке енуге мүмкіндік береді, теориялық білімді практикада қолдануға үйретеді және олардың ойлау шекарасын кеңейтеді. Эксперименттік тапсырмалар бірнеше түрге бөлінеді: алдын ала дайындалған тәжірибелер, зерттеу жобалары, проблемалық және шығармашылық эксперименттер. Алдын ала дайындалған тәжірибелер — мұғалімнің нұсқауымен жүзеге асырылатын қарапайым тәжірибелер. Олар оқушыларға қауіпсіздік ережелерін сақтау, құрал-жабдықпен жұмыс істеу дағдыларын меңгеру үшін қажет. Бұл тәжірибелер оқушыларға химиялық құбылыстардың негізгі заңдылықтарын түсінуге көмектеседі және сабаққа қызығушылықты арттырады. Зерттеу жобалары — оқушыны өз бетінше ойлануға және нақты ғылыми сұрақтарға жауап іздеуге бағытталған эксперименттер. Мұндай жобаларда оқушы тақырыпты тандап, гипотеза жасайды, тәжірибе жүргізеді, нәтижелерін талдайды және қорытынды шығарады. Мысалы, “Ас тұзын ерітіндіде еріту жылдамдығын әртүрлі температурада зерттеу” немесе “Су қышқылдылығының өсімдіктерге әсері” сияқты тақырыптар оқушылардың зерттеушілік қабілетін дамытады. Оқушы осындай зерттеулер арқылы логикалық ойлауды, тәжірибені жоспарлау және нәтижелерді бағалау дағдыларын меңгереді. Проблемалық эксперименттер — оқушылардың өздігінен шешім табуға тырысатын тапсырмалар. Мұндай тәжірибелерде мұғалім нақты нұсқаулар бермейді, бірақ оқушыны бағыттайтын сұрақтар қояды. Мысалы, “Егер сода мен сірке суын араластырсақ не болады және не үшін?” немесе “Неліктен кейбір заттар суға ерігенде түс өзгертеді?” деген сұрақтар оқушылардың ойлауын ынталандырады. Бұл тәсіл шығармашылық қабілетті дамытуға өте тиімді, өйткені оқушы өз гипотезасын құрып, оны тәжірибемен тексереді.

Шығармашылық эксперименттер — бұл оқушыларға толық еркіндік беретін тәжірибелер. Мұнда олар өздігінен тәжірибе жасайды, жаңа тәсілдер ойлап табады, түрлі заттарды араластырып көреді және жаңа құбылыстарды зерттейді. Мысалы, әртүрлі қышқылдар мен сілтілердің әсерін зерттеу, табиғи бояғыштарды алу немесе тұрмыстық заттардан химиялық реакциялар жасау сияқты тапсырмалар оқушының шығармашылық қабілетін шыңдайды. Мұндай жұмыс кезінде оқушы тек дайын білімді қолданбай, өз білімін тәжірибеге негіздейді және ғылыми ойлауды дамытады. Эксперименттік тапсырмаларды орындау барысында оқушылардың шығармашылық қабілетін арттырудың маңызды факторы — мұғалімнің дұрыс ұйымдастырушылық әрекеті. Мұғалім тәжірибелік жұмыстарды қызықты, қауіпсіз және мазмұнды етіп ұйымдастыруы тиіс. Сабақта әрбір тәжірибе оқушыға ғылыми ізденіс жасауға, өз қателігін байқауға және оны түзетуге мүмкіндік беруі керек. Сонымен қатар мұғалім оқушыларға эксперимент барысында дұрыс сұрақтар қойып, олардың ойлау қабілетін жетілдіруді мақсат етуі қажет.

Эксперименттік тапсырмаларды қолдану оқушылардың тәжірибелік дағдыларын, танымдық қызығушылығын және логикалық ойлауын дамытуға ықпал етеді. Тәжірибе барысында оқушылар заттардың қасиеттерін байқауға, химиялық құбылыстардың заңдылықтарын түсінуге, гипотезаларды тексеруге және қорытынды жасауға үйренеді. Бұл процесс оқушының өз бетімен білім алуға деген құштарлығын арттырады және шығармашылық қабілетін шыңдайды.

Сонымен қатар, эксперименттік тапсырмалар оқушылардың топтық жұмыс дағдыларын дамытуға да көмектеседі. Тәжірибелерді топпен орындау кезінде оқушылар бір-бірімен пікір алмасып, өз идеяларын ортаға салады. Топтық жұмыс оқушылардың коммуникативтік қабілеттерін, ынтымақтастық қасиеттерін дамытады және тәжірибелік әрекетке белсенді қатысуға ықпал етеді.

Қазіргі таңда химия сабағында ақпараттық технологияларды пайдалану да эксперименттік тапсырмаларды тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Виртуалды зертханалар, интерактивті симуляциялар, 3D модельдер оқушыларға қауіпті химиялық реакцияларды қауіпсіз орындауға, күрделі процестерді визуалды түрде бақылауға, және зерттеу нәтижелерін талдауға мүмкіндік береді. Мұндай құралдар оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға, ойлауын тереңдетуге және эксперименттік дағдыларын жетілдіруге септігін тигізеді.

Эксперименттік тапсырмаларды қолдану барысында оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеру де маңызды. Әр оқушының қабілеті, қызығушылығы және білім деңгейі әртүрлі. Сондықтан тәжірибелік тапсырмалар әр оқушының мүмкіндігіне қарай жеңілден күрделіге бағытталған деңгейлік жүйеде берілуі қажет. Бұл тәсіл оқушылардың өзіндік белсенділігін арттырады, тәжірибеге деген қызығушылығын оятады және шығармашылық қабілетін дамытады.

Химия пәні бойынша эксперименттік тапсырмалар оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуда негізгі құралдардың бірі болып табылады. Алдын ала дайындалған тәжірибелер, зерттеу жобалары, проблемалық және шығармашылық эксперименттер оқушылардың ғылыми ойлауын, логикалық және шығармашылық қабілеттерін жетілдіреді. Эксперименттік тапсырмалар сабаққа қызығушылықты арттырады, оқушыларды зерттеушілік әрекетке ынталандырады, өз бетімен шешім қабылдауға үйретеді және тәжірибелік дағдыларын қалыптастырады. Мұғалімнің дұрыс ұйымдастыруы, ақпараттық технологияларды қолдану және оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеру шығармашылық қабілетті дамытудың тиімділігін айтарлықтай арттырады. Осылайша, эксперименттік тапсырмаларды жүйелі және мақсатты қолдану химия сабағының сапасын арттыруға, оқушылардың білімін тереңдетуге және олардың ғылыми зерттеушілік мәдениетін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мұхамбетжанова С.Т. Ақпараттық технологияларды оқытуда қолдану әдістемесі. Алматы: Қазақ университеті, 2018.
2. Сапарова А. Сын тұрғысынан ойлау технологиясы және оның бастауышта қолданылуы. Алматы: Білім, 2020.
3. Айтбаева М. Инновациялық білім беру үрдісі. Алматы: Қазақ университеті, 2019.
4. Vygotsky, L. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press, 1978.

МУЗЫКА ЖӘНЕ ӨНЕР МЕКТЕПТЕРІНДЕ ТЕОРИЯЛЫҚ САБАҚТАРДЫ ЖЕТІЛДІРУДЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МАҢЫЗЫ

Ргелова Кулгазы Бигазиевна
«Балалар өнер мектебі» КМҚК директоры
теория бөлімінің оқытушысы
педагог- зерттеуші

Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімі

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде цифрлық технологиялар білім беру процесін түбегейлі өзгертуде. Әсіресе музыка және өнер мектептерінде теориялық сабақтарды жетілдіруде цифрлық құралдардың рөлі өте маңызды. Бұрын музыка теориясын оқыту дәстүрлі әдістермен жүзеге асырылса, қазіргі таңда технологиялық шешімдер оқу сапасын арттырып, сабақтарды интерактивті және қызықты етіп ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Музыка теориясы – бұл ноталарды оқу, аккордтар мен гаммаларды түсіну, ырғақ, гармония және композиция негіздерін меңгеру сияқты аспектілерді қамтитын пән. Дәстүрлі сабақтарда оқушылар көбіне дәптерге жазып, мұғалімнің түсіндіруін тыңдай отырып материалды меңгеретін. Бұл әдіс тиімді болса да, кейде оқушылардың қызығушылығын ұстап тұруға жеткіліксіз болуы мүмкін. Ал цифрлық технологиялар сабақтарды визуалды, интерактивті және практикалық тәжірибеге негізделген етіп ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Цифрлық технологияларды қолданудың негізгі артықшылықтарының бірі – визуализация және интерактивтілік. Мысалы, нота жазуды, гаммаларды, аккордтарды немесе ритмдерді анимация арқылы көрсету оқушыларға түсінікті әрі қызықты болып келеді. Интерактивті платформалар оқушыларға өз бетінше жаттығу жасауға, қателерін анықтап, оларды түзетуге мүмкіндік береді. Мұғалімдер де бұл технологияларды қолдана отырып, әр оқушының прогресін нақты бақылап, жеке тапсырмалар бере алады.

Бүгінде көптеген музыка мектептері цифрлық оқыту платформаларын пайдаланады. Бұл платформалар әр деңгейдегі оқушылар үшін қолжетімді материалдарды ұсынады. Мысалы, нота оқу, музыкалық диктант жасау, аккордтар мен гаммаларды жаттықтыру, ырғақтық жаттығулар өткізу сияқты тапсырмаларды онлайн форматта орындауға болады. Сонымен қатар, мұндай платформаларда сағаттық немесе апталық прогресс мониторингі жүргізіледі, бұл оқушылардың дамуын бақылауға және қажетті түзетулер енгізуге мүмкіндік береді.

Цифрлық технологиялардың тағы бір маңызды аспектісі – қол жетімділік және икемділік. Оқушылар кез келген уақытта және кез келген жерде теориялық материалдармен жұмыс істей алады. Бұл әсіресе үй тапсырмаларын орындауда және қашықтықтан оқыту жағдайында өте пайдалы. Мысалы, онлайн сабақтар немесе видеоуроктар арқылы оқушының теориялық білімін кеңейтуге және тәжірибе жасауға мүмкіндік туады.

Интерактивті құралдар мен қосымшалар оқыту процесін ойын элементтерімен толықтыра алады. Бұл оқушылардың мотивациясын арттырып, сабаққа қызығушылықты күшейтеді. Мысалы, нота оқу немесе аккордтарды дұрыс табу ойындары оқушылардың логикалық ойлау қабілетін, есту және визуалды қабылдау дағдыларын дамытады. Мұндай тәсіл балалар мен жасөспірімдер үшін өте тиімді, өйткені ойын арқылы білім алу процесі жеңіл, қызықты және есте қаларлық болады.

Музыка теориясын үйретуде сымсыз клавиатуралар мен виртуалды пианино сияқты құралдарды пайдалану да тиімді. Оқушылар интерактивті бағдарламалар арқылы гаммаларды, аккордтарды және музыкалық шығармаларды ойнап, нәтижесін бірден көре

алады. Бұл тәсіл теориялық білімді практикалық дағдылармен біріктіруге мүмкіндік береді, сондықтан сабақтар тек теориялық қана емес, практикалық тұрғыдан да тиімді болады.

Мультимедиялық құралдар де маңызды рөл атқарады. Видеоуроктар, аудио мысалдар, анимациялық схемалар және визуализация ритмдерді, гармонияны және музыкалық терминдерді түсінуді жеңілдетеді. Мысалы, композиция элементтерін түсіндіру кезінде видео үлгілерін пайдалану оқушыларға музыкалық шығарманың құрылымын, динамикасын және ритмін жақсырақ түсінуге көмектеседі. Бұл әсіресе жас оқушылар үшін маңызды, өйткені визуалды материалдар оқу процесін қызықты әрі түсінікті етеді.

Цифрлық технологиялар мұғалімге де үлкен мүмкіндіктер ашады. Олар сабақтарды жоспарлауды оңайлатады, әр оқушыға жеке бағдарлама жасауға мүмкіндік береді, үй тапсырмаларын қадағалайды және прогресті есептейді. Сонымен қатар, мұғалімдер үшін цифрлық құралдар қосымша ресурстар мен әдістемелік материалдар ұсынады. Мысалы, онлайн сабақтарда түрлі интерактивті жаттығулар, викториналар немесе музыкалық тренажерлер қолданылады, бұл сабақтардың сапасын арттырады.

Қазіргі таңда жасанды интеллект негізіндегі бағдарламалар да музыкалық білім беруде қолданылуда. Мұндай бағдарламалар оқушының орындау стилін талдайды, қателерді көрсетеді, жаттығулар мен тапсырмаларды жеке деңгейіне қарай ұсынады. Бұл оқушылардың өз бетінше жұмыс істеуін жеңілдетеді және сабақтарды тиімді етуге мүмкіндік береді. Дегенмен, цифрлық технологиялар дәстүрлі әдістерді толық алмастыра алмайды. Музыка теориясы мен өнер мектептерінде жеке мұғалімнің бақылауы, түсіндіруі және кері байланысы өте маңызды. Цифрлық құралдар мұғалімнің жұмысын толықтырып, сабақтарды әртараптандыруға, оқушыларға қызықты әрі қолжетімді етуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, цифрлық технологиялар шығармашылық қабілеттерді дамытуға ықпал етеді. Оқушылар өз музыкалық жобаларын жасап, композициялар құрастырып, нәтижелерін талдап үйренеді. Бұл сабақтарды тек теориялық қана емес, практикалық тұрғыдан да байытады, шығармашылыққа ынталандырады және жеке музыкалық стильді қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келсек, музыка және өнер мектептерінде теориялық сабақтарды жетілдіруде цифрлық технологиялардың маңызы өте зор. Олар сабақтарды интерактивті, қызықты және тиімді етеді, оқушылардың теориялық және практикалық дағдыларын дамытады, сабаққа мотивацияны арттырады және шығармашылық қабілеттерді қалыптастырады. Сонымен қатар, мұғалімдер үшін сабақтарды жоспарлау, бақылау және оқушылардың прогресін талдау мүмкіндігін кеңейтеді. Цифрлық технологияларды дәстүрлі әдістермен үйлестіру заманауи музыкалық білім беру сапасын айтарлықтай көтереді және оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Осылайша, цифрлық технологиялар музыка және өнер мектептерінде теориялық білімді тиімді, қызықты және қолжетімді етіп, сабақ сапасын арттырады және оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытуға зор мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Ахметова, Г. Ж. *Музыкалық білім беру: теория мен тәжірибе*. — Алматы: Білім Кітап, 2019.
2. Бекжанова, Л. С., Құрманов, Т. А. *Цифрлық технологиялар және музыкалық педагогика*. — Нұр-Сұлтан: Ғылым, 2021.
3. Ермекова, А. Т. *Музыка теориясы және инновативті әдістемелер*. — Алматы: Музыка, 2020.
4. Жүсіпов, К. Р. *Қосымша білім беру жүйесіндегі ақпараттық-коммуникациялық технологиялар*. — Шымкент: Мектеп, 2022.
5. Қасенов, Б. Е., Абдуллина, Д. Р. *Интерактивті оқыту және музыка сабағында қолдану*. // Педагогика және психология журналы, 2023, №4, 78–92 б.

**STEM ЗЕРТХАНА: ТӘЖІРИБЕГЕ
НЕГІЗДЕЛГЕН МАТЕМАТИКАЛЫҚ
МОДЕЛЬДЕУ STEM**

Нуримханова Енлик Семейгазыевна
педагог-сарапшы
математика пәні мұғалімі
педагогика ғылымдарының магистрі
«№51 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Бұл мақалада STEM технологиясының мазмұны, оның математика сабақтарындағы рөлі, тиімділігі, әдістемелік тәсілдері және нақты мысалдары жан-жақты қарастырылады. STEM – бұл ғылым, технология, инженерия және математика пәндерін кіріктіріп оқытуға негізделген білім беру моделі. Оның басты ерекшелігі – пән материалын жеке-жеке емес, кешенді түрде, өмірдегі нақты мәселелерді шешу барысында меңгерту.

STEM технологиясының негізгі принциптері:

1. **Интеграция**
Пәндердің шекарасы алынып тасталып, бір тақырып төңірегінде кешенді тапсырмалар беріледі.
2. **Практикалық бағыттылық**
Әрбір білім дағдысы тәжірибе барысында, инженерлік немесе зертханалық жұмыстарда қолданылады.
3. **Жобалық және зерттеу әдістері**
Оқушылар нақты проблеманы шешуге бағытталған жобаларды әзірлейді, математикалық модельдер жасайды.
4. **Креативті және сыни ойлау**
Оқушы дайын алгоритмдерді қайталамай, шешімнің жаңа жолдарын ұсынады.
5. **Инженерлік дизайн-ойлау**
Қандай да бір өнімді немесе модельді (макет, құрылғы, график, есептеу жүйесі) жобалау арқылы теорияны практикада іске асырады.

STEM технологиясының математикадағы орны

Математика – STEM жүйесінің өзегі. Себебі кез келген инженерлік шешім, ғылыми зерттеу немесе технологиялық процесс математикалық ұғымдар мен есептеулерге негізделеді. Математика сабақтарында STEM технологиясын енгізу арқылы:

- абстракттілі ұғымдар нақты өмірлік жағдайлармен байланыстырылады;
- оқушылар формулаларды механикалық жаттаудан аулақ болып, мәнін түсіне бастайды;
- практикалық есептер арқылы математикалық модельдеу дағдылары қалыптасады;
- логикалық, аналитикалық ойлау қабілеті күшейеді;
- оқушылар цифрлық ресурстарды тиімді пайдаланып, инженерлік жобалар құруға дағдыланады.

Мысалы, геометрияда үйдің макетін жасау кезінде үш өлшемді денелердің қасиеттерін меңгеру немесе тригонометрияда дронның биіктігін есептеу – математика мен инженерияны нақты байланыстыратын тапсырмалар.

PISA форматындағы математикалық тапсырмалар өмірлік жағдайларды шешуге негізделген. STEM әдісі дәл осы талапқа сәйкес келеді. Оқушы кез келген математикалық білімді тәжірибеде қолдануды үйренеді. Мысалы:

- дүкендегі жеңілдік пайызын есептеу;

- құрылыстағы бұрыштарды өлшеу;
- жол қозғалысында қашықтықты анықтау;
- қарапайым механизмдер арқылы күш, уақыт, шығын есептеу.

Бұл тәсіл оқушылардың өмірмен байланыс орнатуына көмектеседі.

STEM сабақтарда оқушылар тәжірибе жасап, модельдер құрастырып, инженерлік есептерді шешеді. Мұндай жұмыс форматы математика пәнін тартымды етеді. Оқушылар:

- топпен жұмыс істейді,
- шығармашылықпен айналысады,
- өз жобасын қорғайды,
- нәтижесін көріп отырады.

Бұл – дәстүрлі сабаққа қарағанда әлдеқайда қызықты.

Математикалық ұғымдарды зерттеу әдісі арқылы түсіну – STEM-нің басты артықшылығы.

Оқушылар:

- болжам жасайды;
- эксперимент жүргізеді (мысалы, функция графигінің өзгерісін зерттеу);
- нәтижені талдайды;
- математикалық модель құрып, оны дәлелдейді.

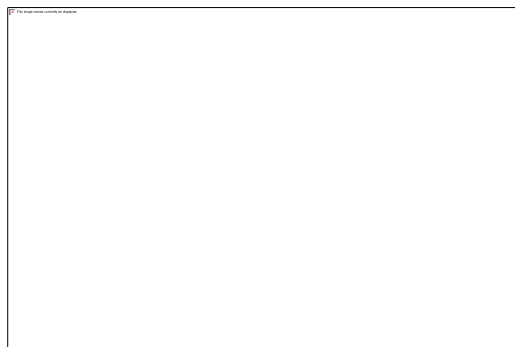
Мысалы келесі тақырыпты түсіндірсек: Периметр мен аудан арасындағы байланыс (макет арқылы модельдеу)

Мақсаты:

- Геометриялық пішіндердің өлшемдерін өзгерту арқылы периметр мен аудан арасындағы тәуелділікті тәжірибеде дәлелдеу;
- Фигураны макет түрінде жасап, өлшемді модельдеу арқылы аналитикалық қорытынды шығару;
- Периметр мен ауданның пропорционалды емес өзгеруін графикалық және көрнекі түрде көрсету.

Қажетті материалдар мен құралдар:

- Түрлі түсті картон немесе қатты қағаз;
- Сызғыш, циркуль, қарындаш, өшіргіш;
- Қайшы, желім, фломастер;
- Графикалық тор көз дәптер;
- Калькулятор (немесе смартфондағы калькулятор қосымшасы).

Теориялық негіз:

Периметр мен аудан фигураның **өлшеміне** байланысты өзгереді. Бірақ олардың арасындағы байланыс **тура пропорционал емес**. Мысалы:

Қабырға (a, см)	Периметр $P = 4a$	Аудан $S = a^2$	S/P қатынасы
4	16	16	1.0
6	24	36	1.5
8	32	64	2.0

→ Қабырға екі есе артқанда, **периметр екі есе**, ал **аудан төрт есе** артады.

Жұмыстың барысы

1-қадам. Фигура таңдау және макет салу

– Топтық немесе жеке түрде 1 пішін таңдаңыз: **Квадрат, тікбұрыш, үшбұрыш немесе шеңбер**.

– Сол пішіннің үш нұсқасын жасаңыз (мысалы, қабырғасы 4 см, 6 см, 8 см).

– Әр пішіннің периметрі мен ауданын өлшеңіз және жазып отырыңыз.

2-қадам. Өлшеу нәтижелерін кестеге енгізу

№	Пішін атауы	Өлшем (см)	Периметр P (см)	Аудан S (см²)	S/P қатынасы	Қорытынды

						
1	Квадрат	$a = 4$	16	16	1.0	
2	Квадрат	$a = 6$	24	36	1.5	
3	Квадрат	$a = 8$	32	64	2.0	

3-қадам. Макетті құрастыру

- Картоннан үш түрлі квадрат қиып алыңыз.
- Оларды қатарластырып орналастырыңыз.
- Әрқайсысының қасына Р және S мәндерін жазыңыз.
- Пішіндердің айырмашылығын көзбен салыстырыңыз.

4-қадам. Талдау және қорытынды

- Қай фигураның ауданы мен периметрі арасындағы айырмашылық ең үлкен болды?
- Егер қабырғаны екі есе арттырсақ, аудан неше есе артады?
- Бұл заңдылық басқа фигураларға (шеңбер, тікбұрыш) қатысты бола ма?

Бағалау критерийі мен дескрипторлар

Бағалау критерийі	Дескрипторлар	Балл
Макет жасайды	Фигураны картоннан дұрыс қиып құрастырады	1
Өлшеу жүргізеді	Әр пішіннің периметрі мен ауданын есептейді	1
Нәтижені салыстырады	Р мен S өзгерісін талдап, заңдылық табады	1
Қорытынды жасайды	Периметр мен аудан арасындағы тәуелділікті түсіндіреді	1
Жалпы ұпай		4 балл

Қорытынды сұрақтар:

1. Пішін өлшемін арттырғанда периметр мен аудан қалай өзгереді?
2. Неліктен аудан периметрге қарағанда тез өседі?
3. Бұл заңдылықты шынайы өмірден қай мысалмен түсіндіруге болады (мысалы, егістік жердің көлемі мен қоршау ұзындығы)?

Рефлексия:

- ☒ Мен бүгін периметр мен аудан арасындағы байланысты өз қолыммен дәлелдедім.
- ☒ Мен макет жасау арқылы геометриялық ұғымдарды көзбен елестетуді үйрендім.
- ☒ Келесі жолы шеңбер мен үшбұрыш арқылы дәл осындай тәжірибені жасап көремін.

Мұғалімге әдістемелік нұсқау:

Бұл зертханалық тапсырма оқушылардың кеңістіктік ойлауын дамытады және математикалық формуланы нақты әрекетке айналдырады.

Макет жасау әдісі — функционалдық байланысты визуалды түсінудің тиімді жолы. Оқушылар есептеу мен практиканы біріктіріп, зерттеушілік логиканы дамытады

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. 8-сыныпқа арналған «Математика» оқулығы (ҚР БҒМ ұсынған нұсқа). – Астана, 2023.
2. Сатыбалдиева Н., Еспенбетова А. «Математикалық есептер мен модельдеу жаттығулары». – Алматы: Білім, 2022.
3. «STEM зертханасы: тәжірибеге негізделген математикалық модельдеу» жұмыс дәптері. – Авторлық нұсқа, 2024.
4. Google Sheets – деректерді өңдеу, диаграмма жасау, статистикалық талдау.
5. Britannica School – ғылыми анықтамалар мен өмірлік мысалдар жинағы.
6. «Математика әлемі» журналы (оқушылар мен мұғалімдерге арналған зерттеу тапсырмалары). – Алматы, 2023.

ЖАСЫЛ ЭНЕРГИЯ: ТАБИҒАТТАҒЫ ҚҰБЫЛЫСТАРДЫ ЗЕРТТЕУ АРҚЫЛЫ STEM НЕГІЗДЕРІН ОҚЫТУ

Шоманова Самал Куанышовна
бастауыш сынып мұғалімі
«Шәкәрім атындағы көпбейінді № 5 гимназиясы» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Қазіргі білім беру кеңістігінде экологиялық мәдениетті қалыптастыру, табиғаттағы құбылыстарды ғылыми негізде түсіндіру және оқушыларды зерттеушілік әрекетке баулу маңызды стратегиялық міндеттердің бірі болып отыр. Әлемдік қауымдастық жасыл энергия көздерін дамытуды болашақтың негізгі бағыты ретінде қарастырып жатқан кезеңде бастауыш сынып оқушыларына жасыл энергия

негіздерін STEM тәсілі арқылы оқыту өзекті әрі қажетті бастама болып табылады. «Жасыл энергия: табиғаттағы құбылыстарды зерттеу арқылы STEM негіздерін оқыту» тақырыбын білім беру процесіне енгізудің мақсаты, пайдасы, жүзеге асыру жолдары, артықшылықтары мен шектеулері, сондай-ақ ашуға болатын ғылыми жаңалықтар бұл мақаланың негізгі өзегін құрайды.

Бұл бағыттың негізгі мақсаты – бастауыш жастағы оқушыларды табиғаттағы энергия түрлерін (күн, жел, су, жылу энергиясы) зерттеу арқылы ғылыми ойлау дағдыларын қалыптастыру. Әсіресе STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) компоненттерін кешенді түрде біріктіру арқылы оқушының дүниетанымын кеңейту, тәжірибелік әрекетке баулу және экологиялық жауапкершілік сезімін арттыру көзделеді. Сонымен қатар, жасыл энергия көздерінің маңызын түсіндіру арқылы балалардың энергия үнемдеу мәдениетін қалыптастыру – осы бағыттың маңызды педагогикалық мақсаты.

Жасыл энергия тақырыбын зертханалық тәжірибелер, модель жасау және ғылыми зерттеу тәсілдері арқылы оқытудың бірнеше пайдалы қыры бар:

1. Ғылыми ойлауды дамыту: Оқушылар табиғи құбылыстарды бақылау, болжам жасау, тәжірибе нәтижесін талдау сияқты ғылыми әрекеттерді үйренеді.
2. Экологиялық жауапкершілікті арттыру: Табиғи ресурстардың сарқылатынын, ал жасыл энергияның қоршаған ортаға зиян келтірмейтінін түсінеді.
3. Практикалық дағдылар қалыптасады: Жел диірмені, күн коллекторы, су қозғалтқышы сияқты қарапайым құрылғыларды жасап көреді.
4. Шығармашылық қабілет артады: Энергияны тиімді пайдаланудың жаңа тәсілдерін табуға ұмтылады.
5. Болашақ мамандыққа бағыт береді: STEM саласы бойынша алғашқы кәсіби қызығушылық қалыптасады.

Қалай жүзеге асыруға болады?

Жасыл энергияны STEM арқылы оқыту бірнеше кезең арқылы тиімді жүзеге асады:

1. Табиғи құбылыстарды бақылау: Күн сәулесінің бағытын, желдің күші мен бағытын, судың қозғалыс жылдамдығын тікелей ортадан бақылау.
2. Қарапайым зертханалық жұмыстар:
 - Қара және ақ қағаздың жылу сіңіруін салыстыру
 - Кішкентай жел диірмені жасау
 - Су доңғалағын құрастыру
 - Микро күн панелін шамға қосу
3. Инженерлік модель құрастыру: Оқушылар шағын құрылғылар жасап, олардың тиімділігін сынайды.
4. Өлшеу, есептеу, салыстыру: Математикалық білімді практикалық жағдайға қолдану: уақыт, қашықтық, жылдамдық, жылу мөлшерін салыстыру.

5. Қорытынды жобалар:
«Мектеп үшін энергия үнемдеу жоспары»
«Үйдегі жасыл энергия көздері»
«Мини-экожүйе» сияқты жобалар қорғау.

Артықшылықтары:

- Оқушы белсенді әрекетке қатысады, «көріп–жасап–ұғынады».
- Теория практикалық тәжірибемен ұштасады.
- Оқушылардың шығармашылық және логикалық ойлауы дамиды.
- Экологиялық, ғылыми, инженерлік сауат қалыптасады.
- Қарапайым құралдармен жүзеге асыруға болады.

Кемшіліктері:

- Кейбір мектептерде зертханалық құрал-жабдықтар жеткіліксіз болуы мүмкін.
- Мұғалімнен жоғары дайындық пен шығармашылық ізденіс талап етеді.
- Уақытты көбірек қажет етеді.
- Әр тәжірибе үшін қауіпсіздік шараларын қатаң бақылау керек.

Бұл тақырыпта қандай жаңалық ашуға болады?

Бастауыш сынып деңгейінде ашылуы мүмкін жаңалықтар оқушы үшін үлкен ғылыми құндылыққа ие:

- Жергілікті климат жағдайына бейімделген шағын жел генераторының моделін ойлап табу.
- Қалдық материалдардан жасалған энергия үнемдейтін құрылғылар.
- Жасанды интеллект қолданылмай-ақ, табиғи энергияны автоматты басқару жүйесінің қарапайым нұсқасын жасау.
- Күн энергиясын тұрмыстық шағын заттарды жылытуға тиімді қолданудың жаңа тәсілдері.
- Оқушылар ұсынған «мектептік жасыл энергия» жобалары.

Жасыл энергияны STEM тәсілі арқылы оқыту – бұл тек оқу мазмұнын меңгеру ғана емес, жаңа формадағы экологиялық, инженерлік және ғылыми сауатты тұлғаны қалыптастырудың тиімді жолы. Бұл тәсіл оқушыларға табиғи құбылыстарды тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, STEM-білім арқылы жасөспірімдер болашақта мамандық таңдау кезінде экологиялық тұрғыдан саналы шешім қабылдауға, технологияларды дұрыс пайдалану дағдыларын меңгеруге, және жалпы әлемге деген көзқарасын қалыптастыруға үйренеді. Ең бастысы, оқушы табиғатпен үйлесімді өмір сүруді, қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауды үйренеді. STEM-технологиялары арқылы оқытуда теориялық білім тәжірибемен ұштасады. Мысалы, жасыл энергия көздері – күн энергиясы, жел энергиясы, гидроэнергия сияқты табиғи ресурстардың физикалық негіздері тек қана оқулықтағы теориялық бөлімде қарастырылмай, оқушылар нақты тәжірибелік жобалар арқылы зерттейді. Олар күн панельдерін модельдеу, жел турбиналарын шағын масштабта жасау, гидроэнергия генераторларын құру сияқты практикалық тапсырмаларды орындау арқылы энергия көздерінің жұмыс принципін түсінеді. Мұндай тәжірибе оқушылардың логикалық ойлауын, зерттеушілік қабілетін және шығармашылық дағдыларын дамытады. Сонымен қатар, жасөспірімдер энергетикалық жүйелердің қоршаған ортаға әсерін, энергия тиімділігін және экологиялық таза технологиялардың маңыздылығын бағалай алады. Бұл білімдер тек мектеп сабағында ғана емес, өмірде де экологиялық мәдениет қалыптастыруға, табиғатты қорғау және тұрақты даму принциптерін ұстануға бағыттайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Нұғыманова, К.Б. STEM-білім беру және жаңартылатын энергия көздері негізінде оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру. Оқу-әдістемелік құрал. Алматы: «Ғылым» баспасы, 2023.
2. Қозыбаев, М.А., Досжанов, А.Т. Жаңартылатын энергия көздерінің физикалық негіздері. Оқу құралы. Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы, 2018.

СОЛЬФЕДЖИО САБАҒЫНЫҢ БАЛАЛАР ӨНЕРІ МЕКТЕБІНДЕГІ МАҢЫЗЫ

Зеева Жанат Шамшираковна
теория бөлімі, сольфеджио мұғалімі
«Балалар өнер мектебі» КМҚК
Абай облысы, Семей қаласы

Балалар өнері мектебінде оқытылатын пәндердің ішінде сольфеджио сабағы ерекше маңызға ие. Бұл пән музыкалық білім берудің негізгі тіректерінің бірі болып саналады және оқушының музыка өнерін саналы түрде қабылдауына, терең түсінуіне әрі сапалы орындауына жағдай жасайды. Сольфеджио сабағы тек нота сауатын меңгертумен шектелмей, баланың музыкалық есту қабілетін, ырғақ сезімін, ойлау жүйесін, шығармашылық қиялын және жалпы эстетикалық талғамын жан-жақты дамытатын кешенді пән ретінде қарастырылады. Ең алдымен, сольфеджио сабағы музыкалық сауаттылықтың негізін қалайды. Сабақ барысында оқушылар нота жазуын, дыбыс биіктігін, ұзақтық өлшемдерін, пауза түрлерін, метр мен ырғақты, өлшем белгілерін жүйелі түрде меңгереді. Музыкалық белгілер мен терминдерді түсіну арқылы балалар музыкалық тілдің «әліпбиін» игереді. Бұл білім аспапта ойнау немесе ән айту кезінде музыкалық мәтінді дұрыс оқуға, авторлық ойды дәл жеткізуге мүмкіндік береді. Сондықтан сольфеджио сабағы орындаушылық пәндермен тығыз байланыста жүргізіліп, олардың сапалы меңгерілуіне тікелей ықпал етеді.

Сольфеджио пәнінің басты мақсатының бірі – оқушының музыкалық есту қабілетін жан-жақты дамыту. Сабақ барысында оқушыларға дыбыстарды салыстыру, әуенді мұқият тыңдау және оны қайталау, интервалдар мен аккордтарды есту арқылы тану сияқты әртүрлі жаттығулар ұсынылады. Бұл әдістер арқылы оқушы тек дыбыстарды естіп қана қоймай, олардың ерекшеліктерін, биіктігін, ұзақтығын, тоналдық сипаттарын ажырата білуді үйренеді. Музыкалық диктанттар жазу, сольфеджиолап айту, ладтық естуді жетілдіру үшін арнайы тапсырмалар орындау арқылы балалардың есте сақтау қабілеті дамып, дыбыстарды дәл әрі таза қабылдауға дағдыланады.

Осындай дағдылар музыкалық орындаушылық әрекеттерде, әсіресе ансамбльде ойнау, хорда ән айту немесе оркестр құрамында жұмыс істеу кезінде ерекше маңызды рөл атқарады. Оқушының есту қабілеті жоғары болған сайын, орындау нақтылығы, музыкалық фразаларды түсіну және үйлестіру сапасы артады. Сонымен қатар, бұл дағдылар шығармашылық импровизация кезінде де көмектесіп, оқушының музыкалық шешім қабылдау мүмкіндігін кеңейтеді. Осылайша, сольфеджио сабағы тек теориялық білім беріп қана қоймай, практикалық музыкалық шеберлікті қалыптастыруға да тікелей ықпал етеді. Балалар өнері мектебіндегі сольфеджио сабағы оқушының ырғақ сезімін қалыптастыруда да үлкен маңызға ие. Ырғақты дәл сезіну мен сақтау – музыкалық шығарманы көркем әрі нақышына келтіріп орындаудың басты шарттарының бірі. Сабақ барысында түрлі ырғақтық диктанттар, шапалақтау, санау, қозғалыспен орындау, метрономмен жұмыс жасау арқылы балалардың ішкі метроритмдік сезімі дамиды. Әсіресе бастауыш сынып оқушылары үшін қимыл-қозғалыс элементтерімен біріктірілген жаттығулар өте тиімді болып табылады. Сольфеджио сабағы музыкалық ойлау қабілеті мен талдау дағдысын қалыптастыруда да маңызды орын алады. Оқушылар лад, тоналдық, интервал, аккорд, гармониялық байланыстар сияқты теориялық ұғымдарды меңгере отырып, музыкалық шығарманың құрылымын, формасын, мазмұнын түсінуге үйренеді. Музыкалық шығармаларды талдау арқылы олар әуеннің мінезін, көңіл күйін, даму жолдарын ажырата біледі. Бұл өз кезегінде баланың жалпы мәдени және интеллектуалдық деңгейінің өсуіне оң әсер етеді. Сонымен қатар, сольфеджио сабағы оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға кең мүмкіндік береді. Кейбір тапсырмаларда балалар өздігінен әуен құрастырады, белгілі бір ырғақ үлгісін ойлап табады немесе берілген тақырыпқа шағын музыкалық фраза шығарады. Мұндай шығармашылық жұмыстар баланың қиялын дамытып, музыка тілі арқылы өз ойын еркін жеткізуіне жағдай

жасайды. Бұл болашақта композиторлық, импровизациялық немесе аранжировка бағыттарын таңдауы мүмкін оқушылар үшін аса құнды тәжірибе болып табылады. Сольфеджио сабағы тәрбиелік мәнге де ие. Музыкамен жүйелі әрі мақсатты түрде айналысу баланың еңбекқорлығын, табандылығын, зейінін және жауапкершілігін арттырады. Ұжыммен бірге ән айту, диктант жазу немесе топтық тапсырмаларды орындау барысында оқушылар бір-бірін тыңдауға, өзгенің пікірін құрметтеуге, тәртіп сақтауға үйренеді. Бұл қасиеттер олардың тұлғалық дамуына және әлеуметтік бейімделуіне оң ықпал етеді.

Қазіргі кезеңде сольфеджио сабағын оқытуда заманауи педагогикалық әдістер мен ойын технологияларын қолдану кеңінен дамып келеді. Әсіресе бастауыш сыныптарда ойын элементтері арқылы үйрету оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, оқу үдерісін жеңіл әрі тартымды етеді. Музыкалық карточкалар, интерактивті жаттығулар, мультимедиялық құралдар, қимыл-қозғалыс арқылы оқыту сабақтың тиімділігін едәуір күшейтеді. Бұл балалардың сольфеджионы күрделі теориялық пән ретінде емес, қызықты әрі пайдалы сабақ ретінде қабылдауына мүмкіндік береді.

Сольфеджио сабағы балалар өнері мектебіндегі аса маңызды әрі іргелі пәндердің бірі болып табылады. Бұл пән музыкалық білімнің берік негізін қалыптастырып қана қоймай, оқушының музыканы саналы түрде қабылдауына, түсінуіне және орындауына жол ашады. Сольфеджио сабағы барысында оқушылардың есту қабілеті жүйелі түрде дамып, дыбыстарды ажырату, әуенді дәл қайталау, ырғақты сезіну дағдылары қалыптасады. Мұның барлығы баланың музыкалық орындаушылық мәдениетінің жоғары деңгейде дамуына ықпал етеді. Сольфеджио сабағы оқушының музыкалық ойлауын жетілдіріп, музыкалық шығармаларды талдай білу қабілетін арттырады.

Теориялық білім мен практикалық тапсырмалардың үйлесуі арқылы балалар музыканың ішкі құрылымын, ладтық және тоналдық ерекшеліктерін түсінуге үйренеді. Бұл өз кезегінде олардың шығармашылық әлеуетін ашып, музыкалық қиялын кеңейтеді, өз ойын музыка тілі арқылы еркін жеткізуіне мүмкіндік береді. Сольфеджио сабағы оқушылардың тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруда да маңызды рөл атқарады. Сабақ барысында зейін, жауапкершілік, тәртіп, табандылық сияқты қасиеттер дамып, ұжыммен жұмыс істеу мәдениеті қалыптасады. Музыкамен жүйелі түрде айналысу баланың эстетикалық талғамын арттырып, өнерге деген сүйіспеншілігін тереңдете түседі.

Сольфеджио арқылы меңгерілген білім мен дағдылар оқушының болашақ музыкалық жолында сенімді тірек болып, аспапта ойнау, ән айту, ансамбльде немесе хорда жұмыс істеу барысында үлкен көмек береді. Сондықтан сольфеджио пәні балалар өнері мектебінің оқу бағдарламасында негізгі әрі жетекші орын алып, жас музыканттардың жан-жақты дамуына қызмет ете бермек.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Асафьев Б. В. *Музыкалық тәрбиенің негіздері*. – Алматы, 1980.
2. Кабалевский Д. Б. *Балаларға музыкалық тәрбие беру*. – Мәскеу, 1986.
3. Вахромеев В. А. *Сольфеджио. Бастауыш сыныптарға арналған оқулық*. – Мәскеу, 2002.
4. Островский А. Л., Фридкин Г. Ф. *Сольфеджио курсы*. – Мәскеу, 2000.
5. Әбдіманапова Г. *Балалар өнері мектебіндегі музыка пәндерін оқыту әдістемесі*. – Алматы, 2015.
6. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. *Балалар өнері мектептеріне арналған оқу бағдарламалары*. – Астана.

**БАСТАУЫШ СЫНЫП КЕЗЕҢІНДЕ
ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТІЛДІК DAҒДЫЛАРЫН ДАМУ**

Айдарханова Айнур Советкановна

бастауыш сынып мұғалімі

«№ 50 жалпы орта білім беретін ІТ - мектеп – лицейі»

КММ

Абай облысы, Семей қаласы

Қазіргі білім беру кеңістігінде бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу дағдыларын дамыту – тіл үйретудің басты мақсаттарының бірі болып табылады. Оқушының ойын еркін, жүйелі және мәдениетті түрде жеткізе алуы оның тұлғалық дамуына, оқу жетістігіне және қоғамда өзін сенімді ұстауына тікелей әсер етеді. Тіл – тек қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар ойлау, таным және өзін-өзі таныту құралы. Осы тұрғыда қазақ тілі сабақтарында коммуникативтік әдістерді тиімді қолдану өзекті мәселе болып отыр.

Коммуникативтік оқыту әдісі – тілді қарым-қатынас құралы ретінде меңгертуді көздейтін бағыт. Бұл әдістің негізгі мақсаты – оқушыларды өмірлік жағдаяттарда қазақ тілінде еркін сөйлесуге үйрету, тілдік білімді тек теориялық деңгейде емес, практикалық тұрғыда қолдана білуге баулу. Коммуникативтік әдіс барысында грамматикалық ережелер жеке мақсат ретінде емес, сөйлеу әрекетінің құрамдас бөлігі ретінде беріледі. Бұл оқушылардың тілді табиғи жолмен меңгеруіне мүмкіндік жасайды.

Бастауыш сынып кезеңі – баланың тілдік қабілеті қарқынды дамитын, сөздік қоры молаятын, сөйлеуге деген қызығушылығы жоғары болатын кезең. Бұл жаста оқушылар естігенін тез қабылдап, көргенін айтып беруге, сұрақ қоюға бейім келеді. Сондықтан дәл осы уақытта коммуникативтік әдістерді жүйелі қолдану сөйлеу дағдыларының берік қалыптасуына негіз болады. Егер бастауышта сөйлеу дағдысы дұрыс дамыса, ол келесі сыныптарда білімді меңгеруге үлкен септігін тигізеді.

Сөйлеу дағдыларына айтылым, тыңдалым, диалогқа түсу, өз ойын дәл әрі толық жеткізу, сұрақ қою және жауап беру қабілеттері жатады. Коммуникативтік әдістер осы дағдыларды кешенді түрде дамытуға бағытталады. Сабақ барысында оқушы тек тыңдаушы емес, белсенді қатысушы рөлінде болады. Мұғалім ақпарат беруші емес, оқушының сөйлеу әрекетін ұйымдастырушы, бағыттаушы қызметін атқарады. Мұндай сабақтарда оқушылардың белсенділігі артып, тілге деген қызығушылығы күшейеді.

Коммуникативтік әдістердің ең тиімді түрлерінің бірі – диалогтік оқыту. Диалог арқылы оқушылар бір-бірімен еркін тілдесіп, пікір алмасады, өз ойларын дәлелдеуге, сұрақ қою мен жауап беруге үйренеді. Мысалы, «Дүкенде», «Мектепте», «Досыммен әңгіме», «Отбасым» сияқты жағдаяттық тапсырмалар арқылы оқушылар күнделікті өмірге жақын диалогтар құрастырады. Бұл тәсіл оқушылардың сөйлеу белсенділігін арттырып қана қоймай, тілдік орта қалыптастырады.

Коммуникативтік ойындар бастауыш сынып оқушылары үшін аса маңызды әдістердің бірі болып табылады. Ойын арқылы оқыту – баланың жас ерекшелігіне сай ең тиімді тәсіл. «Сұрақ-жауап», «Сурет бойынша әңгіме», «Сөзді тап», «Рөлдік ойын», «Кім жылдам?» сияқты ойын түрлері оқушының сөйлеуін табиғи түрде дамытады. Ойын барысында оқушылар қысылмай сөйлейді, өз ойын еркін жеткізеді, қателесуден қорықпайды. Бұл өз кезегінде олардың тілдік сенімділігін арттырады.

Сөйлеу дағдыларын дамытуда жұптық және топтық жұмыстардың да маңызы зор. Жұпта жұмыс жасау кезінде оқушылар бір-бірін тыңдауға, серіктесінің пікірін құрметтеуге, өз ойын анық жеткізуге үйренеді. Ал топтық жұмыс барысында оқушылардың ынтымақтастығы артып, бірлесіп шешім қабылдау қабілеті қалыптасады. Мұндай

жұмыстарда әр оқушының сөйлеуге мүмкіндігі болады, бұл тілдік белсенділікті күшейтеді әрі тұйық балалардың да ашылуына жағдай жасайды.

Мәтінмен жұмыс коммуникативтік әдістердің негізгі элементтерінің бірі болып табылады. Мәтінді тыңдау, оқу, мазмұнын айту, өз сөзімен баяндау арқылы оқушының байланыстырып сөйлеу дағдысы қалыптасады. Сонымен қатар мәтін бойынша сұрақтар құрастыру, кейіпкерлерге мінездеме беру, оқиғаға өз көзқарасын білдіру оқушылардың ойлау, талдау және сөйлеу қабілеттерін дамытады. Мәтінмен жұмыс барысында оқушы жаңа сөздерді меңгеріп, сөздік қорын байытады.

Коммуникативтік әдістерді қолдану барысында тыңдалым әрекетіне ерекше назар аударылады. Тыңдай білу – дұрыс сөйлеудің негізі. Мұғалімнің, сыныптастарының сөзін мұқият тыңдау арқылы оқушылар дұрыс жауап беруге, әңгімені жалғастыруға үйренеді. Тыңдалымға арналған қысқа әңгімелер, аудиомәтіндер, бейнематериалдар оқушылардың тілдік қабылдауын дамытып, сөйлеу дағдыларын жетілдіруге ықпал етеді.

Сабақта шығармашылық тапсырмаларды қолдану да сөйлеу дағдыларын дамытуда тиімді әдіс болып саналады. Сурет бойынша әңгіме құрастыру, ертегіні жалғастыру, белгілі бір тақырыпта әңгімелеу, өз тәжірибесінен оқиға баяндау сияқты тапсырмалар оқушының қиялын дамытып, тіл байлығын арттырады. Мұндай тапсырмалар баланың өз ойын жүйелі әрі әсерлі жеткізуіне көмектеседі.

Коммуникативтік әдістерді жүзеге асыруда мұғалімнің рөлі ерекше. Мұғалім сабақта қолайлы психологиялық ахуал қалыптастырып, әр оқушының пікірін тыңдап, қолдау көрсетуі тиіс. Оқушының сөйлеу барысында жіберген қателіктерін бірден түзетпей, алдымен ойын толық жеткізуіне мүмкіндік беру маңызды. Бұл оқушының өзіне деген сенімін арттырып, сөйлеуге деген ынтасын күшейтеді.

Қорытындылай келсек, бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу дағдыларын дамытуда коммуникативтік әдістердің алатын орны ерекше. Диалогтік оқыту, ойын технологиялары, жұптық және топтық жұмыстар, сондай-ақ мәтінмен және тыңдалыммен жүргізілетін жұмыстар оқушылардың тілдік құзыреттілігін қалыптастырып, қазақ тілінде еркін әрі сауатты сөйлеуіне мүмкіндік береді. Коммуникативтік бағытта ұйымдастырылған сабақтар оқушылардың тек тілдік білімін жетілдіріп қана қоймай, олардың шығармашылық қабілетін, өз ойын еркін жеткізу дағдысын және тұлғалық қасиеттерін дамытуға ықпал етеді. Сондықтан бастауыш сыныпта қазақ тілін оқыту барысында коммуникативтік әдістерді жүйелі және мақсатты түрде қолдану қазіргі білім беру талаптарының маңызды бағыттарының бірі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.
3. Ыбыраева Ә. Бастауыш сыныпта оқыту әдістемесі. – Алматы: Атамұра, 2020.
4. Құдайбергенова К.Қ. Білім берудегі жаңа технологиялар. – Алматы, 2019.
5. Жүсіпова Р.М. Бастауыш сынып педагогикасы. – Алматы: Мектеп, 2018.
6. Базарбаев З. Инновациялық оқыту әдістері. – Алматы, 2021.
7. Әбілқасымова А.Қ. Оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру жолдары. – Алматы, 2017.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВИЗУАЛЬНЫХ И ИНТЕРАКТИВНЫХ СРЕДСТВ ПРИ ОБУЧЕНИИ МАТЕМАТИКЕ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Семкина Ирина Алексеевна

учитель математики

**КГУ «Центр поддержки детей с особыми образовательными потребностями»
управления образования Павлодарской области**

Современная система образования ориентирована на реализацию принципов инклюзивного обучения, предполагающих создание равных условий для получения качественного образования всеми детьми, в том числе обучающимися с особыми образовательными потребностями (ООП). Особую значимость в этом контексте приобретает проблема обучения математике, так как данный предмет требует сформированности абстрактного мышления, логических операций, пространственных представлений и устойчивого внимания. Для детей с ООП освоение математических знаний нередко сопровождается трудностями, что обуславливает необходимость поиска эффективных педагогических средств и методов обучения [1].

Одним из наиболее результативных направлений в обучении математике детей с особыми образовательными потребностями является использование визуальных и интерактивных средств обучения. Визуализация учебного материала способствует лучшему восприятию, пониманию и запоминанию информации, а интерактивные технологии повышают мотивацию учащихся, активизируют их познавательную деятельность и позволяют учитывать индивидуальные образовательные возможности каждого ребенка [2].

Визуальные средства обучения включают наглядные пособия, схемы, таблицы, модели, графики, рисунки, пиктограммы, а также цифровые визуальные ресурсы. Для детей с ООП визуальная опора играет ключевую роль, так как позволяет компенсировать недостатки вербального восприятия, сниженный уровень концентрации внимания или особенности когнитивного развития. Например, использование цветных схем при изучении арифметических действий помогает учащимся лучше понять последовательность операций и установить связи между компонентами математических выражений [3].

Особое значение визуальные средства приобретают при формировании представлений о числе, величине, форме и пространственных отношениях. Применение предметных моделей, счетного материала, геометрических фигур позволяет перевести абстрактные математические понятия в доступную и понятную для ребенка форму. Это особенно важно при обучении детей с интеллектуальными нарушениями, расстройствами аутистического спектра и задержкой психического развития [4].

Интерактивные средства обучения включают интерактивные доски, обучающие компьютерные программы, мультимедийные презентации, электронные тренажеры, мобильные приложения и игровые платформы. Их использование позволяет организовать активное взаимодействие ученика с учебным материалом, что значительно повышает уровень вовлеченности и интереса к изучению математики. Интерактивные задания дают возможность ребенку самостоятельно выполнять действия, получать мгновенную обратную связь и корректировать ошибки, что способствует формированию уверенности в собственных силах [2,5].

Применение интерактивных технологий особенно эффективно при обучении математике детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата и сенсорными нарушениями. Цифровые инструменты позволяют адаптировать задания под индивидуальные возможности учащихся, изменять темп работы, уровень сложности и форму представления информации. Например, использование программ с озвучиванием заданий и визуальным сопровождением облегчает восприятие материала детьми с нарушениями слуха или зрения [6].

Важно отметить, что визуальные и интерактивные средства не должны использоваться изолированно, а должны быть интегрированы в общую систему коррекционно-развивающей

работы. Эффективность их применения во многом зависит от профессиональной компетентности педагога, умения правильно подбирать средства обучения, учитывать особенности конкретной категории детей и цели урока. При этом важно соблюдать принцип постепенности и доступности, не перегружая учебный процесс избыточной визуальной информацией [1]. Использование визуальных и интерактивных средств обучения также способствует развитию универсальных учебных действий у детей с особыми образовательными потребностями. В процессе работы с наглядными и цифровыми материалами у учащихся формируются ключевые познавательные навыки, такие как анализ, сравнение, классификация, планирование и самоконтроль. Эти умения обеспечивают более осознанное и структурированное усвоение учебного материала, способствуют выстраиванию логической последовательности действий и развитию самостоятельности в обучении. Кроме того, интерактивные формы работы создают благоприятные условия для формирования коммуникативных компетенций. Организация парной и групповой деятельности стимулирует взаимодействие между учащимися, учит совместному решению задач, обмену идеями и аргументированному обсуждению, что важно для развития социального опыта и адаптации в коллективе. Интеграция визуальных и интерактивных методов обучения не только повышает эффективность освоения математических знаний, но и всесторонне развивает личностные и учебные компетенции детей с ООП. [5].

Таким образом, визуальные и интерактивные средства обучения выступают важным и эффективным ресурсом в процессе обучения математике детей с особыми образовательными потребностями. Их использование позволяет не только повысить наглядность и доступность учебного материала, но и адаптировать его с учётом индивидуальных возможностей и потребностей каждого обучающегося. За счёт визуализации абстрактных математических понятий и активного вовлечения учащихся в учебную деятельность создаются условия для более глубокого понимания изучаемого материала и устойчивого усвоения знаний. Применение интерактивных технологий способствует активному включению детей с ООП в образовательный процесс, развитию их познавательного интереса и формированию положительного отношения к обучению. Возможность взаимодействия с учебным материалом, выполнение практических заданий в игровой или проблемной форме стимулируют самостоятельность, инициативность и уверенность в собственных силах. Кроме того, такие средства позволяют педагогу эффективно осуществлять индивидуализацию обучения, варьируя темп, уровень сложности и формы подачи материала.

Грамотно организованное и систематическое использование визуальных и интерактивных средств обучения способствует не только формированию математических знаний, умений и навыков, но и общему развитию познавательных процессов, включая внимание, мышление и память. Это, в свою очередь, положительно влияет на учебную мотивацию детей с особыми образовательными потребностями, способствует их успешной социализации, адаптации в образовательной среде и создаёт предпосылки для дальнейшего обучения и личностного развития.

Список литературы:

1. Бгажнокова И. М. Обучение и воспитание детей с ограниченными возможностями здоровья. – М.: Просвещение, 2018.
2. Инклюзивное образование: теория и практика / под ред. Н. Н. Малофеева. – М.: Академия, 2020.
3. Семаго Н. Я., Семаго М. М. Проблемы обучения детей с особыми образовательными потребностями. – М.: Генезис, 2019.
4. Лебединский В. В. Нарушения психического развития у детей. – М.: Педагогика, 2017.
5. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2021.
6. Шевченко С. Г. Коррекционно-развивающее обучение детей с ОВЗ. – М.: Владос, 2018.

СИСТЕМА УПРАЖНЕНИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ПРАВИЛЬНОГО И БЕГЛОГО ЧТЕНИЯ КАК УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Таукенова Зауреш Нурумовна
учитель начальных классов
КГУ «СОШ №1 им. Ёлгина А.Н»
отдела образования района Тереккөл
управления образования Павлодарской области

Чтение является одним из ключевых универсальных учебных действий, формируемых в начальной школе, поскольку именно через него ребенок получает и осмысливает основную часть учебной информации. От уровня сформированности навыка чтения напрямую зависит успешность обучения по всем учебным предметам: понимание условий задач по математике, усвоение содержания текстов по окружающему миру, работа с инструкциями и учебными заданиями. Кроме того, чтение оказывает существенное влияние на общее интеллектуальное развитие младшего школьника, формируя умения анализировать, сравнивать, обобщать и делать выводы. В процессе чтения активно развивается речь ребенка, обогащается словарный запас, совершенствуется грамматический строй и связность высказываний. Немаловажную роль чтение играет и в личностном развитии, способствуя формированию познавательного интереса, читательской мотивации, нравственных представлений и эмоционально-ценностного отношения к окружающему миру.

Как отмечал Л. С. Выготский, обучение, организованное на основе ведущей деятельности, создает зону ближайшего развития ребенка и обеспечивает его поступательное развитие [1]. В этом контексте овладение правильным и беглым чтением выступает необходимым условием формирования полноценной читательской деятельности младших школьников.

В психолого-педагогических исследованиях чтение рассматривается как сложный многоуровневый процесс, включающий техническую и смысловую стороны. По мнению А. Н. Леонтьева, чтение представляет собой особый вид речевой деятельности, в которой технические операции подчинены задаче понимания текста [2]. Однако на начальном этапе обучения приоритетной становится именно техническая сторона чтения, так как недостаточная сформированность навыка приводит к затруднениям в осмыслении содержания и снижению учебной мотивации.

Правильность чтения предполагает отсутствие ошибок — пропусков, замен, перестановок букв и слогов, искажений слов. Беглость чтения характеризуется темпом и автоматизированностью навыка. Эти показатели находятся в тесной взаимосвязи: повышение скорости чтения невозможно без его правильности, а односторонняя ориентация на темп может привести к закреплению ошибок [3]. В связи с этим система упражнений должна строиться на принципах комплексности, последовательности и доступности.

В методике обучения чтению выделяется несколько основных групп упражнений. Первая группа направлена на развитие зрительного восприятия, внимания и памяти. К ним относятся задания на узнавание букв, чтение слоговых цепочек, поиск заданных букв или слов в тексте. Такие упражнения формируют зрительный образ слова и способствуют переходу от послогового чтения к целостному восприятию слов [4].

Вторая группа упражнений ориентирована на формирование слогового и словесного чтения. Это чтение слоговых таблиц, слов с постепенно усложняющейся структурой, восстановление деформированных слов, чтение слов с пропущенными буквами. По мнению Т. А. Ладыженской, систематическая работа со словом является основой развития техники

чтения и грамотной речи учащихся [5]. Эти упражнения особенно эффективны при регулярном использовании и постепенном усложнении материала.

Третья группа включает упражнения, направленные на развитие темпа чтения. К ним относятся чтение «цепочкой», повторное чтение текста, чтение с постепенным ускорением, чтение на время. При этом важно учитывать возрастные и индивидуальные особенности детей. Как подчеркивал Д. Б. Эльконин, обучение чтению должно строиться без избыточного давления, иначе у ребенка формируется негативное отношение к учебной деятельности [6]. Особое место в системе упражнений занимают задания на развитие артикуляционного аппарата и речевого дыхания: чтение скороговорок, чистоговорок, ритмических стихотворений. Эти упражнения способствуют формированию четкой дикции, предотвращают «проглатывание» окончаний и повышают выразительность чтения. Развитие устной речи, по мнению М. Р. Львова, напрямую связано с качеством чтения и пониманием текста [7].

Важно отметить, что развитие правильного и беглого чтения не может осуществляться изолированно от формирования читательской деятельности в целом. Читательская деятельность включает мотивацию к чтению, умение осмысливать текст, выделять главную мысль, интерпретировать прочитанное и выражать собственное отношение к нему [2,5]. Поэтому упражнения технического характера должны сочетаться с заданиями на понимание содержания: прогнозирование по заголовку, ответы на вопросы, составление плана, инсценирование.

С научной точки зрения эффективность системы упражнений определяется ее систематичностью, последовательностью и учетом индивидуальных особенностей младших школьников. Как отмечал Л. С. Выготский, обучение должно опережать развитие, опираясь на потенциальные возможности ребенка [1]. Дифференцированный подход позволяет учитывать различия в уровне подготовки и темпе усвоения навыка чтения.

Публицистический аспект данной проблемы обусловлен ее социальной значимостью. В условиях цифровизации и снижения интереса к книге формирование устойчивого навыка чтения становится одной из приоритетных задач современной школы. Несформированность беглого и правильного чтения в младшем школьном возрасте приводит к трудностям в обучении, снижению познавательной активности и ограничению читательского опыта [6,7].

Таким образом, система упражнений для развития правильного и беглого чтения занимает особое место в образовательном процессе начальной школы и является необходимым условием формирования полноценной читательской деятельности младших школьников. Чтение выступает не только как учебный навык, но и как универсальное средство познания окружающего мира, освоения культурных ценностей и накопления жизненного опыта. Именно поэтому целенаправленная и систематическая работа по формированию навыка чтения должна начинаться с первых дней обучения ребенка в школе и осуществляться на протяжении всего периода начального образования.

Научно обоснованная и методически грамотно выстроенная система упражнений предполагает поэтапное формирование всех компонентов навыка чтения: правильности, беглости, осознанности и выразительности. Работа над правильностью чтения позволяет предупредить и преодолеть типичные ошибки младших школьников, такие как пропуски, перестановки, искажения букв и слогов, неправильные ударения. Формирование беглого чтения способствует увеличению скорости чтения без потери понимания смысла текста, что является важным условием успешной учебной деятельности.

Литература:

1. Выготский Л. С. Мышление и речь.
2. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность.
3. Журова Л. Е. Обучение чтению в начальной школе.
4. Эльконин Д. Б. Психология обучения младшего школьника.
5. Ладыженская Т. А. Развитие речи учащихся.
6. Львов М. Р. Методика обучения русскому языку.

РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ И МОТИВАЦИИ УЧАЩИХСЯ С ООП ПРИ ИЗУЧЕНИИ ФИЗИКИ

Семкина Ирина Алексеевна

учитель физики

КГУ «Центр поддержки детей с особыми образовательными потребностями»

управления образования Павлодарской области

Актуальность развития познавательной активности и мотивации учащихся с особыми образовательными потребностями (ООП) в процессе изучения физики определяется современными требованиями к образовательной системе, ориентированной на создание условий полноценной социализации каждого ребёнка и обеспечение его максимального развития личности. Физика как естественно-научная дисциплина характеризуется высокой степенью абстрактности, логической структурированности и требует от учащихся активного участия в учебном процессе, что особенно сложно для детей с ООП. Следовательно, одной из педагогических задач является поиск и реализация эффективных подходов, способствующих развитию устойчивого интереса, мотивации и познавательной активности у данной категории учеников.

Познавательная активность определяется как совокупность внутренних побудительных сил, стимулирующих учащегося к самостоятельному поиску знаний, решению проблемных ситуаций и творческой деятельности. В педагогической науке познавательная активность рассматривается как ключевой компонент учебной деятельности, без которого невозможна глубокая обработка информации; она включает в себя стремление к познанию, умение анализировать, обобщать, применять знания в нестандартных ситуациях и формирование самостоятельной позиции обучающегося к учебе [1].

Для детей с ООП познавательная активность является особенно значимой, так как способствует преодолению трудностей восприятия абстрактных понятий и интеграции в общий образовательный процесс.

Методы активизации познавательной активности учащихся с ООП на уроках физики

Метод	Описание	Цель применения	Эффект на учащихся с ООП
Проблемное обучение	Создание проблемных ситуаций, требующих выдвижения гипотез и поиска решений	Развитие логического мышления, критического анализа	Повышает интерес к предмету, формирует навыки решения нестандартных задач
Лабораторные работы	Эксперименты с использованием предметов и моделей	Снижение абстрактности материала, наглядное усвоение	Повышает уверенность, улучшает понимание физических явлений
Групповые проекты	Совместное выполнение учебных заданий	Развитие коммуникативных и социальных навыков	Укрепляет мотивацию, способствует взаимопомощи и поддержке
Интерактивные симуляции	Цифровые модели физических процессов	Визуализация сложных явлений, адаптация к индивидуальным возможностям	Повышает вовлечённость, облегчает понимание материала

Мотивация учащихся — это совокупность мотивов, побуждающих учиться и достигать определённых образовательных результатов. Позитивная учебная мотивация ориентирует школьника на успешное выполнение задач, проявление самостоятельности и

развитие интеллектуальных способностей. При этом мотивация включает в себя не только интерес к предмету, но и осознание значимости изучаемого материала для личного развития, будущей профессии и повседневной жизни. Без мотивации даже качественно организованный учебный материал остаётся малоэффективным в развитии личности учащегося.

Вопрос развития мотивации и познавательной активности учащихся с ООП особенно актуален в изучении физики, поскольку эта дисциплина требует от обучающихся не только освоения теоретических знаний, но и активного решения задач, проведения наблюдений и экспериментов, анализа явлений и формирования логических выводов. У детей с ООП возникают объективные трудности в восприятии абстрактных понятий, что снижает их интерес к предмету и активность познавательной деятельности. Поэтому педагогическая практика направлена на создание специальных условий, методов и педагогических приёмов, направленных на поддержку мотивации и активной позиции учащихся.

Одним из эффективных подходов к активизации познавательной деятельности на уроках физики является использование активных и проблемно-ориентированных методов обучения, которые создают условия для включения учащихся в процесс получения знаний. Так, создание проблемных ситуаций на уроке, в которых учащимся необходимо выдвинуть гипотезы, обосновать решения и выбрать пути их проверки, способствует повышению интереса к предмету и развитию логического мышления [2,5]. Проблемное обучение предполагает включение учащегося в деятельность, где он выступает не просто как пассивный слушатель, а как субъект познания, участвующий в поиске ответов на вопросы, не имеющие очевидного решения [3].

Экспериментальные и лабораторные работы занимают ключевое место в активизации познавательной деятельности. Физический эксперимент объединяет теорию и практику, побуждает учащихся наблюдать, сравнивать, делать выводы и проверять собственные гипотезы [1]. Для детей с ООП лабораторная работа снижает абстрактность материала, делает учебный процесс наглядным и доступным, способствует развитию моторики и зрительно-пространственного восприятия. Практическая деятельность формирует у учеников уверенность в своих возможностях, повышает уровень самостоятельности и интерес к изучаемой дисциплине.

Интерактивные формы работы, такие как групповые проекты, деловые игры, дискуссии и моделирование реальных ситуаций, также оказывают положительное влияние на познавательную активность. Совместная деятельность активизирует обмен идеями, способствует поддержке и взаимопомощи, что особенно важно для учащихся с ООП, испытывающих трудности в освоении материала в традиционной среде [2,5]. Эти методы развивают коммуникативные навыки, укрепляют уверенность в собственных силах и формируют позитивное отношение к учебе.

Развитие мотивации тесно связано с личностно-ориентированным подходом, при котором учитываются интересы, склонности и особенности каждого ребёнка. В педагогической практике широко применяется дифференциация содержания и методов обучения с учётом индивидуальных образовательных потребностей. Дифференцированный подход позволяет создать ситуацию успеха для каждого учащегося, что укрепляет внутреннюю мотивацию и формирует устойчивый интерес к изучению физики [4].

Использование индивидуальных средств поддержки — адаптированных заданий, визуальных материалов, мультимедийных ресурсов, интерактивных симуляций и цифровых учебных платформ — делает уроки более интересными и доступными. Эти инструменты помогают детям с ООП получать обратную связь, понимать свои успехи и области для улучшения, что положительно влияет на их мотивацию и познавательную активность [3]. Исследования показывают, что применение интерактивных средств обучения значительно повышает вовлечённость учащихся и улучшает результаты освоения учебного материала [6].

Эмоциональный компонент учебной деятельности играет важную роль в развитии мотивации. Положительные эмоции в процессе обучения усиливают интерес к предмету и

способствуют формированию устойчивой учебной мотивации. Учитель должен создавать атмосферу поддержки и поощрения, использовать игровые элементы, юмор и творческие задания, что снижает тревожность и повышает уверенность учащихся, особенно тех, кто испытывает трудности в обучении.

Связь содержания уроков с реальной жизнью также повышает мотивацию. Физика как наука о природе предоставляет возможности для демонстрации практического применения знаний — объяснение явлений света, звука, механики, электричества и др. Такие примеры помогают учащимся осознать ценность материала, укрепляют стремление к познанию и повышают заинтересованность в учебе [5].

Развитие автономности учащегося в учебном процессе является ещё одним фактором формирования мотивации. Возможность выбирать методы выполнения заданий, темпы обучения и способы демонстрации знаний повышает внутреннюю мотивацию и чувство ответственности. Использование самооценки, рефлексивных упражнений и самостоятельных проектов способствует развитию метапознавательных навыков и саморегуляции обучения.

Поддержка со стороны педагогического коллектива и родителей является ключевой для успешного развития мотивации и познавательной активности. Слаженные действия учителя, вспомогательного персонала, родителей и специалистов-дефектологов создают целостную образовательную среду, где каждый ребёнок ощущает себя принятым и способным на успех. Позитивное взаимодействие укрепляет мотивацию, улучшает учебные результаты и способствует гармоничному развитию личности учащихся [1,5].

Таким образом, развитие познавательной активности и мотивации учащихся с ООП при изучении физики требует комплексного подхода, включающего:

- применение активных и проблемно-ориентированных методов;
- организацию экспериментальных и интерактивных форм работы;
- дифференциацию и индивидуализацию учебного процесса;
- создание эмоционально поддерживающей среды;
- использование современных цифровых ресурсов.

Эти компоненты обеспечивают формирование устойчивого интереса к физике, развитие самостоятельности, уверенности в собственных силах и успешную интеграцию учащихся с ООП в образовательное пространство.

Список литературы:

1. Гутникова, Н. В. Психолого-педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями. – М.: Педагогика, 2020.
2. Лазарева, Н. А. Инклюзивное образование: теория и практика. – СПб.: Питер, 2019.
3. Шевченко, С. Г. Методы активного обучения и интерактивные технологии для детей с ООП. – М.: Владос, 2021.
4. Полат, Е. С. Дифференцированный и личностно-ориентированный подход в обучении детей с ОВЗ. – М.: Академия, 2020.
5. Кузнецова, И. В. Развитие мотивации и познавательной активности в инклюзивной школе. – М.: Просвещение, 2018.
6. Семенова, Н. Ю. Интерактивные технологии в образовательном процессе для детей с особыми потребностями. – М.: Генезис, 2019.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ДӘУІРІНДЕГІ КОММУНИКАТИВТІК САУАТТЫЛЫҚ: 11-СЫНЫПҚА АРНАЛҒАН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ВАРИАТИВТІ КУРС ТӘЖІРИБЕСІ ЖӘНЕ ӘЛЕМДІК ТРЕНДТЕР

Карамендин Олжас Сабитович
қазақ тілі және әдебиеті пәнінің мұғалімі
Абай облысы, Семей қаласы

«Ыбырай Алтынсарин атындағы №37 гимназия» КММ

Аңдатпа: Бұл мақала Жасанды Интеллект (ЖИ) технологияларының білім беруге енуі жағдайында 11-сынып оқушыларының коммуникативтік және этикалық сауаттылығын арттыруға бағытталған «Коммуникативтік сауаттылық: жазу және сөйлеу (ЖИ элементтерімен)» вариативті курсының мазмұнын талдайды. Курс ЖИ-ді тек құрал ретінде емес, сыни ойлауды, фактчекингті және академиялық адалдықты дамытудың контексті ретінде қарастырады. Мақалада курстың әдістемелік ерекшеліктері әлемдік білім беру трендтерімен (ЮНЕСКО, Стэнфорд зерттеулері) салыстырылып, бір сабақтың нақты практикалық мысалы ұсынылады.

Түйін сөздер: Жасанды Интеллект (ЖИ), Коммуникативтік сауаттылық, Академиялық адалдық, Әлемдік трендтер, Фактчекинг, Сыни ойлау.

1. Кіріспе: Жасанды интеллект – білім берудің жаңа парадигмасы. Біздің қоғамдағы жылдам цифрлану, әсіресе соңғы жылдары ChatGPT, Gemini сияқты генеративті ЖИ құралдарының пайда болуы, білім беру жүйесіне үлкен сын әрі үлкен мүмкіндіктер әкелді. Дәстүрлі оқыту әдістері енді оқушыларға ЖИ жасаған ақпараттың үлкен ағынында бағдар табуға, оны сыни тұрғыдан талдауға және этикалық жауапкершілікпен пайдалануға мүмкіндік бермейді. Осы қажеттілікті ескере отырып, 11-сынып оқушылары үшін әзірленген 34 сағаттық вариативті курс – қазақ тілі мен әдебиетін оқытудың мазмұнына ЖИ сауаттылығы (AI Literacy) элементтерін енгізуге жасалған алғашқы қадамдардың бірі. Курстың миссиясы – оқушыларға ЖИ-ді көшіруші ретінде емес, креативті әріптес және көмекші құрал ретінде пайдалануды үйрету.

2. Курстың өзектілігі және әлемдік трендтермен үйлесімділігі. Курстың өзектілігі әлемдік білім беру ұйымдарының стратегиялық бағыттарымен толық сәйкес келеді: А. ЮНЕСКО-ның ұстанымы және этика: ЮНЕСКО (UNESCO) сияқты халықаралық ұйымдар ЖИ-ді білім беруде қолданудың адамға бағытталған тәсілін ұстанады. Олар ЖИ технологияларының білімге қол жеткізудегі теңсіздікті күшейтпеуін, керісінше, оны азайтуды талап етеді. Біздің курсымыздағы академиялық адалдық мәселесіне басымдық беру осы этикалық талаптарға жауап береді. Курс оқушылардың ЖИ-ді жауапкершілікпен қолдануына және оның әлеуметтік салдарларын түсінуіне бағытталған.

Б. Халықаралық ЖИ Сауаттылығы (AI Literacy) трендтері: Әлемнің дамыған елдерінде (мысалы, Оңтүстік Корея, Қытай, Сингапур) ЖИ сауаттылығын мектеп бағдарламаларына енгізу міндеттелуде. Мысалы, Оңтүстік Корея 2025 жылға қарай ЖИ курстарын барлық деңгейдегі оқу бағдарламаларына кірістіруді жоспарлап отыр. Стэнфорд университеті (Stanford HAI) жүргізген зерттеулер ЖИ сауаттылығын арттырудың критикалық ойлауды дамытудағы маңыздылығын көрсетеді. Біздің курстағы Фактчекинг (ақпаратты тексеру) әдісі оқушыларды дәл осы сыни талдау дағдысына баулиды.

В. Жекелендіру және қолданбалы қағдылар: зерттеулер (мысалы, McKinsey Global Institute) ЖИ және автоматтандыру жұмыс күшінің өнімділігін арттыратынын, бірақ 2030 жылға қарай жұмыс орындарының үлкен бөлігінің өзгеретінін болжайды. Бұл оқушыларға икемді, креативті және кәсіби коммуникацияға дайын болуды талап етеді. Курс түйіндеме, іскерлік хат, ғылыми баяндама сияқты нақты қолданбалы жанрларды оқыту арқылы осы талаптарға жауап береді.

3. Курстың негізгі әдістемелік бағыттары және интеграция. Курстың оқыту әдістері коммуникативті-практикалық бағытқа негізделген және келесі инновациялық әдістерді қамтиды:

Әдіс	Сипаттамасы	ЖИ-мен Интеграциясы
Талдау және Синтез	ЖИ көмегімен күрделі мәтіндердің (эссе, баяндама) құрылымын, логикасын талдау және оны өзгертіп, қайта құрастыру.	ЖИ-ді мәтін құрылымын бұзуға немесе күрделі деректерді қысқартуға (Summarization) қолдану, содан кейін оқушының өз сөзімен қайта синтездеуі.
Проблемалық оқыту	Қоғамдық-әлеуметтік тақырыптар бойынша Пікірталас (Дебат) және Дискуссия ұйымдастыру.	ЖИ-ді әртүрлі позицияларға (Pros and Cons) аргументтер жинау үшін пайдалану, оларды талқылау.
Фактчекинг	ЖИ ұсынған ақпараттың (сандар, даталар, дәйексөздер) шынайылығын нақты дереккөздер арқылы тексеру.	ЖИ-дің галлюцинацияларын (жалған ақпараттарын) анықтау және оқушының ақпараттық сауаттылығын арттыру.

3.2. Нақты сабақ мысалы: «Жасанды Интеллект дәуіріндегі академиялық адалдық» (№ 2 сабақ).

Бұл сабақ ЖИ-дің этикалық қолданысын үйретудегі басты тәжірибемізді көрсетеді:

Сабақ кезеңі	Оқыту Әдісі және ЖИ Кірістіру	Іс-әрекеттің сипаттамасы
Ортасы: Тәжірибе	ЖИ-мен тәжірибе және Талдау-Синтез:	
	1. Сұраныс (Prompt) жасау: Оқушылар ЖИ-ге тақырып беріп, шағын мәтін алуды сұрайды.	Бұл оқушыға ЖИ-дің мүмкіндігін сезінуге және академиялық адалдық мәселесін практикалық тұрғыдан түсінуге негіз болады.
	2. Сыни тексеру (Фактчекинг): ЖИ берген мәтінге кіріп, оның дәлдігін, стилінің сәйкестігін талдайды.	Оқушылар мәтінді өз сөздерімен қайта жазу және редакциялау қажеттілігін дәлелдейді.
	3. Академиялық сілтеме жасау: Алынған ақпаратқа ЖИ-ді дереккөз ретінде көрсете отырып, сілтеме үлгісін (мысалы, АРА стиліндегі дереккөз) жазбаша рәсімдейді.	Бұл – ЖИ-ді қолданғаны үшін жауапкершілікті алуды үйрететін негізгі практикалық нәтиже.

4. Қорытынды және ұсыныстар. «Коммуникативтік сауаттылық: Жазу және Сөйлеу (ЖИ элементтерімен)» курсы қазіргі қазақстандық мектеп біліміне қажетті инновациялық және этикалық компонентті әкеледі. Оның басты нәтижесі – оқушылардың тек сауатты жазуы мен сөйлеуі емес, сонымен бірге ЖИ құралдарын адамгершілік және сыни тұрғыдан басқара алатын саналы тұлға ретінде қалыптасуы.

Ұсыныс: Бұл вариативті курс бағдарламасын жоғары сыныптарда коммуникативтік және цифрлық сауаттылықты кешенді дамыту үшін жалпы білім беру процесіне енгізу тиімді деп есептейміз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңы. – Астана, 2023.
2. Байтұрсынұлы А. Тіл – құрал. – Алматы: Атамұра, 2019.
3. Жүсіпбекова Г. Қ. Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру әдістемесі. – Алматы, 2022.
4. UNESCO. *Artificial Intelligence in Education: Guidance for Policy-makers*. – Paris, 2023.

**ЖАЗЫЛЫМ ӘРЕКЕТІНДЕГІ РЕФЛЕКСИЯНЫҢ РӨЛІ ЖӘНЕ ОНЫ МЕКТЕП
ТӘЖІРИБЕСІНЕ ЕНГІЗУДІҢ ТИІМДІЛІГІ**

Жолбарисова Мақпал Берикказыевна
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, педагог-зерттеуші
Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімінің
«№15 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Аннотация. Бұл мақалада қазақ тілін оқытудағы жазылым әрекетін дамытуға бағытталған рефлексияның рөлі мен маңызы қарастырылады. Рефлексияны жүйелі қолдану оқушылардың метатанымдық қабілетін, өз әрекетін талдау, жоспарлау және түзету дағдыларын қалыптастыруда ерекше мәнге ие. «Жазылым әрекетінде рефлексияның рөлі» атты әдістемелік құралды мектеп тәжірибесіне енгізудің қажеттілігі, тиімділігі және оның оқыту үдерісіне әкелген өзгерістері талданады. Мақалада рефлексияның жазылым сапасын арттырудағы теориялық негіздері мен практикалық нәтижелері нақты мысалдар арқылы көрсетілген.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушыны тек білімді тұтынушы емес, білімді өздігінен меңгеретін, оқу әрекетін реттей алатын тұлға ретінде қалыптастыру – басты талаптардың бірі. Бұл міндетті жүзеге асыруда рефлексия шешуші рөл атқарады. Рефлексия оқушының өз ойлау үдерісін түсініп, әрекет нәтижесін бағалап, келесі қадамын жоспарлауына мүмкіндік береді. Жазылым әрекеті – тілдік дағдылардың ішіндегі ең күрделісі. Жазылымда оқушы ойды құрылымдап, тілдік құралдарды таңдап, мәтінді реттеп, редакциялауы тиіс. Сондықтан бұл дағдыны қалыптастыруда рефлексияның маңызы ерекше аталады. Педагогикалық ғылымда (Л.С. Выготский, Дж. Дьюи, Дж. Флейвелл) рефлексия оқу әрекетін саналы басқарудың тиімді құралы ретінде қарастырылады.

Осыған байланысты қазақ тілі пәнінде жазылым әрекетіне рефлексияны енгізу – оқушының тілдік, когнитивтік және шығармашылық дамуын қамтамасыз ететін заманауи педагогикалық міндет болып табылады.

Зерттеулерге сүйенсек, рефлексия оқушының оқу жетістігіне тікелей әсер етеді (Выготский, Колб). Рефлексия метатанымдық процестерді іске қосады:

- жоспарлау
- бақылау
- бағдарлау
- түзету
- бағалау.

Жазылымды меңгеру барысында осы механизмдер оқушының өз мәтінін терең түсінуіне, қателерін саналы түрде көруіне және оны түзете алуына мүмкіндік береді.

Дж. Флейвеллдің метатаным теориясы бойынша, оқушы өз ойлау әрекетін түсінген сайын оның оқу өнімінің сапасы артады. Бұл жазылым дағдысында айқын көрінеді: рефлексия қолданылғанда мәтін мазмұны, құрылымы, стилі жақсарады.

Әдістемелік құралды мектепке енгізудің қажеттілігі

«Жазылым әрекетінде рефлексияның рөлі» атты әдістемелік құралды мектеп тәжірибесіне енгізу бірнеше себепке байланысты маңызды болды:

Жазылым сапасындағы олқылықтар анықталды.

Оқушылардың мәтіндік байланысты сақтамауы, ойды жүйелеу қиындықтары, орфографиялық және пунктуациялық қателердің көптігі – рефлексияның жеткіліксіздігін көрсетті.

Өзін-өзі бағалау дағдысының төмен болуы.

Көптеген оқушылар өз жұмысын сараптай алмайды, қатесін түсіндіре алмайды, жақсарту жолын жоспарламайды.

Мұғалімдерге тиімді әдістемелік құрал қажеттілігі.

Құрал жазылымдағы рефлексияның нақты әдіс-тәсілдерін, тиімді тапсырмаларын, бағалау критерийлерін ұсынады.

Функционалдық сауаттылық талаптарына сай болу.

Оқушының өз оқуын басқаруы — қазіргі білім беру стандартының негізгі компоненті.

Әдістемелік құралды енгізудің тиімділігі

Мектепке енгізілгеннен кейін жазылым әрекетіндегі айтарлықтай өзгерістер байқалды.

1. Оқушылардың жазылым сапасы артты

- мәтін құрылымы жақсарды;
- сөйлемдер арасындағы байланыс нығайды;
- дәлелдер мен мысалдарды қолдану жүйеленді;
- орфографиялық қателер саны азайды.

2. Рефлексия дағдысы қалыптасты

Оқушылар «Менің мәтінімнің күшті тұстары», «Менің қателерімнің себебі», «Келесі жолы жақсартамын...» сияқты бағытталған сұрақтарға жауап бере бастады.

3. Жауапкершілік пен мотивация өсті

Рефлексия арқылы оқушылар өз еңбегіне сыни, бірақ әділ көзқараспен қарауды үйренді, бұл сабаққа қызығушылықты арттырды.

4. Мұғалімдер арасындағы әдістемелік бірізділік күшейді

Құралдағы сабақ үлгілері мен критерийлерді қолдану арқылы жазылымды оқытуда ортақ стандарт қалыптасты.

Рефлексияның оқу үдерісіне қосқан үлесі

Рефлексияны тұрақты қолдану оқушыны:

- ойлау әрекетін басқара алатын,
- өз біліміне жауапкершілікпен қарайтын,
- тілдік нормаларды саналы меңгеретін,
- шығармашылықпен жұмыс істейтін
- тілдік тұлғаға айналдырады.

Жазылымдағы рефлексия — жай әдіс емес, оқушыны академиялық және өмірлік дағдыларға дайындайтын қуатты механизм.

Қорытынды. Жазылым әрекетінде рефлексияны жүйелі қолдану оқушының танымдық, тілдік, шығармашылық қабілеттерін кешенді дамытады. Мектеп тәжірибесіне енгізілген «Жазылым әрекетінде рефлексияның рөлі» әдістемелік құралы оқыту сапасын арттырып, мұғалімдерге тиімді әдістемелік қолдау көрсетті.

Құралдың енгізілу нәтижесінде оқушылардың жазылым сапасы, өзіндік талдау мәдениеті, тілдік нормаларды қолдану дағдысы айтарлықтай жақсарды. Сондықтан бұл құрал қазақ тілі пәнінде жазылымды оқытудың заманауи, ғылыми негізделген тиімді ресурсы ретінде ұсынылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қоңыратбаева Т. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
2. Исаева Ж. Жазылым дағдысын дамыту әдістері. – Алматы: Рауан, 2020.
2. Құрмашева Г. Тілдік дағдыларды қалыптастыруда рефлексияның рөлі. – «Білім берудегі инновациялар» журналы, №4, 2021.
5. Шалабаева А. Қазақ тілі сабақтарында жазылымды дамыту. – Алматы, 2018.

ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЕ ПРОЕКТЫ В ШКОЛЬНОЙ ЛАБОРАТОРИИ: ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННЫЕ ЗАДАНИЯ ПО МОЛЕКУЛЯРНОЙ ФИЗИКЕ (10 КЛАСС)

Искакова Батима Мухтарбековна

учитель физики и математики

категория «Исследователь»

КГУ СОШ №4, г. Семей

Аннотация. В статье раскрываются возможности организации исследовательских проектов в школьной лаборатории на примере практических заданий по молекулярной физике для учащихся 10 класса. Особое внимание уделяется формированию исследовательских навыков, умения самостоятельно ставить учебную задачу, выдвигать гипотезу, проводить эксперимент и интерпретировать полученные результаты.

Ключевые слова: исследовательская деятельность, школьная лаборатория, молекулярная физика, эксперимент, практические задания.

Введение. Развитие исследовательской культуры обучающихся является одной из приоритетных задач современного школьного образования. В условиях обновлённого содержания образования особую значимость приобретают формы обучения, направленные на активную познавательную деятельность учащихся, их умение самостоятельно добывать знания и применять их в практических ситуациях. Исследовательские проекты в школьной лаборатории позволяют перейти от традиционного объяснительно-иллюстративного обучения к деятельностному подходу. Учащиеся не только знакомятся с физическими законами, но и получают опыт научного познания: учатся планировать эксперимент, выбирать методы измерений, анализировать погрешности и делать обоснованные выводы. Раздел «Молекулярная физика» в 10 классе обладает значительным потенциалом для реализации исследовательских проектов. Большинство изучаемых процессов связано с реальными объектами окружающей среды — воздухом, газами, жидкостями, тепловыми явлениями. Это делает задания наглядными, практико-ориентированными и мотивирующими для учащихся. Практические исследовательские задания

Задание 1. Определение массы воздуха в учебном кабинете.

Решение. На первом этапе учащиеся измеряют длину, ширину и высоту учебного кабинета, определяя его объём. Далее фиксируются показания термометра и барометра. Используя уравнение Менделеева–Клапейрона, рассчитывается плотность воздуха при данных условиях. Полученное значение позволяет определить массу воздуха в помещении и сделать вывод о реальности изучаемых газовых процессов.

Задание 2. Исследование изменения массы воздуха при нагревании.

Решение. Учащиеся рассматривают ситуацию изменения температуры воздуха при постоянном давлении. Рассчитывается плотность воздуха при двух различных температурах. Сравнение результатов позволяет установить, как изменение температуры влияет на массу воздуха в помещении и подтвердить молекулярно-кинетическую природу тепловых процессов.

Задание 3. Определение объёма воздуха, масса которого равна массе тела учащегося. Решение. Используя измеренную или известную массу тела учащегося и табличное значение плотности воздуха при нормальных условиях, вычисляется соответствующий объём. Задание способствует формированию умения работать с физическими величинами и проводить оценочные расчёты.

Задание 4. Оценка количества молекул воздуха в помещении.

Решение. После определения массы воздуха учащиеся находят количество вещества, используя молярную массу воздуха. Далее по формуле $N = \nu \cdot N_A$ вычисляется число молекул, что позволяет осмыслить масштаб микромира и связь макроскопических и микроскопических характеристик.

Задание 5. Сравнение внутренней энергии различных газов.

Решение. Рассматриваются одинаковые массы газов при одинаковых температурах. Анализируется зависимость внутренней энергии идеального газа только от температуры. Делается вывод о равенстве внутренней энергии независимо от химической природы газа.

Задание 6. Сравнение массы сухого и влажного воздуха.

Решение. Учащиеся анализируют состав влажного воздуха, учитывая наличие водяного пара. Рассматривается влияние влажности на плотность воздуха и делается вывод о том, почему влажный воздух легче сухого.

Задание 7. Определение массы автомобиля без взвешивания.

Решение. Исследуется изменение давления воздуха в автомобильных шинах при увеличении нагрузки. Используется связь давления газа с силой, действующей на площадь контакта, что позволяет оценить массу автомобиля.

Задание 8. Обнаружение лёгких газов в воздухе.

Решение. Рассматривается принцип работы прибора на основе сообщающихся сосудов с ртутью. Анализ различий плотностей воздуха и лёгких газов позволяет объяснить срабатывание электрической цепи прибора.

Заключение. Практико-ориентированные исследовательские задания по молекулярной физике позволяют эффективно реализовать авторскую тему «Исследовательские проекты в школьной лаборатории». Предложенные задания формируют у учащихся устойчивый интерес к предмету, развивают навыки анализа, обобщения и экспериментального мышления.

Использование подобных заданий способствует интеграции теоретических знаний с практической деятельностью, повышает качество усвоения учебного материала и подготавливает учащихся к дальнейшей проектной и исследовательской работе в старших классах и вузах.

Список литературы:

- 1) Кикоин А. К. Молекулярная физика. – М.: Наука.
- 2) Әбілқасымова А. Е. и др. Физика. 10 сынып. – Алматы: Мектеп.
- 3) Әбілқасымова А. Е., Сейітова С. С. Әдістемелік нұсқаулық. Физиканы оқыту әдістемесі. – Алматы: Мектеп.
- 4) ҚР Білім және ғылым министрлігі. Жалпы орта білім беру мазмұнын жаңарту аясындағы әдістемелік ұсынымдар. – Астана.
- 5) Нұрахметов Б. Н. Физика сабағында зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру. – Алматы.

МЕКТЕПТЕГІ КӨШБАСШЫЛЫҚ: ТАБЫСТЫ БІЛІМ БЕРУ КЕПІЛІ

Смагулова Айгерим Мырзабековна
Абай облысы білім басқармасының
Курчатов қаласы білім бөлімінің
«№1 жалпы білім беретін орта мектебі»
коммуналдық мемлекеттік мекемесі директоры

Мектеп – бұл тек білім беретін орын ғана емес, сонымен бірге ұрпақты тәрбиелейтін, олардың рухани және моральдық дамуына ықпал ететін, қоғамға өзіндік үлес қосатын маңызды институт. Мұнда әрбір оқушының тұлғалық дамуы, білімі мен дағдысының қалыптасуы, шығармашылық қабілеттерінің ашылуы мектеп ұжымының ортақ ісіне тікелей байланысты. Осы тұрғыдан қарағанда, мектептің табысты жұмыс істеуі үшін көшбасшылықтың рөлі ерекше. Көшбасшылық тек басшылық функцияларды орындаумен шектелмейді; ол – мектеп ұжымының мәдениетін қалыптастыру, педагогикалық процесті тиімді ұйымдастыру және оқушылардың оқу жетістіктерін арттырудың негізгі факторы. Мектептің басшысы – директор – білім беру процесінің ғана емес, сонымен қатар мектеп ұжымының моральдық ахуалы мен мәдениеті, педагогтардың кәсіби дамуы және оқушылардың оқу жетістіктері үшін жауапты тұлға. Көшбасшылық қасиеттері мұғалімдердің өз ісіне деген қызығушылығын арттырып, олардың шығармашылығын шыңдауға, жаңа әдіс-тәсілдерді енгізуге ықпал етеді. Міне, осы қасиеттердің үйлесімі мектептің табысты дамуының басты факторы болып табылады. Көшбасшылық тек билік жүргізу немесе әкімшілік міндеттерді орындау емес. Нағыз көшбасшы – бұл адамдарды шабыттандыратын, оларды ортақ мақсатқа жұмылдыра алатын тұлға. Мектепте бұл қасиет мектеп директорына тән болуы керек. Стратегиялық ойлау қабілеті – мектептің ұзақ мерзімді дамуын жоспарлауға, оқу бағдарламаларын, педагогикалық әдістемелерді және инновациялық жобаларды тиімді енгізуге мүмкіндік береді. Әділдік – педагогтар мен оқушылар арасында сенім орнатудың кепілі, ол ұжымда ынтымақтастық пен бірлік сезімін қалыптастырады. Сенімділік пен ашық қарым-қатынас жасау – директордың ең маңызды қасиеттерінің бірі. Олар арқылы педагогтар өз ұсыныстары мен ойларын ашық айта алады, ал оқушылар өз пікірін білдіруде еркін болады. Мектептегі көшбасшылықтың тағы бір маңызды аспектісі – педагогтарды қолдау және олардың кәсіби дамуына жағдай жасау. Мұғалімдер өз ісіне құштар болған кезде ғана оқушыларға сапалы білім бере алады. Директор олардың күш-жігерін бағалап, жаңа технологияларды, педагогикалық жаңалықтарды енгізуге мүмкіндік беруі тиіс. Мысалы, инновациялық сабақтар немесе интерактивті оқу әдістері енгізілгенде, мұғалімдер өздерін тек орындаушы ретінде емес, шығармашылық тұлға ретінде сезінеді. Бұл олардың кәсіби өсуіне, өз пәнін тереңірек түсінуіне және оқушылармен тиімді қарым-қатынас орнатуына мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мектеп көшбасшылығы оқушыларға да әсер етеді. Директор мен мұғалімдердің көшбасшылық қасиеттері олардың жеке тұлғасын қалыптастыруға, жауапкершілік сезімін дамытуға ықпал етеді. Оқушылар өздерін құрметтелетін, бағаланатын және қолдау тапқан жағдайда ғана белсенді қатысатын болады. Бұл олардың өзіндік сенімін, көшбасшылық қабілеттерін және әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі. Мысалы, мектепте оқушылардың өзін-өзі басқару ұйымдарын құру, түрлі жобалар мен іс-

шараларға қатысуына мүмкіндік беру – олардың көшбасшылық қасиеттерін дамытудағы маңызды қадам болып табылады. Көшбасшылықтың тиімді болуы үшін директордың стратегиялық жоспарлау қабілеті ерекше мәнге ие. Ол мектептің қазіргі жағдайын бағалап, жетістіктері мен кемшіліктерін анықтап, нақты мақсаттар қойып, оларды кезең-кезеңімен жүзеге асыра білуі керек. Стратегиялық көзқарассыз мектеп өз даму жолында тұрақсыздыққа ұшырап, жаңа педагогикалық жобаларды енгізуде қиындықтарға тап болуы мүмкін. Директордың көрегендігі мен дұрыс шешім қабылдау қабілеті педагогтар мен оқушылардың табысты дамуы үшін маңызды. Мектептегі көшбасшылықтың тағы бір маңызды аспектісі – ынтымақтастық атмосферасын қалыптастыру. Ұжымдағы әрбір адам өз орнын табуы, өз міндеттерін түсінуі және ортақ мақсатқа қызмет етуі қажет. Директор бұл процесті үйлестіруші ретінде ұстайды. Ол ұжымдағы әр адамның қабілетін ескере отырып, олардың күшін біріктіруді білуі керек. Мұғалімдердің бір-бірімен тәжірибе алмасуы, ортақ жобаларда жұмыс істеуі, оқушылардың өзара ынтымақтастығы – барлығы көшбасшылықтың тиімділігін көрсетеді. Көшбасшылықтың мектептегі мәдениетке әсері де ерекше. Мектептің моральдық климаты, яғни ұжымның бір-біріне деген сыйластығы, өзара қолдауы, оқушылардың психологиялық жайлылығы – директордың көшбасшылық қасиеттерімен тікелей байланысты. Егер директор өз ұжымына үлгі болып, әділ, ашық, адал болса, мұғалімдер де сол қасиеттерді бойына сіңіреді. Білім беру технологиялары тез өзгеріп жатқан қазіргі заманда директордың көшбасшылық қабілеті арқылы мектеп жаңа әдістерді енгізіп, оқушылардың шығармашылығын дамытып, оқу сапасын арттыра алады. Мысалы, цифрлық оқыту құралдарын қолдану, жобалық тәсілдер мен критикалық ойлауға үйрету – мұғалімдер мен оқушылардың қабілеттерін тиімді дамытуға мүмкіндік береді.

Қорыта келгенде, мектептегі көшбасшылық – тек әкімшілік функцияларды орындау емес, мектеп ұжымын, оқушыларды және білім беру процесін тиімді басқару қабілеті. Көшбасшы директор мектептің стратегиялық дамуын жоспарлап, педагогтардың кәсіби өсуін қамтамасыз етіп, оқушылардың тұлғалық дамуына ықпал етеді. Ол ұжымдағы әділдік пен сенімділікті сақтап, ортақ мақсатқа жетелейтін атмосфера қалыптастырады. Мектеп көшбасшылығының тиімді болуы оқушылардың білім сапасын арттырып, мектептің қоғамдағы беделін көтереді, болашақ ұрпақтың жан-жақты дамуына жол ашады. Осылайша, мектептегі көшбасшылық – табысты білім берудің кепілі ғана емес, сонымен бірге мектеп мәдениетінің, педагогикалық шығармашылықтың, оқушылардың тұлғалық дамуының және ұрпақ тәрбиесінің басты факторы болып табылады. Көшбасшылықсыз мектеп өзінің толық әлеуетін көрсете алмайды, ал тиімді көшбасшылық арқылы мектеп қоғамдағы жауапты, білімді және шығармашылық тұлғаларды қалыптастыратын орнықты институтқа айналады. Сондықтан әрбір мектеп директоры үшін көшбасшылық қасиеттерін жетілдіру, ұжымға дұрыс бағыт беру, инновациялық әдістерді қолдану және әр оқушының дамуына жағдай жасау – басты міндет болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстандағы білім беру жүйесі: тарихы мен даму жолдары. – Алматы: Атамұра, 2018.
2. Ерғалиев С. *Мектептегі көшбасшылық және басқару дағдылары*. – Алматы: Санат, 2016.
3. Жұмабаев А. *Білім беру мекемелеріндегі басқару практикасы*. – Алматы: Атамекен, 2017.
4. Болатов Т. *Басқару психологиясы: мектеп тәжірибесі*. – Алматы, 2015.

ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ – ҰЛТ ЖАДЫН САҚТАҒАН ҰЛЫ ШЕЖІРЕ

Мадиярова Мадина Оразбекқызы

тарих пәнінің мұғалімі

Абай облысы білім басқармасы

Курчатов қаласы білім бөлімінің

«№1 жалпы білім беретін орта мектебі» КММ

Абай облысы, Курчатов қаласы

Қазақстан тарихы – бұл тек өткен оқиғалардың тізбегі ғана емес, ол ұлттың жадын, рухын, болмысын сақтап тұрған қасиетті мұра. Әрбір халық өзінің тарихы арқылы танылып, сол тарих арқылы болашаққа бағыт-бағдар жасайды. Өткенін білмеген ұрпақтың болашағы бұлыңғыр болатыны белгілі. Осы тұрғыдан алғанда, қазақ халқының тарихы – сан ғасырлық күреске, ерлікке, даналыққа және ұрпақтар сабақтастығына толы тағылымды жол. Қазақстан тарихын зерделеу – өткенге тағзым ғана емес, келешек ұрпаққа деген үлкен жауапкершілік.

Қазақ жеріндегі адамзат тарихы ежелгі дәуірлерден бастау алады. Археологиялық деректер Қазақстан аумағында алғашқы адамдардың тас дәуірінде-ақ өмір сүргенін дәлелдейді. Ботай мәдениеті, Андронов және Беғазы-Дәндібай ескерткіштері бұл өлкеде ежелден дамыған өркениет болғанын көрсетеді. Сақтар, ғұндар, үйсіндер, қаңлылар сынды тайпалар Ұлы далада өмір сүріп, өзіндік мемлекеттік құрылым мен мәдениет қалыптастырды. Олар тек жауынгер халық қана емес, сонымен қатар көшпелі шаруашылықты жетік меңгерген, зергерлік өнері мен рухани дүниесі бай қауым болды. «Алтын адам» секілді археологиялық олжалар сол дәуірдегі дала өркениетінің биік деңгейін айқын дәлелдейді.

Орта ғасырларда Қазақстан аумағы түркі өркениетінің маңызды орталығына айналды. Түрік қағанаты, Батыс Түрік қағанаты, Қарлұқ, Қарахан мемлекеттері және кейінгі Алтын Орда қазақ мемлекеттілігінің қалыптасуына берік негіз қалады. Бұл кезеңде түркі тілі мен мәдениеті кең таралып, жазба дәстүрі қалыптасты. Ислам діні еніп, білім мен ғылым дамыды. Әл-Фараби, Жүсіп Баласағұни, Қожа Ахмет Ясауи сияқты ұлы ойшылдар адамзат өркениетіне өлшеусіз үлес қосты. Олардың еңбектері ізгілікке, әділеттілікке, білімге үндеп, бүгінгі күнге дейін өз құндылығын жоғалтқан жоқ.

XV ғасырда Қазақ хандығының құрылуы – қазақ халқының тарихындағы аса маңызды бетбұрыс кезең болды. Керей мен Жәнібек хандардың бастауымен құрылған бұл мемлекет қазақ халқының этникалық тұтастығын нығайтып, дербес саяси бірлік ретінде қалыптасуына жол ашты. Қазақ хандығы тұсында ел басқарудың өзіндік жүйесі қалыптасып, билер соты, әдет-ғұрып заңдары кең қолданыс тапты. Тәуке ханның «Жеті жарғысы» қазақ қоғамындағы әділдік пен тәртіпті сақтауға бағытталған заңдар жинағы ретінде тарихта қалды.

Дегенмен қазақ халқының тарихы тек бейбіт кезеңдерден ғана тұрмайды. XVIII ғасырдағы жоңғар шапқыншылығы – халық басынан өткерген ең ауыр сындардың бірі болды. «Ақтабан шұбырынды, Алқакөл сұлама» атанған бұл зұлмат жылдарда қазақ халқы жойылып кетудің аз-ақ алдында тұрды. Бірақ ел бірлігі, халықтың рухы мен батырлардың ерлігі арқасында қазақ жұрты бұл қиындықты еңсере білді. Абылай хан, Қабанбай, Бөгенбай, Наурызбай сынды батырлар ел тәуелсіздігі жолындағы күрестің мәңгілік символына айналды.

XIX ғасырда Қазақстан Ресей империясының құрамына енді. Бұл кезең қазақ қоғамы үшін күрделі әрі қайшылықты болды. Бір жағынан жаңа басқару жүйесі енгізілсе, екінші жағынан ұлттық дербестік шектелді. Соған қарамастан, осы кезеңде ағартушылық қозғалыс ерекше қарқын алды. Шоқан Уәлиханов, Ыбырай Алтынсарин, Абай Құнанбайұлы халықты білімге, ғылымға, еңбекке үндеп, ұлттық сананың жаңаруына жол ашты. Олардың мұрасы қазіргі Қазақстан үшін де аса маңызды рухани құндылық болып табылады.

XX ғасыр қазақ халқы үшін ауыр сынақтарға толы болды. Кеңестік жүйе кезінде ашаршылық, саяси қуғын-сүргін, ұлттық мәдениеттің шектелуі халыққа орасан зор қасірет әкелді. Миллиондаған адам қырылып, ұлттық зиялы қауым жойылды. Соған қарамастан қазақ халқы өзінің тілін, салт-дәстүрін, рухани болмысын сақтап қалды. 1986 жылғы Желтоқсан көтерілісі – ұлттық сананың оянып, тәуелсіздікке ұмтылыстың айқын көрінісі болды.

1991 жылы Қазақстан тәуелсіз мемлекет атанды. Бұл – ғасырлар бойы азаттықты аңсаған ата-бабалар арманын ақиқатқа айналдырған тағдырлы кезең болды. Тәуелсіздік қазақ халқы үшін тек саяси еркіндік ғана емес, ұлттық сананың жаңғыруы мен тарихи әділеттіліктің орнауы еді. Осы сәттен бастап Қазақстан өз даму жолын дербес айқындап, әлем картасында егемен ел ретінде танылды.

Тәуелсіздік жылдарында Қазақстан өз мемлекеттілігін нығайтып, халықаралық аренада беделді мемлекетке айналды. Елдің Ата Заңы – Конституция қабылданып, демократиялық, зайырлы және құқықтық мемлекет қағидаттары бекітілді. Мемлекеттік Ту, Елтаңба мен Өнұран сияқты ұлттық рәміздер қабылданып, олар ел бірлігі мен тәуелсіздіктің символына айналды. Қазақ тілі мемлекеттік мәртебеге ие болып, ұлттық мәдениет пен рухани құндылықтарды дамытуға кең жол ашылды.

Сонымен қатар, экономика, білім беру және мәдениет салаларында ауқымды әрі жүйелі реформалар жүзеге асты. Нарықтық экономикаға көшу, жаңа өндіріс орындарының ашылуы, білім беру жүйесінің жаңаруы мен мәдени мұраны жаңғырту тәуелсіз Қазақстанның дамуына серпін берді. Осы жетістіктердің барлығы елдің болашағына деген сенімді нығайтып, Қазақстанды тұрақты әрі қарқынды дамушы мемлекет ретінде қалыптастырды. Қазақстан тарихы – ұлттың жүріп өткен даңқты әрі күрделі жолының айнасы. Ол бізге бірлік пен төзімділікті, ерлік пен отансүйгіштікті үйретеді. Тарихты білу – өткенді құрметтеу ғана емес, болашақты дұрыс қалыптастырудың негізі. Сондықтан Қазақстан тарихын терең меңгеру – әрбір саналы азаматтың қасиетті борышы.

Қазақстан тарихы – ұлттың рухани тірегі, халықтың өткенін, бүгінін және болашағын жалғап тұрған алтын көпір. Ол ғасырлар бойы қалыптасқан салт-дәстүрлерді, ұлттық дүниетанымды, ерлік пен елдіктің озық үлгілерін бойына сіңірген қасиетті қазына болып табылады. Қазақ халқының сан қилы тарихи кезеңдерден өтуі, сыртқы жаулармен күресі, тәуелсіздік жолындағы табандылығы мен төзімділігі осы тарихта айқын көрініс табады.

Әрбір мемлекеттің берік әрі тұрақты болуы оның тарихи санасының тереңдігіне, өткенінен тағылым ала білуіне тікелей байланысты. Тарихи жадысы мықты ел ғана ұлттық бірегейлігін сақтап, жаһандану дәуірінде өз орнын жоғалтпайды. Осы тұрғыдан алғанда, Қазақстан тарихы – қазақ халқының бастан кешкен тағдырын, азаттық жолындағы күресін, жеңістері мен қайғылы кезеңдерін шынайы бейнелейтін ұлы шежіре.

Тарихты білу – тек өткенді еске алу емес, ол болашаққа бағдар жасау. Өткеннің сабақтары арқылы халық өз қателіктерін түсініп, жетістіктерін бағалайды. Ұлт өз тарихын таныған кезде ғана рухани тұрғыдан кемелденіп, ұлттық мақтаныш сезімі қалыптасады. Ал өзін таныған, тамырын терең түсінген халық қана болашағын нық жоспарлап, тәуелсіздігін баянды ете алады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан тарихы. Жалпы білім беретін мектептің 5–11 сыныптарына арналған оқулықтар. – Алматы: Атамұра.
2. Қозыбаев М.Қ. *Қазақстан тарихы*. – Алматы: Санат, 2010.
3. Таласбек А. *Қазақ тарихының қилы кезеңдері*. – Алматы: Ана тілі, 2015.
4. Нұрпейісов К. *Алаш һәм Алашорда*. – Алматы: Ататек, 1995.
5. Әбусейітова М.Х. *Қазақстан тарихының деректері*. – Алматы, 2006.
6. ҚР Білім және ғылым министрлігі. *Қазақстан тарихы бойынша әдістемелік материалдар*.
7. Назарбаев Н.Ә. *Тарих толқынында*. – Алматы: Атамұра, 1999.

**МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА МҰҒАЛІМНІҢ
РӨЛІ ЖӘНЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОЙЛАУ
ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ**

Базарбек Шалқар
математика пәнінің мұғалімі
Абай облысы білім басқармасы
Курчатов қаласы білім бөлімінің
«№1 жалпы білім беретін орта мектебі» КММ
Абай облысы, Курчатов қаласы

Математика – тек сандар мен формулалар ғана емес, ойлаудың, логиканың, талдау қабілетінің негізі. Сол себепті, математика сабағында мұғалімнің рөлі өте маңызды. Ол тек білім беруші ғана емес, оқушылардың ойлау дағдыларын дамытуға, проблемаларды шешуге және шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге ықпал ететін көшбасшы болып табылады. Математика сабағы – тек пәнді оқытатын уақыт қана емес, болашақ ұрпақтың логикалық және сыни ойлау қабілеттерін қалыптастыратын ерекше кезең.

Біріншіден, мұғалімнің негізгі міндеті – оқушылардың қызығушылығын ояту. Көп жағдайда балалар математика пәнін қиын деп қабылдайды, өйткені олар оны тек есеп шығару немесе формулаларды жаттау деп түсінеді. Мұғалім бұл стереотипті бұзып, математика пәнінің өмірде де, ғылым мен техникада да қолданылатынын көрсетуі қажет. Мысалы, сабақта нақты өмірлік мысалдар, ойындар немесе жобалық жұмыстар арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға болады. Қызығушылық – кез келген оқу процесінің бастауы, ал математикада бұл ерекше маңызды.

Екіншіден, мұғалім әр оқушының жеке қабілетін ескеруі тиіс. Оқушылардың ойлау деңгейі әртүрлі: біреулері логикалық есептерді тез шығарады, енді біреулері көп уақытты қажет етеді. Мұғалім әрбір оқушының мүмкіндігін байқап, оларға қолдау көрсетіп, қиындықтар кезінде бағыт-бағдар беруге тиіс. Мысалы, қосымша тапсырмалар немесе шағын топтық жұмыстар арқылы әр оқушыны қызықтыруға болады. Бұл оқушылардың өз қабілетіне сенімін арттырады, ал сенім – білім алудың ең басты кепілі.

Үшіншіден, математика мұғалімі оқушыларға сыни ойлауды үйретуі керек. Сыни ойлау – мәселені тек есеп шығару ретінде емес, оны талдау, салыстыру, болжам жасау қабілеті. Мұғалім есептің бірнеше шешім жолдарын көрсету арқылы оқушылардың логикасын дамыта алады. Сонымен қатар, оқушыларға «неліктен осылай?» деген сұрақтар қойып, олардың ойлау процесін тереңдету маңызды. Мұндай тәсіл математикадан ғана емес, өмірден де дұрыс шешім қабылдауға үйретеді.

Төртіншіден, сабақта инновациялық әдістерді қолдану мұғалімнің көшбасшылық қабілетін көрсетеді. Цифрлық технологияларды, интерактивті тақталарды, математикалық бағдарламаларды сабаққа енгізу оқушылардың белсенділігін арттырады. Мысалы, геометриялық фигураларды виртуалды 3D модельде көрсету немесе статистикалық мәліметтерді электрондық кестелерде талдау оқушылардың қызығушылығын оятады. Мұғалім жаңашыл әдістерді дұрыс қолданса, математика сабағы қызықты әрі тиімді өтеді.

Бесіншіден, мұғалім оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған тапсырмаларды ұсынуы керек. Математика тек есеп шығару емес, сонымен қатар шығармашылық ойлауды қажет ететін пән. Мысалы, математикалық жобалар, зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру, есептің бірнеше шешім жолдарын іздеу оқушылардың шығармашылық әлеуетін арттырады. Мұндай тәсіл балаларға мәселені түрлі қырынан қарауға үйретеді, олар проблемаларды шешудің жаңа жолдарын табады.

Сонымен қатар, мұғалім әрдайым өз кәсіби деңгейін көтеруге ұмтылуы тиіс. Математика пәні үнемі жаңарып отыратын сала, жаңа әдістемелер мен технологиялар пайда болып жатады. Мұғалім семинарларға қатысып, кәсіби әдебиеттерді оқып, тәжірибені жаңартып отырса, ол сабақтың сапасын арттырады. Мұғалімнің кәсіби дамуы оқушылардың да білім деңгейіне тікелей әсер етеді. Математика сабағында мұғалімнің рөлі тек білім берумен шектелмейді. Ол оқушыларға үлгі көрсетеді, олардың еңбекқорлық, тәртіп, логикалық ойлау, шешім қабылдау қабілеттерін дамытады. Мысалы, сабаққа дайындық, тапсырмаларды орындаудағы жауапкершілік, бір-біріне көмектесу сияқты қасиеттер мұғалімнің іс-әрекетінде көрінеді. Оқушылар мұғалімнің іс-әрекетін көріп, сол қасиеттерді бойына сіңіреді. Мұндай үлгі – тек математикада ғана емес, жалпы өмірде де маңызды.

Инновациялық әдістерді қолдану – қазіргі заманғы математика сабағының маңызды құрамдас бөлігі. Цифрлық технологиялар, интерактивті тақталар, онлайн тапсырмалар және визуализация құралдары мұғалімге сабақты тиімді әрі қызықты өткізуге мүмкіндік береді. Мұғалім оқушылардың жаңа технологияларды меңгеруін қадағалап, олардың ойлау процесін кеңейтіп, пәнге деген қызығушылығын арттырады. Мысалы, кейбір есептерді компьютерлік модельдеу арқылы көрсету оқушыларға математикалық ұғымдарды терең түсінуге көмектеседі. Сонымен қатар, мұғалім инновациялық әдістерді қолдану арқылы әрбір оқушының жеке қабілеттерін ескеріп, олардың өз мүмкіндіктерін толық іске асыруына жағдай жасайды.

Математика сабағында мұғалімнің рөлі оқушыларды бағыт-бағдар беру арқылы көрінеді. Мұғалім әр оқушының жеке қабілеттерін, мықты және әлсіз жақтарын ескере отырып, сабақ процесін ұйымдастырады. Бұл оқушылардың оқу мотивациясын арттырып қана қоймай, олардың өзін-өзі дамытуына, есеп шығару тәсілдерін әртараптандыруына жағдай жасайды. Мысалы, кейбір оқушылар визуалды ақпарат арқылы жақсы түсінсе, кейбірі сөздік сипаттағы түсініктемелерді қажет етуі мүмкін. Мұғалім осы ерекшеліктерді ескере отырып, әрбір оқушыға қолайлы оқыту әдісін қолдануы тиіс.

Сабақтағы рөл сыни ойлау мен шығармашылық дағдыларын дамытуға бағытталуы керек. Математика пәні оқушыларды тек ережелерді жаттауға үйретпейді; ол логикалық ойлау, дәлелдеу, болжам жасау және жаңа шешімдер іздеуге үйретеді. Мұғалім осы процеске әр оқушыны белсенді қатыстыруы қажет. Мысалы, топтық жұмыстар немесе жобалық тапсырмалар арқылы оқушылар бір-бірімен пікір алмасып, әртүрлі тәсілдерді талдай алады. Мұндай әдістер оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамытып, өз ойын нақты әрі дәлелді жеткізуге үйретеді.

Қорытындылай келе айтарымыз, математика сабағында мұғалімнің рөлі – тек білім беруші ғана емес, бағыт-бағдар беруші, шабыттандырушы және үлгі көрсетуші. Мұғалім оқушылардың қызығушылығын оятып, олардың ойлау дағдыларын дамытуға, сыни ойлауды үйретуге, шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге атсалысады. Инновациялық әдістерді қолдану, жеке қабілеттерді ескеру, кәсіби даму – математика сабағының тиімділігін арттыратын негізгі факторлар.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстандағы мектеп математикасы: оқу әдістемесі. – Алматы: Атамұра, 2019.
2. Бектемісова Г. *Математика сабақтарында инновациялық әдістер*. – Алматы: Санат, 2018.
3. Тұрлыбеков С. *Математика пәнін оқытудағы педагогикалық тәсілдер*. – Алматы: Атамекен, 2020.
4. ҚР Білім және ғылым министрлігі. *Математика мұғалімдері үшін әдістемелік нұсқаулықтар*. – Нұр-Сұлтан, 2021.
5. Сәрсенова А. *Математика сабағында критикалық ойлау дағдыларын дамыту*. – Алматы, 2017.

МЕКТЕПАЛДЫ ДАЯРЛЫҚ ТОБЫНДА БАЛАЛАРДЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА ТӘРБИЕЛЕУ

Жумаханова Асем Кебековна
№50 орта білім беретін ІТ мектеп-лицейі
мектепалды даярлық сынып педагогы
педагог- модератор
Абай облысы, Семей қаласы

Мектепалды даярлық тобы – баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуының алғашқы қадамы, оның әлеуметтік, рухани және интеллектуалды дамуының негізі қаланатын кезең. Бұл уақыт балалардың қоршаған әлемге деген қызығушылығы, тілін меңгеруі, әдеп-ғұрыпты түсінуі және алғашқы әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруы үшін өте маңызды. Осы кезеңде ұлттық құндылықтарға тәрбиелеу балалардың болашақтағы мінез-құлқы, патриоттық сезімі, мәдени және рухани дамуы үшін шешуші рөл атқарады. Ұлттық құндылықтар – бұл халықтың мәдени мұрасы, дәстүрлері, әдет-ғұрыптары, тілі мен өнері арқылы қалыптасқан жалпыға ортақ құндылықтар жүйесі. Балаларды ұлттық құндылықтарға тәрбиелеу тек ата-бабаларымыздың мәдениетін сақтау емес, сонымен қатар олардың жеке тұлғалық дамуына, моральдық және этикалық білім алуына жол ашады. Мектепалды топта ұлттық құндылықтарды таныстыру ерекше нәзіктік пен жүйелілік талап етеді. Мектепалды топта балаларды ұлттық құндылықтарға тәрбиелеудің негізгі құралы – ойын болып табылады. Ойын арқылы бала қоршаған әлемді таниды, әлеуметтік дағдыларын дамытады және ұлттық дәстүрлерді бойына сіңіреді. Қазақтың халық ойындары, мысалы, «Қоржын», «Қарақат жинау» сияқты ойындар арқылы балалар өз мәдениетін, ұлттық киімдер мен әндерді, әдет-ғұрыптарды үйренеді. Ойын тек көңіл көтеру ғана емес, ол баланың ойлау қабілетін, тілін дамыту мен топта әрекет ету дағдыларын жетілдіреді. Сонымен қатар, ойын арқылы балалар бір-біріне деген құрметті, достықты, ынтымақтастықты үйренеді, өзара қарым-қатынаста өз позициясын қалыптастыруға мүмкіндік алады. Мысалы, топтық ойындарда әрбір бала өз рөлін біледі, шешім қабылдауды және жауапкершілікті үйренеді. Бұл дағдылар кейінгі өмірде де маңызды болып келеді, себебі олар жеке тұлғаның дамуына және қоғамға бейімделуіне негіз болады. Балаларды ұлттық құндылықтарға тәрбиелеуде шығармашылық қызметтің де маңызы зор. Көркем шығармашылық сабақтар, сурет салу, қолөнер, музыка мен би арқылы балалар ұлттық мәдениетке ене алады. Қазақтың ұлттық ою-өрнектерімен сурет салу, домбыра мен қобызбен таныстыру, халық әндерін орындау арқылы балалардың эстетикалық талғамы қалыптасады. Мұндай тәжірибелер балалардың ұлттық санасын дамытуға, өз мәдениетін мақтанышпен қабылдауға ықпал етеді. Шығармашылық жұмыс кезінде бала тек техника мен шеберлікті меңгеріп қана қоймай, өз эмоциясын білдіруді, шығармашылық ойлау қабілетін дамыту арқылы ұлттық құндылықтарды тәжірибе жүзінде меңгереді. Мысалы, Наурыз мерекесіне арналған сурет немесе қолөнер жобасын жасау кезінде балалар тек мерекенің көрнекі бейнесін ғана емес, оның тарихи және мәдени мәнін де түсінеді. Сонымен қатар, мұндай шығармашылық жұмыстар балаларды бір-бірімен ынтымақтасып жұмыс істеуге, шығармашылық идеяларын бөлісуге үйретеді.

Әңгіме мен әңгімелесу арқылы балаларға ұлттық құндылықтарды түсіндіру де тиімді тәсіл болып табылады. Мектепалды топтағы балалар әлі ойлау және тіл дамыту кезеңінде болғандықтан, қарапайым тілмен және қызықты мысалдармен мәдени мұраларды түсіндіру қажет. Қазақ ертегілері, аңыздар, халық әндері мен мақал-мәтелдер арқылы балаға адалдық, бауырмалдық, еңбекқорлық сияқты қасиеттерді үйретуге болады. Әңгімелесу балаларға тек сөз арқылы ақпарат жеткізумен шектелмей, олардың ойлау қабілетін, сөздік қорын және сыни ойлауын дамытады. Мысалы, ертегі кейіпкерлерінің жасаған іс-әрекеттерін талқылау арқылы балалар дұрыс пен бұрысты, батырлық пен қорқақтықты, достық пен опасыздықты

ажырата білуді үйренеді. Бұл әдіс арқылы ұлттық құндылықтар тек білуді ғана емес, оларды өмірде қолдануды үйретеді. Ұлттық құндылықтарға тәрбиелеуде отбасының рөлі де ерекше маңызды. Мектепалды топтағы педагогтар мен ата-аналар бірлесіп жұмыс істесе, балалардың тәрбиесі тиімді болады. Ата-аналармен тұрақты байланыс орнату, мерекелік іс-шараларға қатыстыру, үйде дәстүрлі әдет-ғұрыптарды сақтау арқылы бала өз мәдениетін тереңірек сезінеді. Мысалы, Наурыз мерекесін мектепте өткізумен қатар үйде де тойлау арқылы балалар ұлттық дәстүрді нақты тәжірибемен қабылдайды. Отбасы балаларға ұлттық құндылықтарды күнделікті өмірде көрсету арқылы олардың рухани дамуына үлкен үлес қосады. Туған күн, мерекелер, отбасы әдет-ғұрыптарын сақтау сияқты іс-шаралар балалардың мәдени санасын қалыптастырады және оларды өз мәдениетін құрметтеуге үйретеді. Ата-аналар балаларға қазақ тілін үйретіп, ұлттық тағамдарды таныстырып, дәстүрлі әдет-ғұрыптарды орындауды үйретсе, бұл балалардың жеке тұлға ретінде дамуына, өз мәдениетін түсінуіне ықпал етеді. Ұлттық дәстүрлерді тек мерекелерде ғана емес, күнделікті өмірде көрсету маңызды. Мысалы, балаларға қазақ тілінде қарапайым сөздерді қолдануды үйрету, ұлттық тағамдармен таныстыру, дәстүрлі әдет-ғұрыптарды түсіндіру күнделікті тәрбие процесінің маңызды бөлігі болып саналады. Сонымен қатар, балаларға күнделікті тұрмыстық жағдайларда да ұлттық құндылықтарды көрсету қажет. Мысалы, тамақты дұрыс бөлісу, сыйластық көрсету, кішіге жол беру сияқты қарапайым әрекеттер де балаларға ұлттық мәдениеттің негізін үйретеді.

Балалардың ұлттық құндылықтарға тәрбиесі тек мектеп бағдарламасымен шектелмей, мектептен тыс іс-шаралар арқылы да қолдау табуы керек. Мысалы, қазақ дәстүрлі киімдерін көрсету немесе қолөнер көрмесін ұйымдастыру арқылы балалардың қызығушылығы артады, олар өз мәдениетінен мақтаныш сезеді. Осындай тәжірибелер балаларды белсенді, шығармашыл және мәдени құндылықтарды бағалай білетін тұлға етіп қалыптастырады. Балалардың ұлттық құндылықтарға тәрбиесі олардың жеке тұлға ретінде дамуына, мәдени санасының қалыптасуына және өз елін құрметтеуге үйретеді. Ұлттық құндылықтар арқылы бала тек тарихын білуге ғана емес, сонымен қатар өз өмірінде этикалық және моральдық нормаларды қолдануға үйренеді. Балалар өз мәдениетінен мақтаныш сезінгенде, оларда отансүйгіштік, өз дәстүрін құрметтеу, қоғамға пайдалы болу сияқты қасиеттер қалыптасады. Ұлттық құндылықтарға тәрбиелеу арқылы балалар өз мәдениетін тереңірек түсініп, оны мақтанышпен қабылдайды, адалдық, бауырмалдық, еңбекқорлық, сыйластық сияқты қасиеттерді өмірде қолдануды үйренеді. Бұл – баланың рухани дамуының, әлеуметтік дағдыларының және мәдени санасының негізін қалайды. Мектепалды топта ұлттық құндылықтарды жүйелі түрде үйрету – болашақта саналы, мәдениеті мен дәстүрін бағалай білетін азамат тәрбиелеудің алғашқы қадамы. Сонымен қатар, мектепалды топта балалардың ұлттық құндылықтарға деген қызығушылығын арттыру үшін педагог өзінің жеке үлгісімен де әсер етеді. Мұғалімнің әрекеті, сөйлесу мәдениеті, дәстүрлі киім мен мерекелерге қатысуы балаларға үлгі болып, олардың патриоттық сезімін күшейтеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі. *Мектепалды даярлық топтарының оқу-әдістемелік құжаттары*. – Нұр-Сұлтан, 2020.
2. Абдуллаева М. *Балаларды ұлттық құндылықтар арқылы тәрбиелеу әдістемесі*. – Алматы: Атамұра, 2018.
3. Мұқаметова Ж. *Мектепалды топтағы педагогикалық тәжірибе*. – Алматы: Санат, 2019.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРІНІҢ ҚАБЫЛДАНУ ТАРИХЫ

Айтқазина Нұрипаш Мұратбекқызы

тарих пәні мұғалімі

«Семей жоғары көп салалы колледжі» мекемесі

Абай облысы, Семей қаласы

Қазақстан Республикасының тәуелсіздігі мен егемендігін жариялағаннан кейін мемлекетке ұлттық бірегейлікті көрсетуге арналған символдар қажет болды. Мемлекеттік рәміздер – бұл елдің тарихын, мәдениетін, дәстүрін, халықтың рухани құндылықтарын бейнелейтін ресми белгілер. Олар мемлекет пен оның азаматтары арасындағы байланысты нығайтып, халықаралық аренада Қазақстанды танытуға мүмкіндік береді. Қазақстанның мемлекеттік рәміздері – мемлекеттік ту, елтаңба және әнұран – тәуелсіздік алған алғашқы жылдардан бастап қабылданып, қоғам өмірінде маңызды рөл атқара бастады.

Қазақстан Республикасының тәуелсіздігі 1991 жылы 16 желтоқсанда жарияланды. Сол жылдары жаңа мемлекет үшін өзінің ұлттық бірегейлігін айқындайтын, халықты біріктіретін рәміздер қабылдау мәселесі өзекті болды. Қазақстандықтардың тарихи және мәдени ерекшеліктерін бейнелейтін рәміздерді жасау үшін арнайы комиссия құрылып, олардың тарихы мен мәнін зерттеу жұмыстары жүргізілді. Мемлекеттік рәміздер ұлттық мәдениет элементтері мен заманауи мемлекет символдарының үйлесімінен тұруы тиіс болды.

Мемлекеттік ту. Қазақстан Республикасының мемлекеттік туы – егемендіктің басты символдарының бірі. Ту 1992 жылы 4 маусымда Қазақстан Республикасының Жоғарғы Кеңесі арқылы ресми түрде қабылданды. Тудың негізгі түсі – көк, ол аспанның түсін, бейбітшілік пен тыныштықты, сондай-ақ қазақ халқының еркіндігін білдіреді. Тудың ортасында күн бейнеленген, оның айналасында қалықтап ұшқан қыран суреті орналасқан. Күн – өмірдің, жарық пен молшылықтың символы болса, қыран – тәуелсіздікті, күштілікті, еркіндікті білдіреді. Сол жақ шетінде ұлттық ою-өрнек бейнеленген – «қазақ оюы», бұл халықтың тарихы мен мәдени дәстүрін білдіреді. Мемлекеттік ту халықты біріктіруші рәміз ретінде ғана емес, сонымен қатар халықаралық аренада Қазақстанның егемендігін танытушы белгі ретінде қызмет етеді. Ту көтерілген әр сәт елдің тәуелсіздігін, егемендігін және бірлігін паш етеді.

Мемлекеттік елтаңба. Қазақстан Республикасының мемлекеттік елтаңбасы 1992 жылы 1 қазанда қабылданды. Елтаңба – мемлекеттің тарихын, мәдениетін, ұлттық дәстүрін, халықтың бірлігін бейнелейтін маңызды рәміз. Елтаңбаның ортасында шеңбер ішінде бейнеленген күн мен қыран суреті бар, бұл тудың элементтерімен үйлеседі. Елтаңбаның төменгі жағында астық сабанынан жасалған дөңгелек шеңбер бейнеленген, ол молшылық пен берекенің символы. Елтаңбаның сыртқы жағында ою-өрнектермен безендірілген сақина орналасқан, бұл қазақ халқының ұлттық мәдени мұрасын білдіреді. Елтаңбаның түсі – алтын және көк, алтын – байлық пен кемелділікті, көк – бейбітшілік пен бірлікті білдіреді. Елтаңба мемлекеттік органдардың құжаттарында, банкноттарда, визит карталарында және басқа да ресми материалдарда қолданылады. Бұл рәміз халыққа елдің бірлігі мен тәуелсіздігін еске салады, сондай-ақ мемлекеттің беделін халықаралық деңгейде көрсетеді.

Мемлекеттік әнұран. Қазақстан Республикасының мемлекеттік әнұраны – елдің рухани тұтастығы мен патриоттық сезімін нығайтатын рәміз. Әнұранның тарихы күрделі және бірнеше кезеңдерден тұрады. Тәуелсіздік алғаннан кейінгі жылдары Қазақстанда ұлттық әнұранды таңдау мәселесі өзекті болды. 1992 жылы «Менің Қазақстаным» әні ресми түрде қабылданды, оның авторлары – Жұбан Молдағалиев және Шәмші Қалдаяқов. Әнұран халықты біріктіретін, елдің тәуелсіздігін дәріптейтін патриоттық мәнге ие болды. Әнұранның сөздері мен музыкасы қазақ халқының тарихын, дәстүрін, табиғатын және ұлттық рухын бейнелейді. Әнұран тек ресми іс-шараларда ғана емес, сонымен қатар спорттық жарыстарда, мектептерде және басқа да салтанатты шараларда орындалады. Бұл рәміз азаматтардың патриоттық сезімін оятып, елдің бірлігін нығайтады.

Мемлекеттік рәміздердің қоғамдағы маңызы

Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері қоғам өмірінде маңызды рөл атқарады. Олар халықтың тарихы мен мәдениетін, ұлттық дәстүрін насихаттайды, мемлекеттің егемендігін білдіреді. Мемлекеттік ту, елтаңба және әнұран азаматтарды біріктіретін символдар болып табылады. Оларды мемлекеттік мерекелерде, ресми іс-шараларда, оқу орындарында және халықаралық деңгейде кеңінен қолдану арқылы халыққа патриоттық сезімді нығайтуға болады. Мемлекеттік рәміздер арқылы жастарға ұлттық сананы қалыптастыру, олардың елдің тарихы мен мәдениеті туралы білімін арттыру мүмкіндігі бар. Оқу орындарында рәміздер туралы дәрістер мен іс-шаралар өткізу – патриоттық тәрбиенің маңызды бөлігі. Сонымен қатар, рәміздер халықаралық аренада Қазақстанның беделін көтеруге, мемлекетке деген құрмет пен сенімді нығайтуға қызмет етеді. Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері қабылданғаннан бері олар халықтың бірлігін, елдің тәуелсіздігін және егемендігін дәріптеуші басты символдарға айналды. Мемлекеттік рәміздер елдің тарихы мен мәдениетін бейнелейтін, азаматтар мен мемлекет арасындағы байланысты нығайтып, халықаралық деңгейде Қазақстанды танытатын маңызды белгілер болып саналады.

Қазақстанның мемлекеттік рәміздерінің тарихы – бұл елдің егемендігін жариялаған сәттен бастап қалыптасқан ұлттық мәдениеттің, халықтың рухани құндылықтарының және заманауи мемлекеттің бейнесі. Тәуелсіздік алған алғашқы жылдардан бастап рәміздер қабылданды және олар халық өмірінде тұрақты орын алды. Мемлекеттік рәміздер арқылы азаматтар елдің тарихымен, мәдениетімен және ұлттық дәстүрімен танысады, елдің бірлігі мен тәуелсіздігін бағалай алады. Мемлекеттік рәміздер елдің тұрақты дамуына, патриоттық сезімді нығайтуға, халықаралық аренада беделін арттыруға үлес қосады. Мемлекеттік рәміздер – тек символикалық бейнелер емес, олар елдің рухани негізін көрсетеді. Олар жастарды патриоттық сезімге баулиды, тәуелсіздіктің қадірін түсіндіреді, елдің тарихы мен мәдениетімен таныстырады. Мемлекеттік ту, елтаңба және әнұран бір-бірін толықтырады, ұлттық бірегейлікті дәріптейді. Олар азаматтарды біріктіретін, қоғамдағы бірлікті нығайтатын негізгі рәміздер болып саналады. Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері – елдің тәуелсіздігі мен егемендігінің көрінісі. Олар ұлт тарихын, мәдени мұрасын, дәстүрлерін және халықтың рухани құндылықтарын бейнелейді. Мемлекеттік рәміздер арқылы Қазақстан халықаралық аренада өзінің орнын айқындап, азаматтарға патриоттық сезімін, ұлттық бірлігін және мемлекеттілікті дәріптеудің символдық құралын ұсынады. Рәміздер елдің тұрақты дамуы мен жарқын болашағының кепілі болып есептеледі, сондықтан оларды құрметтеу және сақтау әрбір азаматтың міндеті. Қазақстанның мемлекеттік рәміздері – елдің тәуелсіздігі мен егемендігін, ұлттық дәстүр мен мәдениетті, халық бірлігі мен патриоттық рухты көрсететін басты символ болып қала береді. Олар болашақ ұрпаққа ұлттық мәдени мұра ретінде жеткізіліп, елдің тарихымен бірге сақталмақ. Мемлекеттік рәміздер Қазақстанға өз ұлттық ерекшелігін сақтау ғана емес, заманауи әлемде беделін арттыруға да мүмкіндік береді. Олар әрқашан азаматтарға елдің тәуелсіздігі мен бірлігін еске салып, патриоттық сезімді оятатын негізгі белгілер болып қала береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Астана: ҚР Заңнама, 1995.
2. Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері туралы Заң. № 3196-XII, 2007 жылғы 4 маусым.
3. Абдрахманова, Г.Қ. Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері: тарихы мен маңызы. – Алматы: Ғылым, 2010.
4. Әлиев, С. Мемлекеттік рәміздер – егемендіктің символы. – Астана: Елбасы кітапханасы, 2015.
5. Мәмбетова, Ж. Т., Рәміздер және ұлттық сана: Қазақстан тәжірибесі. – Алматы: Білім, 2012.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КОММУНИКАЦИЯ: ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СО СТУДЕНТАМИ

Сейтбаева Айдана Бейбитовна

преподаватель педагогики и психологии

Учреждение «Семейский высший многопрофильный колледж»

Педагогическая коммуникация является одной из ключевых составляющих образовательного процесса. Эффективное взаимодействие преподавателя со студентами напрямую влияет на качество усвоения знаний, формирование у студентов критического мышления, мотивации к обучению и личностного развития. В современном образовательном пространстве педагоги сталкиваются с необходимостью не только передачи информации, но и создания среды, в которой студенты активно участвуют в учебном процессе, задают вопросы, выражают свои идеи и учатся самостоятельно анализировать полученные знания. Педагогическая коммуникация – это целенаправленный процесс обмена информацией между преподавателем и студентами, включающий вербальные и невербальные способы передачи знаний, эмоций и ценностей. Основная цель педагогической коммуникации – формирование у студентов понимания материала, стимулирование их самостоятельной активности и развитие личностных и профессиональных компетенций. Эффективная коммуникация помогает создавать доверительную атмосферу в классе, повышает вовлеченность студентов и способствует развитию у них навыков сотрудничества и критического мышления.

Одним из ключевых принципов эффективной педагогической коммуникации является активное слушание. Преподаватель должен не просто передавать информацию, но и внимательно воспринимать вопросы, комментарии и идеи студентов. Активное слушание способствует тому, что студенты чувствуют свою значимость и вовлеченность в образовательный процесс. Этот метод включает поддерживающие вопросы, уточнения, перефразирование сказанного студентом и создание условий для открытого диалога. Когда студент видит, что его мнение учитывается и обсуждается, повышается его мотивация к изучению материала и участие в обсуждениях. Другим важным аспектом является использование разнообразных вербальных и невербальных методов коммуникации. К вербальным методам относятся объяснение, обсуждение, диалог, постановка вопросов и создание проблемных ситуаций, требующих анализа и размышлений. Невербальные методы включают мимику, жесты, зрительный контакт, интонацию и темп речи. Современные исследования показывают, что невербальные средства коммуникации способны усиливать восприятие информации и создавать более доверительную и комфортную атмосферу в аудитории. Например, улыбка преподавателя или открытая поза при объяснении нового материала могут существенно повысить уровень вовлеченности студентов.

Эффективным методом взаимодействия со студентами является активное использование технологий. Современные образовательные платформы, интерактивные доски, онлайн-тестирование и мультимедийные ресурсы позволяют преподавателю разнообразить подачу материала и сделать его более наглядным. Использование технологий также способствует развитию у студентов навыков самостоятельного поиска информации, анализа данных и презентации результатов. Важно при этом соблюдать баланс между технологической поддержкой и личным общением, чтобы студенты не чувствовали дистанции с преподавателем. Проективные и интерактивные методы обучения также способствуют эффективной педагогической коммуникации. К ним относятся групповые проекты, дискуссии, ролевые игры, кейс-стади и мозговые штурмы. Эти методы позволяют студентам активно включаться в процесс обучения, взаимодействовать друг с другом, развивать навыки командной работы и критического мышления. В процессе групповой работы преподаватель выполняет роль фасилитатора, направляющего дискуссию, помогая студентам анализировать информацию, делать выводы и находить решения проблем. Такой подход делает коммуникацию более динамичной и продуктивной, а студентов – более ответственными за результат своего обучения.

Эмоциональная составляющая педагогической коммуникации играет не менее важную роль. Преподаватель должен уметь создавать позитивный эмоциональный климат, поддерживать студентов, мотивировать их на учебу и поощрять инициативу. Эффективное взаимодействие невозможно без взаимного уважения и понимания. Когда студент ощущает поддержку и внимание со стороны преподавателя, снижается уровень тревожности, повышается уверенность в собственных силах и стремление к активному участию в образовательном процессе. Одним из методов повышения эффективности коммуникации является индивидуальный подход к студентам. Каждый студент обладает своими особенностями, уровнем подготовки и стилем восприятия информации. Преподавателю важно учитывать эти различия и применять методы, которые соответствуют индивидуальным потребностям. Например, некоторым студентам удобнее работать с визуальной информацией, другим – через дискуссии или письменные задания. Индивидуализированный подход позволяет максимально раскрыть потенциал каждого студента и создать условия для успешного обучения. Обратная связь – еще один важный элемент эффективной педагогической коммуникации. Она должна быть регулярной, конструктивной и мотивирующей. Студенты должны получать информацию о своих достижениях и ошибках, понимать, что и как нужно улучшить. Обратная связь способствует формированию у студентов навыков самоконтроля, анализа собственных результатов и постановки учебных целей. Применение различных форм обратной связи – устной, письменной, в форме тестирования или обсуждений – позволяет охватить широкий спектр образовательных потребностей и укрепить доверительные отношения между преподавателем и студентами.

Не менее значимо умение преподавателя задавать вопросы и стимулировать дискуссию. Вопросы, требующие анализа, обоснования и аргументации, развивают критическое мышление студентов, способствуют их активному включению в процесс обучения. При этом важно избегать риторических или закрытых вопросов, которые ограничивают ответы студентов и не стимулируют обсуждение. Правильная постановка вопросов, создание проблемных ситуаций и стимулирование диалога – основные инструменты активной педагогической коммуникации. Таким образом, педагогическая коммуникация является фундаментальной составляющей образовательного процесса. Эффективные методы взаимодействия со студентами включают активное слушание, вербальные и невербальные способы коммуникации, использование технологий, интерактивные и проектные методы обучения, эмоциональную поддержку, индивидуальный подход и регулярную обратную связь. Все эти элементы создают условия для успешного усвоения знаний, развития критического мышления, самостоятельности и мотивации студентов. В современном образовательном пространстве роль преподавателя выходит за рамки передачи знаний. Он становится модератором, наставником, организатором учебного процесса и фасилитатором взаимодействия. Эффективная педагогическая коммуникация позволяет не только достигать учебных целей, но и формировать у студентов социальные, эмоциональные и профессиональные компетенции, необходимые в современном обществе.

В заключение, можно подчеркнуть, что успешное взаимодействие преподавателя со студентами строится на основе доверия, уважения и активного участия обеих сторон. Эффективные методы педагогической коммуникации создают динамичную и продуктивную образовательную среду, стимулируют студентов к самостоятельному мышлению, творчеству и поиску знаний.

Использованная литература

1. Артихова, И.Н. Педагогическая коммуникация и развитие личности студента. – Москва: Педагогика, 2014.
2. Ветров, А.П. Психология общения в образовательном процессе. – Санкт-Петербург: Питер, 2016.
3. Дьяченко, Е.Г. Методы эффективного взаимодействия преподавателя со студентами. – Москва: Академия, 2018.

ИНФОРМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА STEM ТӘСІЛДЕРІН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Азімбаева Нұрпану Мұсабайқызы

информатика пәні мұғалімі

Абай облысы білім басқармасының

Семей қаласы білім бөлімінің

«Жүсіпбек Аймауытов атындағы жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Қазіргі білім беру жүйесі тек білімді беру мен ақпаратты ұсынумен шектелмей, оқушыларды өз бетімен ізденуге, талдауға және шығармашылық тұрғыда ойлауға үйретуге бағытталған. Осы мақсатта STEM – ғылым, технология, инженерия және математика – тәсілі білім беру үрдісінде ерекше орын алады. Оның мәні тек теориялық білімді жеткізуде емес, алынған ақпаратты практикалық жағдайда қолдануға, нақты мәселелерді шешуге үйретуінде. Бұл тәсіл информатика пәнімен тығыз байланысты, өйткені информатика оқушыларға логикалық ойлау, алгоритм құру, бағдарламалау, мәліметтерді өңдеу сияқты дағдыларды меңгеруге мүмкіндік береді. Информатика сабағында STEM элементтерін қолдану оқушылардың тек техникалық қабілеттерін дамытып қана қоймай, олардың зерттеушілік мәдениетін, сыни ойлауын және шығармашылық әлеуетін арттырады.

STEM тәсілі бойынша оқытудың тиімділігін түсіну үшін ең алдымен оның педагогикалық мәнін қарастыру қажет. Бұл тәсіл оқушыларға дайын шешімдерді беру орнына, оларды өз бетімен ойлануға, сұрақ қоюға, гипотеза құруға және тәжірибе жүргізуге шақырады. Мәселен, бағдарламалау тақырыбында оқушылар тек алгоритмдерді үйреніп қана қоймай, нақты бір мәселені шешу үшін бағдарламаны өздері құрастырады. Бұл процесс барысында олар мәселені талдап, ақпарат жинап, шешім жолдарын іздеп, алынған нәтижелерді талдайды. Сол арқылы зерттеушілік дағдылар біртіндеп қалыптасады. Бұл әдістің мәні – оқушыларды тек теориялық біліммен қамтамасыз ету емес, олардың жеке ізденісін, ойлау қабілетін, практикалық әрекеттерін дамыту.

STEM тәсілі оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуда ерекше рөл атқарады. Жобалық жұмысты мысалға алсақ, оқушылар белгілі бір тақырып бойынша жоба жасайды: мысалы, «Ақылды үй», «Экологиялық мониторинг жүйесі», «Оқу үдерісін автоматтандыру» сияқты жобалар. Бұл жұмыстар барысында оқушылар инженерлік ойлау қабілетін пайдаланады, тәжірибелік шешімдер жасайды, алгоритм құрады және бағдарламаларды жүзеге асырады. Сонымен қатар, жобалар ақпаратты талдау, модельдеу, нәтижелерді қорғау және презентациялау дағдыларын қалыптастырады. Мұның бәрі оқушылардың логикалық ойлауын дамытып қана қоймай, олардың сыни ойлау қабілетін де жетілдіреді.

Информатика сабақтарында STEM тәсілдерін қолдану оқушыларға тәжірибелік жұмыс жүргізуге мүмкіндік береді. Робототехника, датчиктермен жұмыс, микроконтроллерлерді пайдалану және виртуалды зертханалар арқылы оқушылар нақты деректермен тәжірибе жасайды. Мысалы, роботты белгілі бір алгоритм бойынша қозғалту немесе датчиктерден алынған мәліметтерді талдау арқылы оқушылар ғылыми зерттеудің негізгі кезеңдерін үйренеді. Бұл әдіс тек техникалық дағдыларды дамытып қана қоймай, оқушыларды зерттеу процесінің барлық кезеңімен таныстырады, оларда проблемаларды шешу мәдениеті қалыптасады.

STEM тәсілдерінің тағы бір маңызды аспектісі – оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамыту. Информатика сабағында мәселелерді шешу барысында оқушылар бірнеше нұсқаны салыстырып, ең тиімді шешімді тандайды. Бұл үдеріс олардың талдау, бағалау және дәлелдеу қабілеттерін қалыптастырады. Зерттеушілік тапсырмалар арқылы оқушылар өз ойларын жүйелі түрде дәлелдеп, нәтижелерін негіздеуге үйренеді. Мұндай тәжірибе олардың өз бетінше ойлауына, ғылыми көзқарасын дамытуға көмектеседі.

Мұғалімнің рөлі STEM тәсілін қолдануда ерекше. Мұғалім тек білім беруші ғана емес, бағыттаушы және кеңесші ретінде әрекет етеді. Оқушыларға дайын жауап бермей, оларды өз бетімен шешім іздеуге, эксперимент жасауға, жобалық жұмыс орындауға шақырады. Мұндай

оқыту әдісі оқушылардың дербестігін арттырып, өздігінен ізденуге және жауапкершілікке үйретеді. Сонымен қатар, мұғалім жобалық жұмыстар барысында оқушылардың талдау және қорытынды жасау қабілеттерін бақылап, бағыт береді, бұл олардың зерттеушілік мәдениетін қалыптастырады.

STEM тәсілі оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Теориялық материалды практикалық тапсырмалар арқылы үйрену оқу процесін қызықты етеді, оқушылар өз бетінше зерттеу жүргізуге ынталы болады. Бұл әдіс әсіресе информатика пәнінде тиімді, себебі пәннің мазмұны технологиялық, логикалық және математикалық компоненттерді біріктіреді. Оқушылар өздері жасаған бағдарламаларды, модельдерді және жобаларды көріп, олардың нақты өмірде қолданылатынын түсінеді. Бұл өз кезегінде пәнге деген қызығушылықты күшейтіп, оқушылардың мотивациясын арттырады.

Информатика пәнінде STEM тәсілін қолдану оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытады. Жобалық жұмыстар мен зертханалық тәжірибелер барысында олар жаңа шешімдер ойлап табады, идеяларын жүзеге асырады, эксперимент жүргізеді. Мысалы, «Ақылды үй» жобасы тұрмыстық мәселелерді шешу үшін алгоритмдік ойлауды және бағдарламалау дағдыларын біріктіруге мүмкіндік береді. Ал «Экологиялық мониторинг жүйесі» жобасы оқушыларды қоршаған ортаны қорғау мәселелеріне ғылыми тұрғыдан қарауға үйретеді. Бұл сабақтар тек техникалық дағдыларды емес, сонымен қатар әлеуметтік жауапкершілік пен экологиялық сана-сезімді қалыптастырады.

STEM тәсілі оқушыларға практикалық дағдыларды меңгеруге мүмкіндік береді. Олар бағдарламалау тілдерін үйреніп қана қоймай, алгоритмдік ойлауды, мәліметтерді талдауды, модельдеуді және жүйелік ойлауды практикалық тұрғыдан қолдана алады. Бұл дағдылар заманауи қоғамда өте бағалы және кәсіби салада табысқа жетуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, STEM тәсілі оқушыларға жобаларды ұйымдастыру, уақытты тиімді пайдалану, топпен жұмыс жасау сияқты универсалдық дағдыларды дамытуға ықпал етеді.

STEM тәсілі тек пәндік білімді ғана бермейді, ол оқушыларды өз бетінше ойлауға, тәжірибе жасауға, проблемаларды шешуге және шығармашылықпен жұмыс жасауға үйретеді. Оқушылар өздері жасаған жобаларды, бағдарламаларды және жүйелерді көріп, олардың нақты өмірде қолданылатынын түсінеді. Бұл білімнің практикалық мәнін ашып қана қоймай, олардың ғылым мен технологияға деген қызығушылығын арттырады. Мұғалімнің бағыттаушы рөлі, жобалық тапсырмалар, зертханалық тәжірибелер және топтық жұмыс – осы тәсілдің тиімділігін арттыратын негізгі факторлар болып табылады.

Нәтижесінде, STEM тәсілі информатика пәнінде оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамытудың ең тиімді әрі заманауи әдісі болып табылады. Бұл тәсіл оқушыларға тек білім беріп қана қоймай, олардың шығармашылық, логикалық және сыни ойлау қабілеттерін дамытады. STEM негізінде ұйымдастырылған сабақтар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, оларды заманауи қоғам талаптарына сай, бәсекеге қабілетті тұлға ретінде қалыптастыруға мүмкіндік береді. Информатика сабағында STEM тәсілдерін қолдану оқушыларды ғылыми және техникалық шығармашылыққа баулиды, олардың практикалық қабілеттерін арттырады және болашақта кәсіби салада табысты болуына негіз қалайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Bybee R.W. STEM Education: Innovation and Implementation. – Arlington: NSTA Press, 2013.
2. Sanders M. STEM, STEM Education, STEMmania // The Technology Teacher. – 2009. – Vol. 68(4). – P. 20–26.
3. Honey M., Pearson G., Schweingruber H. STEM Integration in K–12 Education. – Washington, DC: National Academies Press, 2014.
4. Wing J.M. Computational Thinking // Communications of the ACM. – 2006. – Vol. 49(3). – P. 33–35.
5. UNESCO. Education for Sustainable Development and STEM Learning. – Paris, 2019.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕ ОҚУ ЖӘНЕ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУЫ СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Шакарова Ажар Амантаевна

ағылшын тілі мұғалімі

Абай облысы білім басқармасы

Семей қаласы білім бөлімінің

«№ 12 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Аннотация. Бұл мақалада мектеп оқушыларының ағылшын тілінде оқу және сөйлеу дағдыларын дамытуға арналған тиімді стратегиялар қарастырылады. Оқу мен сөйлеу тілдің негізгі компоненттері ретінде өзара байланыста және бір дағдіні жетілдіру екіншісіне оң әсер етеді. Мақалада коммуникативтік тәсілдер, топтық жұмыстар, рөлдік ойындар, оқу материалдарын байланыстыру, сөздік қорды кеңейту және интерактивті технологияларды пайдалану сияқты әдістемелік тәсілдер сипатталған.

Кілт сөздер: оқу дағдылары, сөйлеу дағдылары, стратегиялар, коммуникативтік тәсіл, интерактивті технологиялар.

Аннотация. В данной статье рассматриваются эффективные стратегии развития навыков чтения и говорения на английском языке у школьников. Чтение и говорение взаимосвязаны как ключевые компоненты языка, и развитие одного навыка способствует улучшению другого. В статье представлены такие методы, как коммуникативный подход, групповая работа, ролевые игры, интеграция учебных материалов, расширение словарного запаса и использование интерактивных технологий.

Ключевые слова: навыки чтения, навыки говорения, стратегии, коммуникативный подход, интерактивные технологии

Аннотация. This article explores effective strategies for developing students' reading and speaking skills in English at the school level. Reading and speaking are core language skills that support each other's growth. The article discusses methodological approaches including communicative techniques, group work, role-playing, connecting reading materials to speaking activities, vocabulary expansion, and the use of interactive technologies to promote active language learning.

Keywords: reading skills, speaking skills, strategies, communicative approach, interactive technologies

Ағылшын тілі – әлемдік тіл ретінде маңызды коммуникативтік құрал. Оқушылардың ағылшын тілінде оқу және сөйлеу дағдыларын дамыту – мектептегі тіл үйренудің басты мақсаттарының бірі. Бұл дағдылар тек тілдік білімді меңгерумен шектелмей, сыни тұрғыдан ойлау, мәдениет танып білу және ақпаратты түсіну қабілетін дамытады. Оқу мәтінді түсіну, жаңа сөздер мен тілдік құрылымдарды игеру үшін қажет болса, сөйлеу – білімді қолдану және әлеуметтік қарым-қатынас құру үшін маңызды. Коммуникативтік әдіс оқушыларға нақты өмірлік контекстте тіл қолдануға мүмкіндік береді. Мұғалім мәтінді тек оқып қана қоймай, оның мағынасын түсініп, сөйлемдерді өз сөздерімен қайта айтып үйретуі керек. Мысалы, мәтінді талдау кезінде оқушыларға сұрақ қою, пікірталас жасау және топтық жобалар жасау ұсынылады. Мұндай тәсіл оқушыларға тілдік құрылымдарды практикалық түрде қолдануға мүмкіндік береді. Оқу және сөйлеу дағдыларын дамыту – ағылшын тілін оқытудың басты міндеттерінің бірі болып табылады. Бұл дағдылар тек тілдік білімді меңгерумен шектелмейді, сонымен қатар оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау қабілетін, мәдениет пен ақпаратты түсінуін дамытуды да қамтиды. Ағылшын тілінде оқу және сөйлеу дағдыларын тиімді меңгеру оқушыларға тілдік сенімділік беріп, білімді нақты өмірлік

контексте қолдануға мүмкіндік жасайды. Сондықтан мұғалімдер сабақта тек грамматикалық ережелерді немесе сөздерді үйретумен шектелмей, оқушылардың оқу мен сөйлеу дағдыларын кешенді түрде дамытуға бағытталған әдістемелік тәсілдерді қолдануы қажет.

Мәтінді түсінуді жақсарту үшін алдын ала сөздік қорды кеңейту тапсырмалары беріледі. Бұл әдіс оқушыларға мәтінді жан-жақты түсініп, оқылған материалды сөйлеуде қолдануға жағдай жасайды. Сонымен қатар, интерактивті оқулықтар мен мультимедианы пайдалану оқу процесін қызықты және тиімді етеді[1].

Топтық тапсырмалар мен рөлдік ойындар оқу материалын меңгеруді белсенді етеді. Мысалы, оқушылар мәтінді оқып болған соң, кейіпкерлердің диалогтарын рөлдік ойын арқылы орындай алады. Бұл тәсіл оқушыларды сөйлеуге ынталандырады және тілдік қорды белсенді қолдануға мүмкіндік береді.

Ұжымдық тапсырмалар оқу және сөйлеу дағдыларының байланысын нығайтады. Бір оқушы мәтінді оқыса, екіншісі сұрақ қойып, пікірталасқа қатысады. Осындай өзара әрекет оқу барысында тілдік қарым-қатынасты дамытуға көмектеседі [2].

Интерактивті технологиялар оқушылардың оқу және сөйлеу дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Заманауи оқу құралдары мен мультимедиалық ресурстар оқу материалын көрнекі етеді, тыңдау мен оқу арасындағы байланысты күшейтеді және сөйлеу практикасына жағдай жасайды. Мысалы, фильмдер, видеолар, оқу қосымшалары және онлайн тапсырмалар оқушылардың тілге қызығушылығын

арттырады. Кей зерттеулер көрсеткендей, визуалды материалдарды пайдалану арқылы оқушылар мәтінді тез меңгереді, сөйлеу белсенділігі артады. Сөйлеу дағдылары оқу барысында меңгерілген сөздерді белсенді қолдануды талап етеді. Мұғалімдер жаңа сөздерді карточкалар, сөздік ойындар, контекст арқылы түсіндіру әдістерін қолдануы мүмкін.

Сөздік қорды кеңейту оқушыға оқу барысында түсінген материалды сөйлеуде қолдануға мүмкіндік береді. Ауызша жаттығулар, диалогтар және тілдік ойындар арқылы жаңа лексика тұрақты түрде қайталануы тиіс[4].

Қорытынды. Оқу және сөйлеу дағдыларын дамыту – ағылшын тілін оқытудың басты міндеті. Мұғалімдер коммуникативтік тәсілдер, топтық тапсырмалар мен рөлдік ойындар, интерактивті технологиялар және сөздік қорды кеңейту стратегияларын қолдануы керек.

Бұл әдістердің үйлесімі оқушылардың ағылшын тілін белсенді меңгеруіне, тілдік сенімділік пен коммуникативтік қабілетті арттыруға мүмкіндік береді. Нәтижесінде мектеп оқушылары оқу және сөйлеу дағдыларын жүйелі түрде дамыта алады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Fadila, L., Amaliyah, S., & Siagian, N. *Strategies to Improve English Reading Comprehension*. Fonologi: Jurnal Ilmuan Bahasa dan Sastra Inggris.
2. Fauzi, A. R. *Developing Reading Comprehension and Speaking Ability Through Say Something Strategy*. Proceedings of ISELT FBS Universitas Negeri Padang.
3. Abulkasimova, Y. *Developing Speaking Skills Through Reading with New Approaches and Technologies in English*. Innovative Development in Educational Activities.
4. Jelita, D., & Isna, N. *Students' Strategies in Learning English*. IDEAS: Journal on English Language Teaching.

РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Рахметова Назым Ондабаевна
учитель русского языка и литературы
Средняя школа №15 имени Кенена Әзірбаева
Отдел образования Илийского района
Управление образования Алматинской области

Введение. Функциональная грамотность является важнейшей компетенцией современного школьника. Она включает в себя не только умение читать и писать, но и способность понимать, анализировать и применять информацию в различных жизненных и учебных ситуациях.

В условиях современного общества, насыщенного информацией, формирование функциональной грамотности становится одной из главных задач школьного образования. Уроки русского языка и литературы играют ключевую роль в этом процессе, так как позволяют развивать у учащихся критическое мышление, аналитические навыки и коммуникативные способности. Функциональная грамотность охватывает несколько уровней: чтение с пониманием, работа с текстом, написание связного текста, способность аргументировать свою точку зрения и применять знания на практике. Все эти навыки необходимы для успешного обучения в школе, дальнейшего профессионального образования и активной социальной жизни.

Роль русского языка и литературы в формировании функциональной грамотности

Русский язык и литература – это не только средства передачи информации, но и инструменты формирования мышления. Чтение художественных, научных и публицистических текстов развивает умение понимать структуру текста, выделять ключевую мысль, анализировать действия персонажей и интерпретировать смысл произведения. На уроках литературы особое внимание уделяется критическому осмыслению текста. Ученики учатся сопоставлять информацию, выявлять причинно-следственные связи, строить аргументированное мнение и обсуждать прочитанное с одноклассниками. Такие умения напрямую связаны с функциональной грамотностью, так как формируют способность применять знания в различных ситуациях.

Методы развития функциональной грамотности

1. Работа с текстом. Одним из эффективных способов формирования функциональной грамотности является работа с текстом. Учитель предлагает учащимся тексты различной сложности, включая художественные, научно-популярные и газетные материалы. Задача учащихся – не только прочитать текст, но и ответить на вопросы, выделить основную мысль, определить факты и аргументы, а также сопоставить информацию с собственным опытом.

Методы работы с текстом могут включать:

- составление плана и конспекта;
- анализ структуры текста;
- поиск ключевых слов и терминов;
- выполнение творческих заданий на основе прочитанного.

Эти упражнения помогают развивать у учащихся навыки самостоятельного анализа и синтеза информации, что является основой функциональной грамотности.

2. Коммуникативный подход. Коммуникативный подход на уроках русского языка и литературы предполагает активное использование диалогов, дискуссий и групповой работы. Ученики обмениваются мнениями, обсуждают прочитанное, учатся формулировать свои мысли и аргументировать их.

Примеры методов:

- ролевые игры на основе литературных произведений;
- дискуссии на социально значимые темы;
- совместное составление эссе или проектов.

Такие упражнения развивают не только устную речь, но и критическое мышление, умение взаимодействовать с другими людьми и применять знания на практике.

3. Проектная деятельность. Проектная деятельность позволяет учащимся использовать информацию из различных источников и создавать собственные продукты: презентации, исследования, творческие работы. Например, после изучения произведения школьники могут подготовить проект о культурных и исторических особенностях эпохи, описанной в тексте, или создать мультимедийную презентацию по теме урока.

Проектная работа развивает навыки самостоятельного поиска и анализа информации, структурирования данных и представления результатов, что напрямую связано с функциональной грамотностью.

4. Интерактивные и цифровые технологии. Использование интерактивных технологий и цифровых ресурсов повышает эффективность урока. Мультимедийные презентации, видео, онлайн-тесты, интерактивные доски и приложения позволяют сделать процесс обучения более наглядным, интересным и продуктивным.

Интерактивные задания способствуют развитию навыков анализа информации, критического мышления и умения применять знания на практике. Кроме того, они формируют у учащихся уверенность в использовании современных технологий для получения и обработки информации.

5. Развитие письменной речи.

Письменная речь является важной составляющей функциональной грамотности. Ученики учатся составлять связные тексты, аргументировать свои мысли, использовать литературные и языковые нормы. Эссе, рецензии, сочинения и деловые письма – все эти задания формируют умение выражать идеи в письменной форме и использовать знания на практике.

Заключение. Функциональная грамотность – ключевой элемент современного образования, который позволяет учащимся не

только понимать и интерпретировать текст, но и применять знания в различных жизненных и учебных ситуациях. Уроки русского языка и литературы предоставляют широкие возможности для формирования этих навыков через работу с текстом, коммуникативные методы, проектную деятельность, цифровые технологии и развитие письменной речи. Комплексное использование указанных методов помогает школьникам развивать критическое мышление, коммуникативные способности и навыки самостоятельной работы, что делает их подготовленными к успешному обучению и активной жизни в обществе. Функциональная грамотность – это не только академическая компетенция, но и основа для личностного развития и социальной успешности учащихся.

Список литературы

1. Биболетова, М. З., & Денисенко, Л. В. *Методика обучения русскому языку в школе.* – Москва: Просвещение, 2020.
2. Верещагина, Н. А. *Формирование функциональной грамотности на уроках русского языка и литературы.* – Санкт-Петербург: Питер, 2019.
3. Кузнецова, Н. В. *Интерактивные технологии на уроках литературы.* – Москва: Академия, 2021.
4. OECD. *Skills for 2030: Functional Literacy and Competence.* – Paris, 2021.
5. UNESCO. *Literacy and 21st Century Skills in Schools.* – Paris, 2022.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА МАТЕМАТИКАЛЫҚ ОЙЛАУДЫ ДАМУ ӨДІСТЕРІ

Садыкова Айгуль Жұмановна

бастауыш сынып мұғалімі

№41 ЖОББМ КММ

Абай облысы, Семей қаласы

Аннотация. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының математикалық ойлауын даму өдістері қарастырылады. Математикалық ойлау оқушылардың логикалық пайымдау, талдау, салыстыру және қорытынды жасау қабілеттерін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Мақалада логикалық тапсырмалар, ойын технологиялары, проблемалық оқыту, көрнекілік өдістері, шығармашылық және топтық жұмыстарды қолданудың тиімділігі сипатталған. Ұсынылған өдістер оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып, математикалық білімді күнделікті өмірде қолдана білу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

Кілт сөздер: математикалық ойлау, бастауыш сынып, логикалық тапсырмалар, ойын технологиялары, проблемалық оқыту.

Аннотация. В статье рассматриваются методы развития математического мышления учащихся начальных классов. Математическое мышление способствует формированию логического рассуждения, анализа, сравнения и умения делать выводы. В работе описана эффективность использования логических заданий, игровых технологий, проблемного обучения, наглядных средств, творческих и групповых форм работы. Представленные методы направлены на повышение интереса учащихся к математике и формирование умений применять полученные знания в повседневной жизни.

Ключевые слова: математическое мышление, начальная школа, логические задания, игровые технологии, проблемное обучение.

Abstract. This article examines methods for developing mathematical thinking in primary school students. Mathematical thinking plays an important role in developing logical reasoning, analysis, comparison, and conclusion-making skills. The paper highlights the effectiveness of using logical tasks, game-based learning, problem-based learning, visual aids, creative activities, and group work. The proposed methods aim to increase students' interest in mathematics and develop their ability to apply mathematical knowledge in everyday life.

Keywords: mathematical thinking, primary school, logical tasks, game-based learning, problem-based learning.

Қазіргі білім беру жүйесінде бастауыш сынып оқушыларының математикалық ойлауын даму – маңызды педагогикалық міндеттердің бірі. Математикалық ойлау оқушылардың логикалық пайымдау, талдау, салыстыру, қорытынды жасау және өз ойын дәлелдеу қабілеттерін қалыптастырады. Бастауыш мектеп кезеңі – баланың танымдық қабілеттері қарқынды дамитын кезең болғандықтан, дәл осы уақытта математикалық ойлаудың негізін дұрыс қалыптастыру болашақтағы оқу жетістіктерінің кепілі болып табылады[1.15].

Математикалық ойлау дегеніміз – сандық және кеңістіктік қатынастарды түсіну, математикалық заңдылықтарды байқау және оларды практикалық жағдайда қолдана алу қабілеті. Бастауыш сыныпта бұл ойлау түрі қарапайым есептерден бастап, логикалық тапсырмалар мен шығармашылық жұмыстар арқылы дамытылады. Сондықтан мұғалім сабақ барысында түрлі өдіс-тәсілдерді тиімді қолдануы қажет. Математикалық ойлауды дамытудың негізгі өдістерінің бірі – логикалық тапсырмаларды жүйелі пайдалану. Логикалық есептер оқушыларды ойлануға, бірнеше шешім жолын қарастыруға және өз шешімін дәлелдеуге үйретеді. Мысалы, артық затты табу, заңдылықты анықтау, салыстыру және топтастыруға арналған тапсырмалар оқушылардың ойлау икемділігін арттырады.

Мұндай тапсырмалар баланың есте сақтау қабілетін ғана емес, талдау және синтездеу дағдыларын да қалыптастырады. Екінші маңызды әдіс – ойын технологияларын қолдану. Бастауыш сынып оқушылары үшін ойын – негізгі әрекет түрі. Математикалық ойындар арқылы оқушылар сандармен, фигуралармен еркін жұмыс істеп, күрделі ұғымдарды жеңіл әрі қызықты түрде меңгереді. «Сандық лабиринт», «Кім жылдам?», «Логикалық домино», «Математикалық ребус» сияқты ойындар оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып, белсенділігін күшейтеді. Ойын барысында оқушы өз қателігін байқап, оны түзетуге үйренеді, бұл өздігінен ойлаудың дамуына ықпал етеді. Проблемалық оқыту әдісі де математикалық ойлауды дамытуда маңызды рөл атқарады. Бұл әдісте мұғалім дайын шешімді бермей, оқушылардың алдына проблемалық жағдай қояды. Оқушылар мәселені өз бетімен шешуге тырысып, түрлі болжамдар жасайды. Мысалы, «Бұл есепті басқа жолмен шығаруға бола ма?» немесе «Неліктен бұл шешім дұрыс?» деген сұрақтар оқушыларды терең ойлауға жетелейді. Проблемалық оқыту баланың зерттеушілік қабілетін дамытып, өз ойын еркін жеткізуге үйретеді[2,17].

Математикалық ойлауды дамытуда көрнекілік әдісінің маңызы зор. Бастауыш сынып оқушылары абстрактілі ойлауға толық көшпегендіктен, нақты заттар мен көрнекі құралдар арқылы түсінгені тиімді. Санау таяқшалары, геометриялық фигуралар, кестелер, суреттер арқылы берілген тапсырмалар оқушылардың ойлауын жеңілдетіп, ұғымды терең түсінуіне көмектеседі. Көрнекілік арқылы оқушы математиканы өмірмен байланыстыра алады[3,5].

Сонымен қатар, шығармашылық тапсырмалар математикалық ойлауды дамытуда ерекше орын алады. Өз есебін құрастыру, есепке сурет салу, математикалық әңгіме ойлап табу сияқты жұмыстар оқушылардың қиялын дамытып, пәнге деген қызығушылығын арттырады. Мұндай тапсырмалар арқылы оқушы тек есеп шығарушы ғана емес, ойлап табушы, зерттеуші ретінде қалыптасады[4,12].

Топтық және жұптық жұмыс әдістері де бастауыш сыныпта тиімді болып табылады. Бірлескен жұмыс барысында оқушылар өз ойларын ортаға салып, бір-бірінің пікірін тыңдауға үйренеді. Бұл өзара қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытып қана қоймай, математикалық тілде сөйлеу қабілетін қалыптастырады. Топтық жұмыс кезінде оқушылар бір есепті бірнеше түрлі тәсілмен шешіп, ең тиімдісін таңдайды, бұл логикалық ойлаудың дамуына әсер етеді. Математикалық ойлауды дамытуда өмірмен байланысты тапсырмалардың маңызы ерекше. Күнделікті өмірден алынған есептер оқушыларға математиканың қажеттілігін түсіндіреді. Ақша санау, уақытты анықтау, ұзындық пен салмақты салыстыру сияқты тапсырмалар оқушының практикалық дағдыларын дамытып, алған білімін қолдануға үйретеді.

Қорытындылай келсек, бастауыш сыныпта математикалық ойлауды дамыту – кешенді әрі жүйелі жұмысты талап ететін үдеріс. Логикалық тапсырмалар, ойын технологиялары, проблемалық оқыту, көрнекілік, шығармашылық жұмыстар және топтық әрекеттерді тиімді үйлестіру арқылы оқушылардың математикалық ойлау қабілетін жоғары деңгейде дамытуға болады. Мұндай жұмыс нәтижесінде оқушылар тек есеп шығара алатын емес, өз ойын дәлелдей алатын, логикалық тұрғыда ойлайтын, білімін өмірде қолдана білетін тұлға болып қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Әбілқасымова А.Е. *Бастауыш сыныпта математиканы оқыту әдістемесі*. – Алматы: Мектеп, 2018.
2. Қожахметова К.Ж. *Бастауыш білім берудің теориясы мен әдістемесі*. – Алматы: Білім, 2019.
3. Полякова Н.В. *Развитие математического мышления младших школьников*. – Москва: Просвещение, 2017.
4. Давыдов В.В. *Проблемы развивающего обучения*. – Москва: Академия, 2016.
5. Выготский Л.С. *Мышление и речь*. – Москва: Лабиринт, 2015.
6. OECD. *Innovating Education and Educating for Innovation*. – Paris, 2018.
7. NCTM. *Principles and Standards for School Mathematics*. – Reston, VA, 2014.

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ЧЕРЕЗ ДИАЛОГОВОЕ ОБУЧЕНИЕ И РОЛЕВЫЕ ИГРЫ

Хасенова Назгуль Зайнешовна

учитель начальных классов

КГУ «Средняя общеобразовательная школа №41»

Область Абай, г. Семей

Аннотация. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру мен дамытудағы диалогтік оқыту және рөлдік ойындардың педагогикалық әлеуеті қарастырылады. Аталған әдістер оқушылардың ауызша сөйлеу қабілетін жетілдіруге, өз ойын еркін жеткізуіне және сыныптастарымен өзара тиімді қарым-қатынас орнатуына ықпал етеді. Диалогтік өзара әрекет пен рөлдік жағдаяттар оқу процесін жандандырып, оқушылардың тілдік, әлеуметтік және тұлғалық дамуына жағдай жасайды.

Кілт сөздер: коммуникативтік дағдылар, бастауыш сынып, диалогтік оқыту, рөлдік ойындар, ауызша сөйлеу

Аннотация. В статье рассматривается педагогическая эффективность диалогового обучения и ролевых игр в развитии коммуникативных навыков учащихся начальных классов. Данные методы способствуют формированию устной речи, развитию умения выражать собственные мысли, слушать собеседника и взаимодействовать в коллективе. Использование диалогов и ролевых ситуаций делает учебный процесс более активным и ориентированным на личностное развитие младших школьников.

Ключевые слова: коммуникативные навыки, начальная школа, диалоговое обучение, ролевые игры, устная речь

Annotation. This article examines the effectiveness of dialogic teaching and role-playing games in developing communicative skills of primary school students. These methods enhance oral speech, self-expression, listening skills, and social interaction. Dialogic learning and role-play activities create an engaging learning environment and support the linguistic and personal development of young learners.

Keywords: communicative skills, primary education, dialogic teaching, role-playing games, oral communication

В современной системе образования развитие коммуникативных навыков учащихся начальных классов занимает особое место. Именно в младшем школьном возрасте закладываются основы устной речи, умения выражать свои мысли, вступать в диалог и взаимодействовать с окружающими. Коммуникативные навыки являются важным условием успешного обучения, социальной адаптации и личностного развития ребенка. В этой связи актуальным становится поиск эффективных педагогических методов, способствующих развитию речевой активности младших школьников. Коммуникативные навыки включают способность слушать и понимать собеседника, формулировать собственные высказывания, задавать вопросы, аргументировать мнение и участвовать в совместной деятельности. Для учащихся начальных классов данные умения формируются постепенно и требуют целенаправленной педагогической поддержки. Одними из наиболее результативных методов развития коммуникативных навыков являются диалоговое обучение и ролевые игры, так как они соответствуют возрастным особенностям детей и опираются на естественную потребность в общении[1,7].

Диалоговое обучение представляет собой организацию учебного процесса, основанного на постоянном взаимодействии между учителем и учащимися, а также между самими учащимися. В ходе диалога дети учатся выражать свои мысли, слушать других, анализировать информацию и делать выводы. В начальной школе диалог особенно эффективен, поскольку младшие школьники легче воспринимают материал в форме беседы, обсуждения и вопросов-ответов[2,15].

Учитель, используя диалоговое обучение, создает условия для активного участия каждого ученика. Вопросы открытого типа, обсуждение прочитанных текстов, коллективный анализ ситуаций способствуют развитию речи и мышления. При этом важна доброжелательная атмосфера, в которой ребенок не боится высказывать свое мнение и ошибаться. Диалог помогает формировать уверенность в себе и положительное отношение к учебной деятельности.

Ролевые игры являются важным дополнением к диалоговому обучению. Они позволяют моделировать реальные жизненные ситуации и использовать речь в практическом контексте. В процессе ролевых игр учащиеся примеряют на себя различные социальные роли, учатся взаимодействовать, договариваться и выражать эмоции. Такие игры активизируют речевую деятельность, развивают воображение и способствуют формированию социального опыта[3].

Для начальных классов особенно подходят ролевые игры, связанные с повседневной жизнью детей: «В школе», «В магазине», «В семье», «У врача». Во время игры учащиеся используют знакомые слова и выражения, но при этом учатся строить связные высказывания и соблюдать нормы речевого поведения. Ролевые игры делают процесс обучения интересным и эмоционально насыщенным, что положительно влияет на мотивацию учащихся[4,25].

Диалоговое обучение и ролевые игры способствуют развитию навыков сотрудничества. В ходе совместной деятельности дети учатся работать в группе, учитывать мнение других, находить компромиссы и принимать коллективные решения. Эти умения являются важной составляющей коммуникативной компетентности и необходимы для дальнейшего обучения и социальной адаптации[5,16].

Важно отметить, что роль учителя в организации данных методов является ключевой. Педагог выступает не только источником знаний, но и организатором общения, направляющим и поддерживающим учащихся. Учителю необходимо учитывать индивидуальные особенности детей, уровень их речевого развития и психологическую готовность к общению. Поддержка и поощрение способствуют преодолению стеснительности и формированию уверенности в своих силах[6,9].

Таким образом, диалоговое обучение и ролевые игры представляют собой высокоэффективные педагогические методы, способствующие комплексному развитию коммуникативных навыков у учащихся начальных классов. Их регулярное и целенаправленное применение обеспечивает не только формирование грамотной устной речи, но и стимулирует развитие логического и критического мышления, творческих способностей, а также навыков социального взаимодействия. Эти методы помогают детям лучше понимать друг друга, аргументировать свои мысли, участвовать в коллективной работе и проявлять инициативу в учебной деятельности. Использование диалогов и ролевых игр делает образовательный процесс более динамичным, интерактивным и мотивирующим, создавая условия для активного вовлечения каждого ученика. Кроме того, данные подходы способствуют формированию положительного отношения к обучению, повышению интереса к школьным предметам и укреплению уверенности в собственных силах. В конечном итоге, применение этих педагогических инструментов позволяет построить образовательную среду, ориентированную на индивидуальные потребности и возможности ребенка, делая процесс обучения более доступным, увлекательным и продуктивным.

Использованная литература

1. Выготский, Л. С. Мышление и речь. – Москва: Педагогика, 2005.
2. Зимняя, И. А. Педагогическая психология. – Москва: Логос, 2013.
3. Леонтьев, А. А. Психология общения. – Москва: Смысл, 2010.
4. Слостёнин, В. А. Педагогика. – Москва: Академия, 2016.
5. Бахтин, М. М. Проблемы речевых жанров. – Москва: Искусство, 1996.
6. Полат, Е. С. Новые педагогические технологии в системе образования. – Москва: Академия, 2014.

БАСТАУЫШ СЫНЫП – ОҚУШЫНЫҢ МЕКТЕП ӨМІРІНДЕГІ ЕҢ МАҢЫЗДЫ КЕЗЕҢІ

Қабылтаева Арна Саматқызы

Бастауыш сынып мұғалімі

«№15 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Семей қаласы

Аннотация. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының мектеп өміріндегі ерекше маңызды кезеңі қарастырылады. Мақалада балалардың білім алу, коммуникативтік және әлеуметтік дағдыларын қалыптастырудағы негізгі факторлар талқыланады. Сонымен қатар, диалогтық оқыту, рөлдік ойындар, шығармашылық тапсырмалар және топтық жұмыстардың педагогикалық тиімділігі көрсетіледі. Бастауыш сынып кезеңі оқушылардың логикалық ойлауын, эмоционалды дамуын және әлеуметтік белсенділігін қалыптастыруда шешуші рөл атқаратыны атап көрсетілген.

Кілт сөздер: *бастауыш сынып, оқу дағдылары, коммуникативтік дағдылар, рөлдік ойындар, диалогтік оқыту, шығармашылық қабілеттер*

Аннотация. В статье рассматривается важность начальной школы как ключевого периода в жизни ученика. Обсуждаются основные факторы формирования образовательных, коммуникативных и социальных навыков детей. Особое внимание уделено педагогической эффективности диалогового обучения, ролевых игр, творческих и групповых заданий. Подчеркивается, что начальная школа играет решающую роль в развитии логического мышления, эмоциональной сферы и социальной активности учащихся.

Ключевые слова: *начальная школа, учебные навыки, коммуникативные навыки, ролевые игры, диалоговое обучение, творческие способности*

Annotation. This article explores the primary school stage as a critical period in a student's life. It discusses the main factors in developing children's educational, communicative, and social skills. Special attention is given to the pedagogical effectiveness of dialogic learning, role-playing games, creative and group activities. The study emphasizes that primary education plays a decisive role in developing logical thinking, emotional growth, and social activity among students.

Keywords: *primary school, learning skills, communicative skills, role-playing games, dialogic learning, creative abilities*

Бастауыш сынып – оқушының мектеп өміріндегі ерекше маңызды кезең болып табылады. Бұл кезеңде балалардың жеке тұлғалық, әлеуметтік және интеллектуалдық дамуы белсенді жүреді. Бастауыш сынып тек негізгі білім алу орны ғана емес, сонымен қатар оқушының өз бетімен ойлау, зерттеу жасау және әлеуметтік дағдыларын қалыптастыру ортасы болып табылады. Мұғалімнің рөлі осы кезеңде ерекше, себебі педагог тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар бағыттаушы, қолдаушы және ынталандырушы ретінде әрекет етеді. Бастауыш сынып оқушысы үшін мектепке бейімделу маңызды. Бұл кезеңде балалар жаңа әлеуметтік ортаға кіріп, сыныптастарымен және мұғаліммен қарым-қатынас орнатады. Мұғалімнің қолдауы мен дұрыс ұйымдастырылған оқу процесі балалардың өзін-өзі сенімді сезінуіне, қоршаған ортаға бейімделуіне, және оқу мотивациясының қалыптасуына ықпал етеді. Балалардың мектепке бейімделуі олардың болашақтағы академиялық жетістіктері мен әлеуметтік дағдыларының негізін қалайды. Бастауыш сыныпта оқу мен сабақ жүргізудің негізгі мақсаты – оқушылардың білім алу қабілеттерін, ойлау қабілеттерін, коммуникативтік дағдыларын және шығармашылық мүмкіндіктерін дамыту. Мысалы, оқу мен жазу дағдыларының қалыптасуы тек тілдік біліммен шектелмейді, ол оқушының логикалық ойлауын, талдау қабілетін және ақпаратты құрылымдау дағдыларын дамытады. Мұғалімдер тек дайын материалды беру емес, балаларды өз бетімен ізденуге, сұрақ қоюға және қорытынды жасауға үйретуі тиіс[1].

Бастауыш сыныпта сабақтар ойын элементтерімен байытылуы маңызды. Ойын – балалардың ең табиғи оқу әдісі, ол балаларға жаңа білімді қабылдауға, тәжірибе жинауға және әлеуметтік дағдыларын дамытуды жеңілдетеді. Рөлдік ойындар, диалогтық тапсырмалар және интерактивті әрекеттер балалардың қызығушылығын арттырады және оқу процесін эмоционалды түрде байытады. Мысалы, оқушылар мәтіндерді оқыған соң рөлге бөліп, кейіпкерлердің әрекеттерін көрсету арқылы сөйлеу және әлеуметтік дағдыларын дамытуға болады. Коммуникативтік дағдылар – бастауыш сынып оқушылары үшін маңызды компонент. Бұл дағдылар арқылы балалар өз ойларын жеткізуді, сұрақ қоюды, пікірталасқа қатысуды және топта жұмыс істеуді үйренеді. Мұғалімдер топтық жұмыстар, жұптық тапсырмалар және жобалық әрекеттер арқылы осы қабілеттерді жүйелі түрде дамытуға мүмкіндік береді. Мысалы, мәтінге байланысты сұрақ-жауап сессиялары, топтық пікірталастар немесе шығармашылық тапсырмалар оқушылардың сөздік қорын кеңейтеді және сөйлеу белсенділігін арттырады. Бастауыш сыныпта логикалық ойлау және проблеманы шешу дағдыларын дамыту да маңызды. Бұл балалардың жаңа материалды түсінуіне, оны тәжірибеде қолдануына және өз шешімдерін дәлелдеуге көмектеседі. Мұғалімдер балаларға қарапайым есептер мен шығармашылық тапсырмалар ұсына отырып, олардың ойлау қабілетін жетілдіреді. Сонымен қатар, балаларға тапсырманы орындау кезінде қателіктер жасауға мүмкіндік беру, оларды талдауға үйрету – оқу процесінің маңызды бөлігі болып табылады[2,5].

Сондай-ақ, бастауыш сынып оқушыларының эмоциялық және әлеуметтік дамуы маңызды. Балалар бұл кезеңде топта өз орнын табуға, әріптестерін тыңдауға және сыйлауға үйренеді. Мұғалімдер әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескеріп, ынталандырушы және қолдаушы ортаны қалыптастыруы керек. Эмоциялық қолдау балалардың оқу мотивациясын арттырады, сенімділігін қалыптастырады және сыныптағы үйлесімді қарым-қатынасқа ықпал етеді. Бастауыш сынып – балалардың табиғи шығармашылық қабілеттерін дамыту кезеңі. Бұл кезеңде олар сурет салу, әңгіме жазу, түрлі шығармашылық жобалар жасау арқылы өз мүмкіндіктерін танытады. Шығармашылық әрекеттер оқушылардың когнитивтік дамуына, ойлау шекараларын кеңейтуге және өзін-өзі көрсетуге ықпал етеді. Мұғалімдер шығармашылық тапсырмаларды сабаққа енгізу арқылы балалардың қызығушылығын арттырып, олардың өзіндік ойын дамыта алады[3,17].

Осылайша, диалогтік оқыту мен рөлдік ойындар бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік дағдыларын кешенді дамытуға бағытталған өте тиімді педагогикалық әдістер болып табылады. Оларды жүйелі және мақсатты түрде қолдану сауатты ауызекі сөйлеу қалыптастыруға, логикалық және сыни ойлау қабілетін, шығармашылық мүмкіндіктерін, сондай-ақ әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Бұл әдістер балаларға бір-бірін жақсырақ түсінуге, ойларын дәлелді жеткізуге, топтық жұмысқа қатысуға және оқу процесінде бастамашыл болуға мүмкіндік береді[4]. Диалогтар мен рөлдік ойындарды пайдалану білім беру процесін динамикалық, интерактивті және мотивациялық етеді, әр оқушының белсенді қатысуына жағдай жасайды. Сонымен қатар, бұл тәсілдер оқуға деген оң көзқарасты қалыптастырады, мектеп пәндеріне қызығушылықты арттырады және өз күшіне сенімділікті нығайтады. Нәтижесінде, осы педагогикалық құралдарды қолдану баланың жеке қажеттіліктері мен мүмкіндіктеріне бағытталған білім беру ортасын құруға мүмкіндік беріп, оқу процесін қолжетімді, қызықты және нәтижелі етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Нұрқаділова, А. «Бастауыш сынып педагогикасы: теория және практика». Алматы, 2020.
2. Баймұхамедова, С. «Заманауи әдістемелер мен инновациялық тәсілдер». Астана, 2021.
3. Сәбитова, Л. «Диалогтік оқыту әдістері және олардың тиімділігі». Алматы, 2019.
4. Қарашева, М. «Рөлдік ойындар арқылы коммуникативтік дағдыларды дамыту». Шымкент, 2021.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА БІЛІМ АЛУ ЕРЕКШЕЛІГІ БАР ОҚУШЫЛАРҒА АРНАЛҒАН ҚЫСҚА МЕРЗІМДІ БІЛІМДІ ҚОЛДАУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Нұрғали Гүлжан Нұрғалиқызы
Бастауыш сынып мұғалімі
Ақтау қаласы «Sana School-SS» ЖШС

Аннотация. Мақалада бастауыш сыныпта білім алу ерекшелігі бар оқушыларға арналған қысқа мерзімді білімді қолдау стратегиялары қарастырылған. Жеке қажеттіліктерін ескере отырып қолданылатын әдістер мен тәсілдер оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, білім алу процесін тиімді етеді. Мақалада дифференциалды оқыту, топтық және жұптық жұмыс, ойын әдістері сияқты стратегиялардың маңыздылығы талданған.

Кілт сөздер: бастауыш сынып, ерекшелігі бар оқушылар, қысқа мерзімді стратегиялар, білімді қолдау, дифференциалды оқыту.

Аннотация: В статье рассматриваются краткосрочные стратегии поддержки обучения для учащихся начальных классов с особыми образовательными потребностями. Методы и подходы, учитывающие индивидуальные особенности, повышают мотивацию к обучению и делают процесс обучения более эффективным. В статье проанализирована значимость дифференцированного обучения, работы в группах и парах, а также игровых методов.

Ключевые слова: начальная школа, учащиеся с особенностями, краткосрочные стратегии, поддержка обучения, дифференцированное обучение.

Annotation: The article examines short-term learning support strategies for primary school students with special educational needs. Methods and approaches that consider individual needs enhance learning motivation and make the learning process more effective. The article analyzes the importance of differentiated instruction, group and pair work, and game-based methods.

Keywords: primary school, students with special needs, short-term strategies, learning support, differentiated instruction.

Бастауыш сыныпта білім алу ерекшелігі бар оқушылардың оқу процесінде ерекше қажеттіліктері бар. Кейбір балалар жаңа ақпаратты меңгеруде қиындықтарға ұшырайды, назарын ұзақ уақыт шоғырландыра алмайды немесе әлеуметтік дағдыларын дамытуда қосымша қолдауды қажет етеді [1]. Мұндай ерекшеліктер оқу үдерісін жеке тәсілмен ұйымдастыруды талап етеді. Осыған байланысты мұғалімдер қысқа мерзімді білімді қолдау стратегияларын қолдану арқылы оқушылардың оқу жетістігін арттыруға, өзін-өзі бағалауын қалыптастыруға және жалпы оқу процесінде белсенді қатысуына мүмкіндік береді. Қазіргі білім беру тәжірибесі көрсеткендей, бастауыш сыныпта ерекше қажеттіліктері бар балалардың дамуына бағытталған әдістерді қолдану олардың когнитивтік, әлеуметтік және эмоционалдық қабілеттерін кешенді түрде жетілдіруге ықпал етеді. Сонымен қатар, мұндай әдістер балалардың оқу материалын игеру деңгейін арттырып қана қоймай, олардың сыныптағы белсенділік пен ынтасын көтереді.

1. Дифференциалды оқыту. Дифференциалды оқыту әдісі әр оқушының мүмкіндігі мен деңгейін ескере отырып тапсырмаларды беру арқылы тиімді қолдау көрсетеді [2]. Бұл әдіс оқушылардың өз бетімен және топтық жұмыс арқылы білім алуына мүмкіндік береді. Мысалы, тапсырмаларды жеңіл, орташа және қиын деңгейде беру балалардың жетістігін арттырады. Дифференциалды оқыту тек оқу тапсырмаларын жеке икемдеумен шектелмей, балалардың оқу стиліне, мүддесіне және қызығушылығына да негізделеді. Мұғалім әр оқушының жеке қабілетін анықтап, оған сәйкес материал мен тапсырма түрін таңдауы маңызды. Бұл әдіс балалардың өзін-өзі бағалау сезімін қалыптастырып, оқу процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді.

2. Топтық және жұптық жұмыс. Топтық және жұптық жұмыс оқушылардың әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларын дамытуға көмектеседі [3]. Ерекше қажеттіліктері бар

балалар жұпта немесе шағын топта жұмыс істегенде өз пікірін айтуға, қателігін түзетуге және басқа балалармен ынтымақтастыққа үйренеді.

Топтық жұмыс әдісі бір-бірімен тәжірибе алмасуға, жаңа идеяларды талқылауға және бірлескен шешім қабылдауға мүмкіндік береді. Мұғалім балаларды топтарға біріктіргенде олардың қабілеттерін, мүдделерін және әлеуметтік ерекшеліктерін ескеруі қажет. Бұл тәсіл балалардың өзара сенімді қарым-қатынас жасауына, сыныптағы қатысу белсенділігін арттыруға септігін тигізеді.

3. Ойын арқылы оқыту. Ойын әдістері балалардың оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді. Рөлдік ойындар, білімдік ойындар немесе пазл-жаттығулар балалардың есте сақтау қабілетін, логикалық ойлауын және шығармашылығын дамытады [4].

Ойын формасы балалар үшін мотивациялық фактор болып табылады, себебі олар білім алуды қызықты әрі тартымды деп қабылдайды. Сонымен қатар, ойын арқылы оқушылар әртүрлі математикалық, логикалық немесе тілдік тапсырмаларды шешуді тәжірибелейді, өз шешімін дәлелдейді және өзара ынтымақтастықты дамытады. Бұл әдіс әсіресе назарын шоғырландыра алмайтын немесе оқу материалын меңгеруде қиындықтар көретін балалар үшін тиімді.

4. Қысқа мерзімді оқыту сессиялары. Қысқа мерзімді білімді қолдау сессиялары (10–15 минут) концентрациясы төмен балаларға тиімді. Мұндай сессиялар оқу материалын аз бөліктерге бөліп, әр кезеңде нақты мақсаттар қою арқылы жүргізіледі.

Қысқа сабақтар балалардың ақпаратты қабылдау және есте сақтау қабілетін жақсартады. Сонымен қатар, әр сессия соңында қысқа қайталау немесе ойын арқылы материал бекітіледі, бұл оқушылардың оқу белсенділігін арттырады. Мұғалім сабақ жоспарлағанда, әр тақырыпты логикалық бөліктерге бөліп, қысқа тапсырмалар арқылы оқушының назарын ұстап тұруға тырысуы маңызды.

5. Жеке қолдау және кері байланыс. Жеке қолдау және тұрақты кері байланыс оқушының оқу мотивациясын арттырады. Мұғалім балаларға дұрыс жауап бергенде немесе дұрыс түсіндірмегенде нақты бағыт беру арқылы олардың сенімділігін қалыптастырады [5].

Кері байланыс оқушының күшті және әлсіз жақтарын анықтауға, оның даму траекториясын бақылауға мүмкіндік береді. Жеке қолдау оқушылардың өзін-өзі бағалауына ықпал етіп, олардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттырады. Бұл әдіс әсіресе ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін маңызды, себебі олар кейде қосымша нұсқаулық пен бағыттауды қажет етеді. Қысқа мерзімді білімді қолдау стратегиялары бастауыш сыныпта білім алу ерекшелігі бар оқушылар үшін маңызды болып табылады. Дифференциалды оқыту, топтық және жұптық жұмыс, ойын әдістері, қысқа сессиялар мен жеке қолдау балалардың оқу мотивациясын арттырады, білімді меңгеру деңгейін көтереді және әлеуметтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Мұғалімдердің бұл әдістерді тиімді қолдануы оқушылардың оқу процесіне қызығушылығын арттырып, олардың өзін-өзі дамытуына қолдау көрсетеді. Осылайша, қысқа мерзімді білімді қолдау стратегиялары арнайы қажеттіліктері бар балалардың когнитивтік және әлеуметтік дамуына ықпал етіп, мектептік жетістіктерін арттыруда маңызды рөл атқарады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Әбілқасымова А.Е. *Бастауыш сынып оқушыларының ерекшеліктерін ескере отырып білім беру.* – Алматы: Мектеп, 2018.
2. Томас Г., Морган Л. *Дифференцированное обучение в начальной школе.* – Москва: Просвещение, 2017.
3. Иванова Н.В. *Топтық және жұптық жұмыс арқылы әлеуметтік дағдыларды дамыту.* – Санкт-Петербург: Педагогика, 2019.
4. Воронова Л.А. *Ойын арқылы оқытудың педагогикалық негіздері.* – Москва: Наука, 2016.
5. Сейдалиева А.К. *Жеке қолдау және кері байланыс әдістері бастауыш сыныпта.* – Алматы: Білім, 2020.

ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ ӘДІСТЕРІ

Мухаметжанова Сауле Багаевна
Педагог-сарапшы
Бастауыш сынып мұғалімі
Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасы
Өскемен қаласы бойынша білім бөлімінің
«№ 13 орта мектебі» КММ

Бастауыш сыныпта оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту – білім беру процесінің маңызды аспектілерінің бірі болып табылады. Оқу сауаттылығы – бұл баланың мәтінді түсіну, ақпаратты талдау, сұрақтарға жауап беру және өз ойын жазбаша немесе ауызша жеткізу қабілеті. Қазіргі мектеп тәжірибесі көрсеткендей, ойын технологияларын қолдану оқу сауаттылығын тиімді дамытудың бір әдісі болып табылады. Ойын оқушыларға оқу материалын қызықты және есте қаларлық түрде меңгеруге мүмкіндік береді, сонымен қатар олардың шығармашылық және коммуникативтік дағдыларын жетілдіреді [1].

Ойын арқылы оқыту әдістері бастауыш сынып оқушылары үшін ерекше маңызды, себебі бұл жастағы балалардың белсенділігі мен ойлау қабілеті ойынмен тығыз байланысты. Ойын оқу процесіне қызығушылықты арттырып, балалардың зейінін сақтауына және ақпаратты тез меңгеруіне мүмкіндік береді.

1. Ойын технологияларының түрлері

Бастауыш сыныпта оқу сауаттылығын дамыту үшін бірнеше ойын технологияларын қолдануға болады:

1. **Білімдік ойындар** – сөздік қорды арттыруға, мәтінді түсінуге, оқылған материал бойынша тапсырмаларды орындауға бағытталған ойындар. Мысалы, «Сөзжұмбақ», «Кім жылдам?» немесе «Сөздерді дұрыс орналастыр» сияқты ойындар оқушының лексикалық және грамматикалық дағдыларын дамытады.
2. **Рөлдік ойындар** – оқушылардың ауызша сөйлеу қабілетін, коммуникативтік дағдыларын дамытуға арналған. Мысалы, дүкенде немесе кітапханада рөл ойнау арқылы балалар өз сөздерін нақты контексте қолдануды үйренеді.
3. **Құрамдастырылған ойындар (компьютерлік немесе интерактивті платформалар)** – мәтінді оқып, дұрыс жауапты таңдау, мәтін бойынша сұрақтарға жауап беру, логикалық және креативті тапсырмаларды орындау арқылы оқу сауаттылығын жетілдіреді.

2. Ойын арқылы оқу сауаттылығын дамыту әдістері

Мен бастауыш сыныптағы сабақтарда ойын әдістерін қолдану – бұл тек көңілді процесс емес, сонымен бірге оқушылардың оқу қабілеттерін жан-жақты дамытуға арналған маңызды құрал деп есептеймін. Ойын арқылы оқыту балаларға мәтінді түсіну, өз ойларын жеткізу және бір-бірімен қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді. Топтық және жұптық ойындар бұл процестің маңызды бөлігі болып табылады. Оқушылар топта немесе жұпта жұмыс істеген кезде бір-бірінің пікірін тыңдауды, ой бөлісуді үйренеді. Жұптық тапсырмалар балаларға мәтінді оқу, сұрақтарға жауап беру және өз пікірін дәлелдеуге мүмкіндік береді. Мен үшін ең қызықтысы – балалар бір-бірін тыңдап, қателіктерін түзету арқылы өз білімдерін арттырады. Мұндай ойындар оқу сауаттылығын дамытуға ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруға да жол ашады [2].

Мәтінмен жұмыс ойындары – оқушылардың мәтінді терең түсінуіне бағытталған ерекше тәсіл. Мысалы, мәтіннің басы мен сонын сәйкестендіру немесе кейіпкерлердің әрекеттерін талдау сияқты ойындар балалардың логикалық ойлауын дамытады. Бұл ойындар барысында оқушылар өздерінің оқу процесіне белсенді қатысып, мәтіннің негізгі ойын бөліп алып, оны талдауды үйренеді. Менің байқағаным, ойын элементтері болған сабақтарда

балалар мәтінді есте сақтап қана қоймай, оны қызығушылықпен талқылайды. Сөздік қорды дамыту ойындары да аса маңызды. Әр түрлі сөзжұмбақтар, сөздерді толықтыру немесе дұрыс сөзді таңдау арқылы оқушылар өз сөздік қорын байытады. Бұл тек мәтінді түсінуге көмектеспейді, сонымен бірге ауызша сөйлеу қабілетін жетілдіреді. Мен өз тәжірибемде көргенім, мұндай ойындар балаларға жаңа сөздерді жеңіл және қызықты түрде үйретуге мүмкіндік береді. Сабақ соңында рефлексиялық ойындарды қолдану оқушыларға өз жетістіктерін бағалауға мүмкіндік береді. «Мен бүгін не білдім?» немесе «Маған қай тапсырма қиын болды?» сияқты ойын формалары балалардың оқу мотивациясын арттырады. Мен үшін ең әсерлі сәт – балалар өз тәжірибесі мен оқу нәтижелерін ойын арқылы бөліседі, бұл олардың өзін-өзі бағалауына оң әсер етеді. Ойын арқылы оқыту – бұл жай ғана сабақ жүргізу әдісі емес, бұл оқушылардың білімге деген қызығушылығын арттыратын, олардың ойлау қабілетін дамытатын және әлеуметтік дағдыларын жетілдіретін бірегей тәжірибе. Менің ойымша, мұндай тәсіл бастауыш сыныптағы оқу процесін байытады, әр оқушыға өз күшін сезінуге мүмкіндік береді және білімді қызықты әрі есте қаларлық етеді.

3. Ойын технологияларының артықшылықтары

1. **Қызығушылық пен мотивацияны арттыру** – ойын сабаққа қызығушылықты күшейтіп, балалардың белсенді қатысуына ықпал етеді.
2. **Ойлау және есте сақтау қабілетін дамыту** – ойындар арқылы балалар ақпаратты тез меңгеріп, есте сақтау дағдыларын жетілдіреді.
3. **Коммуникативтік дағдыларды жетілдіру** – топтық және рөлдік ойындар оқушыларға өз пікірін білдіруге, сыныпта белсенді қатысуға мүмкіндік береді.
4. **Қателіктерден қорықпай үйрену** – ойын формасы балаларға қателесуге мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде оқу үрдісінде сенімділікті арттырады [3].

4. Практикалық ұсыныстар

1. Сабақ жоспарын ойын элементтерімен үйлестіру. Мысалы, әр жаңа тақырыпқа сәйкес ойын тапсырмаларын қосу.
2. Топтық және жұптық ойындарды сабаққа тұрақты енгізу, балалардың өзара әрекеттесуін дамыту.
3. Мәтіндік тапсырмаларға ойын формасын қолдану: мәтіндерді сәйкестендіру, сұрақ-жауап ойындары.
4. Қысқа ойын сессияларын ұйымдастыру (5–10 минут), бұл балалардың зейінін ұстап тұруға көмектеседі.
5. Сабақ соңында рефлексиялық ойындар арқылы балалардың өз жетістіктерін бағалауын қамтамасыз ету.

Ойын технологияларын қолдану бастауыш сынып оқушыларының оқу сауаттылығын дамытуда тиімді әдіс болып табылады. Білімдік, рөлдік және құрамдастырылған ойындар оқушылардың мәтінді түсіну, сөздік қорын кеңейту, ойлау қабілетін дамыту және коммуникативтік дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ойын сабаққа қызығушылықты арттырып, балалардың оқу мотивациясын күшейтеді.

Мұғалімдер сабақта ойын элементтерін тиімді ұйымдастыра білсе, оқушылардың оқу жетістіктерін арттыруға, өз бетімен білім алу қабілетін дамытуға және әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға оң әсер етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Әбілқасымов А.Е. *Бастауыш сынып оқушыларының оқу сауаттылығын дамыту әдістемесі*. – Алматы: Мектеп, 2018.
2. Иванова Н.В. *Топтық және жұптық жұмыс арқылы оқу сауаттылығын дамыту*. – Санкт-Петербург: Педагогика, 2019.
3. Воронова Л.А. *Ойын технологиялары білім беруде*. – Москва: Наука, 2016.
4. Томас Г., Морган Л. *Интерактивные методы обучения в начальной школе*. – Москва: Просвещение, 2017.
5. OECD. *Innovating Education and Educating for Innovation*. – Paris, 2018.

ЦИФРОВАЯ КУЛЬТУРА И ИНТЕРНЕТ-БЕЗОПАСНОСТЬ: ФОРМИРОВАНИЕ БЕЗОПАСНЫХ ПРИВЫЧЕК У ШКОЛЬНИКОВ

Жунуспаева Лаура Ауельбековна
КГУ «Приреченская СОШ»
Учитель информатики
Категория педагог-эксперт
Магистр информатики

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы формирования цифровой культуры и навыков интернет-безопасности у школьников. Особое внимание уделяется безопасному поведению в сети, развитию критического мышления, ответственности и социальным навыкам. Обсуждаются методы обучения, включая интерактивные занятия, ролевые игры и сотрудничество с родителями. Систематическое применение этих подходов способствует формированию устойчивых безопасных привычек в цифровой среде и подготовке детей к активной жизни в информационном обществе.

Ключевые слова: цифровая культура, интернет-безопасность, безопасное поведение, школьники, критическое мышление, ролевые игры

Аннотация. Мақалада мектеп оқушыларының цифрлық мәдениеті мен интернет қауіпсіздігі дағдыларын қалыптастыру мәселелері қарастырылады. Арнайы назар онлайн-қауіпсіздік, сыни ойлау, жауапкершілік пен әлеуметтік дағдыларды дамытуға аударылады. Оқыту әдістеріне интерактивті сабақтар, рөлдік ойындар және ата-аналармен ынтымақтастық кіреді. Бұл тәсілдердің жүйелі қолданылуы оқушылардың цифрлық ортада қауіпсіз әдеттерін қалыптастыруға және ақпараттық қоғамдағы белсенді өмірге дайындалуға мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: цифрлық мәдениет, интернет қауіпсіздігі, қауіпсіз мінез-құлық, мектеп оқушылары, сыни ойлау, рөлдік ойындар

В современном мире цифровые технологии стали неотъемлемой частью повседневной жизни. Дети с раннего возраста активно используют интернет, мобильные приложения и различные цифровые устройства для обучения, общения и развлечений. Однако вместе с этим возникают новые риски и угрозы, связанные с небезопасным поведением в сети. Поэтому формирование цифровой культуры и навыков интернет-безопасности у школьников является одной из важнейших задач современного образования. Цифровая культура – это не только умение пользоваться современными технологиями, но и понимание их возможностей, ограничений и потенциальных рисков. Она включает в себя навыки критического мышления, умение фильтровать информацию, безопасно взаимодействовать в онлайн-пространстве и уважать права других пользователей. Формирование такой культуры у школьников помогает не только защитить их личные данные и избежать опасных ситуаций, но и развивает ответственность, самоконтроль и навыки эффективного цифрового общения[1,15].

Одним из ключевых аспектов формирования цифровой культуры является обучение школьников безопасному поведению в сети. Дети часто недооценивают риски, связанные с интернет-ресурсами, и могут раскрывать личную информацию, вступать в общение с незнакомыми людьми или посещать небезопасные сайты. В связи с этим, образовательный процесс должен включать специальные уроки и практические занятия по интернет-безопасности. Например, ученики могут изучать, как создавать надежные пароли, проверять достоверность информации, избегать фишинговых сообщений и опасных ссылок, а также правильно реагировать на кибербуллинг. Важно, чтобы обучение интернет-безопасности было систематическим и последовательным. Оно должно начинаться с простых понятий, таких как защита личных данных, и постепенно переходить к более сложным темам, например, к пониманию цифрового следа и его последствий. Использование игровых и интерактивных методов обучения значительно повышает эффективность[2,17]. Ролевые

игры, интерактивные тренажеры и групповые проекты помогают детям закреплять теоретические знания на практике и формируют привычку безопасного поведения[3].

Формирование безопасных привычек также включает развитие навыков критического мышления и ответственности. Школьники должны понимать, что их действия в сети могут иметь последствия не только для них самих, но и для других пользователей. Это может касаться публикации личной информации, фотографий или комментариев. Привитие таких навыков помогает детям осознавать важность соблюдения правил поведения в цифровой среде и формирует у них чувство ответственности за свои действия. Не менее важным элементом является взаимодействие школы и родителей. Родители играют ключевую роль в формировании безопасных привычек у детей. Они могут контролировать использование интернет-ресурсов, обсуждать потенциальные риски и объяснять правила безопасного поведения. Совместные образовательные инициативы школы и семьи позволяют создать единое пространство, где ребенок получает последовательные и понятные рекомендации по цифровой безопасности[2,19].

Современные образовательные программы все чаще включают в себя дисциплины, связанные с цифровой грамотностью и интернет-безопасностью. Например, школьники изучают основы кибербезопасности, правила работы с информацией в сети, принципы конфиденциальности и цифрового этикета. Эти знания помогают детям не только безопасно использовать технологии, но и формируют основу для дальнейшего успешного обучения и профессиональной деятельности в условиях цифровой экономики. Кроме того, формирование цифровой культуры развивает социальные навыки. В процессе совместной работы над проектами, участия в форумах и обсуждениях школьники учатся корректно выражать свои мысли, уважительно взаимодействовать с другими, а также понимать и учитывать чужую точку зрения. Эти навыки особенно важны в современном обществе, где значительная часть общения происходит в онлайн-пространстве. Важно отметить, что формирование безопасных привычек требует постоянного обновления знаний и навыков. Технологии развиваются очень быстро, появляются новые угрозы, и правила безопасного поведения меняются. Поэтому обучение школьников должно быть непрерывным, адаптированным к современным реалиям и включать регулярное обновление информации о киберугрозах, новейших методах защиты и правилах поведения в цифровой среде. Таким образом, формирование цифровой культуры и навыков интернет-безопасности у школьников – это комплексный процесс, включающий обучение безопасному поведению, развитие критического мышления и ответственности, взаимодействие с родителями и учителями, а также использование современных образовательных технологий. Создание таких условий позволяет детям безопасно и эффективно использовать цифровые ресурсы, формирует у них устойчивые привычки безопасного поведения и подготавливает к активной жизни в современном информационном обществе.

В заключение, можно отметить, что формирование безопасных привычек у школьников в цифровой среде является одной из ключевых задач современного образования. Только систематическое и последовательное обучение, использование интерактивных методов, вовлечение родителей и преподавателей, а также развитие навыков критического мышления и ответственности позволяют обеспечить безопасное и эффективное использование цифровых технологий детьми. Развитие цифровой культуры – это не просто освоение технических навыков, но и формирование целостного подхода к использованию интернета, понимание рисков и ответственность за свои действия в онлайн-пространстве.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Livingstone, S., & Haddon, L. (2009). Kids online: Opportunities and risks for children. Bristol: Policy Press.
2. Buckingham, D. (2013). Media education: Literacy, learning and contemporary culture. Polity Press.
3. Касперский, Е. (2017). Цифровая безопасность для детей и подростков. Москва: Эксмо.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ В ПРЕПОДАВАНИИ ГЕОГРАФИИ: ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ, NXPLORERS И ЦИФРОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ

Асылбекова Асель Кульмескановна

учитель истории и географии

Трошина Олеся Игоревна

учитель начальных классов

Asel.asylbekova.1984@bk.ru, [Lesya troshina@mail.ru](mailto:Lesya_troshina@mail.ru)

КГУ «Средняя общеобразовательная школа-лицей №7», Область Абай, город Семей

Аннотация. В статье рассматриваются современные методические подходы к преподаванию географии в школах Казахстана, основанные на проектной деятельности, системном мышлении NXplorers, цифровых ресурсах и практико-ориентированных заданиях. Автор анализирует, как использование интерактивных карт, визуализации данных, ситуационных задач и учебных проектов способствует формированию географической грамотности и развитию исследовательских навыков учащихся.

Ключевые слова: проектная деятельность, география.

Современное географическое образование в Казахстане переживает переход от традиционного знания-ориентированного подхода к компетентностной модели, в которой ученик активно включён в изучение окружающего мира с самого раннего возраста. География сегодня рассматривается не просто как предмет о природе и обществе, но как средство понимания глобальных вызовов — изменения климата, дефицита воды, деградации земель, роста населения и урбанизации. Уже в начальной школе дети учатся наблюдать природные явления, устанавливать простейшие причинно-следственные связи и понимать, что география помогает объяснять реальные события их повседневной жизни. Раннее формирование таких представлений способствует развитию экологической культуры, критического мышления и пространственного воображения — тех основ, на которых строится дальнейшее изучение предмета. В условиях цифровизации и внедрения обновлённого содержания образования всё большее значение приобретают интерактивные формы работы: практические мини-проекты, анализ данных и моделирование ситуаций. Эти подходы эффективны как в начальной школе, так и в среднем звене.

Роль проектной деятельности в географическом образовании учеников. География является одной из наиболее подходящих дисциплин для проектных исследований, поскольку её основы формируются уже в начальной школе на уроках естествознания. Проектная деятельность позволяет учащимся применять знания в реальном контексте, развивая навыки исследования, анализа информации, презентации результатов и командной работы. Наиболее востребованные направления проектов включают: изучение местных природных ресурсов, экологический мониторинг территории школы, исследование водных объектов, оценку антропогенной нагрузки, составление туристических маршрутов и анализ демографических данных своего региона. По словам Т.Г. Беловой, проектная работа для учеников имеет максимальные развивающие возможности. Это связано с развитием у детей интереса к самодисциплине, а также развитием у них познавательных навыков конструирования знаний, а также умения ориентироваться в огромном информационном пространстве [1, с. 35].

Методология NXplorers как инструмент системного мышления. NXplorers — международная образовательная программа, направленная на развитие системного, критического и креативного мышления старших школьников. География, которая изучает взаимосвязи между природой, человеком и экономикой, является оптимальной дисциплиной для применения этой методологии. NXplorers удобно использовать через такие инструменты, как:

- Causal Loop (диаграммы причинно-следственных связей) — для анализа климата, водных ресурсов, роста населения;
- Scenario Quadrants (квадранты сценариев) — для прогнозов изменения природной среды региона;

- Feasibility Funnel (воронка осуществимости) — для оценки экологических и социальных проектов;
- Patterns & Trends (выявление тенденций) — для анализа карт и статистики.

Использование данных инструментов помогает старшеклассникам моделировать реальные ситуации, понимать взаимосвязи и принимать решения.

Цифровые ресурсы и инструменты визуализации данных. Современный урок географии невозможно представить без цифровых инструментов, которые делают обучение наглядным, практико-ориентированным и исследовательским. Особенно востребованы:

- Google Earth и Google Maps, которые позволяют проводить виртуальные путешествия, анализировать ландшафты и строить маршруты;
- ArcGIS Online / QGIS — для выполнения простейших ГИС-операций, работы со слоями и визуализации демографических или природных данных;
- Google Forms / Microsoft Forms — для проведения опросов и сбора данных;
- Google Sheets / Excel — для анализа климатической статистики;
- Интерактивные карты Казахстана — для работы с природными зонами, ресурсами и административно-территориальной структурой.

Использование цифровых платформ делает уроки естествознания и географии динамичными, наглядными и максимально приближенными к реальным исследованиям.

Практико-ориентированные задания как основа географической грамотности детей. Одна из ключевых задач географического образования — подготовка учащихся к пониманию и решению реальных жизненных проблем. Уже в начальной школе закладываются основы географических знаний: представления о форме и размерах Земли, сторонах горизонта, планах и простейших картах, природных зонах, климатических особенностях родного края, природных ресурсах и их рациональном использовании. Дети учатся ориентироваться на местности, работать с элементарными источниками географической информации, наблюдать природные явления и делать первые обобщения. Эти базовые умения становятся фундаментом для дальнейшего развития географической грамотности. Развивать их можно при помощи практических мини-кейсов:

- моделирование водного баланса территории школы;
- вычисление экологического следа семьи;
- анализ локальных климатических данных;
- исследование карт засух в Казахстане;
- составление маршрута «Туристическое кольцо Семей»;
- прогноз развития урбанизации в Абайской области.

Такие задания помогают учащимся не только лучше понять географические процессы, но и увидеть связь между теорией и реальными явлениями своей местности.

Закключение. Интеграция проектной деятельности, цифровых ресурсов и методологии NXplorers делает уроки географии более практичными, исследовательскими и ориентированными на развитие устойчивых навыков XXI века. Особое значение имеет преемственность обучения: предложенные задания могут адаптироваться для начальной и основной школы, обеспечивая поступательное формирование географической грамотности. Разработанные методические материалы универсальны и могут применяться учителями в любом регионе Казахстана.

Список литературы:

1. Белова Т.Г. Исследовательская и проектная деятельность учащихся в современном образовании. URL:[tp://lib.herzen.spb.ru/text/belova_35_76_2_30_35.pdf](http://lib.herzen.spb.ru/text/belova_35_76_2_30_35.pdf)
2. Джужук И.И. Метод проектов в контексте личностно ориентированного образования: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01.[Текст] / И.И. Джужук. Ростов на Д., 2004. 180 с.
3. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю., Моисеева М.В., Петров А.Е. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: учебное пособие. 4-е изд. М.: Издательский центр «Академия», 2009. С. 71

ОЙЫН АРҚЫЛЫ ДАМУ: МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ТИІМДІ ТӘСІЛДЕР

Смагулова Шынар Қанатқызы
Әдіскер

«Мини-Центр «Асыл-Жібек» ЖШС, Семей қаласы
Абай облысы

Кіріспе. Қазақстандағы мектепке дейінгі білім беруге қойылатын қазіргі талаптар балалардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, олардың танымдық, сөйлеу, әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларын кешенді дамытуға бағытталған. Осы тұрғыдан алғанда ойын – баланың дамуындағы жетекші әрекет. Бала ойындағы тәжірибені шынайы өмірге қолданады, қоршаған ортамен танысады, пікірлеседі, әрекет жасайды. Сондықтан педагогтар үшін ойын технологияларын оқу-тәрбие үдерісіне дұрыс енгізу – бүгінгі таңда басты міндеттердің бірі. Ойынның бала дамуына әсері көптеген ғалымдардың еңбектерінде дәлелденген:

- Л.С. Выготский ойынды «баланың жақын даму аймағын кеңейтетін әрекет» деп қарастырған.

- Ж. Пиаже баланың ойлауы ойын арқылы дамитынын және оның логикалық құрылымдарының ойын іс-әрекетінде қалыптасатынын атап көрсеткен.

- М. Монтессори ойындық орта мен еркін әрекеттің бала дербестігін арттырудағы ролін ерекше бағалаған.

Зерттеулер нәтижелері көрсеткендей: Балалар ақпаратты ойын арқылы қабылдағанда, ол 80%-ға дейін жақсы есте сақталады (психологиялық зерттеу деректері).

Бұл ойынның білімді бекіту құралы ретінде өте тиімді екенін дәлелдейді. Ойынның бала дамуына ықпалы

1. Танымдық қабілеттері

Ойын барысында зейін, есте сақтау, логикалық ойлау, қиял және байқағыштық артады. Балалар жаратылыстану құбылыстарын, сандық ұғымдарды, пішіндер мен түстерді ойын арқылы оңай үйренеді.

2. Сөйлеу дағдылары

Балалар рөлдік ойындарда диалог жүргізіп, өз ойын толық жеткізуге дағдыланады. Сөздік қоры көбейіп, грамматикалық құрылымдар қалыптасады.

3. Әлеуметтік-эмоциялық даму

Балалар бір-бірімен келісуді, кезек күтуді, ынтымақтастықта жұмыс істеуді үйренеді. Эмоциясын реттеу, жанашырлық таныту қабілеті дамиды.

4. Моторика

Қимыл-қозғалыс ойындары жалпы және ұсақ моториканы дамытады, дене шынықтыруға мотивация береді.

Мектепке дейінгі ұйымдарда қолданылатын ойын түрлері:

Дидактикалық ойындар. Баланың танымдық функцияларын дамытады.

Мысалы: «Кім тез табады?», «Түстер әлемі», «Пішіндер патшалығы».

Рөлдік ойындар. Әлеуметтік рөлдерді меңгеруге көмектеседі.

Мысалы: «Дәрігер», «Дүкен», «Ана мен бала», «Құрылысшылар».

Қимыл-қозғалыс ойындары. Дене шынықтыруды дамытады.

Мысалы: «Жүгір де, тоқта!», «Кедергіден өт».

Құрылыс-конструкторлық ойындар. Кеңістіктік ойлау мен шығармашылық қабілетті дамытады.

Мысалы: блоктар, LEGO, табиғи материалдардан құрастыру.

Сюжеттік-ойын жаттығулары.

Балалардың проблемалық жағдайларды шешу қабілетін арттырады.

Мысалы: «Орманда адасқан қонжыққа көмектесейік».

Ойын түрлері мен дамитын дағдылар (кесте)

Ойын түрлері	Дамытатын қабілеттер	Мысалдар
Дидактикалық ойындар	Таным, логика, тіл	«Артық затты тап»
Рөлдік ойындар	Әлеумет, сөйлеу, эмоция	«Дәрігер», «Дүкен»
Қимыл ойындары	Моторика, шынығу	«Жүгір де тоқта»
Конструкторлық Сюжеттік ойындар	Шығармашылық, кеңістік Проблема шешу, қиял	LEGO «Қонжыққа көмектесу»

Педагогтың рөлі және ойын ортасын ұйымдастыру

Педагог ойынға бағыт беруші, жағдай жасаушы болуы тиіс. Тиімді ойын ортасы:

- әртүрлі ойын материалдарының қолжетімді болуы;
- сенсорлық, драмалық, құрылыс, кітап, ғылым орталықтарының ұйымдастырылуы;
- балалардың еркін таңдауына мүмкіндік беру;
- апталық немесе айлық ойын тақырыптарын ауыстырып отыру.

Педагогқа арналған шағын чек-лист:

1. Ойынға арналған уақыт күн тәртібіне міндеттелуі тиіс.
2. Ойын ортасын жүйелі жаңартып отыру.
3. Әр ойын барысында балалардың тілдік белсенділігін арттыру.
4. Шағын топтық жұмыстарды жиі ұйымдастыру.
5. Ойын соңында қысқа рефлексия жүргізу.

Әдіскер тәжірибесінен (мысал)

Әдіскер ретінде біздің балабақшада «Ойын арқылы дамыту» бағыты бойынша жыл бойы бірнеше әдістемелік іс-шара ұйымдастырылды:

- «Дамытушы ойын орталықтары» апталығы;
- Педагогтар арасында «Ойын шебері» байқауы;
- Балалармен сюжеттік-рөлдік ойын күні;
- Тәрбиешілерге арналған коучинг: «Ойын – бала тілін дамытудың тиімді құралы».

Нәтижесінде:

- балалардың сөйлеу белсенділігі артты;
- топтағы ынтымақтастық мәдениеті жақсарды;
- дидактикалық ойындарға қызығушылық жоғарылады;
- педагогтардың шығармашылық ізденісі күшейді.

Қорытынды. Ойын – баланың жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін әмбебап құрал.

Әдіскер мен педагогтың басты міндеті – ойын арқылы үйретуді ғылыми негізге сүйеніп, жүйелі жоспарлау. Дұрыс ұйымдастырылған ойын ортасы баланың ой-өрісін, тілін, қиялын, эмоциясын және әлеуметтік дағдыларын дамытуға тікелей ықпал етеді. Ойын — тек көңіл көтеру емес, ол – баланың болашағына салынған берік іргетас.

Пайдаланылған әдебиеттер

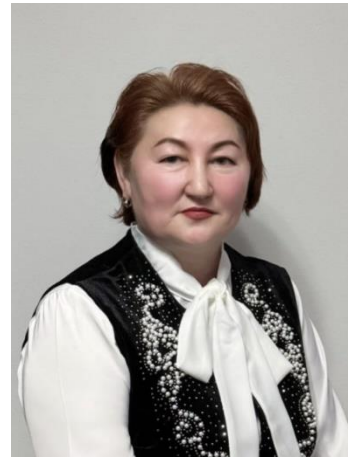
1. Выготский Л.С. «Ойын және бала дамуы».
2. Пиаже Ж. «Баланың ақыл-ойының дамуы».
3. Монтессори М. «Бала әлемі».
4. ҚР Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандарты.
5. Мектепке дейінгі білім беру әдістемелік құралдары.

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ ТИІМДІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Кожахметова Гульбаршин Тайтолеуовна

Тәрбиеші, педагог-модератор

«Мини-Центр «Асыл-Жібек» жауапкершілігі шектеулі серіктестігі, Абай облысы Семей қаласы

Мектепке дейінгі білім беру – баланың тұлғалық, зияткерлік және әлеуметтік дамуының негізі қаланатын аса маңызды кезең. Бұл кезеңде баланың қоршаған әлемді тануға деген қызығушылығы артып, алғашқы білім, дағды және құндылықтар қалыптасады. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда оқу-тәрбие үдерісін тиімді ұйымдастыру, заманауи педагогикалық технологияларды орынды қолдану ерекше маңызға ие. Тиімді педагогикалық технологиялар баланың жас ерекшеліктерін ескере отырып, оның жан-жақты дамуына жағдай жасайды. Қазіргі таңда мектепке дейінгі білім беру жүйесінде дәстүрлі оқыту тәсілдерімен қатар инновациялық педагогикалық технологиялар кеңінен қолданылуда. Бұл технологиялардың басты мақсаты – баланың белсенділігін арттыру, өз бетімен ойлауына, зерттеуіне, шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік беру. Педагогикалық технологиялар оқу-тәрбие үдерісін жүйелі, мақсатты және нәтижелі ұйымдастыруға көмектеседі. Мектепке дейінгі білім беруде кеңінен қолданылатын тиімді технологиялардың бірі – ойын технологиялары. Ойын – мектеп жасына дейінгі балалардың негізгі іс-әрекеті. Ойын арқылы бала қоршаған ортаны таниды, әлеуметтік рөлдерді меңгереді, қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытады. Дидактикалық, рөлдік, қимылды және шығармашылық ойындар баланың ойлау қабілетін, тілін және қиялын дамытады. Ойын технологиялары балалардың оқуға деген қызығушылығын арттырып, білімді жеңіл әрі табиғи түрде меңгеруіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар, тұлғаға бағытталған оқыту технологиясы мектепке дейінгі білім беру үдерісінде маңызды орын алады. Бұл технология әр баланың жеке ерекшеліктерін, қабілеттерін, қызығушылықтарын ескеруге негізделген. Тәрбиеші баланы оқу үдерісінің белсенді қатысушысы ретінде қарастырып, оның өз ойын еркін айтуына, таңдау жасауына және дербестігін көрсетуіне мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл баланың өзіне деген сенімділігін арттырып, жағымды эмоционалдық ахуал қалыптастырады. Тиімді педагогикалық технологиялардың бірі – дамыта оқыту технологиясы. Бұл технология баланың тек білім алуын ғана емес, оның ойлау, талдау, салыстыру және қорытынды жасау қабілеттерін дамытуға бағытталған. Дамыта оқыту барысында балалар түрлі проблемалық жағдаяттарды шешуге, сұрақ қоюға және өз пікірін дәлелдеуге үйренеді. Бұл олардың танымдық белсенділігін арттырып, оқу үдерісіне қызығушылығын күшейтеді.

Мектепке дейінгі білім беруде жобалық технологияны қолдану да тиімді нәтижелер береді. Жобалық жұмыс барысында балалар белгілі бір тақырып бойынша ақпарат жинап, бақылау жасап, өз ойларын шығармашылық түрде ұсынады. Мысалы, «Менің отбасым», «Табиғат әлемі», «Жыл мезгілдері» сияқты жобалар балалардың зерттеушілік қабілеттерін, тілдік дағдыларын және ұжымда жұмыс істеу икемділігін дамытады. Жобалық технология балаларды өз бетімен әрекет етуге және жауапкершілік алуға үйретеді. Соңғы жылдары мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) қолдану кеңінен дамып келеді. Интерактивті тақталар, мультимедиялық презентациялар, бейнематериалдар балалардың оқу материалын көрнекі әрі қызықты түрде қабылдауына мүмкіндік береді. АКТ баланың есту, көру және ойлау қабілеттерін қатар дамытып, оқу үдерісін жандандырады. Дегенмен, цифрлық құралдарды қолдану баланың жас ерекшелігіне сай, мөлшерлі және педагогикалық мақсатқа бағытталған болуы тиіс.

Тиімді педагогикалық технологияларды қолдануда тәрбиешінің кәсіби шеберлігі маңызды рөл атқарады. Тәрбиеші әр технологияның мазмұнын, мақсатын және қолдану ерекшеліктерін жақсы меңгеруі қажет. Сонымен қатар, педагог балалармен қарым-қатынаста

мейірімділік, қолдау және ынталандыру принциптерін ұстануы тиіс. Жағымды психологиялық орта баланың еркін дамуына және өзін қауіпсіз сезінуіне ықпал етеді. Мектепке дейінгі білім беру үдерісінде педагогикалық технологияларды тиімді қолдану ата-аналармен ынтымақтастықта жүзеге асқанда ғана толық нәтиже береді. Ата-аналар баланың дамуына белсенді қатысып, тәрбиешілермен бірлесе әрекет еткен жағдайда балада тұрақты дағдылар қалыптасады. Үй мен балабақша арасындағы байланыс баланың тәрбиесі мен білім алу сапасын арттырады. Мектепке дейінгі білім беру үдерісінде тиімді педагогикалық технологияларды қолдану балалардың жан-жақты дамуына, танымдық белсенділігінің артуына және оқу-тәрбие үдерісінің сапалы ұйымдастырылуына ықпал етеді. Ойын, тұлғаға бағытталған, дамыта оқыту, жобалық және ақпараттық технологиялар баланың жас ерекшеліктеріне сай келіп, оның әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді. Заманауи педагогикалық технологияларды жүйелі және орынды қолдану – болашақта білімді, шығармашыл және әлеуметтік тұрғыдан белсенді тұлға қалыптастырудың маңызды кепілі болып табылады. Мектепке дейінгі ұйымдарда оқу үдерісінің сапасын арттыру – қазіргі білім беру жүйесіндегі өзекті мәселелердің бірі. Себебі мектепке дейінгі кезең баланың тұлғалық, зияткерлік, эмоционалдық және әлеуметтік дамуының негізі қаланатын маңызды кезең болып табылады. Осы кезеңде алынған білім мен қалыптасқан дағдылар баланың кейінгі оқу жетістіктеріне және қоғамға бейімделуіне тікелей әсер етеді. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда оқу үдерісін тиімді ұйымдастыру, оның сапасын арттыруға бағытталған жүйелі жұмыстар жүргізу аса маңызды.

Оқу үдерісінің сапасы ең алдымен педагогтердің кәсіби құзыреттілігіне байланысты. Тәрбиеші баланың жас және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу-тәрбие жұмысын жоспарлай білуі қажет. Педагогтің әдістемелік дайындығы, жаңашылдыққа ұмтылысы және кәсіби дамуға деген қызығушылығы оқу үдерісінің тиімділігін арттырады. Сондықтан тәрбиешілердің біліктілігін арттыру курстарына қатысуы, тәжірибе алмасуы және заманауи педагогикалық технологияларды меңгеруі маңызды рөл атқарады. Мектепке дейінгі ұйымдарда оқу үдерісінің сапасын арттырудың тағы бір жолы – заманауи педагогикалық технологияларды қолдану. Ойын технологиялары, дамыта оқыту, тұлғаға бағытталған тәсілдер, жобалық әдіс және интерактивті оқыту балалардың танымдық белсенділігін арттырады. Ойын арқылы оқыту баланың табиғи қызығушылығына сүйеніп, білімді жеңіл әрі тиімді меңгеруге мүмкіндік береді. Ал жобалық жұмыс балаларды зерттеуге, бақылауға және өз ойын шығармашылық түрде жеткізуге үйретеді. Оқу үдерісін сапалы ұйымдастыруда дамыта оқыту ортасын құру маңызды. Балабақшадағы оқу ортасы баланың еркін қозғалуына, өз бетімен әрекет етуіне және зерттеу жасауына жағдай жасауы тиіс. Оқу бұрыштары, дидактикалық материалдар, көрнекіліктер мен ойын құралдары баланың қызығушылығын оятып, белсенді әрекетке ынталандырады. Дамытушы орта баланың қиялын, ойлау қабілетін және шығармашылығын дамытуға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2022.
2. Баймұратова Б. Мектепке дейінгі педагогика. – Алматы: Рауан, 2015.
3. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. – Москва: Просвещение, 2017.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология. – Москва: Логос, 2013.
5. Слостенін В. А., Исаев И. Ф. Педагогика. – Москва: Академия, 2016.
6. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва: Академия, 2014.
7. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. – Москва: Смысл, 2005.
8. Кудрявцева Т. В. Современные педагогические технологии в дошкольном образовании. – Санкт-Петербург: Детство-Пресс, 2018.

ЖЕТКІНШЕКТЕРДІҢ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ ДАМУЫ ЖӘНЕ ӨЗІН-ӨЗІ ЖЕТІЛДІРУ ҮДЕРІСІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Шыңғысова Айдана Еркінқызы

Педагог-психолог

Абай облысы білім басқармасының

Семей қаласы білім бөлімі

«Шәкәрім атындағы көпбейінді № 5 гимназиясы»

коммунальдық мемлекеттік мекемесі

Аннотация. Бұл мақалада жеткіншектік кезеңдегі интеллектуалдық дамудың және өзін-өзі жетілдіру үдерісінің психологиялық негіздері қарастырылады. Жеткіншектердің ойлау қабілетінің дамуы, өзіндік сананың қалыптасуы, ішкі мотивация мен рефлексияның рөлі талданады. Сонымен қатар өзін-өзі жетілдіру үдерісіне әлеуметтік орта, отбасы және педагогикалық қолдаудың әсері сипатталады. Мақалада жеткіншектің интеллектуалдық дамуы мен өзін-өзі тәрбиелеуінің өзара байланысы көрсетіліп, тұлғаның саналы қалыптасуындағы маңызы айқындалады.

Кілт сөздер: жеткіншектік кезең, интеллектуалдық даму, өзін-өзі жетілдіру, мотивация, рефлексия, өзіндік сана.

Аннотация. В статье рассматриваются психологические основы интеллектуального развития и процесса саморазвития подростков. Анализируются особенности развития мышления, формирования самосознания, внутренней мотивации и рефлексии в подростковом возрасте. Также раскрывается влияние социальной среды, семьи и педагогической поддержки на процесс саморазвития. Показана взаимосвязь интеллектуального развития и самосовершенствования как важного условия формирования сознательной личности.

Ключевые слова: подростковый возраст, интеллектуальное развитие, саморазвитие, мотивация, рефлексия, самосознание.

Abstract. This article examines the psychological foundations of intellectual development and the process of self-improvement in adolescents. The study analyzes the development of thinking, self-awareness, internal motivation, and reflection during adolescence. It also highlights the influence of social environment, family, and pedagogical support on adolescents' self-development. The interrelation between intellectual development and self-improvement is emphasized as an essential factor in the formation of a conscious and responsible personality.

Keywords: adolescence, intellectual development, self-improvement, motivation, reflection, self-awareness.

Жеткіншектік кезең – адамның тұлғалық, интеллектуалдық және эмоционалдық дамуының ең күрделі әрі маңызды кезеңдерінің бірі. Бұл кезең шамамен 11–15 жас аралығын қамтиды және баланың балаң ойлаудан ересек, саналы ойлауға көшуімен сипатталады. Дәл осы уақытта жеткіншектің интеллектуалдық мүмкіндіктері кеңейіп, өзін-өзі тануға, өзін-өзі жетілдіруге деген қажеттілігі айқын көріне бастайды. Сондықтан жеткіншектердің интеллектуалдық дамуы мен өзін-өзі жетілдіру үдерісін психологиялық тұрғыдан зерделеу қазіргі педагогика мен психология үшін өзекті мәселе болып табылады.

Интеллектуалдық даму – бұл ойлау, есте сақтау, зейін, қиял және сөйлеу сияқты психикалық үдерістердің сапалық және сандық тұрғыда жетілуі. Жеткіншектік кезеңде абстрактілі-логикалық ойлау қарқынды дамиды. Балалар нақты әрекеттерге сүйеніп ойлаудан біртіндеп теориялық пайымдауға, болжам жасауға, себеп-салдарлық байланыстарды анықтауға көшеді. Олар өз ойларын дәлелдеуге, талдауға және салыстыруға қабілетті бола бастайды. Бұл – интеллектуалдық дамудың жаңа деңгейге көтерілгенін көрсетеді[1].

Жеткіншектердің интеллектуалдық дамуына өзіндік сананың қалыптасуы тікелей әсер етеді. Өзіндік сана – адамның өз «Менін» тануы, өз қабілеттерін, мүмкіндіктерін, мінез-құлқын бағалай алуы. 12–13 жас шамасында балалар өздерінің интеллектуалдық деңгейі, жетістіктері мен кемшіліктері туралы ойлана бастайды. Олар өздерін құрдастарымен

салыстырады, «мен кіммін?», «мен не істей аламын?» деген сұрақтарға жауап іздейді. Осы сұрақтар өзін-өзі жетілдіруге деген ішкі қажеттіліктің пайда болуына негіз болады.

Өзін-өзі жетілдіру – бұл тұлғаның саналы түрде өз қабілеттерін, білімін, мінез-құлқын дамытуға бағытталған әрекеті. Жеткіншектік кезеңде өзін-өзі жетілдірудің психологиялық негізін ішкі түрткілер құрайды. Егер бастауыш сыныпта бала көбінесе сыртқы бағалауға, мұғалім мен ата-ананың мақтауына сүйенсе, жеткіншек жаста ішкі мотивация алдыңғы орынға шығады. Яғни жеткіншек өз білімін арттыруды, интеллектуалдық деңгейін көтеруді жеке мақсаты ретінде қабылдай бастайды[2].

Бұл үдерісте рефлексияның рөлі ерекше. Рефлексия – адамның өз іс-әрекетіне, ойына, сезіміне талдау жасай алу қабілеті. Жеткіншек өз әрекетінің нәтижесін бағалап, қателіктерін түсініп, болашақта өзін қалай жетілдіру керектігі туралы ойланады. Мұндай ойлау қабілеті интеллектуалдық дамудың жоғары деңгейін көрсетеді және өзін-өзі тәрбиелеудің негізі болып табылады. Жеткіншектердің өзін-өзі жетілдіру үдерісіне әлеуметтік орта да айтарлықтай әсер етеді. Құрдастар ортасы, мектептегі қарым-қатынас, мұғалімнің бағалауы мен қолдауы жеткіншектің интеллектуалдық дамуына ықпал етеді. Мұғалімнің әділ бағасы, қолдаушы көзқарасы жеткіншектің өзіне деген сенімін арттырып, интеллектуалдық белсенділігін күшейтеді. Керісінше, шамадан тыс сын немесе түсінбеушілік баланың өзін-өзі дамытуға деген ынтасын төмендетуі мүмкін[3,7].

Отбасының да рөлі маңызды. Интеллектуалдық дамуға қолайлы психологиялық ахуал қалыптасқан отбасында жеткіншек өз ойын еркін жеткізе алады, сұрақ қоюдан қорықпайды, жаңа білімге ұмтылады. Ата-ананың баланың жетістігін қолдап, оның күш-жігерін бағалауы өзін-өзі жетілдіру үдерісін жандандырады. Бұл жағдайда жеткіншек білім алуды міндет ретінде емес, жеке дамудың құралы ретінде қабылдайды. Жеткіншектік кезеңде өзін-өзі жетілдіру әртүрлі формада көрінеді. Кейбір балалар оқу үлгерімін жақсартуға, интеллектуалдық қабілеттерін дамытуға тырысса, енді біреулері шығармашылық немесе спорттық бағытта өзін дамытуға ұмтылады. Бұл айырмашылықтар баланың жеке қызығушылығы мен қабілеттеріне байланысты. Психологиялық тұрғыдан алғанда, ең бастысы – жеткіншектің өзіне мақсат қоя білуі және сол мақсатқа жету жолында саналы әрекет етуі[4,19].

Қорытындылай келсек, жеткіншектердің интеллектуалдық дамуы мен өзін-өзі жетілдіру үдерісі өзара тығыз байланысты күрделі психологиялық құбылыс болып табылады. Интеллектуалдық қабілеттердің дамуы өзін-өзі тануға және өзін-өзі жетілдіруге жол ашса, өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылыс интеллектуалдық дамуды жаңа деңгейге көтереді. Бұл үдерістің табысты жүзеге асуы үшін қолайлы психологиялық орта, ішкі мотивация және педагогикалық қолдау қажет. Жеткіншектің өзін-өзі жетілдіруіне жағдай жасау – оның болашақта саналы, жауапты және интеллектуалды тұлға болып қалыптасуының маңызды алғышарты болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Выготский Л.С. *Мышление и речь*. – Москва: Лабиринт, 2015.
2. Божович Л.И. *Личность и её формирование в детском возрасте*. – Москва: Педагогика, 2016.
3. Давыдов В.В. *Проблемы развивающего обучения*. – Москва: Академия, 2017.
4. Эльконин Д.Б. *Психология развития личности*. – Москва: Просвещение, 2018.
5. Немов Р.С. *Психология*. – Москва: Юрайт, 2019.
6. Көбеева А.М. *Жасөспірім психологиясы*. – Алматы: Білім, 2020.
7. Қожахметова К.Ж. *Тұлғаның дамуы және тәрбиесі*. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
8. OECD. *Social and Emotional Skills in Adolescence*. – Paris, 2018.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ
САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ БІЛІМІН ЖЕТІЛДІРУ

Толеубаева Меруерт Оралхановна
Қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі
Абай облысы білім басқармасының
Курчатов қаласы білім бөлімінің
«№ 1 жалпы білім беретін орта мектебі» КММ

Аннотация. Бұл мақалада қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту арқылы оқушылардың білімін жетілдіру жолдары қарастырылады. Функционалдық сауаттылықтың мәні ашылып, оны қалыптастыруда мәтінмен жұмыс, шығармашылық тапсырмалар, интерактивті әдістер мен жобалық жұмыстардың тиімділігі талданады. Сонымен қатар мұғалімнің бағыттаушы рөлі мен оқушының оқу мотивациясын арттыру мәселелері қамтылады. Мақала оқушылардың алған білімін өмірде қолдана білуіне, сыни ойлау қабілетін дамытуға және тілдік құзыреттілігін арттыруға бағытталған.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, қазақ тілі мен әдебиеті, оқу сауаттылығы, тілдік құзыреттілік, мәтінмен жұмыс, сыни ойлау.

Аннотация. В статье рассматриваются пути повышения уровня знаний учащихся через развитие функциональной грамотности на уроках казахского языка и литературы. Раскрывается сущность функциональной грамотности и анализируются эффективные методы её формирования, такие как работа с текстом, творческие задания, интерактивные и проектные технологии. Особое внимание уделяется роли учителя и мотивации учащихся. Функциональная грамотность рассматривается как важное условие применения знаний в реальной жизни и развития критического мышления.

Ключевые слова: функциональная грамотность, казахский язык и литература, читательская грамотность, языковая компетентность, работа с текстом, критическое мышление.

Abstract. This article examines ways to improve students' learning outcomes through the development of functional literacy in Kazakh language and literature lessons. The concept of functional literacy is defined, and effective methods for its development—such as text-based activities, creative tasks, interactive and project-based learning—are analyzed. The role of the teacher and student motivation are also highlighted. Functional literacy is viewed as a key factor in applying knowledge in real-life situations and fostering critical thinking skills.

Keywords: functional literacy, Kazakh language and literature, reading literacy, language competence, text analysis, critical thinking.

Кіріспе. Қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру. Функционалдық сауаттылық дегеніміз – оқушының алған білімін күнделікті өмірде, әлеуметтік ортада және оқу үдерісінде тиімді қолдана білу қабілеті. Қазақ тілі мен әдебиеті пәндері бұл бағытта ерекше маңызға ие, себебі тіл арқылы оқушының ойлау қабілеті, коммуникативтік дағдылары және тұлғалық қасиеттері қалыптасады. Сондықтан қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту оқушылардың білім сапасын арттырудың маңызды тетігі болып табылады.

Функционалдық сауаттылықтың мәні және маңызы

Функционалдық сауаттылық оқушының мәтінді түсіну, ақпаратты талдау, өз ойын жүйелі жеткізу, дәлелдеу және түрлі өмірлік жағдайларда шешім қабылдау қабілеттерін қамтиды. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында бұл дағдыларды дамыту арқылы оқушылардың оқу сауаттылығы, сөйлеу мәдениеті және жазбаша тілдік құзыреттілігі қалыптасады. Сонымен қатар, функционалдық сауаттылық оқушылардың өзіндік пікірін білдіруге, сыни тұрғыдан ойлауға және шығармашылықпен жұмыс істеуге мүмкіндік береді[1,7].

Қазақ тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту әдістері

Қазақ тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру үшін оқушыларды тек грамматикалық ережелермен таныстыру жеткіліксіз. Ең бастысы – сол білімді практикада қолдануға үйрету. Мысалы, мәтінмен жұмыс барысында оқушыларға ақпаратты табу, салыстыру, қорытынды жасау тапсырмаларын беру тиімді. Ресми құжаттар, хабарландырулар, нұсқаулықтар сияқты өмірмен байланысты мәтіндерді пайдалану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады[2,15].

Сондай-ақ, жазылым дағдыларын дамыту мақсатында эссе, хат, пікір жазу, өмірлік жағдаяттарға байланысты тапсырмалар орындату маңызды. Мұндай жұмыстар оқушылардың өз ойын сауатты, жүйелі түрде жеткізуіне көмектеседі және функционалдық сауаттылықты арттырады.

Әдебиет сабақтарындағы функционалдық сауаттылық

Әдебиет сабағы – оқушының рухани және интеллектуалдық дамуына әсер ететін маңызды пән. Әдеби шығармаларды талдау барысында оқушылар кейіпкерлердің әрекеттерін бағалап, олардың мінез-құлқын өмірмен байланыстыра алады. Бұл оқушылардың мәтінді түсінуін, сыни ойлауын және эмоционалдық интеллектін дамытады. Функционалдық сауаттылықты дамытуда әдеби шығармаларға байланысты пікірталас, рөлдік ойын, шығармашылық тапсырмалар ерекше рөл атқарады. Мысалы, кейіпкерге хат жазу, шығарманың балама соңын ұсыну немесе қазіргі өмірмен салыстыру тапсырмалары оқушылардың ойлау белсенділігін арттырады[3].

Интерактивті әдістер мен жобалық жұмыс

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамытуда интерактивті әдістерді қолдану тиімді. Топтық және жұптық жұмыстар, пікірталас, дебат сабақтары оқушылардың коммуникативтік қабілеттерін жетілдіреді. Сонымен қатар, жобалық жұмыстар арқылы оқушылар ақпарат іздеу, оны өңдеу және нәтижені ұсыну дағдыларын меңгереді. Мысалы, «Қазақ әдебиетіндегі ұлттық құндылықтар» немесе «Тіл мәдениеті және қазіргі қоғам» тақырыптарында жоба қорғау оқушылардың зерттеушілік қабілетін дамытып, функционалдық сауаттылығын арттырады[4,7].

Функционалдық сауаттылықты дамытуда мұғалімнің кәсіби шеберлігі ерекше маңызды. Мұғалім оқу процесін оқушының жеке ерекшеліктеріне сай ұйымдастырып, бағыттаушы рөл атқаруы тиіс. Сабақ барысында кері байланыс беру, жетістікке жеткен оқушыны қолдау және қиындық көрген оқушыларға көмек көрсету оқушылардың оқу мотивациясын арттырады.

Қорыта айтқанда, қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту – оқушылардың білімін жетілдірудің тиімді жолы. Бұл бағытта мәтінмен жұмыс, шығармашылық тапсырмалар, интерактивті әдістер мен жобалық жұмыстарды жүйелі қолдану маңызды. Функционалдық сауаттылығы қалыптасқан оқушы өз білімін өмірде қолдана алатын, сыни ойлайтын және тілдік тұрғыда сауатты тұлға болып қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Әбілқасымов А.Е. *Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру негіздері*. – Алматы: Мектеп, 2017.
2. Құрманова Н.Ш. *Қазақ тілін оқыту әдістемесі*. – Алматы: Білім, 2019.
3. Ыбырайым Ж. *Әдебиетті оқытудың қазіргі әдістері*. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
4. Иванова Н.В. *Формирование функциональной грамотности учащихся*. – Москва: Просвещение, 2019.
5. OECD. *PISA Results: Reading Literacy*. – Paris, 2018.
6. Скаткин М.Н. *Активные методы обучения*. – Москва: Педагогика, 2016.
7. Тұрсынбаева Ш. *Оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту жолдары*. – Алматы: Өрлеу, 2020.

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ МӘТІНДІ ҚАРАЕВ ТЕХНОЛОГИЯСЫНА САЙ ОҚУ ЖӘНЕ ТАЛДАУ

Ракишева Айгуль Каримовна
қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі
Ұлытау облысы, Сәтбаев қаласы
Абай атындағы №4 мектеп-лицейі

Аннотация. Бұл мақалада қазақ тілінде мәтінді оқу және талдау процесін Қараев технологиясына сай ұйымдастыру жолдары қарастырылады. Қараев технологиясының педагогикалық мәні, оқушы белсенділігін арттыру әдістері, мәтінді талдау мен түсіну дағдыларын дамыту тәсілдері талданады.

Мақала оқушылардың функционалдық сауаттылығын, сыни ойлау қабілетін және тілдік құзыреттілігін арттыруға бағытталған.

Кілт сөздер: Қараев технологиясы, мәтінмен жұмыс, қазақ тілі, оқушы белсенділігі, функционалдық сауаттылық, сыни ойлау.

Аннотация. В статье рассматриваются пути организации чтения и анализа текста на казахском языке с использованием технологии Караева. Анализируются педагогическое значение технологии Караева, методы активизации учащихся, способы развития навыков понимания и анализа текста. Статья направлена на развитие функциональной грамотности, критического мышления и языковой компетенции учеников.

Ключевые слова: технология Караева, работа с текстом, казахский язык, активность учащихся, функциональная грамотность, критическое мышление.

Abstract. The article examines methods of organizing reading and text analysis in Kazakh using the Karaev technology. The pedagogical significance of Karaev technology, student engagement strategies, and ways to develop text comprehension and analysis skills are discussed. The article aims to enhance students' functional literacy, critical thinking, and language competence.

Keywords: Karaev technology, text work, Kazakh language, student engagement, functional literacy, critical thinking.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың мәтінді дұрыс түсінуі, талдау қабілеті және сыни ойлау дағдыларын дамыту – маңызды міндеттердің бірі. Әсіресе орыс сыныптарында қазақ тілін оқытатын мұғалім үшін бұл процесс күрделірек, өйткені оқушылар қазақ тілінде мәтінді меңгеруге қосымша күш жұмсауы қажет [1].

Қараев технологиясы – бұл оқушының белсенділігін, танымдық қызығушылығын арттыруға бағытталған инновациялық әдіс. Ол әр сабақта оқушылардың жеке және топтық жұмысын тиімді үйлестіруге мүмкіндік береді. Қазақ тілінде мәтінді оқу мен талдау процесінде Қараев технологиясының элементтерін қолдану оқушылардың мәтінді терең түсінуіне, функционалдық сауаттылығын арттыруға және шығармашылық қабілетін дамытуға жағдай жасайды [2].

1. Мәтінмен жұмыс және Қараев технологиясы

Қараев технологиясының негізінде сабақ барысында оқушылар тек тыңдаушы ғана емес, белсенді қатысушы болуға үйретіледі. Мысалы, мәтінді талдау кезінде оқушылар алдымен жеке жұмыс істейді, мәтіндегі негізгі ойды табады, кейіпкерлер мінез-құлқын сипаттайды. Содан кейін жұптық немесе топтық талқылауға өтеді, бір-бірінің пікірін тыңдап, салыстырады [3].

Бұл әдіс оқушылардың сыни ойлау қабілетін, анализ жасау дағдыларын, сондай-ақ сөйлеу мәдениетін дамытады. Мәтінмен жұмыс барысында тапсырмаларды кезең-кезеңімен беру – Қараев технологиясының басты ерекшелігі. Мысалы:

1. Мәтінді оқып, негізгі идеяны анықтау.

2. Кейіпкерлердің іс-әрекетін талдау.
3. Мәтіннің құрылымын түсіну.
4. Өз ойларын эссе немесе қысқа жауап арқылы білдіру [4].

2. Топтық және жұптық жұмыс

Оқушылардың белсенділігін арттыру үшін топтық және жұптық тапсырмалар қолданылуы тиіс. Мысалы, мәтіндегі кейіпкерлердің әрекетін рөлдік ойын арқылы көрсету немесе мәтіннің проблемалық сұрақтарына жауап іздеу. Мұндай тәсіл оқушылардың әлеуметтік дағдыларын, топ ішінде бірлесіп жұмыс жасау қабілетін дамытады [5].

3. Мәтіннің терең талдауы

Қараев технологиясында мәтінді терең талдау – маңызды кезең. Мұнда оқушыларға сұрақтар арқылы бағытталған талдау ұсынылады: «Кейіпкер не ойлады?», «Оқиғаның мәні неде?», «Бұл мәтіннің қазіргі өмірмен байланысы қандай?» [6].

Мұндай әдіс оқушылардың функционалдық сауаттылығын, сөйлеу және жазу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл әдіс орыс сыныптарына тән тілдік кедергілерді жеңуге көмектеседі.

4. Рефлексия және бағалау

Сабақ соңында оқушылар өз ойларын қорытындылайды: «Мен бүгін не білдім?», «Маған қандай тапсырма қиын болды?» [7]. Мұғалім кері байланыс береді, оқушының күшті және әлсіз тұстарын көрсетеді. Бұл процесс оқушылардың өзін-өзі бағалау, оқуға қызығушылық және мотивтендіру қабілеттерін арттырады.

5. Тәжірибелік ұсыныстар

- Мәтінді оқытуда визуалды материалдар мен иллюстрациялар қолдану;
- Мәтінді бөліктерге бөліп талдау, әр бөлімге сұрақтар қою;
- Жеке және топтық тапсырмаларды үйлестіру арқылы оқушы белсенділігін арттыру;
- Шығармашылық жұмыстар: мәтін бойынша эссе, шағын көрініс, презентация жасау [8].

Қараев технологиясына сай қазақ тілінде мәтінді оқу және талдау – оқушылардың функционалдық сауаттылығын, сыни ойлау қабілетін, сөйлеу және жазу дағдыларын дамытуға тиімді әдіс. Топтық және жұптық жұмыс, рөлдік ойындар, кезең-кезеңмен талдау және рефлексия арқылы оқушылар тек тілдік білімін жетілдіріп қана қоймай, мәдени және әлеуметтік құзыреттілігін арттырады. Мұғалімнің бағыттаушы рөлі мен кері байланыс оқушылардың оқу мотивациясын күшейтеді.

Қараев технологиясының элементтерін дұрыс қолдану орыс сыныптарында қазақ тілін үйретуді тиімді әрі қызықты етеді, оқушылардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Құрманова Н.Ш. *Қазақ тілі мен әдебиетін оқыту әдістемесі*. Алматы: Білім, 2019.
2. Қараев А.Н. *Белсенді оқыту технологиясы: теория және практика*. Алматы: Өрлеу, 2018.
3. Әбілқасымов А.Е. *Функционалдық сауаттылықты дамыту жолдары*. Алматы: Мектеп, 2017.
4. Иванова Н.В. *Активные методы обучения в школе*. Москва: Просвещение, 2016.
5. Тұрсынбаева Ш. *Оқушылардың мәтіндік талдау дағдыларын дамыту*. Алматы: Өрлеу, 2020.
6. OECD. *Reading Literacy and Education*. Paris, 2018.
7. Скаткин М.Н. *Интерактивные методы обучения*. Москва: Педагогика, 2017.
8. Әлиев Т. *Қазақ тілінде мәтінді оқыту әдістемесі*. Алматы: Білім, 2018.

ҚАМШЫНЫ ӨРУДІ ҮЙРЕТУДІҢ ТӘРБИЕЛІК ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘНІ

Кудайбергенов Сымбат Кайырлыгазыевич

Қосымша білім беру педагогы

Абай облысы білім басқармасы

Абай ауданы білім бөлімінің

«Балалар көркемсурет мектебі» КМҚК

Аннотация. Бұл мақалада қазақ халқының ұлттық мұрасы ретінде қамшыны үйретудің тәрбиелік және педагогикалық мәні қарастырылады. Қамшының тарихи, мәдени және моральдық құндылықтары, мектепте үйретудің әдістемелік тәсілдері және оқушылардың жеке тұлғалық дамуына әсері талданады. Сонымен қатар, қамшы арқылы тәрбие беру әдістері оқушылардың тәртіптік, әлеуметтік және шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге бағытталған. Мақала оқушылардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттыру мен педагогикалық тәжірибеде қолдануға арналған.

Кілт сөздер: қамшы, ұлттық мұра, тәрбиелік мән, педагогикалық әдістеме, мектеп, оқушылардың дамуы.

Аннотация. В статье рассматривается воспитательное и педагогическое значение обучения использованию казахского камши как национального наследия. Анализируются исторические, культурные и моральные ценности камши, методические подходы к обучению в школе и влияние на личностное развитие учащихся. Рассматриваются методы воспитания через использование камши, способствующие развитию дисциплины, социальных и творческих навыков. Статья предназначена для педагогов и направлена на повышение интереса учеников к национальной культуре.

Ключевые слова: камши, национальное наследие, воспитательное значение, педагогические методы, школа, развитие учащихся.

Abstract. This article examines the educational and pedagogical significance of teaching the Kazakh kamshi as a national heritage. The historical, cultural, and moral values of kamshi, methodological approaches in schools, and their impact on students' personal development are analyzed. The article highlights educational methods using kamshi that enhance students' discipline, social skills, and creativity. It is intended for educators to promote students' interest in national culture.

Keywords: kamshi, national heritage, educational significance, pedagogical methods, school, student development.

Қазақ халқының дәстүрлі мәдени мұрасы ғасырлар бойы қалыптасып, бүгінгі күнге жетті. Солардың бірі – қамшы, яғни ұлттық құрал ретінде қазақ өмірінде ерекше орын алады. Қамшы тек мал шаруашылығында қолданылған құрал ғана емес, оның тәрбиелік және мәдени мәні де зор. Қамшының сабақ беру процесінде тәрбиелік мәні оқушылардың жеке тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруға, ұлттық сана мен мәдени құндылықтарды түсінуге ықпал етеді [1]. Мектептегі сабақтарда қамшыны үйрету тек теориялық біліммен шектелмеуі тиіс. Оқушыларға оның тарихын, түрлерін, қолдану ерекшеліктерін көрсету арқылы тәрбие беру маңызды. Қамшыны дұрыс қолдануды үйрету оқушылардың тәртіптік, әлеуметтік және шығармашылық дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді [2].

Қамшының тарихи және мәдени рөлі қашанда салмақты. Қамшы – қазақ халқының тарихында ертеден бері қолданылып келе жатқан құрал. Ол мал шаруашылығында басқарушы құрал ретінде пайдаланылды, сонымен қатар батырлық пен ерліктің символы болды. Әдебиетте, фольклорда қамшы кейіпкерлердің батылдығы мен жауапкершілігін көрсету үшін жиі аталады. Мысалы, қазақ эпостарында батырлар қамшыны тек физикалық күштің символы ретінде емес, әділдік пен тәртіптің белгісі ретінде қолданған [3].

Мектепте қамшыны үйрету кезінде оқушыларға оның тарихи және мәдени маңызын көрсету маңызды. Бұл ұлттық құндылықты түсіндіру арқылы оқушылардың ұлттық сана-сезімін

қалыптастыруға ықпал етеді. Педагогикалық және тәрбиелік мәні өте зор. Қамшыны үйретудің педагогикалық мәні бірнеше бағытта көрінеді:

1. Тәртіптік дағдыларды дамыту: Қамшыны дұрыс қолдануды үйрету оқушыларға өзін бақылауды, ережелерді сақтауды және жауапкершілік сезімін қалыптастыруға көмектеседі [4].
2. Әлеуметтік қабілеттерді қалыптастыру: Топтық және жұптық сабақтарда қамшыны қолдану арқылы оқушылар бір-бірімен өзара әрекеттесіп, ынтымақтастыққа үйренеді. Олар бір-бірінің пікірін тыңдап, сынмен қабылдауға үйренеді [5].
3. Шығармашылық қабілеттерді дамыту: Қамшыны қолдануға байланысты көріністер, рөлдік ойындар және шығармашылық тапсырмалар оқушылардың ойлау қабілетін, қиялын және инновациялық ойлауын дамытады. Мысалы, «Қамшы арқылы ертегідегі кейіпкерді бейнелеу» немесе «Қамшыны батырлық символ ретінде суреттеу» сияқты тапсырмалар шығармашылық қабілеттерін арттырады [6].
4. Мәдени тәрбиені қалыптастыру: Қамшы арқылы оқушылар ұлттық мәдениеттің бір бөлігімен танысады. Бұл ұлттық құндылықтарды құрметтеу мен ата-баба дәстүрін сақтауға үйретеді.

Мектептегі әдістемелік тәсілдерге келсек, қамшыны үйретудің тиімді әдістері:

1. Теориялық сабақтар: Қамшының түрлері, жасалу жолдары, тарихы мен қолданылу ерекшеліктері туралы оқушыларға ақпарат беру.
2. Практикалық іс-әрекеттер: Қамшыны ұстау және демонстрациялық қолдану, қауіпсіздік ережелерін сақтау. Мұнда негізгі мақсат – құралды дұрыс және қауіпсіз қолдануды үйрету.
3. Интерактивті әдістер: Рөлдік ойындар, көріністер, пікірталастар арқылы қамшыны үйрету. Мысалы, «Батырлық ертегілер» тақырыбында рөлдік көрініс жасау оқушылардың қызығушылығын арттырады.
4. Жобалық тапсырмалар: «Қамшы – қазақтың ұлттық мұрасы» тақырыбында презентация, эссе немесе шығармашылық жұмыс жасау оқушылардың зерттеушілік және коммуникациялық қабілеттерін дамытады.

Қауіпсіздік және этикалық аспектілер. Қамшымен жұмыс істегенде қауіпсіздік ережелерін сақтау – басты шарт. Оқушыларға қамшы тек демонстрациялық мақсатта қолданылатынын түсіндіру қажет. Бұл олардың құралға құрметпен қарауына және қауіпті жағдайдан сақтануына мүмкіндік береді. Сонымен қатар, этикалық аспект ретінде оқушыларға қамшыны мәдени, тарихи және тәрбиелік құндылығы бар құрал ретінде бағалауды үйрету маңызды. Қамшы – қазақ халқының ұлттық мұрасы ретінде тәрбиелік және педагогикалық мәнге ие құрал. Мектепте қамшыны үйрету арқылы оқушылардың тәртіптік, әлеуметтік, шығармашылық және мәдени қабілеттерін дамытуға болады. Педагогикалық тәсілдер: теориялық білім, практикалық іс-әрекеттер, интерактивті әдістер мен жобалық тапсырмалар оқушылардың білімін жетілдіру және ұлттық мәдениетті бағалауға үйретуге бағытталған. Қамшыны дұрыс үйрету оқушылардың жеке тұлғалық дамуы мен ұлттық құндылықтарға деген қызығушылығын арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әбілқасымов А.Е. *Қазақ ұлттық мұрасы: тарихы мен тәрбиелік мәні*. – Алматы: Мектеп, 2018.
2. Құрманова Н.Ш. *Ұлттық мәдениет және мектептегі әдістемелік тәсілдер*. – Алматы: Білім, 2019.
3. Жұмабаев М. *Қазақ эпостары және батырлық дәстүрлер*. – Алматы: Қазақ университеті, 2017.
4. Иванова Н.В. *Формирование воспитательных ценностей через традиционные инструменты*. – Москва: Просвещение, 2016.
5. OECD. *Culture and Education in Schools*. – Paris, 2018.
6. Тұрсынбаева Ш. *Мектептегі шығармашылық және ұлттық мәдениет*. – Алматы: Өрлеу, 2020.

**БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ
ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ:
«ТАБИҒАТ ЖӘНЕ МЕН»**

Алипбаева Шынар Маукеновна
бастауыш сынып мұғалімі
«№26 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Аннотация. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының экологиялық мәдениетін қалыптастыру мәселелері қарастырылады. «Табиғат және мен» авторлық бағдарламасы негізінде балалардың қоршаған ортаға деген қызығушылығын арттыру, табиғатты танып-білуге және оған жанашырлықпен қарауға үйрету жолдары ұсынылған. Бағдарлама оқу үдерісінде ойын, жобалық жұмыс, мультимедиа және көрнекі құралдарды тиімді қолдануға

мүмкіндік береді. Сонымен қатар, оқушылардың экологиялық дағдыларын бағалау және ата-аналармен ынтымақтастық арқылы олардың экологиялық мәдениетін жүйелі түрде дамыту әдістері сипатталған.

Кілт сөздер: экологиялық мәдениет, бастауыш сынып, табиғатқа жанашырлық, авторлық бағдарлама, экологиялық білім

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы формирования экологической культуры учащихся начальных классов. На основе авторской программы «Природа и я» представлены пути повышения интереса детей к окружающей среде, знакомства с природой и воспитания бережного отношения к ней. Программа предполагает эффективное использование игры, проектной деятельности, мультимедиа и наглядных материалов в учебном процессе. Также описаны методы систематического развития экологических навыков учащихся через оценку их достижений и сотрудничество с родителями.

Ключевые слова: экологическая культура, начальная школа, забота о природе, авторская программа, экологическое образование

Abstract. The article addresses the issues of developing ecological culture among primary school students. Based on the author's program "Nature and Me," ways to increase children's interest in the environment, familiarize them with nature, and foster a caring attitude toward it are presented. The program enables effective use of games, project-based activities, multimedia, and visual aids in the educational process. Additionally, methods for systematically developing students' ecological skills through assessment and cooperation with parents are described.

Keywords: ecological culture, primary school, care for nature, author's program, ecological education

XXI ғасырдағы білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі – оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру және қоршаған ортаны қорғауға жауапкершілік сезімін дамыту. Қазіргі уақытта адамзат алдында тұрған экологиялық мәселелер өте күрделі және олардың шешімін жедел түрде табу талап етіледі. Табиғатқа дұрыс қарау, оның ресурстарын тиімді пайдалану, экологиялық қауіпсіз мінез-құлыққа баулу – қазіргі заманның басты талаптары. Осы тұрғыда бастауыш сынып оқушыларына арналған авторлық «Табиғат және мен» бағдарламасы олардың табиғатқа деген қызығушылығын арттыруға, қоршаған ортаны танып-білуге және оған жанашырлықпен қарауға бағытталған.

Экологиялық мәдениет пен білімнің маңызы

Экологиялық мәдениет – адамның қоршаған ортаға деген көзқарасы, табиғатпен үйлесімді қарым-қатынасқа қабілеттілігі, табиғатты қорғау әрекеттерін саналы түрде орындау қабілеті. Бастауыш сыныпта экологиялық мәдениетті қалыптастыру баланың жалпы тұлғалық дамуына әсер етеді. Бұл кезеңде балалардың ойлау қабілеті, эмоционалдық

сезімталдығы және әлеуметтік дағдылары қалыптасады, сондықтан экологиялық білім беру оқушылардың санасына тұрақты із қалдыруға ықпал етеді. «Табиғат және мен» бағдарламасы оқушыларға қоршаған ортаны тек сыртқы орта ретінде ғана емес, өз әрекеттерімен байланысты жүйе ретінде түсінуге мүмкіндік береді. Балалар табиғатқа тигізетін әсерін, қалдықтарды дұрыс тастау, энергияны үнемдеу, суды тиімді пайдалану сияқты практикалық әрекеттерді меңгереді. Бұл әрекеттер тек теориялық білім берумен шектелмей, іс-әрекет арқылы практикалық дағды қалыптастырады. Бағдарламаның негізгі мақсаты – бастауыш сынып оқушыларының экологиялық мәдениетін қалыптастыру және қоршаған ортаны қорғауға жауапкершілікті дамыту. Бағдарламаны жүзеге асыру барысында бірнеше әдістемелік тәсіл қолданылады. Бірінші кезекте, ойын арқылы оқыту маңызды. Балалар табиғатты қорғау мәселелерін ойын элементтері арқылы қабылдайды, бұл олардың қызығушылығын арттырады және есте сақтау қабілетін жақсартады. Мысалы, «Табиғат қорғаушылары» рөлдік ойыны арқылы оқушылар экологиялық проблемаларды шешуді тәжірибелік түрде үйренеді.

Екінші әдіс – жобалық іс-әрекет. Балалар шағын зерттеу жобаларын жасайды, мысалы, мектеп ауласындағы гүлдерді суару немесе қоқысты сұрыптау жобалары. Бұл әдіс олардың жауапкершілігін, ынтымақтастық қабілетін және табиғатқа құрмет сезімін дамытады.

Сонымен қатар, көрнекі құралдар мен мультимедиа пайдаланылады. Бейнефильмдер, презентациялар, иллюстрациялар мен суреттер оқушыларға экологиялық мәселелерді түсінуге көмектеседі. Бұл тәсіл ақпаратты визуалды қабылдауға, танымдық қызығушылықты арттыруға мүмкіндік береді.

Бағдарламада оқу үдерісінің тиімділігін анықтау үшін критерийлік бағалау әдісі қолданылады. Оқушылардың экологиялық мәдениет деңгейі бақылау тапсырмалары, практикалық әрекеттер, рефлексия және портфолио арқылы бағаланады. Бұл әдіс әр баланың жеке дамуын ескеріп, оқу процесін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, бағалау оқушының өз-өзіне сенімін арттыруға бағытталған. Балалар өз жетістіктерін көріп, келесі қадамдарға мотивация алады. Мұғалімдер оқушылардың іс-әрекетін қадағалап, қажетті түзетулер енгізе алады.

Оқу процесінің сапасын арттыруда ата-аналардың рөлі ерекше. Бағдарлама барысында ата-аналар балалармен бірге экологиялық іс-шараларға қатыса алады, үйде қоршаған ортаны қорғау дағдыларын дамытуға көмектеседі. Мысалы, қоқысты сұрыптау, табиғатты қорғауға арналған үй тапсырмалары немесе шағын бақшалық жобалар. Ата-аналармен тығыз ынтымақтастық балаларға табиғатты қорғау мәдениетін қалыптастыруда маңызды фактор болып табылады.

Қорыта айтқанда, «Табиғат және мен» авторлық бағдарламасы бастауыш сынып оқушыларының экологиялық мәдениетін қалыптастыруға тиімді құрал болып табылады. Бағдарламаның мазмұны, әдістемелік тәсілдері және практикалық іс-әрекеттер балалардың табиғатқа деген қызығушылығын арттырады, қоршаған ортаны қорғауға жауапкершілік сезімін қалыптастырады және әлеуметтік дағдыларын дамытады. Сонымен қатар, оқу үрдісін жүйелі бағалау, мультимедиа құралдарын пайдалану және ата-аналармен ынтымақтастық оқу процесін тиімді әрі қызықты етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Құлымбаев, М. *Экологиялық мәдениетті қалыптастыру негіздері*. Алматы: Білім, 2020.
2. Абдуллина, Г. *Бастауыш сынып оқушыларына экологиялық тәрбие беру әдістемесі*. Астана: Ұлттық мектеп баспасы, 2019.
3. Нұрсейітова, А. *Табиғатқа жанашырлықты дамытуда ойын және жобалық әдістер*. Қазіргі педагогика, 2021, №3, 45-52.
4. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі. *Бастауыш білім берудің мемлекеттік оқу бағдарламасы*. Астана, 2018.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ: ҰЛТТЫҚ МҰРАДАҒЫ КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІНІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Асылбаева Индира Курмантаевна
Көркем еңбек пәні мұғалімі
Семей қаласының «№17 ЖОББМ» КММ
Абай облысы, Семей қаласы

Аннотация. Мақалада оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытудағы ұлттық қолөнер және көркем еңбек пәнінің рөлі қарастырылады. Авторлар ою-өрнек, түскиіз, ши тоқу, киіз басу сияқты дәстүрлі қолөнер түрлерін оқу процесінде қолданудың тиімділігін талдайды. Сонымен қатар, ұлттық мұрамен танысу арқылы оқушылардың эстетикалық талғамы мен

шығармашылық ойлау қабілеті қалыптасатыны көрсетіледі. Мақалада шығармашылық қабілетті дамыту әдістемелік тәсілдері ұсынылады.

Кілт сөздер: шығармашылық қабілет, көркем еңбек, ұлттық қолөнер, ою-өрнек, түскиіз, киіз басу, ши тоқу

Аннотация. Статья рассматривает роль национального ремесла и предмета художественного труда в развитии творческих способностей учащихся. Авторы анализируют эффективность использования традиционных видов ремесла, таких как орнамент, тюльпаны, ткачество ши, изготовление войлока в учебном процессе. Также показано, что знакомство с национальным наследием способствует формированию эстетического вкуса и творческого мышления учащихся. Статья предлагает методические подходы к развитию творческих способностей.

Ключевые слова: творческие способности, художественный труд, национальное ремесло, орнамент, тюльпаны, изготовление войлока, ткачество ши

Аннотация. The article examines the role of national crafts and the subject of artistic work in developing students' creative abilities. The authors analyze the effectiveness of using traditional crafts, such as ornament design, tuskiiz, shi weaving, and felt making in the educational process. It also shows that familiarity with national heritage fosters students' aesthetic taste and creative thinking. The article presents methodological approaches to developing creative abilities.

Keywords: creative abilities, artistic work, national crafts, ornament, tuskiiz, felt making, shi weaving

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту басты бағыттардың бірі болып табылады. Шығармашылық тек қана ойлау қабілетін емес, сонымен бірге қолмен жасау шеберлігін, эстетикалық талғамды және ұлттық мәдениетті тануды қамтиды. Ұлттық қолөнер және көркем еңбек пәні осы мақсатқа жетудің тиімді құралы болып табылады. Қазақтың ұлттық қолөнері – ұрпақ тәрбиесінде рухани құндылықтарды сіңірудің негізгі көзі. Ою-өрнек, түскиіз, ши тоқу, киіз басу сияқты дәстүрлі өнер түрлері тек әсемдік мәніне ғана емес, сонымен бірге ұлттық салт-дәстүр мен мәдениетті жеткізуге қызмет етеді. Көркем еңбек сабақтары арқылы оқушылар бұл өнер түрлерімен танысып, шығармашылық қабілетін жетілдіреді, эстетикалық талғамын дамытады.

1. Шығармашылық қабілеттің мәні. Шығармашылық қабілет – жаңа идеяларды ойлап табу, өзіндік шешімдер жасау және шығармашылық іс-әрекет арқылы өзін көрсету қабілеті. Көркем еңбек сабақтарында оқушының шығармашылық қабілетін дамыту практикалық және теориялық деңгейде жүзеге асады. Практикалық іс-әрекет – ою жасау, ши тоқу, киіз басу сияқты нақты қол өнерімен айналысу; теориялық деңгей – ұлттық өрнектердің мәнін түсіну, түсті үйлестіру және композициялық ойлау.

2. Ұлттық қолөнердің рөлі

Ұлттық қолөнер – эстетикалық тәрбие мен шығармашылық дамудың негізгі құралы. Мысалы:

- Ою-өрнек. Қазақтың дәстүрлі оюлары табиғаттан алынған мотивтер мен символикаға толы. Оқушылар ою-өрнектерді жасап, ұлттық стиль мен композицияны түсінеді.
- Түскиіз. Кілемшелер мен қабырға кілемдерін жасау арқылы оқушылар түсті үйлестіруді үйренеді, шыдамдылық пен еңбекқорлыққа бағынады.
- Ши тоқу. Бұл әдіс арқылы оқушылар көркемдік сезімін дамытып, қол шеберлігін жетілдіреді.
- Киіз басу. Киізден бұйым жасау арқылы дәстүрлі техникамен танысып, ұлттық мәдениетті бағалауға үйренеді.

Бұл өнер түрлері тек эстетикалық дамуды емес, сонымен бірге оқушылардың сыни ойлауын, жоспарлау және шығармашылық шешім қабылдау қабілетін арттырады [1, 2].

3. Көркем еңбек пәнінің маңызы

Көркем еңбек пәні оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытудың бірнеше функциясын атқарады:

1. Эстетикалық тәрбие. Оқушылардың көркемдік талғамы қалыптасады, түсті үйлестіру және өрнекті жобалау дағдылары дамиды.
2. Практикалық дағдыларды дамыту. Оқушылар ою жасау, ши тоқу, киіз басу сияқты қолөнер техникасын меңгереді.
3. Танымдық даму. Ұлттық өнер арқылы тарих, мәдениет және өмірлік құндылықтар танылады.
4. Шығармашылық ойлау. Қолөнер жобаларын орындау кезінде оқушылар идеяларын жүзеге асырады, шешім қабылдауды үйренеді.

Мысалы, түскиіз жасау сабағында оқушылар түрлі түсті жіптер мен өрнектерді үйлестіру арқылы композиция құруды үйренеді. Киіз басу сабағында оқушылар нақты бұйым жасап, дәстүрлі әдістерді сақтай отырып шығармашылық қабілетін дамытады [3].

4. Шығармашылық қабілетті дамыту әдістері

Ұлттық қолөнер сабақтарында қолданылатын әдістер:

- Жобалық әдіс. Оқушыларға шағын жобалар беріледі: оюлы кілем, түскиіз, киіз бұйым жасау.
- Эскиз және сызба жасау. Өрнектерді қағазда сызу арқылы шығармашылық ойлау дамиды.
- Рөлдік және топтық жұмыстар. Топта жұмыс жасау арқылы идея алмасу, бір-бірінің жұмыстарын талдау.
- Эссе және сипаттама жазу. Оқушылар жасаған бұйымның мәнін сипаттай отырып, шығармашылық ойларын жетілдіреді.

Бұл әдістер оқушылардың ойлау қабілетін, еңбекқорлықты және эстетикалық талғамды дамытады [4].

Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту қазіргі білім беру жүйесінің маңызды мақсаты болып табылады. Ұлттық қолөнер және көркем еңбек пәні арқылы оқушылар эстетикалық талғамын қалыптастырады, шығармашылық ойлау қабілетін жетілдіреді. Ұлттық мәдениет пен дәстүрді үйренеді, қолөнер арқылы практикалық дағдыларын дамытады. Сондықтан мектептерде көркем еңбек сабақтарын ұлттық қолөнер негізінде ұйымдастыру оқушылардың шығармашылық дамуына маңызды үлес қосады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. А.Қ. Ахметова. Шығармашылық қабілетті дамыту әдістемесі. Алматы, 2018.
2. Ж.Смағұлов. Көркем еңбек сабақтарының әдістемесі. Алматы, 2017.
3. Б.Сұлтанов. Ұлттық қолөнер және мектеп. Астана, 2015.
4. М. Жантоғаев. Ұлттық мәдениет және дәстүр. Алматы, 2010.

ФИЗИКА САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Тайтөлеу Баян Асқарқызы

Физика пәні мұғалімі

Қарағанды қаласы, Әлихан Бөкейхан ауданы

«№24 ЖОББМ»КММ

Аннотация. Мақалада физика сабағында оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырудың тиімді жолдары қарастырылады. Функционалдық сауаттылықты дамытуда физикалық білімді өмірлік жағдаяттармен байланыстыру, практикалық тапсырмалар мен эксперименттік жұмыстарды ұйымдастырудың маңызы айқындалады. Сонымен қатар есеп шығару, зертханалық жұмыстар, жобалық және пәнаралық тапсырмалар арқылы оқушылардың алған білімдерін күнделікті өмірде қолдана алу дағдыларын қалыптастыру жолдары талданады. Автор физика сабағында интербелсенді

әдістер мен заманауи білім беру технологияларын қолдану оқушылардың танымдық белсенділігі мен қызығушылығын арттыратынын негіздейді.

Кілт сөздер: функционалдық сауаттылық, физика сабағы, практикалық тапсырма, эксперимент, білімді өмірмен байланыстыру.

Аннотация. В статье рассматриваются эффективные пути повышения функциональной грамотности учащихся на уроках физики. Раскрывается значение связи физических знаний с жизненными ситуациями, практических заданий и экспериментальных работ в учебном процессе. Анализируются методы формирования умений применять полученные знания в повседневной жизни через решение задач, лабораторные работы и проектную деятельность. Отмечается, что использование интерактивных методов и современных образовательных технологий способствует повышению познавательной активности учащихся.

Ключевые слова: функциональная грамотность, уроки физики, практические задания, эксперимент, жизненные ситуации.

Abstract. The article discusses effective ways to develop students' functional literacy in physics lessons. The importance of linking physical knowledge with real-life situations, practical tasks, and experimental activities is highlighted. The paper analyzes methods of forming students' ability to apply acquired knowledge in everyday life through problem solving, laboratory work, and project-based learning. It is emphasized that the use of interactive methods and modern educational technologies increases students' cognitive activity and motivation.

Key words: functional literacy, physics lessons, practical tasks, experiment, real-life application.

Қазіргі білім беру жүйесінде функционалдық сауаттылықты қалыптастыру – оқытудың басты бағыттарының бірі. Функционалдық сауаттылық оқушының алған білімін тек теориялық деңгейде меңгеруімен шектелмей, оны өмірлік жағдаяттарда тиімді қолдана алу қабілетін білдіреді. Бұл тұрғыда физика пәнінің мүмкіндігі ерекше зор, себебі физика – табиғат құбылыстарын жүйелі түрде түсіндіретін және күнделікті өмірмен тығыз байланысты ғылым. Физикалық заңдылықтарды меңгеру арқылы оқушы қоршаған ортаны саналы түрде бағалауға, түрлі құбылыстардың себеп-салдарын түсінуге үйренеді. Сонымен қатар физика тек теориялық білім беріп қана қоймай, практикалық дағдыларды қалыптастырады: жылу қозғалысын, энергияны сақтау заңын, электрлік және механикалық жүйелердің жұмысын өмірлік жағдайларда қолдану мүмкіндігін береді. Физика сабағында функционалдық сауаттылықты арттырудың негізгі жолдарының бірі – оқу материалын өмірмен тығыз байланыстыру. Сабақ барысында қозғалыс, энергия, жылу, электр

құбылыстары сияқты негізгі тақырыптарды оқушылардың күнделікті тұрмысында жиі кездесетін мысалдар арқылы түсіндіру олардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, алған білімінің маңыздылығын терең сезінуге мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл оқушыға физикалық заңдылықтардың тек оқулық бетінде ғана емес, өмірде нақты көрініс табатынын ұғындырады. Мысалы, электр энергиясын үнемдеу жолдарын талдау, тұрмыстық электр құралдарының жұмыс істеу принципін түсіндіру, жылу алмасу құбылыстарын үй жағдайындағы мысалдармен байланыстыру арқылы оқушылар физикалық білімдерін күнделікті өмірде қолдануға дағдыланады. Нәтижесінде оқушылардың талдау, салыстыру және қорытынды жасау қабілеттері дамып, физика пәнін саналы түрде меңгеруге негіз қаланады. [1].

Практикалық тапсырмалар мен эксперименттік жұмыстар функционалдық сауаттылықты дамытудың маңызды құралы болып табылады. Зертханалық жұмыстар кезінде оқушылар бақылау жүргізіп, өлшеу нәтижелерін талдайды, қорытынды шығарады. Бұл әрекеттер олардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастырып, теория мен практиканың байланысын түсінуге көмектеседі. Сонымен қатар қарапайым тәжірибелерді өздігінен орындау оқушының жауапкершілігі мен дербестігін арттырады [2].

Есеп шығару барысында да функционалдық сауаттылықты тиімді дамытуға болады. Әсіресе есептер нақты өмірлік жағдаяттарға негізделген жағдайда оқушылар физикалық формулаларды механикалық түрде жаттаумен шектелмей, олардың мағынасын терең түсінуге және қандай жағдайда қолдану керектігін саналы түрде меңгереді. Мұндай есептер күнделікті тұрмыста кездесетін құбылыстармен байланысты болғандықтан, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, білімнің өмірдегі маңызын сезінуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар өмірлік жағдаяттарға құрылған тапсырмалар оқушыларды берілген ақпаратты талдауға, қажетті шамаларды анықтауға, есепті шешудің тиімді жолдарын таңдауға үйретеді. Нәтижесінде оқушылардың логикалық және сыни ойлау қабілеті дамып, алған білімін практикада қолдана алатын, мәселені өз бетінше шешуге дағдыланған тұлға қалыптасады. Физика сабағында жобалық және пәнаралық тапсырмаларды қолдану да тиімді нәтижеге жеткізеді. Жобалық жұмыстар барысында оқушылар белгілі бір мәселені зерттеп, оны шешудің жолдарын ұсынады. Ал пәнаралық байланыс физиканы математика, география, информатика пәндерімен ұштастыра отырып, білімді кешенді түрде қолдануға мүмкіндік береді [3].

Сонымен қатар цифрлық білім беру ресурстарын, виртуалды зертханалар мен симуляцияларды пайдалану оқушылардың оқу үдерісіне белсенді қатысуына ықпал етеді. Бұл құралдар күрделі физикалық құбылыстарды көрнекі түрде түсіндіріп, оқушының танымдық белсенділігін арттырады [4].

Қорытындылай келсек, физика сабағында функционалдық сауаттылықты арттыру – кездейсоқ жүзеге асатын үдеріс емес, ол жүйелі әрі мақсатты түрде ұйымдастырылған оқытудың нәтижесі болып табылады. Сабақ мазмұнын өмірлік жағдаяттармен байланыстыру, тәжірибелік және эксперименттік жұмыстарды жүйелі жүргізу, интербелсенді әдіс-тәсілдер мен заманауи білім беру технологияларын тиімді қолдану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Мұндай оқыту барысында оқушылар тек теориялық білімді меңгеріп қана қоймай, оны нақты өмірлік мәселелерді шешуде қолдануға үйренеді.. Нәтижесінде физика сабағы оқушыны алған білімін практикада қолдана алатын, қоршаған ортадағы құбылыстарды ғылыми тұрғыдан түсіндіре білетін, белсенді әрі бәсекеге қабілетті тұлға ретінде қалыптастыруға бағытталады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. ҚР «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2007 (өзгерістер мен толықтыруларымен).
2. Тұрғанбаев Ә. Б. Физиканы оқыту әдістемесі. – Алматы: Мектеп, 2017.
3. OECD. PISA нәтижелері: функционалдық сауаттылықты бағалау негіздері. Париж, 2018.
4. Сейталиев А. Қазіргі мектепте физиканы оқытудың тиімді тәсілдері. Алматы: Білім, 2019.

**БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ
ТІЛДІК ОРТАДА ЕРКІН СӨЙЛЕУГЕ DAҒДЫСЫН
АРТТЫРУ**

Ахметжанова Асия Советказыевна

бастауыш сынып мұғалімі

Абай облысы білім басқармасы

Семей қаласы білім бөлімінің

**«№ 11 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ,
Семей қаласы, Абай облысы**

Аннотация. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының қазақ тілі сабағында тілдік ортада еркін сөйлеу дағдысын қалыптастырудың әдістемелік жолдары қарастырылады. Тілдік ортаны ұйымдастырудың тиімді тәсілдері ретінде диалог, пікірталас, рөлдік ойындар, жобалық, жұптық және топтық жұмыстардың маңызы айқындалады. Автор тілдік белсенділік оқушының функционалдық сауаттылығын арттырып қана қоймай, оның ойлау, қарым-қатынас жасау қабілеттерін дамытуға ықпал ететінін дәлелдейді.

Кілт сөздер: тілдік орта, тілдесім дағдысы, функционалдық сауаттылық, бастауыш сынып, интербелсенді әдістер.

Аннотация. В статье рассматриваются методические пути формирования коммуникативных навыков учащихся начальных классов на уроках казахского языка посредством создания языковой среды. Раскрывается роль диалога, дискуссий, ролевых игр, проектной, парной и групповой работы в развитии речевой активности обучающихся. Отмечается, что языковая активность способствует развитию функциональной грамотности и мыслительных способностей учащихся.

Ключевые слова: языковая среда, коммуникативные навыки, функциональная грамотность, начальная школа, интерактивные методы.

Abstract. The article examines methodological approaches to developing communicative skills of primary school students in Kazakh language lessons through the formation of a language environment. The effectiveness of dialogue, discussions, role-playing games, project-based, pair and group work in enhancing students' speaking activity is highlighted. It is emphasized that active participation in a language environment promotes functional literacy and critical thinking skills.

Key words: language environment, communicative skills, functional literacy, primary school, interactive methods.

Қазіргі қоғамда білімді тек меңгеру ғана емес, оны өмірде тиімді қолдана алу басты талаптардың біріне айналды. Осы тұрғыда бастауыш сыныпта қалыптасатын тілдік дағдылар баланың болашақтағы оқу жетістігі мен тұлғалық дамуының негізі болып табылады. Әсіресе тілдік ортада еркін сөйлеу дағдысын қалыптастыру – оқушының өз ойын анық жеткізуіне, қарым-қатынас жасауына және функционалдық сауаттылығының дамуына тікелей әсер етеді. Бастауыш мектеп кезеңі – баланың сөйлеу қабілеті қарқынды дамитын, тілге деген қызығушылығы қалыптасатын маңызды кезең. Бұл жаста оқушы айтылым мен тыңдалым әрекеттерін белсенді меңгеріп, сөздік қорын кеңейтеді. Егер осы кезеңде тілдік орта жүйелі түрде ұйымдастырылса, оқушы өз ойын еркін айтуға, сұрақ қоюға, пікір білдіруге дағдыланады. Ал тілдік орта жеткілікті деңгейде қалыптаспаса, оқушының сөйлеу белсенділігі төмендеп, ойын жеткізуде қиындықтар туындауы мүмкін. Тілдік орта дегеніміз – оқушының күнделікті оқу үдерісінде тілдік әрекеттерге тұрақты қатысуына мүмкіндік беретін жағдайлар жиынтығы. Мұндай ортада оқушы тек мұғалімді тыңдаушы ғана емес, өз ойын айтушы, пікірталасқа қатысушы, сұхбат жүргізуші ретінде көрінеді. Қазақ тілі сабақтарында тілдік ортаны қалыптастыру үшін мұғалім оқушыны еркін сөйлеуге ынталандыратын жағымды атмосфера құруы тиіс. Себебі оқушы өзін қауіпсіз сезінген жағдайда ғана қателесуден қорықпай, ойын ашық айта алады. Тілдік ортада еркін сөйлеу

дағдысын арттыруда диалог пен пікірталастың маңызы зор. Сабақ барысында қойылатын ашық сұрақтар, жұптық және топтық әңгімелер оқушыны ойлануға, жауапты жүйелеуге үйретеді. Сонымен қатар рөлдік ойындар мен сахналық көріністер балалардың тілдік белсенділігін арттырып, сөздерді жағдаятқа сай қолдануға мүмкіндік береді. Мұндай тапсырмалар оқушының шығармашылық қабілетін дамытып, сөйлеуге деген сенімін күшейтеді. Бастауыш сынып оқушылары үшін ойын технологиялары тілдік ортаны жандандырудың тиімді құралы болып табылады. Ойын арқылы ұйымдастырылған тапсырмалар оқушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың тілдік әрекетке табиғи түрде араласуына жағдай жасайды. Мысалы, сөздік ойындар, сұхбат құру, әңгіме жалғастыру сияқты тапсырмалар баланың сөздік қорын байытып, сөйлеу дағдысын жетілдіреді.

Тілдік ортада оқушылар сөзді белсенді қолдануға, пікір білдіруге, өз ойын дәлелдеуге дағдыланады. Мұндай орта оқушының сенімділігін арттырып, сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді. Осы үдерісте мұғалім оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, тиімді әдіс-тәсілдерді жүйелі қолдануы қажет.

Сабақ барысында диалог пен пікірталас ұйымдастыру, рөлдік ойындар мен шығармашылық тапсырмалар беру оқушылардың сөйлеу белсенділігін арттырады. Сонымен қатар жұптық және топтық жұмыстар, жобалық тапсырмалар, көрініс қою, сұхбат жүргізу сияқты әрекеттер оқушының тілдік тәжірибесін кеңейтеді. Бұл тәсілдер оқушының тыңдау, түсіну, сөйлеу және ой қорыту қабілеттерін кешенді түрде дамытады [1].

Бастауыш сыныптың 3-сыныбында қазақ тілі сабағында қолданылатын оқу мазмұны «Тіл және сөйлеу», «Мәтін», «Атадан қалған – асыл мұра», «Табиғат және біз» сияқты тақырыптық бағыттар аясында ұйымдастырылады. Аталған бағыттар оқушының тілдік қорын байытып қана қоймай, ұлттық құндылықтарды меңгеруіне де жағдай жасайды. Сабақта интербелсенді, ақпараттық-коммуникативтік, ойын, сын тұрғысынан ойлау, деңгейлеп және проблемалық оқыту технологияларын қолдану оқушының танымдық белсенділігін арттырады. Бұл технологиялар тілдік ортаны жандандырып, оқушыны білім алудың белсенді субъектісіне айналдырады [2].

Тілдік ортада еркін сөйлеуге дағдыланған оқушы өз ойын жүйелі жеткізіп, қоршаған ортамен тиімді қарым-қатынас жасай алады. Сондықтан қазақ тілі сабақтарында тілдік ортаны мақсатты әрі жүйелі ұйымдастыру – оқушыны өмірге бейімдеудің, тұлға ретінде қалыптастырудың маңызды шарттарының бірі болып табылады [3].

Сонымен қатар жобалық жұмыстар мен шығармашылық тапсырмалар да тілдік ортаны кеңейтудің маңызды жолы болып саналады. Оқушы белгілі бір тақырып бойынша ой жинақтап, оны сынып алдында қорғау арқылы өз ойын жүйелі жеткізуге үйренеді. Бұл әрекет баланың сөйлеу мәдениетін қалыптастырып, тыңдаушы алдындағы жауапкершілігін арттырады. Топтық жұмыстар барысында оқушылар бір-бірінің пікірін тыңдап, өз көзқарасын дәлелдеуге дағдыланады.

Мұғалімнің рөлі тілдік ортаны қалыптастыруда ерекше маңызды. Мұғалім оқушыға бағыт-бағдар беруші, қолдаушы, ынталандырушы тұлға ретінде көрінуі тиіс. Ол оқушының әрбір айтқан пікіріне құрметпен қарап, сөйлеуіне мүмкіндік беруі қажет. Сонымен қатар мұғалім оқушының тілдік қателіктерін түзетуде жұмсақ тәсілдерді қолданып, оның сөйлеуге деген ынтасын төмендетпеуі тиіс. Тілдік орта – оқушының тілдік әрекетке белсенді қатысуына, тілдік бірліктерді қарым-қатынас барысында орынды қолдануына мүмкіндік беретін педагогикалық жағдай.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. ҚР «Білім туралы» Заңы. 27 шілде 2007 ж. №319-III (06.05.2020 ж. өзгерістер мен толықтыруларымен).
2. Жаңартылған білім беру мазмұны аясындағы бастауыш білім беру бағдарламасы. – Астана, 2018.
3. Құдайбергенова К. Құзырлылыққа бағытталған білім беру. – Алматы: Рауан, 2016.

ЛЕКСИЧЕСКИЕ НОРМЫ И КУЛЬТУРА РЕЧИ УЧАЩИХСЯ

Тулегенова Гульбаршын Нуракаевна
Учитель русского языка и литературы
КГУ «Общеобразовательная средняя школа № 6
с пришкольным интернатом»
отдела образования Аягозского района
управления образования области Абай

Аннотация. Бұл мақалада мектеп оқушыларының сөйлеу мәдениетін қалыптастыру және лексикалық нормаларды меңгеру мәселелері қарастырылады. Сөйлеу мәдениеті – бұл тілдің нормаларын білу ғана емес, сонымен қатар ойды дәл және әсерлі жеткізу қабілеті. Мақалада оқушылардың сөздік қорын кеңейту, грамматикалық және лексикалық нормаларды сақтау, мәтінді оқу, түсіну, эссе жазу және ойын мен интерактивті әдістер арқылы сөйлеу дағдыларын жетілдіру жолдары ұсынылады. Авторлық әдістемелер оқушылардың тілдік қателіктерін азайтуға, ойларын нақты жеткізуге және қарым-қатынаста сенімді болуға мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: сөйлеу мәдениеті, лексикалық норма, грамматикалық дағдылар, мәтінмен жұмыс, эссе жазу

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы формирования культуры речи у школьников и освоения лексических норм. Культура речи предполагает не только знание правил языка, но и умение выражать мысли точно и выразительно. В работе описаны методы расширения словарного запаса, соблюдения грамматических и лексических норм, работы с текстами, написания эссе, а также применения игровых и интерактивных методов для развития устной и письменной речи учащихся. Представленные подходы помогают снижать языковые ошибки, выражать свои мысли ясно и уверенно.

Ключевые слова: культура речи, лексическая норма, грамматические навыки, работа с текстом, написание эссе

Abstract. The article discusses the issues of developing students' speech culture and mastering lexical norms. Speech culture involves not only knowledge of language rules but also the ability to express thoughts accurately and expressively. The study presents methods for expanding vocabulary, following grammatical and lexical norms, working with texts, writing essays, and using games and interactive techniques to improve students' oral and written communication skills. These approaches help reduce language errors, convey ideas clearly, and communicate confidently.

Keywords: speech culture, lexical norms, grammatical skills, working with texts, essay writing

Что такое норма в культуре речи? Норма – это единообразное, образцовое, общепризнанное употребление элементов языка или как правила использования речевых единиц в конкретный период развития литературного языка. Соблюдение лексических норм делает нашу речь выразительной. Выразительность – качество речи, которое предполагает грамотное использование образных средств для передачи своих эмоции, впечатлений. Позволяет дать оценку или воздействовать на чувства собеседника.

Культура речи – это владение нормами устного и письменного и литературного языка (правилами произношения, ударения, грамматики ...) Именно культура речи делает общение более легким и свободным, ведь тогда появляется возможность высказать свое мнение, и при этом никого не обидеть.

Необходимо уделять большое внимание на развитие речевой культуры школьников, формирование умений правильного использования лексики, а также осознания значимости культурных аспектов речи в повседневной жизни. Учащиеся должны знать о её многообразии и функциональных особенностях лексики, а также учиться анализировать влияние языка на восприятие и взаимодействие с окружающим миром.

Культура речевого общения – это отбор и организация языковых средств, которые способствуют наиболее эффективному достижению поставленных задач в данной сфере коммуникации с непременным учетом литературных норм языка. Норма языка – это общепринятое употребление языковых средств, звуков, ударения, интонации, слов, их форм, синтаксических конструкции. Все нормы имеют одно общее основное свойство – обязательность для всех людей. Языковые нормы не абсолютно неподвижны, но все таки они правильно ориентируют в речевой деятельности. Есть фонетические, грамматические, морфологические, синтаксические, лексические, этические, коммуникативные нормы. Точность и выразительность – необходимое условие для соблюдения лексических норм.

Лексические нормы и культура речи – это фундамент грамотного и выразительного общения, особенно важный для учащихся. Лексические нормы определяют правильное употребление слов в соответствии с их значением, а культура подразумевает не только соблюдение норм, но и умение использовать язык для точного и яркого выражения мыслей.

Грамотная речь – это признак воспитанности и образованности, а также показатель владения родным языком на высоком уровне. Соблюдение норм и владение образными средствами языка делает речь богаче и интереснее. Правильное употребление слов позволяет избежать двусмысленности и донести свою мысль. Для работы над культурой речи необходимо улучшать словарный запас, читать больше, учиться подбирать синонимы для разнообразия речи и точной передачи оттенков смысла. Избегать типичных ошибок, соблюдать грамматические нормы.

К способам развития культуры речи у школьников – это чтение, пересказ текстов для расширения словарного запаса. А также можно проводить различные игровые ситуации, ситуативные упражнения: заучивать скороговорки, подбирать синонимы, объяснять фразеологизмы, изучать происхождение новых слов со словарем.

Также необходимо быть требовательным к собственной речи. Краткость – сестра таланта. Не употреблять слова – паразиты. Существует очень много форм и методов, способствующих развитию, культуры речи. Например, в среднем звене, можно проводить такие игры «Снежный ком», ребята называют свое имя и характеризуют себя с помощью слов-описаний. Например, Аяна-веселая, Бекжан-добрый, Ерназ- вежливый и т.д. Следующий ученик повторяет все то, что было сказано предыдущими учениками (имя и характеристику человека).

Игра «Вежливо, невежливо», «Добрые слова», «Палочка желаний», «Правило – секрет». Можно устроить встречу с литературными и сказочными героями. Такие мероприятия необходимы для пополнения словарного запаса, для развития лексики, грамматики, внимания, памяти, мышления и формирования культуры речи, (правильное произношение, умение строить диалог, выражать свои мысли), придание речи выразительности и точности.

Работа над лексическими нормами и культурой речи – это непрерывный процесс, который требует от учащихся внимания и усердия. Развитие этих навыков позволит им не просто писать грамотно, но и выражать свои мысли ярко и убедительно, что является залогом успешного обучения и общения.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Абдуллина, Г. *Развитие речи у школьников: теория и практика*. Астана: Білім, 2018.
2. Бекмұхамедова, Л. *Культура речи и формирование лексических навыков учащихся*. Алматы: Қазақ университеті, 2020.
3. Иванова, Н. *Современные методы развития устной и письменной речи в школе*. Москва: Просвещение, 2019.
4. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. *Бастауыш мектеп бағдарламасы*. Астана, 2018.
5. Петрова, О. *Эссе как средство развития функциональной грамотности*. Педагогические исследования, 2020, №4, 34-42.

АБАЙДЫҢ ҚАРА СӨЗДЕРІ. ОН АЛТЫНШЫ СӨЗ

Қазақ құлшылығым құдайға лайық болса екен деп қам жемейді. Тек жұрт қылғанды біз де қылып, жығылып, тұрып жүрсек болғаны дейді. Саудагер несиесін жия келгенде «тапқаным осы, біттім деп, алсаң — ал, әйтпесе саған бола жерден мал қазам ба?» дейтуғыны болушы еді ғой. Құдай тағаланы дәл сол саудагердей қыламын дейді. Тілін жаттықтырып, дінін тазартып, ойланып, үйреніп әлек болмайды. «Білгенім осы, енді қартайғанда қайдан үйрене аламын» дейді. «Оқымадың демесе болады дағы, тілімнің келмегенін қайтушы еді» дейді. Оның тілі өзге жұрттан бөлекше жаратылып па?

Ескерту: Журналда жарияланған материалдарды басқа жаққа сілтемесіз көшіріп салуға болмайды.

Материалы, опубликованные в журнале, нельзя размещать в других источниках без указания ссылки.

Materials published in the journal may not be reposted elsewhere without proper citation.